This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

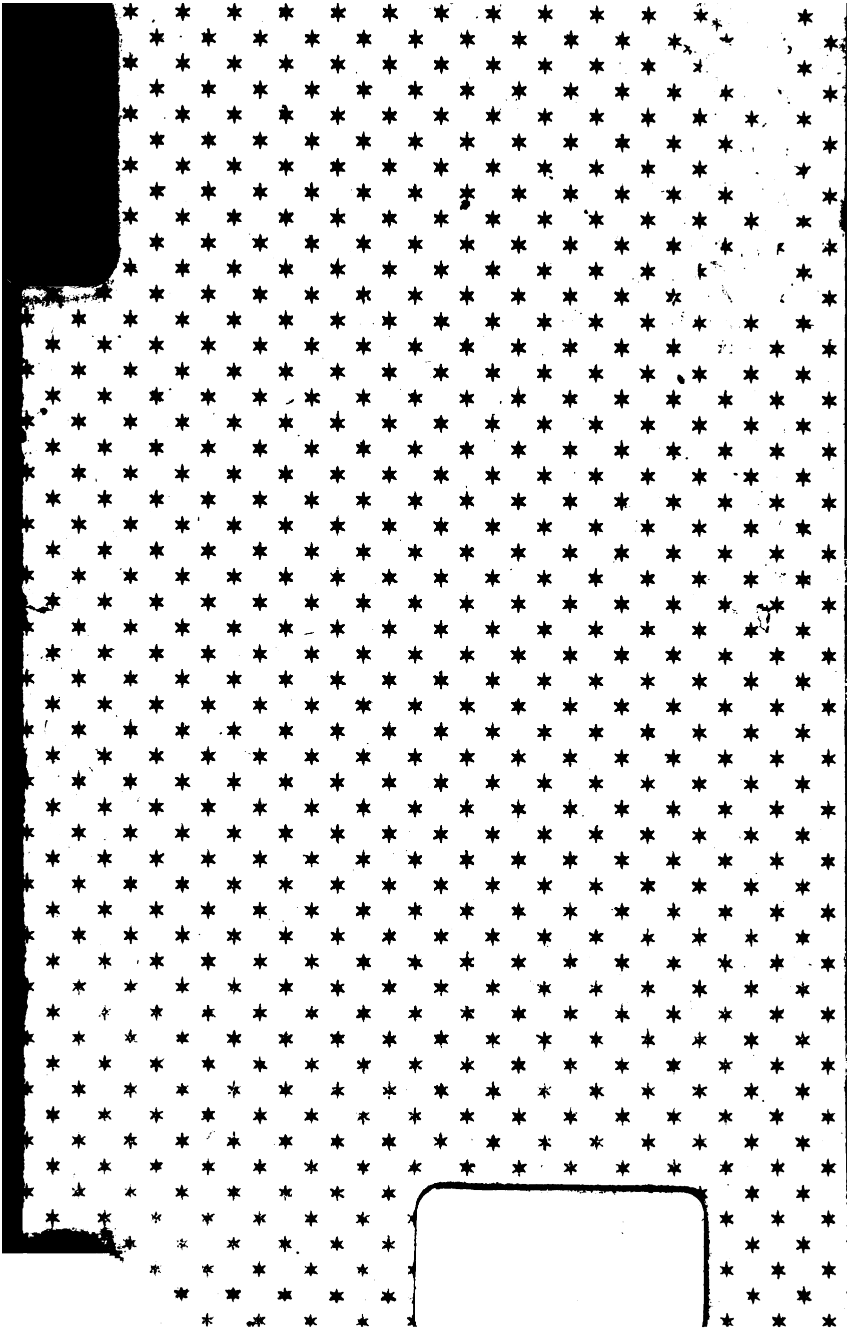

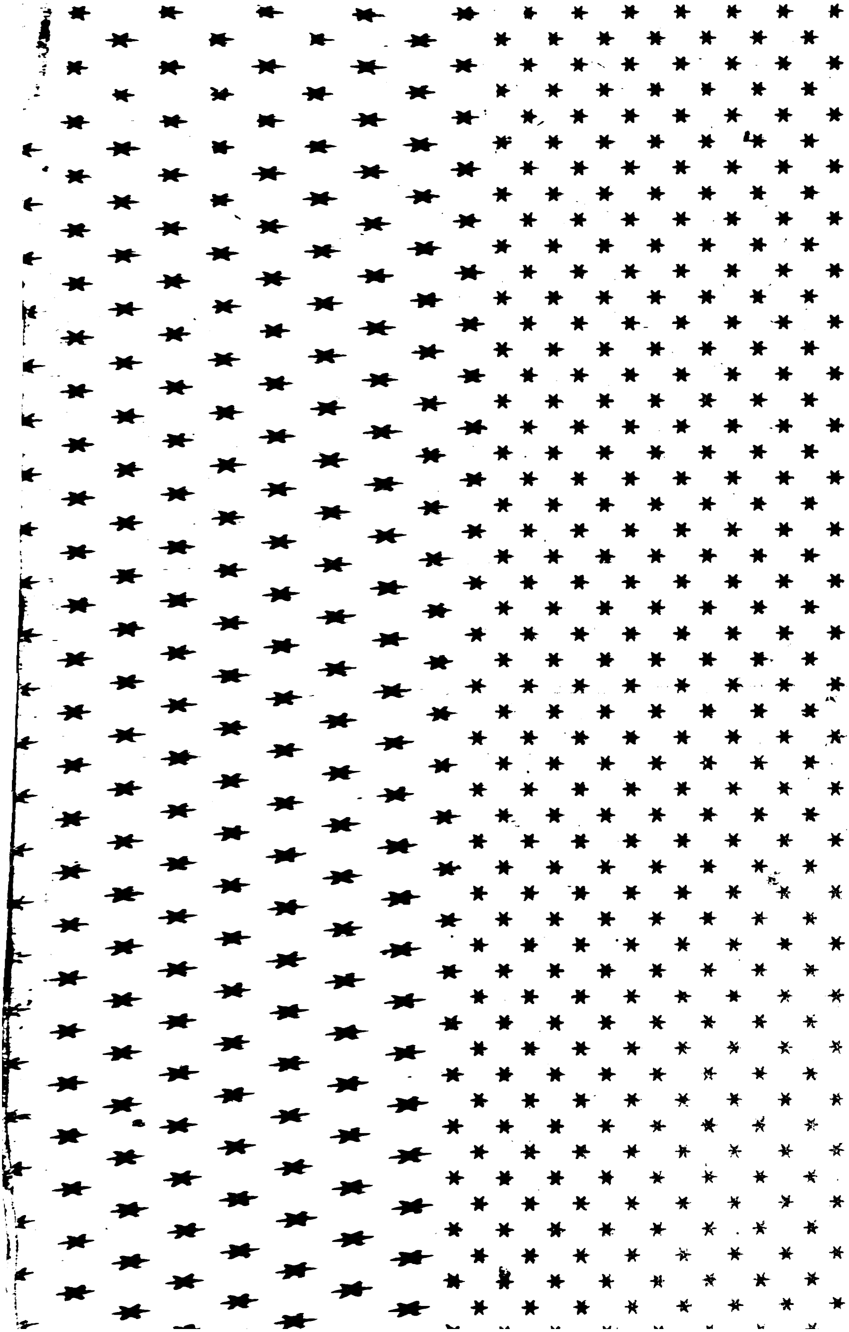

PROPERTY OF
University of
Michigan
Libraries
1817
ARTES SCIENTIA VERITAS

h2a 8093

p Dr [illegible]

ČESKÁ
KRONIKA.

VYPRAVUJE

PROF. JOSEF LACINA.

DÍL III.

2.

V PRAZE.
Tiskem a nákladem Edv. Beauforta.
1896.

DB
205
.L14
v. 3
pt. 2

Slavic Lang
Perlstein
12.9.53
85428

DÍLU III. ČÁSŤ I.

HLAVA III.

O poměrech říše České ve století XVI.

O správě státní.

Rozsáhlost říše České během století XVI. valně se nezměnila. Vévodství Lucemburské, ač při volbě Ferdinanda I. mnoho o navrácení jeho ku koruně České jednáno, zůstalo odcizeno, jinak zaouženy hranice říše naší jen v nejsevernějším jejím cípu, kde slezské vévodství Krosenské (hlavní město Krosno leží při vtoku řeky Bobry do Odry) dostalo se do rukou rodu Hohencollerského a co rod ten jednou získal, těžko vracel.

Volbou arciknížete Ferdinanda za krále Českého vrácena zase Praze čest města sídelního nebo přes to, že Ferdinand zvolen jako dva jeho předchůdcové i za krále Uherského, zůstal pro nebezpečí z nájezdů tureckých sídleti v Praze. Staroslavný královský hrad Pražský zastkvěl se zase, třeba že panovníci z rodu Habsburského prosluli svou skoro občanskou jednoduchostí, prostotou, skromností a šetrností.

Dvůr královský byl vždy poctivě opatřen a srdečný, rodinný život zejména prvých dvou panovníků doby této, Ferdinanda a Maxmiliana, byl v pravdě vzorný.

Vypravováno bylo již o rodinných poměrech krále Ferdinanda a že vzácně šlechetný a osvícený král Maxmilian všemu národu ctnostným životem zářivým byl příkladem, netřeba ani dokládati. Že dvůr Rudolfův u přísných posuzovatelů nejednou zle kárán, toho příčinou byl samotářský život krále tohoto, však i tu třeba dáti pravdě svědectví, že shora jmenovaná Kateřina Stradová ani u nepřátel svých úhony nedoznala a obecný byl hlas o její šlechetnosti a jiných vzácných ctnostech.

Rudolf za tehdejších upjatých poměrů veřejně za manželku ji pojmouti nemohl — jaké nevole vznikly ze sňatku krále Polského s kněžnou Radzivilovnou a arciknížete Ferdinanda s Filipinou Velserovou — a pro ctnosti a spanilost jakož i pro dítky, jež, jak už řečeno, velice miloval, od ní odtrhnouti se nechtěl.

Největší vzrušení spůsobil ve veřejnosti české náhlý konec divokého života nejstaršího z dět donny Kateřiny, Julia Césara de Austria, který byv na zámek Krumlovský pro bezuzdný, divoký život svůj zavezen, tam dceru tamějšího ranhojiče v návalu zuřivosti na kusy rozsekal a pak krví oběti své jakož i špínou pro dlouhé se nemytí a neměnění oděvu pokryt, náhlý konec vzal roku 1618.

Dvůr královský v Praze nabyl živosti, když král Ferdinand v posledních letech svého života došel hodnosti Římského císaře, kterážto hodnost potom při potomcích a nástupcích jeho v rodu Habsburském zůstávala.

Komora královská byla za Habsburků v daleko lepším stavu, nežli byla za Vladislava a Ludvíka, neboť konfiskacemi statků v roce 1547. dostalo se do rukou královských množství a to krásných statků, jak na svém místě bylo vypravováno. Rudolf přikoupil rozlehlé panství Krumlovské od pana Petra Voka z Rožmberka. Ovšem že i dluhy komory této přes mnohé berně k umoření jich od země povolené byly veliké pro veliká vydání za vojen tureckých.

Dvorní úřady, které dříve od zemských byly odděleny, stavěny nyní s těmito do jedné řady a nejvyšší hofmistr zařaděn hned na druhé místo za nejvyššího purkrabí.

Úřady nejvyššího postolího čili truksasa, nejvyššího číšníka, nejvyššího maršálka a nejvyššího kráječe byly, jako v dobách minulých, v jednotlivých rodinách dědičnými, a sice prvý z nich v rodině pánů z Hazmburka, druhý v rodině pánů z Vartemberka, třetí v rodině pánů z Lipého a čtvrtý v rodině pánů ze Sezimova Ústí.

Úřady tyto vykonávány ovšem od osob z rodin těchto jen při slavných příležitostech, jako na př.

při korunovační hostině, jinak zastávány placenými dvorními služebníky.

Za dob těchto častěji než kdy před tím sněmové generální, čili sněmy ze všech zemí koruny České svolávány. Dálo se to ovšem tak, že sešel se v Praze sněm český po spůsobu obyčejném, a k němu dostavili se vyslaní z druhých zemí, kteří bez ohledu na svůj počet uzavírali platně za svou zem.

Generální sněmové tito svoláváni obyčejně, aby co nejkratším vyjednáváním opvolena byla válečná pomoc a berně proti Turkům, v kterémžto ohledu vyplýtvány v pravdě obrovské summy a výsledek býval skoro vždy chatrný pro nespolehlivost najatých zástupů, kteří obyčejně bývali spíše metlou pro krajiny, kterými táhli, nežli postrachem nepřátelům.

Největší závadou volného a rázného jednání sněmovního bylo, že členy stavů na sněmě shromážděných nechránila žádná immunita čili nedotknutelnost, tak že sněmové tito přes to, že chtěli představovati svrchovanost národa, byli přece jen jako by sbory poradními. Král, vedl-li si jen trochu rázněji, provedl vždy svou vůli a jestli některý ze sněmovníků svou nevoli na jevo dal trochu neumáleněji, nežli se králi neb úředníkům zemským líbilo, hrozeno mu ihned nemilostí královskou, soudem pro uražení velebnosti královské a veřejně podobným nespokojencům hrozeno, že jim hlavy z trupů skákati budou.

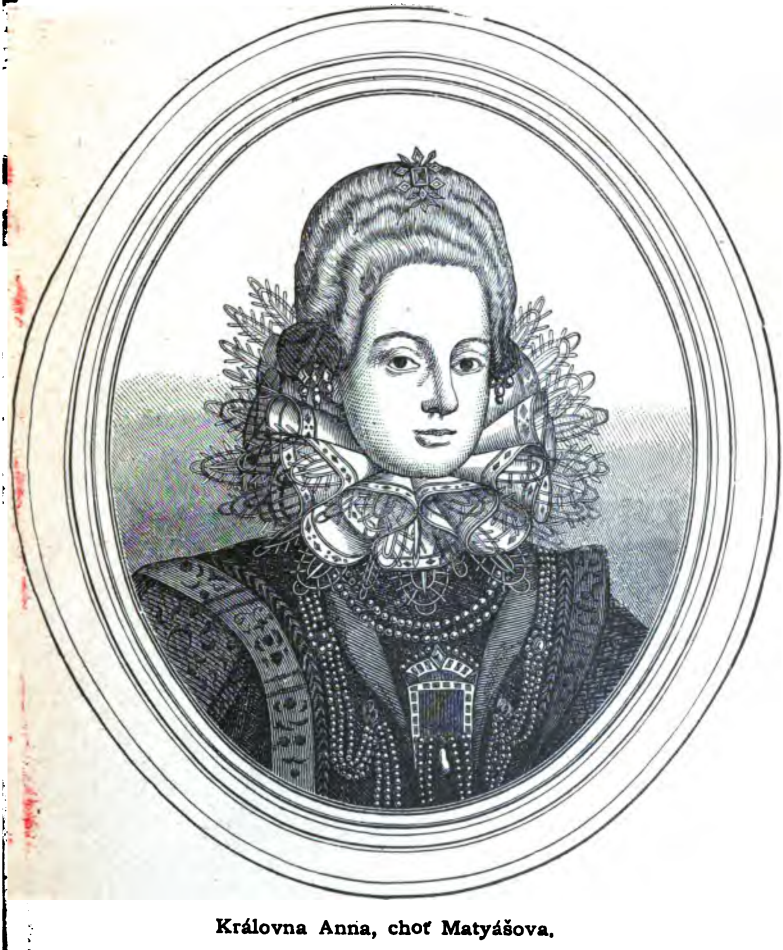

Královna Anna, choť Matyášova.

A jestli kdy došlo k rozepři s králem, končila tato z pravidla těžkým ponížením toho, jenž tak daleko byl zašel. Světlým toho příkladem jest shora vypravovaný příběh o nezdařeném podniknutí pana Jiřího Popela z Lobkovic.

Největší ještě moc spočívala v rukou těch členů stavovských, kteří vykonávali soudy.

Soudů těchto bylo šestero druhů, které na celou zem se vztahovaly a sice:

1. Soud zemský jakožto vrchol všeho práva a spravedlnosti. Na soudě tomto předsedal sám král sedě na trůně. U nohou jeho na stupních seděl nejvyšší purkrabí. Nebyl-li král přítomen, předsedal purkrabí sedě na trůně. Přísedícími byli nejvyšší úředníci zemští a dvacet kmetů čili soudců zemských a to dvanáct ze stavu panského, osm ze stavu zemanského.

Soud tento rozhodoval o statcích, cti a hrdle členů prvých dvou stavů, na stav městský vztahoval se jen tenkrát, měl-li pán neb zeman rozepři s měšťanem, neb jednalo-li se o statky zemské, jichž majitelem byl měšťan neb celé město.

2. Soud komorní, na němž předsedal na místě králově nejvyšší komorník a přísedícími bylo dvanáct pánův a osm zemanů. Soud tento zabýval se přemi o dědictví, škody a o dluhy.

3. Soud dvorský, na němž předsedal nejvyšší sudí dvorský, a před nímž projednávány pře o statky manské.

4. Soud purkrabí Pražského, jenž rozhodoval pře o peníze výše desíti kop (100 korun).

5. Soud pražský menší, kdež rozhodovány pře o summy menší než 10 kop, na soudě tomto zasedali tak zvaní menší úředníci zemští, místopurkrabí, místokomorník, místosudí a t. d.

6. Soud mezní, na němž předsedal nejvyšší purkrabí s pány, zemany i konšely ze stavu městského.

Soud tento, jak již jméno naznačuje, zabýval se přemi o meze.

Stav městský v nejvyšší instanci podléhal soudu nad appellacími, o jehož složení byla shora řeč; jinak města řídila se svými soudy městskými, kde přísedícími byli konšelé měštští.

Pěkným byl spůsob otvírání a zavírání soudu tohoto.

Když se konšelé jakožto přísedící k provolanému před tím soudu shromáždili, oslovil městský rychtář, jakožto správce soudu toho jednoho z konšel: »Pane — račte právo říci, jestli čas soud hájiti?«

Konšel odpověděl: »Pane rychtáři, poněvadž jest provolán a lidé toho potřebují, jest čas soud hájiti!«

Na to zase rychtář: »Pane — račte právo říci, co k tomu poctivému soudu náleží?«

Konšel: »Čest a kázeň!«

Na to rychtář soud zahájil touto obšírnou formulí: »Ve jméno boží. Amen. Já tento soud hájím boží mocí, nejjasnějšího a nejnepřemoženějšího císaře, jakožto krále Českého, pana pána našeho nejmilostivějšího, jeho milosti mocí, pana podkomořího a pana hofrychtéře jich milostí mocí, pana purkmistra a pánů jich milostí mocí a svou rychtářskou mocí i každého dobrého mocí a těchto všech přístojících mocí, kteříž k tomuto soudu poctivému příslušejí, jímž jest čest a kázeň milá. Nejprv k tomuto poctivému soudu čest a kázeň připovídám, nečest a nekázeň odpovídám, pravdu, spravedlnost a právo vyšší i nižší připovídám, bezpráví všecko odpovídám.

Jestli by kdo oč měl mluviti při tomto poctivém soudu, aby mluvil poctivě a s potazy, pakli by kdo přemluvil, ježto by tomuto poctivému soudu k hanbě bylo, jdi jemu na peníze, pakli by skutek učinil, čehož pane Bože ostříci rač, jdi jemu na nejvyšší právo.

Páni soudcové milí, já tento soud vedle úřadu svého osazuji Bohem a přítomností vašich milostí.«

Formule závěrná zněla: »Já tento soud vzdávám ke cti a chvále pánu Bohu a Jeho Milosti Císařské jakožto králi Českému a Jeho Milosti panu podkomořímu a panu hofrychtéři a panu purkmistru a pánům ku poctivosti.«

Správu jednotlivých krajů vedli krajští hejtmané, kteří jako v době minulé bráni byli po jednom ze stavu panského a zemanského a to z rodů v kraji tom stále usedlých.

Svolávání sjezdů krajských k poradám zastaveno Ferdinandem I. po sněmě krvavém.

Zvláštním byl ještě tak zvaný soud hraniční. Nazván tak proto, že dosazován k vynesení ortele nad provinilci, kteří dle zřízení zemského měli trestáni býti hranicí čili upálením, jako na př. nad žháři, nad hrubě se provinivšími proti mravopočestnosti a j.

Duchovenstvo katolické a lutheránské spravováno svými konsistořemi a kněžstvo bratrské staršími, biskupy aneb v nejvyšší instancí sborem.

Právo odsouditi hrdla vedle členů stavu panského a zemanského, měli i konšelé měst a to nejen královských ale i poddaných.

Všechny soudy tyto spojeny byly s právem útrpným, vynucováno, jako v dobách minulých, vyznání na obžalovaném trápením.

Provinění, kde nešlo o hrdlo, trestána vězením, pokutami, pardusem, neb tresty více méně posměšnými a mnohdy velmi podivnými.

Že tenkráte i ve vězení bývalo veselo, měl-li vězeň peníze, vidíme na letopisci Dačickém, který byv pro zabití pana Šťastného Novohradského z Kolovrat zavřen do vězení, »choval se velmi nezbedně; neboť stěžováno si naň, že s lidmi, kteří mu slouží a jeho navštěvují, do čtyř, pěti a šesti hodin na noc (do půlnoci) pěje, se ožírá, z vězení krčmu dělá a denně dvou tolarův i více za víno utratí.«

K trestům posměšným patřila klec, koš, kruh, trdlice a j.

Klec byla trestem pro nenapravitelné nemravy, tak vypravuje nám Dačický, že roku 1551 »klec železná z rozkazu královského udělána a postavena jest v rynku Velkém Starého města Pražského, do níž dáni a v ní seděti museli dva zemané Kuneš a Troskovec, jsoucė medem nazi pomazáni, aby je mouchy štípaly, v té kleci několik dní zůstávajíce, proto že hanebné — věci — provozovali; potom z země vypovědíni jsou. Stalo se okolo památky sv. Víta. Jeden z nich sedě v té kleci, pravil, hněvaje se, že v znamenitých, velkých, slavných staveních bejval a nikda v jednom pokoji tak mnoho oken, jako tu v té kleci neviděl; tak ještě s sebou šprýmoval.«

Koš býval pro klevetné ženy, které na trzích městských jazykem svým různice působily. Trest trdlice zvyšován tím, že k trdlici odsouzený seděl v justičním nářadí tomto obyčejně před radnicí na odiv všem. Někdy trdlice ještě bývala oslazena.

Tak roku 1577. odsouzen v Slaném tesař Krušina se soudruhem svým »že hromovali, aby v neděli v trdlici stáli a kolomasti lžíci žrali.«

Popravy vykonávány v době této spůsobem ještě děsnějším nežli za dob předešlých.

Vypravuje nám na př. letopisec Beckovský k létu 1614. o popravě, která roku toho v měsíci dubnu v Praze vykonána nade dvěma lotrasy, kteří jednoho z konšel novoměstských zavraždili: »Mistr popravní,« vypravuje se, »před novopražským domem radním každému z jich zad tři řemeny vyřezal, odtud oni vedeni byli na Koňský trh a před tím domem, kde oni ten mord spáchali, každému ruka pravá byla uťata a obě před jich očima k pla‑nýři byly přibity; hned oni vedeni byli před radní dům staropražský a před ním každému byly prsy rozpálenými kleštěmi utrhány; do Nového města Pražského přivedše je (když přivedeni byli) opět jim kat několik dílův masa z jich bokův kleštěmi vytrhl i také z pravé nohy palec uštípl. K šibenici byvše přivedeni, byli hned od noh kolem lámáni, čtvrceni, čtvrtě na šibenici i také jich střeva, s těmi těl jich vnitřnostmi do košil jich svázané, na tuž šibenici pověšeny byly.«

Věru, že tu těžko rozhodnouti, kdo byl větším dravcem, zda ti lotrasové, co na osobu radní vražedně sáhli, či ti, kdož dovedli ovšem lotra, ale přece svého bližního, k takovému satanskému trestu odsouditi.

Jediná tato poprava — a bylo jich podobných hojně — dostačuje, abychom seznali, že zlatý ten věk, jakž nazýván bývá, byl jen pozlátkovým, a když vichřice války třicitileté pozlátko to strhala, zbylo jádro — nezlaté.

A proto byl pád národa našeho tak veliký a vzkříšení tak těžké. —

O stavech zemských.

Ve složení stavů za století XVI. nic se nezměnilo, zůstaly tři, jako bylo v dobách minulých, ba až do krvavého sněmu byly si co do majetku skoro rovni.

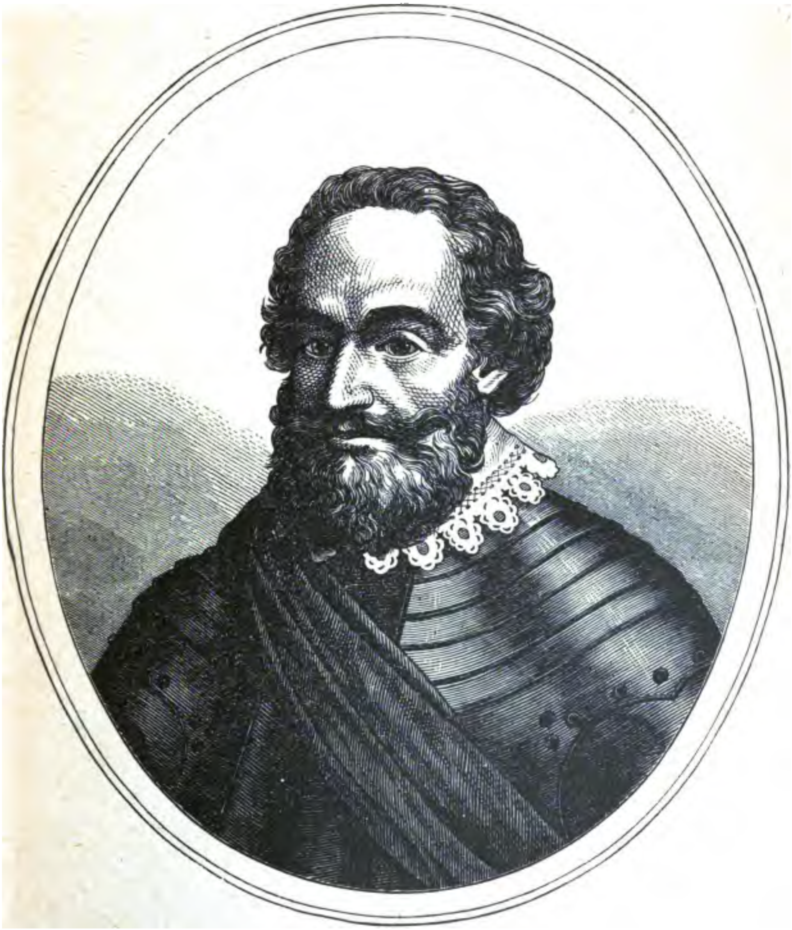

Matěj Thurn.

Roku 1529. vypsal nejvyšší kancléř Adam z Hradce majetek stavů českých v deskách zemských zapsaný a shledal, že ho na stav panský připadlo 2,400.000 kop, na stav zemanský 2,600.000 kop a na stav městský 1,800.000 kop vše grošů českých. Povážíme-li, že městský majetek měšťanů v to pojat nebyl, poněvdž v deskách zemských zaznamenán nebyl, seznáme, že výši majetku obou vyšších stavů se rovnal, jestli je docela nepřevyšoval.

Poměr ten velice se změnil konfiskacemi roku 1547., tak že od té doby stav městský velikým ochuzením na váze ztratil.

Stav panský během století od nastoupení Ferdinanda I. na trůn až do vypuknutí války třicítileté mnohých změn doznal. Nejeden z vynikajících rodů vymřel neb sešel, nejeden zase se povznesl, jakož nejeden rod cizí v řady jeho se vedral.

Tak zejména z pánů s erbem růže vyhasli nejpřednější jejich rodové, páni totiž z Hradce a z Rožmberka.

Páni z Hradce vymřeli Jachimem Oldřichem, purkrabím Karlsteinským, který dokonal dne 24. ledna 1604. Krásné statky rodu toho přešly na sestru Joachima Oldřicha Lucii Otilii, manželku shora mnohokrát vzpomenutého Viléma Slavaty z Chlumu.

Rod Rožmberský vyhynul úmrtím pana Petra Voka dne 6. listopadu 1611.

Tak erb růžový osaměl na rodině pánů ze

Sezimova Ústí, kteří měli ve znaku růži modrou ve štítě zlatém a kteří staroslavný, pradávný erb tento po katastrofě bělohorské zanesli do vyhnanství v cizinu. Dědicem pánů z Rožmberka byl z největší části rod pánů ze Švamberka.

Na Moravě podobně smrtí pana Jana Šembery z Boskovic (30. dubna 1597.) vyhasl slavný rod erbu hřebene, načež veliké a krásné statky rodu toho dcerami Jana Šembery přešly na rod pánů z Lichtensteina, čímž položen základ veliké moci rodu tohoto.

K rodům sešlým počítáme zejména slavné druhdy dvě větve rodu Buziců s erbem sviní hlavou, pány totiž z Rožmitálu a pány z Hazmburka.

Rod pánů z Rožmitála vysoce se povznesl panem Zdeňkem Lvem, nejvyšším purkrabím Pražským, ale hned po smrti jeho (14. července 1535.) pro mnohé jeho dluhy následoval úpadek, z něhož se rodina ta, která po naši dobu na Moravě se zachovala, více k bývalé výši nepovznesla.

Truchlivějším byl pád nejslavnější větve rodu tohoto, pánů z Hazmburka, dědičných jídlonošů čili truksasů království Českého.

Pan Jan Zbyněk, president soudu nad appellacími, zceliv zase roztroušené statky rodu svého, mohl nemálo k novému jeho rozkvětu učiniti, ale jednak nákladnými stavbami, jednak podporováním věd a umění, hlavně však zabřednutím v alchimii upadl do takových dluhů, že statky po jeho smrti

r. 1616. od věřitelů rozchváceny a synové jeho Jan a Jaroslav ve stísněném stavu ukončili řadu mužských členů někdy tak slavného a mocného rodu.

K podobnému úpadku přišel i slavný moravsko-český rod pánů z Pernštejna.

Kdežto koncem doby předešlé pan Vilém z Pernštejna bohatstvím nad Rožmberky vynikl, prodal pravnuk jeho Jan skoro vše, tak že dítky jeho držely již jen panství Litomyšlské. Syn jeho Vratislav byl posledním mužem slavného rodu toho, z něhož potom prosluly již jen dcery Janovy, Polyxena, nejprv manželka pana Viléma z Rožmberka a pak pana kancléře Zdeňka z Lobkovic a panna Frebonia, po níž měla Litomyšl památku v kolleji piaristské a slovutných školách kolleje té, od této poslední ratolesti staroslavného toho rodu založené.

Z rodů, kteří zase v době této se povznesli, třeba na prvním místě jmenovati rod pánů z Lobkovic, kteří jak rozsáhlostí statků, tak zastáváním předních úřadů v zemi velice se povznesli, tak že ani pohroma, která pana Jiřího z Lobkovic a bratra jeho stihla, rodu valně neublížila.

O sňatku Viléma Slavaty z Chlumu s Lucií Otilií z Hradce a zdědění vzácných statků pánů z Hradce byla již řeč; že tak Slavata mezi přední velmože v zemi se dostal, netřeba šíře dokládati.

Pověstný muž tento narodil se kolem roku 1570. Byl synem Adama Slavaty, hejtmana německých len koruny České a vnukem paní Alžběty z Hradce.

Vychován byl ve víře českobratrské, než záhy přestoupil ku katolictví. V mládí procestoval přední země evropské, čímž nabyl vzdělání a zkušeností nemalých.

Roku 1602. pojal za manželku, jak vzpomenuto, Lucii Otilii z Hradce. Byv již roku 1600. jmenován maršálkem dvoru královského, postupoval v hodnostech, jak již vypravováno bylo. Jsa urputným protivníkem strany pod obojí, byl krutě nenáviděn od strany té, což bylo i příčinou vypravovaného svržení s okna.

O dalších jeho osudech stane se na svém místě další zmínka.

Tu třeba se také zmíniti o Jindřichovi Matějovi z Thurnu, který tak náhle v dějinách vlasti naší se vynořil a hlavou velikého hnutí v národě Českém se stal.

Jindřich Matěj byl synem Františka z Thurnu, který v Uhřích ve válkách tureckých jmění nabyl a zakoupiv se v Čechách a na Moravě, stal se členem panského stavu. Přiženiv se dvakráte do rodu vzácného, jednou do rodu pánů z Dubé, po druhé do rodiny Šlikovské, nabyl vedle jmění vzácného příbuzenstva.

Jindřich Matěj byl ze šestnácti dítek, když pak mu otec záhy zemřel, poslán byl ku strýci Janu Ambrožovi do země Kraňské, kde vychován ovšem po německu, tak že nikdy jazyka českého řádně mocen nebyl.

Ztráviv mladší léta na válečných taženích v Uhrách, po uzavření míru s Turky přišel do Čech, kde držel veliká panství Velišské u Jičína a Vintiřovské.

Smělost, která ničeho se nelekala, a výřečnost v jazyce německém, který v jednání s králem jediné byl platen, postavily Jindřicha Matěje v čelo stavu panského a přičinění jeho ve prospěch arciknížete Matěje vyneslo mu po dosednutí arciknížete toho na trůn Český výnosný úřad purkrabí Karlsteinského.

Tam zastali jsme Jindřicha Matěje z Thurnu, o dalších osudech jeho zase svým časem se zmíníme.

Stav panský hubily hlavně rozmařilý život, nezřízené choutky a — karban.

Nemravy takovými neslavně prosluli zejména poslední členové slavných rodů Rožmberského a Boskovického.

Pan Petr Vok, poslední vladař staroslavného rodu Rožmberského, byl nejrázovitějším velmožem své doby a proto tuto šíře o něm se zmíníme a to po té stránce, kterou jsme výše označili.

Bratr a předchůdce pana Petra Voka, shora vzpomenutý pan Vilém z Rožmberka rád si zahrái na knížete. Jak již vypravováno, po třikráte oženil se s kněžnami německými, splichtil se s vlašským knížatky Ursíny a předělal si po nich i rodinný erb, vedle staroslavné snad Slavníkovské růže vlepiv do něho tři řeky a postaviv k němu dva medvědy.

Razil své peníze a vydal se i na vaření zlata čili alchymii, při čemž jako jiní podobní pošetilci, šeredně napálen od prohnaných šibalů. Václav Břežan takto o tom napsal: »Pan vládař (Vilém) tak byl velice od těch podvodných alchymistů jatý, že jim divné zápisy od sebe učinil, jako i nějakému Krištofovi z Hirštemberku, hejtmanu, když lživě dal se slyšeti, že dvě tajnosti umí, předně v měsíci jednom stříbro v zlato ryzí proměňovati s pateronásobným užitkem, druhé z jedné hřivny stříbra tři loty čistého fain zlata vytáhnouti.

Chtěv pán tomu se naučiti, kdyby mu to ukázal, přislíbil mu darovati a k tomu se zapsal, 6000 dukátů. Nad to výše tak mnoho jim věřil, že jeden pána navedl, že zlatí (dukáty) v zemi jako jiná semena, když se k tomu připraví, růsti mohou, a tudy vymluvil na pánu 80 dukátův a sázel je v jistém místě do země, pokropovav k tomu strojenými vodami.

Za některý den dohlídnuv k nim, když svú chvíli uhlídal, vybral semeno, vyvázl pryč a tak pána podvedl.«

A což když padl do rukou zlopověstného nezdary anglického Eduarda Kelleye, nejprohnanějšího alchymisty své doby, o němž ještě se zmíníme, tu štědrá jeho ruka byla dokořán otevřena a dobrodruh dostal roku 1585. devět zemských statků za to, že pana Viléma, jako mnohé jiné, o ohromné haldy zlata ošidil.

Což tu divu, že když pan Vilém v pondělí dne 31. srpna 1592. zemřel, bratr a dědic podědil nejen krásné statky, ale i ohromné dluhy.

Panu Petru Vokovi nezbývalo, než aby ze statků zděděných něco odprodal, a učinil tak právě s kmenovým statkem rodu Rožmberského s Krumlovem, jejž přejal sám král Rudolf, a komora královská za cenu statku toho převzala na se část dluhů rožmberských, a pan Petr Vok stěhoval se na Třeboň.

Tu zejména do smrti manželky své paní Kateřiny z Ludonic († r. 1601.), s kterou od r. 1580. v bezdětném manželství žil, nemíně se více ženiti a jsa takto posledním svého rodu, žil tak, že obrátil na sebe pozornost celého národa.

Byl to život vznešeného podivína.

Nejprv pořídil si hojný »fraucimor«, jehož jádrem bylo šestnáct krásek z různých národův opatřených; bylyť z Indie, Španěl, Francie, Vlach, Turek, Němec, Polska i z Židův, ale perlou mezi nimi byla Češka.

Slyšme, s jakou starostlivostí částečně vlastní vladařskou svou rukou hned po své svatbě, sídle na údělu od bratra sobě vykázaném, na Bechyni o ni sobě psal, ač byla jeho poddanou a bezvolnou rabou.

»Moudří a opatrní věrní milí!« píše pan vladař purkmistru a radě města Soběslavi »věrným milým«. »Vězte, že jest jisté poručení mé, abyste mi sem hned to děvče Sigmunda, mlynáře v Soběslav', s nějakou ženou sem na Bechyni na nějakém vozíku vypravili a odeslali, vědouce o tom, tak se zachovejte, jináče nečiníce.«

O dalších osudech české této krásky, Zuzanky, vypravuje souvěký letopisec, že »jak kšaftem, tak za živobytí pánova darem za mnoho tisíc klenotův a v Soběslavi dům dostala, tak že po smrti pánově dala se do Soběslavi na dům a vzala sobě jednoho řezníka, Ovčičku jménem. Ten hodoval, pil ve dne v noci, jeden klenot po druhém prodával, zastavoval, až i od zbytečných truňkův umřel, ale Zuzanka jej smrtí předešla — jak přišlo, tak odešlo!«

Však měl kopuletý pan vladař s fraucimorem svým nejednu mrzutost a nejednou vklouzl mu kozel na vinici. I dobromyslní poddaní vtipkovali o ztřeštěném pánu, který zuřivost i laskavost choval v jednom míšku.

Nejednou pro malichernost dal v návalu hněvu o hrdlo připraviti i nejvěrnějšího a nejlepšího svého služebníka. »Když ho hněv pominul«, jsou slova vzpomenutého letopisce, »ptal se, kde jest se ten neb onen poděl! Dověděv se pak toho, že jest života zbaven, litoval své prchlivosti a ihned nařídil, aby mistr popravní z Třeboně do Soběslavi se odstěhoval, tak kdyby někdy na někoho se unáhlil, dříve nežli by mistr přišel, aby jej hněv pominul; a skrze ten prostředek mnozí při hrdle zachováni byli.

Jednoho času, nemajíc kuchlmistr (kuchař) pro pána telecího masa, vypůjčil tele od jednoho souseda a přivezše spíži ze dvora, poručil jeden z kuchelmistrův, aby jedno tele nesli zase oplatit, kde jsou vydlužili; a spatřiv pán z okna, ptal se, kam to tele nese a když zvěděl, že se před některým dnem telete pro kuchyni Jeho Milosti Pána vydlužili: poručil toho kuchlmistra do vězení dáti a hned do Soběslavi pro kata poslati, pravíc, že se mu ta největší hanba činí, aby měl soused pro jeho tabuli tele mu půjčovati, i rozkázal hned tomu sousedu to tele, co požádal, zaplatiti, a aby sousedi s officíry (úředníky) žádných spolkův neměli, přísně zapověděti ráčil; a ten kuchlmistr sotva hrdlo obhájil.«

Když však roku 1607. jakýs tovaryš pokryvačský střechou do zámku Třeboňského vlezl a ze zbrojnice vzácnou stříbrnou pochvu a více jiného stříbra ukradl, »pán neráčil mu na hrdlo státi.«

O masopustě a i mnohdy jindy pozval se vladař k některému sousedu třeboňskému, sezval z města kdo koho, opatřil hudebníky, ze zámku dal nositi jídla a nápoje a byl v středu svých poddaných vesel. Ve chvílích těch kdo zač pána požádal, bezpečně obdržel. »Byl ráj na Třeboni,« praví letopisec, »všeho dobrého dosti z božího požehnání.«

Nejvíce šprýmů provedl vladař v den prvého dubna, kde rád posílal »aprilem«. Předním terčem nápadů pánových byla »stará žena z fraucimoru« zvaná Hubička, která tuze ráda si přihnula, tak že každodenně byla opilou.

»Když býval den 1. aprile,« vypravuje letopisec, »s tím měl Jeho Milost pán největší zalíbení, že jak tuto Hubičku, tak i jiné služebníky po městě s rozličnými věcmi posílal. Hubička nosila zelenou putnu, plnou kamení, celý den po městě od jednoho k druhému, až se opila, putnu rozbila a tak se do zámku navrátila.«

Pro chudinu byla ruka páně vždy štědrou. K stolu na zámku sedalo denně 300 osob, když pak se ku stolu zvonilo jak v poledne tak večer, hrnul se na zámek lid se všech stran, nejen z města, ale i z okolních vesnic.

Pán s potěšením s okna pohlížel na to hemžení a laskavě děkoval na pozdravování a blahopřání lidu toho, který pak na zámku nasycen. »Tu jeden každý kus masa, neb kus ryby, chleba, řízek a půl pinty piva dostal. Dávalo se každého dne pro chudé lidi do kuchyně 200 liber hovězího masa, 30 kaprů a drobu (drobných ryb), co potřeba pro pátek a sobotu; »a Pán Bůh ráčil požehnávati,« dodává letopisec, »že všeho dobrého dostatek a hojnost bylo.«

Což tu divu, že při pohřbu pana Petra Voka mnohá slza zastkvěla se v oku jeho poddaných, a, když si Šimon Lomnický z Budče po vkusu své doby složenými rýmy »zašimonil«, že propukl obecný pláč. A v nedlouhé době patřil poslední vladař Rožmberský pověsti, která z něho učinila bytost záhadnou a báječnou.

O posledním pánu z Boskovic vypravoval si lid rovněž mnoho podivného a rozpoutaný jeho život dal hojnou látku k nejrůznějším pověstem, které jdouce od úst k ústům, rostly co do rozsáhlosti i co do podivnosti.

Stav rytířský byl se v století XVI. velice rozmohl na počet, zejména hojným rozvodem některých rodin.

Tak zejména vtipkováno o rodu rytířů ze Štampachu, že po každém teplém dešti přibude hub a Štampachů.

Václav Lorecký ze Lkouše měl z manželství s Annou Hatlákovou 23 dítek a nebyla to vzácnost.

Stav tento svou jadrností a vlasteneckou houževnatostí stal se po velikém zkrušení stavu městského vlastním jádrem národa, neboť velikým rozdrobením majetku stavu tohoto stali se členové jeho vlastně erbovními sedláky, kteří nejednou musili přiložiti vlastní ruku k pluhu, aby ze skrovného údělu svého vezdejšího chleba si dobyli.

Když takový »urozený a statečný« sedlák zabloudil ob čas do nejbližšího královského města anebo dokonce do Prahy, neznal míry. Nejprve dopřál si hojného trunku a pak vykřikuje, že je »dobrý« anebo »lepší«, rval se s každým, kdo mu pod ruce přišel.

Byly pak z toho soudy a sváry, které, jednalo-li se o prolitou krev, někdy po léta se táhly a živily hojné cizopasníky při různých soudních stolicích.

Chtěl-li některý zeman ze skrovného jmění svého pansky žíti, nebo lakomstvím peněz nahromaditi, musil nečetné své »poddané« nekřesťansky dříti, a tu došlo nejednou k drsné odvetě.

Tak roku 1571. Ludvík Lorecký ze Lkouše, který sám po 12 roků v zajetí tureckém dobře seznal jařmo otrocké, vedl si vůči poddaným svým ve vsi Šamonicích u Písku tak, že jmenovaného roku od poddaných svých s rychtářem v čele přepaden ve tvrzi své a s oběma syny Adamem a Zdeňkem zabit.

Bylo dlouhé vyšetřování, a vinníci konečně s hroznými mukami (rychtář na hřídeli zvolna pečen) utraceni.

Podobně než s jiným výsledkem stalo se Davidu Boryni ze Lhoty u Roztok. O muži tom praví Dačický, že byl »člověk bohatý, při tom náramně skoupý a skrbný.«

Václav Břežan, letopisec Rožmberský, vypravuje pak dále, že zemanovi tomu v noci na sobotu dne 24. listopadu 1590. »do tvrze vpadlo do dvou set zběře lotrovské a dobyvše se na něj — vzali jej a svázavše sem i tam vodili po tvrzi, z kouta do kouta bili a tloukli ho, jednak aby jim ukázal šaty, (které) čeládce své pobral, jednak aby jim ukázal, kde má peníze. —

Praví se, že jednu truhlu s penězi vynesli, osm osob měly co na ní nésti. Úředník praví, že ne na sta, nežli na tisíce jest mu vzato; někteří praví do dvacíti, jiní že do padesáti tisíc mu vzali.«

O příčině zmiňuje se Dačický, pravě: »Řeč byla, že se jemu to stalo od pacholkův robotných, s nimiž a s čeládkou že ukrutně nakládaje, za mzdu jich platiti nechtěl.«

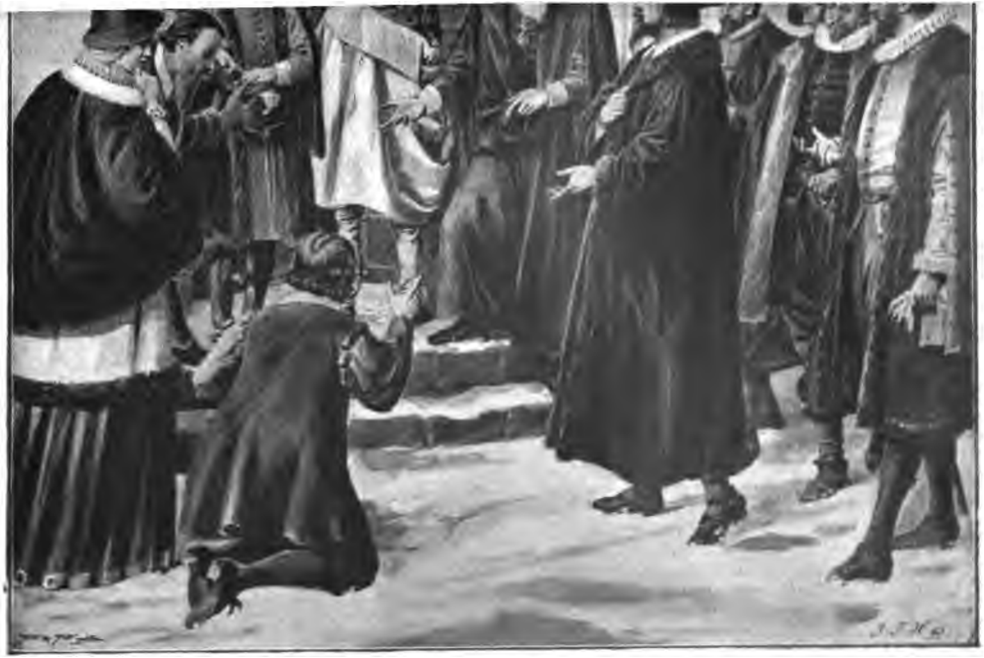

Bratrský biskup Cyrus uveden do kaple Betlemské.

Původní kresba J. F. Hetteše.

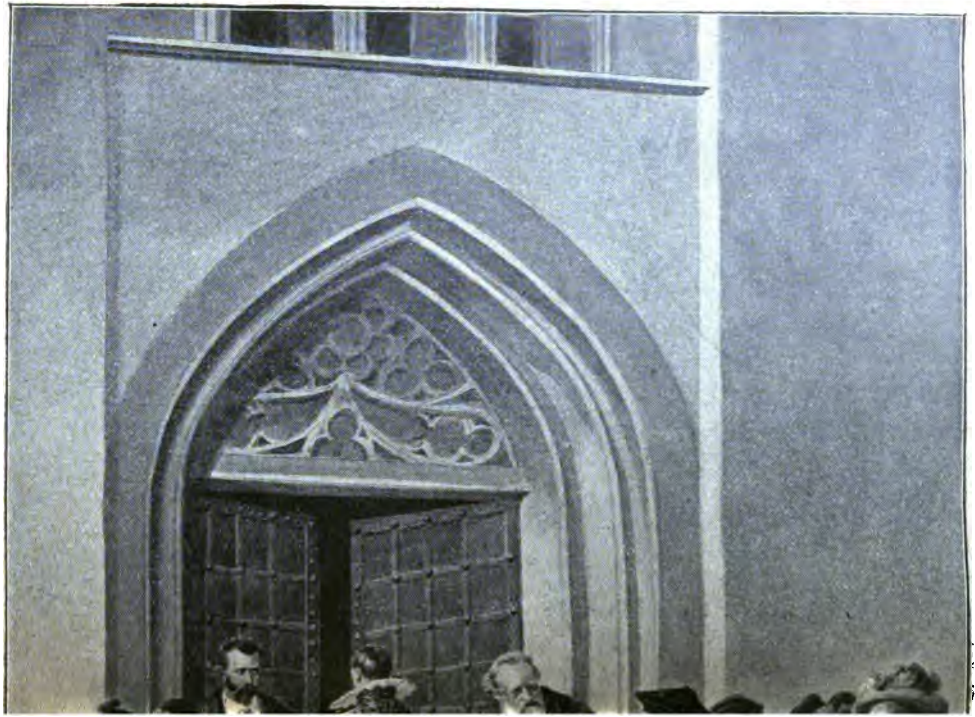

Třetí stav, stav městský, až do krvavého sněmu zůstával v té míře, v jaké byl po válkách husitských s malým zaúžením práv smlouvou Svatováclavskou, jak na svém místě bylo povědíno. Slyšeli jsme, s jakou troufalostí vedl si Mistr Pašek z Vratu a strana jeho.

Rok 1547. spůsobil náramný převrat. Města spoutána těžkými okovy a v samosprávě své omezena tak, že byla loutkou v rukou královských rychtářů, hejtmanů, podkomořího a hofrychtéře. Než toto odvracení měst královských od veřejné činnosti vrátilo měšťany práci, průmyslu a obchodu, což mělo v zápětí vzmáhání se blahobytu, povznesení vzdělanosti obecné, a tato zámožnost spojená se vzdělaností to jest, která oprávňuje poněkud věk šestnáctý nazývati věkem zlatým.

Ovšem zámožnost tato měla vedle utěšeného líce nevábný rub;. byla to táž zbujnělost a nevázaná zvůle, která po příkladu stavů vyšších i mezi měšťanstvem se rozpelešila.

Pravzorem takového měšťáka neposedy jest mnohokráte již jmenovaný letopisec Kutnohorský, Mikuláš Dačický z Heslova.

Pocházeje ze zámožné měšťanské erbovní rodiny v staroslavném městě, nemusil se pracně ohlížeti po chlebě vezdejším, vyhledal sobě kumpány jak z řad bohatých a ovšem i erbovních spoluměšťanů, jakož i s nejedním zemánkem z okolí horského, žil v bujné veselosti ze dne na den, zaměs návaje se nemírnou pitkou a hlučnými rvačkami v hospodách i na ulicích.

Dějepisec a vydavatel pamětí Dačického, professor doktor A. Rezek, praví o něm v předmluvě pamětí takto: »Byl dítkem doby své. Na jedné straně obdivujeme se jeho vzdělanosti, energii (ráznosti), lásce k vlasti a k českému jazyku, avšak na druhé straně stejný obdiv budí v nás četné prostopášnosti i výstřednosti, jichž se dopouštěl při nočních toulkách, rvačkách a pitkách v pověstných krčmách Kutnohorských.

V životě veřejném nezastával Mikuláš nikdy žádného úřadu ani při horách ani při obci, žil jenom vesele s přátely svými, z nichž jmenovitě připomínají se Lukavečtí (z Lukavce), Šatní (z Olivetu), prostopášný opat sedlecký Jiří Taxer, Martin Kochan (z Prachové) a Jan Fridrich Hofmann z Grünbühlu, jenž ze Štyrska před protireformací (vracení k víře katolické) utekl a v Hoře Kutné život svůj dokonal.

Prostopášností Mikulášových jest hojný počet.

Léta 1580. v noci na pondělek po sv. Jiljí pral se na rynku blízko radnice a byl od Václava Voděradského z Hrušova, Mírka a Oldřicha Mírka ze Solopisk poraněn v pravou líc a v palec pravé ruky.

Spor z toho vzešlý narovnal Pavel Hrabaně z Přerubenic a na Pečkách.«

A tak to jde dále. Že se při podobné rvačce roku 1582. i na »pánovi« Šťastném Novohradském z Kolovrat přehmátl, bylo již vypravováno.

»Zabit jest tu mimo mou vůli,« vyznává zkroušeně Dačický a dodává s povzdechem: »Skrze tu nenadálou příhodu jsem velikých, dlouhotrvajících soudův, těžkostí, vězení, outrat pokusiti a vytrpěti a na větším díle o statek svůj přijíti musel; nebo mi se do vysokého rodu dostalo.«

Nebudeme dále unavovati čtenáře dlouhým vyčítáním dalších sveřepostí Mikulášových, dodáváme pouze, že přivedly ho na mizinu, tak že, když roku 1626., stár 70 let, na věčnost se odebral, nezbylo po něm na pohřeb a strýc jeho Matěj Dačický dal ho na svůj náklad pohřbiti.

Zbyla ovšem pověst v Hoře i okolí a pořekadlo, které jej přečkalo, však málo chválilo zníc: »Tys divoký jako Dačický.«

O jeho činnosti spisovatelské doleji šíře bude řeč. —

Že takových Dačických po královských i jiných městech po Čechách více bylo, netřeba doličovati, a proto u vypravování svém zůstaneme při příkladu nejrázovitějším a dodáváme pouze, jak již řečeno bylo, že Čechové, nemajíce příležitosti rváti se s nepřítelem a cizincem, rvali se mezi sebou, čímž bychom ovšem přišli k zvláštnímu závěru, že dlouhý mír nesvědčil národu Českému. —

O stavu duchovním.

Stav duchovní před pádem národa našeho nebyl zvláštním stavem zemským, než promluvíme tuto o něm a to z té příčiny, že stupeň vzdělanosti stavu tohoto bývá obyčejně měřítkem pro vzdělanost celého národa. V naší příčině dlužno již předem říci, že měřítko to nebylo utěšeným.

Stav kněžský v Čechách byl v století XVI. rozdělen právně ve dva tábory, v kněžstvo pod obojí čili lutheránské, a kněžstvo pod jednou, čili katolické. Starých kališníků někdejších bylo tak po skrovnu, že mezi oběma hořejšími se ztratili.

Čeští Bratří pod těžkým nátlakem těch různých patentův a mandátů nemohli se postaviti po bok oběma výše jmenovaným vyznáním, byliť církví pouze trpěnou. V ohledu tom ulevilo jim schválení konfessí České od krále Maxmiliana, ač výslovně se pravilo, že k nim konfessí ta se nevztahuje, a teprv majestát Rudolfův postavil je na rovný stupeň se stranou pod obojí a dostalo se jim i zřejmého střediska i v hlavním městě.

Strana pod jednou měla střed svůj v kapitule a konsistoři u sv. Víta, strana pod obojí nalezla střed svůj při chrámu panny Marie před Týnem, který nesprávným výkladem pokládán za nejstarší chrám v Praze i v Čechách, založený knížetem Bořivojem.

Tam zasedl administrator strany pod obojí vyznání Augsburského farář Týnský Eliáš Šúd ze Semanína.

Jednalo se tudíž ještě o podobné středisko pro České bratry, a tu muselo se přijíti na nejstarší chrám husitský, staroslavnou kapli Betlemskou.

Kaple ta patřila podacím kolleji Karlově a tu roku 1613. stala se smlouva kollegiatů s jednotou Bratří Českých, aby Mistři kolleje Karlovy ku kapli té jmenovali v případě uprázdnění tři kněží z jednoty, z nichž měli defensoři jmenovati kazatele. Prvým jmenován senior čili starší konsistoře pod obojí Matěj Cyrus, známý nám již jako dvorní kazatel pana Petra Voka z Rožmberka.

I uveden nový tento kazatel ku slavné kapli s velikou okázalostí, a v pravdě bylo uvedení toto událostí významnou, která byla znamením nové té doby.

Mělo tudíž kněžstvo všech tří vyznání své středisko a své dozorce, ale málo bylo dob, aby bylo bývalo kněžstvo české tak rozpoutaným jako v době této. —

Na straně pod jednou spůsobili ovšem mnohou blahodárnou opravu v ohledu tomto první dva arcibiskupové po obnově Antonín Brus a Martin Medek, mužové v pravdě apoštolští, kteří příkladem i napomínáním svých působili i značnou mocí na kněžstvo strany pod obojí, ale po obou těchto dobrých pastýřích přišli jiní — Zbyněk Berka a Lamberk, kteří opustili dráhu vzácných svých předchůdcův a když na stolec sv. Vojtěcha nastoupil cizinec Lohelius, došlo k osudnému obratu. Nesnášelivou svou přemrštěností byl neposledním původcem hrozného toho pádu národa našeho.

Kněžstvo i pod jednou i pod obojí vykazovalo členy, kteří v nejednom ohledu málo dobrým příkladem předcházeli.

U kněží pod jednou bylo tomu zejména tak tam, kde obklopeni jsouce jinověrci, větší zvůli měli. Pichlavé pero letopisce Dačického zaznamenalo nám na př. mnohý tah ze života opatů Sedleckých.

Tak o příteli svém opatu Jiřím Taxerovi, který roku 1595. zemřel, připomíná: »Byl nevelikého zrostu člověk a veselý musiku milující a sám výborně ji umějící starček; a jsa sám mnichem, na mnichy a jeptišky nevřel, říkávaje, že ho čert do té kápě vstrčil.« Jak říkal jeptiškám, ani tu opakovati nemůžeme.

Po smrti opata tohoto byla o jeho úřad tahanice, mezi Janem Macerem, Němcem a Františkem Peceliem, Francouzem. O prvém praví Dačický, že »rád sobě přifrejoval,« druhého nazývá »opalač«.

»Macerus přinášel poručení na to z komory české, Pecelius z kanceláře — a tak jeden z těch mnichův jedenak a jedenak druhý v to opatství do téhož kláštera uvozován byl.

Naposledy ten Francouz Pecelius, jenž nic česky neuměl, obdržel; Macerus pak, rozhněvav se, přistoupil k religionu evangelitskému, mnišství opustil a potom se oženil, pojav k manželství Káču, dceru

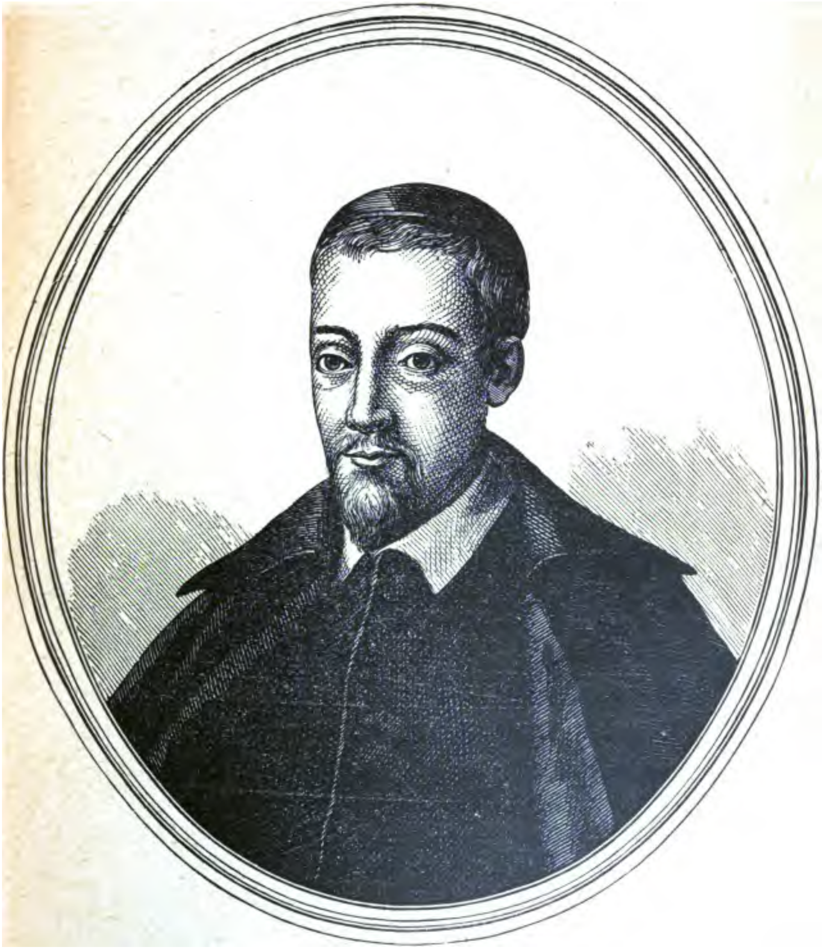

Jan Sarkander.

Anny Bednářky, řečené Černá z města Hory Kutny — a s ní se preč odebral.«

Když pak po třech létech zemřel týž Pecelius, dosazen k opatství tomu Pruśák Valentin Šembek, »kterýž život svuoj vedl podobněji světsky nežli duchovně.«

Opat tento stal se pak opatem kláštera Zlatokorunského (v poledních Čechách u Krumlova), ale nebyl od legata papežského potvrzen, ba dopraven do kláštera kapucínského v Praze a tu podrobiti se musil těžké kázni, i berlou prán pro mnohé své poklesky, zejména že klášter Sedlecký a Zbraslavský připravil o mnohé klenoty, jichž k podplácení osob mocných užíval a »že frejířství provozoval a své milenky sobě do mužských šatů strojil.«

To a snad i jiné pokuty rozhněvaly Šembeka tak, že následoval příkladu Macerova; »pobrav což mohl i Mandičku svou, dceru Mikuláše Koryntského, tejně s ním oddávanou, ujel z Čech do Moravy ten tam.«

Nástupcem Šembekovým byl Matouš Sartorius »na tělo hojný.«

O nástupcích jeho Kukulovi (Zezulkovi) a Píkovi (Strakovi) již byla řeč.

Ne lépe ba hůře bylo s kněžstvem strany lutheránské a kněží strany této poslouchali a řídili se konsistoří svou potud, pokud jim to bylo vhod. Ku kněžství přistupovali hojně lidé, kteří již nevěděli čeho jiného se chytiti.

Tak když roku 1587. Jan Potůček, jinak Burda žádal radu slanskou za list dobrého zachování, »že jest toho úmyslu, aby ouřad sv. kněžství na sebe přijal a k čemuž že chce pro ordines (svěcení) do Lipska jíti«, vyhověli páni žádosti jeho, ale městský písař ku zprávě té v knize městské připsal: »Toto tvé kněžství bude posledním útočištěm.«

Však to byl veselý život na děkanství.

Konsistoř žaluje, že Slanští kaplanům neřádným ve faře na zádušní peníze veselí strojili a jiné také v obci ženili, jako v nějaké krčmě sobě počínali a rádi je snášeli a až posavad (žaloba psána roku 1588.) by takové míti chtěli; a jestli že se jim kněz neženatý podá, musí se pro nezbednost jejich oženiti a nebudou ho v obci své bez ženy své trpěti.«

Rada a obec předpisovaly svým kněžím, jak mají obřady kostelní vykonávati a když se některý nechtěl tomu podvoliti, vzkázali mu, »že má tři brány a fortnu, kudy chce, aby od nich se odstěhoval, že nejsou brány zavřeny.«

A což když se roku 1699. děkan slanský Mistr Martin Černovický oženil s Alžbětou, dcerou Jiříka a Doroty Kaňkových, a ovdověv ještě téhož roku, musil před purkmistrem pány žalovati na tchýni svou, která o něm roznášela, »že je rufian a po lotrovství chodí, že nebožku Alžbětu, manželku svou bil, k . r . y kolem stolu sázel, a ona jim sloužiti musela, a že dceru její zabil.«

Paní Dorota před purkmistrem pány sice zapřela, ale není asi šprochu, aby nebylo pravdy trochu, a té trochy bylo dost.

A podobných případů bylo i jinde a až příliš hojně.

Rozumí se samo sebou, že byli mezi tehdejším kněžstvem přemnozí mužové výborní, ale jedna taková šeredná skvrna zastínila mnohé počestné a vrhla těžký porok na celý stav.

O vzdělanosti.

Školy.

Hlavou českých škol byla ovšem posud staroslavná akademie Karlova, ale byla to hlava sestárlá, omšelá, shrbená, bez svěžesti a vzletu. Živořila, zastaravši při starých svých řádech a dle přísloví »kdo nepokračuje, jde zpět« kráčela zvolna sice, ale tím bezpečněji k svému plnému úpadku a to tím jistěji, když vyskytla se jí nebezpečná sokyně, jak doleji bude připomenuto.

Mistři kollejní čili jak obecně se říkalo »páni kollegiati« neb ještě kratčeji »kolliati«, jsouce dle starých řádů nuceni žíti v bezženství z výnosu statků kollejních, starali se o tyto více než o učení a hleděli si více hospodaření při dvorech kollejních v Črtousích, Drahelčicích, Počernicích, Michli a j. nežli svých čtení čili lekcí v posluchárnách kollejních. —

Občanů akademických, čili studentů zapsaných do matriky universitní nebylo sice málo, připomíná se jich roku 1566. na 546, roku 1581. na 671, ale to byli chovanci hlavně posledního ročníku škol městských čili tak zvaní beanové.

Ti byli si v Praze odbyli tak zvanou zkoušku trpělivosti.

Přivedeni byvše svými učiteli do hlavního města, představeni tu akademii a jeden po druhém posazen potom na kozla, při čemž starší studenti loučeli po nich věcmi ne právě vonnými — shnilou cibulí, starými vejci a jinou podobnou nerudinou, aby prý seznali co jsou městské mravy a odložili tudíž mrav svůj »selský«. Po té vraceli se »vyzkoušení« do svých domovů.

Beanové tito, pokud poměry jejich dovolovaly, odcházeli později na půlléta neb nejvýš na rok na akademii do Prahy, načež podrobovali se zkoušce bakalářské.

Z toho vidno, že vlastních posluchačů na akademii bylo po skrovnu, roku 1599. asi 44, 1601. asi 69, roku 1605. asi 93, roku 1607. asi 87, ba zdá se, že ani tolik jich nebylo, počítáme-li, že někteří nepochodivše při první zkoušce, hlásili se k druhé a slovutný dějepisec akademie Karlovy V. V. Tomek myslí, že bývalo tenkráte průměrem studentů na akademii 25—30.

Připomenouti tu sluší, že matrika tehdejší akademie k ztracení přišla, tak že jen dohadem dle zkoušek bakalářských o počtu studentů souditi možno.

Byla ovšem v době té v akademii jen jedna fakulta a to svobodných umění, než uvážíme-li, že v druhé polovici XVI. století bylo průměrem 7 až 10 Mistrů kollegiatů připadají tak 3—4 studenti na jednoho Mistra professora, počet to truchlivě malý.

K tomuto počtu přihlížejíce páni professorové, nenamáhali se tuze a lekce jejich bývaly tak řídké a jalové, že, kdo něčemu opravdu přiučiti se chtěl, musil do ciziny na školy německé, anglické, francouzské a vlaské, kde bylo o něco — pravíme jen »o něco« — lépe.

Z těchto německých hlavně škol vrátil se pak nejeden na kollej Karlovu, aby zkřehlá tato »Alma mater« poněkud oživla a omladla.

Tak přišel roku 1540. Matouš Kolín, rodák Kouřimský, který po několik let pod známým přítelem Lutherovým ve Vittemberce v Sasku jazyku latinskému a řeckému byl píli věnoval, a počal v akademii Karlově vykládati řeckou a latinskou mluvnici a přední básníky řecké a latinské zejména básně Homerovy a Vergiliovy.

Našed v místosudím království Českého, Janu Hodějovském z Hodějova, mocného příznivce a přímluvčího, byl od krále Ferdinanda poctěn erbem, v němž spatřoval se odznak básnictví, okřídlený kůň Pegassus, přídomek pak zvolil si z vděčnosti k panu Hodějovskému po jeho rodišti »z Chotěřiny«.

Po dvacetileté prospěšné činnosti musil pletkám ustoupiti v život soukromí a roku 1566. teprve 50 roků stár zemřel.

Až posud na chodbě staroslavného Karolína možno spatřiti pomník z červeného mramoru, kde Mistr Kolín vytesán v rouše doby své a na pultíku před ním leží otevřená kniha, v niž na jedné straně označen počátek Homerovy Illiady, na druhé konec Homerovy Odysseje.

Pomník ten postaven nákladem řeckého dobrodruha jakéhos Palaeologa, potomka prý císařů Řeckých stejnojmenného rodu, jemuž se byl zemřelý Mistr v nejednom ohledu zavděčil.

Smrtí či vlastně odstoupením Kolínovým nastalo zase ticho v učení Karlově a zase jen ctihodný mudřec starořecký Aristoteles byl veškerou špižírnou učenosti pánů kolliatů, kteří spíše přihlíželi zase ku zboží vezdejšímu.

Mívaliť páni Mistři vedlejší zaměstnání, někdy ovšem velmi nevinné. Tak na př. slíbil Mistr Bacháček k stavbě některých nutných přístavků ku kolleji 15 kop, bude-li mu dovoleno u příbytku jeho proti veliké posluchárně držeti si — holuby.

Největší rozbroje a potržky působil mezi pány kollegiaty nemírný truňk a toulky.

Již roku 1588. ustanoveno obecným snešením všech mistrů, »aby každý mistr večír před druhou hodinou (rozuměj od slunce západu) byl doma, a by žádnému nebylo dáno pivo před obědem, po obědě pak každému pinta a po večeři tolikéž; kdo by chtěl druhou pintu, aby vzkázal skrze famula svého proboštovi.

Později téhož roku nařízeno: kdo by pro pití neb hýření byl celý den nebo přes noc z kolleje, aby byl na tři dni zavřen do àrrestu, kdo by se zdržel přes třetí hodinu večír, aby byl zavřen na den.«

Nejsmutnějším bylo, že v ohledu tom nejčastěji se prohřešovali právě nejstarší a nejpřednější členové kolleje, a tak na př. roku 1592. zlá potržka stala se mezi Mistrem Trojanem Nigellem z Oskořína a Mistrem Martinem Bacháčkem z Nauměřic, slovutným vychovatelem čili paedagogem.

Oba mistři bývali vínem naladěni k hádce a tu jedenkráte roku vzpomenutého došlo tak daleko, že Bacháček chtěl Trojana v kolleji shoditi s pavlače, a Trojan zastával právě nejvyšší hodnost v akademii, hodnost rektora magnifika.

Byla veliká mrzutost. Svoláni slovutní měšťané pražští, někdejší členové kolleje, aby rozvaděné Mistry smířili.

Sešli se a přední lékař pražský doktor Jiřík ze Sudetu byl řečníkem.

»Vaše Milost pane rektore a pane Mistře Bacháčku!« počal. »Ačkoliv nehodno a stížno jest, že musejí se vámi zaměstnávati vaši přátelé. Co se mezi vámi stalo, není potřebí oznamovati, nebo neslušné a nehodné věci jsou.

Pan Bachacius mohl dobře seděti na pokoji a nehaniti pana rektora, kterýž mu neublížil; podle dotázání a jiných zpráv uznává se to, že jest panu rektorovi ublíženo.

Jako nepřítel sobě Bachacius počínal, pana rektora s pavlače hoditi chtěl; jakž pak takové věci se trefují a jináče přetrženy býti nemohou, nyní tuto, poněvadž na pány přáteli se podávají, takto nejprvé vyslyšíce statuta (řád), výpovědí poděleni budou.«

Na to čten řád kollejní, načež pokračoval doktor Jiřík: »Slyšeli jste, páni kollegiati, statuta a víte, že jste se zavázali k nim nic jináč než přísahou; nyní se opíjíte, haníte, když tak budete dělati, co z toho bude? smích a zahanbení literními umění! Milí páni Mistři, nechcete-li kolleje potratiti, hleďte statuta zachovávati. —

Pane Mistře Bacháci! mám zvláště k vám toto promluviti: Ač pan Mistr Trojan, povídáte, má ten obyčej, od stolu zaháněti, jestli je co takového, máte toho cognitioni (rozvážení) zanechati. Však kdybyste vy říkaje lecjakých čtveráků nezvali sobě, nebylo by opilství; to děláte pro některý žedlíček vína! Dejte ze sebe příklad jiným, kterým jste vystaveni. Protož, co se trefilo tu koliv, podle zmocnění s pány přáteli vyzdvibujeme a tuto nevoli maříme mezi oběma stranama, aby jeden druhému toho nevzpomínal.

Než poněvadž, pane Bachaciuse, když se opijete, máte obyčej každého haněti, k žádnému se nechováte, troupů, sedláků nadáváte, poněvadž jste se toho dopustili, poroučí se vám, abyste připověděli rukou dáním do roka se neožrati; pakli byste to neudělali, z kolleje abyste nevycházeli, ani do téhodne z pokoje vašeho nevykročili.«

Potom k Trojanovi: »Domine Magister Trojane (pane Mistře Trojane), pane rektor! prosím, abyste, když se opijete, nevyháněli od stolu, než cognitioni zanechati; máme jich dosti, kteří se vám posmívají.«

Mistr Bacháček s kyselou tváří přijal napomenutí a vyprošoval si pouze, »aby doma, kdyby měl dobrého přítele, toho mohl užiti a truňk vína s ním se napíti.«

Na to podal rektorovi ruku na smířenou.

Míru však nebylo a »dobří přátelé« měli stále tuhou práci se smířením Mistrů. Byli to obyčejně Trojan s Bacháčkem, ale podíl měli i Mistr Václav Vlaverín a Mistr Jan Chorinu z České Třebové.

Zejména tento posledně jmenovaný zle dotkl se Bacháčka, když mu vytkl, že akademii zavedl, a Němcům ji vydává, čímž narážel na to, že Bacháček knihy německých učenců v akademii zavedl a nejvíce urazil jej předhůzkou, že na lekcí (školním čtení) tlampá.

K tomu muž jinak slovutný odpověděl: »Že na lekcí tlampám, znám se k tomu, že neuměje nemluvím moudře, žádám, aby to pan Mistr Jan Chorinu svou hlubokou moudrostí vynahradil.«

Zla káraného neubývalo a když majestátem Rudolfovým akademie v ruce stavů podobojí odevzdána, pomýšleno na nutné opravy.

Pomýšleno hlavně na dvě: Povolání nových professorů, aby akademie i ostatními fakultami doplněna býti mohla a na zrušení kollegiatního života posavadních professorů.

Obému stavěli se staří Mistři na odpor, nebo první článek hrozil Mistrům ztenčením chleba vezdejšího bez toho nevalně tučného, k druhému nemohli se Mistři v kolleji sestárlí hned tak odhodlati.

Prvému bylo by se dalo odpomoci rozmnožením příjmův akademických, druhé ukázalo se možným když roku 1612. dne 16. února zemřel přední zástupce starých řádů v akademii, slavný Mistr Martin Bacháček Nauměřický, který právě roku toho po jedenácté byl rektorem magnifikem.

Defensorové jali se vyjednávati s doktorem Janem Metějem ze Sudetu, Adamem Huberem z Rizmpachu a Mistrem Mikulášem Albrechtem z Kaménka, aby vstoupili ve svazek akademie a přijali professuru, což při prvých dvou jen obnovením přetrženého druhdy svazku by bylo bývalo; ba jednáno i se slavným Janem Keplerem, slavným hvězdářem, aby přijal úřad professora vědy počtářské čili mathematiky na akademii Pražské.

Vyzvaní valně se nevzpírali; za to houževnatějším byl odpor kollegiatů proti zrušení společného života, než dne 5. června roku 1614. došlo i k tomuto, když zvláštním pamětním spisem na ten zvláštní život v kolleji Karlově obecně ukázáno.

Pravilo se ve spise tom, že v kolleji »pilo se více než psalo, contubernium (společné bydlení) nazývalo se, combibernium (společná pitka) bylo«.

Na nejmladšího kollegu skládal se těžký úřad proboštský (hospodářský a správcovský); dle jména praepositus (představený) byl ve skutku pravý suppositus (poddaný). Nejsa zběhlý v účtování, ptával se starších o radu, ale víno činilo je k tomu ještě méně schopné.

Nové statky, dary, vstoupení do kolleje, dni narození, výjezdy do vsí, kteréž byly velmi časté, vínem se vyplácely; víno mezi hodováním nectně mluvilo, víno rovněž tak odpovídalo, ze slov přicházelo často na pěsti a pánové byli sluhům a chlapcům za divadlo.

Jindy tato neřest i ven z domu vycházela; kollegové podnapivše se, padali k zemi, neb vedeni bývali od famulů (sluhů), neb neseni s malou poctivostí.

Někdy studenti čekajíce přede dveřmi na lekcí, zimního času mrzli a tuhli; potom častěji darmo čekavše, následovali svých učitelův a odpoledních lekcí zanedbávali; tu některý professor četl jednou neb dvakrát za celé půlletí, některý také ani jednou.

Hleděli na to s posměchem zlomyslní ve městě; povolaným do kolleje radívali, aby se té příležitosti k opájení vyhnuli.

Krocín (z Drahobejle) primas (pražský) říkával, že nelze, aby k čemu byl, kdo tři léta v tom tovaryšstvu setrvá.«

Adam Zalužanský, o němž také ještě bude řeč, tvrdil dokonce, že se Mistři kollegiati vyhýbali tomu, »aby nepovolali k professí takových, ježto byli oddáni knihám, protože by se nehodili k sedlačení.«

Přední příčinou této snahy se strany defensorů, aby akademie v lepší stav uvedena byla, bylo vzmáhání se akademie tovaryšstva jezuitského, která prospěchy svými hrozivě počala přerůstati dávnou akademii Karlovu a lákati do posluchāren svých zejména synky rodů vzácných, a to nejen katolických, ale již i těch pod obojí.

A tak pozdvižení akademie Karlovy stalo se životní otázkou strany pod obojí.

Tovaryšstvo Ježíšovo sotva že do Prahy přišlo (1556.), postřehlo ihned veliký nedostatek opravdové snahy při školách českých a seznalo, že na poli tomto asi nejlépe by pochoditi mohlo a přistoupilo chutě k dílu.

Doktor Jindřich Blyssemius z Bonnu nad Rýnem počal vyučovati bohosloví a jazyku hebrejskému, doktor Jan Tillianus, Nizozemčan z krajiny Gelderské učil mudrctví čili filosofii, krajan jeho Mistr Vilém byl professorem řečnictví čili rhetoriky, jiný Nizozemčan z krajiny Flanderské Mistr Silvius, přednášel o básnictví, Vlach Mistr Florian učil krásnému písemnictví a jazyku řeckému, Bavor Mistr Baltazar Sarum přednášel o grammatice a rodák ze slovanské Lublaně Kašpar Ronger učil počátkům jazyka latinského.

Snaživost, jakou jezuité při vyučování na jevo dávali, odrážela se velice od liknavosti a nedbalosti, s jakou učilo se na školách jiných, a proto netřeba se diviti, že často ukazováno k tomu, co mohou jezuité konati, proč nekonají i jiní učitelé.

Poněvadž pak jezuité opatrně si vedli a přijavše chovance víry pod obojí, schovívavě si u víře vedli, přicházel jeden za druhým. A to bylo, co nutilo defensory, aby přihledli k opravě akademie Karlovy.

Ovšem úmysl zůstal úmyslem, nebo nebylo obětavosti při stavích pod obojí a nově vyhledaní professoři přece žádali — mzdu. Povolena sice roku 1609. berně 15 grošů z jednoho poddaného, ta byla by však stačila asi na opravu budovy kollejní. A tu připadli defensorové na myšlénku ne sice zlou, ale k provedení obtížnou. Navrhli Mistrům kollegiatům, aby svolili k prodání všech statků akademii patřících, a ze summy stržené, pod úrok uložené aby vypláceny byly služby professorům.

Mistři houževnatě se bránili, nemohli se zbaviti obavy, že by peníze stržené mohly se rozejíti a akademie byvši tak ožebračena, že musela by zaniknouti, kdežto sokyně její klementinská by tím zase jen získala.

Tak vázla věc, a opravy zůstaly na cestě poloviční.

Oprava zamýšlená měla provedena býti ve dvojím směru.

Nejprv měly doplněny býti, jak již praveno ostatní fakulty a tím ovšem rozmnožen býti počet professorů. Vedle již výše vzpomenutých měl kněz Adam Kliment, duchovní správce na Zderaze a kněz Jan Korvín, duchovní správce u sv. Benedikta na Starém městě učiti bohosloví, Mistr Šimon Skála z Kolince, kollegiat, právům, doktor Matěj Borbonius, doktor Jan Berger z Grinperka a Mistr Prokop Paeonius měli přednášeti na fakultě lékařské.

V druhém směru mělo býti postaráno o řádný dorost pro akademii tím, že by se zřídila řádná škola střední pod přímým dozorem a v organické souvislosti s akademií.

Již nejednou pořízeny byly při akademii tak zvané classes, jakási cvičná škola, kde měli páni bakaláři i mladí mistři ukázati své umění vychovatelské, ale škola tato často pro nedostatek prostředků k jejímu vydržování zanikla.

A tu dne 26. března 1610. přijeli defensorové do kolleje, »aby jednáno bylo o zřízení tak nazvaných classes v kolleji, jakési vzorní školy pro všecky školy nižší v království Českém, která by stála pod zvláštní dohlídkou mistrů kollegiatů.

Věc tato skončena teprv sklonkem roku 1611., kdy dne 23. listopadu sjednáno mezi defensory o plat preceptorů čili učitelů na škole té, která nazvána gymnasium provinciale čili škola zemská a za jejího rektora ustanoven výše jmenovaný Mikuláš Albrecht z Kamenka.

Tak povstalo pražské akademické gymnasium.

To bylo vše, co stalo se ku prospěchu a k zvelebení vyučování, jak na akademii, tak v této škole s akademií spojené, vše ostatní, co ještě zamýšleno, zničila přikvačivší bouře. —

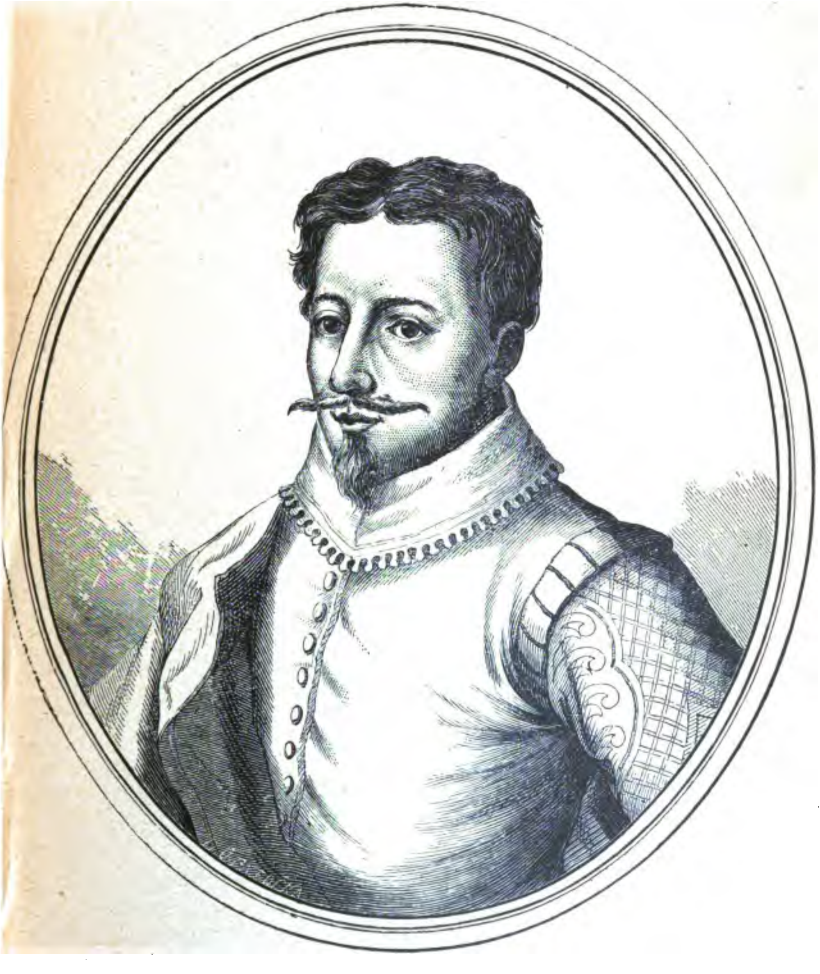

Dr. Jan Jesenský.

Škol nižších, teď bychom řekli středních, tenkráte vždy s nižšími spojených bylo hojně a o vzdělání mládeže bylo poměrně dosti postaráno; Praha měla škol takových šestnáct, města i městečka měla aspoň po jedné, některá větší města jako na př. Hradec Králové po dvou, ba doba tehdejší vynikla poměrně i nad dobu naši, nebo i ves Lochenice u Králové Hradce měla svou školu latinskou, své gymnasium. Kolik u nás za doby naší i královských někdy měst, která nemají střední školy.

A v tomto ohledu možno ovšem tehdejší věk nazvati zlatým.

Taková úplná městská škola skládala se ze dvou oddělení po třech ročnících. V nižších třech byla třída čtoucích, píšících a počítajících, v níž také již počátkům jazyka latinského vyučováno. V oddělení vyšším, které obráceně počítáno obsahovalo třídu třetí, druhou a první, v třetí učilo se latinské mluvnici, v druhé skladbě a v první — nejvyšší — básnictví a řečnictví a při tom i mluvnici jazyka řeckého. Vedle toho vyučováno ve všech třídách hudbě, zpěvu, vyššímu počtářství a měřictví.

Zvláštním druhem žactva na školách těchto byli tak zvaní mendikové, čili žáci žebraví, kteří přespávajíce ve školách, hledali si s hrnkem v ruce chleba po městě ať už zpěvem ať pouhou žebrotou.

Nejeden takový mendik od stupně ke stupni dostoupil až k hodnosti kardinala.

Zvláštním živlem v národě bylo tenkráte učitelstvo na školách těchto. Jak už v minulé stati ukázáno, byli členové akademie Karlovy poukázáni, aby aspoň po některý čas učili na venkovských školách.

Osud těchto pěstitelů vědy a umění nebyl nijakž záviděníhodný. Platu ročního bylo až pro Bůh maloučko, strava na faře neb na děkanství, poněvadž bylo stravování toto duchovnímu břemenem, nebývala asi skvostnou, o některý ten groš ze štoly při svatbách, křtinách, pohřbích a t. d. rvalo se jich půl tuctu a tak nezbývalo, než pracně sháněti groše, kde se dalo.

V sobotu vybíral učitel »sobotales« od žáčků, kdo přinesl, pochválen, kdo nepřinesl, pokárán. Na křídu vybírán poplatek zvaný »kretáles«, na svíčky »svíčkáles«, o výročním trhu vybíral pan učitel »jarmarkáles«, o dušičkách »dušičkáles«, o třech králích chodil od domu k domu, psal na dvéře znamení sv. tří králů písmenami latinskými a řeckými a vybíral po haléřích, o sv. Dorotě, o sv. Řehoři a jindy sbíral či vlastně žebral zase.

Což divu, že, když se naň usmála byť stará pokladnice a vzkázala mu, že ho z míry návidí, hodil nevděčným zaměstnáním, přiženil se k sladovnictví, suken krojcictví neb k jinému zaměstnání a stal se měšťanem.

V učitelstvu tomto bývaly stupně. V nejvyšší třídě učíval obyčejně Mistr svobodných umění neb aspoň bakalář, v druhé a třetí třídě učívali rovněž členové akademie tak zvaní kollegové. V oddělení nižším učil v nejvyšší třídě kantor, řiditel kůru, v druhé sukcentor a v nejnižší začasté pouhý kustos čili, jak bychom teď řekli, školník.

Že za takových poměrů věda valně nepěstována, dá se uhodnouti, ale jednu výbornou stránku spůsob tento měl, že ženěním se »officialů« školních stále mezi měšťanstvo vnikal živel vzdělanější a to dosti rychle, nebo na stolici učitelské se tenkrát nikdo ani neobířal a je s podivením, že bylo v městech stále dosti nevěst pro tyto zákopníky vědy a vzdělanosti.

O pěstování věd a umění.

Vědy a umění pěstovány ve vlasti naší za století XVI. dosti zdatně, tak že skoro ve všech oborech můžeme se vykázati díly pěknými, které podobným u jiných větších národů dobře po bok se staví a dosvědčují, že nečetný národ náš tenkrát statně krok za krokem s většími národy ve vědách a uměních ku předu kráčel.

O spisech bohoslovných.

V bohosloví národ náš přes tuhé ty boje a třenice náboženské neplýtval tak papírem a černidlem, bohoslovných traktátů valně ubylo, za to přihlíženo k tomu, aby křesťanům dostalo se do rukou svaté písmo v jazyce domácím a v úpravě co možno dokonalé.

Zmíníme se pouze o dvou památkách z oboru tohoto, které byly a jsou chloubou naší.

Prvou památkou touto jest písmo svaté starého i nového zákona, které s pěknými obrazy do dřeva rytými — ovšem umělci cizími — vydal roku 1570. a pak ještě 1577. slovutný kněhtiskař Jiří Melantrych z Aventina.

Znamenitý muž tento narodil se roku 1511. v městě Rožďalovicích, odkudž často i Rožďalovickým se psal. Slul původně nejspíš Černohlávek neb Černovlásek, což si v dobách pozdějších nejprv polatinil na Niger, později pořečtil na Melantrich po spůsobu doby své.

Na akademii pražské dosáhl hodnosti bakalářské, načež odebral se na cesty po Německu, kde zaměstnán byl ve slavných kněhtiskárnách.

Vrátiv se roku 1542. do vlasti, jal se tu provozovati umění kněhtiskařské nejprv ve společnosti s jinými, pak sám a konečně zase za účastenství se slavným zetěm svým Mistrem Danielem Adamem z Veleslavína, který v oboru tomto získal sobě titul arcikněhtlačitele.

Bible »Melantriška« byla chloubou a útěchou předků našich, nebo nalezši milost v očích hubitelů kněh českých, ponechána v rukou národa Českého, jemuž byla pak útočištěm v dobách trudných a zlých.

Až posud možno po vlasti naší krásnou tuto knihu dosti často spatřiti a ona opravdu pokládá se za vzácnost, poklad a milé dědictví po otcích.

Ctihodný vypravitel knihy té zemřel dne 19. listopadu roku 1580. a pochován v kapli Betlemské.

Dům, kde Jiří Melantrich bydlel a kde i jeho knihtiskárna se nalezala, teprv nedávno zbořen a jen starý kámen s vytesaným erbem Melantrichovým zazděn zase na domě novém v ulici teď po slovutném muži tomto »Melantrichovou« nazvané.

Druhým klenotem jazyka českého z doby té jest slavná šestidílná biblí Kralická.

Čeští bratří chtíce míti svůj původní překlad písma svatého, starali se oň pílí a snahou nemalou.

Nejprvé přijali za svůj překlad písma svatého nového zákona, který pořídil bratr Jan Blahoslav.

Muž tento, po Komenském přední hvězda Jednoty, narodil se roku 1523. v moravském městě Přerově.

Školu navštěvoval nejprve v rodišti svém, pak školu v městě Goldberku ve Slezích, načež odebral se na akademii ve Vittemberce v Sasích, kde osobně seznal Luthera. Navštěvoval i vysoké školy v pruském Kralovci a ve švýcarské Basileji.

Vrátiv se do vlasti (r. 1553.) stal se knězem sboru Boleslavského a mnoho se přičiňoval, aby aspoň u krále Maxmiliana Jednotě přízeň zjednal, při čemž hojně spisoval, pořádaje jednak dějepisné památky Jednoty, jednak obíraje se písmem svatým čehož pěkným výplodem byl nový překlad spisů novozákonních, který přijat od jednoty za obecný.

Znamenitý muž tento zemřel roku 1571. stár jsa teprve 49 roků.

K přeložení zákona starého sestavena celá společnost mužů učených. Byl to shora jmenovaný Mistr Mikuláš Albert čili Albrecht z Kamenka, Lukáš Helic, Jan Eneáš, Izaiáš Caepolla (Cibulka), Jiřík Strejc, Jan Efraim, Pavel Jessenius a Jan Kapito. Ti překládajíce z textu čili znění původního, z jazyka hebrejského neb řeckého, hleděli snažně k tomu, aby práce jejich psána byla přesným jazykem českým, čímž dovedli dílo vzácné a znamenité, které vedle své důležitosti bohoslovné pokládáno vždy za pramen a poklad čisté mluvy české.

I tato kniha od vyznavačů víry českobratrské pokládána za poklad a ukrývána pečlivě v dobách pronásledování, nebo nedostalo se jí osudu knihy Melantrichovy, než i tak dochovala se v hojných exemplářích až do dob našich.

Jméno biblí Kralické dostalo se jí odtud, že vytištěna nákladem pána moravského Jana z Žerotína v kněhtiskárně jeho ve tvrzi Kralicích u Náměstí na Moravě.

A tak snahou slavné Jednoty a obětavostí vlasteneckého velmože postaven pomník, který ve vlasti naší, i když Jednota Bratrská z končin jejích vymizela, přetrval věky i zlobu a posud jest chloubou české práce a učenosti.

O známosti přírody.

Známost přírody učinila u nás v století XVI. pokrok náramný, ač ovšem upírati nelze, že velkou částí k tomu přispěli cizinci, kteří přilákáni byvše hlučným dvorem královským, v Praze se usadili a tu ve spojení s učenci domácími nejednu zdárnou práci vědeckou vykonali.

Nejvznešenější část známosti přírody, hvězdářství čili astronomie měla tenkráte v Praze své ohnisko a střed; tam žili slovutní badatelé Tycho (Tyge) Brahe (de Brahe) a Jan Kepler; oba však cizinci, prvý Dán, druhý Němec.

Tycho pocházel ze vzácného rodu šlechtického i ve Švédsku rozšířeného. Narodil se roku 1547. v Knutsdorpu v nynějším Švédsku. Vychován byl na vysokých školách německých v Lipsku, kde již, ač pomocí nástrojů hrubých a nedokonalých, s dobrým prospěchem věnoval se hvězdářství.

Později odebral se na jiné školy a tu třeba připomenouti, že v Roztokách (v zemi Meklemburské) při souboji přišel o část nosu, kterou pak stříbrnou nahradil, jak na obraze jeho jasně vyniká

Vrátiv se do vlasti, zařídil si podporou krále dánského Bedřicha II. hvězdárnu na ostrově Hoenu v moři Baltickém (v průlivu Sundském), ale po smrti příznivce svého, aby se vyhnul příkořím jemu činěným odešel do ciziny a povolán byv králem Rudolfem, přišel roku 1599. do Prahy.

Tu seznámil se s učenci českými a konal hvězdářská pozorování jednak v Praze, jednak v Českých Benátkách (u Boleslavi), maje ku pomoci Jana Keplera.

V Praze meškal jen dvě léta a zemřel tu roku 1601.

Pochován v chrámě Týnském, kde pěkný jeho náhrobek u kazatelny posud se spatřuje.

O pracích učence tohoto šířiti se tu nebudeme, nebo týkají se subtilných částí hvězdářství a nesnadno by bylo podati je v podobě stručné a jasné.

Jan Kepler narodil se roku 1571. v Magštatu, v zemi Virtemberské v Němcích. V mládí konal služby sklepnické a teprve v patnáctém roce věku svého přišel do škol, načež dosáhl hodnosti bakalářské i mistrovské.

Již za těchto dob předním zaměstnáním jeho byla věda počtářská čili mathematika a hvězdářství

V létech devadesátých století XVI. byl učitelem mathematiky na protestantském stavovském gymnasiu ve Štyrském Hradci, kde směl na přímluvu jezuitů zůstati, i když veškeři protestanté od arciknížete Ferdinanda ze Štyrska vypovězeni.

Roku 1600. na ponuknutí Tychona Brahe povolal král Rudolf Keplera do Prahy, kde po některých průtazích jmenován dvorním mathematikem a příručím Tychonovým. Po smrti Tychonově uděleno mu místo jeho s ročním služným 1500 zlatých, na tehdejší dobu služné veliké.

A tu nastala Keplerovi požehnaná doba jeho činnosti a objevů. Tu v Praze objevil slavné své hvězdářské zákony, z nichž obecně přístupnějším jest ten, že planety — Dobropán, Krasopaní, země, Smrtonoš, Kralomoc a Hladolet — víc jich tenkrát neznali — nekonají dráhy své kolem slunce v kruzích, nýbrž v elipsách čili kruzích z dvou protějších bodů smáčknutých.

Tu v Praze napsal a vydal i pojednání o neobyčejné hvězdě, která se roku 1604. na obloze objevila a velikostí svou budila obdiv i lidí neučených.

Kepler shledal, že jest to sdružení tří tak zvaných hořejších planet, Smrtonoše, Kralomoce a Hladoleta, které tak k sobě se přiblížily, že splynuly zdánlivě v hvězdu jedinou. Kepler vypočítal dále, že takové sdružení bylo i v roce čtvrtém před narozením Kristovým a že to ona hvězda, která vedla sv. Tři krále do Betlema, že tudíž léta od narození Kristova chybně jsou vypočítána, nebo dle toho byl by se pán Ježíš narodil asi pět let před narozením Kristovým.

Že chyba v počtu onom skutečně se stala, nelze upírati; je-li tvrzení Keplerovo plně správným, nelze rovněž rozhodovati.

Kepler doslouživ věrně Rudolfovi II., odebral se po smrti jeho do Lince za učitele na tamní školu latinskou.

Zemřel roku 1630. v Řezně v patrné chudobě, ač měl od komory císařské k požadování skoro 30 tisíc zlatých, za dob tehdejších veliký peníz.

Značný pokrok ve známosti přírody učiněn pytvou čili zkoumáním lidského těla, které v Praze roku 1600. poprvé provedeno.

Dačický k roku tomu vypravuje: »V Praze nějaký doktor, medikus přespolní, chtěje dokonale věděti o přirození a oudech člověka, vyžádal na právní vrchnosti jednoho zločince k smrti ortelovaného a jedem jej usmrtiv, všecky oudy jeho pořezal a otevřel a jak co v těle leželo, zvláště žíly spatřil.«

Tento přespolní medikus byl slavný lékař Jan Jesenský z Jeseného, čili, jak po latinsku se psával »Jessenius de Magna Jessen«. Byl původem Slovák, ale narodil se (roku 1566.) ve Vratislavi Slezské, kam se byl otec jeho Baltasar po opanování velké části Uher od Turků vystěhoval. Jan studoval v rodišti svém, ve Vittemberce a v Padově ve Vlaších, kde povýšen za doktora lékařství.

Na to učil lékařství na universitě ve Vittemberce a roku 1600. povolán do Prahy, kde při dvoře Rudolfově stkvěle přijat.

O dalších jeho osudech později se zmíníme, nebo měl muž tento vynikající účastenství v jednáních za pohnuté doby v prvých letech bouře české.

Však i nejeden Čech ve vědě hvězdářské na slovo vzat a tu zmíníme se již jen o Tadeášovi Hájkovi z Hájku.

Slovutný muž tento narodil se roku 1525. v Praze z rodiny erbovní a zámožné. Povýšen byv na akademii Pražské na mistra svobodných umění, odebral se na to do Vídně, kde vědu hvězdářskou a počtářskou pěstoval, konečně zašel do Vlach, kde byl na universitě Bononské na doktora lékařství povýšen. Vrátiv se roku 1555. do vlasti, učil po dvě léta mathematice na kolleji Karlově, načež oddal se zaměstnání lékařskému a spisovatelství. Roku 1571. pro zásluhy své povýšen od stavů českých ve stav rytířský a jmenován protomedikem čili prvním lékařem v království Českém.

Žák jeho, shora jmenovaný mistr Bacháček, o něm praví, že věrnost k Bohu, láska k vlasti a oddanost k universitě a veškeré obci učené vysvítala ze všech jeho skutků.

Ve vědě hvězdářské proslul několika spisy, ve vlasti však jméno jeho proslaveno nejvíce prací jak krásnou tak krajanům jeho vzácnou a milou.

Žil totiž v době té v Praze Vlach doktor Petr Ondřej Mathioli a ten napsal jazykem latinským obšírný herbář, čili knihu o rostlinách, jejich vlastnostech a užitečnosti vůbec a v lékařství zvlášť.

Ku knize té opatřil na tehdejší dobu překrásné obrazy rostlin a jejich součástek.

Nádherný spis tento na vyzvání sama skladatele přeložil Tadeáš Hájek do jazyka českého, načež objemnou knihu tu roku 1562. vydal shora připomenutý slavný Jiří Melantrich.

Neméně slavným byl vrstevník Tadeáše Hájka, slavný lékař a rostlinopisec Adam Zalužanský ze Zalužan.

Muž tento narodil se kolem roku 1560. v Mnichově Hradišti ze starožitné rodiny zemanské. Otec jeho Matěj držel dvůr Ptejrovský u Hradiště. Povýšen byv roku 1584. na akademii Karlově za mistra, řídil některé přední školy české jako byla u sv. Jindřicha v Praze a v Hradci Králové, načež odebral se do ciziny, kde nabyl hodnosti doktora v lékařství.

Vrátiv se, stal se kollegiatem akademie Karlovy a zastával roku 1593. úřad rektora. V době té (roku 1592.) vydal slavné své dílo o rostlinách ve třech knihách čili odděleních nazvaný Methodus herbariae.

Ve spise tomto v hlavě 24. zřejmě pojednává o různém pohlaví rostlin, kterážto nauka byla sice v některých počátcích již dříve známa, ale s takovou zevrubností a se značným vědeckým podkladem nepojednal o věci té před Zalužanským nikdo, ovšem sláva důležitého toho odhalení připadla švédskému učenci Karlovi Linné-mu, kterýž nauku tu učinil základním kamenem roztřídění všeho rostlinstva.

Adam Zalužanský, jak připomenuto, byl jedním z těch učenců, kteří velice o to stáli, aby akademie Karlova v lepší stav uvedena byla, kterážto snaha aspoň v počátcích, jak již vypravováno, skutkem se stala.

Zalužanský zemřel dne 8. prosince 1613. a pochován v kapli Betlemské, kdež pořízen mu pěkný náhrobní kámen, který posud se zachoval.

Asi na středokratech mezi opravdovou známostí přírody a šalbou alchymistů bylo robení almanachů, pranostik, minucí a efemerid čili zkrátka kalendářů, odvětví to v literatuře nemálo důležitého, neboť kalendář nalezal jako za našich časů cestu i tam, kam jiná kniha nikdy nepřišla a proto nesmí obor tento podceňován býti.

Takovéto kalendáře v první polovici století XVI. vydával slovutný Mistr Mikuláš Šúd ze Semanína, jmenovaný výše Tadeáš Hájek, Mistr Václav Zelotýn z Krásné Hory, Mistr Petr Kodycyll (Kodicill) z Tulechova, Adam Huber z Ryzmpachu, vesměs někdy členové akademie Karlovy.

Almanach čili minucí obsahovala vedle obyčejných věcí kalendářních i pranostiku čili hádání na počasí a rady pro všechny potřeby životní, proroctví čerpaná z hvězd čili astrologii a konečně již tenkrát seznam výročních trhů po celé zemi české. Knížka ta byla obyčejně, jako podnes, proložena listy prázdnými, na něž předkové si zaznamenávali věci a zprávy pro ně důležité, ale i zprávy dějepisné, které zachovavše se až do dob našich, neposledním bývají pramenem známosti naší o dobách těch. —

Takovým způsobem z velké části povstaly častokráte připomenuté paměti Dačického a některé jiné.

Pravili jsme, že v knížkách těchto zápasila věda s pověrou. Dni v kalendáři označeny byly nejen jako posud jednotlivými obrazy ze zvěrokruhu čili svoru, ale označovány i znameními jinými, na př. černé nůžky při dni některém vytištěné znamenaly, že vlasy toho dne stříhané nerostou; červené nůžky znamenaly opak.

Někdy při jednotlivých znameních svoru připojeno bývalo i naučení, na př. Střelec jest teplý, horký a vohnivý. Na tom znamení když se měsíc nachází, šťastně jest krev pouštěti krom stehen, na cestu vyjíti k východu slunce, v přátelství vstoupiti, v lázni se mýti a j. v.

Ku věcem kalendářním připomenouti sluší že až do opravy kalendáře shora připomenuté den 6. července býval zasvěceným svátkem Mistra Jana Husi a tudíž červeně tištěn. Teprv po opravě té, když roku 1585. Mistr Petr Kodicillus vydal kalendář, položil na ten den »ochtáb sv. Petra a Pavla«, z čehož povstal Mistrovi pošklebný popěvek: »Stal se Čechům protivný kus, vyletěla jim z Prahy Hus, prodal ji Mistr Kodicillus!« Rozumí se samo sebou, že oblíbenost slovutného jinak Mistra tím minula, a on musil utéci se pod záštitu pánů pod jednou.

K posledu nutno zmíniti se o vědeckém balamucení, známém pod jménem alchymie, která zajímala v druhé polovici věku XVI. a v prvých létech století XVII. mysli těch, kdož nákladné libůstky, ba náruživosti dopřáti si mohli, do té míry, že znamenití rodové k úpadku a celé země k nenabyté škodě přicházeli.

Nauka sama jest pradávnou a namučila se nemálo i hlav osvícených, ale s takovou dychtivostí jako v označené době přece nikdy provozována nebyla.

Jádrem nauky této, která i uměním božským, egyptským a jinak nazývána, byla snaha po vynalezení a urobení tak zvaného kamene mudrců, čili velikého elixiru, velikého magisterium neb červené tinktury, jejímž přimísením ku kovům obyčejným, olovu, rtuti, cínu, měly se tyto měniti ve zlato a přimísením jí k potravě lidské měla měněna býti v lék zvaný panacea života, nebo nápoj zlatý, jímž měl člověk sproštěn býti všelikých chorob a život jeho měl prodloužen býti daleko přes meze určené; ba lék ten měl v prachu a zbytcích člověka vzbuditi nový život a vzbuditi i osoby dávno zemřelé.

To byly ovšem vidiny až tuze lákavé, než aby jim odolala mysl mužů omezených a kolik bylo tenkráte hlav, které dovedly se vyzouti z předsudkův a pověr časů těch? Což divu, že zejména mocným a bohatým zachtělo se nápoje zlatého a že nešetřili zlatem, které hojným proudem plynulo do nenasytných brašen — podvodníků.

Slyšeli jsme již, jak mámili lotři pana Viléma z Rožmberka, jak na mizinu přivedli slovutný rod pánů z Hazmburka, ale zaslíbenou zemí upírů těch byl dvůr krále Rudolfa II.

S uspokojením můžeme tvrditi, že mezi touto zlou čeládkou nebylo Čecha, a že přední trojicí dobrodruhů, kteří národu Českému a jeho králi v chatrný dar nauku tu přinesli, byli dva Angličané Jan Dee a Eduard Kelley, jakož i Polák Michal Sendzivoj.

Ačkoli dobře kronika tato bez životopisů dobrodruhů takovýchto obejíti se mohla, připomeneme přece některé slovo o nich, aby vidno bylo, jaká to havěť nejednou tyla z českého potu a hodovala z českých mozolů.

Jan Dee narodil se roku 1527. v Londýně. Navštěvoval vysokou školu a obrátil se časně k alchymii, čímž nemálo se zavděčil anglické královně Alžbětě. Tu spřáhl se s Eduardem Kelleyem a provozovali zaklínání duchův a mrtvol, ale i výrobu kamene mudrců. Zabravše se za zvláštní příčinou do Polska a nepochodivše, zašli do Čech r. 1581., kde při dvoře Rudolfově nalezli ochotného přijetí.

Dee pracoval s králem Rudolfem o »černé magii« a vychloubal se mu, že rozumí řeči ptačí. Po pěti létech, když šejdy jeho seznány, musil opustiti zem Českou, ale nešel daleko a brzy, ovšem potají, vrátil se k panu Vilémovi z Rožmberka.

Když se věc prozradila, nebylo to ovšem vhod králi a Václav Břežan skrovně připomíná: 25. srpna 1586. »Ten učený člověk Dee byl na Třeboni v ochraně pana vladaře a tak se tomu rozumí, že i ta příčina byla, proč císaře proti panu vladařovi popudili.« Však brzo přece Čechy opustiti musil a po různých dobrodružstvích přece na rodné půdě v prvních létech století XVII. ducha vypustil.

S méně příznivým osudem setkal se soudruh jeho Kelley, ač s počátku dobře se mu vedlo. Krále Rudolfa dovedl tak ošáliti, že »pro jeho veliké a neobyčejné vědomosti a služby platné« povýšil jej roku 1590. do stavu rytířského a stavové čeští přijali jej za obyvatele České země. V hodnosti dvorního chemika dovedl si opatřiti takového jmění, že koupil si statek zemský Hrádek a více jiného zboží zejména pivovar v městě Jílovém.

Však i tu se konečně ucho u džbánku utrhlo a pan »Engellender« následujícího roku (1590.) pro vraždu jednoho z dvořenínů upadl v nemilost a dal se na útěk k pánu z Rožmberka,

Břežan vypravuje: »Měsíce máje (1591.): před tím drahný čas Eduardus Kelleus, Engellender, měv pro své umění v alchymii, však více zchytralé než pravdivé, veliké slovo, tak že i Jeho Milost Císařská jeho práce užiti žádal, za tou příčinou v Praze zůstával a v laboratorium císařském netoliko ve dne, ale druhdy i celé noci zůstával; než jakkoli přehlídl, upadl ve velikú nemilost, tak že Jeho Milost Císařská, když z Prahy ujel, mandáty svými otevřenými jej stihati a jatého na hrad Pražský dodati poručiti ráčil.« I nezbývalo panu z Rožmberka, než aby dal prchajícího dobrodruha v Soběslavi zatknouti a vydati jej dvornímu kvartirmistru Řehoři Böulovi a dvornímu profousovi, kteří pro něho vysláni byli.

Uvězněn na to na Křivoklátě a když pokusil se o útěk, zasažen smrtí roku 1591. Statky jeho zabrala komora královská.

Třetí z alchymistů, Michal Sendzivoj z Korska, Polák, narozený roku 1566. v Sandči u Krakova z rodiny zámožné. Zdědiv po prvém manželu ženy své, alchymistovi Setonovi, některé prášky a spisy, dovedl omámiti tak polského krále Sigmunda III., že sláva jeho rozkřikla se po vší Evropě a panovníci žádali Sigmunda, aby jim Sendzivoje aspoň na některou dobu »půjčil«. Tak přišel i do Prahy ku králi Rudolfovi a byl na dvoře jeho pro některé tenkrát nevysvětlitelné pokusy své obecně obdivován.

Vrátiv se do Polska, upadl, když mu zděděné prachy došly, v podezření podvodu a obecnou nenávist, před níž uchýlil se do Slez, kde na svém statku v osmdesátém roce věku svého (1646.) zemřel. —

Jedinou zásluhou alchymistů těchto bylo, že obrátili mysli učenců ku zkoumání chemickému čili lučebnímu, čímž během času zejména v průmyslu opravdu zlata dobyto, ale — poctivou prací

O dějepisectví.

V čele dějepisců doby této stojí známý nám Bartoloměj od sv. Jiljí čili Bartoš Písař. O životě muže tohoto víme skoro jen tolik, mnoho-li on sám nám v díle svém pověděl a toho je nad míru po skrovnu.

Byl měšťanem pražským a živil se písařstvím, totiž jednak přepisováním kněh, jednak zhotovováním listin veřejných i soukromých, jichž zhotovení u něho objednáno bylo. Později neb současně živil se i plátenictvím, maje k tomu krámek v Kotcích, kde manželka jeho Marketa provozovala obchod ten, jakž na svém místě bylo zmíněno.

Roku 1518. byl Bartoš na krátký čas písařem hor viničních, možno že odtud ono jméno jeho.

Spis Bartošův má název: »Kronika Pražská o nátiscích a soužení lidí nevinných v Praze,« a jest to prvý spis opravdu dějepisný v písemnictví českém.

Náš dějepisec o muži tom takto napsal: »Bartoš byl první dějepisec český, jenž od nedbanlivé ledabylosti chronologické (letopisné) odstoupiv, vypravuje věci tak, jakož se v přirozeném spojení svém skutečně udály. Řeč jeho jest prostá, beze všech hledaných okras, často velmi rázná, ale nad to častěji unavujíc svou rozvláčností a neustálým opakováním věci jedné.

Ačkoliv spis jeho strannický jest, vždy přece dává zřetelný i věrný obraz toho, co se za jeho časů vůbec tropilo, i co koho k čemu pudilo; kterak tehdáž zákonové neměli ani vážnosti ani platnosti; kterak ti, kdož byli v zemi mocni, s hrdostí a zpupností nesnesitelnou sobě počínali; kteraké bylo zpuštění mravův i pokrytství, jímžto se soběctví, téměř bez výjimky, účelů svých domáhalo.

Prostý, přímý spůsob, jímž Bartoš ty věci vypravuje, dobře se hodí napřed nepojatému zpytovateli dějin, že beze vší těžkosti sníti může i tu průhlednou záclonu, kterouž spisovatel zahalil to, co strana jeho tropila, kteréžto straně však nelze jest upříti, že byla toho skutečně hodna, kterak se na konec král Ferdinand I. spravedlivě k ní zachoval.«

Kronika Bartošova rozdělena jest ve čtyry knihy, z nichž v I. píše o udalostech z let 1471 až 1524. a ta je jako by předmluvou k dílu vlastnímu. Kniha II. obsahuje udalosti z let 1524—1525., III. 1525—1526. a IV. vypravuje o letech 1526 až 1530. Vidno z toho, že vypravuje o nepokojích v Praze za posledních let krále Ludvíka, jakož i o utišení nepokojů těch ráznou rukou Ferdinandovou, čili jak on sám na počátku knihy své praví: »O pozdvižení jedněch proti druhým v obci Pražské.«

Že sám dějepisec v bouřích těch nemálo byl súčastněn, bylo na svém místě připomenuto.

Rovněž o posledních dobách Bartošových víme poskrovnu. Zemřel roku 1535. zanechav čtyry dcery, Kristinu, Apollenu, Martu a Annu.

To je vše, co víme o prvém českém dějepisci.

Nejpověstnějším kronikářem českým jest Václav Hájek z Libočan. Byl rodu zemanského a kněz pod jednou. To jest vše, co víme o jeho mladších letech.

Zastával některé úřady duchovní jako faráře v Rožmitále, děkana na Karlštejně (1527.), faráře v Tetíně (1534.) a kazatele u sv. Tomáše v Praze, až konečně po trojím odmítnutí stal se (r. 1547.) kanovníkem kapituly Staroboleslavské, kde stal se pak děkanem a konečně i proboštem.

Buď churavostí neb věkem stížen jsa, uchýlil se v poslední době života svého do Prahy a tu dlel v klášteře dominikánek na Starém městě u sv.

Anny (teď budova společnosti Bohemie), kdež dne 19. března 1553. zemřel a v chrámě sv. Anny pochován pod náhrobkem posud zachovaným.

Byl to muž povahy svárlivé a nevlídné.

Již jako kazatel u sv. Tomáše obíral se vědou dějepisnou, a proto obrácen k němu zřetel strany katolické, když se rozneslo, že strana pod obojí chystá se ve smyslu svém vydati obšírnou kroniku českou prací Martina Kuthena ze Šprimsberka. Pravda-li! A tu roku 1534. Hájek na pobídnutí mužů slovutných jako Hynka Berky z Dubé, nejvyššího sudí zemského, Jana Hodějovského z Hodějova, místosudího a jiných, uvázal se v sepsání Kroniky české ve smyslu katolickém.

Hned od počátku spisování svého těšil se přízni a podpoře v rozměrech velikých, neboť ochotně otevřeny mu knihovny, archivy, desky a vyzváni purkrabové hradů a konšelé měst, aby zasílali do Prahy důležité zprávy a výtahy z listin vzácných. I sneseno Hájkovi pramenů množství znamenité, tak že v šesti letech dokončil kroniku svou (1541.) a to v rozměrech značných; čítáť Česká kronika ta 528 listů foliových. V kronice nachází se mnoho vyobrazení, z nichž však mnohá mnohokráte se opakují.

Hned po vyjití, jak už zmíněno, byl by kroniku tu zasáhl osud zemských desk při velikém požáru roku 1541 A věru nesnadno říci, byla-li by větší škoda, kdyby kronika ta byla shořela, či že zachráněna byla.

Tolik jisto, že kronika ta českému dějepisectví na dlouhou dobu těžkou ránu zasadila. Hájek, člověk nesvědomitý a nepoctivý, vedl si při spisování kroniky své tak, že ustrnouti musíme nad bezohledností, troufalostí a prohnanou lživostí, s jakou opovážil se líčiti nejstarší doby národa Českého, kde po celá století naprosto vymýšlel a za pravdu podával události, o nichž v žádném jiném díle dočísti se nemůžeme a které nemotorností svou původce svého prozrazují a těžce žalují.

A co horšího bylo, že Hájek nalezl své velebitele a zastavatele i u mužů slovutných, jakým byl na př. Daniel Adam z Veleslavína, a že nalezl hojných následovatelů.

Hájek ví o prvých knížatech našich Čechovi, Krokovi, Libuši, Přemyslovi a pohanských Přemyslovcích, o nichž sotva že jména se nám zachovala, veškery podrobnosti života jejich a to na rok i den.

Jak ohromný to rozdíl mezi tímto prohnaným povídalem a poctivým letopiscem Kosmou, který, ač o čtyry století dávným těm dobám bližším byl, neodvážil se napsati, leč čeho se dověděl a tu ještě čtenáři na vůli ponechává, aby zprávy jeho přijal buď za děje, neb za báje.

Než nelze také upříti, že kronika tato právě svou zdánlivou zevrubností a ještě více svým obšírným, právě prostonárodním slohem stala se u národa našeho knihou nad míru oblíbenou, knihou, která po staletí vštěpovala národu našemu lásku

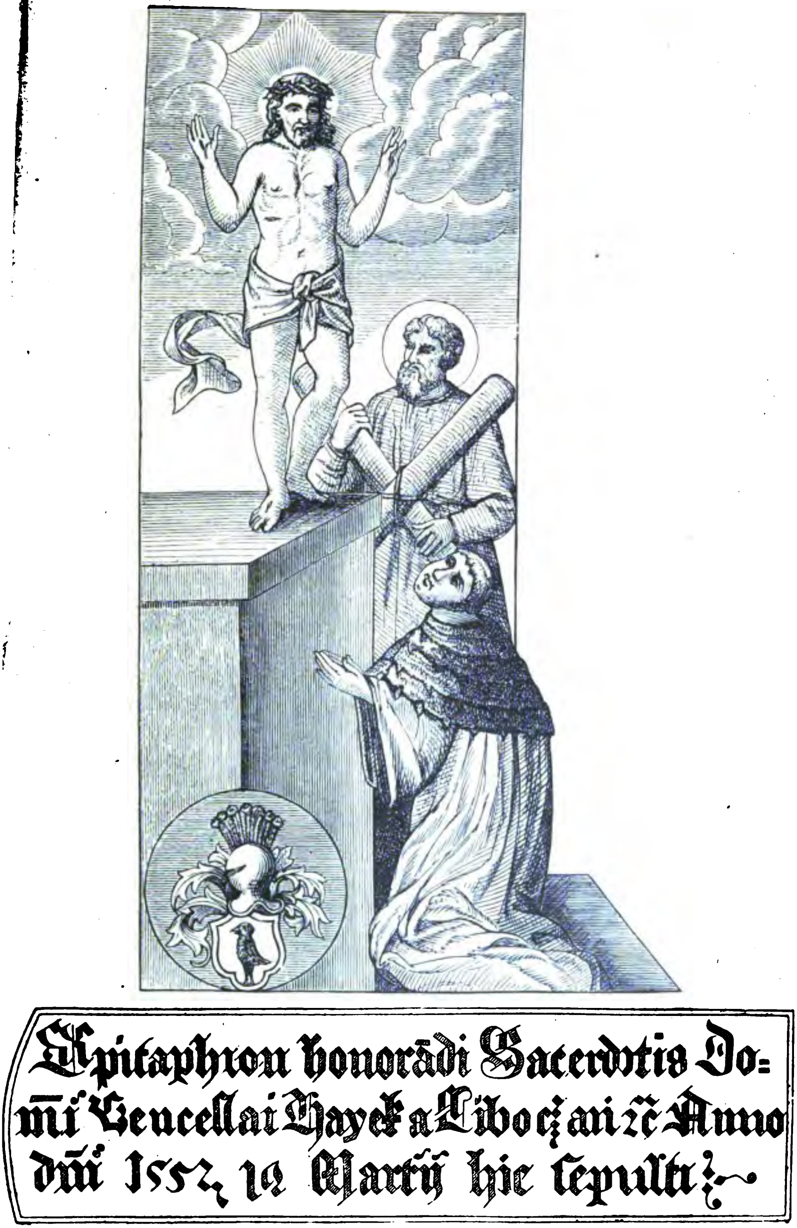
Epitaphion honorādi Sacerdotis Do=
mī Venceslai Hayek a Libočzani 2č Anno
dñi 1553 19 Martij hic sepulti

Epitafium Václava Hájka z Libočan,

k jazyku mateřskému, k drahé naší vlasti a k dějinám národa našeho.

V ohledu tom vykonala kronika Hájkova v národě našem opravdovou práci apoštolskou a objemný ten svazek vedle biblí Melantrišky a Hájkova Herbáře byly pokladem rodin českých a uloženy byvše v přítrámí, byly útočištěm dědů našich v dobách žalu a strázně. Bible učila je lásce k Bohu, herbář učil je lásce k přírodě a kronika lásce k vlasti a k jazyku Svatováclavskému. A proto, zvážíme-li prohřešení Hájkovo s jeho zásluhou, uznáme, že zásluha jeho jest větší a tudíž památka jeho požehnanou. On vykonal pro národ náš mnoho a snad více, než mnohý, jehož jméno na pomníku se čte.

Provinění jeho již odsouzeno a odstraněno, ale zásluha jeho neoceněna.

Dalším dějepiscem století XVI. jest Sixt z Ottersdorfu, o jehož díle shora mnohá zmínka se stala.

Sixt narodil se počátkem století XVI. v městě Rakovníce. V mladších letech zdržoval se v cizině. Vrátiv se, povýšen na akademii Karlově za bakaláře, načež zastával při obci Pražské různé úřady, až roku 1546. povýšen na nejvyšší z nich, za kancléře Starého města Pražského.

Byla to právě doba osudná a o činnosti jeho v době té bylo shora mluveno. Sixt úřadu svého zbaven a byl ještě šťasten, že vyvázl s hrdlem a odbyl vše strachem a vězením. Byv propuštěn, jal se provozovati, aby chleba si vydělal, obchod v suknech, v němž však o veliké peníze nepočtivostí sluhů svých přišel. Po smrti krále Ferdinanda účastnil se zase jednání sněmovních a to pro svou výmluvnost a znalost práv způsobem vynikajícím.

Byl i v počtu defensorů, když konsistoř pod obojí roku 1575. zřízena.

Na sklonku života stal se Sixt radou, při soudě nejvyššího purkrabí a byl v úřadě tom od purkrabího Viléma z Rožmberka velice vážen.

Sixt zemřel dne 25. srpna 1583. a pochován v chrámě sv. Benedikta na Starém městě.

O životě Sixtově šla obecná chvála. Daniel Adam z Veleslavína o něm vydal svědectví, že byl muž netoliko učený, ale i pobožný, že nabyl velikého umění, však při tom měl i dobré svědomí, dlouhým zkoušením že nabyl moudrosti, ale podle toho že nebyl prázden kázně a mravů počestnosti; že bál se pána Boha, ctil svou vrchnost, miloval svou vlast a pečoval o obecné dobré.

Zásluha Sixtova jakožto dějepisce zakládá se na spisu: Akta neb knihy památné čili historie oněch dvou nepokojných let v Čechách 1546. a 1547. Poslední pohnutkou ku spisu tomu bylo vydání úředního spisu, v němž líčeny události oněch dvou let tak, jako by stavové vším vinni byli a jest tudíž spis tento odpovědí na spis onen.

Jeden i druhý spis jest strannický, omývaje stranu svou, nešetří hanou pro stranu protivnou, než i tak sluší dáti Sixtovi svědectví, že »všude hájí právo a pravdu, všude se jeví u něho shovívavost k jinověrcům a mírnost k politickým odpůrcům, nikdy neužívá nešetrných názvů a pronáší-li něco příkřejšího, píše jazykem latinským, jakoby ze strachu, aby v něčem neupřílišil a odpůrcům před velikým obecenstvem neublížil.«

Dílo Sixtovo zůstalo v rukopise.

Zvláštním zjevem v českém písemnictví dějepisném jest Polák Bartołoměj Paprocký z Hlohol a z Paprocké Vůle.

Muž tento narodil se roku 1540. z rodiny zemanské, nezámožné, patřilyť jí dvě vesnice, které v jeho názvu se uvádějí. Oženiv se poměrně bohatě, ale nešťastně, žil raději v cizích službách, než by hospodařil na otcovském statku pod tvrdou vůlí panovačné ženy. Ovdověv roku 1572. vrátil se k otcovskému popluží, stal se podčeším (podčíšníkem) rodné své krajiny dobřiňské (k půlnoci od města Varšavy) a počal obírati se spisovatelstvím.

Za ucházení se arciknížete Maxmiliana o trůn polský přimkl se k straně Zborovských a tím ku straně habsburské proti straně švédské a jejímu náčelníku Janu Zamojskému. Věnovav straně Maxmilianově i své ostré, drsné a neumálené péro, urazil Zamojského hrubými nadávkami — (zloděj, jenž zpronevěřil [porval] obecný poklad — hnida, která se všeho dohryže — atd.) — do té míry, že po porážce strany rakouské musil z Polska odejíti.

Nalezl pohostinství na Moravě, zejména u biskupa olomouckého, Stanislava Pavlovského.

Biskup přiměl Paprockého k tomu, že napsal a roku 1593 vydal »Zrcadlo slavného markrabství Moravského, v kterémž každý stav vzácnost a povinnost svou uhlédá«. Jest to kniha objemná o 448 listech s mnohými vyobrazeními osob, erbův a měst obsahuje pak dějiny markrabství Moravského, vylíčení úřadů zemských, posloupnost biskupův Olomouckých, dějiny klášterův, rodopis stavu panského a zemanského i popsání moravských měst.

Poněvadž Paprocký v jazyce českém se ještě nevyznal, napsal spis po polsku a Jan Vodička, později farář Lovosický, přeložil jej do češtiny.

Po smrti biskupa Pavlovského (1598.) odebral se Paprocký do Čech a tu nalezl ochotného a příjemného pohostinství na Budyni u pana Jana Zbyňka Zajíce z Hazmburka. I dal se chutě do díla o království Českém a roku 1600. ukončil (1602. vydal) spis pod titulem: »Diadochus, id est successio jinak posloupnost knížat a králův Českých, biskupův a arcibiskupův Pražských, i všech třech stavův slavného království Českého.«

Jest to veliká kniha o 836 listech ozdobená hojnými vyobrazeními osob, znakův a měst. Obsahuje vypsání těchže předmětů jako zrcadlo markrabství Moravského.

Poněvadž zatím příznivec jeho Jan Zbyněk z Hazmburka jednak svou nádherou, jednak choutkami alchymistickými na mizinu přišel, odešel Paprocký do Slez, kde našel útočiště v domě Jana Odervolfa z Nidrštradenu na Urbanovicích a dal se hned do spisu o vévodství Slezském, roku pak 1609. vydal »Štambuch slezský«, v němž hlavní částí jest zase rodopis rodů slezských, ovšem v rozměrech menších a s menší již pilností sestavený, jakž při kmetu spisovateli mysliti se dá.

A tak odměniv se předním zemím koruny České za jejich pohostinství, vrátil se »z toulky« chud a stár do vlasti, kde předešlé přehmaty jeho již byly zapomenuty, a tu skoro s perem v ruce vypustil ducha dne 27. prosince 1614. v městě Lvově a pochován v křižové chodbě tamního kláštera Františkánského.

K závěru zmíníme se o Mikulášovi Dačickém z Heslova. Letopisec tento narodil se roku 1555. v Kutné Hoře a byl synem Ondřeje Dačického a Doroty z Práchňan. Vzdělání, ovšem nevelkého, nabyl, ač protestant, v klášteře benediktinském v Kladrubech za Plzní, kde byl opatem příbuzný jeho Josef Vron z Dorndorfu.

Po smrti otcově roku 1571. dostalo se mu dosti hojného majetku, tak že nezaměstnávaje se žádnou živností, žil z hotového vesele, ba bujně a nevázaně, jak už shora bylo vypravováno. Za dne býval častým hostem v klášteře Sedleckém, kde zejména za opata Taxera bývalo hlučně veselo, za noci rval se v krčmách Kutnohorských, nebo po ulicích.

Konšelé stěžovali naň v Praze, ale Mikuláš nalezl vždy dobrého přítele, který mu pomohl vyváznouti z osidel bujnosti jeho kladených.

Marnotratným životem a různým opletáním se soudy pro rvačky své přišel znenáhla skoro o veškero své jmění a tu jako šedesátiletý stařec přistoupil k práci, která jméno jeho učinila slovutným.

Zděditv po předcích svých Bartošovi, Janu, Mikulášovi a Janu mladším z Práchňan, jakož i po otci svém Ondřejovi Dačickém z Heslova mnoho různých pamětí a dějepisných i rodinných záznamů ve všelijakých kalendářích zaznamenaných, umínil si zprávy tyto »z vetchých knížek« přepsati v jeden svod, k němuž pak připojil i paměti a záznamy své.

Tak povstalo vzácné dílo dějepisné známé pode jménem »Paměti Mikuláše Dačického z Heslova.«

V pamětech těchto, až na skrovňounké stopy, nikdo by Dačického nepoznal, nebo v těchto dle slov dějepisce doktora Ant. Rezka, vydavatele pamětí těch, »objevuje se nám býti mužem nad míru vlasteneckým, pravdu milujícím, křivdy a nepravosti kárajícím a zvláště rozhodným nepřítelem povstání českého (ač on sám byl protestantem), jež zdá se mu pozdě přicházeti, poněvadž Čechové jsou již zavedení a zotročilí vlastní vinou.«

Dačický zemřel dne 25. září roku 1626. a nezbylo po něm, zač by byl pochován, tak že náklad ten učinil strýc jeho Matěj Dačický z Heslova, předek doposud kvetoucí rodiny Dačických a dal jej pochovati při chrámě sv. Barbory.

Paměti Dačického psány byvše od šesti skladatelů v době půldruhého století, jeví jasně různost doby a pisatele, než i tak mají vlastnost společnou, že psány jsou duchem bodrým a upřímným, nebo pisatelům ani na mysl nevstoupilo, že paměti jejich po staletích budou obecně vydány a obecně — oblíbeny. Psali, jak srdce a rozmar kázaly, a nemajíce příčiny zahalovati pravdu, podali nám obraz své doby tak živý a věrný, že v ohledu tom nemají sobě rovných.

O veliké oblíbenosti pamětí těch za dob našich svědčí i to, že dříve než byly tiskem vydány, z rukopisu v Českém Museu se nalezajícího deset opisů pořízeno.

O dějepiscích Pavlu Skálovi ze Zhoře a Vilému Slavatovi z Chlumu zmíníme se až v době následující.

Dodatkem promluvíme krátce o tehdejší známosti cizích krajin a o prvém českém slovníku naučném.

Předkové naši v století XVI. rádi a mnoho cestovali, ovšem hlavně po západní Evropě, především po Německu, Francii a Italii. Rovněž vydávali se do zemí těchto na vyšší studie a strávili takto v cizině i více let.

Z dalších cest byla to obyčejně návštěva svatých míst v Palestině, kam tu ten který velmož se zabral.

Z cestovatelů takovýchto nejznámější jest Krištof Harant z Polžic, z Bezdružic a na Pecce.

Muž tento narodil se roku 1564. ze staré rodiny rytířské. V mládí dostal se do služeb arciknížete Ferdinanda Tyrolského, s nímž podnikl některé kratší cesty po Němcích a Vlaších a seznámil se s jazykem německým, vlaským i španělským.

Vrátil se po smrti otce svého Jiřího Haranta do Čech (1584.).

Vyznamenav se ve válce turecké, byl od krále Rudolfa odměněn 700 zl. ročního platu.

Roku 1598. vydal se s Heřmanem Černínem z Chudenic na cestu do sv. země. Z domova vypravil se 8. dubna. Cestuje přes Benátky dorazil dne 3. září do Jerusalema, kde zdržel se přes dvě neděle navštěvuje i okolní místa památná. Odtud navštívil i horu Sinai a Egypt. Na zpáteční cestě těžce onemocněl, ale vyváznuv z nebezpečí připlul 28. prosince zase do Benátek.

Vstoupiv na to do služby dvorské a věnem tří svých manželek jmění zděděné valně rozhojniv byl na přímluvu krále Rudolfa roku 1607. přijat do stavu panského.

Za krále Matěje stal se dvorským radou a vida, kterak strana pod obojí vrchu nabývá, přestoupil roku 1618. od katolictví k lutheránství.

O dalších jeho osudech na svém místě bude více ještě připomenuto.

Vypsání cesty své vydal roku 1608. ve dvou dílech s mnohými obrazy. Kniha tato byla oblíbeným čtením a proto vícekráte, posledně nákladem Matice České vydána. I do němčiny přeložil spis ten bratr Krištofův Jan Harant.

O cestopise Vratislava z Mitrovic stala se již shora zmínka.

Konečně zmíníme se o velikém sborníku tehdejší známosti hlavně dějepisné a zeměpisné, totiž o Kosmografii (Světopise) Sigmunda mladšího z Púchova.

Původní dílo pod tímto názvem vydal Němec Šebestian Münster. Muž tento narodil se roku 1489. v Ingelheimu (v Hessensku nad Rýnem), byl učitelem v Heidlberce (v nynějším Badensku) a v. Basileji (ve Švýcařích). Zemřel roku 1552. V Basileji vydal roku 1544. sborník vzpomenutý.

Sigmund mladší z Púchova k pobídnutí sama krále Ferdinanda a podporou strýce svého Jana, kanovníka u sv. Víta a v letech 1542—1552. administrátora arcibiskupského, vydal spis tento hojně, co země České se týče, přepracovaný a doplněný.

Jan z Púchova obětoval na vydání knihy té 1200 kop, summu, za kterou by byl tenkráte koupil v Praze pěkný dům neb na venku rytířský statek.

Kosmografie tato jest největší českou knihou; čítáť 901 list ve folio čili největším formátě, a má název: S. Münstera Kosmografia česká, t. j. vypsání o položení krajin nebo zemí i obyčejích národů svého světa a historií podle počtu let na něm zběhlých.«

Kniha vydána roku 1554. v Praze u Jana Kosořského a přidána k ní mapa země České, vyrytá roku 1518.

Z posledně uvedeného příkladu vidno a jasno, že předkové naši nelitovali peněz na dobrou knihu a že veliký náklad rádi obětovali, aby národu svému poskytli příležitosti ku poučení.

O právnictví.

Během století XVI. nejvíce změny doznalo zřízení třetího stavu v království Českém a právě při stavu tomto nejvíce píle věnováno právům stavu městského.

Vydány jsou během století toho dvě sbírky práva městského a sice Mistra Brikcího z Licka a Mistra Pavla Kristiana z Koldína.

Mistr Brikcí z Licka narodil se ku konci XV. stol. v Kouřimi.

R. 1508. byl již na Pražské akademii povýšen za bakaláře, r. 1513. za Mistra svobodných umění, roku 1518. byl již jedním z konšel spojených měst Pražských. Jsa horlivým zastancem nauky Lutherovy musil ustoupiti z Prahy, kamž teprv po přemožení Paškovu zase vrátiti se mohl.

Roku 1529. nadán od krále Ferdinanda erbem a titulem »z Licka«.

Roku 1536. jako písař soudu komorního vydal tiskem »Práva městská«, jež připsal králi Ferdinandovi.

Brikcí z Licka zemřel 16. listopadu 1543.

Kniha Brikcího, poněvadž některé věci proti zřízení zemskému obsahovala, musila býti částečně změněna, v kteroužto práci uvázal se jiný slovutný právník Pavel Kristian z Koldína, který ji vydal r. 1579. a pak přepracovanou ještě několikrát.

Tento Pavel Kristian z Koldína narodil se r. 1530. v Klatovech. Studoval na akademii Karlově, kde dosáhl v letech padesátých hodnosti mistrovské. Na to byl správcem školy u sv. Jindřicha v Praze, kde tak zdárně si vedl, že jeho způsob vyučování uznán za vzorný. V letech těch byl také členem básnického spolku, jehož členové se zvali »alumni universitatis pragensis.«

Roku 1557. nadán od krále Ferdinanda erbem a titulem »z Koldína«.

R. 1565. stal se kancléřem rady Starého města Pražského, v kterémžto úřadě skoro až do své smrti vytrval.

Poněvadž hlavně jeho prací a přičiněním práva městská k vydání upravena tak, že uznána kniha ta za platnou pomůcku při soudech městských, nazývána právy Koldínovými.

Úřadu kancléřského vzdal se Pavel Kristian r. 1584., načež zastával některé čestné a vzácné úřady ve stavu třetím; tak byl na př. r. 1585. nejvyšším berníkem z třetího stavu zvoleným; rovněž nemálo účastnil se tehdejších jednání sněmovních.

Slovutný muž tento zemřel dne 10. ledna 1589. a pohřben v chrámě sv. Mikuláše na Starém městě Pražském (teď pravoslavném).

O pěstování jazyka českého.

Ačkoliv ve všech školách českých s počátku hleděno jazyka českého, přece byly to hlavně školy bratrské, kde přihlíženo k přesnosti jazykové měrou nemalou.

K potřebě škol vydány příručné knížky, tak na předním místě slabikář český, který zároveň měl vštěpovati dítkám základy náboženské.

Takový vydán r. 1547. od Jana Günthera v Prostějově a potom ještě vícekráte. K pilnému učení povzbuzen tu žák slibem určitým: »Milý žáčku, uč se rád, budeš míti peněz káď.«

První mluvnice česká vyšla roku 1533. v Náměsti na Moravě prací Beneše Optáta a Petra Gzela pod názvem »Česká grammatika sedmerou stránku v sobě obsahující.

V částce první nazvané orthografia (pravopis), pojednávají o pravopise, jakož i o znamencích rozdělovacích. V částce druhé, nazvané etymologia, pojednávají o skladbě, dále jednají o jméně podstatném, zájméně, slovese, jméně přídavném, příčestí, spojkách, předložkách a citoslovcích. Spisovatelé byli oba Bratří Čeští. Beneš Optat narodil se v Telči na Moravě. Petr Gzel byl Pražan. Mluvnice tato doplněna a znova vydána od Václava Filomatesa v Praze, hlavního však upravení dostalo se jí osvědčenou rukou slovutného Jana Blahoslava, který mluvnická pravidla dobrými příklady doplnil. Mluvnice tato Blahoslavovem doplněná zůstala v rukopise a teprvè roku 1857. vydána péči Ignáce Hradila a Josefa Jirečka.

Z dalších grammatikářů českých v době té uvésti sluší Matouše Benešovského, který slul jinak Filonomus. Muž tento narodil se v polovici stol. XVI. v Benešově. Stal se knězem a kazatelem u sv. Jakuba v Starém městě Pražském, písařem konsistoře a správcem školy u sv. Víta a konečně opatem, z kteréžto hodnosti pro nepořádný život byv sesazen zemřel ku konci století XVI. kdesi ve vyhnanství.

Předním dílem jeho jest: »Gramatika česká milovníkům téhož jazyka velmi užitečná«, kterou vydal r. 1577. a věnoval ji Rudolfovi II.

V přípise ku králi praví: »Poněvadž národ Illirský, t. j. Slovanský, odkud my počátek béřeme a touž řeč máme, široko světem rozšířen jest, v kterémž náš jazyk jako kvítko za obzvláštní svou ozdobností nejušlechtilejší jest, jemuž naši národové všichni s nejochotnějšíma ušima naslouchají a naslouchajíce z něho rozkoš mají: není pochybnosti, že by jedenkráte mohla aneb sama Vaše Milost aneb její bratří nejmilejší skrze přízeň těch národův, nad nimi a skrze ně nad jinými vládnouti.«

V mluvnici své pojednal Benešovský o skloňování podstatných jmen a časování sloves, přidal pak nauku o časomíře a verších jí se řídících, a jako na vzor připojil osm žalmů veršem časoměrným přeložených.

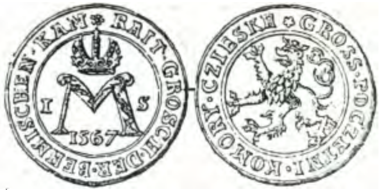
RAIT·GROSCH·DER·BEEMISCHEN·KAM
I S
1367
GROSS·PO·CZZENI·KOMORY·CZIESKE

Početní groš krále Maxmiliana.

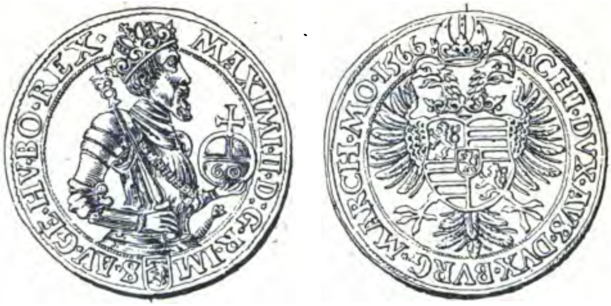
MAXIMI·II·D·G·R·IM·S·AVG·GE·HV·BO·REX
ARCHI·DVX·AVS·DVX·BVRG·M·ARCH·MO·1566

Tolar krále Maxmiliana.

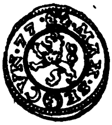

Haléř krále Maxmiliana.

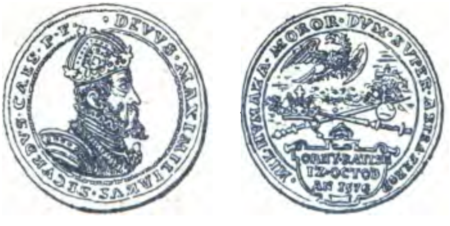
DEVVS·MAXIMILIANVS·SECVNDVS·CAES·P·F
MORIOR·DVM·SVPER·
OBIIT·RATIS
12·OCTOB
AN 1576

Pamětní peníz na úmrtí krále Maxmiliana.

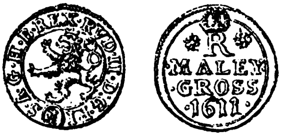
MALEY
GROSS
1611

Maley groš krále Rudolfa II.

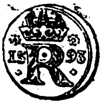

Haléř krále Rudolfa II.

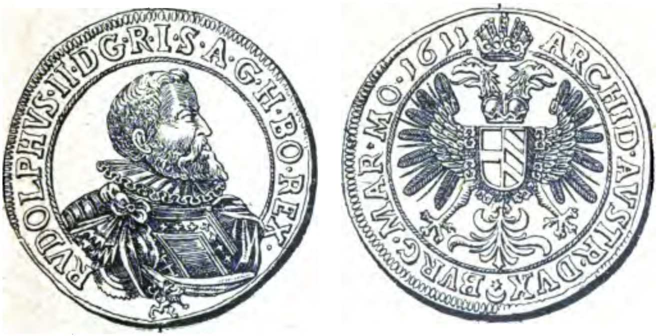
RVDOLPHVS·II·D·G·R·I·S·A·G·H·BO·REX·
1611 ARCHID·AVST·DVX·BVRG·MAR·MO

Tolar krále Rudolfa II

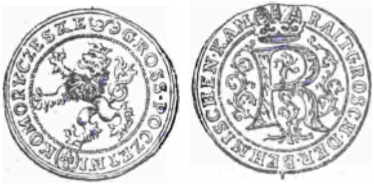
KOMORY CZESKE GROSS POCZETNI
RAITGROSCH·DER·BEHEMISCHEN·KAM

Početní groš krále Rudolfa II.

Nejzdárněji v době té o mluvnici české pracoval Slovák Vavřinec Benedikti (Benedikt) z Nudožer. Narodil se r. 1555. v Nudožerech v Nitranské stolici v Uhrách. Prvého vzdělání nabyl ve škole jihlavské, kde však těžce onemocněl nastuzením, tak že po šest let churavěl. Ozdravěv přišel na další učení do Prahy, byl r. 1598. povýšen na bakaláře a poslán za správce školy do Žatce; roku 1600. dosáhnuv hodnosti mistrovské poslán za rektora na školu v Německém Brodě. Tam dokončil svou mluvnici českou, o které prý devět let pracoval, a kterou r. 1603. vydal.

Jest to první úplná a jedna z nejlepších mluvnic českých. Spisovatel odvozuje pravidla mluvnická z mluvy lidu a spisů výborných spisovatelů.

V části prvé jedná o slově, v druhé o skladbě. V části prvé jedná o hláskách, skloňování, časování a ostatních částkách řeči, v části druhé mluví o shodě a nauce o pádech.

Pamětihodno jest, jak v předmluvě napomíná své rodáky na Slovači. Tam dí: »Avšak zde se mně především vidí své bratry Slováky napomínati, při nichž o vzdělání jazyka jejich největší jest nedbanlivost, tak že někteří (ze zkušenosti mluvím) nejenom žádných českých kněh nečítají, ale aby v svých knihovnách žádných neměli, za pochvalné sobě mají. Odtud to bývá, když o věcech domácím jazykem jest jim rozmlouvati, že pololatině mluviti musí. —

Protož jich k bedlivějšímu čítání českých kněh a ke cvičení se v něm (jazyce českém) z té lásky, kterouž k nim povinen jsem, co nejupřímněji napomínám.«

V době té povstalo i několik slovníků hlavně ovšem k jazyku latinskému hledících, obyčejně pak slova latinská vyložena do češtiny a němčiny

Nejvíce ovšem jazyk ušlechtěn bývá básnictvím.

O básnictví.

Jakož dosti utěšeným byl rozvoj jazyka našeho, když ohlédneme se, s jakým zdarem vědy jím pěstovány byly, tak kormutlivým a neutěšeným jest pohled na tehdejší básnickou činnost předků našich ve století XVI.

Celé to rozsáhlé pole duševní práce otců našich tehdejších, které mělo býti rozkošným sadem a půvabnou zahradou květinovou, bylo nesličným, pustým úhorem a ladou, kde jen jako náhodou tu tam vykvětla skrovňounká chudobka, nebo brunatný, nevzhledný a nevonný vlčí mák.

Buřeň rozvláčnosti a plevel nízkosti a vůbec chudoba ducha dusily krásu a ochromovaly vzlet. A jestliže tu tam nalezeno zrnko, které by bylo mohlo vzrůsti ve spanilou květinu, honem přesazeno v jinou půdu a řídcí ti vyvolenci myšlénky své halili v hovor latinský, aby došli dvojí pochvaly, jako básníci a jako učenci.

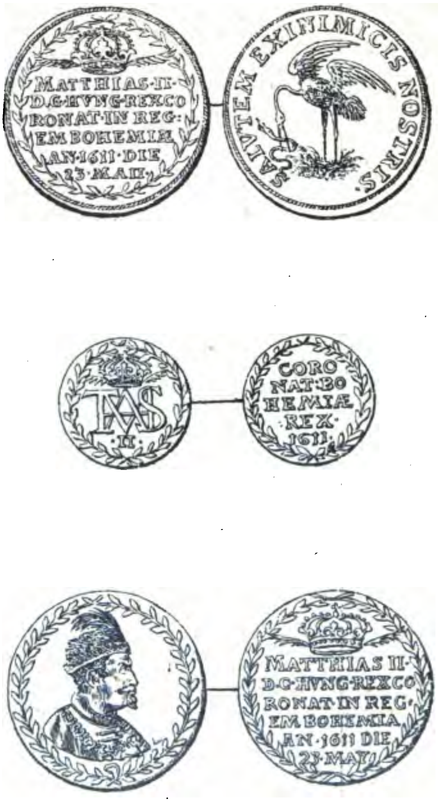
MATTHIAS·II·
D·G·HVNG·REX·CO
RONAT·IN REG·
EM BOHEMIÆ
AN·1611·DIE
23·MAII·
SALVTEM EX INIMICIS NOSTRIS.
·II·
CORO
NAT·BO
HEMIÆ
·REX·
1611
MATTHIAS II·
D·G·HVNG·REX·CO
RONAT·IN REG·
EM BOHEMIA
AN·1611 DIE
23·MAY

Korunovační mince krále Matěje II.

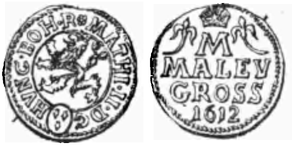
BOH·R·MATTH·II·D·G·HVNG
M
MALEY
GROSS
1612

Maley groš krále Matěje II.

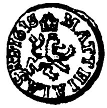

Haléř krále Matěje II.

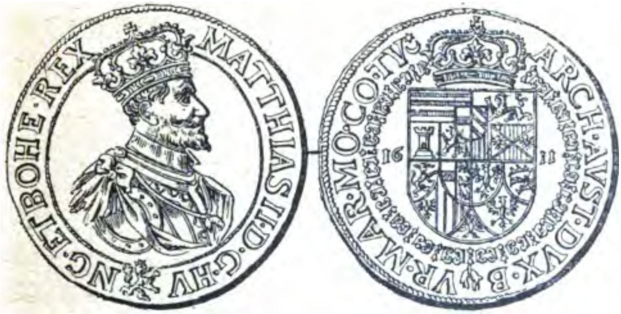
MATTHIAS·II·D·G·HVNG·ET·BOHE·REX
ARCH·AVST·DVX·B·VR·MAR·MO·CO·TY
16 11

Tolar krále Matěje II

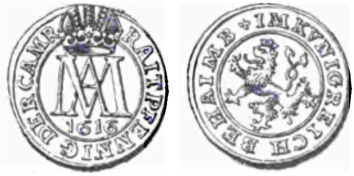
RAITPFENNIG DER CAMR
1616
IM KVNIGREICH BEHAIM B

Početní groš krále Matěje II.

Mluvili jsme již shora o společnosti básnické, která kolem polovice století XVI. povstala při akademii Karlově. Členové společnosti této snášeli plody své ve sborníky zvané faragines, jimiž obraceli na sebe pozornost vzpomenutého příznivce umělcův a učenců Jana Hodějovského z Hodějova a ten mocnou přímluvou svou pomohl jim při králi k erbu s nějakou tou »obludou« neb »ochechulí« v štítu i v klenotu nad štítem. Pro češtinu zbylo jen pazdeří.

Milým, zelenajícím se aspoň pažitem aneb lahodnou lučinou v suchopárech těch jsou písně duchovní, kde předem přesně ustanovený nápěv, nejhojněji z písní národních vyňatý, nutil k pravidelnějšímu spůsobu verše, a kde zbožnost nahrazovala nedostatek vzletu a básnického pelu.

V ohledu tom v době oné vykonala nejvíce Jednota Bratří Českých, jejichž bohoslužba z veliké části z nábožných zpěvů sestávala.

Již v době předcházející zmínili jsme se o prvém kancionále čili zpěvníku Jednoty Bratrské, který ve dvou vydáních (z roku 1505. a 1519.) v rukou Bratří se nalezal.

Když se zpěvníků zase nedostávalo, pořízeno roku 1541. v Praze v tiskárně Pavla Severina z Kapí Hory vydání třetí, které konsistoří pražskou schváleno bylo.

Po sedmnácti letech (1558.) nedostávalo se kancionálů zase i sneseno mezi staršími Jednoty, aby byl, ovšem opraven a přehlednut, znova vydán.

Za pořadatele nového zpěvníku zvoleni dva biskupové Jednoty Bratr Jan Černý a Bratr Jan Blahoslav. Ti pracovali po tři léta, opravujíce a upravujíce písně a zároveň podnikajíce ostré spory s členy Jednoty, kteří odpírali opravám sebe oprávněnějším. Tak tuhý boj sveden i o nápravu v pravopise, ku kterémuž cíli nuceni byli pořadatelé vymýšleti i nová znaménka ba i písmeny. Tenkrát zavedeno na př. místo staročeské dvojhlásky »uo« písmě »ů«.

I v opravách písní často hrubých a neotesaných musili si oba pořadatelé vésti velmi opatrně, což zejména Jana Blahoslava, muže nadání básnického, velice rmoutilo a hněvalo.

Když práce konečně ukončena, nastala otázka, kde kancionál by vytištěn býti měl. Že v zemích koruny České za panování krále Ferdinanda žádný kněhtiskař se k tomu nepropůjčí, bylo zřejmo, a tu v tísni takové uchýlili se Bratří až do Polska. Tam v Pozňansku na zámku Šamotulech měl příznivec Jednoty, Lukáš hrabě z Gorky, vévoda Lančický, kněhtiskárnu, jejíž správcem byl Alexandr Aujezdský, Český Bratr a před vypuzením Bratří z Čech kněhtiskař v Litomyšli.

Pan Lukáš, když ho starší Jednoty žádali, aby dovolil v tiskárně své kancionál jejich vytisknouti, nejen rád a ochotně svolil, ale kněhtiskaře i čeleď jeho po čas práce živil a všelijak podporoval.

Dne 7. června 1561. dokonán tisk slavného kancionálu Šamotulského, jejž právem nazvati můžeme sborníkem duchovního básnictví Českých Bratří. Bylot účastenství některých (nejeden ovšem již byl té doby mrtev) velmi značno. Tak Bratra Lukáše († 1528.) bylo písní v kancionále 102, Bratra Jana Augusty 140, Bratra Jana Blahoslava 49 původních a 18 ze starých přepracovaných, Bratra Michalce 31, Volfových 14, Adama Sturma 38, a jiných více méně. Husovy byly písně dvě, tolikéž Mistra Rokycany.

Nejedna píseň prošla několika brusy. Tak na př. píseň »Když Alžbětu matka Páně«, složil shora jmenovaný grammatikář Beneš Optát, opravil Bratr Volf a konečné upravili oba jmenovaní biskupové, než ji do kancionálu vložili. Píseň »Spomožiž mi z hoře mého« napsal Bratr Silvan, předělal ji Bratr Jan Poustevník a opravil Bratr Jan Roh.

Kancionál Šamotulský má název: »Písně chval božských« a jest to kniha velikého formátu o 418 listech.

O kancionále tomto praví Blahoslav, že jest to kritika »plná utěšení a nesmrtelná památka mnohých mužů, kteří skladatelé písniček těch byli.«

Kancionál Šamotulský vydán konečně ještě roku 1576. v kněhtiskárně Žerotínské v Ivančicích a dějepisce písemnictví českého Josef Jireček o knize této praví, »že jest snad nejkrásnější kniha česká za celé střední doby naší vůbec vyšlá. Jest to pravá chlouba umění typografického (kněhtlačitel-

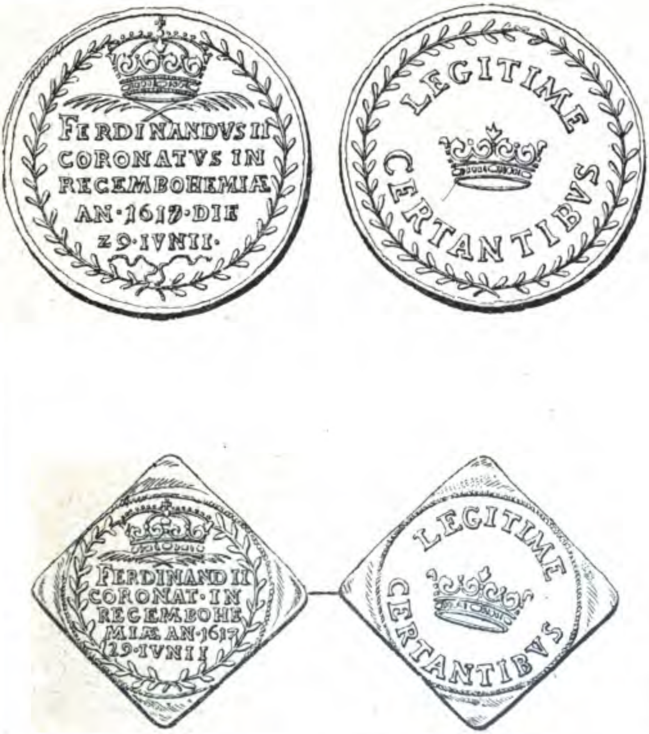
FERDINANDVS II CORONATVS IN REGEM BOHEMIÆ AN·1617·DIE 29·IVNII·
LEGITIME CERTANTIBVS
FERDINAND II CORONAT·IN REGEM BOHEMIÆ AN·1617 29·IVNII
LEGITIME CERTANTIBVS

Korunovační mince krále Ferdinanda II.

ského) a dřevořezného.« Jeť okrášlena mnohými dřevořezbami.

V dobách pozdějších Bratří kancionál posledně jmenovaný jen přetiskovali.

Že i druhá vyznání v Čechách kostelního zpěvu dbalými byla, netřeba ani dokazovati.

Obrátivše se od básnictví duchovního ku světskému zavadíme tu ihned o jméno muže pověstného, který za velikého toho úpadku básnictví v Čechách byl — mezi slepými jednooký. Jest to Šimon Žebrák Lomnický z Budče.

Muž tento narodil se roku 1552. v Lomnici Rožmberské (u Třeboně) z rodiny nezámožné. Mládí strávil na škole Krumlovské a Jindřichohradecké, které páni z Rožmberka a z Hradce hlavně pro své poddané zřídili a žactvo potřebné stravou i šatem opatřovali.

V devatenáctém roce věku vystoupiv z posledně jmenované školy, ustanoven byl od pana Adama z Hradce za správce školy v Kardašově Řečici (u Jindřichova Hradce).

Ctižádostivému Šimonovi bylo ovšem působiště správce školy ve skrovném městečku brzo těsným, a on opustiv místo to, dal se do Prahy, aby tu, kde lecjaký dobrodruh v dobách těch stkvělého úřadu se dodělal, své štěstí hledal. Hledal, ale nenašel.

Zklamán takto v nadějích svých, vrátil se domů a tu ustrnul se nad ním pan Vilém z Rožmberka a přijal ho do svých služeb. Bylť se mu Lomnický

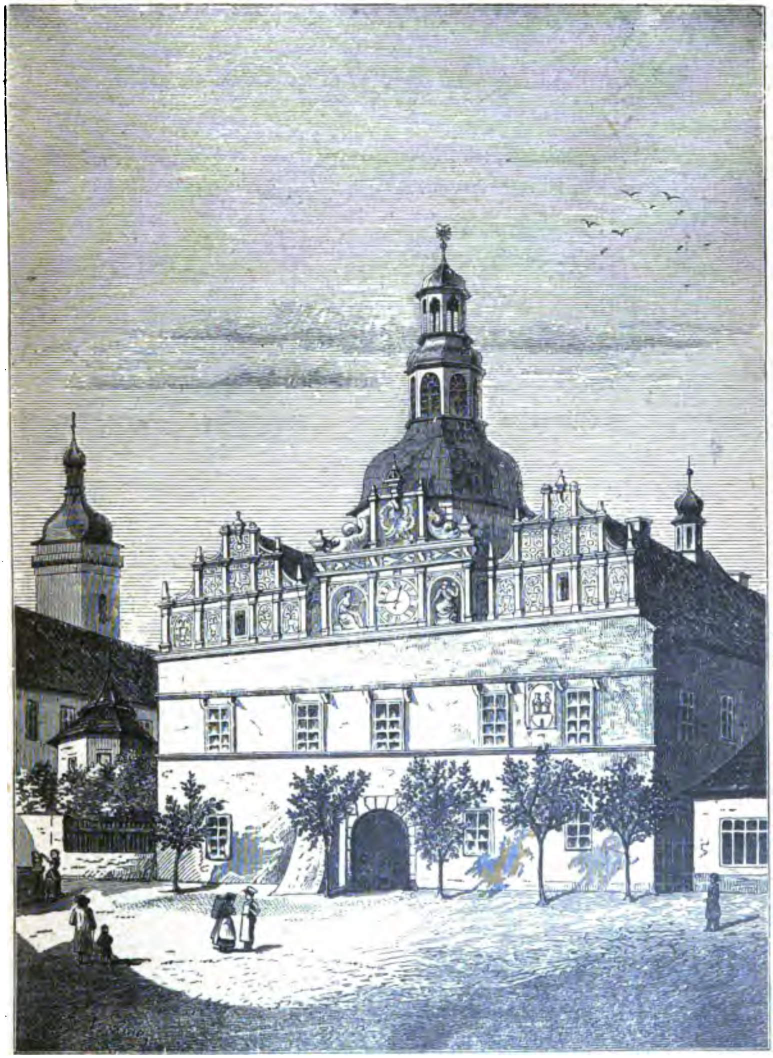

Radnice ve Stříbře.

56*

přilichotil roku 1580. věnováním spisu: »Písně nové na evangelia sv. nedělní« a příležitostnou písní ku svatebnímu veselí pana Petra Voka.

Pan Vilém, nemaje snad po ruce jiného úřadu, učinil »básníka« našeho správcem — pivovaru v jeho rodišti Lomnici.

Roku 1585. domohl se Lomnický svého přístřeší a to nemálo výnosného, stalť se majitelem dvorce v Ševětíně (mezi Lomnicí a Vltavským Týnem) způsobem nám neznámým, snad koupí, snad přiženěním.

Zbaven byv takto nejklopotnější starosti vezdejší, počal svou činnost písemnickou s horlivostí nemalou a za těch třiatřicet roků, co v Ševětíně strávil, napsal dlouhou řadu spisů nejrůznějších, jejichž však vnitřní cena nad hladinu prostřednosti nikde nevyniká.

Psal věci příležitostné a náboženská pojednání, při nichž hlavní věcí bylo věnování, jež mělo mu býti pramenem příjmu. I v tom byl dítkem své doby. Slyšme, co praví v předmluvě ku svému spisku »Knížka o sedmi hrozných ďábelských řetězích«, kterou vydal roku 1586. a věnoval panu Vilémovi z Rožmberka.

»A poněvadž pak,« praví, »milostivý pane, patrně to viděti, kterak velmi zbusta, jako říkaje každodenně mnozí i z jiných krajin s papírovými dary běží a je obětují, někteří, aby vtip svůj ukázali, jiní aby milosti a darův dostali aneb se Vaší Milosti v paměť a známost uvésti mohli: já pak ač ne z těchto příčin, ale jen Vaší Milosti věrný poddaný na dokázání vděčnosti tuto knížku mou Vaší Milosti teď obětuji.«

Slovy těmito poznamenal Šimon vrstevníky stejného zaměstnání a s nimi i sebe jako řemeslné písaly, jichž péro ničím nelišilo se od jehly, knejpu neb jiného nástroje, jímž chléb se dobývá, o nějakém vyšším poslání v národě u lidí takového druhu řeč býti nemůže.

Největší na tehdejší dobu odměny došel, když roku 1590. vydal spisek zvaný »Kupidova střela aneb knížka užitečná, v níž se všeliká chlípnost a bujnost těla zapovídá a potupuje: a při tom škoda, ohava i pokuta hanebného smilstva cizoložstva (kteréž se, ach nastojte! těchto let velmi velice rozmohlo a rozvodnilo) se okazuje. K pochvale sv. stavu manželského a k potupě rufiantství hanebného aneb raději k výstraze a napravení každého v hříších těch tápajícího. Z smyslu starých učitelův církve vybraná, písmy svatými, příklady hojnými a historiemi předivnými stvrzená.«

Podali jsme tuto jako na ukázku objemný název skrovné knížky, která stala se oblíbeným tehdáž čtením, neboť Šimon, který v předmluvě praví:

»Ač jsem sám veliký hříšník,
libé Venuše milovník«

psal tu od srdce a ze zkušenosti.

Knížka tato, pochválena byvši králi Rudolfovi,

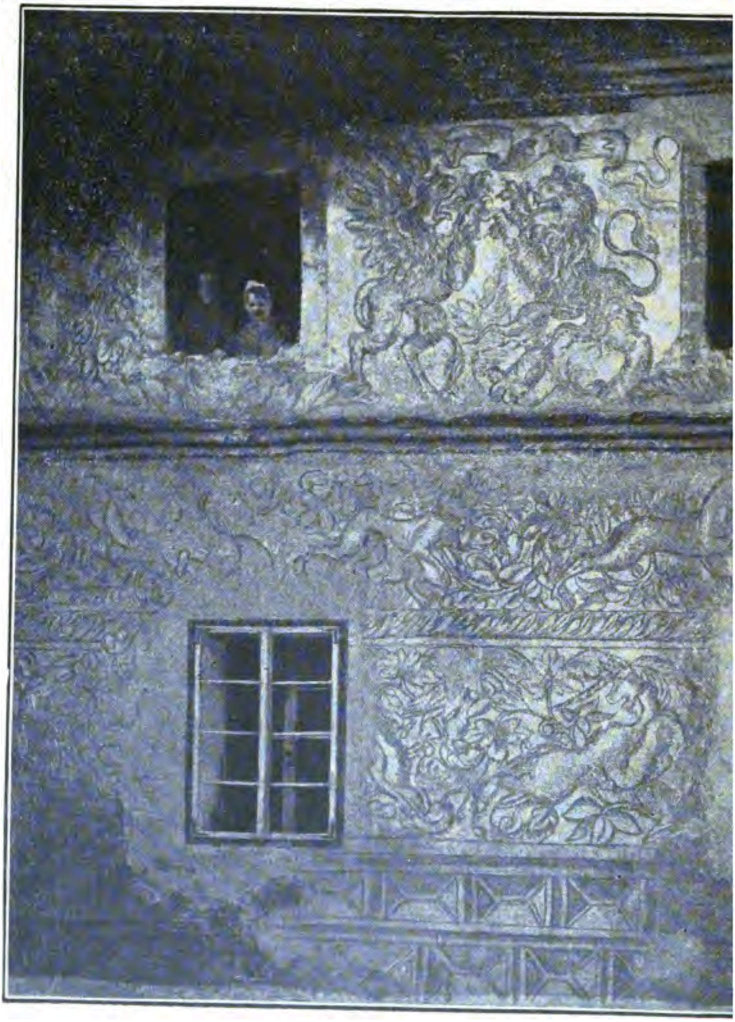

Sgrafita radnice

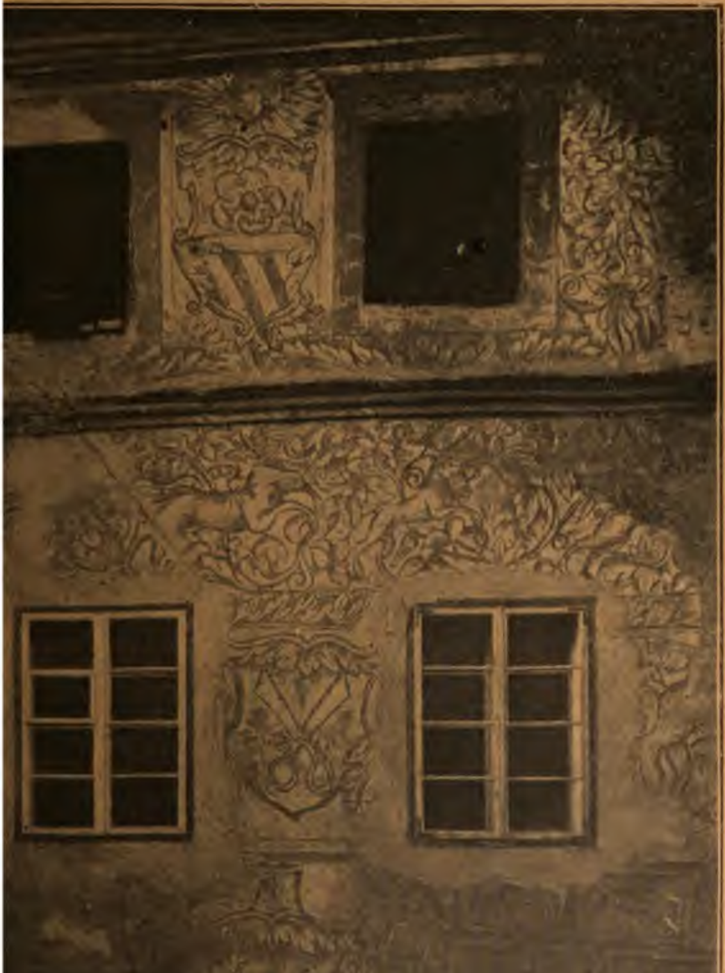

v Prachaticích.

vynesla Šimonovi erb a názvisko »z Budče,« které mu roku 1594. uděleny.

Ve znaku tom byla červená zeď a klenotem nad helmem ochechule mořská, mající vlasy na na hlavě žluté neb zlaté barvy, až po pás stojící, držící v pravé ruce pět klasův pšeničných žluté neb zlaté barvy, ocas pak její bílé barvy skrze korunu a helm dolů až do svrchní polovice štítu proniká.

Latinští veršovci oslavili mnohomluvnými slohami Šimona, »z jehož rtů božský nápoj plyne«, jakž horoval Jan z Greifenfelsu.

On sám poděkoval králi teprv po jeho smrti, po osmnácti letech (1612.) rozvláčnou veršovačkou:

»Když král Rudolf císařoval
a monarchii spravoval,
tímto mne erbem daroval,
abych naňho pamatoval,
proto jsem tuto rýmoval,
abych za to poděkoval,
jak mohu se odsluhoval,
jeho štědrost zveleboval,
vděčnosti své dokazoval,
i jiné k témuž povzbuzoval.

Kdo přečte jen toto »šimonění«, nebude více mluviti o Lomnickém jako o básníkovi a přihledneme již jen k jeho pracím dramatickým.

Již s hora bylo vzpomenuto, že při slavných příležitostech strojeny bývaly hry divadelní jednak starodávné římské, jednak nově napsaté látkou z písma svatého čerpané. Tak provozovány hry

Jan Křtitel, Samson, Job, Josef Egyptský, ale provozovány i hry z dějin českých a roku 1567. představena ve dvoře kollejním hra »Mučedník sv. Václav« jazykem českým za velikého návalu posluchačův i ze stavů nejvyšších.

I Lomnický a to v jarých letech pokusil se i v tomto druhu básnictví, poněvadž pak dle výroku muže věrohodného, slovutného a ctihodného Jezuity vlastence Bohuslava Balbina země Česká jemu neměla rovného, musíme za to míti, že plody jeho ducha i v tomto ohledu byly nejzdařilejší.

Lomnický napsal podobné hry tři a sice »Triumf«, jednající o vstoupení Kristově do pekel, »Tři Marie«, jednající o pohřbu Kristově a konečně hru »Vzkříšení páně« s obsahem názvem označeným.

Přihledněmež k jedinému výjevu třetí hry této, jak podává jej v pojednání svém o Šimonu Lomnickém spisovatel Josef Svátek.

Jest třetí jednání. Maria Magdalena našedši hrob Kristův prázdný, oznámí to apoštolům a tu Jan a Petr spěchají k hrobu.

Petr: Než přece jest mi jaks těžko
a toho mi nejvíce žel,
že jsem se tak nevážně klel
a třikráte Pána zapřel.

(Tuto se Petr potácí, pak se svrže a na tvář položí.)

Jan: Petře, Petře, hej, hej, Petře!
Petr: Ha!
Jan: Živ-lis, hej!
Petr: Co prej?

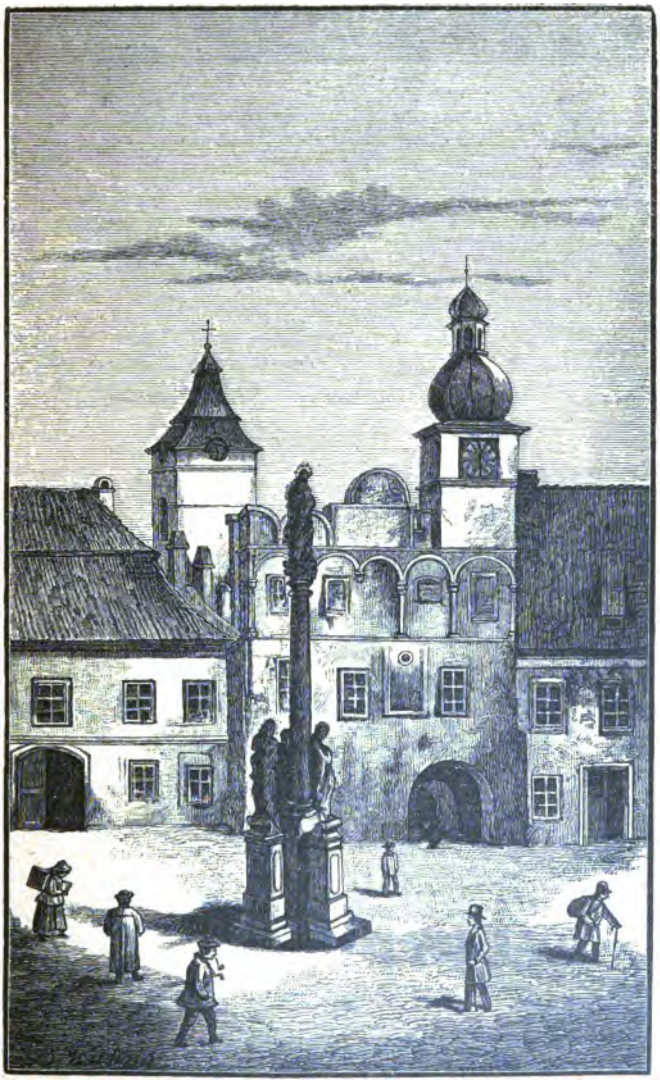

Radnice ve Volyni.

Jan: Petře, vstaň!
Petr: Jene, kam?
Jan: Šetř se, aby nespadl dolů,
poseďme teď chvíli spolů.
(Tuto Petr znova omdlí.)
Jan: Nastojte, Petr omdlívá,
chutně někdo přines piva!
Sluha Pamfilius:
Hned, pane Jene, hned,
ty ho zatím nahoru veď!
(Odejde a přinese korbel piva.)
Teď máte, od čepu dala,
včera z plného načala.
Jan: Napij se, Petře, nyničky,
ať zas okřejí žíličky!
Petr (pije): Od koho je?
Pamfilus: Pane Petře, jest od Hrochů!
Petr: Svadilo se s vodou trochu,
rozumět, že je pivnice
nedaleko od studnice.
Jan: Běž do hospody dolejší,
mají-li pivo pilejší.
(Pamfil přinese konev jiného.)
Petr (pije): Totoť lepší šmak vydává,
než že se ho tence dává,
neb co šenkýřka vypije,
potom za to nedolije.
A po čem pak šenkuje?
Pamfil: Na půltřetího peníze;
konec drží co nejníže,
ruku má u samé hlavy,
měří je tuším na sáhy,
aby se čistě pěnilo,
tudy jí zisku přibylo.

Petr: Kde pak je vaří, jaké je,
aneb odkud sem vozí je?
Pamfil: Jest, Petře, pivo lomnický.
Petr: Bývá-li takové vždycky,
dobří jsou tam muži sládci,
mohou je píti sedláci.

Toho bude dosti, každý zajisté z několika těchto řádků pozná, jakého jádra jsou tyto práce Šimonovy.

Mluvili jsme o podobné hře ze čtrnáctého století »o Mastičkářovi«, kde shledali jsme podobnou náladu, tam však neotesané vtipy prováděli mistr Severýn a jeho čeleď, tady před zraky věřících musili nepěknou úlohu tu převzíti — přední apoštolové.

Životopisec Lomnického Jos. Riss praví o dílech Šimonových: »Všecky písně Lomnického, nechť jsou již náboženské neb didaktické (poučné) aneb příležitostní, nechť pocházejí z mladého aneb již pokročilejšího věku Šimonova, jsou vesměs jako na jedno brdo dělány: všudy táž prázdnost, jalovost a rozvláčnost, nikde básnického vzletu a nadšení. Jsou to holé skořepiny beze všeho jádra. A přese všecku svou mělkost docházely přec nejen u sprostého lidu, ale též u vzdělanějšího obecenstva veliké obliby a valného rozšíření. Tolikéž platí i o spisech jeho prosaických (prostomluvou psaných). Není skoro ani jediné knihy, která by se nebyla dočkala aspoň dvou vydání; mnohé z nich byly třikrát ba i čtyřikrát vydány na světlo.«

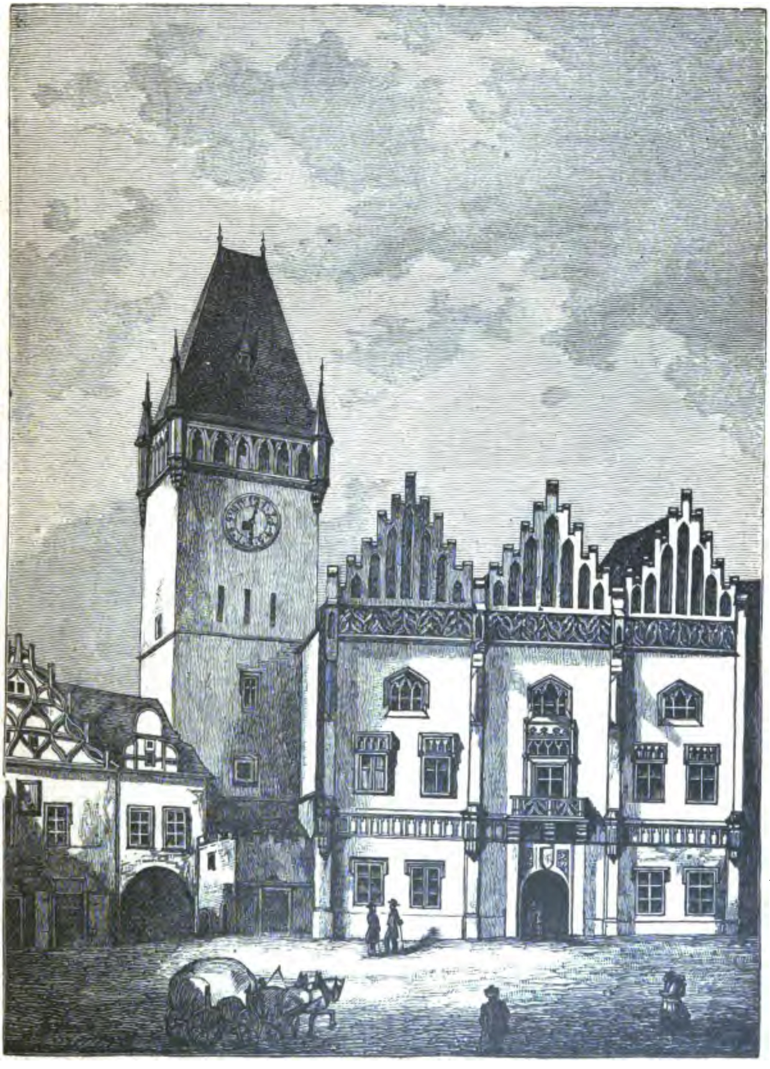

Radnice v Táboře.

Ovšem dostalo se mu ještě za živobytí i přísných ba jízlivých posuzovatelů, my pak pohlížejíce nyní ze vzdálí na činnost muže toho, musíme mu právem vytknouti ješitnost, že připojuje ku spisům svým své podobizny, má vždy kolem hlavy ovinutý vavřínový věnec, čímž povstala i bajka, že byl od krále Rudolfa za básníka korunován.

Vavřínový věnec na hlavě Šimonově je drzá domýšlivost, jinak lze říci, že psal, jak uměl, že, obdržev jedinou hřivnu od Pána, tuto nezakopal, ale těžil s ní, jak mohl. Že pokládán za prvního básníka své doby, nebylo ani jeho zásluhou ani jeho vinou, to zavinila obecná pokleslost pravé krasochuti. —

Zbývá ještě zmíniti se o posledních dobách muže tohoto.

Šediny přinesly Šimonovi trampoty a bídu. Roku 1618. shořel mu dvorec ševětínský a starý veršovec, přišed skoro o všecek majetek, uchýlil se s manželkou do Prahy, aby se živil svým perem. Nepochodil, bouřlivá doba nebyla příznivou jeho řemeslu a on musil sáhnouti v nejhrubší struny, aby na sebe pozornost obrátil, jakž na svém místě bude šíře pověděno.

Tu dodáváme ještě jen, že rokem 1622. tratí se stopa po Šimonovi, nejspíše že toho roku zemřel.

Ku konci třeba rozhodnouti otázku, byl-li opravdu Lomnický poměrně nejlepším rymovníkem své doby a tu dlužno odpověděti, že nebyl. Probíráme-li se různými těmi písněmi a básněmi, z největší části příležitostnými, v době té, najdeme opravdu nejeden skromný kvítek, nejednu pěknou myšlenku přioděnou mluvou případnou a básnickou, ale řídcí ti, kdož v hromadách písku nalezli zlaté zrnko, nebyli si ani vědomi, že utvořili něco onačejšího a nevytrvavše na dráze té, obrátili se k zaměstnání jinému, ba i takový, jenž vytrval, pustiv plášť po větru, řídě se zálibou své doby, zabředl zase v bahno sprostoty.

Tak na př. shora vzpomenutý letopisec Mikuláš Dačický z Heslova napsal mravokárnou báseň, kterou nazval »Prostopravda«, jejíž rukopis v Českém Museu se chová.

O rázu básně této praví doktor Rezek: »V Prostopravdě jeví se býti Dačický takovým, jakým vidíme jej býti ve skutečnosti.« Rozpustilosti, bujnosti a oplzlosti nahromaděno tu tolik, že nebylo možno ani jen pomysliti na vydání věci té a přece nejeden odstavec mluví vřelým slovem od srdce k srdci.

Pozorujmež závěr rozmluvy starého a mladého — po novotách se honícího Čecha.

Dačický veršuje:

Protož milí lidé mladí,
co vám teď starý Čech radí,
rozvažtež to aspoň pilně,
milujte svou vlast upřímně,
nerušte svých předkův ctnosti,
však máte ve své zemi dosti
všeho dobrého, zboží, milosti,

kterouž cizozemci míti
chtějí a vás připraviti
usilují o vše všudy,
uvésti v modlářské bludy,
pod svou moc přivésti tudy.
Šetřte se roztržitosti,
buďte živi v pobožnosti,
v lásce, pokoji, svornosti,
nebo:
Svornost, věrnost a stálost
jest nepřemožená pevnost.

Slyšme jiný úryvek:

Kdybychom na světě pořád všickni
v bohatství, slávě rovni byli vždycky,
tak se zasedli veřejně spolu,
medle, kdo by nám pak sloužil k stolu?
Ne všickni se všeckno být můžeme,
smrt nás srovná, nežli se nadějeme.
Mᚍli urozenost po rodu,
slávu v světě a svobodu,
hleď toho ctně zachovati,
by moh' v dobrém prospívati,
proti Bohu nepejchati.
Nebo: dobré mravy, ctnost, šlechetnost
ozdobují urozenost;
kde pak to se nenachází,
tu erbové nic neváží.

Každý zajisté tu uzná, že Dačický vysoko se vyšvihl nad Lomnického, když však čteme kluzké jeho rýmy o mniších a jeptiškách, seznáme, že pěknou od Pána obdrženou hřivnu zakopal. Kdož z dvou těch mužů více k politování?

O uměních.

Pohovořivše o umění básnickém, obraťme se již k ostatním uměním, jak ta v období, o němž řeč jest, v Čechách pěstována byla.

Zpěv a hudba pěstovány tenkráte zdárně. Jak již v předešlé době bylo připomenuto, vznikly v městech tak zvané bratřiny literátské, které obraly si za úkol pěstování hudby a zpěvu při bohoslužbě. Shora připomenutým stálým přírůstkem akademicky vzdělaného občanstva v městech přibývalo i členů těchto bratřin, tak že se záhy rozčesly ve dva sbory, ve bratřinu latinskou, která o hrubé mši účinkovala zpěvem latinským a na bratřinu českou, která o jitřní zpívala po česku.

V bratřině prvé byli většinou oni někdejší občané akademičtí, teď solaři, železníci, suken kroječi, pivovarníci a jiné živnosti provozující, vesměs někdejší mistři a bakalářové, dočasní správcové místní školy. V bratřině druhé byli poctiví mistři různých řemesel v městě, kteří, nechtějíce se dotírati mezi ony mistry a bakaláře, svou hřivnou hleděli zvýšiti poctivost bohoslužby zpěvem v jazyce českém.

Krásné kancionály, o nichž níže ještě bude řeč, ležely před zpěváky, a i to notové písmo bylo již důkladnějším. Kdežto před tím musil se zpěvák spokojiti třiřádkovými »husími nožkami« neb notami na čtyrech řádcích psanými, zobecněly ve století XVI. vůbec noty pětiřádkové.

Obliba v nádherných kancionálech a gradua-

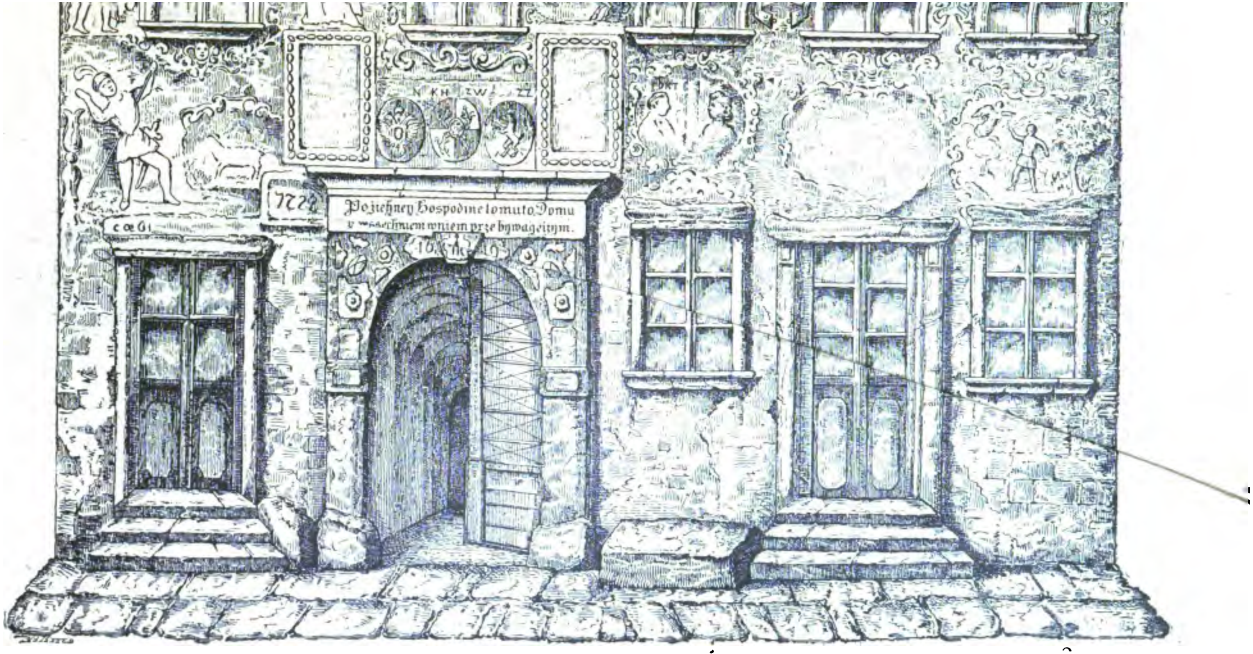
7722
Pozehney Hospodine tomuto Domu
v wsechniem wniem prze bywagicym.
N KH ZW ZZ

Černý dům na náměstí v Třebíči na Moravě.

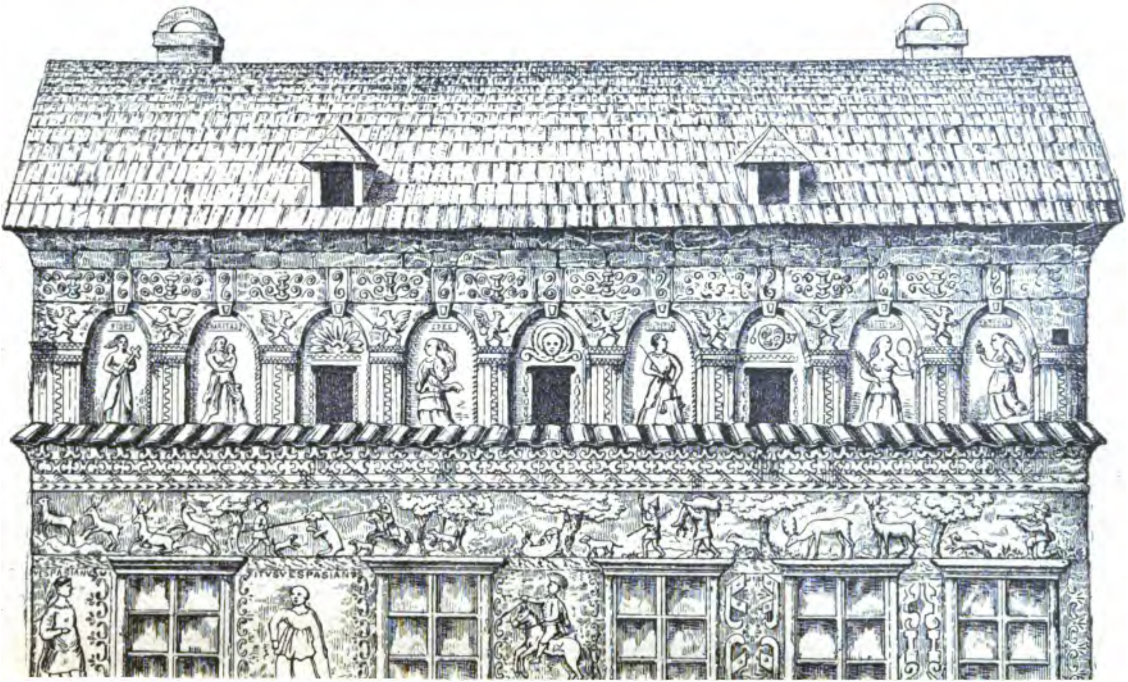
FIDES
CHARITAS
SPES
1637
VESPASIANUS
TITUS VESPASIANUS

lech, již za minulé doby obecná, neutuchla a kde které město závodilo, aby v ohledu tom vyniklo. A tak umění zpěvní a hudební úzce spojeno s uměním malířským.

Čím více v národě našem zapouštělo kořeny vyznání lutheránské a českobratrské, tím více ubývalo malířům práce, nebo církve ty netrpěly obrazů v chrámích.

Staří pod obojí rádi měli archu čili oltář ozdobený aspoň symboly (odznaky) víry, naděje a lásky a j., přišel-li však farář poněkud zhorka nakvašený, byly mu obrazy takové »pohanskými maňasy« neb »modlami Medianitských« a hleděl je vší mocí z chrámu odstraniti.

Za to tím více květla drobnomalba v kancionálech, kam právomocnost farářův a děkanů nezasahovala.

Z umělců, kteří v ohledu tom vynikli, zmíníme se aspoň o nejznamenitějších, a to o Matěji Hutském z Křivoklátu, Matouši Ornysovi z Lindperka a o Matouši Radoušovi Chrudimském.

Matěj Hutský z Křivoklátu narodil se, jak název jeho prozrazuje, na Křivoklátě asi v té době, kdy hrad ten byl sídlem manželky arciknížete Ferdinanda Filipíny Velserovny. Péčí arciknížete tohoto dostalo se mu potřebného v umění malířském vzdělání, načež roku 1572. usadil se v Praze jakožto mistr a člen ctihodného pořádku malířského.

Přední prací malíře tohoto bylo obnovení a po případě doplnění starodávných maleb v kapli sv. Václava, kteréžto práce pak provedl i na pergaméně v nádherné knize arciknížeti Ferdinandovi obětované, kde na 23 listech obrazy ty podány.

»Kreslení jest dosti přísné a vyvedení celku, zvláště co do illuminování, čisté a něžné; v celku jakás měkost panuje a při tom přece jest výraz silný a určitý; pojmutí však má všechny skoro chyby a nespůsoby německých i českých výtvorů oné doby a provedení pokulhává přece ještě daleko za utěšeným, mnohem starším originálem (původní malbou).

Hutský maloval i obrazy větší, z nichž se však do dob našich, pokud známo, žádný nezachoval.

Hutský zemřel nejspíše za velikého moru, který na samém sklonku století XVI. (1599.) v Praze i jinde s neobyčejnou úmrtností zuřil.

Matouš Ornys z Lindperka narodil se kolem roku 1530., než kde stála jeho kolébka a kde nabyl svého vzdělání, není nám známo.

Roku 1550. objevuje se v Praze již jako dovedný malíř zejména podobizen a byl vítaným jak na dvoře místokrále českého, arciknížete Ferdinanda, tak i na zámcích panstva a v domech předních měšťanů.

Vedle podobizen maloval i jiné větší obrazy jakož i zdařilé drobnomalby v kancionálech, jako v Litomyšlském z roku 1563., Třebenickém z roku 1574.

Již roku 1562. obdarován byl od Ferdinanda I.

erbem a názviskem »z Lindperka«. Zemřel asi současně s Matějem Hutským v Praze.

Ornys v malbách svých »co se týče výrazů obličejů, charakteristského skupení, pravidelnosti výkresů a harmonické barvitosti osvědčil se býti pravým umělcem a mistrem.«

Třetí z trojice svrchu uvedené, Matouš Radouš, narodil se kolem polovice století XVI. v městě Chrudimi. Prvého vzdělání nabyl na školách svého rodiště, které tenkrát byly slovutnými. Oddav se již tu umění malířskému, vydal se pak na cesty po Německu a Vlaších, aby se v umění svém zdokonalil.

Vrátiv se roku 1570. do rodiště, usadil se tu jako soused a počal umění malířské provozovati s takovým zdarem, že byl v brzku hledaným malířem podobizen i drobnomaleb. Se slovutností množila se i jeho zámožnost, tak že ku konci XVI. století k nejbohatším měšťanům v rodišti svém počítán byl.

Zastávav různé úřady městské a přistoupiv za posledních let života svého ku katolictví, zemřel dne 6. prosince roku 1637. a pochován při chrámě sv. Michala v Chrudimi.

Přední dílo Radoušovo, které jméno jeho slovutným učinilo, byly knihy rorátní čili kancionály na kůru bratřiny literátské v Hradci Králové, které dosud v biskupském chrámě sv. Ducha se chovají

Kancional tento opatřil Radouš obrazy roku 1585. a v letech následujících.

Na čtvrtém listě knihy prvé nachází se i podobizna umělcova, jakož i podobizna skladatele Jiříka Rychnovského.

Ve výtvorech štětce Radoušova »pozorovati jest zvláštní jemnost, teplost, stkvělou barvitost, něžnost a v podobiznách přísnou význačnost.«

Vedle kancionalů hradeckých maloval Radouš i v kancionale českém na kůru Chrudimském, mimo to pak mnohé obrazy hlavně tabule náhrobní a pamětní čili epitafia.

Malířů podobných ovšem menšího nadání bylo po městech českých hojně, než zmiňovati se o nich nebylo by tu místným, rovněž nezmíníme se o malířích cizozemských, jichž nemalý počet přilákal dvůr královský a z nichž nejeden byl zvučného jména a ruky dovedné.

Pro sochaře bylo tenkrát práce dost; pěkné náhrobky a tabule náhrobní zobecněly a nejen v chrámích městských, ale i ve skrovných kostelících v zákampí, v odlehlých vesnicích a městečkách až do dob našich zachovalo se hojně památek těchto, ač hrubá nevědomost a tupá nevšímavost o závod s živly a zubem času ničily i tvrdý ten kámen.

Nejkrásnější práce druhu toho jsou díla rukou cizích, tak na př. překrásné mausoleum v prostřed kůru svatovítského, o němž již jednou řeč byla, zhotoveno od Norymberčana Alexandra Kolína, který spanilou práci tu z bílého Salcburského mramoru vyvedl.

Daleko jednoduššími proto však vždy velmi pěknými jsou v témž chrámě náhrobky Vratislava z Pernštejna, roku 1582. zemřelého nejvyššího kancléře, a něžný náhrobek z bílého mramoru vedle dveří do kaple sv. Václava, jejž panu Jiřímu Popelovi z Lobkovic na Duchcově a Střekově, zemřelému 11. září r. 1590., postaviti dal bratr jeho Adam Havel Popel z Lobkovic.

Pěkným dílem sochařským jest i známý bronzový svícen se sochou sv. Václava, ale i to je práce norymberská, a byl z Němec objednán od sladovníků pražských, kteří jej r. 1532. do kaple sv. Václava obětovali.

Domácí prací jest bronzový vodomet v královské zahradě za jelením příkopem, jehož návrh vypracoval Vavřinec Křička z Bytišky a slil slovutný zvonař Tomáš Jaroš z Brna, který lil i zvony pro chrám sv. Víta po požáru roku 1541. rozlité, zejména zvon Sigmund, který dohotoven roku 1549.

Umění rytecké vykazuje u nás krásné práce jak v rytí medailií a mincí soukromých, tak zemských, čehož dokladem jsou přiložené obrazy mincí králů Maxmiliana, Rudolfa II., Matěje II. a korunovační mince Ferdinanda II.

V umění stavitelském mizel rychle sloh gotský ještě nedávno s takovým zdarem pěstovaný, a na jeho místo nastoupil sloh vlaský čili renesanční, který hleděl obnoviti s některými změnami sloh někdy byzantinský — báňovitý; místo kulového úseku vzata celá polokoule někdy i víc a na vrchol báně postavena ještě jiná menší. Místo vážných i při hojném rozčlenění jednoduchých ozdob slohu gotského sáhnuto k bohatému, sytému hromadění různých okras, aneb k členitým sloupořadím a pavlačím.

Nejkrásnějším výtvorem tohoto slohu u nás jest shora již vyobrazený letohrádek královny Anny, manželky Ferdinanda I., který posud nad Prahou kraluje. Sličná stavba tato není také prací českou, pracovaliť o ní Vlaši Pavel de Stella a Ferrabosko de Lagno (Laňo).

Letohrádek tento za dob našich opatřen byv nádhernou ozdobou dějepisných obrazů malovaných na omítce, jest i teď jednou z nejkrásnějších budov v naší zemi.

Z dalších staveb světských připomeneme Míčový dům v královské zahradě, hlavní průčelí královského hradu, které provedl Vlach Vinc. Skamozzi roku 1614. palác arcibiskupský vystavěný původně pro shora častokráte vzpomenutého oblíbence krále Ferdinanda I. Floriana Griespeka a hlavně a především palác teď knížat ze Švarcenberka na Hradčanech, původně pány z Rožmberka postavený, který zachoval si posud pěknou ozdobu omítkovou zvanou sgraffito.

Z venkovských staveb zmíníme se pouze o zámku v Nelahozevsi, rovněž pro Floriana Griespeka postaveném a o lovčím zámečku Kratochvíli u Netolic, jejž s velikou poměrně nádherou dal

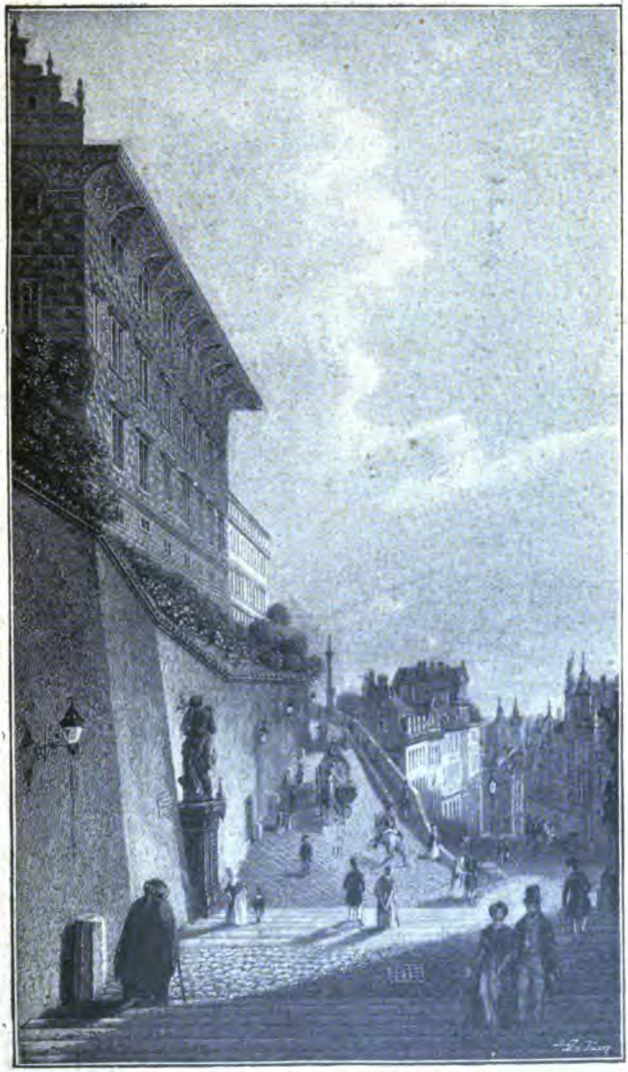

Švarcenberský palác na Hradčanech.

v letech osmdesátých století XVI. postaviti pan Vilém z Rožmberka.

Z městských staveb jmenujeme tu radnici táborskou, ovšem v nové době valně přeměněnou, radnici volyňskou, prachatickou a zejména překrásnou budovu radniční v městě Stříbře.

Z domů soukromých zmínku činíme o domích v Prachaticích a o Černém domě na náměstí v Třebíči na Moravě.

Z budov chrámových z doby té nevyniká žádná nad úroveň prostřednosti. Během času ukázala se v nejednom městě potřeba, přeložiti hřbitov za město, buď že hřbitov pro skrovnou rozlohu nestačil, nebo uznáno, že zdraví obyvatelstva tím škodu beře. Zbožná mysl obyvatelstva přála si pak, aby na hřbitově novém postaven byl kostel byť rozměrů skrovných.

Tak povstal na př. chrám sv. Trojice ve Slaném. Při chrámě tomto stavěném od roku 1581. až do roku 1622. pozorovati zápas slohu gotského s vlaským.

První stavitel »zedník mistr Volf« nejspíše Němec, pracoval o chrámě tom asi do roku 1598. a vystavěl slohem gotským presbytář a snad spodní část zdí ostatních, na to ujal se díla Vlach, Jakub Mačeto, který v městě přijal i právo měšťanské a koupil si dům v ulici teď Soukenické.

Stavitel tento chrám dokončil, ale dílem vlaským s baní.

Podobně zachoval se i stavitel chrámu sv. Rocha na Strahově, který postavil ho roku 1587. na rozkaz a náklad opata Jana Lohelia za farní chrám pro osadu katolickou při klášteře tom.

Z chrámů postavených slohem vlaským v době té zmínky zasluhuje chrám nyní panny Marie Vítězné na Újezdě, jejž si, jak zmínka se již stala, roku 1611. postavili němečtí Lutheráni a posvětili ku cti nejsvětější Trojice.

Současně vystavěn od nich i chrám sv. Salvatora na Poříčí, který po různých osudech nyní zase církvi protestantské slouží.

Roku 1578. postavili si Jezuité při své kolleji Klementinské vedle starého chrámu sv. Klimenta nový, pěkný chrám sv. Salvatora s průčelím k mostu Karlovu obráceným.

Tvůrcové chrámů těchto, ať domácí ať cizinci neprokázali nikde zvláštní dovednosti a zůstali náramně daleko za genialními mistry nádherné gotiky z doby Jagelonské. —

O živnostech městských.

Co do živností městských nestalo se během XVI. století valných změn, leda že ta ona živnost více vynikla, kdežto opačně některá z dříve květoucích poklesla.

Jakožto vzácnost a jako prvé červánky novověkého Sokolstva připomenouti tuto musíme výsadní živnost pořádku svobodných šermířův od pera.

Tělocvik byl v temném středověku a v zachmu řených prvých stoletích věku nového věcí neznámou. V dobách těch platilo za přední pravidlo občanské i náboženské, že člověk jest povinen své tělo, tuto hříšnou nádobu všech náruživostí a hříchů co možno krotiti a vší bujnosti zbavovati. Dálo se tak přemrštěnými posty, nebo starali se o to páni medikusové hojným pouštěním krve.

Litice válečná za všechny věky neprolila tolik vzácné krve lidské, jako jí prolil bradýř za minulých věků.

Což tu divu, že se špatnou byl by se potázal ten, kdo by byl vystoupil s naukou, že třeba tělo lidské tužiti a síliti, aby mohlo vzdorovati námaze a chorobám; novověké heslo »tužme se« divně by bylo tenkráte bývalo vykládáno a hlasatel jeho byl by jistě narazil na tehdejší hranaté články obecného řádu.

Však v jednom ohledu nutnost přece provedla své. Šrutky a pračky pouliční i v domích šenkovních byly tenkráte tak obyčejnými, že bylo s prospěchem každému, aby se vyznal v šermu.

A tu již koncem středověku povstaly v Němcích šermířské spolky, kde šermováno dlouhým mečem a účastníci cviku tohoto nabyvše náležité v něm zručnosti, aby i jiné zase cvičiti mohli, přijati do bratrstva a nazvány mistry dlouhého meče svatého Marka, nabyli erbu a titule »bratra Markova z Levenberka« a mohli kdekoli v říši Německé umění šermířskému vyučovati.

Počátkem století XVII. vznikla v Praze škola šermířská, při níž místo dlouhého meče užíváno kordu čili píra (rapíru), od čehož jméno šermíř od pera čili fedrfechtýř.

Škola tato zřídila se po spůsobu staré té školy německé a dosáhla dne 7. března 1607. od krále Rudolfa výsady, která rovnala se výsadě šermířů německých.

Pro zvláštnost pořádku tohoto zmíníme se o výsadě jeho obšírněji, nebo jest i obrazem doby své.

Výsada tato obsahuje dvanácte článků.

Článkem prvním žádal se »zachovalý, poctivý a neposkvrněný rod« jakož i znalost šermu »ve všech sedmi rytířských a zmužilých zbraních«. Jen takový směl »skrze vrchního správce neb hejtmana« »za mistra dlouhého meče« potvrzen býti.

V článku druhém ustanoveno, aby vedle vrchního správce jiní čtyři fedrfechtíři v různých městech za správce a dozorce ustanoveni byli.

V článku třetím stanovena zkouška mistrovská, dle níž kolem svátku sv. Víta po osm dní měla zasedati v Praze zvláštní kommissí mistrův a tu měla zkouška činěna býti a každý uchazeč měl »vrchnímu správci a hejtmanu, s strany svého umění šermířského zkusiti a podle toho v meči druhé straně se prubovati dáti; nebude-li raněn anebo, byl-li by raněn a proti tomu druhému tolik krve vycedil, a co by sám dostal, jemu též udělil, tehdy teprva a dříověji nic za mistra dlouhého meče do císařského obdarování fedrfechtířův vepsán, jmím a držán býti má.«

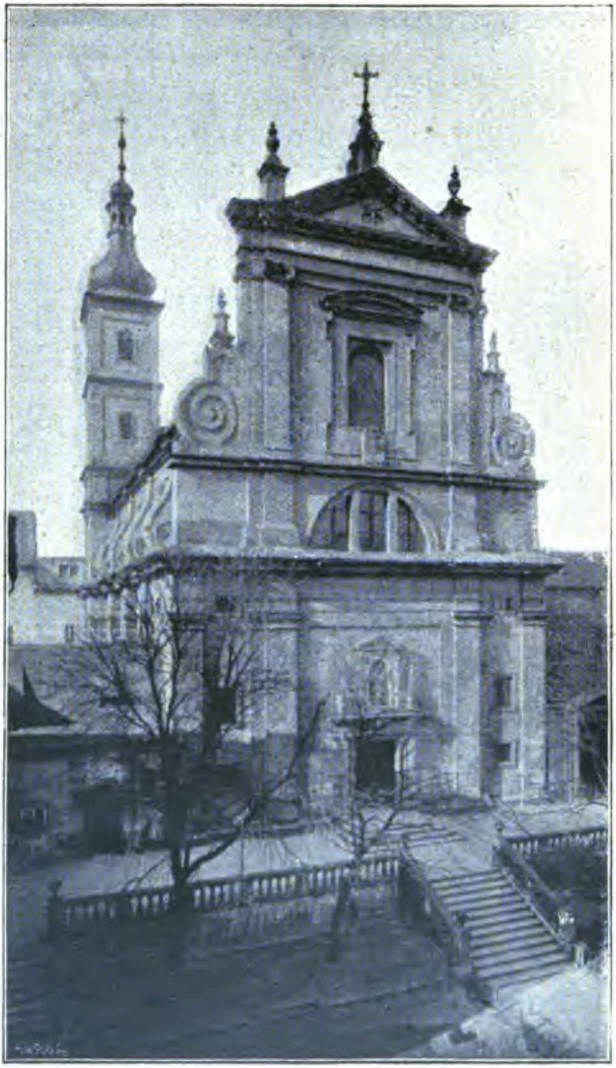

Chrám Panny Marie Vítězné na Újezdě.

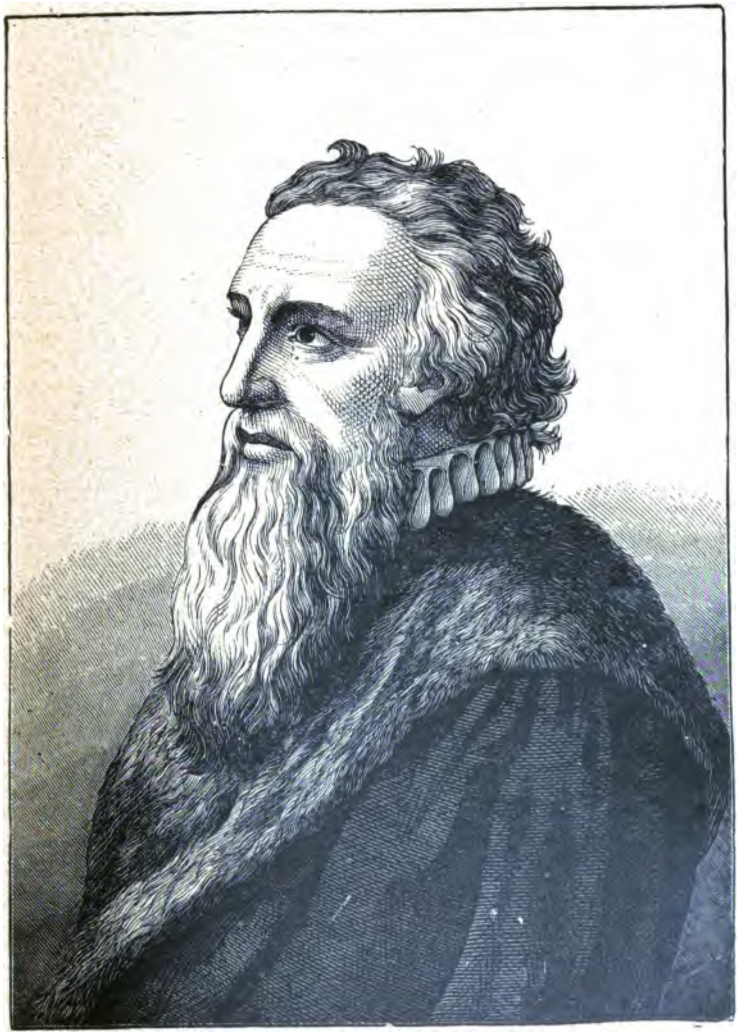

Daniel Adam z Veleslavína.

Kdož by ve zkoušce neobstál, měl slouti pouze svobodným fechtéřem od pera, od zkoušky pak osvobozeni měli býti staří, známí a zkušení šermíři.

Článkem čtvrtým oprávněn byl každý přijatý člen, aby mu udělen byl stříbrný »abgus« (odlitek) erbu, do něhož směl vyrýti si své jméno a užívati pečeti a erbu pořádku propůjčeného.

Článkem osmým stanovena doba cviku k obdržení mistrovství na — dvě neděle.

Pamětihodno, že nestálé živnosti této tenkrát ujímali se i Židé, praví ť článek devátý: »Poněvadž se to našlo, že v Praze i jinde Židé od Markusův toliko pro špatný zisk vyučováni byli, tak že někteří na školách zjevných šermovali a Markusy se jmenovali, ježto to věc jest neslušná a křesťanům k potupě; protož fedrfechtéřům tuto se zapovídá, aby žádného Žida a nekřtěného ani z peněz ani bez peněz umění šermířskému neučili.«

Každý takový svobodný mistr dlouhého meče a šermíř od pera směl užívati, neměl-li erbu svého, erbu pořádku šermířského, v němž dva křížem položené meče a dvě ruce péro písařské držící se spatřovaly.

Pořádek tento zrušen roku 1730. pro zavraždění při šermu jakéhosi studujícího práv

Z živností, které v minulém období v rozměrech dosti skrovných provozovány byly a které v období tomto s velikým zdarem provozovány, jmenovati sluší kněhtiskařství. Mluveno již bylo o kněhtiskaři Jiříkovi Melantrichovi Rožďalovském z Aventinu, však i nad tohoto slovutného průmyslníka vynikl jeho zeť a nástupce v závodě jeho slavný arcikněhtlačitel Mistr Daniel Adam z Veleslavína.

Pamětihodný muž tento, který pro svou učennost a zaměstnání své stal se svým časem střediskem veškerého literárního ruchu v Praze i v celých Čechách, narodil se ve středu po sv. Marketě čili dne 14. července 1546. v Praze. Otec Štěpán Adam měl v nájmu staroměstské mlýny, matka Regina byla dcerou slavného, již vzpomenutého řezbáře Kutnohorského, Jakuba.

Daniel Adam vzdělal se na akademii pražské, kde také dne 20. července 1569. dosáhl hodnosti mistrovské ve svobodných uměních.

O tři léta později stal se v akademii professorem, kdež potom po sedm let hlavně dějepisu obecnému i domácímu vyučoval.

Roku 1576. dne 27. listopadu pojal za manželku Annu, dceru Jiřího Melantricha, vzal právo sousedské a vstoupil za společníka do závodu tchánova.

Samo sebou se rozumí, že opustil svou stolici učitelskou, která k bezženství zavazovala.

V době té došel také erbu a titule z Veleslavína.

Pracovav po více než dvacet let hlavně a platně ku povznesení jazyka českého a vzdělanosti obecné, zemřel ctihodný a vzácně šlechetný muž tento dne

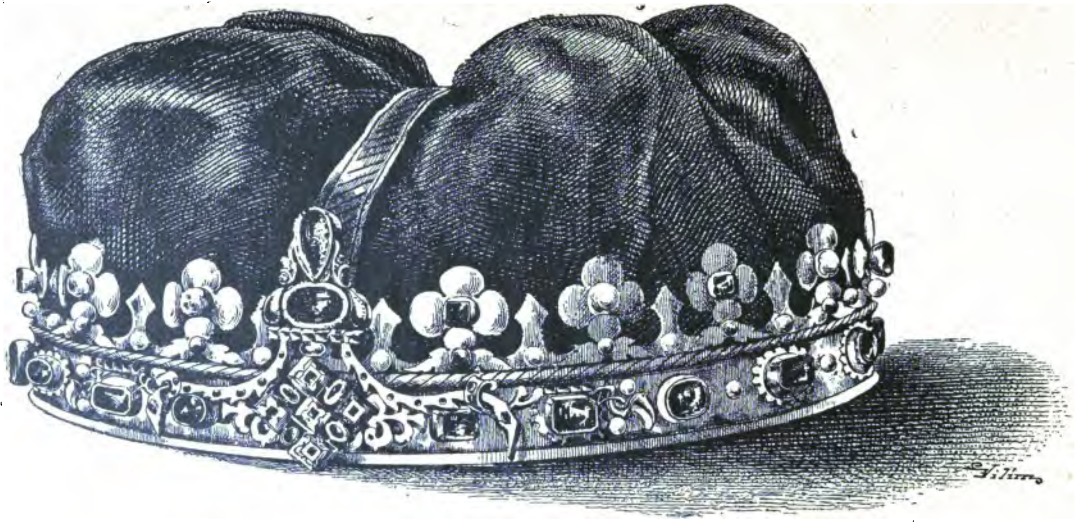

Koruna abatyše Svatojirské.

18. října roku 1599. tudíž teprve 54 roky stář na přímoří tenkrát zuřící.

Mistr Daniel Adam z Veleslavína nenapsal mnoho původního, a činnost jeho v ohledu tomto dá se vyčísti snadno, nebo mimo spis nazvaný: »Kalendář historický, krátké a summovní poznamenání všechněch dnův jednoho každého měsíce přes celý rok,« nevydal nic objemnějšího původního.

V spise tomto vypravuje o událostech, které kdy ve dnech ročních se staly, beze vší spojitosti.

Důležitější a významnější byla jeho činnost v kněhtiskárně, kde spisy sobě k vytisknutí podané nejen upravoval a opravoval, aby mohly správným jazykem českým vydány býti, než opatřoval také spisy tyto k žádosti spisovatelův úvody a předmluvami, které ovšem svědčí o hluboké učennosti svého původce, jenž přesvědčen byl o tehdejším jazyce českém, že »jest ozdobný, bohatý a hojný, líbezný, vznešený, k vyložení všech věcí, nechť se týkají theologie (bohosloví) nebo filosofie (mudrctví) spůsobný a příhodný.«

Tím spůsobem se stalo, že čtvrtá čtvrtina století XVI. v písemnictví českém právem dobou Veleslavínovou se nazývá, a že Daniel Adam z Veleslavína povždy mezi přední vzdělavatele a rozmnožovatele jazyka našeho se staví. —

Netřeba snad ani připomínati, že závodů podobných Melantrichovu a Veleslavínovu bylo v Praze více, z těch pak připomeneme pouze kněhtiskárnu Václava Halaše z Radimovic, kde vytištěna kronika

Hájkova, a knětiskárnu dědiců Jana Šumana, kde vytištěn Paprockého Diadochus.

Znamenitým musilo býti v té době i pražské zlatnictví, ač-li jsou pražskou prací vzácné klenoty jako koruna někdy abatyše kláštera sv. Jiří, které teď užívají představené ústavu šlechtičen při témž chrámě na Hradčanech, jakož i žezlo a jablko z korunovačních klenotů krále Českého, které z doby krále Rudolfa II. pocházejí a sličným, umělým spracováním vynikají.

Obchod za pokojných u nás dob — války turecké nikdy v době té nezasáhly do krajin našich a ssály z nich jen zbůhdarma ohromné peníze — byl v utěšených kolejích a vlast naše, nalezající se na středokratech mezi říši Německou a obchodem bohatnoucím Nizozemskem a Anglií se strany jedné a s požehnaným Polskem a Ruskem se strany druhé, mezi Italií s jedné a půlnočními krajinami evropskými se strany druhé, shromažďovala na trzích svých zboží z obou těch končin vezené.

Nebudeme uváděti dlouhou řadu nejrůznějšího zboží, které v celních patentech krále Ferdinanda I. a Maxmiliana se jmenuje a jenom tolik připomínáme, že o trzích pražských bylo v našem hlavním městě tak živo, jako do nedávna ve velikých tržištích říše Ruské.

Největším svízelem tehdejšího obchodu byly špatné cesty. Slyšme, co vypravuje letopisec Mikuláš z Práchňan k létu 1539. »V neděli na den sv. Ondřeje (30. listopadu) a na zejtří lidé, kteří jeli do Mejta na jarmark, velikou těžkost měli, v závěje zapadli a zemřelo drahně lidí a vůz s šesti koňmi v závěj vjevše, tam se zaváli, že jich nic viděti nebylo. Než forman dal věděti do Mejta a páni Mejtští poslali tam víc než sto pacholkův a ti jich dobyli lopatami a koně ty do světnice uvedli, že okřáli.«

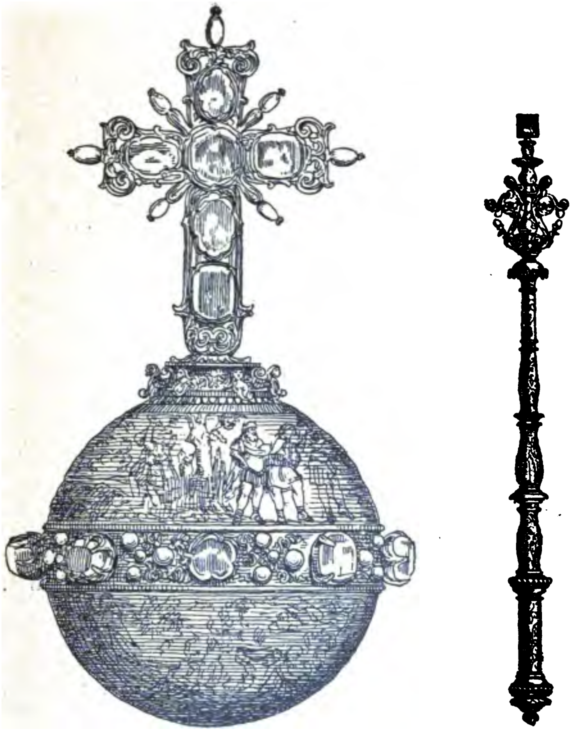

Žezlo a jablko z korunovačních klenotů králů českých.

O soukromém životě.

O soukromém životě v dobách tehdejších již shora něco připomenuto, což předních velmožů v zemi se týkalo. Šerednou skvrnou byla tenkrát libovůle, s jakou členové stavu panského a rytířského mohli zacházeti se svými poddanými.

Dlouho si v Čechách vypravovali o paní Kateřině Bechyňové z Lažan, která roku 1534. odsouzena hrdla, že čtrnáct svých děveček zabila, kůže z nich stáhla a tyto solila a vochlemi rozdírala.

Odvrátíce se od stinné té stránky minulosti národa svého pohleďme, jak žilo tenkráte jádro národa, bodrý stav městský.

O tvářnosti tehdejších měst českých říci možno, že mnoho učiněno během století XVI., aby úhlednost byla pozdvižena, nejeden pěkný dům vystavěn a ozdoben po spůsobu vlaském sloupovými pavlačemi, do omítky řezanými ozdobami sgraffitovými, arkýři a věžičkami, ale celkem ponecháno to vše zálibě a zámožnosti sousedů, tak že vedle pyšného obydlí bohatého měšťana krčil se omšelým šindelem krytý přízemní domek a to i na předním náměstí, jakž obrázky měst v díle Paprockého, dle skutečností kreslené, dosvědčují.

K tomu přistupuje povždy nevalná snaha po čistotě v domě i na ulicích. Jest k neuvěření, když čteme, že mydláři škvařili smrduté loje na ulicích, řezníci droby a dršky prali v obecních kašnách, zdechlé kusy dobytka jednoduše sousedům přes zeď házeli a z jatek hnůj klidili, až když jim t od konšel přísně nařízeno, když totiž sousedé pro puch a smrad ani oken otevříti nemohli.

Pomeje a jiné nečistoty prostě oknem lity na ulici, rumy vyhazovány před domy a na hromady ty pilně přikládáno i různých mršin.

Toho nikdo si nevšíml, leda bylo-li mu nepříjemnou věcí nalito do týla. Přemnoho domů bylo i v Praze, kde nebylo záchodu, a když i kolem jedné z kollejí universitních lidé pro smrad choditi nemohli, vyzván správce kolleje Mistr Campanus Vodňanský, aby s kommissí neřest tu ohledal a odstraniti dal, ale pan Mistr měl »disputací« a nešel nikam.

Bylo-li rumu a hnoje před domem přes příliš, dostal pán domu rozkaz, aby nečistoty ty odstranil do — čtyř neděl.

Co nyní dá starostí opatrným otcům města aby opatřili obyvatelům dobrou pitnou vodu. Tehdejší doba byla také méně mlsnou a upejpavou. Studnice v městě nalezaly se často ve stavu, nad nímž ještě teď nám jen čtoucím mráz po těle přechází.

Tak na př. byla roku 1609. studnice na náměstí ve Slaném zanedbána. Sousedé Daniel Moucha a Jiřík Vojna žalovali na spolumajitelku studně té, Lidmilu Senomatskou, že se zdráhá dáti vytáhnouti ze studně utonulého kohouta.

Liknavá matrona donucena konečně tak učiniti, dala kohoutí mršinu vytáhnouti, ale zapověděla, aby nebyly zároveň vytaženy dvě utonulé tam kočky, jichž mršiny tam shledány a bránila se tím, že na kočky rozkaz purkmistra pánů se nevztahuje a pak že studna má tři pány. Myslila patrně, aby zase Moucha a Vojna po jedné zdechlině vytáhli.

A tak bylo přehojně i jinde.

Velikým svízelem bylo také, že nebylo nemocnic, kde by chudí nemocní nalezli útulku. Překážejíce v těsných, dusných doupatech chudiny, byli jednoduše vynášeni na ulici a tu ponecháni svému osudu a útrpnosti kolemjdoucích.

Nebožáků takových leželo nejvíce kolem chrámu, jeden na hadru, druhý na věchtu slámy, třetí jen na holé zemi.

Tak na př. roku 1577. vyvezl v Praze Martin Slezák »nemocnou vetchou ženu svou na pražskou haldu a tam ji nechal. Baba sýpěla, naříkala, až hrozno bylo; šlo tudy množství lidu, ani se na ni neohledli žádný, až Žid šel tudy a řekl: Smiluj se někdo nad ní! Potom se nad ní slitovali a položili ji k Jezovitům ke zdi, dali k ní hrneček pro almužnu a z té almužny nuzně chovala se do čtvrtého dne, až zemřela.«

To přece zdárný obrázek ze starých, zlatých časů, kde tolik lásky k bližnímu bylo na jazyku, ale tak málo skutků samaritánských.

Obydlí byla koncem století XVI. obšírnější, stavěnyť domy větší, ale rozdělení místností v domech zůstávalo totéž jako v století předešlém a proto byly byty málo pohodlny a útulnosti, darmo by v nich se dohledával.

Nehojná, úzká a málo průhledná okna nedopouštěla slunci, světlu a vzduchu vstupu, a proto byla obydlí tato nemálo zdraví obyvatel na úkor.

Na těsných dvořích bývaly chlévy a chlévky a vůbec nečistoty náramné. Zahrad v městech poskrovnu a byla-li tu kde jaká, bylo to chladné, vlhkostí a plísní páchnoucí zákoutí. Aby nedostatku tomuto předkové aspoň poněkud odpomohli a ve volnějším vzduchu vydechnouti mohli, stavěli si besídky na — střechách. —

O kroji.

Jestliže již v předešlém období žalováno na chtivost předků po novotách zejména ve kroji, bylo tomu v století XVI. nejinak, ba bažení po cizotě nabylo tu rozměrů daleko větších, když Čechové měli hojnou příležitost pozorovati nesčetné cizince, kteří ze všech stran do Prahy se sbíhali, aby tu při dvoře panovnickém dobrého bydla a snadného obohacení došli.

Takovým spůsobem brzo u stavů svobodných zavládl kroj španělský, těsný a nepohodlný, jehož přední částkou, která nejvíc do očí bila, bylo obšírné ohrdlí čili, jak se říkalo, okruží.

Mravokárce kněz Jan Štelcar z Želetavy o tomto límci praví: »Co pak dím o vokružích, jaké nyní nesou muži, ženy, panny i mládenci, totiž z poučníku, tykyty, z vlaského plátna a z kmentu a to ať jest ze dvou neb půltřetího lokte, dvojnásobné, s špici (krajkami) vytaženými a naškrobené; jiné okrouhlé, ležíc na ramenou, jsouc nápodobné k čapímu hnízdu, až prý na to ohyzdno hleděti.«

Štelcar při ženách horlí dále na »mantličky a čubky krátké, že sotva ramena kryjí, ježto předkyně jejich takového oděvu neměli, ale poctivý s rukávy, že by z jednoho takové dva mantličky byly. Milujíce stud nedaly jich tak premovati, jako nyní dávají, širokými prýmy okolo hrdla z předu i z zadu, s přišívanými šmelci aneb zlatými štefty, s perlami a s drahým kamením zkrumplovati dají.«

»Při sukních mívaly živůtek a rukávy zbodené a divně zžáhané po španělsku nebo po francouzsku s otevřenými rukávy jako netopejři, při nichž majíce stuhy s velikými ženklemi zlatými aneb stříbrnými, že to zvonilo jako zvonci na kukle bláznově.«

»K tomu měly partikal ve spůsob formy od zvonu, na němž sukně ležela divně premovaná, drahým kamením, perlami a jinými věcmi krumplovaná.

Panny i paní časem na sebe nabraly hedbávných sukní a mantlíků, že se sotva v tom obrátiti mohly. Některé měly fěrtoušky s barvami červenými, zelenými, modrými, žlutými atd. na dvě neb na tři dlaně vyšité; též i rouchy a facality (kapesní šátky); jiné divnými mřežemi vytkávané s vorly, s ptáky, s zvířaty atd., jiné pak bez fěrtuchu chodily, majíce pás stříbrný, pozlacený, v spůsob řetězu dělaný, při něm jablko zlaté neb stříbrné, váček zlatohlavový, aksamitový neb karmazínový za 15, za 50, za 100 kop a dráž, při tom stříbrné nožnice s pozlacenými noži.«

»Botky nosily bílé, napřed se zlatohlavovými a aksamitovými čepičkami, premované zlatými pasomány, střevíčky kordovánské, pantofle aksamitové, perlami krumplované.«

O kroji mladíkově z doby tehdejší (1585.) rýmuje starý veršovec:

»Syn, buda v patnácti létech,
ať má pěkné nohavice,
k tomu barevné střevice;
též na kaftánek tykytu
a k plášti loket aksamitu;
k tomu šňůrek nebo tkanic,
neb jest znamenitý panic.«

Podobně horlí Dačický ve své Prostopravdě, kde stařec vytýká cizácky smýšlejícímu a vyfintěnému mladíkovi:

»Posmíváš se mému kroji,
jináč tě Vlaši přistrojí,
budeš líčený František,
jako karetní svrchníček.
Toběť se tak pěkně vidí,
mně se to však nic nelíbí.
V českém kroji byl by vážen,
ty pak chodíš jako blázen:

famfír se za tebou vleče
uživej českého meče,
toho rožňu nevytáhneš,
dalť bych pěstí, až se stáhneš.«

Ostatně o kroji tehdejším poučují dosti hojně tu přiložené podobizny.

O jídlech a nápojích.

Jeden z lékařských spisovatelů z prostředku století XVI. praví, že hlavní stravou Čechů jest hrách a sýr, přidáme-li k tomu chléb a mléko, máme před sebou obyčejnou tabuli chudého venkovana i měšťáka, mléko a chleb měl ráno, hrách a chleb v poledne a sýr a chleb večer. Hrách zastával tenkráte naše brambory, rýži a podobné pokrmy, v krajinách úrodnějších byla hojně požívána zelenina a ovoce.

Masa přišlo po skrovnu na stůl chuďasův, nejspíše ještě došel ryby, ne-li jiné tož aspoň slanečka, jichž dováželo se k nám za těch dob množství od nynějšího nepoměrně větší.

Ovšem za vhodné příležitosti, při křtinách, svatbách, pohřbích, pak o poutích a posvíceních bylo všeho hojně, vem kde vem. Pan Bavor Rodovský z Hustiřan, rytíř český, homo literatus (nar. 1526.), uměl nejen vařiti zlato a psáti o kameni mudrcův, ale upravovati i chutná, umělá jídla, a napsal paní Kateřině Přepické z Lichmburka knihu

»kuchlmistrovskou a kuchařskou«, kterou roku 1591. v Praze vydal.

Tehdejší mravokárci nemají dosti šeredných barev a stínu, aby vylíčili nestřídmost, jaká všude panovala od selského hrubého stolu až po nádherná večeřadla bujného panstva.

»Nyní páni, zemané i měšťané,« vypravuje Štelcar k letu 1588. o tehdejších hostinách, »nechtějí jísti po staročesku, než po vlasku. Ať jest padesát — sto a někdy ještě více krmí, vařené i pečené, na stříbrných nebo pozlacených mísách a to divně jmenované: alapatryty, dorty, paštěky, cukrpány atd. a tak sobě toho na stoly nastavějí, že třetího dílu snísti nemohou.

K tomu koláče ať jsou divně strojené z mandlů, z cukru, z koření, jakož jsem i sám takové koláče vídal a to mi pravili, že do 50 i do 100 kop stanou, když se na dva neb na tři stoly připraví.«

O hodech a radovánkách selských píše týž mravokárce, že viděl, »když se sedláci — s pacholky, s ženami a děvkami svými zpili, že jsou s sebe roušky strhovali, střevice zouvajíc, jimi házeli, divné a potvorné skoky provozovali a někdy se všickni společně rvali.«

Pověstným bylo za dob tehdejších připíjení, o němž již zmínka se stala.

»Neumějí jináč dobrého přítele přivítati,« dí opět Štelcar, »a jeho za vzácného hostě míti, než až na přivítanou vypije »vilkhum«, sklenici neb stříbrnici vína, do které se několik žejdlíků vleje, ježto by se tím jiných deset anebo patnáct poctivě poděliti mohlo.«

O konci kvasů pak dokládá: »Naposledy když se zpijí, již potom z sklenic, z koflíkův, z konvic píti nechtějí, ale berou k svému kvasu s vínem štandy, kotlíky, škopky, necky, pantofle, střevíce, mísy a jiné ohyzdné věci, z nichž sobě připíjejí, jakž jsem to sám viděl.«

Český spisovatel v druhé polovici XVI. století Vavřinec Leandr Rváčovský k zajímavému spisu svému mravokárnému, nazvanému Masopust, připojil mezi jinými i obrázek takových »hodů«, který vypravuje víc, nežli by se za dob našich písmu a tisku svěřiti mohlo a smělo. —

O zábavách.

Že předkové naši ze »zlatého« věku rádi se bavili, dokazovati netřeba, a bavil se každý, jak moha, jak stav jeho dovoloval.

Panstvo strojilo si hlučné hony a rybolovy, o slavných příležitostech v hlavním městě bavilo se z obliby vycházejícími kolbami, hrami rytířskými, zejména jízdou ke kroužku, kterou posud naše mládež na kolotoči provozuje, bodajíc k terči s různým ústrojím.

Při kvasích zabývala panstvo a zemanstvo hra v karty — karban o veliké peníze.

O panu Janu Vchynském ze Vchynic roku 1590. zemřelém praví Dačický, že »hrávával rád v karty o veliké peníze.«

Pamětihodno, jak na těch dvaatřiceti listech loupežných zub času se vylomil. Pohlížíme-li na karty, jak vypadaly koncem století XVI., vidíme staré známé, zelený svršek drží buben, kulový spodek lomí rukama nad hlavou a t. d. tu se vymýšlely jen »kumšty a fortele« a listy zůstávaly při staré modě, nezměněny a neopraveny.

Měšťan spokojil se s hrou a zábavou méně křiklavou, ač o dni masopustní někdy výše z kopýtka vyskočil.

Tak roku 1576. o ostatcích měšťané slanští Havel Balas a Matěj Ubřil žádali na purkmistru pánech, aby jim »kratochvil v kolbě propuštěna byla« a o totéž hned také žádal Jakub Drnovský, který poslal věnec Mikuláši Ladařovi z Varvažová a někteří jiní zejména pekaři.

Purkmistr páni svolili a za dozorce poslán k tomu Jiřík Antoš, jenž měl dohlédati, aby při tom nějakého fortele se neužilo.

Nejmilejší zábavou starousedlého souseda královského města bývala střelba ku ptáku.

Ve všech těchto městech byly v století XVI. se již utvořily společnosti střelecké, o nichž již v minulém období promluveno. Slavnostním dnem společnosti byla střelba o krále.

Tak v Slaném roku 1606. ve středu po sv. Vítě »pánům střelcům poručeno, aby se v neděli na hospodu sešli a tu považili, kdy by se pták o království střileti měl.«

Někdy stříleno o základ. Tak vypravuje Mikuláš z Práchňan v pamětech Dačického. že pan Albrecht (z Guttenšteina) mincmejstr složil střelbu o vůl u Hory (Kutné) v Hliništích.«

»Sjelo se mnoho panův« dokládá letopisec »a rytířstva k němu, ctil je pán poctivě. Vystřelil ten vůl (toho vola) Sosna z Poděbrad a prodal jej za 15 kop grošův českých (150 korun)

Patrno, že panští a rytířští střelci neměli štěstí, že základ vystřelil měštan, aneb snad nestáli o »vůl« a spokojili se s tím »poctivým uctěním«.

Někdy dopřáli si měšťané panské zábavy v menších rozměrech.

Tak na příklad dal roku 1538. slovutný primator Kutnohorský, letopisec Mikuláš z Práchňan uštvati medvěda na rozsáhlém hřbitově při klášteře Sedleckém.

Byl to asi rej, když bručivý huňáč houštinami a náhrobky ohromného hřbitova (nynější jest nepatrnou částkou někdejšího) unikal střelám a nástrahám pronásledovatelů.

Měšťané dále rádi zahráli si v kuželky a hra v koule byla solí v očích nejen škarohlídným mravokárcům, ale i nerudným purkmistru pánům. Tak čteme, že roku 1570. rada v Slaném nařídila Janu Zelenkovi, »aby plac ke hře kulemi sbořil a kule spálil.«

Ušlechtilá zábava ve čtení odbyta ve dny sváteční odpoledním přečtěním evangelia z písma svatého a snad ještě některého článku z kroniky.

Mládež dychtivě naslouchala, brzo-li z některého konce městského zavzní muzika. Nepropůjčil-li se provozování muziky sám městský kantor, nalezl se vždy nějaký »muzikář«, který s některými soudruhy a hrozné nástroje nějakou tu hudební zábavu pořídil.

Muziky měly sídlo v krčmách, které mívaly zvučná jména. Tak na př. ve Slaném měli na konci Všehlušského předměstí krčmy Zlatou a Slaměnou, v nedalekém Ješíně byla Čertova krčma. —

Mnoho a mnoho zajímavého a poučného dalo by se ještě vypravovati o nejrůznějších stránkách tehdejšího života předků našich, ale rozsah díla tohoto nedopouští toho, kdož však, laskavý čtenáři, byl bys žádostiv, více zvěděti, přečti si rozsáhlé, důkladné a nemálo zábavné dílo professora doktora Sigmunda Wintra nazvané »Kulturní obraz českých měst« a nesla-li by tě touha tvá ještě dále, přibeř i ostatní díla spisovatele a dějepisce toho.

HLAVA V.

O válce třicítileté v Čechách.

O osudě oknem vyhozených.

Z osob oknem kanceláře místodržitelské vyhozených nepřišel o život nikdo.

Nejlehčeji dopadl Jaroslav Bořita z Martinic, který pádem žádné pohromy nevzal. Filip Fabricius dopadnuv nejspíš plně na záda, utrpěl některé podlitiny krví na hřbetě, nejtíže zraněn Vilém Slavata z Chlumu, který při pádu naraziv hlavou o římsu, zůstal dole bez vědomí.

Z rány, která až k lebce šla, hrnulo se tolik krve, že Slavata, valiv se ještě asi druhých šestnácte metrů po hrázi dolů do hradního příkopa a zamotav se tak hlavou ve svůj plášť, počal se dusiti krví, která do nosu a do úst se mu drala.

Martinic necítě nijakého poranění, usedl na okraji příkopu a slyše chropot Slavatův, umínil si pomoci jemu, aby pak vystřehl se pozornosti z oken kanceláře za nimi pohlížejících, svalil se jako by bezděky k Slavatovi do příkopu a, odhrnuv plášť s jeho hlavy, utřel krev »facalitem« a, maje tu při ruce ve stříbrném pouzdře »apatéčku«, potřel Slavatovi skráně, tak že tento vědomí nabyl.

Brzo octl se po jejich boku Filip Fabricius, jenž s počátku také žádné bolesti necítil. Kdežto oba místodržící pod dojmem svého zachránění v těžkém nebezpečí života Bohu děkovali, spustil tajemník dosti zhurta: »Ale což pak jsem jim jen udělal, že mne také vyhodili!«

Martinic zakřikl ho hned v hovoru tom. »Pane Filipe,« pravil, »neníť nyní k tomu času tak se tázati a čekati, co stavové odpovědí. Poněvadž jste z nás nejčerstvější, vstanouce raději, pomozme panu Slavatovi a donesme ho pospolu do domu paní kancléřové.«

Sotva to dopověděl, padlo shora několik ran. Jak ti, kdož s oken kanceláře dolů hleděli, tak někteří ze služebníků jejich, vidouce vyhozené, jak si vedou, počali po nich střileti, ale i teď zůstali pronásledovaní bez pohromy.

Fabricia a Slavatu výstřely vůbec nezasáhly, Martinice dotkly se tři, ale dva protrhly jen šat, třetí nepatrně zavadil o ruku.

Mezitím chvátali služebníci pánům svým na pomoc a znajíce cestu do hradního příkopu, přikvapili dosti brzo, nedbajíce pak nebezpečí, obstoupili pány své.

Fabricius vida, že tu jiné ruce pomáhají, myslil jen na svou bezpečnost a dal se příkopem na útěk, zanechav tu plášť a klobouk.

Náhodou potkal dobrého svého přítele, který ochotně doplnil jeho oblek, načež Fabricius dal se převézti přes řeku a pobyv maličko ve svém domě na Starém městě, dal se Špitálskem (nynějším Karlínem) na útěk. A zase tu nalezl dobrého přítele purkmistra Staroměstského Loštického, jenž ho pohostil na svém dvorci v Olšanech, načež Fabricius zaměřil k Vídni, kamž dne 16. června 1618. dorazil.

Martinic vida, že Slavata povstati nemůže, a že by delším prodléváním sebe zbytečně v nebezpečí vydával, opustil soudruha a podpíraje se o rámě jednoho ze služebníků, zaměřil k paláci Lobkovickému.

Cestou potkal kanovníka kapituly svatovítské, Jana Ctibora Kotvu, který sem spěchal, aby po případě umírajícím poslední útěchy poskytl. Ten připojil se k průvodu Martinicovu; když pak přišli pod okna jmenovaného paláce, spuštěn řebřík, po němž všichni do paláce se dostali, přes to že střelba nepřátel za nimi neustávala.

Martinic vykonav zpověď u jezuity pátera Martina Santina, který právě do paláce Lobkovického přišel, položil se na lůžko, aby pohnul k útrpnosti ty, kdož by snad na pronásledování jeho až sem se vydali.

Mezi tím služebníci a přátelé zdvihli i Slavatu a nesli ho zadní zámeckou branou rovněž do domu Lobkovického. Nikdo jim v tom nepřekážel.

K raněnému přišel ranhojič Petr Thomasoni. Pustil mu žilou, jakž ani jinak nemohlo býti dle tehdejších pravidel lékařských, a ovázal mu ránu.

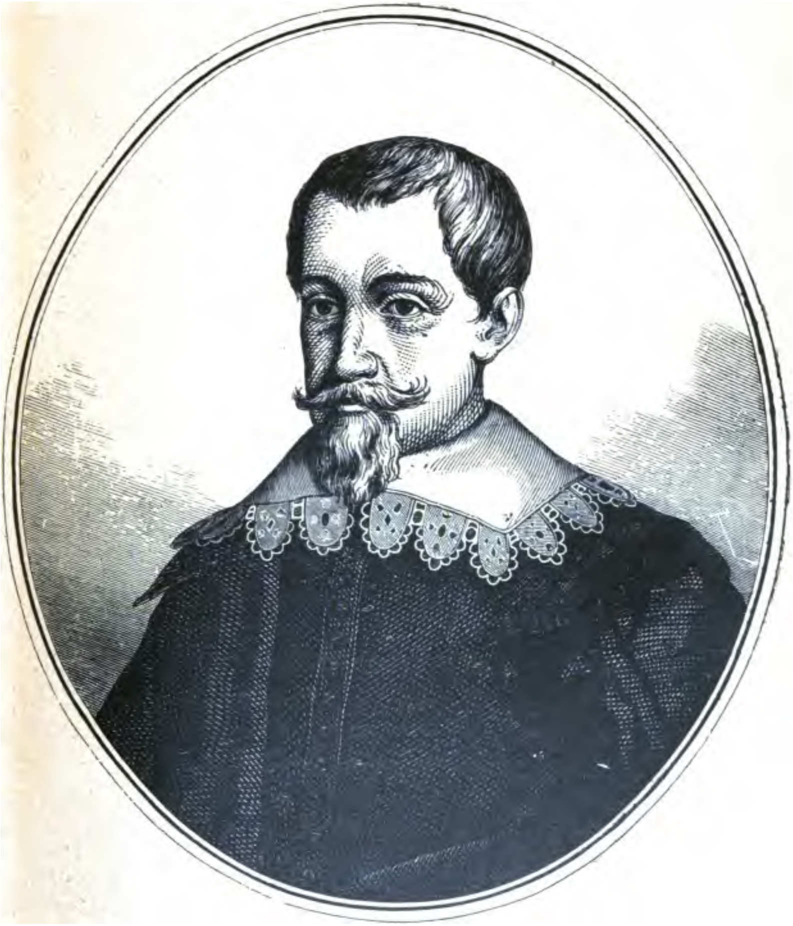

Jaroslav Bořita z Martinic.

I Slavata vykonal zpověď a to kanovníku Kotvovi.

Však již zaznívá do komnat paláce Lobkovického klapot podkov, řinkot zbraně a hluk blížícího se zástupu.

Zástup zastavil se před palácem, a náčelník jeho, hrabě Thurn, provázen některými ze stavů vešel a předstoupiv před paní Polyxenu z Lobkovic, žádal věděti, kde jsou oba místodržící.

Paní Polyxena hájila však srdnatě právo hostitele, tak že Thurn s nepořízenou se vrátil.

Přední snahou zachráněných místodržících, když prvé nebezpečí minulo, bylo, aby útěkem vyhnuli se snad nebezpečí novému a novým pronásledováním.

Ještě týž den pomyslil Martinic na útěk ovšem v přestrojení. O přípravách k tomu vypravuje v pamětech svých Slavata ovšem dle přímého sdělení Martinicova.

Slavata píše, že Martinic »v slušné tejnosti dal jest sobě nadepsanému zemskému barvíři (bradýři) Petrovi Thomasovi netoliko bradu nízko ostříhati, a ručničním prachem smočeným očerniti, ale i tvář drobet pokáleti; k tomu též jakési ničemné staré a škaredé šaty, davše je sobě od rozdílných osob čeládky zadní v témž domě sem i tam po kusích koupiti, na sebe jest oblekl a pro peníze jest poslal svrchu jmenovaného pana Kotvu s klíčky od šrejbtiše do domu svého, kterýž vyňavše 300 dukátův, jemu jest je přinesl a odvedl.

V důkladném tom přestrojení prošel Martinic za jasného dne ještě hradem a přišed na hradčanské náměstí zaměřil ku svému domu (teď vojenská nemocnice), aby se s manželkou rozloučil. Thomasoni vešel zadním vchodem, ale Martinice nechtěl vrátný, nepoznav ho, vpustiti a učinil tak jen na domluvu bradýřovu, aby jeho učedníka s ním vejíti nechal.

Manželka Martinicova, Marie Eusebie ze Sternberka, nebyla však již v domě martinickém, nebo otec její, nejvyšší purkrabí, dal ji přivézti do svého domu. I spěchal Thomasoni do domu pana purkrabího se zprávou o návratě Martinicově. Marie Eusebie ihned jen s jednou průvodkyní chvátala na Hradčany. Jaroslav Bořita, aby manželce své dokázal, že nic mu ublíženo není, udělal před ní několik kotrmelců, načež se rozloučili sami, neboť Martinic nechtěl se ani dítkám svým ukázati, aby prozrazen nebyl snad jejich žvatlavostí, načež v průvodě Thomasoniho vyšel na Bílou horu.

Tam uchystal jim kanovník Kotva sešlý vozík s dvěma koňmi, do něhož vsedli, nechavše jednoho ze sluhů Martinicových klusati za povozem. Dali se v západní stranu, nebo dobře uhodli, že, prozradí-li se útěk Martinicův, a to se stalo hned druhého dne, pronásledovati ho budou směrem k Vídni, směrem poledním.

Když dorazili do Tuchlovic, statku martinického, vyměněny tu koně Kotvovy za čtyry dobré klisny, tak že mohli druhého dne doraziti do kláštera Plaského, kde opat Jiří Vasmucius Martinicovi pohostinství štědře dopřál.

Jaroslav Bořita psal hned několik listů, zejména do Vídně, omlouvaje se králi, že zemi Českou opouští, jakož i hejtmanovi hradu Karlštejna Burianovi Švábovi z Chvátliny, aby hradu nikomu nepostupoval.

Druhého dne dorazil do kláštera Tepelského, kde rovněž pohostěn a čerstvou přípřeží opatřen.

Na cestě k Tachovu setkal se s třemi jezdci, kteří patřili k těm, již vysláni byli k pronásledování Martinice, ale i tu vyvázl, nebyv nejspíše poznán.

Přenocovav v klášteře františkánském v Tachově dal se, za průvodce maje člověka cest znalého, do pomezního hvozdu.

Zbloudili však přec, až po mnohých svízelích dostal se s průvodcem svým do městečka Vejthúz v Horní Falci, odkudž dne 27. května do Řezna dojel. Dne 30. téhož měsíce byl již v Mnichově, kde od vévody Bavorského Maxmiliana vlídně přijat a v domě zmíněného již Jana Cerklasa Tilli-ho bostěn.

Útěk Martinicův zhoršil valně postavení Slavatovo, a proskočily i hlasy, aby byl vzat do vazby, ba chtěli někteří, aby mu znova k hrdlu saženo bylo; ale nedošlo k ničemu takovému, nebo po prvém vzkypění hněvu nastala zase chladnější rozvaha a proneseno prý i mínění, když lotru, s nímž pod šibenicí provaz se přetrhne, milosti se dostává, že i Slavata milosti užiti má.

Nejvíce asi zmohla přímluva Lucie Otilie z Hradce, manželky Slavatovy u hraběnky z Thurnu.

Slavatovi povoleno, aby se k léčení odebral do lázní Teplických, odkudž i on uprchl a do Vídně se odebral.

O volbě třiceti direktorův.

Případ, že ze svržených nikdo nejen o život, ale ani ku značnému zranění nepřišel, spůsobil v myslích všeho obyvatelstva hnutí, které snahám hraběte z Thurnu příznivo nebylo.

Tak jako za slavných bojů husitských obecně doznáno, že sama ruka boží zasáhla v osudy národa Českého, tak tomu bylo i teď.

Katolíci zřejmě mluvili o zázraku a strana pod obojí, nemohouc se vyhnouti mocnému dojmu, brala útočiště až k čarodějství, tvrdíc ústy předního svého zástupce, Václava Budovce, že jen tímto spůsobem možno si mysliti na zachránění svržených.

Čin dne 23. května 1618. vykonaný byl nezákonný a znamenal přetržení svazků s králem a přetržení smluv a přísah, které se staly při korunování arciknížete Ferdinanda za krále. To dobře cítila strana Thurnova, která proto nemálo se snažila, přetržené ty svazky aspoň navázati.

Když, přede dvěma sty lety stavové s panem

Čeňkem z Vartemberka zřekli se Sigmunda, volali celý národ k účastenství v odporu tom, teď původcové událostí ze dne 23. května lekali se, aby lid činně nezasáhl v běh dalších událostí a hleděli rozčilení lidu dusiti přetvářkou, jako by se jednalo jen a jediné o potrestání dvou místodržících.

Jak málo důvěřovali si vůdcové strany pod obojí, vysvítá nejjasněji, že hraběnka z Thurnu paní Lucii Otilii, za manžela svého prosící odvětila, že možno za nedlouho zase ona, Thurnová, podobně Lucii Otilii prositi bude.

Stavové pozorovali zjitření mezi lidem pražským, který rád by se byl vrhl na domy a majetek strany pod jednou, jakož i na kláštery, a tu Thurn projížděje s některými z přátel svých ulicemi, ujišťoval všude, že on a přátelé jeho jakož i stavové nic proti straně pod jednou nemají, než jen proti těm, kdož nechtěli dáti průchodu majestátu Rudolfovu, a napomínali lid, aby tiše se choval a do svých dílen a po své práci se odebral.

A lid uposlechl. Násilí nestalo se nikomu, a pořádek a klid nikde nerušen.

Stavové, kteří byli se zavázali, že z Prahy neodejdou, vrátili se po upokojení lidu zase na hrad a tu ujistili se nejprve hejtmanem hradu toho, Divišem Černínem z Chudenic, tak že slíbil poslušenství králi i stavům, na to vyprovodili druhé dva místodržící, nejvyššího totiž purkrabí a převora Strakonického, kteří potud na hradě byli vytrvali, do příbytků jejich s nemalou okázalostí.

Následujícího dne ve čtvrtek Na nebe vstoupení páně sešli se stavové o osmé hodině ranní, aby po odstranění místodržících ustanovena byla nová správa zemská.

Tu přišli mezi stavy i Pražané a oznámili, že chtí se stavy státi za jedno, omlouvali pak se zároveň, proč dříve jednání stavů se vzdalovali.

Stavové pokárali Pražany pro jejich chování, však přidali, že »omluvu jejich přijímají a je zase k sobě připojujíce k ochraně své připouštějí, s tím však při tom doložením patrným, aby tuto připověď svou jedno každé město Pražské v spis uvedlo a pečetí městskou utvrdíce, defensorům do rukou dodali i osoby ty, které jsou jim v jejich předsevzetí překážku jakou činily, poznamenané podali.

Na to přistoupili stavové k volbě správců zemských, jichž zvoleno z každého stavu po desíti.

Bude tu třeba poznamenati jména těch mužů, v jejichž rukou nalezaly se osudy vlasti naší v nejvážnější době.

Byli to ze stavu panského: Bohuchval Berka z Dubé a z Lipého, Vilém starší z Lobkovic, Pavel z Říčan, Petr ze Švamberka, Václav Vilém z Roupova, Jachim Ondřej hrabě Šlik, Václav Budovec z Budova, Jan Albin hrabě Šlik, Vilém z Vchýnic (» na místo jeho potom posazen bratr jeho Racek z Vchýnic — když snad sobě té cti nevážil«) a Albrecht Jan Smiřický ze Smiřic.

Ze stavu zemanského: Kašpar Kaplíř ze Su-

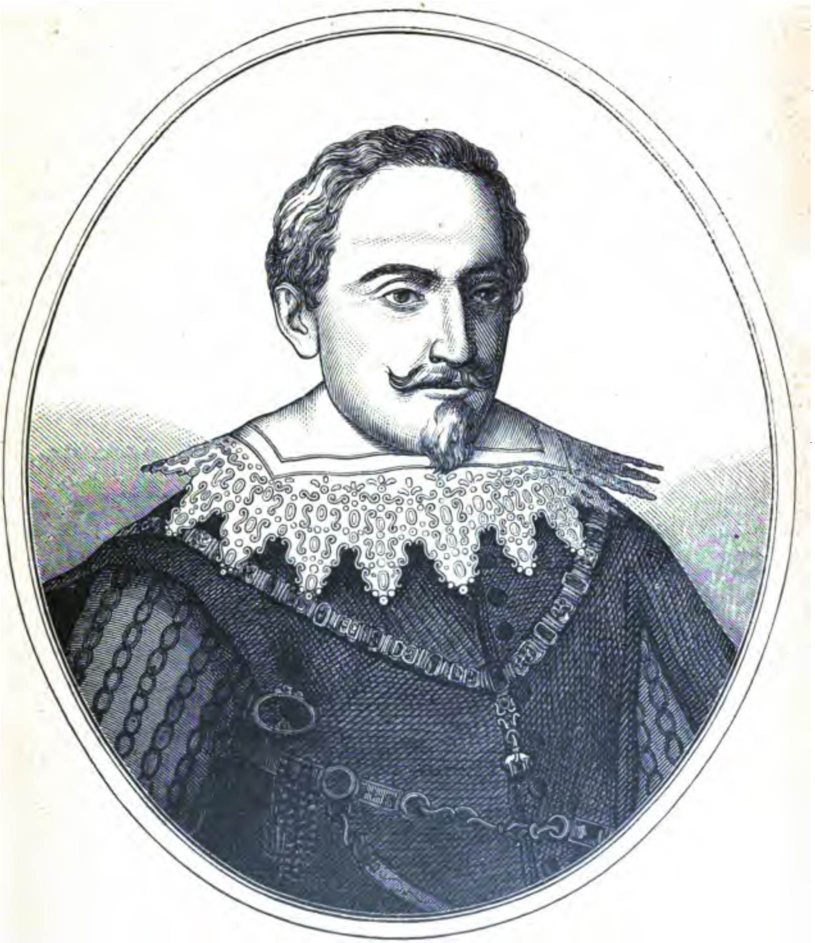

Vilém Slavata z Chlumu.

levic, Prokop Dvořecký z Olbramovic, Oldřich Gerštorf z Gerštorfu, Bedřich z Bílé, Krištof Fictum z Fictum, Jindřich Otta z Losu, Albrecht Pfeferkorn z Ottopachu, Humprecht starší Černín z Chuděnic, Šťastný Václav Pětipeský z Chýž, Petr Milner z Milhauzu.

Ze stavu městského: Z Pražan: Martin Fruvein z Podolí, Jan Theodor Sixt z Ottrsdorfu, Daniel Škreta Šotnovský ze Závořic, Jan Oršinovský z Firstenfeldu, Mistr Valentin Kochan z Prachové, Tobiáš Štefek z Koloděj, Václav Písecký z Kranichfeldu, Krištof Kober z Koberšperku. Z Horníků: Jan Šultys z Felsdorfu, a z Žatce Maxmilian Hošťálek ze Závořic.

Tajemníkem sboru direktorského jmenován Benjamin Fruvein z Podolí, bratr shora jmenovaného Martina.

Dne následujícího v pátek dne 25. května, zvoleni čtyři generálové nad vojskem a hotovostí zemskou.

Nejvyšším leitnantem jmenován Matěj Jindřich z Thurnu, nejvyšším polním maršálkem Linhart Kolona z Felzu, nejvyšším vachtmistrem Jan mladší z Bubna a nejvyšším kvartirmistrem Pavel Kaplíř ze Sulevic.

Generálové tito, pokud by mohli přítomni býti ve schůzkách direktorů, měli míti stejná práva s direktory.

Z počátku nepomýšleno na to, aby v čelo sboru tohoto postaven byl muž jeden, a teprve za měsíc (22. června 1618.) zvolen za presidenta nejschopnější a nejprozíravější z direktorů Václav Vilém z Roupova.

K udržení toho, co zavedeno bylo, svolena hotovost zemská v počtu asi 20 tisíc mužův a berně, která asi 60 tisíc kop míšenských měsíčně (300 tisíc korun) vynésti měla.

Dne 28. května rozešel se sněm, zanechav starost o obecné záležitosti direktorům a generálům, kterým vykázán veliký plat; mělyť osoby stavu panského bráti měsíčně 160 kop míšenských (800 korun), osoby stavu rytířského 140 kop míšenských (700 korun) a osoby stavu městského 65 kop míšenských (325 korun), na dobu tehdejší plat velice slušný.

O vypovědění jezuitů z Čech.

Stavové čeští ještě před rozejitím se ze sněmu vydali tak zvanou menší apologii čili obranu, v níž ohlašovali se, proč chopili se obrany.

Vylíčivše křivdy, které se jim stran náboženství děly rušením majestátu Rudolfova, přikračují k objasnění proč stal se čin ze dne 23. května.

»I z těch příčin,« praví se, »jsme se ke dvoum z nich (místodržících), zejména Vilímovi Slavatovi z Chlumu a Košmberka a Jaroslavovi Bořitovi z Martinic jinak Smečanskému, jakožto rušitelům práva a obecného dobrého pokoje zachovali; a poněvadž sobě toho místa, v němž postaveni byli, vážiti nechtěli, nýbrž jeho zle na veliké zlehčení slavného důstojenství Jeho Milosti Císařské krále a pána našeho a na zrušení pokoje tohoto království užívali, je dva spolu s jedním sekretářem, pochlebníkem a náhončím jejich, kterýž spolu s jinými mnoho roztržitostí v městech Pražských činil, vyhlásivše je za ty, čímž v skutku a v pravdě byli, podle starobylého obyčeje z okna vyhodili.

K nimž dále, poněvadž při životě zůstali, jako i k jmění a statku jejich i k tomu každému, kdo by je v čem zastávati, je vymlouvati, anebo proto na koho z nás sahati chtěl, ano i k jiným rušitelům téhož majestátu a porovnání, kteříž se koli najdou, budeme se věděti dobře jak zachovati, zvláště pak co se dotýče Pavla Michny, člověka zlého a nešlechetného zrádce a rušitele řádu, práva a obecného dobrého.«

Apologie tato poslána stavům všech zemí koruny České, dále stavům a knížatům do říše Německé i k stavům uherským, žádajíce, aby tito vyslali k nim do Prahy dva muže s plnou mocí, aby se s nimi mohli umluviti o věcech potřebných.

Direktoři hned s počátku své vlády umínili si odstraniti přední odpůrce strany pod obojí, členy tovaryšstva Ježíšova.

Jezuité od svého příchodu na půdu koruny České vedli si tak výbojně vůči straně pod obojí, že musila strana tato považovati je za přední své nepřátele.

Proto direktoři dne 1. června 1618. vydali dekret členům řádu toho v Praze i jinde po zemi České se zdržujícím, »že jich milosti, páni direktores, správcové a rody zemské ode všech tří stavův království Českého tělo a krev pána našeho Ježíše Krista pod obojí přijímajících nařízení a zmocnění ráčí všem jezuitům, v kolleji sv. Klimenta v Starém městě Pražském zůstávajícím, v známost uvozovati:

Poněvadž všem vědomé jest, že jsou oni jako i všeckna škola jejich jezuitská království Českému posavad k znamenité škodě byli a praktikami svými stavům téhož království všelijaké ouklady strojili, skrze to s pomocníky svými v témž království řád, právo, svobody zemské, obecný pokoj rušili a mnoha zlého původové a příčina byli, což všichni tři páni stavové do týchž jezuitův sobě stěžují; poněvadž by tedy rádi, co na nich jest, ráčili to chtíti s dostatkem opatřiti, aby království České i budoucně pod šťastným Jeho Milosti Císařské jakožto krále Českého kralováním před dalším nebezpečenstvím v pokoji zůstávati mohlo: protož že ráčí na místě všech tří stavův království Českého pod obojí podle moci sobě dané a společného stavův snešení je i všecky jiné jezuity, kdež se ti koli v témž království zdržují, z téhož království Českého nyní i na časy budoucí a věčné vypovídati a přísně jim poroučeti, aby hned a to nejdéleji od dnešního dne v témždni pořád zběhlém, totiž do pátku po seslání Ducha svatého na apoštoly, z téhož království jinam společně se odebrali a také jiným jezuitům, kdež ti koli v témž království jsou a se zdržují o tom, že se ze země vypovídají, ano i jim se poroučí, aby se tolikéž v jmenovaný den z království Českého vystěhovali a odebrali a na věčnost se do něho nenavracovali, znáti dali.« —

»Co se pak jiných osob řeholních náboženství římského pod jednou v klášteřích i jinde zůstávajících a pokojně se chovajících dotýče, na ty že se tento dekret nevztahuje, než toliko na samé již svrchupsané jezuity, kterážto škodlivá a bouřlivá sekta jezuitská pro své hrozné ouklady, kteréž jest vrchnostem světa a celým zemím strojila, že předešlého času také i v jiných královstvích a zemích od vrchností a lidí náboženství římského pod jednou, z týchž království a zemí, v nichž pokoj učiněn býti měl, vypovědína býti musila a byla.

O čemž vědouce, aby se tak a nejinak zachovali.«

Po vydání dekretu toho osazena hned kollej Klementská silnou stráží, aby nic z ní odvezeno býti nemohlo.

Jezuité slíbili zachovati se dle poručení, žádali jen, aby jim bylo poshověno, až by srovnali dluhy, kterými oni jiným a jiní jim povinni jsou. Poněvadž žádost ta shledána jen záminkou odkladu, nebylo k tomu svoleno a tak dne 8. června po třetí hodině na noc vytáhli přední, majíce ssebou čtyry vozy naložené.

Ostatní následovali, vytáhnouce jako v processí za černým křížem z měst Pražských.

Z věcí od nich v kolleji zanechaných spečetěných pět velikých truhel odneseno na Malou stranu, poněvadž tvrdili jezuité, že v nich jsou věci poslance španělského, ostatní sepsáno od osob direktory k tomu nařízených.

V sobotu po sv. Duše, 9. června (1618.) »vydán jest o týchž jezuitích veřejný mandát a rozeslán po krajích jmenem všech tří stavův království Českého pod obojí, v němž odvolávali se na povědomost všech vůbec, v jakých velikých nebezpečenstvích slavné království České po všecka ta léta, jakž ta tvářně nábožná sekta jezuitská do něho uvedena byla, ustavičně zůstávalo a jaké časté proměny a potržky vystáti musilo, že to všeho dotčení stavové jako i lidé poddaní jejich i jiní obyvatelé těžce pociťovati a zakoušeti i statky i hrdla svá na to vynasązovati musili.

I shledavše to skutečně, že takových neřestí žádní jiní původové nejsou jako táž svrchu připomenutá jedovatá řehole jezuitská, kteráž vydavši se na to samé, kterak by stolici římskou utvrditi a všecka království i země světa tohoto pod jho a moc její uvésti mohla, beze všeho na svrchovaného pána Boha ohledu těch prostředkův všudy a vždycky v tom užívati hleděla: aby slavné potentáty světa jedny proti druhým podpalovala, mezi stavy jedné každé země, obzvláště kdež jest rozdílnost v náboženství, rozbroje a bouřky tropila, vrchnosti proti poddaným a poddané zase proti vrchnostem pozdvihovala, na krále a pomazané Páně, po zlých řadách jejich pro Boha a svědomí svá postupovati se ostýchajících, každému vrahu sáhnouti dovolovala.«

O záležitostech českých v patentu tom mimo jiné se pravilo: »Všickni přední úřadové královští, zemští i městští osobami náboženství pod jednou osazováni; ti, kteří jsouce pod obojí při jakýchkoli příčinách králi a vlasti k dobrému podle svědomí svých se přimlouvali a do jejich praktik jim jíti nechtěli, z úřadů se znamenitou lehkostí a potupou shazováni: a summou kolikas málo osobám téhož náboženství pod jednou, zpronevěřilým synům vlasti, všecken regiment (řízení) a správa království, skrze něž tíž jízliví řeholníci naši milou vlast k těžkému pádu a zahynutí přivésti a je, stavy, věrné její milovníky, vyhladiti se vynasnažili, v ruce uvedena a takměř všecko kynutím a tknutím jejich s již již nastávající (kdyby byl pán Bůh sám toho z lásky a z milosrdenství svého svatého, kterouž k slovu svému svatému a k stavům míti ráčí, nepředešel) všech jich dokonalou záhubu zle řízeno a spravováno bylo. Vedle čehož jsouce oni království Českého zavedení příčinou, že spravedlivě toho zasloužili, aby více v něm trpíni nebyli. —

Jestliže by pak skrze jakékoli praktiky, jichž plni jsou, kdykoli budoucně to od nich spůsobeno bylo, že by buď na sněmích obecných neb kromě sněmu o to, měli-li by zase do země přijati býti, jednáno bylo; tehdy že žádný z stavův království Českého k tomu pod pokutou, na rušitele obecného dobrého, nepřítele a zhoubci zemského zřízením zemským vyměřenou a uloženou, přimlouvati se nemá.«

K rozloučení se s »škodlivou a bouřlivou sektou jezuitskou« zneužil nějaký veršovec český svatého knížete a dědice vlasti naší svatého Václava k veršům posměšným.

Postaviliť jezuité vedle jiných i sochu svatého Václava na kostel svůj Salvatorský a to bylo pohnutkou veršovci onomu, že svatého panovníka vlasti naší vplichtil v plitké své verše, rýmuje, jako by jezuité svatého dědice země České prosili za přímluvu.

Veršování toto zní:

»O svatý milý Václave,
jenžs vévoda České země,
k toběť vším hlasem voláme,
tebe prosíme žádáme,
vzhledniž milostivě na nás,
přimluviž se mile za nás
k stavům království Českého
a národu vznešeného,
kteřížto pro své soužení
v evangelickém učení
zasadili se i svedli,
čeho žádali, dovedli. —

O svatý Václave milý,
popros za nás v tuto chvíli,
ať stavové pod obojí,
kteříž podle sebe stojí,
nedadí nás chase práti
a preč za moře zahnati!«

K tomu odpovídá svatý Václav:

»Darmo vy ke mně voláte,
zdaliž pak toho neznáte,
že já nejsem Bůh nebeský,
sluji svatý dědic český,
i kterakž bych proti svému
dědictví vždycky milému
měl se slušně přimlouvati
a za vás orodovati,
kteříž byste velmi rádi
jako ďáblíkové mladí
věrné Čechy vyhladili,
zemi Českou osadili
Španěly ukrutnými,
lidmi nemilosrdnými;
kteřížto bouřky tropíte
a věrné kaceřujete
proti zákonu božskému
též i zřízení zemskému?
Nejste mé přímluvy hodni,
neb jste zemi velmi škodni.

Ačkoli patent jezuity vyhosťující na jiné řeholníky se nevztahoval, jakž výslovně bylo podotčeno, přece ti, kdož nemohli o sobě říci, že by se byli pokojně chovali, netušíce sobě mnoho dobrého, dali se na útěk ze země.

Tak odstranil se arcibiskup a veliký mistr řádu Křižovníků Jan Lohelius, odstranil se opat Břevnovský Volfgang Selendr z Prošovic, dále opat Strahovský, Kašpar Questenberk a někteří jiní. Bez příčiny neutíkali, když jich nikdo nepronásledoval.

O jednání s králem Matějem.

Zprávy o udalostech pražských, doneseny byvše ke dvoru krále Matěje i krále Ferdinanda, způsobily zděšení.

Krále Ferdinanda došla zpráva o tom dne 27. května v Prešpurku, kdež při sněmě meškal a právě byl při hostině u arcibiskupa Ostřihomského Petra Pazmaně. V obecné veselí a kratochvilný kvas zapadla zpráva pražská jako rána hromová. Veselí rázem přestalo, a účastníci hostiny vytratili se s těžkými chmurami na čelech.

Dne následujícího byla porada, v níž vedle krále Ferdinanda na předním místě účastnil se biskup kardinal Khlezl. Výsledkem porady bylo, aby vyslána byla do Prahy spolehlivá osoba, která by vyzvěděla, co se v Praze děje, a kam se mysl stavů kloní.

I vypraven do Prahy Jan Eusebius Khuen z Belasu. Ten žádal listem hraběte Thurna, může-li bezpečně do Prahy přijeti a, když mu v tom veškera bezpečnost slíbena, přijel dne 6. června.

Nejprve jednal se zbylými místodržícími zejména s nejvyšším purkrabím Adamem ze Šternberka, o čemž když direktoři se dověděli, poslali k purkrabímu, aby bylo direktorům oznámeno, co by král vzkazoval a nařizoval.

Purkrabí oznámil, že nemíní toho před direktory tajiti, Khuen pak žádal, aby k němu někteří z direktorů vysláni byli, s nimiž by se dorozuměl.

Tato domýšlivost poslova musila popuditi direktory, a oni vzkázali mu, že nikoho nevyšlou, než chce-li on co sděliti, aby k direktorům se dostavil.

Khuen se nedostavil a opustil spěšně Prahu, dopisem však radil králi Matějovi, aby vyhledával sro umění se stavy českými, zejména aby ujistil je, že chce zachovávati majestát Rudolfův a porovnání se stavy z roku 1609., při čemž však měl vystříci se tvrzení, že oba zákony ty stále zachovával.

Král Matěj nejsa nijakž přepjatcem ve věcech náboženských a přeje si opravdově míru, naklonil se návrhu Khuenovu do té míry, že mínil i s Thurnem vyjednávati, než tomu všemu opřel se král Ferdinand.

S Ferdinandem souhlasil Zdeněk z Lobkovic a — Michna. Ti zastávali mínění, »že náleží povstání české vlastně za dobrodiní považovati, neboť jim odpadá prý potřeba toho, aby užívalo se dále dosavadních polovičatých prostředkův proti českému vředu, to jest proti ustavičné neposlušnosti stavův.«

Výsledkem různých těch mínění byl patent krále Matěje II. k Čechům, daný dne 11. června 1618.

V patentě tomto slibovalo se Čechům zachovávání majestátu Rudolfova a porovnání se stavy v té míře, jak po tu dobu se dělo; jinak hrozeno Čechům tresty, jestliže se k pořádku a pokoji nenavrátí.

Poněvadž se direktoři dověděli o nepřátelském smýšlení u dvora panovnického, dříve než došel majestát vzpomenutý do Prahy, učinili některá opatření, aby za jejich zády vyjednáváno býti nemohlo.

K tomu cíli hleděli se ujistiti třemi zbylými místodržícími, jimž dne 14. června (1618.) nařízeno, aby bez dovolení direktorův ani z příbytkův ani z Prahy se nevzdalovali a dovoleno jim jen navštěvovati chrám sv. Víta a královskou zahradu, nejvyššímu hofmistrovi pak, jenž vždy stavům pod obojí přízniv byl, povoleno i choditi po městě Praze, kam by chtěl.

Když došel patent vydaný dne 11. června do Prahy, a nejvyšší hofmistr žádal na direktořích, aby ho směl obecně prohlásiti, nedopuštěno tomu, rovněž tak stalo se i s patentem druhým, daným dne 18. června a obsahujícím totéž jen v slovech málo mírnějších.

Teď bylo ovšem direktorům mysliti na to, jak by provedli úkol sobě ode stavů daný i proti vůli královĕ.

O prvých krocích vlády direktorské.

Direktoři převzavše na se zodpovědnosti plné postavení v řízení obecných záležitostí království Českého, seznali až tuze brzy, že bude jim třeba dorozuměti se se stavy o některých důležitých věcech.

K tomu cíli svolali obecný sněm ke dni 25. června 1618.

Vojenská hotovost, od generálů najímáním a

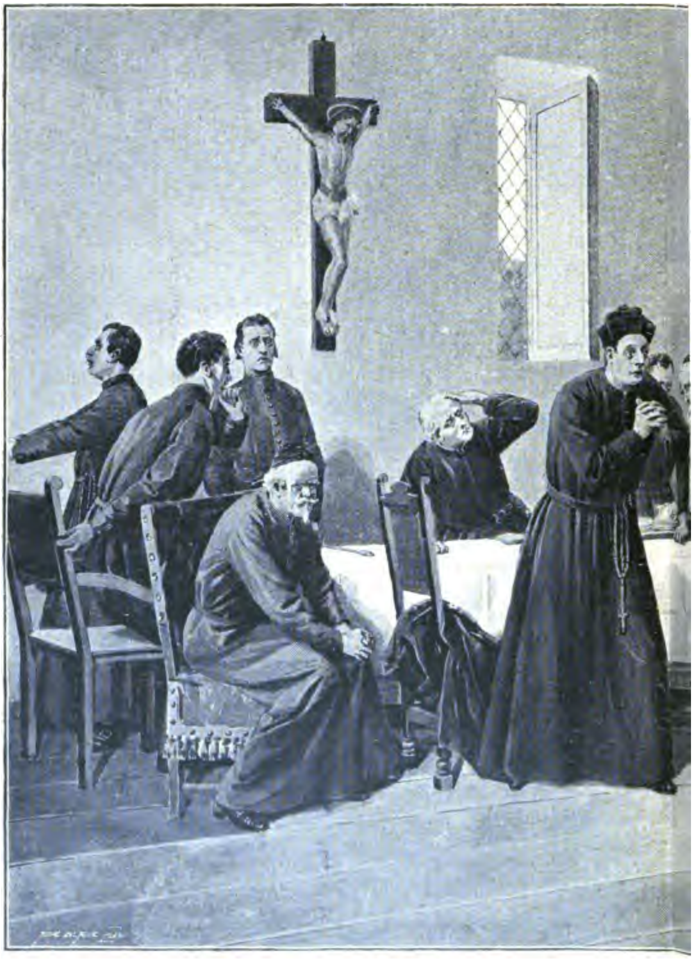

Vypovědění Je

Původní kresba J. F. Hetteše.

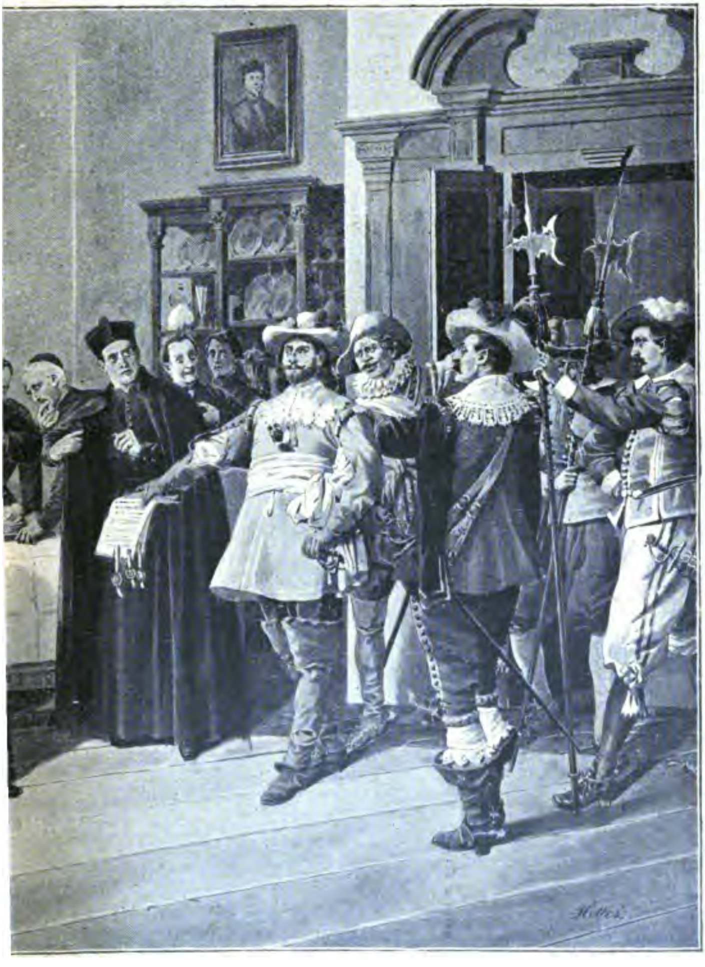

Jezuitů z Čech.

verbováním pořízená, nečítala ještě ani 5000 mužův, a proto nemohlo nic ráznějšího podniknuto býti. Když Plzeň a Budějovice z měst královských pro krále proti direktorům se prohlásily, a Budějovice s Krumlovem i královskou posádku přijaly, vytrhl Thurn s vojskem, jež po ruce bylo, do poledních Čech, ale nesvedl mnoho.

Zahroziv posledně jmenovaným městům, že neušetří ani dítěte v životě mateřském, bude-li mu třeba užiti zbraně, uhrozil jen Krumlovské, tak že posádku onu od sebe vybyli, Budějovičtí neuposlechli, a Thurn musil je při tom zanechati, nemoha s hrstkou mužstva, jež po ruce měl, odvážiti se k útoku na město to.

Ještě horším bylo, že svolená berně jednak byla již vybrána ve prospěch králův, jednak scházela se tak liknavě, že musilo váznouti vše, k čemu bylo peněz potřeba.

I pomýšleli direktoři na půjčku, kterou by je založila královská města, slibujíce zajištění půjčky té, jakož i slušné úroky, ale nepochodili.

Když nejvyšší berník zemský, Vilém z Lobkovic, poslům měst, kteří se byli do Prahy sešli, aby učinili přiznání, že chtí se stavy druhými za jedno býti, přednesl žádost defensorů za půjčku, ohlásili tito, že bez potazu ve svých obcích tak učiniti nemohou. Když pak potaz ten později při obcích učinili, obce vesměs půjčku odepřely, dobře znamenajíce, že stavové vyšší, majíce zemských statků mnohem více než města, půjčku podobnou snáze by podniknouti mohli.

A tak hned z počátku odporu českého nebylo nikde odhodlanosti, obětavosti a dobré vůle, tak že věc česká za poměrů takových již předem ztracena a na písku postavena byla.

Direktorům nezbývalo tudíž nic jiného než svolati vzpomenutý obecný sněm.

Sněm se sešel u valném počtu, a direktorům i straně pod obojí nemálo lahodilo, že dali se nalézti ze stavu panského a zemanského i četní katolíci, kteří zřejmě se osvědčovali, že chtí státi se stavy pod obojí za jedno, poněvadž uznávají, že se jim křivda děla.

Dobrá vůle šla tenkrát až k těm mezím, že když při početí sněmu odzpívána dle zvyku píseň česká, k vůli několika Němcům zpívána i píseň německá pod týmž nápěvem, kterou prý i Čechové »dosti zvučně a vroucně« zpívali.

Na to tento neobyčejně hojně navštívený sněm zahájil president sboru direktorského Václav Vilém z Roupova a ohlásil nejprv, »že direktorové od stavův přítomných tak dobře pod jednou jako pod obojí to jich společné shromáždění v tak vzácném počtu vděčně přijímají a také jim za túž volnost přátelsky a služebně děkují, že majíce na pozoru, v jakém nebezpečném spůsobu království České příčinou zlých lidí a rad, ač i na díle zpronevěřilých synův vlasti, již od dávních let zůstávalo a zvláště nynějšího času zůstává, dali se k žádosti jich v místo to najíti a i tudy své věrnosti, upřímné stálosti a synovství pravého k vlasti své dokázali, což všelijaké chvály hodné jest.«

Vylíčiv na to dobytí majestátu a příkoří, jichž straně pod obojí i přes to bylo snášeti od protivníkův majestátu toho, vzpomenul naděje v ochranu od krále, ovšem planou.

»Jsouce stavové,« čteme v díle Pavla Skály, »v té celé naději postaveni, že císař prohlídaje k tomu, jak mnoho jemu na tom království záleží a jakých znamenitých mimo jiné země kontribucí a berní jemu s svou i ubohých lidí svých záhubou na sněmích svolovali a odvozovali i jinak celému domu rakouskému platně sloužili, ano tak že věc sama v sobě jest slušná a spravedlivá, ráčí toho milostivě při tom zůstaviti a víceji sobě na stavích svých věrných, nežli na neupřímných jemu i celému království škodlivých lidech zakládati, stavův milostivě se ujíti a takové zlé věci ihned přetrhnouti.

Avšak naproti tomu, jsouc stavům cesta k císaři k dojití milosti, napravení a přetržení zlého od těch zlých rádcův zamezena, že místo napravení toho ráčil jest císař nepochybně z ponuknutí týchž nepřátel otevřenými patenty v Rakousích i jinde vůbec vydanými, stavy království Českého za pozdvižené a protivné poddané zjevně vyhlásiti, nadepsané pak zpronevěřilé syny vlasti jinými mandáty — za své věrné milé vyznati, kteréhožto titule, od týchž nepřátel vymyšleného a stavům daného, totiž pozdvižení a protivní poddaní, že všichni tři svobodní stavové k sobě neslyší a nepřijímají.«

Na to následoval přední návrh direktorů. Oni prohlížejíce k tomu »s lidem verbovaným, že by mohlo s pomocí boží více nežli s lidem krajským spůsobeno býti, království pak České že by v pokojnějším spůsobu zůstávalo, stavové a lidé poddaní svých živností hleděli a je tím lépe opatrovati mohli,« navrhovali, aby hotovost zemská vyzdvihována nebyla, ale aby za to berně svolená zdvojnásobena byla, a oba stavové vyšší místo desátého člověka poddaného na tři měsíce 20 kop míšenských a každý osedlý po dvou kopách míšenských odvedl ze stavu městského pak rovněž za každého osmého po případě šestého člověka 20 kop míšenských a z poddaných též 20 kop míšenských odvedeno bylo.

A návrh tento, který vynésti měl něco přes půl milionu kop míšenských (asi 2,560.000 korun), byl zejména od vyšších dvou stavův ochotně přijat, a zahrnuty v něm i krajiny Chebská, Loketská a Kladská, které v ohledu tom zaujímaly postavení výminečné, nejsouce na sněmě českém zastoupeny.

Přijetím návrhu tohoto byl osud národa našeho rozhodnut a spečetěn. Jednalo prý se o náboženskou otázku převážné, daleké většiny národa Českého, ale když tu lid český návrhem tímto ze spolupůsobení byl vyloučen, pak nebyl to boj o zákon páně, když boží bojovníci byli odstrčeni, ale byla to mumraj, jíž měl nebohý národ náš ošálen býti, aby nejdražšími svými statky sloužil za podnož ctižádosti mužů, kteří nebyli ani z našince a nebyli dětmi národa svatováclavského.

Pod škraboškou šetrnosti a prospěchu zemského ukrývala se bázeň před pomstou lidu, který byl by mohl po případě vésti si po spůsobu někdy bratrstva Táborského a pověděti pánům, že míra útisků již vrchovatou.

Český lid neměl svým ramenem zasáhnouti ve své osudy, nýbrž se vyplatiti a poskytnouti tak prostředky těm, kdož za správce osudů jeho se zvoliti dali, aby chrániti mohli své míšky a na cizí útraty provésti záměry, k nimž ovšem nedostačovaly jejich síly a které převyšovaly jejich vůli a rozum.

Thurn chtěl asi jíti cestou Jiřího z Kunštatu, ale jaký tu rozdíl mezi domorodým, v každém ohledu výtečným synem národa Českého a mužem, který jsa cizinec ani řeči české mocen nebyl a o nějakých vynikajících mohutnostech ducha svého nikde důkazů nepodal.

Byla to drzá domýšlivost, kterou národ Český za něho draze zaplatil.

O dalším jednání s králem Matějem.

Dva dny před zahájením vzpomenutého sněmu (23. června 1618.) vydal král Matěj nový patent k stavům českým znění poněkud mírnějšího, tak že se v něm připouštělo, že straně pod obojí ublíženo bylo, zároveň však stěžováno, že stavové brannou moc sbírají a vojsko královské ze země vypuditi hledí, lekajíce obyvatelstvo hrozbami nelidskými.

Odpověď na patent tento daná dne 30. června 1618. odhalovala konečně záměry některých ze stavův a direktorův, ač vydána jménem všech.

Jednání a hrozby Thurnovy omlouvány, to že »nic divného a neobyčejného není v příhodách takových,« co pak se sbírání moci vojenské týče, ťali direktoři již do živého.

V Skálovi čteme: »A jakkoli nemají o tom pochybnosti žádné, že nepřátelé jejich a království tohoto císaře dnem i nocí k tomu ponoukají a dohánějí, aby jim vůli jejich zlobivou nabažil a vojsko nějaké do království Českého vypravil a vyslal; s tím však se vším že jsou k němu té poddané a neomylné naděje, začež ho také direktoři jménem a na místě všech tří stavův ve vší nejhlubší pokoře bez přestání prosí, aby císař ani sám od osoby své k tomu se přemluviti dáti, mnohem pak méně takovým jich zlým a škodlivým radám folkovati a povolovati neráčil. Nebo jakž se mu v tom všickni tři stavové při zavírce té své obšírné odpovědi poddaně a zřetelně ohražují, a oni, direktorové, mohou jej v tom podle nich také dostatečně ujistiti, jak jsou s pomocí boží až dosavad ve vší té věci šetrně postupovali, i jak náleželo, to opatrovali a opatrují, aby se dotčenou defensí (obranou) nařízenou žádnému z stavův a obyvatelův pod jednou žádné nejmenší příkoří a zkrácení nedálo.

Kdyby pak proti tomu od císaře nějaký vojenský lid do království uveden býti měl proti právu a zřízení zemskému též sněmovním snešením, tedy že direktorové obávají se odtud nepříležitosti té, aby lid obecný jak v městech Pražských tak i po krajích, dověda se toho něco nejméně, že takový lid na ně do země táhne, ihned se nevzbouřil a na všecky kláštery a řeholníky těžkého a násilného outoku neučinil, tak že bylo by jim potom nemožné, byť nejraději chtěli, jim takového násilí bez boje zastaviti a přetrhnouti. Skrze což mohlo by snad drahně krve nevinné, čehož všemohoucí a dobrotivý Bůh milostivě uchovati rač, prolito býti, z níž by a z pozdvižení takového nenadálého ne stavové království tohoto nýbrž ti, ježto by týž cizí lid do země poslali a uvedli, těžký počet časem svým vydávati musili; což že oni pánu Bohu i celému světu k spravedlivému rozeznání poroučejí.

A tak tou měrou že i stavům bude svobodno, v tak nevyhnutelné a vysoce důležité potřebě a nouzi takovému lidu cizímu podobnou mocí odpor činiti i jinde mezi okolními sousedy a potentaty řádné pomoci a fedruňku vyhledávati.«

Toto »pohrůzčivé« psaní, jak je Skála právem nazývá, čili tuto »šetrnou odpověď«, jak direktoři licoměrně praví, rozeslali hned všem stavům po všech krajích, nebo bylo to opravdu vypovězení války samému králi a tu ovšem musila celá země o tom zvěděti.

Zajisté že již tehdejším předkům našim bylo až trapno čísti, jak direktoři strašili krále tím, čeho se sami nejvíce báli.

Aby pak malujíce raracha na stěně, nebyli jím sami překvapeni, až úzkostlivě volali po penězích, aby se mohli zabezpečiti naverbovanou, bezcennou, dravou sběří vojenskou, která jim měla býti mečem i štítem.

Slyšme jejich domluvu: »Poněvadž toho vysoce důležitá a nevyhnutelná potřeba jest, aby pro uvarování zkázy a záhuby stavův a obyvatelův království tohoto mimo prvnější lid verbovaný a již v jistá místa položený ihned víceji lidu jízdného a pěšího vedlé nařízené defensí verbováno a mustrováno bylo, což bez peněz řízeno býti nemůže; pročež aby jako milovníci pána Boha, krále a pána svého, spasení duší, poctivosti, hrdla, manželek, dítek svých, své milé vlasti k srdci svému to připustili a k té tak veliké potřebě všecky předešlé i nyní svolené sbírky časně a, pokudž možné, v skok za všecky tři terminy aneb aspoň větší díl jich k úřadu berničnímu na hrad Pražský odvedli a tudy svou volnost a právě vlasteneckou péči prokázali.«

A již všude vyskytovali se výstřelkové litice válečné.

Tak hrnulo se k Praze houfně nepokojné, nenechavé chasy a sběře, kterou vábil verbířův buben, a že sedmé přikázání lidu tomu nebylo známo, ozýval se všude nářek a »Pražané vznášeli na direktory, kterak ledajakés chasy obecné a zahálčivé pod zámyslem soldatským vždy více a více do země přibývá, kteráž okolo Prahy i jinde vsi drancuje a vybíjí, do nich způsobem vojenským se kvartiruje a lidu robotnému veliké nátisky činí, žádajíce, aby to při ní záhy zastaveno bylo.«

A tento vyvrhel národů, tato plíseň tehdejší společnosti lidské, tyto lité šelmy v podobě lidské měly býti pavezou české svobody a víry pod obojí.

Však již i nesvornost a rozkol počal rozdírati nebohou naši vlast. . .

Ještě za vzpomenutého sněmu došla zpráva, že město Plzeň, ač z počátku se tvářilo, jako by se stavy za jedno býti chtělo, od věci české se odtrhlo a že moc vojenskou jakož i válečné potřeby a zásoby shromážďuje.

Direktoři poslali do Plzně devět osob, po třech z každého stavu, aby městu pohrozili, »ale málo bylo při nich tím otcovským napomenutím způsobeno,« naříká Skála.

Za to chtěli se direktoři zabezpečiti některými osobami důležitými a vzácnými. Tak do domu pana Adama ze Šternberka, nejvyššího purkrabí, vloženo dvanáct mušketýrů, aby nemohl z domu se vzdáliti.

Podobně nedopuštěno paní Polyxeně z Lobkovic, aby z Prahy se odebrala do Vídně.

Počátkem července (1618.) došla z Vídně odpověď na poslední psaní direktorů, byla jako předešlé polovičatou a obojetnou. Jedno slovo prozrazovalo sebedůvěru a odvahu, druhé rozpačitost, neodhodlanost a vůbec nechuť k ráznému zakročení.

Vlastní příčinou nerozhodnosti při dvoře Vídeňském byl úplný rozpor mezi králem Ferdinandem a předním rádcem krále Matěje, kardinalem Khleslem.

Khlesl, věda že u Ferdinanda nebude zaujímati to místo, které držel při králi Matějovi a že nemůže se nadíti ani milosti ani přízně, hleděl vzdáliti ho od všelikého jednání státnického. Seznal, kdyby proti Čechům s úsilím mělo se vykročiti, že by síly sestárlého, churavého krále Matěje nestačily k udržení otěží vlády, a že by tyto vloženy býti musily do rukou Ferdinandových; proto bránil všelikému ráznějšímu vystoupení proti Čechům.

Ferdinand poslán do Prešpurka, kde sněm uherský plně ho zaměstnával.

Zatím počal se plésti do záležitostí českých poslanec španělský ve Vídni, který jednal s Ferdinandem, jak by s těmi »kacíři a buřiči« českými naloženo býti mělo.

Do rady přibrán i arcikníže Maxmilian, bratr krále Matěje a v radě té ustanoveno, že musí býti násilím odstraněn kardinal Khlesl.

Kluzký Španěl choulostivé té záležitosti se vyhýbal, tak že zůstala na bedrách druhých dvou.

O odstranění kardinala Khlesla.

Odstranění všemohoucího rádce krále Matěje nebylo snadným, nebo hodnost jeho kardinalská chránila jej na tolik, že právě jen arciknížata mohla se o ožehavý podnik takový pokusiti.

Arcikníže Maxmilian vzal na sebe hlavní díl nebezpečného podniknutí.

Poněvadž čin ten jedním z nejdůležitějších obratů v záležitosti české jest, zmíníme se tuto o něm obšírněji dle díla doktora Antonína Gindelyho nazvaného »Dějiny povstání českého«.

Arcikníže Maxmilian navštívil dne 19. června (1618) kardinala, odcházeje pak od něho, přál si, aby mohl Khlesla zase ve svém příbytku uvítati.

Khlesl neváhal a již následujícího dne vypravil se k arciknížeti, u něhož se dal i král Ferdinand nalézti.

Sotva že kardinal vstoupil do předsíně před komnatou arciknížecí, kde právě nalezalo se několik pánů z družiny Maxmilianovy, byl od pana z Breunerů prohlášen za zatčena jménem celého domu Rakouského a veleno mu, aby odložil kardinalský háv a oblekl se v černý plášť a černý klobouk.

Khlesl odporoval, odvolávaje se ku svému důstojenství, když však se na něho hrabě Dampierre obořil a nazývaje ho bezectným klukem, hrozil mu, neposlechne-li, že s něčím horším se potká, podal se osudu a převlekl se. Na to vyveden chodbou přímo na náspy, vsazen do kočáru o šesti koních, obklopen četou jízdy, které velel Dampierre a vezen o překot z města.

Brzo vůz i spřežení vyměněno a zase ujížděno tryskem směrem k Novému městu za Vídní, než ani tu nezastaveno, nýbrž až v známém nám Šotveině, kde zajatý přesazen do nosítek a spěcháno s ním zemí Štyrskou a Korutanskou do Tyrol.

Tam teprv na zámku Ambraském (poblíž hlavního města Inšpruku) skončena cesta, a kardinal vsazen v tuhé vězení.

Zbývala těžká práce, zpraviti krále Matěje o tom, co se stalo.

Po některé hodině odebrali se král Ferdinand a arcikníže Maxmilian do komnat krále Matěje, který nemocen na lůžku ležel.

Když nemocný panovník o příchodu obou se dověděl, tuše něco ze záležitostí státních, vzkázal, aby přišli s Khleslem. Nezbývalo než vstoupiti skoro násilím, načež oznámili otevřeně, co se stalo.

Král Matěj se zhrozil, vida však svoji malomocnost vůči bratrovi a bratrovci, zatínal jen zuby a nemluvil.

Teprve po chvíli nazval jednání arciknížete Maxmiliana surovým a žádal za vrácení kardinala. Než brzo dal se uchlácholiti na tolik, že vyslechl aspoň důvody, proč tak učiněno bylo. Přesvědčen nebyl, ale nedovedl zvrátiti, co se bylo stalo. Hned na to z ponuknutí některých přátel kardinálových počal se strachovati i o vlastní život a hrozil, že se dá pod ochranu stavů hornorakouských neb i docela samých Čechů.

I královna Anna ostře dorážela na oba původce činu toho a vyčítala zejména Ferdinandovi nevděčnost ku králi Matějovi, který mu přece ku dvěma korunám dopomohl.

Ferdinand i Maxmilian klekli před královnou, ale odpuštěno jim nebylo, ba královna metla jim v tvář výčitku, že nemohou se dočkati smrti jejího manžela.

Obrat spůsobil poslanec španělský; ten vylíčil králi Matějovi kardinala v takém světle, že klamaný panovník konečně zvolal: »Jest-li že náš nejtajnější a nejdůvěrnější rada vskutku takových věcí proti nám se dopustil, pak jste té čiperné šelmě udělali, co jí patřilo!«

V brzku došlo k plnému smíření a dne 29. července 1618. přišli Ferdinand i Maxmilian ku králi, aby ho odprosili, ale nedošlo ani k tomu a za plného smíření odprošovací formule před čtením spálena.

To jediné, co král Matěj pro svého někdy všemohoucího rádce učinil, bylo, že si vyhradil, aby života jeho bylo šetřeno a soud nad ním vymíněn papeži.

Papež odsoudil ho k doživotnímu žaláři, než Khlesl v brzku propuštěn a vráceny mu jeho biskupské příjmy, ostatní jmění (asi 600.000 korun) zabaveno ve prospěch státní, biskupovi zapovězen pak návrat do zemí Rakouských. Však i z toho sešlo a roku 1627. vrátil se Khlesl do svého biskupství, jmění jeho mu vráceno a on v stáří 77 let dne 18. září 1630. zemřel, zanechav asi milion korun na penězích. —

O vyhledávání spojenců.

Odstraněním kardinala Khlesla z tajné rady krále Matěje nastal v záležitostech českých obrat; nerozhodnosti dána výhost a obě strany počaly mysliti na rozhodnutí mečem.

Záležitost česká snahou živlů náčelných stala se v krátké době trvání svého záležitostí veškeré Evropy, a v tom právě vězí jedovatý kořen událostí těch, kterým umořen až k zápasu smrtelnému slavný národ Český.

Moc rodu Habsburského byla mnohým trnem v oku a proto přátelé Habsburků postavili se v šik proti Cechům a odpůrcové rodu toho v šik s Čechy.

Když po odstranění Khleslově stal se správcem záležitostí rodu Habsburského král Ferdinand, nastoupeno na dráhu válečnou, a nastal horečný shon po spojencích.

Na straně Ferdinandově stál ovšem přirozeně papež, dále král Španělský, který hned při prvých zprávách o odporu českém nabídl svou pomoc, třetím pak do spolku přistoupil král Polský Sigmund III. z rodu švédských Vásovců, který po dvakráte měl v manželství po sestře Ferdinandově.

V ostatních státech evropských, zejména ve Francii na moc rodu Habsburského vždy žárlivé, v Anglii a jiných státech půlnočních přálo se Čechům. V Uhrách Sedmihradské kníže, Gabriel Bethlen, nebyl nijakž přítelem rodu Habsburského a odpor Čechů byl mu jen vítanou pomůckou k dosažení koruny Uherské.

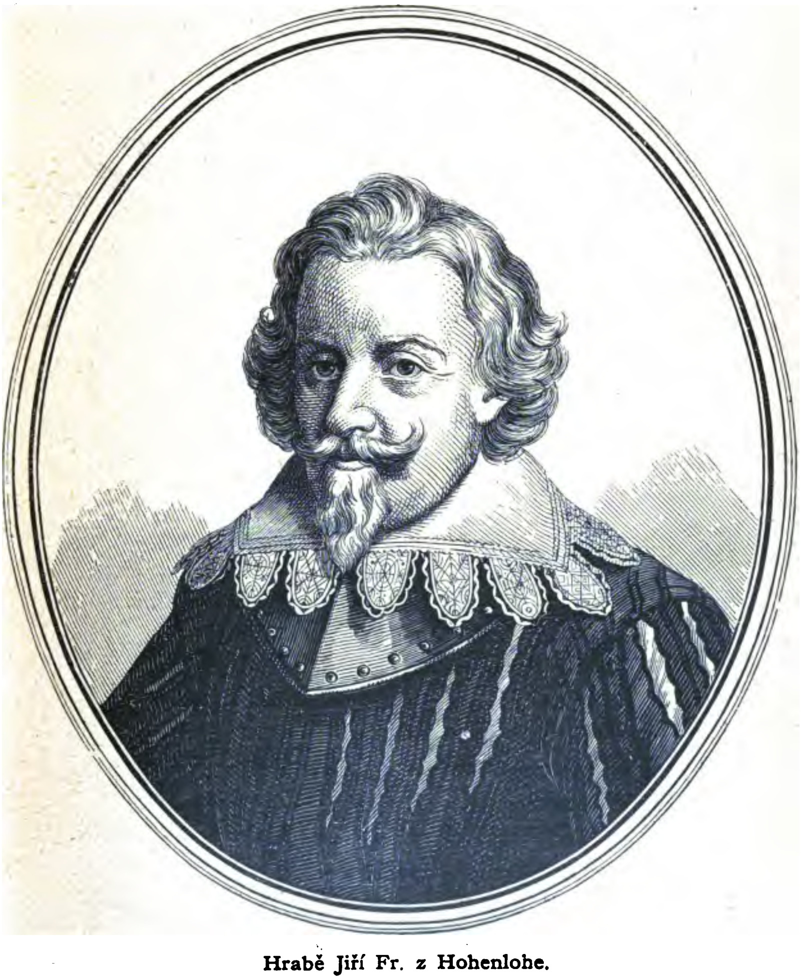

Hrabě Jiří Fr. z Hohenlohe.

Turci, jimž vládl tehda mladý sultan Osman II, musili ovšem Čechy považovati za přirozené své spojence.

A říše Německá? Ta jako by čekala na pokyn, ochotna byla počíti boj všech proti všem.

Primas Německé říše, arcibiskup Salcburský, odepřel králi Matějovi vojenské pomoci a přední kníže katolické, vévoda Maxmilian Bavorský, odepřel králi půjčku žádanou.

Říše Německá byla se již před lety rozčesla ve dvě strany a to katolickou Ligu, jíž v čele stál jmenovaný vévoda Maxmilian, a v protestantskou Unii, jejímž náčelníkem byl v tu dobu Bedřich V., kurfirst od Rýna, z téhož rodu Vitlsbašského jako vévoda Maxmilian.

Již v tom se jeví známka té doby, že povstával bratr proti bratru.

Nebylo třeba velikého důmyslu státnického, aby se postřehlo, kde těžisko záležitostí německých a chtěli-li stavové či direktoři čeští hledati pomoc, za hranicemi, museli hleděti si kurfista od Rýna, Bedřicha V., který jakožto hlava německých protestantů byl přirozeným jich spojencem přes to, že jsa vyznání Kalvínova, čili helvetského, neměl v Čechách souvěrců leda v Českých Bratřích, jichž vyznání se s Kalvinisty velice srovnávalo.

Všakť i sám Bedřich V. dbal o spojení se stavy českými a poslal do Prahy svého nejvyššího hofmistra, hraběte Albrechta ze Solmsu.

Mezi tím seznali stavové čeští, že hrabě

Jindřich Matěj z Thurnu k zastávání vrchního vojenského úřadu v Čechách nestačí a ohlíželi se po jiném ještě muži, který by pracný a namahavý úřad ten Thurnovi nésti pomohl.

A tu v národě, z něhož narodil se Zižka, Prokop Holý a celá řada slovutných vojevůdcův, o němž šlo obecné druhdy pořekadlo, že co Čech to hetman, v národě tom nebylo muže, který vedle cizince Thurna mohl by postaven býti v čelo válečného a vojenského podniknutí království Českého.

Zdaž jedinká tato věc nebyla dostatečnou, aby protřela pánům direktorům zrak, že podniknutí jejich zabíhá ve scestí a vede k neblahým koncům!

Direktoři nalezli konečně hledaného muže v Jiřím hraběti z Holachu čili Hohenlohe, který měl povýšen býti za generala lieutenanta se stejnou mocí jako měl Thurn.

Jednání se nedařilo, nebo německý hrabě nemínil spokojiti se s mocí takovou. V tom přišel posel kurfista od Rýna a hned druhého dne (9. července 1618.) domlouval se s přítomným v Praze hrabětem z Hohenlohe, který mu svou těžkost oznámil zároveň s návrhem, že by snad bylo nejlíp, kdyby nad nimi oběma — ním a Thurnem — ustanoven byl nejvyšší velitel veškeré moci vojenské. Doufalť nově přišlý cizozemec, který před tím v Uhrách jakéhos jména byl v boji proti Turkům si získal, že by dosti dobrým byl, aby ono nejvyšší vojenské místo v království Českém zastávati mohl.

Hrabě ze Solmsu propůjčil se mu k přímluvě.

Posel falckrabí od Rýna byl direktorům osobou vítanou, a sotva že opověděl přítomnost svou v Praze, navštívili ho hned ti přední a to sám president Václav Vilém z Roupova, Bohuchval Berka z Dubé, Václav Budovec a Prokop Dvořecký z Olbramovic, aby ho uvítali, načež druhého dne slavně slyšen před celým sborem.

Pamětihodno, že, když chtěl posel kurfistův vyjednávati jen s nejpřednějšími ze sboru, nechtěl se nikdo k tomu propůjčiti, a předstíráno, že všichni za vše odpovědni jsou.

Nebyla to snad touha po společném jednání, jako spíše strach, aby jen někteří měli v případě nezdaru za některá jednání odpovídati, což jeví se i v tom, když před tím Václav Pětipeský z Chýš chtěl ze sboru direktorského vystoupiti, že hrozili ostatní, bude-li mu to povoleno, že učiní rovněž.

Co pak to asi bylo, co pány ve sboru direktorském tak strašilo?

Posel kurfirstův přimlouval se za krajana, než direktoři na ten čas se vymlouvali, že nejvyšším velitelem českého vojska jest jen král aneb v jeho zastoupení nejvyšší purkrabí.

Obojí bylo líčené. Od dob krále Jiřího, blažené paměti, nestál v čele českého vojska Český král a ještě méně by mohlo se tak říci o prvním z úředníků zemských.

Posel od pána svého vyřídil, že mohou Čechové do něho nadíti se nejlepší vůle a počítati na jeho pomoc.

Jinak málo se v Čechách potěšil, seznalť, že dychtivost po roztržce a válce omezena na skrovný dosti počet mužů vynikajících, a v národě rovněž že není nálady válečné; přes to vše sliboval pomoc celé Unie, nabízel se ku přímluvě u Benátčanův a vévody Savojského, aby pomáhalli ať vojskem ať penězi.

To ovšem bylo více, než stavové čeští očekávati mohli, a proto pan Václav Vilém z Roupova děkoval slovy srdečnými. Zároveň ohlašoval, že i smýšlení stavův ostatních zemí, králi Matějovi poddaných, není podniknutí českému nepříznivo.

V ohledu tom měl náčelník prozatímní vlády české pravdu; nebo všude dáváno na jevo smýšlení smiřlivé a králi Matějovi razeno, aby po dobrém se s Čechy vyrovnati snažil.

Dodatkem žádali direktoři, aby kurfirst od Rýna pro zastrašení vévody Bavorského vložil posádky do Horní Falce (nynější půlnoční Bavory) a — což až stydno již slyšeti — učinil stavům českým — půjčku.

Tím skončeno poslání Solmsovo a mělo na ten čas jen ten účinek, že Hohenlohe přijal místo generála lieutenanta a to tak, aby usadil se v Praze a řídil tu záležitosti vojenské.

Dne 20. července opustil hrabě ze Solmsu Prahu.

V té době vrátil se i jeden z předních direktorů, Linhart Kolonna z Felsu z Drážďan, kde vyjednával s kurfirstem Saským, Janem Jiřím.

Kurfirst přijal posla laskavě, radil však, aby stavové hleděli smířiti se se svým králem, a dal se přemluviti jen na tolik, že poslal Thurnovi darem koně, čímž měl dáti na jevo své přátelské smýšlení se stavy českými.

Králi Matějovi vzkazoval zároveň svou nejlepší vůli, ale navrhoval zároveň, aby se král s Čechy hleděl vyrovnati a to prostřednictvím kurfirsta od Rýna.

Kurfirst Braniborský dožádán byv od krále Matěje, aby v zemi své nedopouštěl verbování vojska českého, svoloval k tomu, zároveň však připomínal, že o podstatě odporu českého není řádně zpraven a že bude v tom směru vyhledávati lepšího poučení.

Takovým spůsobem mohli Čechové od říše německé očekávati jen podporu, nepřátelství na ten čas neměli se co báti.

Když pak připomeneme, že kurfirst od Rýna byl zetěm krále Velké Britannie, Jakuba I, Dánsko pak a Švédsko byly země čistě protestantské, seznáme, že naděje těch, kdož s odporem stavů českých souhlasili, nebyly malé.

O jednání s Uhry.

Hned před zahájením sněmu pražského počali direktoři vyjednávati se stavy uherskými.

Do Uher byl vyslán professor a té doby rektor akademie pražské, shora připomenutý doktor Jan Jesenský, a ten dorazil dne 26. června 1618. do Prešpurka v průvodě jen čtyř mládenců, žáků slavného toho lékaře, kteří dobrovolně mistra provázeli

V Prešpurce právě uzavírán sněm, po němž měl býti za krále Uherského korunován Ferdinand II.

Když se rozneslo, že přijel posel od českých stavů, přicházel jeden sněmovník za druhým, aby zvěděl, pro kterou příčinu přijel.

I sám palatin Forgáč pozval si Jesenského k sobě a vyptával se po příčině jeho příchodu. Jesenský odpověděl, že poslán jest od stavů českých, kteří si přejí obnoviti »s stavy království Uherského jakožto s svými milými sousedy, přáteli a konfederanty v tom starodávním srozumění dobrém trvati a předešlou smlouvu ještě poznovu lépeji sobě utvrditi.«

Palatin ptal se honem »zdaliž by legací (poselství) jeho obsahovala v sobě něco toho, což by císaře zhoršiti aneb k ouhoně a urážce velebnosti jeho vztahovati se mohlo.«

Jesenský vyznal, »že stavové pod obojí jsou s císařem dobře spokojeni; stížnosti pak jejich že vztahují se toliko na samé rádce jeho zlé a nevěrné, kteříž tou potržkou nenadálou nynější jsou vinni.«

Když se zase palatin tázal, přišel-li, aby jednal o nějaký mír, odpověděl Jesenius, že nemůže jednati o žádném míru, poněvadž o žádné válce známosti nemá.

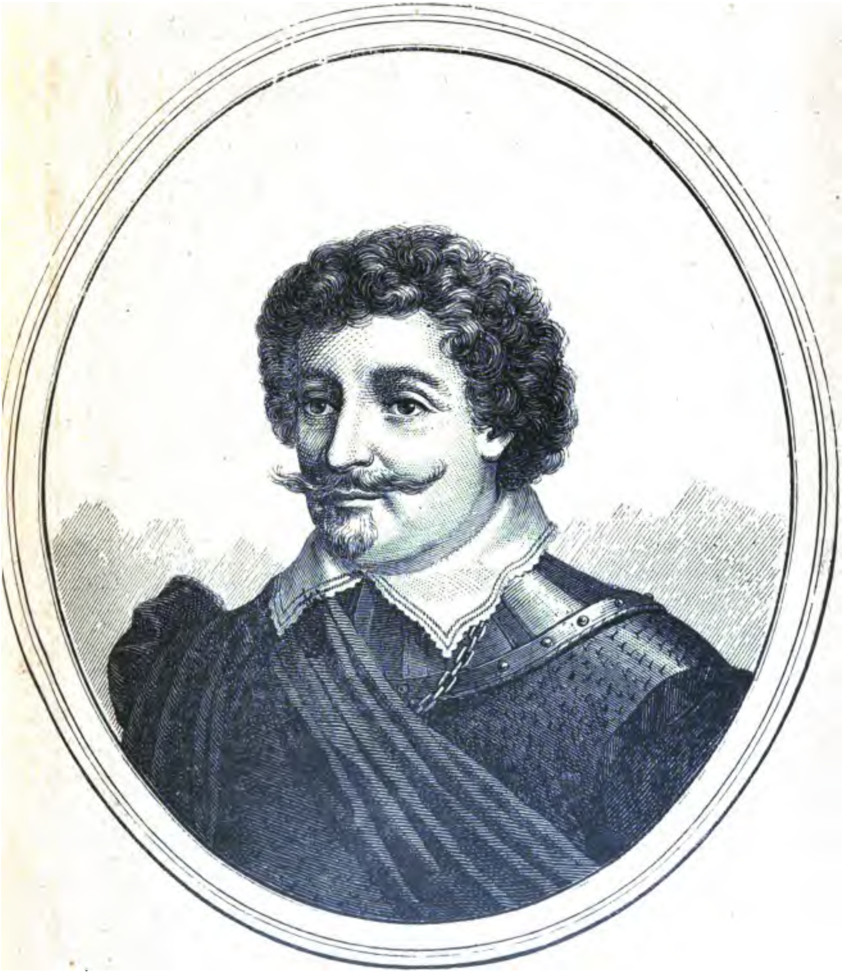

Hrabě Karel Bon. Buquoy.

A tu se ukázalo, že o záležitosti české i v Prešpurce důkladně bylo jednáno. Palatin totiž k řeči Jesenského odpověděl, »že se mu zdá to stavův pozdvižení býti hrubě podobné oné bouřce, kterouž tam někdy Žižka v království Českém sobě zarazil; pročež že císař s těžkostí dá se jinak ukojiti v hněvu svém, leč budou mu vydány osoby ty, kteréž jsou toho rumrejchu původové nejpřednější.«

Tak se posel aspoň dověděl, pod jakou podmínkou by bylo možno dosíci smíření s králem; že tím odpor Čechův dále popohnán, jest jasno.

Jesenský vyložil pak palatinovi, kam se tužby stavů českých nesou, a proč na odpor se vydali; žádal pak, aby mu palatin opatřil příležitost, aby mohl poselství své přednésti stavům uherským.

Palatin »zakázal se mu, až nejdříve tu věc na císaře vznese a resolucí (rozhodnutí) od něho dostane, že ho dlouho meškati nebude, nýbrž jak jest bezpečně přijel do Prešpurka, že zase s takovou bezpečností odjeti má, mezi tím aby v hospodě své na další odpověď očekávati si neobtěžoval, nemnoho ven vycházeje.«

Odklad nebyl Jesenskému nemilý, nebo mohl jednati s jednotlivými sněmovníky. Obecně se mu tvrdilo, že se škodou, že dříve nepřijel, že by byl býval zejména stavům uherským pod obojí vítaným.

Zatím sněm uzavřen, a Ferdinand dne 1. července (1618.) »s prostřední nádherností a pompou spůsobem obyčejným« korunován.

Jesenský žádal za slyšení u Ferdinanda, aby

»jemu k novému důstojenství štěstí a požehnání božského vinšovati mohl, jsa také jeden z starožitných šlechticův uherských.«

Ale nedošel toho, nýbrž předvolán pouze před nejvyššího komorníka a kancléře králova, a ti mu oznámili, »kterak král Ferdinand, maje danou sobě zprávu dobrou o osobě jeho i umění velikém od některých předních pánův uherských, byl by k němu zvláštní přízní a milostí svou královskou nakloněn; a kdyby na ten čas nebyl zanešen tak hrubě jinými zaneprázdněními obecnými, že by žádost jeho uctivou naplniti a jemu audiencí před sebou uděliti chtěl; pročež nemoha sám osobně dostačiti k tomu, že jim oboum ráčil poručiti, aby s ním rozmluvili a přednesení jeho vyrozuměli.«

Jesenský vyloživ nejprv své a svých předků zásluhy ve službách domu Rakouskému zjednané, přešel k útiskům, které dějí se v Čechách straně pod obojí.

K námitce komorníkově, proč se Čechové neobrátili k Ferdinandovi, již korunovanému králi Českému se stížností, odpověděl, že tak učiniti nemohli, vědouce, že jest sice král Ferdinand čekancem koruny české, ale s výminkou, že za života svého předchůdce do záležitostí vládních vkládati se nebude.

S tím se rozešli.

Jesenskému dávána pak nejedna výstraha, aby rychle z Prešpurka odejel, že se mu nástrahy dějí, a jeden z přátel jeho nabízel se z města potají ho vyšikovati, ale Jesenský odpověděl, že »nežli by tak potutelně z Prešpurka ušel a utekl (což lidem zlopověstným připadá) volí sobě raději tu nejohavnější smrt podniknouti, a zvláště jsa vypraven v tak slavném poselství od národa toho, kterýž sobě tak hanebných ouskoků tížeji váží, nežli pokut hrdelních a milejší jest mu čest než život.«

Výstrahy nebyly liché, a když dne 3. července Jesenský palatina žádal za odpuštění a volný odchod, podán mu dekret královský, aby jakožto vězeň zachoval právu poslušnost.

Co Jesenský v ustrnutí dekret pročítal, vytratil se palatin a přišel zámecký purkrabí, který odzbrojiv ho i s bratrem jeho Danielem a oněmi čtyřmi mládenci (jeden byl Polák a tři byli Němci) zavříti dal »v tmavé a smradlavé komoře ovesné.«

Po dvou dnech oznámeno uvězněným, aby se přichystali na cestu, že budou dopraveni do Vídně, kamž dne 6. července »právě v tu dobu, když v Čechách stavové pod obojí slavili nábožně památku výroční mučedlníka českého Mistra Jana z Husince,« je dovezli »a udělali sobě z nich divadlo obecné, projevše s nimi celé město a rynky tři, nežli přivezeni byli do domu profousova, kterýž před vozem jel na koni, nad čímž mnozí z věrných křesťanův měli srdeční lítost.«

V domě profousově nechán Jesenský jen do večera, večer zavřen do věže nad branou, do téže, ve které kdysi uvězněn byl v době zajetí svého Český král Václav IV.

O tvářnosti žaláře tohoto čteme u Skály: »To místo bylo nad míru nepřístupné, očazené a pavučinami zarostlé, tak že do něho jako do nějakého komína lézti musil, na délku deset a na šíř šest toliko kročejů v sobě obsahující. Skrze skuliny táhl se do něho smrad nesnesitelný z previtu spolu s dýmem z jiných pokojů pocházejícím.«

Ve vězení tomto podroben Jesenský dvojímu výslechu bez dalších následků jedno těch, že přes četné prosby aspoň za lidštější vazbu, zůstal v mučírně té po celý čas zajetí totiž po dvaadvacet týdnů, až mu konečně zjednáno propuštění.

Poslání Jesenského minulo se tak hlavním cílem, než bez účinků přece nebylo. Sněm ještě před rozejitím se dal písemnou odpověď Čechům, ve které stavy ubezpečoval nejlepší vůlí, radil však ku smířlivému vyjednávání s králem. Když pak žádána při stavích uherských od krále pomoc proti Čechům, vyslali poselství do Vídně a to dne 27. července pomoc takovou rozhodně odřeklo, že stavové uherští nechtí o nějakém sporu s Čechy ani slyšeti. —

O jednání s Moravany.

Události v Čechách musily přirozeně do proudu svého strhnouti i Moravu, nebo i na Moravě byla různost víry značná, ba větší než v Čechách, nebo tam trpěna i vyznání, která nikde jinde útulku nalézti nemohla; a přece bylo tam nepoměrně pokojněji, nebo nebylo tam takových nesnášelivých přemrštěnců, jako jimi tak hojně týrána země Česká.

Stavové moravští vidouce, co děje se v Čechách, nemohli nečinně k tomu přihlížeti, zasahovalť osudové obou zemí v sebe tak, že pohroma jedné nemohla býti bez následků pro druhou.

I svolán sjezd stavů do Olomouce ke dni 26. června 1618. K sjezdu tomuto dostavilo se poselství české, v jehož čele stál Jindřich Slavata z Chlumu. Poselství toto žádalo, aby stavové moravští přistoupili ku společné věci koruny České.

Sjezd rozdělil se na dvě strany. Jedna navrhovala, aby vypraveno bylo do Čech poselství, které by se o poměrech v Čechách lépe poučilo, druhá chtěla, aby poselství takové vypraveno bylo do Vídně, kde mělo působiti pro mírné jednání mezi králem a stavy českými.

Druhá tato strana nabyla vrchu a vypraveni do Vídně tři nejpřednější ze stavů moravských a to kardinal biskup Olomoucký František z Ditrichšteina, Karel z Lichtenšteina a Karel ze Žerotína, jehož přičiněním druhá tato strana v sjezdu byla opanovala.

K nim pak přidáni tři ze stavu zemanského. Ze stavu městského neposlán nikdo »pro ušetření útrat.«

Stavové konečně nařídili, aby bylo naverbováno 2000 mužů jízdných a 3000 mužů pěších k lepšímu opatření země Moravské.

Poselství nepořídilo ničeho, jak se očekávati dalo, ba ono neuchránilo ani Moravy, aby nemusila poskytnouti průchodu najatým vojskům proti Čechům.

Přinesli pak slib, že ku dni 13. srpna vypsán bude obecný sněm markrabství Moravského do Brna, k němuž měl jako zástupce dostaviti se král Ferdinand.

Dále žádáno, aby stavové průchodu vojska cizího neodporovali a polovici svého najatého vojska králi Matějovi k volnému použití přepustili.

Ferdinand přijel dne 1. srpna do Brna a byl s velikou slávou uvítán. Na to v jeho přítomnosti sněm zahájen. Ferdinand přednesl, co již poslové byli přinesli, ale tu stavové moravští svolili jen k průchodu, pomoci vojenské odepřeli, bylit se stavové čeští znovu a to po dvakráte (dne 19. července a dne 8. srpna) dožadovali lepší odpovědi na své poselství a ne tak temné a vyhýbavé. Zároveň pak žádali, aby Moravané nedopustili průchodu vojsku, které by do Čech mělo táhnouti.

Stavové moravští odpověděli na oba listy po jednou a to nikoliv po chuti stavův českých, ač slovy libými a přátelskými, jakž čteme v článku Dr. Fr. Kameníčka o sněmě tomto sepsaném.

»Pamatujíce,« praví se v listu tom, »na naše starodávné spojení, spříznění a krevní přátelství mezi námi, což koli můžeme bez úrazu naší k Jeho Milosti Císařské povinnosti k dobrému Vašich Milostí a Vás obmýšleti a činiti, to vše nelitujíce v tom ani práce ani nákladu žádného, obmýšlíme a činíme.«

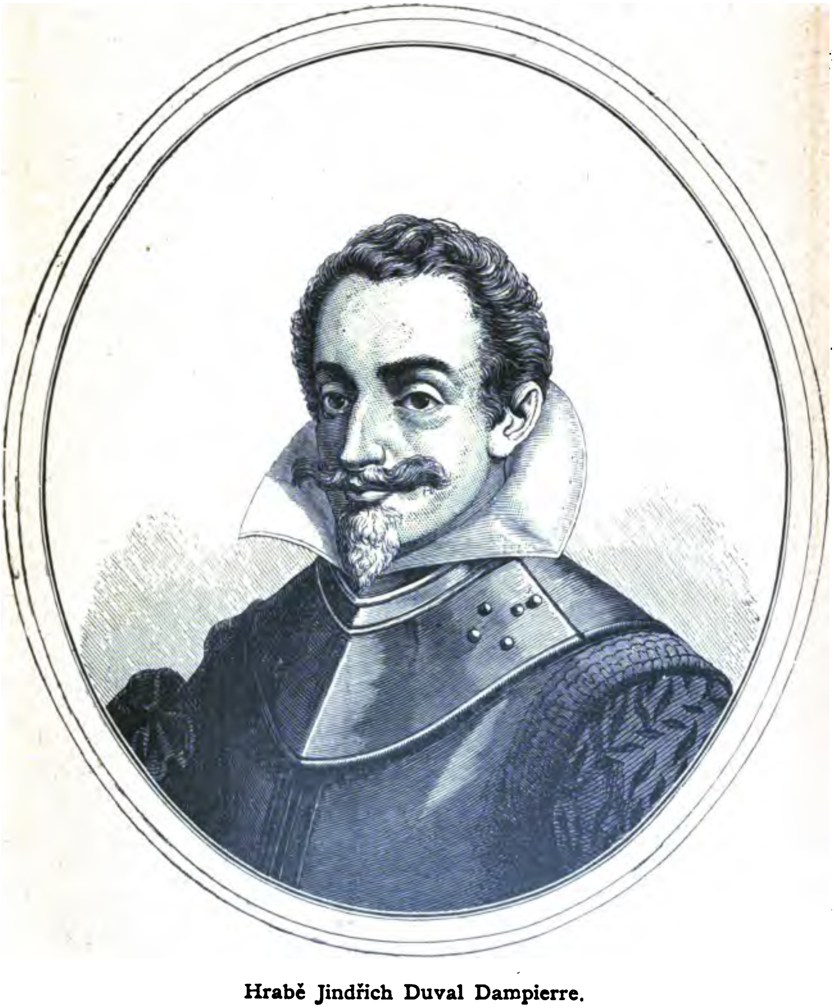

Hrabě Jindřich Duval Dampierre.

Slibovali dále, že vyšlou poselství jak opět do Vídně tak i ku stavům českým a že všemožně se přičiní, »aby všecka ta nedorozumění v dobrý, stálý a vinšovaný pokoj přivedena býti mohla.«

Méně povolnosti projeveno vůči žádanému zabránění průchodu vojska. Stavové moravští oznámili, že v tom vůli svou provésti nemohli. »A poněvadž pak« píší »Jeho Milosti Císařské jako pánu země podle pořádku a zvyklostí našich v mocnost Jeho Milosti sáhati a tudy pasu svobodného skrze zemi brániti, hájiti a zavírati nemůžeme, snadno při sobě to najíti moci ráčíte, že nám v tom vina žádná slušná přičtena býti nemůže.«

Dále vypraveno koncem srpna slíbené poselství, jehož náčelníkem do Vídně byl kardinal Ditrichštein, do Čech měl ho zastupovati Petr Sedlnický z Choltic.

Ve Vídni mělo poselství působiti, aby umožněn byl Čechům smír s králem, v Čechách pak mělo pohrozeno býti, kdyby Čechové slušného smíru nepřijali, že by se Moravané musili postaviti proti nim.

Než jednání se nedařilo. Moravané žádali, aby pochod vojska královského, které bylo již do Čech vtrhlo, byl zastaven, a zejména aby přísně zapověděno bylo plenění a pálení země České.

Moravané zastihnuvše ve Vídni i poselství Slezské a Lužické, žádali, aby poslové v této záležitosti se k nim připojili, ale i tak nezmoženo nic.

Odpověděno jim, že záleží vše na Češích, chtí-l prositi za milost, a to ovšem nebyla odpověď, kterou by byli mohli poslové Moravanů opáčiti v Praze.

Proto poslové jejich uzavřeli řeč svou před direktory tím, aby stavové čeští zastavili najímání vojska, obleháni měst odporných a vůbec všeho, co by Jeho Milost Císařskou drážditi mohlo.

Stavové čeští a jich zástupcové direktoři odmítli napomenutí toto krátce, tvrdíce, »že páni Moravané stavy království Českého hrubě stihají, co poněkud na ně nenáleží«!

Tak zatím přetrženo jednání, jak pak stavové moravští k odporu českému přistoupili, o tom bude řeč níže. —

O vyjednávání se Slezáky.

Stavové čeští již od roku 1609. měli smluveno jisté spojenectví s knížaty a stavy slezskými, poněvadž pak ve Slezích nauka pod obojí u větší ještě míře než v Čechách opanovala obecné smýšlení, dalo se očekávati, že stavové země této vůči odporu českému projeví více ochoty nežli kde jinde.

Stavové čeští vypravili do Slez poselství dne 13. června (1618.), poněvadž pak obecný sněm země Slezské se byl rozešel, oznámil výbor jeho, stavové poblíž Vratislavi usazení, že chtí hned obecný sněm svolati.

To stalo se dne 3. července 1618. K sněmu tomuto vypraven i z Vídně posel Strahlendorf, aby stavy naklonil na stranu krále Matěje, ale nevalně pořídil.

Stavové slezští na tu dobu nerozhodli se ani pro tu ani pro onu stranu, než přece nařídili naverbování 2000 jezdcův a 4000 pěších, kteří by na hranicích polských postaveni byli, aby odtud králi Matějovi žádná pomoc státi se nemohla.

Vedle toho vypraveno do Vídně poselství, kterému dán návod, jímž ostře dotíráno na rušení majestátu daného Čechům a Slezákům.

Poselství podobné vypraveno do Prahy, hlavně aby se poučilo o udalostech, snahách a cílech, které byly příčinou českého odporu, zároveň však mělo vybídnouti Čechy, aby slušných výminek, když by jim z Vídně byly podávány, nezamítali, jinak že by Slezané úmluvu z roku 1609. musili prohlásiti za neplatnou.

Poněvadž pak i stavové lužičtí, horno- a dolno rakouští odepřeli veškeru pomoc proti Čechům, mohli se direktorové těšiti, že bude jim možno odpor svůj vůči králi Matějovi provésti se silami daleko menšími, nežli z počátku mínili.

O početí války.

Odstraněním kardinala Khlezla nastalo ostřejší hnutí a zbrojení proti Čechům, nebo bojechtivý Ferdinand postaven byv v čelo příprav vyznamenával se v ohledu tom horlivostí nemalou.

Brzo bylo pohromadě 9600 mužů pěších a 3200 jezdců, z Uher pak naverbováno 1100 husarův a 300 hajduků.

Jednalo se o vrchního vůdce. Po ruce byli dva

Jan Eusebius Khuen, již nám povědomý, a Jindřich Duval (Dyvá) hrabě Dampierre (Danpiér), také již shora jmenovaný. Jednomu přál král Matěj — Khuenovi — druhému — Danpiérovi — král Ferdinand, a tu bylo přirozeným, že ohlíženo se po osobě třetí, která by nad oběma soupeři za vrchního vůdce ustanovena býti mohla.

A takový nalezen v osobě Karla Bonaventury Longuevala hraběte Bukvoye, pochozího z krajiny Pikardské v nynější půlnoční Francii, který ve službách španělských v Nizozemí se byl vyznamenal. S tím vyjednáváno prostřednictvím arciknížete Albrechta, bratra krále Matěje, místodržícího v Nizozemí.

Podáváno mu 3000 rynských jménem žoldu za měsíc a do počátku 6000 tolarů.

To se Bukvoyovi valně nelíbilo a přijal nabídnutí teprv, když mu arcikníže Albrecht ze svého přidal 15 tisíc rýnských.

Bylo mu namlouváno, že dostane vojsko zkušené a cvičené, a že Čechové při objevení se jeho vojska v Čechách houfně k němu budou se hrnouti.

V obém se ovšem zklamal; nebo najaté vojsko skládalo se skoro vesměs z nováčků jen loupeže a drancování chtivých, a mysle lidu českého neviděly v něm nikdy nějakého zastance neb ochránce.

Dříve nežli Bukvoy velitelství se ujal, vypraven do Čech Danpiér asi se 6000 mužů přes Novou Bystřici (u Jindřichova Hradce).

Dne 14. srpna 1618. objevil se Danpiér před

Jindřichovým Hradcem, který patřil Slavatovi, a proto doufal, že se mu město ihned vzdá, ale posádka vojska stavovského k vyzvání jeho odpověděla záporně, a Danpiér spokojil se popálením předměstí a některých vesnic v okolí.

Současně s Danpiérem vtrhl do Čech a to přes Moravu, od Jihlavy, Khuen a zaměřil k Polné. Za tímto vojskem vydal se Bukvoy a dorazil dne 2. září 1618. k Polné. Dne 6. září byl v Německém Brodě, kde mínil čekati na Danpiéra, který měl k němu přiraziti od Jindřichova Hradce.

Když se to stalo, hnul se Bukvoy se svým vojskem k Čáslavi. Vojsku tomuto nebylo volno, nebo nedostatek všech potřeb těžce na ně doléhal, než strádání toto nahrazovala si nevázaná ta chasa skutky, které do nebe o pomstu volaly.

Beckovský v letopise svém píše, jak stavové čeští »musili doslýchati, jací mordové zvláště od uherských hejdukův v Čechách se dějí, kteří nelitujíce ani starého, ani mladého, ani mužského, ani ženské, všechny napořád mordují, kamkoli přicházejí, všechno loupí i ohněm kazí, mnoho vesnic i městeček v Čechách mečem i ohněm zhubivše«

Mezi tím píleno s vystrojením vojska českého, tak že do 12.000 mužů vypraveno do pole. A to posláno proti nepříteli nemnoho silnějšímu. Zároveň uznali direktoři, že posavadní spůsob sbírání vojska nestačí, a umínili si sáhnouti k tomu, co přece bylo nejpřirozenější, k vyzdvižení hotovosti zemské.

K tomu bylo třeba svolení sněmovního, a proto neváhali direktoři a svolali sněm ke dni 27. srpna 1618. do Prahy. —

O sněmě ze dne 28. srpna 1618.

Události v Čechách zejména výprava Bukvoyova spůsobily i v Německé říši nemalé pohnutí myslí, tak že i kurfirsti věci té se ujali a ve Vídni dopisy ostrými nápravy se dožadovali.

V listě kurfirsta Saského ze dne 17. srpna mezi jiným se praví: »A pakli by vždy císař víceji některých neupřímných rad svých nežli jejich (kurfirstův) mínění upřímného sobě vážiti a předsevzatým vpádem do téhož království je hubiti a k zkáze přivozovati chtěl, tehdy co z toho zlého dále následovati bude, že tím žádný jiný než císař s svými radami zlými a neupřímnými vinen nebude; nebo že kurfirstové a knížata svaté říše (Německé) na jiném nejsou, pokudž by ty věci k spokojení nepřišly a království České, na kterémž mnoho svaté říši záleží, plundrováno a k zkáze od lidu jeho válečného přivozováno bylo, než jeho zastávati a chrániti; čehož že jim jak císař tak ani žádný po kolikerém jejich upřímném císaře v tom napomínání na zlou stranu vykládati moci nebude.«

Ještě ostřejší byl list kurfirsta od Rýna. Ohlásiv, že vedle jiných kurfirstův a knížat říše Německé očekával, že císař kommissaře vyšle, aby všeliké bezpráví napraveno bylo prostředkováním jich, avšak že pod tím vším prostředkováním, čehož se kurfirst nikoli nenadál, lid válečný jeho (císařův) do království Českého pálením, mordováním, lidí zajímáním, nekřesťanským, ale právě pohanským spůsobem vpád učinili; což že jest jemu i jiným knížatům s nemalým podivením; nicméně však že jest ještě k císaři naděje té, že podle předešlého ohlášení tak škodlivé pozdvižení v království Českém dříve, nežli by se něco horšího jak v království Českém tak i ve svaté říši sběhlo, spokojiti ráčí. Nebo nestalo li by se toho, že by tím žádný jiný než císař s svými některými zlými a nepravými radami vinen nebyl, jichž on sobě víceji nežli jich kurfirstův upřímné rady a napomenutí oblibovati a k nim víry přikládati ráčí. V tom se císaři spolu s jinými ohlašuje, pokud by se něco těžkého podle začatého vpádu na království České jakožto na nejpřednější křídlo svaté říše, na němž mnoho jí a jiným a všemu křesťanstvu záleží, valilo a původem některých jeho nešlechetných rad na zkázu — zvláště nemaje (když nemá) císař příčiny žádné proti stavům evangelickým v témž království Českém, — přivozováno a krev nevinná vylévána býti měla, že na jiném není, než podlé moci své spolu s jinými kurfirsty a knížaty svaté říše ho chrániti a zastávati.«

V podobném smyslu psal i Jan Sigmund, kurfirst Braniborský.

Z listů těchto, o nichž direktoři dobrou měli vědomost, svitala Čechům naděje na pomoc z říše, ale nepřítel plenil již v České zemi a proto bylo třeba ohlédnouti se neodkladně po vydatné pomoci v zemi samé.

To byla ovšem nevyčerpatelná v pravdě živelní síla v nižších vrstvách národa Českého, ta síla, před níž kdysi prchali statisícové dravých nepřátel ani jí nespatřivše a k té teď umínili si direktoři sáhnouti.

Byl se totiž, jak jsme vypravovali, národ Žižkův, o němž šlo druhdy perutné heslo, »co Čech, to hejtman,« doprosil cizince Jiřího z Hollachu čili z Hohenlohe, že uvolil se vedle cizince Matěje Jindřicha z Thurnu státi v čele branné moci království Českého, a nebylo tudíž víc obavy, že by ten lid český pod železnou rukou cizinců zvrtnouti se mohl na bratrstvo podobné táborskému, které jako příšerné vidmo stavy dnem nocí strašilo.

Než k vyzdvižení tohoto lidu bylo třeba svolení sněmovního, a proto vypsali direktoři ke dni 27. srpna — byl to nešťastný den sv. Rufa, jenž v pozdější té době přeložen byl ze dne 26. srpna — obecný sněm, nařídivše, aby stavové s takovou mocí se dostavili, aby po případě mohli ihned vytrhnouti do pole.

Stavové sešli se ochotně, a tak v úterý dne 28. srpna 1618. zahájen důležitý sněm, na němž konečně objasněno stanovisko stavů českých.

Poněvadž mělo jednáno býti o těžkém břemeni všeho národa, jakým byl odvod k branné hotovosti a spojená s ním berně válečná, bylo záhodno, aby se účastnil celý národ, zejména v stavu panském hojným počtem zastoupení katolíci.

I přijat návrh, aby k předním pánům víry pod jednou, zejména k někdejším místodržícím, posláni byli zvláštní poslové.

Ale nepochodili!

Pan Adam ze Šternberka, dříve nejvyšší purkrabí, odbyl posly, »poněvadž sou ho stavové pod obojí do arrestu vzali a jemu poručili, aby nikam jinam z domu svého krom zahrady císařské a kostela hradu Pražského nevycházel, pročež že se na hrad Pražský do soudné světnice postaviti nesmí, a také že nepůjde dotud, dokud ho císař povolati a jemu to učiniti poručiti neráčí. Co se obhajování svobod zemských dotýče, že při tom drží a držeti se, jako kdy prvé, zakazuje.«

Pan Adam z Valdšteina, dříve nejvyšší hofmistr, odpověděl povolněji, slíbil, že druhého dne ve shromáždění stavů nalézti se dá.

Děpolt Matouš z Lobkovic, nejvyšší převor Strakonický a Diviš Černín z Chudenic, hejtman hradu Pražského, vzkázali, že jsou míněním za jedno s purkrabím.

I zahájeno další jednání přednesením Benjamina Fruveina, v němž pochválena stavům jich ochota a povolnost, jakožto »milujících svou poctivost, čest a slávu boží zastávajících k věčné památce, příkladem předkův svých heroických (hrdinských) a ku pochvale jiným národům, kteréž jsou nyní tak ochotně u velikém množství dokázali.«

Poukázav pak ku lživým zprávám vůči králi Matějovi, jakož i k tomu, že prý »na sněmě moravském Čechové jsou mezi proposicí sněmovní za rebelly vyhlašováni«, neméně i k marné žádosti stavův, aby lid válečný, nepřátelský, zastaven byl v pochodu do země České, přednesl, »že potřebí jest, aby lid český vyzdvižen byl.«

Na to žádáno vyzdvižení pátého člověka od stavů vyšších a čtvrtého od stavu městského, rovněž aby berně »na kratší terminy šly« a by »hrad Karlštein, koruna, privilegie a svobody zemské bezpečněji opatřeny býti mohly.«

Předseda sboru direktorského pan Václav Vilém z Roupova ohlásil na to, že svrchované nebezpečí a nepřítel »za humny«, a proto aby stavové věci obecné »v své bedlivé považení vzali a k skutečnému naplnění přivedli.«

Stavové nejprv žádali, aby jim čten byl patent krále Matěje, jenž dodán jim býti měl velitelem jednoho ze sborů vojenských, do Čech vniknuvších, totiž Janem Eusebiem Khuenem. To se stalo.

Patent tento obsahoval stížnosti, z nichž přední byly, že stavové »se statkův královských zmocnili, — lidem duchovním statky, kteréž ve dsky zemské vložené měli, pobrali a je ze země vyhnali — místodržící Jeho Milosti z kanceláře české, kdež všeliké útočiště k spravedlnosti bylo, a v kterémž místě měla všecka šetrnost a vážnost zachována býti, na nichž mnoho záleželo, oknem ven vyhodili, půjčkami stavy obtěžovali, defensí k verbování lidu svolili — místodržící jiné do arrestu dali, zámku Karlšteina se zmocnili, pročež že pro obhajování svého královského důstojenství a zastání svých milých věrných poddaných ráčí svého generalkommissaře pokojně do Čech vysílati a jemu moc dávati, kterak by mohl ty protivné pokoje obecného rušitele ztrestati, s tím při tom doložením, aby se každý, kdo bý při císaři státi chtěl, nejdéle ve dvou nedělích od datum téhož patentu témuž Khuenovi ohlásil a podepsal; tu že on jakožto tu moc mající bude věděti, kterak s ním dále naložiti.«

Proti článkům těmto promluvil sám Václav Vilém z Roupova v tato asi slova: »Že sme se statkův královských zmocnili, toho není; neb na žádném zámku žádného hejtmana z povinnosti té, kteráž mu od Jeho Milosti Císařské vydána, jsme nepropustili, nýbrž všecky při všem tom zanechali, nad to výše nového hejtmana nikdež nenařídili a nedosazovali.

Že sme jezuitům, jež lidmi duchovními nazývá císař, statky pobrali a je ze země vypověděli, věc tato slušná je proto: Předně, že sou vždycky buřičové a rušitelé pokoje obecného bývali, na kázáních svých nás pod obojí kaceřovali, haněli a o nás, že nám víra držána býti nemá, jako ten jizlivý páter Scipio Gentilis, nešlechetně mluvívali, anobrž i o majestátu našem od císaře Rudolfa nám daném, že může zrušen býti, poněvadž od papeže potvrzen není, potupně v uši vrchnosti vtrušovali, že komedie a tragedie na potupu strany pod obojí začasto strojívali, že spis hanlivý sepsali, na velikou potupu strany pod obojí k vytištění jej podati a vůbec publikovati dali, což proti porovnání mezi stranami čelilo, že — pater Gregorius Rumerus páterovi Vilémovi Lamormaynovi (zpovědníku Ferdinanda II.) z Pasova do Grácu (Štyrského Hradce) psal slova ta: »že nyní lid proti Čechům se v Rakousích verbuje, ale bude-li k meči saženo, že bude dobře; pakli se ku pokoji bude směřovati, bojíme se, že více v České zemi nezůstaneme, ale budeme vymustrováni z ní pryč, jako z Benátek a odjinud; stavové království Českého nás nepřijmou, leda by přemoženi byli; a nyní dobrá příležitost a příčina jest, aby Čechům všecka privilegia a svobody jich odňaty byly.« To-liž sluší na ničemného školometa?»

»Že místodržící sme vyhodili z okna, totiž Slavatu a Smečanského, to se jim proto stalo, že Slavata od té chvíle, jak se s Jeho Milostí Císařskou při odjezdu Jeho Milosti z království Českého z Prahy na Pardubice vypravil a odtud zase se navrátil, z nabádání jezuitův své poddané v Hradci Jindřichově a v Telči již dávního času po stvrzení majestatu k náboženství katolickému pod jednou nutil, a kteří přestupovati nechtěli, nekřesťansky s nimi nakládal. Smečanský že tolikéž po stvrzeném majestátu Tachlovské k témuž náboženství přidržel i prvé všecky své poddané převedl a, kteří přestupovati nechtěli, jim na roubíky ústa podpírati, hostiam, jakž oni zle ji jmenují i víno nesvěcené mocně do nich cpáti a líti, některé pak nidrlantskými psy štváti, jímati, vázati a s nimi se těžce vězeti poroučel —«

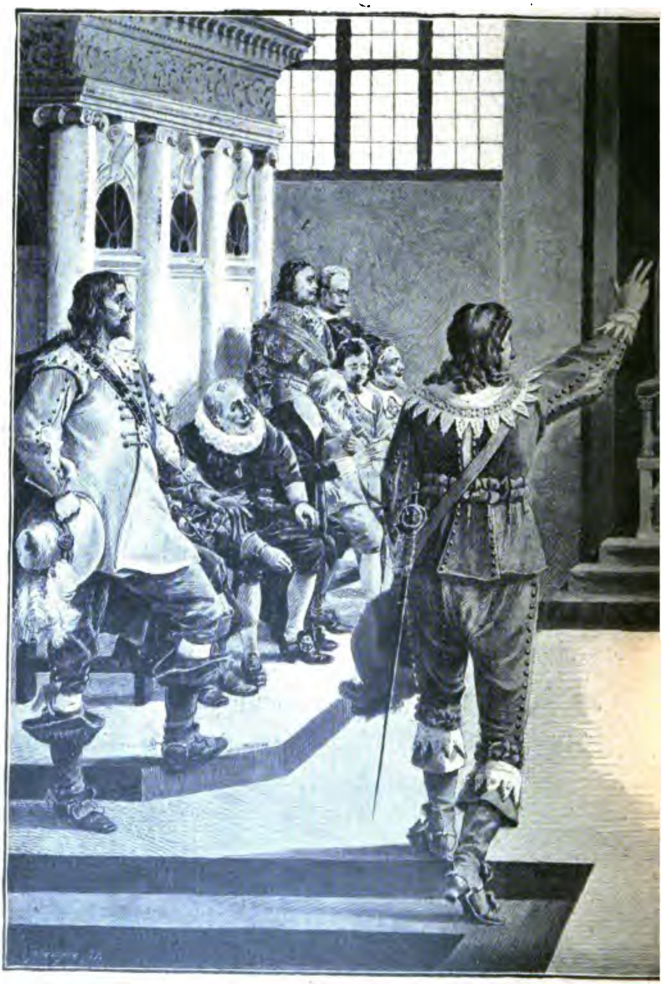

Sněm Svatoba

Původní kresba J. F. Hetteše.

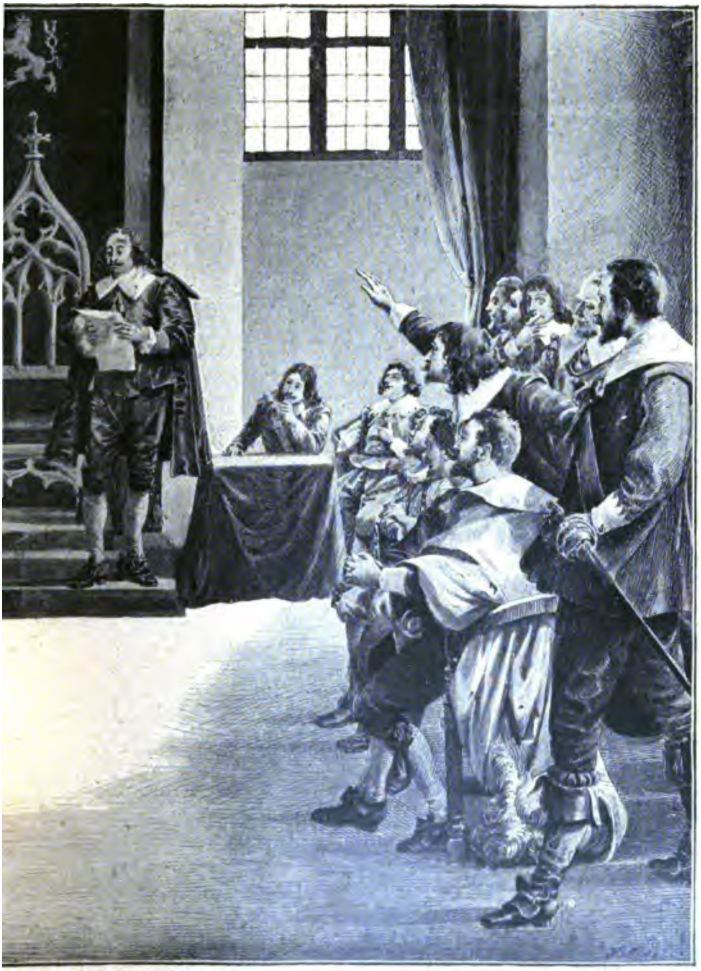

lomějský roku 1618.

Tak odpověděno i k ostatním článkům odmítavě. Dne následujícího přišli do sněmu někteří z úředníků zemských a usedli na místa vyhrazená direktorům, kteří byli se shromáždili ve světnici vedlejší.

Časně dostavil se i nejvyšší hofmistr pan Adam z Valdšteina s objemným svazkem listin a usedl na první místo.

Nejprve došlo k prudké rozmluvě mezi Thurnem a Janem Rudolfem Trčkou, který byl víry staré pod obojí a nepřítel stavovského odporu.

Skála, jejž u vyličování událostí těchto hlavně sledujeme, takto o tom vypravuje: »V tom když rozličné rozprávky procházely mezi stavy o nynější roztržitosti a příběhu vojenském, z nichž někteří dotkli i veliké upřímnosti k vlasti Jana Rudolfa Trčky; tedy hrabě z Thurnu přitočiv se k dotčenému Trčkovi, promluvil k němu s náležitou horlivostí slova tato: »»Pane ujče, pane ujče! nesluší to jistotně na poctivého člověka mluviti, co ste vy před některými poctivými a vzácnými lidmi mluvili: že byste rádi byli, aby direkcí minula, s defensí sjíti mohlo i s pátého člověka a že sobě to na milém pánu Bohu vinšujete, aby tím dřívěji lid císařský do tohoto království přitáhl a ty, kteří jsou nepokoje příčina, potrestal.««

Proti tomu Trčka přísahou se zavazuje a prsty zdvihaje odpověděl: »»Medle, pane ujče, kdo jest vám to pravil, in rerum natura (v přirozenosti vě není toho člověka, aby to měl ode mne slyšeti a ukázati to na mne.««

Kterémuž hrabě zase řekl: »»Mlčte, pane ujče» a nezapírejte, ukázati se to může, bude-li toho potřeba, lidmi poctivými. Toliž jest povaha upřímného ouda vlasti své milé!««

Jednání sněmovní zahájil nejvyšší hofmistr. Omluviv se, že dne včerejšího jednání účastniti se nemohl, žádal, aby mu proposicí (předloha) sněmovní oznámena byla. Což když se stalo, žádal dále, aby také přečteny byly všechny listy poslané direktorům králem, kurfirsty a stavy druhých zemí, jakož i odpovědi od direktorů na listy ty učiněné, jakož i všecky listiny a spisy za direktoria ve správě obecné spůsobené.

Stavové prohledli ovšem, že návrh tento jen k tomu čelí, aby jednání bylo protaženo, nebo čtení ono bylo by zabralo kolik dní, a za tím ovšem byl by po případě mohl nepřítel doraziti k Praze; proto opřeli se proti tomu stavové a hrabě Jiří z Hollachu, tu také přítomný, ozval se k tomu slovy, které dobře označují povahu tohoto muže.

»Co jest,« pravil, »nám po těch psaních a nač jsou nám, psaní za nás bojovati nebudou a nepřátele ze země nevyženou. Já jako poctivý, jen račte mi dovolení a ordinancí dáti, s pomocí pána Boha chci toho dovésti s svou kompagnií, že dříve dvou nedělí na mostě vídeňském se postavím. V Uhřích jsem jednou s 1000 koní na 10 tisíc Turkův udeřil a je s pomocí boží přemohl a zahnal a tak čer-tvé a švarné kompagnie sem neměl.«

Když i Thurn v tom smyslu se ohlásil, zamítnut návrh nejvyššího hofmistra a přistoupeno hned k uvažování o obraně království. Když však i teď slova se chopili úředníci zemští a obšírností řeči jednání protahovali, a proneseno mínění, nemají li do sněmu povoláni býti také direktoři (nejvyšší hofmistr a strana jeho tomu odporovali). přišli poslové od direktorů se vzkazem, nepřeje-li si sněm, aby direktoři v jednání se účastnili.

K tomu dáno hned svolení velikou většinou, načež direktoři s »velikým dupáním noh a hřmotem — sem i tam rukama házejíce, až někteří jako roucha bledí byli, přišli a všickni před hofmistrem a rotou jeho, škaredě na ně hledíce a hlav ukřivujíce, se postavili.«

Po některé ještě různici a hádce direktoři usedli a pokračováno v jednání. Když došlo na nejvyššího hofmistra, aby mínění své o obraně země pronesl, ohlásil se v tento smysl: »Poněvadž to samé vlastní osobě císařské jakožto králi Českému náleží, aby proposicí na sněmích podával že direktoři ničehož proponírovati a přednášeti k uvažování stavům nemohou, pročež aby z těch jejich artikulův sešlo, od defensí bylo upuštěno, ano i od vyzdvižení pátého člověka, ano i od celé direkcí přestáno a podle napomenutí císařského lid verbovaný rozpuštěn, lid císařský přijat a nic se proti němu před sebe nebralo, naposledy aby se stavové císaři, králi a pánu svému na milost dali a pokorně za prominutí viny své prosili.«

S hofmistrem souhlasili jeho soudruzi, než »stavové, neohlédajíce se nic na rozmysly a rozpakování nejvyššího hofmistra s jeho náhončími, snesli se všickni jednomyslně na tom, aby lidu císařskému do země vpadlému dostatečně odpíráno, pátý člověk vyzdvižen byl a sebe do nejvyššího přemožení přede vším násilím a ouklady nepřátel svých obecných udatně a věrně zastávali: pročež direktorové přijavše od nich s vděčností náležitou tu jejich upřímnou k vlasti své živost a náchylnost, rozkázali ihned dotčené snešení stavův na papír uvésti a zhotovené ještě toho dne středního v soudné světnici vyhlásiti.«

Smutněji skončila záležitost berní, a v jednání stavů českých v ohledu tom vidíme tu bezednou, neuvěřitelnou lehkomyslnost, s jakou vyzouti se uměli i z nejdůležitější povinnosti. Dne 29. srpna ujednáno, že dne následujícího bude uvažováno o berni a zatím — se rozejeli, tak že sněm o ničem více jednati nemohl.

O nové pomoci stavům českým.

Mimo nadání vyskytl se v těžké té době stavům českým přítel v pravdě vítaný.

Ještě za vzpomenutého právě sněmování došla direktorů radostná zpráva od kurfirsta falckrabí od Rýna, Bedřicha V., který oznamoval, že při hranicích českých v Horní Falci sestaviti dal na svůj náklad sbor několika tisíc mužů pod válečníkem Arnoštem z Mansfelda, a že třeba jen svolení stavů českých, aby vojsko to na půdu českou vkročilo.

Direktoři s největší radostí nabízenou pomoc přijali a jmenovali dne 30. srpna 1618. Arnošta z Mansfelda českým generalem dělostřelectva. Na to Mansfeld překročil hranice české a položil se s lidem svým mezi městy Klatovy a Plzní.

Věc ovšem neměla se tak, jak oznamoval kurfirst od Rýna, nebo vzpomenutá pomoc nepocházela od něho, nýbrž od vévody Savojského Karla Emanuele, předka nynějších králů Italských.

Vévoda tento jsa urputným nepřítelem rodu Habsburského, musilť snášeti mnohá příkoří od španělské větve rodu tohoto, když dověděl se o odporu stavů českých, odhodlal se ihned jim ku pomoci, ač byl sám víry pod jednou. Maje právě rozpustiti vojsko, které byl proti Španělům najal, podržel ho aspoň polovici i s vojevůdcem, vzpomenutým Mansfeldem, a vypravil ho na hranice české, ale tak, aby se zdálo, že od kurfirsta Falckého postaveno bylo, čemuž kurfirst nejen neodpíral, ale byl tomu povděčen, že za cizí peníz ukáže Čechům pěknou tvář.

Takovým spůsobem našli Čechové prvého zahraničného spojence a vstoupili tak zřejmě na pole válečné. Odhozena posavadní přetvářka a doznáno, že Čechové jsou odhodláni odpor svůj vyříditi mečem.

O potyčkách v okolí Čáslavském.

Vojsko císařské pod generalem Buquoyem přes Habry a Golčův Jeníkov přibližilo se počátkem měsíce září (1618.) až k Čáslavi. Cestu, kudy se ubíralo, označovaly zříceniny, spáleniště a poušť.

Lid, který dravé té chase vojenské do rukou padl, hrozně katanován. Uši a nosy uřezány ubožákům, a tak zmrzačení s posměchem posíláni do ležení vojska stavovského, mladé ženy a dívky hanobeny, starci a děti rozsekáváni, ženě jakés vyrváno z náručí dítko, rozťato na dvě polovice, těmi tloukli ji zběsilci o obličej, pokřikujíce na ni: »Hle, žer maso a chlastej krev, ty luteránský pse!«

Faráře v Jeníkově narazili na rožeň a na tom za živa ho pekli.

Thurn po ukončení sněmu vzpomenutého postavil se s vojskem svým rovněž u Čáslavi, a svedeny tu některé šarvátky, většímu boji se však Thurn vyhýbal, očekávaje pomocné vojsko od Slezákův, aby mohl pak s větším důrazem s Buquoyem se sraziti, a zatím krátila si obě vojska dlouhou chvíli pálením vesnic, jichž dal i Thurn několik, ovšem z nevyhnutelné prý příčiny, překážely prý jeho ležení, zapáliti.

Mezi tím císařským zle se vedlo a oni přes mnohé loupeže a drancování trpěli veliký nedostatek všech potřeb. V polovici měsíce září trpělo mužstvo již i hladem.

Lid český, o němž, jak již řečeno, Buquoyovi

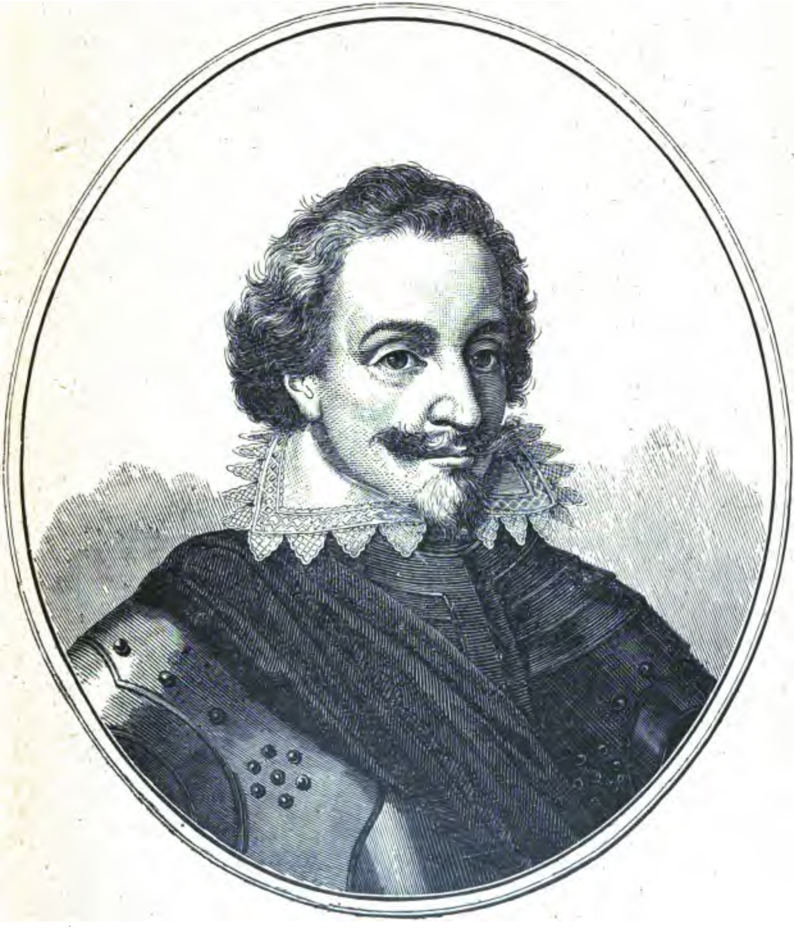

Hrabě Arnošt z Mansfeldu.

slibováno, že ochotně a s radostí ho uvítá, hájil věc stavů českých, jak moha. Přepadával v houštích zejména vozy spížní, zvoněním varoval před příchodem nepřítele, jednotlivá malá oddělení vojenská a hlídky ubíjel bez slitování ba i s ukrutností, opláceje tak za ohavnosti vojskem páchané.

Když dne 17. září k vojsku Thurnovu dorazil Jiří z Hollachu s pomocí vojenskou a zejména s několika děly, ustoupil Buquoy před vojskem českým k Ledči.

Thurn, čekaje, jak již praveno, na pomoc slezskou, zůstal v ležení u Čáslavi.

O spolku se Slezáky.

Stavové čeští nepochodili valně, vyhledávajíce pomoci u stavů druhých zemí ku koruně České patřících.

Slyšeli jsme již, jak Moravané omezili se na pouhou přímluvu u krále a domluvu u direktorů, Slezáci pak učinili rovněž, vyniknuvše nad Moravany jen v tom, že postavili malé vojsko pod Janem Jiřím, knížetem Krňovským, aby zabránili průchodu pomoci polské.

Ve Vídni podařilo se získati vůdce poselstva, Jana Kristiana knížete Břežského; Skála praví, »že ho praktikanti vídenští trunkem úřadu tajné rady císařské opojili, klíč zlatý mu dali a majestátem obzvláštním, že on i potomci jeho v úřadě vrchního hejtmanství ustavičně jedni po druhých trvati mají, poctili.«

A vévoda, vrátiv se v prvé polovici měsíce září (1618.) jako vrchní hejtman země Slezské do Vratislavi, vykonal hned věci císařské dobrou službu.

Jan Jiří, kníže Krňovský, shora jmenovaný. znepříteliv se k vůli statkům, jež ve při ztratil, s dvorem Vídeňským, hořel touhou po pomstě a k té viděl cestu nejpřiměřenější v podporování stavů českých, a proto pod záminkou, že z Polska nebezpečí nehrozí, položil se s vojskem slezským na hranicích kladských. Když pak došla stavů slezských žádost direktorů českých za pomoc vojenskou, poslal Jan Jiří honem posla k vrchnímu hejtmanovi, knížeti Břežskému, má-li se s vojskem svým dáti na pochod do Čech.

Vrchní hejtman zapověděl tak učiniti, čímž zle dotknut kníže, tak že plakal lítostí velikou a hněvem.

Však i stavové čeští velice žehrali na stavy slezské, a byl strach velikého nepokoje v zemi, a direktoři nařídili, »aby žádný z přítomných té noviny mezi lid obecný nevtrušoval a jej snad do nějakého pochybování a pozoufání z strany vysvobození nás a celého království z moci nepřátelské tudy neuvedl.«

Hned potom direktoři uzavřeli, »aby Slezákům po kurýru — pro uspoření času dostatečně a slovy mocnými a příkrými a, jakž Kašpar Kaplíř v přímluvě své doložil, »po česku«, aby porozuměli, po německu psaní ještě jedno učiněno bylo, toho v něm doložíce, aby nedadouce se v tom žádnému rozpakovati, pamatovali na své přísahy, pečeti i poctivosti, jimiž sou se stavům pod obojí království Českého zavázali a pomoc přiřkli, i na to se také rozpomenouce, co jim dobrého při dosažení majestátu Čechové učinili.«

A slovo padlo v půdu dobrou. Stavové slezští vypsali si sjezd ke dni 1. října 1618. do Vratislaví. Tam vypravil král Matěj poselství, v jehož čele byl pan Gundakar z Lichtenšteina, však i direktoři vyslali k stavům Jachima Ondřeje Šlika, Bedřicha z Bílé a Martina Fruveina, tudíž přednější soudruhy své ze všech tří stavů.

A Čechové přijati ochotně, a Slezáci rozhodli, že se Čechům pomoci má a kníže Krňovský dostal rozkaz, aby s vojskem slezským dal se na pochod do Čech.

Proti králi Polskému, či vlastně proti jeho pomoci, pořízeno vojsko nové.

Šťastný tento pro české stavy obrat ve Slezích spůsobil v Čechách značné povznesení myslí, za to u dvora Vídeňského nastalo veliké omráčení. A to tím více, když hned na to přišel do Vídně generál Danpier byv vyslán od Buquoye, aby žádal za rychlou pomoc vojskem, penězi, spiží a válečnými potřebami.

V tísni té odepřelo i město Vídeň vydati své válečné zásoby, a katolická knížata a preláti v říši Německé nechtěli o půjčkách ani slyšeti.

Stísněnost v řadách rad císařských jevila se zřejmým nevražením na ty osoby, které za původce odporu považovány byly.

Došlo i na Michnu.

Když při hostině u jednoho z velmožů rakouských mnoho žehráno na osoby vzpomenuté, ozval se přítomný tam Michna způsobem ne právě hladkým, a tu vyvstal nejvyšší hofmistr Adam z Valdšteina rovněž tu přítomný, »obořiv se hněvivě na řečníka a nazvav ho šelmou, kteráž spůsobila tu bídu v Čechách, udeřil ho na konec v tvář takovou silou, že Michna z úst i nosu krvácel.

Nikdo z přítomných neujal se pokáraného, tak že Michna rychle se vzdálil, chtěje ujíti novým urážkám.«

O bitvě u Lomnice.

Příchodem Slezského vojska a některými jinými zástupy vzrostlo vojsko Thurnovo na 14 tisíc mužův, i hnul se s mocí tou proti vojsku císařskému, k němuž byl se Danpier vrátil z Vídně většinou jen se sliby.

I nezbývalo Buquoyovi, než aby dal se na ústup, a to tak, že on sám chtěl ustoupiti k Jindřichovu Hradci a odtud k Budějovicům, Danpier pak měl ustoupiti k Jihlavi a po případě Moravou do Rakous.

Thurn dověděv se o úmyslu Buquoyově, poslal nejprv dne 1. listopadu 1618. list k radě města Jihlavy, aby vojska Danpierova do města nepouštěla, a sám s knížetem Krňovským udeřil na ležení císařského vojska u Pelhřimova.

Tři sta kyrysníků Thurnových vniklo do ležení a spůsobili tu hrozné krveprolití a zděšení takové, že nepřítel v divokém chvatu utíkal jednak k Jihlavě, jednak k Počátkům, jednak ku Jindřichovu Hradci.

Ležení s hojnou kořistí, s něco zásobami a některými děly zůstalo v rukou vítězů, kteří položili se v městě Pelhřimově.

Ta část císařských, která se dala k Jihlavi, byvši odbyta od Jihlavských a zakusivši před městem mrazu, tak že deset vojákův a dvě děti za jednu noc zmrzli, dala se na zprávu o přibližování se vojska Thurnova na útěk na všechny strany, tak že po 2, 5, 10, 15, 20 až 30 osobách Moravou se bídně protloukali.

Buquoy pokusiv se dne 5. listopadu (1618.) marně o Jindřichův Hradec ustupoval k Budějovicům, Thurn pak táhl mu v patách a dostihl ho v pátek před Přenesením sv. Ludmily čili dne 9. listopadu mezi Veselím a Lomnicí u velikého rybníka. —

Bitva počala o poledne a trvala až do soumraku, totiž asi pět hodin. Buquoyovi pobito kolem 500 mužů, však i jemu samému prostřelena ruka, dva z vyšších důstojníků Kollalto a Krichinger těžce raněni, plukovník čili nejvyšší Štander s jinými šesti kapitány čili hejtmany zabit.

Zajato bylo do dvou set pěchoty s některými důstojníky, veliký počet mužstva rozschovával se v blízkých houštinách, kde však od okolních sedláků vyhledáni a bez milosti s krutým potrestáním za bezuzdnost svou pobiti.

Když nepřítel druhý den vojsko si pořádal, nedostávalo se přes půldruhého tisíce hlav. Se strany české zhynulo dle nejvyššího udání as sto životů lidských, což vojsku Thurnovu nahrazeno ihned přestoupením zajatců do řad českých.

Buquoy zavřel se v Budějovicích.

Obecný byl stesk do chabosti vojska českého, které prý mohlo nepřítele zcela zničiti, než i tak direktoři dali v chrámích pražských slaviti radostné »Tě Boha chválíme«.

Když Buquoyovi chtěl na pomoc přispěti Dampier, který mezitím v Rakousích něco mužstva byl sebral, byl od nejvyššího Oldřicha Vchýnského u Nových Dvorů zaskočen, asi 300 mužů mu pobito, 38 vozů se spíží a 18 tisíci zlatých vzato, a kořist ta s velikou radostí dovezena do blízkých Nových Hrádů, kde odevzdána generálům.

O dobytí města Plzně.

Tak jako přede dvěma sty léty za hnutí husitského tak teď za odporu stavův odtrhla se Plzeň od obecné věci národa, ačkoliv z počátku i Plzeňští slíbili státi se stavy za jedno; ale brzo se rozmyslili, odepřeli obeslati sněm v měsíci červnu svolaný a přijali i něco mužstva zbrojného pod velením Felixe Dornheima od krále Matěje poslaného do svého města.

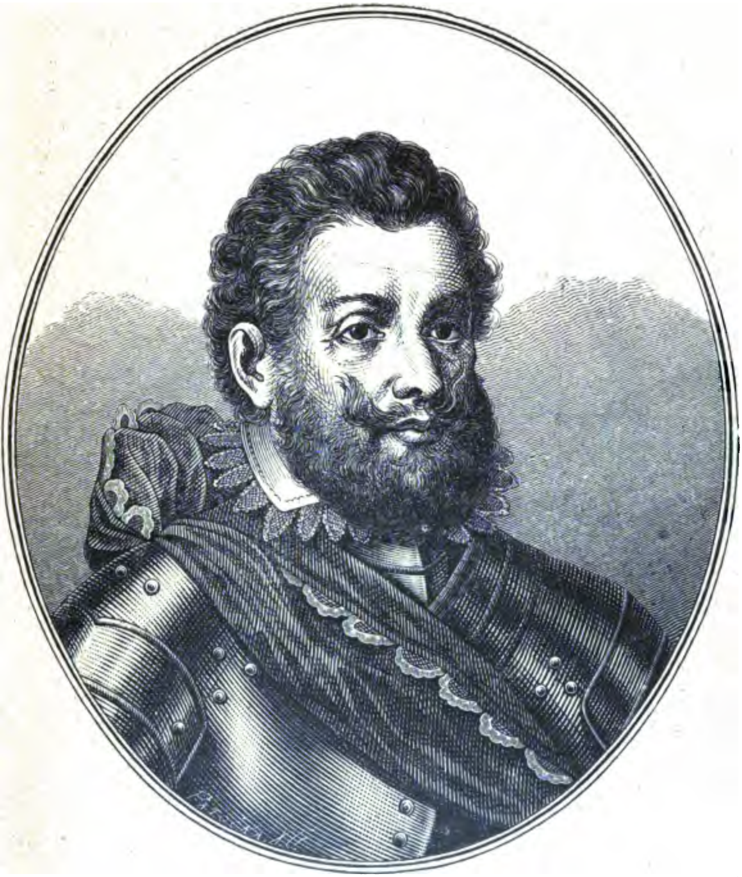

Jan Jiří, markrabě Krňovský.

Dornheim opravil opevnění městská, a když pak z celého širého okolí do Plzně se sešla šlechta a preláti pod jednou, stala se Plzeň střediskem a útočištěm těch, kdož se stavy pod obojí nesouhlasili.

Tak zejména přišel jmenovaný již shora opat Plaský, který ujal se řízení hrubé střelby.

Direktoři neradi viděli roztržku tuto a poslali k Plzeňským Diviše Markvarta z Hrádku, aby je k svornému se stavy jednání naklonil, však darmo.

Plzeňští všeliký smír odmítali a chystali se k tvrdému odporu, nelekajíce se škod sebe větších. Velikou výhodou jim bylo, že jich nestihl osudný rok 1547. ranami svými a oni zejména nemusili vydati králi zbraně a hrubou střelbu.

Nejprv dali zatarasiti dvě ze čtyř bran, k dvěma otevřeným postavili hojnou stráž pod řízením Tomáše Selendera z Prošovic, bratra pověstného opata Břevnovského Volfganga. Děla vytažena na hradby a mužstvo vzato pod přísahu.

Tak počátkem měsíce července 1618. byla Plzeň připravena k nejkrajnějšímu odporu.

Direktorům nezbývalo, než aby na nepřátelské projevy odtrhlého města odpověděli rovněž nepřátelstvím, a v tom přišel jim, jak už bylo řečeno, velice vhod Mansfeld, který hned proti Plzni nepřátelsky si vésti počal, ač direktoři stále městu ruku ke smíru podávali a Mansfeldovi nařizovali, aby všelikého krveprolití se zdržoval.

V druhé polovici měsíce září (1618.) dal Dornheim spáliti předměstí plzenská. Sám primas jezdil prý na koni v předměstích těch maje v obou rukách po pochodni, zapaloval stavení; neodpuštěno prý ani kolébce pod nemluvnětem ani loži pod nemocným.

Tím spůsobem učiněno škody na milion korun.

Mansfeld přitrhnuv těsně k městu, položil se s mužstvem svým na polední stranu od města, dále rozložilo se vojsko poslané na pomoc od direktorů zejména Žatečtí, Slanští, Rakovničtí, Chomutovští, Klatovští a Domažličtí.

Plzeňští pomocí Maxmiliana, vévody Bavorského, dostali do města svého 600 mužů, hojně střeliva, ba i dovedné puškaře, kteří by hrubou střelbu řídili.

Na chvíli se zdálo, jako by Plzeňským nebezpečí ještě nehrozilo, nebo Mansfeld dostal náhle rozkaz, aby k Budějovicům vytrhl, když však Plzeňští za odcházejícím vojskem výpad z města učinili a něco žoldnéřů porubali, změněn rozkaz a Mansfeld vrátiv se před Plzeň, počal ihned příkopy a náspy hnáti, aby město plně obklíčil.

Direktoři i teď myslili na smír, ale zase s malým zdarem. A tu Mansfeld, obdržev 12. října 15 centů prachu, 5 centův olova, 600 kulí a tři pěkná polní děla, jal se ve čtvrtek dne 18. října (1618.) silně stříleti na město. S kláštera bosáckého sražena věž a mnich mši sloužící kulí přeražen.

Na to odňal Mansfeld obleženým vodu a hradby střelbou silně porouchal.

A tu ujímal se Plzeňských král Matěj. Psal direktorům, poroučel a napomínal, aby od Plzně odtrhli, Mansfelda ze země vybyli, lid verbovaný i domácí rozpustili, lid jeho válečný přijali a všemi potřebami podporovali, vůbec od direkcí a defensí upustili, pak že bude — s nimi vyjednáváno.

Jak odpověď direktorů zněla, netřeba ani připomínati.

Sám král asi málo doufal a proto hned ucházel se o prostřednictví u kurfirsta Saského, ba on chtěl, aby vyjednávání o dorozumění dálo se v Plzni, aby město aspoň na čas bylo otevřeno.

Mansfeld vyjednávání tato mínil učiniti zbytečnými a podnikl dne 20. října na město prudký útok, ale byl s citelnou ztrátou na mužstvu odražen. Plzeňští podnikli hned na to výpad a zlá šrůtka strhla se o několik kusů hrubé střelby, které chtěli Plzeňští aspoň zacvokovati, čili zaražením hřebů do prachovnic nepotřebnými učiniti. Tomu zabránil Mansfeld, dav do města vhoditi osm třaskavých kulí tak zvaných granátových jablek čili prostě granátů, které majíce po 49 librách váhy, způsobily v městě na staveních náramných škod. Tak byvše zastrašeni, vrátili se Plzeňští do města.

Oblehatelé mnoho si naříkali, že kdo raněn byl kulí z města vystřelenou, ztěžka se vyhojil a měli za to, nejspíše s dobrým důvodem, že kule ty byly jedem napouštěny »proti obyčejné zvyklosti a povaze vojenské.«

Koncem října zničil Mansfeld Plzeňským mlýny se značnými zásobami obilí a mouky.

A zase vyjednáváno. Kommissaři vyslaní od direktorů na šípech vestřelili do města dopisy, ale s tímž účinkem jako předešle, ač nemálo hrozili, neučiní-li Plzeňští dle žádosti direktorův, že hrabě, zmocniv se města násilím »dle ohlášení svého ani dítěte v mateřském životě živiti (na živu nechati) nechce.«

Však i prosba i hrozba zůstaly lichými.

A zase vévoda Bavorský všelijak se snažil, aby Plzeňské z železného kruhu Mansfeldova vysvobodil. Vyjednáváno opět. Plzeňští měli zaplatiti Mansfeldovi 60 tisíc zlatých rýnských a ovšem přistoupiti ku stavům, začež zaručovány jim jejich výsady a svobody z dob minulých, než nabídnutí nepřijato ani tenkrát, kdy direktorové upustiti chtěli od oněch 60 tisíc rýnských.

Tu přistoupil Mansfeld k rozhodnému činu. Dne 2. listopadu dal od rána po celý den a noc stříleti k městu, v čemž dne následujícího pokračováno, tak že hradby městské silně porouchány.

Mezi tím zahynul velitel Plzeňských Felix Dornheim, byv uveden v podezření, že s Plzeňskými neupřímně smýšlí; zapřisáhl prý se, aby dne toho nepřežil, je-li podezření to oprávněným. Když pak toho dne s večerem stráže přehlížel, zastřelen prý od hraběte Jiřího Holmuta, nejvyššího lajtnanta z vojska Mansfeldova. Nástupcem jeho byl jmenovaný shora Tomáš Selendr z Prošovic.

Hlavní útok na město ustanoven na středu svátek obětování panny Marie čili 21. listopadu r. 1618. Útok učiněn se všech stran současně, a přes statečný odpor obležených podařilo se oblehatelům průlomem u Pražské brány vniknouti do města.

Plzeňští zapálili osazené od nepřítele domy, ale silný déšť oheň uhasil, a vojsko stavovské dralo se neodolatelně směrem k náměstí, což se mu i dobře podařilo; obhájcové ustoupili do kláštera bosáckého a tu teprve, vidouce nezbytí, se vzdali

Následujícího dne vtáhl do města hrabě Mansfeld s hrabětem ze Solmsu.

Posádka plzeňská čekala v šiku na náměstí, co se s ní díti bude.

Dne 23. listopadu oznámeno Plzeňským, aby všelikou střelbu, střelivo i zbraň obecní i soukromou složili na radnici, což se také stalo.

Když praporečník žoldnéřský vítěznému veliteli podal na znamení vzdání se praporec, byl mu tento vrácen v uznání, že žoldnéři statečně se drželi, načež s muškety (ručnicemi) ale bez luntů čili zápalných knotů propuštěni; když pak jim primas plzeňský, Jan Rudolf Volfinger, zadržaný žold vyplatil, přestoupili z větší části k Mansfeldovi.

I domácí vojáci propuštěni domů, odebrána jim však zbraň a dány jim za to bílé hůlky. Zemanská jízda propuštěna sice také, ale když náčelník její Petr Běšín z Běšin podával vítězi praporec, strhl s něho hrabě ze Solmsu černou damaškovou roušku, a jen holou žerď dostal Běšín zpět

Plzeňským oznámeno, že jsou zajatci a že jim zaplatiti jest 120 tisíc rýnských a vydržovati vojsko Mansfeldovo potud, pokud by jinam obráceno nebylo. Posádka tato ovšem uvedena v brzku na menší počet sedmi setnin jízdy a pěchoty, nebo ostatní vojsko pod hrabětem ze Solmsu odesláno k Budějovicům.

Nejvíce tísnilo Plzeňské, že pod obojí, hlavně ovšem vojsko, vykonávali svou bohoslužbu ve hlavním chrámě sv. Bartoloměje, chlubívaliť se, že v chrámě jejich nikdy jiná bohoslužba než dle řádu katolického vykonávána nebyla, a nazývali proto chrám ten svým Římem; teď zbaveni byli své chlouby. — Na hrdle ztrestán byl jedině městský kat, poněvadž prý po vojácích mansfeldovských střílel kulemi jedem kalenými. Vytýkáno mu i to, že užíval zbraně, které jemu, jakožto člověku bezectnému užívati volno nebylo.

O vpádu do Rakous.

Stavům českým mimo pomoc, jíž v čele stál Mansfeld, a skrovnou pomoc od Slezáků, dostalo se mnoho krásných slov a slibů, ale ke skutkům nedocházelo. Ba i doma to vázlo. Málo bylo takových jako Albrecht Jan Smiřický, který sebrav na panstvích svých 1100 mužů pěchoty a 90 jezdců, vydal se s nimi za Thurnem k Budějovicům; většina stavů zachovala se jinak. Poslala menší počet nežli byla povinna a to lidí k válčení neschopných tak, že místo 33 tisíc mužů sešlo se sotva 15 tisíc a to takové chasy, že direktoři se rozhodli, poslati lid ten domů. K potřebě nebyl, byl by tedy býval jen zbytečným břemenem.

Ještě hůře bylo s berní. Ta se nescházela a neplatili i tací, o nichž obecně bylo známo, že mají doma nahromaděny veliké summy peněz; poněvadž ani půjčkou nikdo nechtěl pomoci, vojsko pak usilovně již žádalo za vyplacení zadržaného platu, nezbývalo direktorům než sáhnouti k prostředkům »tureckým«, jak praví dějepisec Gindely.

»Učinil se začátek« vypravuje Skála »na Adamovi Hrzánovi z Harasova«, člověku nad míru houževném. Nebo vyslavše z Prahy zvláštní kommissaře s některými písaři od úřadu berničního a při nich pro bezpečnost cesty 100 mušketýrů a 100 rejtharů na statek jeho Červený Hrádek, nad městečkem Borkem (u Chebu) pod horami ležící, poručili jim, aby uvážíce se v něj, jakýmkoli spůsobem a fortelem, co tam koli peněz na hotově složených od něho najdou, ty všecky aby dobře do soudku zabedněné s sebou na hrad Pražský přivézti hleděli. Což když se stalo, a dotčení kommissaři s jistým obmyslem dostali se nahoru na zámek a předloživše hejtmanu neb úředníku poručení direktorův, jeho v tom (napomenuli), aby se ničemuž na odpor nestavěl, nýbrž, kde by panské peníze ležely, jim ukázal a proti dostatečnému jich pojištění vydati se nezpěčoval: tedy hejtman rozuměje, že by nebylo mu možné, jak poručení direktorův tak ovšem moci přítomné odolati, vol neb nevol takové peníze jim vykázal, jichž se na všelijaké běžné minci 118 tisíc kop míšeňských (590 tisíc korun) našlo A tak kommissaři, davše je do soudkův zabedniti, odvezli je do Prahy, hejtmanu pak zanechali místo nich jistoty na všecky tři stavy svědčící. Mimo tuto summu byly témuž Hrzánovi vyzdviženy peníze hotové i na jiných jeho statcích jako na Skalce, Lanškrouně a j.

Ze zájmu tohoto posláno 80 tisíc tolarů za vojskem, aby spokojeno bylo.

Což divu, že za obecné této tísně Thurn dověděv se, že v blízkém úkrají Dolních Rakous táhnou vozy s kořistí v Čechách sebranou, honem zamýšlel na zaskočení povozů těch.

Zanechav před Budějovicemi větší část svého vojska pod velením hraběte z Hollachu, vydal se dne 25. listopadu 1618. se 4000 mužů pěchoty i jízdy na pochod přes hranice do Rakous.

Přednímu voji velel hrabě Jindřich Šlik a ten, sotva že hranice přestoupil, utkal se s průvodem vojenským, který doprovázel 42 vozy lupem naložené, mezi čímž se i 7000 kusů tolarů nalézalo a tisíc kusů dobytka. Kořist tato vezena pro vzpomenuté shora důstojníky Buquoyovy, Krichingera a Kollalta.

Průvod jednak pobit, jednak zahnán, neb i zajat, a ulovená kořisť poslána Thurnovi.

Poněvadž zajatci tvrdili, že hojnější ještě lup nalézá se v městečku Světlé, tu nedaleko ležícím, přirazil k němu dne následujícího za časného jitra a rozraziv třaskavou kulí bránu, vnikl do městečka, při čemž mu zastřelen byl rytmistr Burian Kaplíř ze Sulevic. Kořist, jíž se tu zmocnil, vydal v plen svým vojákům, »aby budoucně mu byli volnější.« Pověst, že v klášteře Světelském nejvzácnější část lupu jest ukryta, se neukázala pravdivou a opat zakazoval se, že zotvírá vše hraběti, aby se přesvědčil, že nikde nic ukryto není.

Thurn postoupil na to dále do Rakous, tak že ve Vídni povstal veliký strach, a most přes Dunaj opevněn hned náspy a srubem.

Když se král Matěj dověděl o vtržení Čechů do Rakous, prohodil s líčeným humorem k přítomnému králi Ferdinandovi: »Slyším, že moji Čechové procházejí se mi až i do země,« rozumí se, »Dolnorakouské«.

Král Ferdinand cítě osten ve slovech těch, odpověděl s líčeným rovněž klidem: »Ovšem, oni přicházejí až příliš blízko k nám!«

A byla to opravdu procházka, kterou tu české vojsko podniklo; nebo na rozkaz Thurnův musilo se zdržeti všelikého plenění a násilí, v čemž před tváří samého krále nejlepší svědectví jim dává jmenovaný výše opat kláštera Světelského. Když mu totiž ve Vídni domlouváno, že přátelsky se k Čechům měl, odpověděl, »poněvadž ani císař ani žádný jiný jich nebránil, lid pak český mimo potravy a vyživení za své peníze ničehož od nich nevyhledával, ani žádného příkoří jim neprokazoval, že sou také neměli žádné slušné příčiny k tomu, aby takové síle daremně a zbytečně s svou dokonalou záhubou trucovati a odpírati měli«.

Thurn měl dobrou příčinu, aby lid svůj držel na uzdě a nedopustil mu měřiti tím loktem, kterým žoldáci Buquoyovi v Čechách se řídili. Obě arciknížectví Rakouská byly země převahou protestantské. Někdejší volnost náboženská, Maxmilianem mlčky jim poskytnutá, byla již za Rudolfova panování a za Maxmilianova a Matějova vladaření všelijak zkracována, a přes »koncessí« z roku 1609. cítili protestanté čím dále tím tíže, že jsou, ač většinu obyvatelstva činí, trpěnou jen a bezprávní společností. Odpor stavů českých přišel jim vhod, a oni, jak už praveno, statně opřeli se, když žádány na nich pomoci proti Čechům. Čím více štěstí se k stavům českým kloniti zdálo, tím směleji vystupovali, a řečník jejich pan Krištof Ondřej z Thonradlu nejednou unavil krále Matěje obšírným vyčítáním bezpráví, jež souvěrci jeho snášeti musí, tak že nemocí nebo obědem vymlouvati se musil, aby se zbyl nepohodlného řečníka.

Žádosti protestantů dolnorakouských za svobodu vyznání odkládány, odmítány a neustupní sněmové rozpouštěni. A tak se stalo právě i v době, kdy Thurn vtrhl do Rakous. I považován tudíž vůbec za pomocníka a vysvoboditele z poměrův nesnesitelných a nebylo mu báti se od domácího obyvatelstva odporu aneb úkladů, zejména když vojsko jeho lidsky si vedlo.

Jménem stavů hornorakouských jednal s Thurnem Gotthard ze Štahremberka; výsledkem jednání toho bylo, že stavové hornorakouští dali pořiditi sruby a náspy a to na hranicích českých, ovšem proti Buquoyovi, když by se do země draj a na Dunaji u Engelhartszellu, aby zabezpečena byla cesta z Bavor po suchu i po vodě.

Sjezd, který se na to sešel v Linci a který odmítl žádost krále Matěje za zrušení opevnění těch zvolil poselstvo k sjezdu se stavy dolnorakouskými do města Hornu čili Rohu, kamž dali se najíti i vyslaní od stavův uherských se samým palatinem v čele.

Jednáno o spolek na obranu víry prctestantské a ovšem i o spolek s Čechy, obecně však snešeno, aby se sečkalo, až by se stavové moravští rozhodli, rozumělo se pak samo sebou, že nemá nic proti Čechům nepřátelského podniknuto býti. —

O novém jednání s Moravany.

Morava pokladána po hlavě, království Českém za předního úda říše České a proto nebylo v záležitostech říše této lhostejným, jak tento úd chovati se bude vůči odporu stavů českých. A zase svolán ke dni 15. prosince 1618. sněm moravský, aby vzal v úvahu, co činiti vůči hlavě říše, království Českému!

Že slovo stavů moravských veliké bude váhy, dobře postřehli stavové čeští a proto nemálo stáli o to, aby Morava k nim přilnula, než, jak již vypravováno, s prospěchem nevalným. Snahy stavů českých i direktorů mařil již vícekráte jmenovaný pán moravský Karel ze Žerotína, Český Bratr.

Slavný tento pán narodil se v pondělí před sv. Ludmilou (15. září) roku 1564. z rodičů Jana ze Žerotína a manželky jeho Marty z Boskovic.

Pan Jan ze Žerotína byl horlivým vyznavačem víry českobratrské, a jeho přičiněním, jak již vzpomenuto, vydána v knihtiskárně jeho na tvrzi Kralicích bible Kralická a bratrský kancional. Zemřel 15. února 1585.

Karel, starší ze dvou synů Janových, vychován rovněž ve víře českobratrské na výborné škole Ivančické.

Na to odebral se na akademii do města Štrasburku v Alsasích, odtud na universitu Basilejskou a konečně na slovutnou tenkráte školu ve švýcarském městě Ženevě, kde učil slavný Theodor Beza, přítel Kalvinův a příznivec církve českobratrské.

Ze Ženevy vydal se v průvodu krajanů svých Karla z Lichtenšteina a Jaroslava z Bubna na cestu po Francii, Britannii, Nizozemí a Německu, konečně vydal se do Vlach, navštívil tu vysoké školy v Padui a Bononii a přišel až do Říma.

Všude hledal poučení a všude všímal si toho, co by mu v životě prospěšným a užitečným býti mohlo.

Což tu divu, že mladík nadaný statky vezdejšími přehojně a k tomu krásou tělesní i duševní, velikými přednostmi ducha a výmluvností neobyčejnou vyspěl v muže, jací bývají výkvětem oné doby, mužem, jemuž kynula veliká budoucnost, větší, nežli jaké nepřízní osudu se dočkal. Nebo muž, který mohl býti druhým Jiřím Poděbradským, zemřel sice v otčině, ale jako z milosti trpěný vypovězenec.

Karel vrátiv se na krátko ze svých cest na Moravu, vybral se zase do ciziny a stráviv delší čas ve službách Francouského krále Jindřicha IV. vrátil se zase domů a založil si svou domácnost, pojav roku 1588. za manželku Barboru, dceru pana Arnošta Krajíře z Krajku na Mladé Boleslavi, která mu však po třech letech zemřela.

A zase vydal se do ciziny a to do služeb vojenských, nejprve u krále Francouského, pak v Uhrách. Vrátiv se roku 1594. domů, stal se soudcem zemským.

Od těch dob účastnil se ve správě země Moravské s velikým úspěchem, nebo vedle nevšední své vzdělanosti literní vynikal zkušeností ve vécech vojenských; rovněž neměl sobě rovného v známosti domácího práva.

Vyskytla se ovšem mocná strana, která smluvila se na záhuhu Karlovu a přičiněním kardinála Ditrichšteina, biskupa Olomouckého, vypuzen i z úřadu soudce zemského, poněvadž se zpěčoval přísahati dle řádu katolického. Z obviňování, kterými byl nepřátely svými zasypáván, očistil se dokonale, ovšem po mnohých soudech a zaneprázdněních.

Z příčiny této a některých jiných napsal pověstnou svou obranu čili apologii řízenou k panu Jiřímu Hodicovi, která je vzorem jadrné, české, právnické mluvy.

Když mu druhá jeho manželka Eliška Krajířovna, kterou byl roku 1596. pojal, zemřela, pojal roku 1604. pannu Kateřinu, sestru pověstného potom Václava Eusebia čili Albrechta z Valdšteina.

V době té spřátelil se Karel s vynikajícími zastanci víry pod obojí v zemích sousedních jako s Václavem Budovcem a Petrem Vokem v Čechách, s Štěpánem Illešházym v Uhrách, Gotthardem ze Štahremberka a Erazimem Černemblem v Rakousích a s Hartvíkem ze Stiettenů, hejtmanem knížectví Krňovského.

Přidržev se počátkem století XVII. arciknížete Matěje, byl předním jeho jednatelem se stavy českými, jak už vypravováno, začež zvolen a potvrzen za hejtmana zemského na Moravě, kterýžto úřad spravoval od roku 1608—1615. A vzdal se ho teprve, když přes nejlepší svou vůli, kterou pro dobro rodiny Habsburské pracoval, brán u dvora v podezření úmyslů nepřátelských. Při vypuknutí odporu stavů českých byl snad jediným v národě Českém, jenž postřehl ihned pochybený průběh událostí tehdejších a vší silou radil ku smíření a pokoji.

Snaha tato, jak z výsledků nyní tvrditi můžeme, jediné dobrá, připravila jej o jeho oblíbenost v národě a to i v zemi Moravské, ale věc ta mínění jeho nezměnila; a tak i při vzpomenutém shora

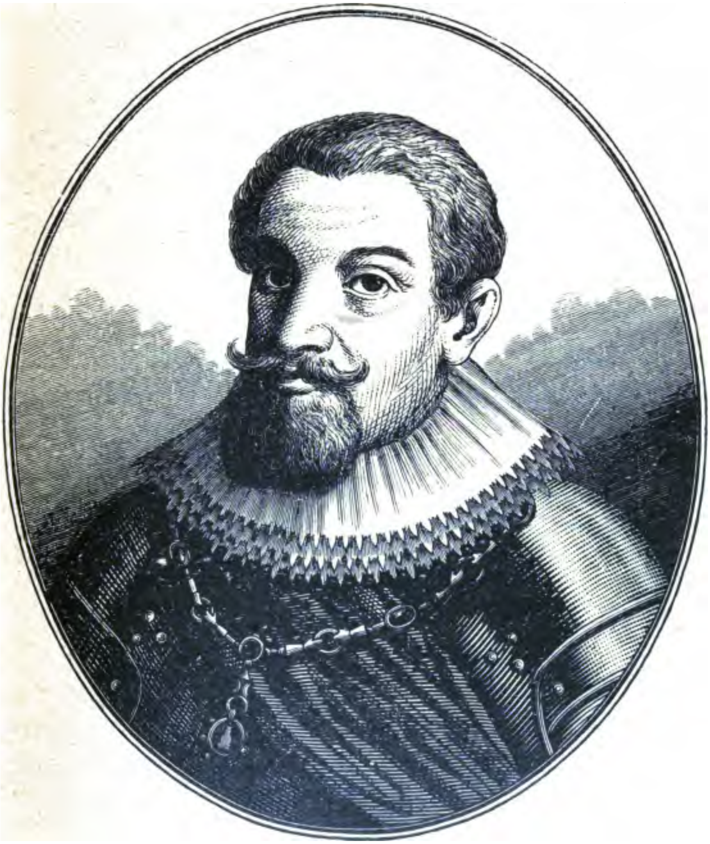

Jan Jiří, kurfirst Saský.

sněmě, k němuž stavové čeští vypravili Pavla z Řičan, Oldřicha z Gerštorfu a Smila z Michalovic a k němuž z Rakous dostavil se i Thurn, zvítězilo mínění Žerotínovo a stavové moravští nepřistoupili ku spolku čili konfederaci se stavy českými. Věc tato zase nemálo ponukla stranu pod obojí proti Karlovi a netajně podezříván až i ze zrady. Karel hájil se ovšem více soukromě. Tak na příklad v listě k pánovi z Tiefenbachu, který mu byl psal o těch divných pověstech, o něm roztrušovaných, praví: »Jest mi s velikým podivením, že se mnou tak špatně spokojeni jsou, ač jsem posud přece nic jiného nečinil, leč k pokoji radil, se vší pilností a opravdovostí jej vyhledával a podporoval, neprovinil ničeho ani slovem ani skutkem. Také proti Čechům jsem se nikdy neprohlásil, aniž jich protivníkem se činil, nebo proti nim někoho popuzoval, nemaje věc jejich nikdy za bezpráví; arci že jsem způsob, jakým oni při svou vedou, nikdy neschvaloval, proto však nedoznali nikdy ode mne nějakého nepřátelství!«

Rozhodnutí sněmu moravského bylo těžkou, ba skoro rozhodnou ranou odporu stavů českých; nebo, kdyby byli teď Moravané k Čechům přistoupili, byli by tak učinili i Rakušáci a nejspíš i Uhři a Vídeň byla by se octla v moci jejích. Bylo velice smutným znamením pro národ Český, který jindy o osudech svých vůči celé Evropě vítězně rozhodoval, že závisel teď tak těsně na domácích i cizích spojencích; už z toho jasno, že kořen národa nevězel ve zdravé půdě, než v sypkém písku a ti, co v době té řídili osudy jeho, byli třtinou, kterou cloumal vítr každou chvíli s jiné strany vanoucí. —

O sněmě českém ze dne 18. března 1619.

Od sněmu svatobartolomějského bylo se mnoho stalo v záležitostech českých, a proto bylo třeba svolati sněm zase. Tak mimo vypravovaná jednání se sousedními zeměmi učiněn byl ještě jeden pokus o urovnání odporu stavů českých cestou smírnou, což mělo se státi prostředkováním kurfirstů na sjezdě v Chebu, který určen na den 14. dubna 1619.

Vedle toho bylo horlivě pomýšleti na doplnění branné moci české, nebo vojsko to v ležení před Budějovicemi zasaženo hrozným morem, tak že asi na polovici bylo ztenčeno. Proto také válčeno počátkem roku 1619. velice chabě a musilo dopuštěno býti, že Buquoy v době té výpady z Budějovic a Krumlova hrozně poplenil okolí měst těchto, tak že počítalo se do 200 osad ohněm zničených.

K zahájení sněmu přinesl hrabě z Hollachu listy od Thurna a Kolonny z Felsu, v nichž žádali za brzké zaslání posil a potřeb.

Sotva že sněm v pondělí po neděli Judika (18. března) 1619. zahájen, přednesl president sboru direktorského pan Václav Vilém z Roupova proposici, v níž na předním místě bylo 1. opětně vyzdvižení hotovosti zemské a to dvacátý člověk z venkova, šestnáctý z měst, 2. rozepsání berně ku placení žoldu, a 3. odvádění dávek v přírodninách zejména obilí pro vojsko.

Vedle toho měla zase šlechta vypraviti se do pole s jízdní družinou, města, rozumí se královská, pak měla na svůj náklad vypraviti 400 jízdných. Proti tomuto poslednímu města se ohradila a k tomu nesvolila, ani když počet mužstva na polovici snížen. Hotovost měla postavena býti do dne 8. dubna 1619.

Poněvadž nařízené ozbrojení mělo se vztahovat i na stranu pod jednou, jednáno o tom s předními katolíky, s nejvyšším purkrabím Adamem ze Šternberka, s Vilémem Slavatou, který v době té dlel ještě v Praze, s převorem Děpoltem z Lobkovic a se zámeckým hejtmanem Divišem Černínem.

Purkrabí ohlásil, že hotov jest zastávati se svobod zemských a k tomu cíli že chce přistoupiti na obranu jejich, k hotovosti zemské však že přispěti nemíní.

»Slavata nevyhražoval sobě ničeho, ohlašuje se, že vedlé stavův všecky povinnosti, k obraně země směřující, již proto podstupovati chce, poněvadž shledává, že nepřítel ani katolíkův ani protestantův nešetří.«

Se Slavatou souhlasil i převor i Černín.

Sněm svolil dále k vybírání berně, jak již roku 1615. byla vyměřena a mimo to k mimořádné berni 100000 tolarů, kterou měli platiti stavové a neukládati jí poddaným.

Větší obtíž činilo požadování dávek obilních. Svoleno k nim jakožto nutně potřebným sice ihned, ale obtíže činilo rozvržení jejich. Stavové vyšší podvolovali se, že dají z každé selské usedlosti po půlkorci ovsa neb ječmene a čtvrt korce žita, ze statků svých nechtěli dáti ničeho, žádali však, aby každé město královské uvolilo se odvésti po 200 korcích žita, tolikéž ovsa a pak všechna města společně 500 strychů ječmene.

Města se zase opřela, a tu Pražané ohlásili, že dají 500 strychů ovsa a 250 strychů žita, vybízeli pak ostatní města k podobné oběti za vlast, než vlastenectví bylo v době té nebernou mincí, a čtyřicet královských měst se konečně nabídlo že dají 20 korců žita a 50 korcův ovsa. Almužnu tuto stavové vyšší odmítli a přijali jen nabídnutí Pražanů.

Aby jednak předešli liknavosti v dostavování hotovosti vojenské, jednak aby jalové pokladnici státní k penězům pomohli, ohlásili direktoři, že všichni ti, kdož v minulém roce nepostavili buď žádného mužstva aneb aspoň nikoliv počet ustanovený, mají platiti pokuty za jezdce 120 a za pěšího 60 tolarů.

Takovým spůsobem sešlo asi 300000 tolarů, smutné to svědectví tehdejší občanské statečnosti — ale ani pokuta se nesešla.

Sněm tento přikročil i ku zabavení jmění a statků těch, kdož se postavili za nepřátelé stavů českých. Byli to především kancléř Zdeněk z Lobkovic, Bořita z Martinic, Vilém z Vřesovic, nejvyšší mincmistr, Jan z Klenového, nejvyšší písař, arcibiskup

Jan Lohelius, opatové Strahovský a Broumovský a více jiných, celkem asi třicet.

Konfiskace tato nevztahovala se na nejvyššího purkrabí, převora Děpolta, Slavatu, nejvyššího hofmistra a hejtmana Černína, poněvadž tito aspoň v době té ničím stavům na odpor se nestavěli.

Na to jednáno o sjezdu Chebském; zvoleno 19 mužů jednak ze sněmu, jednak z direktorů, kteří by stavy české při sjezdě tom zastupovali. Vyslaní měli především žádati, aby král svolil k sjednocení se stavů podobojí ze všech jeho zemí za účelem hájení víry pod obojí, dále aby jesuité navždy zůstali z Čech vyloučeni, dále aby zabavení jmění právě nařízené zůstalo v platnosti, a konečně aby ti, kdož minule proti stavům pod obojí jednali, navždy zbaveni byli úřadů veřejných.

K závěru jednáno o potrestání Plzeňských. Stavové vyšší navrhovali. aby město z kořen bylo vyvráceno, čemuž však stav městský odporoval a navrhoval pouze vypuzení katolíků a na místo jejich aby povoláno bylo obyvatelstvo pod obojí.

Věc nerozhodnuta, neboť brzy nastaly poměry, které mysle veškerého národa jinam obracely.

Po pěti denním rokování se sněm dne 23. března 1619. rozešel.

O smrti krále Matěje II.

Během jednání sněmu českého udála se věc, která zase záležitosti české rázem v jiné koleje přesunula. Dne 20. března 1619. zemřel ve Vídni český král Matěj II. Byl churav již od delší doby, churavost pak ta stoupala zevnějšími dojmy, jimiž v poslední době byl zasažen. Nejprv byly to události pražské a odpor stavů českých, dále násilné odstranění kardinála Khlezla, na nějž zapomenouti nemohl, a konečně smrt mladé jeho manželky, zemřelať královna Anna koncem roku minulého, dne 14. prosince (1618.), na následky své nestřídmosti v jídle; nebo milujíc nade vše hojnou, vybranou tabuli, nedovedla se mírniti, čímž tučnost její dostoupila takové míry, že stala se záhubnou i životu královninu.

Choroba, která krále v posledních dobách k lůžku poutala, zdánlivě ulevila, a ještě 17. března stoloval dle svého obyčeje, načež dal se v křesle nositi po komnatách, a 19. března pojedl a popil s chutí a byl mysli dosti veselé. Když ve středu dne 20. března o šesté hodině ranní do ložnice královy vstoupil životní jeho lékař doktor Mingonius, nalezl krále dosti čerstvého, tak že chtěl povstati z lože a dáti se ustrojiti.

Vešel komorník a přinesl králi ranní polévku, »kapounovou«, kterou tento požíval pomocí zvláštní trubičky.

Náhle kral zvolal: »Co se to se mnou děje; nevidímť své pravé ruky!« A již počal se na lůžku svíjeti a prudce sebou lomcovati.

Přikvapivší lékaři všelijak snažili se ulehčiti se smrtí zápasícímu, ale marně.

Zatím sešli se do ložnice král Ferdinand, papežský poslanec a s jinými dvořany i přítomný právě Karel ze Žerotína.

Králi uděleno poslední pomazání, načež o deváté hodině ranní skonal.

Král Matěj v mladších svých letech jevil neukojitelnou touhu po důstojenstvích a vládě, kterážto touha zavedla jej až k dobrodružnému podniknutí v Nizozemí, jak již vypravováno, a konečně k známé výpravě proti vlastnímu bratrovi. Když pak došel i nejvyšší hodnosti, které jen dosáhnouti mohl, stav se zvoleným císařem Římským, ustal v činnosti a předním přáním jeho bylo, aby pozdní léta svá prožil v tichu a klidu.

Přání toto se ovšem naprosto nesplnilo, a poslední léta panování jeho zmítána bouřemi, k jichž utišení se králi nedostávalo sil a pružnosti.

Jinak možno o králi Matějovi říci, že byl mužem dobromyslným, milovníkem zevního lesku a nádhery, ač býval mysli z míry veselé, byl přece dalek nízkých chtíčův a nekalých rozkoší.

V posledních letech nejmilejší zábavou jeho bylo, že prohlížel, rovnal, pořádal a opravoval klenoty a vzácnosti sbírek svého bratra Rudolfa, jež dal z Prahy do Vídně převézti a jimž s manželkou svou denně více hodin obětoval.

Souvěký Skála o králi tomto takto napsal: »Při tom pánu, jakž doktor Jessenius o něm kratičce napsal, spatřovala se v důstojné tvářnosti podivná přívětivost, kterouž mysli lidské k sobě velmi mocně naklońoval a vábil, pročež byl také hoden toho, aby byl lepších a pokojnějších časů ve správě zastal, jakož pak byl by bezpochyby mnohem pokojněji mohl kralovati, kdyby ho Bůh dle své tajné rady a pro ztrestání hříchů našich k těmto smutným a bouřlivým časům na nás Čechy i na jiné okolní národy byl nedochoval a upřímnějšími a pokojnějšími radami obdařil.

Ale musiltě i tento dobrý pán osobou a během života svého potvrditi oné staré (průpovědi), že na tomto světě žádný z lidí není naskrze ve všem dokonalý a blahoslavený, aby se při něm vždy nedostatku nějakého nenalezlo. A čím vyšší věže, tím častější a nebezpečnější bouře a hromobití zakoušeti musí.

Kteří o něm trochu svobodnější soud vydávají, jistí to, že jest v předsevzetích svých dal příliš mnoho vládnouti sebou manželce své a kardinálovi Khlezlovi, pak bláznu (Nellimu) že folkoval nemálo; ten však nejednou dle svobody té, kterouž měl u něho, mnohé věci mu pod spůsobem žertovným dosti pravdivě vyleštil, ale to vše nesmyslnosti jeho bylo přičítáno.«

Připomenouti sluší také, že opustiv Prahu, učinil Vídeň sídelním městem držav habsburských; tam také založil pod chrámem kapucínským hrobku svého rodu, kdež pak pochováni všichni panovníci rodu Habsburského až na Ferdinanda II. —

Tělo mrtvého krále hned po poledni dne úmrtního od lékařův otevřeno, »v němž našli srdce, slezinu, játra a ledviny celistvé a zdravé, žaludek však poněkud zašlemovaný, ale plíce porušené mozek pak téměř do polovice shnilý a zřidlý.«

O pohřbu královĕ vypravuje týž Skála takto: »Zatím od 21. až 24. dne března tělo to přípravně ukazovalo se lidu v jedné světnici na zámku, ležící na černém sukně, zlatohlavem černým přistřené pod aksamitovým birytem.

Při hlavě po pravé straně stála koruna římská s sceptrum (žezlem), po levé česká a uherská, pod nimi rouno zlaté s černým nápisem a titulem, vše na černých zlatohlavových polštářích. V rukou spatřovalo se rosarium (růženec) a zlatý krucifix. V nohách stál oltář malý a na čtyřech rozích paruňkové svíce v svícnech stříbrných hořely.

Z té světnice vyneseno tělo mrtvé dne 25. března v 6 hodin u večer skrze klášter mnichův řádu Augustinova od komorníkův u přítomnosti kněžstva, poslův, rad a stavův rakouských do kláštera panenského, králové řečeného, aby tam odpočívalo, dokud by castrum doloris (katafalk) a jiné pompy pohřební nepřihotovili.

S tím když byli na hotově, tedy dne 24. dubna menovaní komorníci postavili máry s tělem císařovým do toho smutného hrádku; služby pak pohřební za duši mrtvého začaly se konati ve 3 hodiny, což trvalo každodenně až do dne 27. dubna, na díle v přítomnosti krále Ferdinanda. Po vydržení takových služeb zazdili truhlu s tělem při zdi po pravé straně oltáře velikého v jmenovaném kostele právě proti hrobu císařovny Anny, manželky jeho, kteráž podobnou měrou ležela zazděna po straně levé.« —

O nastoupení Ferdinanda II.

Smrtí krále Matěje II. nastal v záležitostech českých obrat třeba že nikoliv neočekávaný, nebo při stáří a churavosti jeho dala se zpráva o smrti jeho čekati každé chvíle, než vždy přece ohromující a nanejvýš osudný.

Kdo jen poněkud byl starostliv o budoucnost národa českého, musil si předložiti otázku, jak asi bude v době příští.

Na uprázdněný stolec sv. Václava měl teď dosednouti muž, který svou povahou a svým vychováním nemohl vstoupiti na trůn, aby vládl nad národem převážnou, ohromnou většinou víry pod obojí, leda by podnikl s národem tím zápas o víru až do záhuby buď národa, nebo sebe samého.

Tu byl kořen války třicetileté, tu byl základ k zápasu, který málem celou střední Evropu změnil v rumoviště a pohřebiště, po nichž ploužili se pak ožebračení a utýraní zbytkové obyvatelstva někdy zámožného a vzdělaného.

Král Ferdinand hned druhý den po smrti krále Matěje — ve čtvrtek den sv. Benedikta čili dne 21. března — vydal ve Vídni list svědčící nápisem místodržícím královským v Praze, v němž nejprv oznamoval smrt královu, dále potvrzoval místodržící v jejich úřadech, aby všemu obyvatelstvu bylo ohlášeno úmrtí královo s vybídnutím, aby smutku se oddalo, konečně připovídal, že zápis při korunování slíbený na potvrzení všech svobod a výsad království Českého míní odevzdati, jak bylo ujednáno, do rukou nejvyššího purkrabí

Ku konci praví Ferdinand: Dáleji s pomocí boží před všemi jinými věcmi o to naši největší a nejmilostivější péči míti připovídáme, aby naše království České k svému předešlému žádostivému pokoji přišlo, obyvatelé jeho a poddaní naši v lásce a v svornosti pokojně živi byli, a též nad spravedlností a dobrým řádem ochranná ruka se držela, o čemž urozený a náš milý Adam z Valdštejna, nejvyšší zemský hofmistr království Českého, při svém k vám do Prahy příjezdu obšírnou a dostatečnou zprávu učiní; té naděje k vám a všechněm obyvatelům často jmenovaného království Českého jsouce (poněvadž my to všechno, cokoliv jsme připovídali a přísežně při korunování našem témuž království Českému učiniti se zavázali, skutkem dokázati připovídáme), že vy a s vámi obyvatelé téhož království všickni, pamatujíce na povinnost svou, kterou jste se nám, jakožto králi svému nejmilostivějšímu zavázali, skutečnou věrnost i poddannost každého času prokazovati budete a budou.«

Podobné psaní poslal Ferdinand v sobotu po velikonocích čili dne 6. dubna 1619. stavům českým. Ferdinand vyzval pana Adama ze Šternberka, aby jakožto nejvyšší purkrabí do Jihlavy přijel a tu revers slíbený od krále přijal.

Purkrabí ukázal dopis králův direktorům, ti však odbyli ho krátce, že s tím nemají co činiti, a proto revers, jejž mimochodem řečeno, Zdeněk z Lobkovic opět podepsati odepřel, dodán nejvyššímu hofmistrovi a ten zaslal jej direktorům. Ať již pan Adam z Valdšteina učinil tak z nařízení Ferdinandova, či z vůle vlastní, bylo to nemístným, neboť nadpis direktorům nesvědčil a oni zcela správně balíček nerozpečetěný mu poslali zpět.

Jest otázka, jednali-li direktoři moudře a opatrně, že zamítli zápis, jímž se Ferdinand zavazoval k potvrzení a zachování všeho toho, nač při korunování přísahal, tudíž i majestátu Rudolfova.

K tomu možno odpověděti, že direktoři ani nemohli jednati jinak, nebo jsouce řádně volenými zástupci daleké většiny, devíti desetin, národa Českého, mohli se nadíti, že nebudou prostě pominuti, jak stalo se v obou dopisech i v nadpise k reversu, které od Ferdinanda byly vydány.

Ferdinand prostě uznával v Čechách ten stav, jaký byl při jeho korunování, nechtěl věděti, že nastala mezi rodem jeho a národem Českým roztržka, on neuznával dále, že by byl majestát Rudolfův v čem býval porušen a že by se byla straně pod obojí křivda dála. Z toho následovalo, že ty, kdož nesrovnávali se se stavem tím a proti porušení majestátu mocí se bránili, uznával za velké zrádce, a tudíž byli by direktoři, přijavše revers, vyslovili nad sebou samými ortel, ač jednali z poručení skoro celéh národa.

Odmítnutí od direktorů znamenalo odmítnutí od většiny národa a proto učinil Ferdinand, co by bylo bývalo prospěšnějším, kdyby byl učinil hned; uznal, že je spor mezi ním a národem Českým. Poslal tudíž dne 22. dubna 1619. nový list, ale zase jen stavům českým, v němž je vyzýval, aby vyslali k němu posly, s nimiž by o srovnání jednati mohl, ba on po některé době chtěl dáti se u vyjednávání tom na prostřednictví kurfirsta Saského a Bavorského.

Než i toto nabídnutí bylo od direktorů odmítnuto, neboť z okázalého pohrdání a opomínání direktorů v jednání Ferdinandově seznávali tito makavě, na koho svezla by se pomsta náčelníků katolických, v radě Ferdinandově všemohoucích, kdyby upuštěno bylo od branného odporu a pomysliti se mělo na cestu smíru bez výhrady, že to, co stalo se od strany pod obojí ode dne 23. května 1618., stalo se právem.

K tomu nebylo naděje, a proto nebylo ani naděje k pokojnému vyrovnání sporu.

O spolku se Slezáky a Lužičany.

Mezi jednáním mezi Ferdinandem a stavy českými, pokud o něm mluviti lze, přišli do Prahy poslové stavů slezských, kteří měli vydati se dále ku vzpomenutému sjezdu chebskému. V čele poslů nalezal se potomek krále Jiřího, blažené paměti, Václav, kníže Minstrberský. Poněvadž naděje kladené ve sjezd chebský co den mlhou se rozplývaly, zdrželi se poslové v Praze a jednali tu s direktory o některých svých stížnostech a tužbách.

Starou stížností a tužbou stavů slezských bylo, aby dostalo se jim závažného účastenství při volbě krále Českého, v kterémž směru stavové čeští osobovali si plnou moc bez ohledu na ostatní země korunní, a pak žádost, aby knížectví Opavské, které do té doby Moravané sobě hájili jako část země své, připojeno a počítáno bylo k zemi Slezské a nikoliv k Moravě, jak žádali Moravané.

Slezané vyhlédli si vhodnou chvíli k přednesení dávné své tužby a direktorům nezbývalo, než povoliti jim, a týž den, kdy vydán ve Vídni list Ferdinandův, v němž se stavy českými vyjednávati chtěl, (22. dubna) podepsali direktorové listinu, ve které slíbeno Slezákům, že žádostem jejich bude vyhověno, a že direktorové zasadí se o to při sněmě českém.

Tím získáni Slezané úplně a když Ferdinand žádal na nejvyšším hejtmanu slezském Janu Kristianovi, aby mu jakožto panovníkovi vykonal slib věrnosti, odpověděno mu, že nemůže se ve Slezích ujmouti vlády, dokud by v Čechách správy a vlády se neujal.

Tím žádost Ferdinandova odmítnuta.

Za posly slezskými přišli do Prahy poslové Lužičanův a sice z Lužice Horní. I oni přistupovali jménem stavů lužických ku spolku s Čechy, žadali si však také zastoupení při volbě krále.

Snad i je odpověď direktorův upokojila, neboť i Hornolužičané přijati do spolku.—

O přinucení Moravanů ke spolku s Čechy.

Po vystoupení Slezanů ke spolku s Čechy nastalo i v Moravě mohutné hnutí ve prospěch připojení se Moravanů k odporu stavů českých. Aby tomu předešel, rozepsal Ferdinand k počátku měsíce května 1619. sněm moravský do Brna, kde mělo se státi obecné uznání Ferdinanda za panovníka.

Direktoři proti tomu učinili opatření, aby mocí branou zakročeno bylo na Moravě ve prospěch stavů pod obojí. Hrabě Thurn dostal rozkaz, aby se s částí vojska českého odebral od Budějovic na Moravu.

Thurn maje asi 10 tisíc mužů dal se hned na pochod a vtáhl dne 23. dubna 1619. do města Jihlavy, která mu brány otevřela.

Již do tohoto města dostavila se část stavů pod obojí, ostatní až na skrovné výjimky přišli k němu do Znojma.

Stavové pod jednou byli zastrašeni, a sám náčelník jejich, kardinal biskup Ditrichštein, vrchní správce vojska moravského, vzkázal po důvěrném poslu Thurnovi, že proti spolku s Čechy ničeho nenamítá. Rovněž Karel z Lichtenšteina sliboval, že spolek s Čechy podporovati míní. Jen Karel ze Žerotína zůstal nepohnut.

Vojsku moravskému veleli mužové Ferdinandovi oddaní a sice jízdě v Brně rozložené pan Jiří z Náchoda, zeť Karla ze Žerotína, pěchotě v Olomouci ležící svak téhož pána Václav Eusebius čili Albrecht z Valdšteina.

Ti vidouce obecný obrat ve prospěch Čechův, umínili si zachrániti aspoň vojsko pro Ferdinanda a to o své vůli, bez vědomí a rozkazu vrchního velitele kardinala Ditrichšteina.

Dne 30. dubna (1619.) vytáhl Jiří z Náchoda se svým plukem z Brna a dal se na pochod k Olomouci, nejspíše, aby se spojil s Valdšteinem; sotva však poněkud od města ze vzdálil, obstoupili důstojníci plukovníka a podplukovník se ho tázal, kde má rozkaz od stavů moravských o odtažení z Brna. Vojsko přidalo se k důstojníkům, a když rozkaz žádaný jim neukázán, vrátil se pluk pod vedením podplukovníkovým do Brna.

Jiří z Náchoda unikl opuštěn do Vídně.

Podobně vedlo se Valdšteinovi, jemuž podařilo se jen s částí pluku svého dostati se na hranice, ovšem i s 96 tisíci tolarů zemských peněz, jež odevzdal pak Ferdinandovi.

Stavové pod obojí dali se ze Znojma na cestu k Brnu a stavové katoličtí vyjeli jim vstříc. V Brně přidali se k shromážděným zejména poslové z měst, načež shromáždění pod širým nebem přísahalo, že bude hájiti svobod zemských a jeden druhému pomáhati. Na to přikročili stavové k náčelníkům strany odporné, ku kardinálovi, Karlovi ze Žerotína a Karlovi z Lichtenšteina.

Nejprv obrátili se ku kardinálovi, aby zvěděli, zda-li z jeho poručení oni dva velitelové vojenští čin vypravovaný vykonali. Když stavové kardinálovi pohrozili, že ho s okna shodí, doznal, že neměl o úmyslech svých podřízených vědomosti a ujišťoval, že se stavy se »věrně« a pevně spolčí proti komukoliv.«

Karel ze Žerotína na dotaz, věděl-li co o podniknutí svých příbuzných, tomu odepřel.

Karel z Lichtenšteina slíbil, »že chce odtud býti za jedno se stavy a krev a statky své obětovati, což také rukou dáním potvrdil.«

Kardinál a Karel ze Žerotína drženi potom v domácím vězení a před domy postavena jim silná stráž.

Potom zvoleni noví velitelové, na místo Jiřího z Náchoda zvolen Ladislav Velen ze Žerotína a na místo Valdšteinovo Bedřich z Tiefenbachu.

Dne 4. května 1619. zasedl moravský sněm k první poradě.

Hned do tohoto prvého zasedání dostavil se posel protestantských stavů z obojích Rakous, aby jednal o spolek mezi nimi a Moravany.

O dva dni později (6. května 1619.) přišlo do Brna poselství direktorů v počtu 12, jimž v čele stál sám president Václav Vilém z Roupova.

Vyslaní byli od stavů moravských slavně a vřele uvítáni.

Ve středu den sv. Stanislava (8. května) dáno Čechům slavné slyšení. Václav Vilém z Roupova podal stavům dopis sboru direktorského, v němž žádali tito za splnění tří podmínek 1. za přistoupení ku spolku se stavy českými, 2. za spojení branné moci obou zemí a 3. za vyslání poselství do Prahy, které by s direktory domluvilo smlouvu o plný spolek.

Pan Václav Vilém v řeči důrazné hájil tyto články, načež dostalo se poslům za odpověď, »že stavové moravští, vezmouce neprodleně přednešení to jich v své bedlivé uvážení, principaly (náčelníky) jich skrze ně brzkou, příjemnou a užitečnou odpovědí zpraviti chtějí.«

Odpověď Moravanů pronesená ústy nejvyššího komorníka markrabství Moravského zněla »že na ty cesty a prostředky stavové moravští pomysliti chtí, kterými by jak sebe tak i království České v slušné a náležité bezpečnosti postaviti mohli, protož znajíce svou povinnost, kterouž vlasti své milé zakázáni jsou, jako i království Českému, k němuž slavné markrabství Moravské jest přivtěleno a v němž mnozí z stavův jsou zrozeni i posavad tam statky své mají a s pány stavy českými v krvi spřízněni jsou, aby se déleji na zkázu jich nedívali, že se jim podle dotčené již předešlé zámluvy v tom zjevně a otevřeně prohlašují, že nadepsané sjednocení a spolčení — beze vší však ujmy privilegií a svobod jedné i druhé země, ujímají k němu přistupují a lid svůj vojenský s lidmi jejich spolčují, tak a na ten spůsob, kdo by koli stavům království Českého pod obojí neb jim Moravanům škodil a škoditi chtěl, aby týž lid jejich a lid český společně tomu každému se vší mocí odpíral, království České a markrabství Moravské před všeli akou záhubou s pomocí pána Boha všemohoucího obhajovati nápomocen byl; toto však při tom sobě znamenitě vymiňujíce a v moci své zanechávajíce, aby dílu téhož lidu svého jízdného i pěšího podle uznalé potřeby země jejich, pro lepší ubezpečení a opatření stavův, manželek, dítek a statkův jejich sobě zanechati mohli.«

Zvoleni: poslové k direktorům, v jichž čele stál pan Vilém z Roupova — větve moravské, a těm dán rozkaz »aby oni přijedouce ve dvou nedělích pořád zběhlých mezi direktory do měst Pražských podle tohoto jejich s nimi učiněného usnesení a s jinými přivtělenými i také s stavy království Českého již prvé spolčenými zeměmi na místě jich všech stavův a obyvatelův markrabství Moravského v takový svatý spolek a sjednocení vjíti a, co by dále k učinění všem těm zemím stálého a bezpečného pokoje prospěšného bylo, jednati a zavírati mohli, nejinak než jako by oni všickni stavové a obyvatelé moravští totéž učiniti moc měli. Což vše aby svrchovaný pán Bůh ráčil k zvelebení jména svého svatého a k vzdělání církve Kristovy i k zachování vlasti jich mile sám říditi a spravovati.«

Že Moravanům teď jde do opravdy dali na jevo tím, že po spůsobu stavů českých vzali správu zemskou do svých rukou a zvolili taktéž 30 direktorův, ale tak, že 12 vzato z panstva, 12 z rytířstva a jen 6 ze stavu městského.

O vypuzení jezuitů z Moravy.

Jedním z prvních činů stavů moravských za obratu bylo vypuzení členů řádu jezuitského z Moravy.

Již dne 6. května 1619. vydán proti nim mandát tento: »My páni, rytířstvo a osoby z měst, z stavův a obyvatelův markrabství Moravského náboženství evangelického, tělo a krev pána a spasitele našeho Ježíše Krista pod obojí přijímající, nyní v Brně pospolu shromáždění, známo činíme tímto listem vůbec přede všemi, kdež čten neb čtúcí slyšán bude, a zvláště tu, kdež náleží; kterak majíce sobě od pánův stavův království Českého to netoliko skrze apologii tištěnou, ale také mnohá rozličná psaní a důvody v známost uvedeno, anobrž i prvé to již světu známo jest, jaké znamenité praktiky původem sekty jesuitské jak v dotčeném království Českém tak i v jiných zemích a krajinách jsou se vždycky všelijakými spůsoby dály, tak že mnozí potentátové o hrdla svá přišli, též znamenitých válek a krve nevinné prolévání ustavičně jsou původové bývali; nadto docházejí nás také podobné a jisté zprávy, že od týchž jesuitův k těmto nynějším pozdvižením, skrze něž markrabství Moravské, vlast naše milá, netoliko do převelikých dluhův a závad zapletena, ale také hned na dokonalou záhubu přivedena jest, příčina se dala, a tou měrou i my držíce je též za podobné praktikáře a buřiče a lidi ty, kteříž od dodávání jiným rad zlých nijakž přestati by nechtěli: z těch tedy příčin na tom jsme se jednomyslně snesli, abychom již psané jesuity z jmenovaného markrabství na věčnost vypověděli a vybyli.

A protož vám, rektorové, mistři a správcové školní, kteří se koli v tomto markrabství Moravském buď v městech, městečkách nebo kterýchkoli místech zdržujete, o tom dostatečně poroučíme, abyste pánům komisařům, od nás k vám vypraveným ihned neprodleně beze všech výmluv dobrovolně klíče od kostelův i od kollejí odevzdali, odtud se preč po vyhlášení patentu tohoto odebrali a ve třech dnech markrabství tohoto Moravského, vlasti naší milé, prázdni byli, a žádný z vás ani ze sekty a řeholy vaší na časy budoucí a věčné více se pod jakýmkoli spůsobem neb barvou v témž markrabství Moravském nacházeti nedávali.

Pakli by se přes to naše společné k vám ohlášení v zemi této kdekoliv který z vás najíti dal, ten každý, od kterého by koli z nás postižen byl, beze vší milosti a právního vyslyšení na hrdle ztrestán býti má.«

Jesuité vidouce rozhodnou vůli stavů odtáhli potichu, poněvadž však hned na to ve dvoře jejich brněnském požár vznikl, jenž na sto domů strávil, viněni, že by byli požár ten nastrojili a přivedeno jich něco zpět k zodpovídání, poněvadž však důkazů tu nebylo, propuštěni zase.

O výpravě Thurnově k Vídni.

Vypravováno již bylo, že obyvatelstvo jedněch i druhých Rakous, Horních i Dolních, hledělo užiti příležitosti z nepokojův v Čechách, aby na Ferdinandovi vymohlo některých svobod a ústupků náboženských a to tím spíš, poněvadž mohlo Ferdinandovi právem upírati, že pánem jejich dědičným není než arcikníže Albrecht, jediný ještě žijící bratr krále Rudolfa II.

Stavové rakouští zdržováni byli v rozhodnějším jednání jedině chováním se stavů moravských; když pak tito teď ku společné věci koruny České přistoupili, přestal tento ohled, a přívrženci strany pod obojí v obou arciknížectvích byli by rádi podali ruce Čechům k brannému spolku.

To znaje a k tomu přihlížeje hrabě Thurn jakmile viděl, že obrat na Moravě dobře zabezpečen jest, přestoupil s vojskem svým hranice Dolních Rakous a položil se táborem u města Lávy, tu při hranicích markrabství Moravského ležícího.

Stavové rakouští, ač Thurna do země horlivě volali a na příchod jeho toužebně čekali, přece k zastření úmyslů svých před stranou katolickou vyslali k němu poselství, aby se zeptali, s jakými úmysly Thurn do země vtrhl.

Thurn odpověděl poslům vyhýbavě, jakž asi bylo přáním stavů pod obojí, za to tím pilněji přihlížel, jak by co nejblíže dotřel na Vídeň.

Poněvadž most přes Dunaj u Vídně silně byl opevněn a osazen, musil Thurn pomýšleti na přechod jiný, i vyhlédl si k tomu převoz u osady Fišamentu asi tři míle od Vídně vzdálené.

Poslal tam moravské pluky Tiefenbachův a Zerotínův. Mužstvo toto položilo se opodál břehu dunajského v houštinách jakýchsi, načež někteří z důstojníků převlečeni jsouce za sedláky a dělníky viničné dali se převésti na druhý břeh.

Když pak seznali, že převozníci jim by se ubrániti nemohli, oznámili, kdo jsou a vyzvali převozníky ku přepravení ostatního vojska, což se také stalo. Thurn dostav se na polední stranu řeky Dunaje, chvátal k Vídni, zároveň pak silným oddělením vojska obsadil Veliký Enzersdorf, aby Vídni nemohla přijíti pomoc po mostě dunajském.

Na to rozložena kolem města hrubá střelba a stříleno i na zámek, kde se Ferdinand II. s dvorem svým nalézal.

Dne následujícího (8. června 1619.) vyslal Ferdinand některé ze stavů pod obojí, kteří se právě ve Vídni nalézali, k Thurnovi, kteří se ho měli otázati, »jakou příčinu a od koho měl by sobě danou k tomu, aby před město Vídeň přitáhl a k němu se tak nepřátelsky ukazoval; pokudž by pak našlo se v tom nedorozumění nějaké, na jaké prostředky a výminky mohlo by se mu zpomoci.«

Thurn v odpovědi své vylíčil nejprve hrozné zádavy, jimiž země Česká vojskem nepřátelským stížena byla, a žádal, aby vojsko to z Čech odstraněno bylo, pokud by se tak nestalo, že Čechové míní opláceti stejnou mincí.

Na odpověď tuto žádal za rychlou resoluci, nebo jinak že v obléhání Vídně pokračovati míní. Stavové uslyševše odpověď Thurnovu, těžce dolehali na Ferdinanda, aby přetrhl záhuby ty. Žádali, aby »to vše k svému královskému srdci zdravě připustil a pro nesmírné milosrdenství boží té přehrozné křesťanským lidem zatopené lázni krvavé — z čehož by před trůnem Krista pána Ježíše, spasitele nás všech a vykupitele, v onen poslední den soudný, kdežto všechněch lidí srdce, smýšlení a obmyslové všelijací vyjeveni býti musejí, s těžkostí práv býti a náležitě odpovídati mohl — všemi spůsoby, pokudž nejvýše možné, přítrž a překážku dokonalou učiniti a již oznámených prostředkův neprodleně ujíti se neobmeškával.«

Takovýmto výkupem Ferdinand Thurna zbaviti se nemínil, a proto žádaná resoluci vázla.

Thurn nemoha se dočkati pustil znova na Vídeň střelbu, kterou byl před tím zastavil. Správcem dělostřelby této byl shora připomenutý cestovatel Krištof Harant z Polžic, který tu před Vídní byl kommissarem lidu z kraje Boleslavského, Hradeckého a Kouřímského, a kule dělové zalétaly až do hradu, tak že byl Ferdinand v přímém nebezpečenství života, což Harantovi později zle vytýkáno. Ferdinand proti tomu povolal něco lidu z Kremže, který Vídeň osadil, přitáhnuv po řece. Nežli Thurnovi přišla posila, přitáhl Jan Jiří, kníže Krňovský a přivezl hojnou hrubou střelbu.

Brzo na to dali se v ležení Thurnově nalézti vyslaní od uherských stavů pod obojí, kteří s Thurnem vyjednávali o uzavření spolku čili konfederací s Čechy. »Při tom také — omlouvali stavy při hraběti, že netoliko to partikulární předsevzetí některých osob katolických v království Uherském strany odeslání králi pomoci neschvalují, ale nad to výše, že všecky ty, ježto stavy evangelické až posavade za nos vodili, ne z oken vyházeti, než dokonce k nim tak přistoupiti chtějí, aby oni jim více škoditi nemohli, ani potom po nich někdo jiný tak smělý nebýval a na šlak jejich nenastupoval.«

Thurn posly uherské propustil do Vídně, kdež řeč jejich málo byla příjemnou, když žádali, aby král stavy pod obojí spokojiti hleděl »nechce-li, aby stavové v něco jiného, jemu nehrubě příjemného se nevydávali.«

»Nad kterýmžto přednešením«, praví Skála »příliš smělým a srozumitelným král užasl nemálo.«

Náčelník poselstva uherského, Stanislav Thurzo, nemálo sliboval Thurnovi, ale sliby ukazovaly v jasné záři jen dalekou budoucnost, Thurn však dostal zprávy o blížení se hojných pomocí Ferdinandovi jakož i o zlém řádění nepřítele v Čechách, a proto nepořídiv mnoho, přešel dne 14. června u Švechat Dunaj, a volán jsa od direktorů, pospíchal do Čech.

O bitvě u Záblatí.

Buquoy usazený potud v Budějovicích dostal rozkaz, aby spěchal k Vídni a vybavil ji z obležení Thurnova, než on vida, že by po případě v Rakousích s odporem obyvatelstva se setkal a ovšem před tím bitvy s hrabětem z Hollachu odvážiti se musil, usmyslil si jiný plán, aby Thurna od Vídně odvrátil. Vytáhnuv asi s 5000 mužů z Budějovic, zaměřil k Vltavskému Týnu, jako by ku Praze směřoval; poněvadž se úmyslně se záměrem svým netajil, došlo to až k uším direktorův, a ti opravdu neváhali volati Thurna do Čech. Zároveň dán rozkaz Mansfeldovi, aby z krajiny plzeňské, kde se s vojskem potud zdržoval, přirazil k vojsku hraběte z Hollachu, jehož hlavní stan byl v Rudolfově u Budějovic.

O rozkaze tomto dověděl se zase Buquoy a změniv směr tažení obrátil se k Netolicům, aby spojení obou těchto vojsk českých zabránil.

Mansfeld přitáhnuv dne 10. června do Velikého Záblabí (u Vodňan) dověděl se, že posádka jeho v Netolicích jest od nepřítele napadena, a že jí třeba rychlé pomoci. Obrátil se tudíž k Netolicům, než brzo seznal, že nepřítel chce jej jen vylákati na místo příhodné; pozoruje pak, že nepřítel jest mnohem četnější, ustoupil zase zpět k Záblatí a obehnal ves tu vozy spížními, aby si tak vozovou hradbu spůsobil.

K veliké převaze nepřítele přistoupilo i to, že

Mansfeld měl s sebou jediné dělo. I hleděl se nepříteli co možno krýti. Pěchotu vložil do vsi, jízdu a dělo postavil před ves.

Buquoy vyslal proti jízdě Valdšteinův pluk kyrysníků Valonských, který ji také po krátkém boji rozehnal.

Mansfeld připojil se k pěchotě, která za svou hradbou čekala na útok nepřítele, ale vypuzena odtud ohněm. Neboť nepřítel zapálil ves, a Mansfeldští, nechtíce uhořeti aneb zahynouti výbuchem, až by požár zasáhl jejich zásoby střelného prachu, podlezli neb přelezli vozy a dali se ve dvou houfích na ústup. Asi 900 mužů dalo se k Protivínu, aby v blízkém lese nalezli ochrany, byli však jízdou zejména Uhry dohoněni a skoro vesměs pobiti.

Druhý oddíl asi 1500 mužů uchýlil se do jakési zahrady, kde plotem chráněni byli před útokem jízdy. Mansfeld, který se při oddělení tomto nacházel, obávaje se, aby nebyl zajat, dal se s několika jezdci k Protivínu. Byl však od nepřítele poznán, pronásledován a po dvakráte dohoněn, než pokaždé podařilo se mu ubrániti se protivníkům při čemž většina jeho průvodčích zahynula. Pouze s 6 jezdci dorazil k Týnu nad Vltavou, kde ležela česká posádka, než i tu octl se v nebezpečí, nebot stráže, majíce ho za nepřítele, stříleli po něm, tak že teprv po nějaké chvíli se s nimi dorozuměl, načež vpuštěn do města.

Pěchota v zahradě zůstavší odrazila sice útok Danpierův a jízdy uherské, ale byvši obklopena viděla, že nevyvázne, a poslala proto posla k Buquoyovi, aby sjednal s ním podmínky, pod kterými by se mu vydali.

Buquoy s Danpierem, Valdšteinem a knížetem Sasko-Lauenburským přijel k zahradě a slíbil vojákům, složí-li zbraň, že je po složení výkupného v summě měsíčního žoldu na svobodu propustí.

Na to se obklíčení vzdali a většinou vstoupili do řad Buquyových, jen něco málo mužstva a většina důstojníků později za výkup neb zdarma propuštěna.

Kořist vítězů byla značna, nebo jen Mansfeld přišel o 30 tisíc tolarů na hotovosti a o 20 tisíc tolarů v klenotech a nádobí stříbrném.

Porážka u Záblatí byla pro věc českou těžkou ranou, ač přispěním hraběte z Hollachu mohla z veliké části býti odvrácena. Ale hrabě úmyslně neučinil, co bylo jeho povinností, nebo přál si skoro, aby Mansfeld byl odstraněn. Brzo na to (15. června. opustil i hrabě z Hollachu ležení své v Rudolfově a zaměřil k Třeboni pronásledován jsa Buquoyem). Nejbližším následkem činu tohoto bylo vzetí hradu Hluboké (u Budějovic) od vojska Buquoyova (16. června 1619.), kde ukořistěno na penězích, klenotech a jiných cenných předmětech do 300 tisíc tolarů. Byl to majetek vůkolní šlechty, která důvěřujíc v pevnost hradu, věci ty tam si ukryla.

Když bylo třeba berně nebo půjčky, neměla šlechta peněz a teď Buquoy po tři dny odvážel kořist na Budějovice.

Odchodem vojska českého vydán celý český jih hrabivému nepříteli a nastali tam věru časové hrozní. —

O nesnázích sboru direktorského.

Stav záležitostí českých byl teď den ze dne zoufalejším. Všechny ty naděje, sliby, spolky a federace chřadly vůčihledě obecnou malátností, která neznala vzmužení a obětavosti.

Krutý nepřítel, zejména dravé hordy uherské drancovaly, plenily, pustošily, pálily, vraždily a hanobily s neslýchanou bestialností široko daleko, a vojsko české — hrozilo vzpourou neb rozejitím se, nebude-li mu vyplacen aspoň dlužný žold.

Již v lednu 1619. činil nedoplatek žoldu celý milion korun a dluh ten vzrůstal měsíčně asi o půl milionu korun.

Vojáci, nedostavše po dlouhou dobu ani haléře a drancovati nesmějíce, zastavovali markytánům co mohli, šat i zbraň; a pak bylo ovšem neutěšeno bojovati s vojskem nahým, bosým a bezbranným.

Volání direktorův po berni aneb půjčce bylo hlasem volajícího na poušti, ač, jak již bylo vzpomenuto, bylo leckde nahromadě peněz i klenotů v sumách velikých.

Direktoři umínili si dáti dobrý příklad a slíbili půjčku 60 tisíc tolarů, což přihlédneme-li k tomu, že to byli přední v národě, nebylo penízem velikým. Staré Město slíbilo 15 tisíc tolarů, Nové 10 tisíc, Židé dali 12 tisíc, jednotliví měšťané slibovali po 50 až 150 tolarech, ti nejbohatší — nic.

Takovým spůsobem nedala se ucpati ústa žoldnéřům, nebo k tomu bylo by bývalo třeba summy aspoň pateronásobné a to jen k okamžité pomoci a k nahražení toho nejnutnějšího.

A tu v době největší tísně jali se direktoři bráti v zástavu statky katolických ústavů a hodnostářů.

Statky ty měly býti zárukou zaplacení půjčky učiněné tak asi, jak statky takové za dob husitského hnutí zapisoval král Sigmund, neblahé paměti.

Prostředek tento na okamžik pomohl a panstvo, zemanstvo, města, ba i stavové z říše německé nabízeli půjčky, aby mohli se ujmouti statků jim se hodících.

Takovým spůsobem sehnán konečně, ač nikoliv najednou, žold pro vojsko a odeslán Thurnovi, který té doby v Soběslavi se zdržoval.

Však bylo i jinde peněz potřebí. Opevnění města Prahy byla ode dávna chatrna, a proto musilo mnoho opravováno býti, a k tomu přišli do Prahy páni a zemané, jichž statky v nejjižnějších Čechách ležely a proto teď od nepřítele cele zpleněny a vydrancovány byly.

Příchozí žádali, aby jim ze statků duchovních se stala náhrada, poněvadž nemají ani nejnutnějších potřeb.

Tak zejména pan Petr ze Švamberka, jeden z direktorů a dědic statků rožmberských, byl uveden

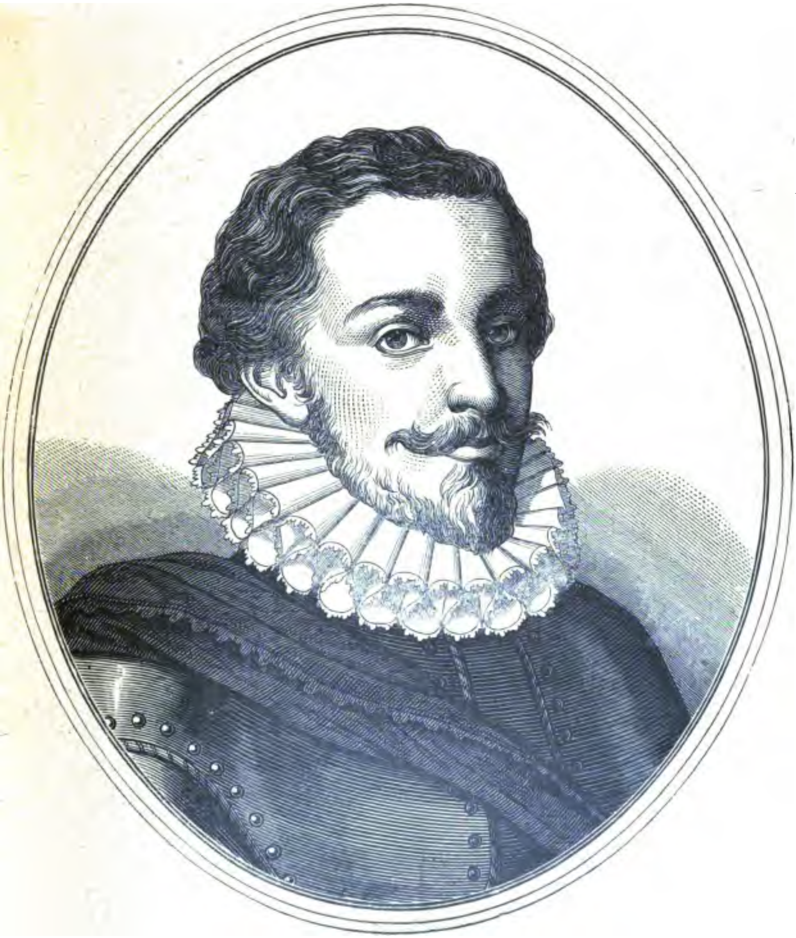

Kníže Kristian II. z Anhaltu.

řáděním nepřítele na statcích svých do takové tísně, že žádal, aby mu postoupeno bylo panství Mělnické.

K nesnázím těmto přistoupila konečně i ta, že vojsko české stálo pod třemi veliteli, z nichž každý pokládal se za nejvyššího a nemínil druhého býti poslušen. Že hrabě Thurn a hrabě z Hollachu stejnou hodností byli poděleni, bylo už řečeno, než ani Mansfeld nemínil státi pozadu, a tak ku nekázni ve vojsku přistoupila i nekázeň mezi vůdci.

Tomuto poslednímu dalo se odpomoci jedině tím, že by byl jmenován vrchní velitel a to ovšem i nad sbory druhých korunních zemí, což ovšem mohlo se státi jen na sněmě všech těch zemí, čili na sněmě generálním.

Osoba k hodnosti této vyhlédnuta ovšem již předem, že to nebude žádný Čech, rozumělo se již samo sebou, vždyť z posavadních šesti velitelů vojenských byl jen pán z Žerotína Čech, že to nebude ani některý ze stavů druhých zemí korunních, to dalo se mysliti, neboť tomu byla by nedopustila ješitnost stavů českých, a proto obrácen zřetel zase k říši Německé. Tam nalezen Kristian, kníže Anhaltský, stojící v době té ve službách Bedřicha V., falckrabí od Rýna, jakožto správce Horní Falce, k hranicím českým přilehající.

Muž tento pochozí z rodu zlopověstného daviče Polabských Slovanův, Albrechta Medvěda narodil se roku 1570. Jako jedenadvacetiletý mladík velel již 20 tisícům mužů vyslaným z Němec na pomoc Jindřichovi IV., králi Francouzskému, a přes to, že valně se nevyznamenal, měl zvučné jméno jakožto válečník, a to teď přimělo direktory, že s ním vyjednávali o přijetí vrchní vojenské správy nad celou korunou Českou, ovšem za pěkný plat 10 tisíc zlatých měsíčně.

Jednání protáhlo se až do listopadu roku 16 19. ačkoli již dne 2. září kníže Kristian do Prahy přijel a hned na to do ležení vojska českého se odebral. Zatím sběhly se události osudné. —

O generálním sněmě roku 1619.

Poměr národa Českého k přijatému korunovanému králi Ferdinandovi stával se co den příkřejším, poslední větší pokus o dorozumění, sjezd Chebský, nestal se skutkem, neboť se strany krále neučiněno ani toho nejmenšího ústupku, který by zaručoval mír a pokoj, když by Ferdinand skutečně na trůn dosedl.

Ojedinělé hlasy ozývaly se ovšem, aby národ Český ponechal sobě vládu direktorskou a způsobil tak v říši České správu zemskou bez krále řádem republikánským, ale hlasy ty zanikly, neboť direktoři až přes míru byli zakusili již svízelů s úřadem svým, než aby se mohli odhodlati nésti břemeno to dále, a proto obecně žádáno, aby moc královská obnovena byla.

K vykonání volby královské bylo třeba svolati obecný čili generální sněm, neboť, jak už vypravováno, vymohli si stavové druhých zemí právo k volbě panovníka a stavové čeští uhájili si z nědřejšího výhradního práva volebního tolik, že vedle stavů moravských, slezských, hornolužických a dolnolužických, kteří po jednom hlase míti měli, přiznány jim hlasy dva, tak že na generálním sněmě představovali třetinu hlasů.

Generální sněm tento měl se sejíti dne 15. června 1619., sešel se však teprve počátkem července a zahájen dne 8. toho měsíce.

Sněm měl rozřešiti dvě úlohy: urovnati poměr jednotlivých zemí mezi sebou a rozhodnouti otázku, jak má pořízena býti vrchní správa říšská.

Do svazku říše měli pak přibráni býti i stavové obojích Rakous a po případě i Uhry se Sedmihradskem, kde byl se stal knížetem velmož Gabriel Bethlen z Iktáru vůbec Bethlen Gabor zvaný.

Jednalo se tedy o tak zvanou konfederaci stavů všech jmenovaných zemí, která měla na sněmě tom zjednána, po případě stvrzena býti.

Vzpomenutého dne (8. července) z rána odebrali se direktoři s vyslanými z Moravy, Slez a Lužic do německého chrámu sv. Trojice na Újezdě (teď panny Marie Vítězné) k bohoslužbě, kde dvorní kazatel pana Petra ze Švamberka široce vykládal o jednotě, o kterou se právě jednalo.

Když se vraceli, dána přednost Václavovi, knížeti z Minstrberka a knížeti Olešnickému. Na hradě vykázány poslům každé země pokoje, kde by se raditi mohli.

Vyslaní odevzdali své listy pověřovací, direktoři pak podali jim proposicí čili výkaz toho, o čem jednati se mělo.

Hned na to přijeli do Prahy vyslaní stavův z obojích Rakous »s nemalou pompou a byvše od direktorův i stavův přítomných uctivě uvítáni.«

Direktoři ohlašovali nejprv, že podali odpor svůj proti tomu, aby směl Ferdinand při volbě Německého krále a císaře Římského kurfirstem Mohučským ke dni 20. července do Frankfurtu vypsané jako kurfirst český hlas svůj odevzdati, ukazujíce k tomu, že skutečným panovníkem není.

Na to svoláni stavové čeští ku dni 23. července čili na úterý po památce sv. Máří Magdaleny.

Shromáždění uvítal pan Václav Vilém z Roupova a děkoval jim, »že jsou se v tak vzácném počtu na vzkázání jich a patentův po krajích rozeslání jako věrní milovníci Boha a vlasti své milé v místo to výsadní a důstojné najíti a shromážditi ráčili.«

I ohlašoval zároveň, »že naše milá vlasť nyní v největším nebezpečenství a v nejhlubších těžkostech a neřestech postavena jest.«

Rovněž oznámeno »poněvadž veliké nebezpečenství na hrad Karlštein, kdež koruna, privilegie a jiní klenotové zemští uloženi jsou, od lidu nepřátelského valiti by se chtělo, pročež že jsou direktorové to všecko skrze jisté kommissaře k tomu zřízené odtud časně vyzdvihnouti a ke dskám zemským dodati poručili; což až posavad tam zůstává a skrze jistou vartu se opatruje a dále ještě opatrovati bude, dokudž by na jiné místo bezpečnější ty věci přeneseny nebyly.«

Tím jednání dne prvého skončeno. Na to dne následujícího přednesena stavům otázka, jak by poměr stavů ku králi Ferdinandovi rozřešen býti měl.

Poněvadž jednání toto jednak choulostivé, jednak zdlouhavé bylo, učiněn návrh, aby rozhodnutí toto ponecháno bylo dvanácti osobám, po čtyřech z každého stavu. A tak zvoleni čtyři páni, z nichž jen jediný, Václav z Budova, byl Čech, čtyři rytíři, z nichž jen Bohuslav z Michalovic rodem byl Čech, a čtyři ze stavu městského, z nichž Martin Fruvein byl cizozemec, a tak z dvanácti osob, které důležitou otázku onu rozluštiti měli, bylo pouze pě. původem a rodem Čechů, většina pak byli cizinci

Stavové ostatní jednali o tom, co by se statky vypuzených jesuitů státi se mělo.

Pražané s Horníky žádali, aby kollej Klementinská kolleji Karlově a domy obci Pražské odevzdány byly statky; pak a výsady, které tovaryšstvu tomu v desky zemské byly zapsány, aby odtamtud prostě vymazány byly.

Slíbeno jim, že v tom odpovědi laskavé se jim dostane. Zatím pro ony domy potkal se stav městský se stavem zemanským, který navrhoval, aby domy ty se prodaly a stržené peníze k dobru zemskému obráceny byly.

A i v jiných článcích jevil stav rytířský vůči stavu městskému velikou podrážděnost, tak že stav panský měl stále co chlácholiti a mírniti, aby stavové čeští před vysianými druhých zemí a v době velikého nebezpečí od nepřátel, do sporů a půtek mezi sebou se nedali.

Půtky ty přetrženy poněkud i zaneprázdněním od Moravanův. Ti poslali do sněmu posla, že k nim přijel rychlý posel z Moravy s listem k poslům a jiným k stavům českým.

V listě tomto oznamovali stavové moravští, že skrze vyzvědače seznali, že prý nepřítel v síle 10 tisíc mužů do země Moravské vtrhnouti hodlá, když by pak Moravané bez pomoci české zůstaveni byli, že by »nevědouce co jiného činiti, — musili se nepříteli k věčné své lehkosti a hanbě a se záhubou země i svobod svých poddati a v moc uvésti.«

Stavové čeští ovšem nemálo podivili se této ustrašenosti stavů moravských a odpověděli jim s pichlavou uštěpačností, »že jsou stavové království Českého takové noviny žalostivé, o níž v psaní svém páni Moravané píší a oznamují, z přečtění jeho vyrozuměli s dostatkem, nemohouce při ní dosti nadiviti se tomu, že jmenovaní stavové markrabství M ravského tak pojednou a na samou toliko zprávu a kundšaft lidský, ano nepřítele ještě v zemi není, jakž psaní jejich to vysvědčuje, směli se uleknouti a o pomoci i vysvobození z nebezpečenství toho pochybovati, ježto mají lidu svého před rukama zase již v zemi 6 tisíc, kteréhož jsou na čas stavům království Českého propůjčili a při tom jistý počet lidu českého; s těmi že by mohli neřkuli těm 10 tisícům, ale i větší síle nepřátelské s pomocí boží oddolati; k tomu také že jim brzy pomoci slezská a uherská přispěje na retuňk (záchranu), na kterémž se ubezpečiti mohou.

A což nejpodstatnějšího jest v příčině té, že mají a mohou důvěřovati se konečně pánu Bohu všemohoucímu, že on jim jak v mnoze tak i v mále nápomocem býti ráčí.

Naposledy, kdyby k nejtěžšímu přijíti mělo, že by nařízenou defensí a hotovost sobě vyzdvihnouti mohli, stavové pak, přišlo-li by k tomu, že jim také osobně na pomoc přispěti se zakazují.«

»Co se těch dalekých pomocí v psaní doložených dotýče, že Čechové, spolehajíce na samé rámě božské, se jich naprosto ani toho strachu, kterýmž je nepřátele jejich strašiti a obtěžovati obvykli, nic nebojí; nebo jsou se ve všem tom již jednou pánu Bohu, církvi a vlasti své milé oddali, nechť se jim děje při tom, jakž Bůh o nich uložiti ráčil; protož že jich napomínají, aby tak pojednou rukou nespouštěli, jiným mdlejším nežli jsou sami ku příkladu choulostivosti nebývali a tudy nepřátele na sebe samé neponoukali; jestliže by se toho nestalo, aby se na to rozmyslili, jakého by potom od těch, jimž jsou jako za sloupy vystaveni, poděkování dosáhli a musili by jim z toho těžce odpovídati.

A přes to, byť se i nepříteli poddali, že by sobě tím málo zpomohli, nýbrž by k věčné potupě a lehkosti své, na ujmu svobod a privilegií svých toho velmi perně zažívati musili.«

Z celého toho nevlídného listu vidno, jak stavové čeští, kteří nejednou nevěděli si rady, uměli raditi jiným, ovšem že i rada tato konečně vyzněla v tom, aby nechali o sebe starati — pána Boha. Sotva že to skoncováno, došlo zase ku sporu mezi stavem rytířským a městským.

Města byla si totiž před vypuknutím nepokojů zjednala z kanceláře české patent, jímž prodej obilí vyhrazován městům, jak bylo do smlouvy svatováclavské v roce 1517. Tomu stavěli se teď zemané a i někteří z panstva na odpor.

Města bránila se srdnatě, že nadála se od stavů za vlastenecké své oběti rozmnožení a ne zkrácení svobod svých, »pročež že sobě v tom pána Boha za svědka berou, kdyby k tomu přijíti mělo, že by nechtěli víceji svolených kontribucí odvozovati a v tom ve všem, v čemž až posavad trvali, setrvati a budoucně na Jeho Milost budoucího krále to vznášeti.«

Spor tento chtěli někteří z panstva umořiti Václav Vilém z Roupova zase hrozil, řka: »co páni třetího stavu tím dobrého spůsobí, to že čas ukáže.«

Města k tomu odpověděla »že se v tom pánu Bohu poroučejí.«

Když pak stavové vyšší chtěli tento odpor měst poznamenati do desk, opřela se města tomu zase, a došlo až k hrozbě, že ze sněmu »v skok« odejdou. I stalo se po jejich vůli a svobody jejich opravdu rozmnoženy tím, že města královská měla vedena býti v ten stav, v jakém byla před krvavýmu sněmem. Měla se státi svéprávným, na komoře královské nezávislým stavem a zbavena býti dozoru královských hejtmanův a rychtářův.

Konečně oznámeno sněmu přední snesení poslův ostatních zemí s vyslanými českými, že direktorové čeští mají vypsati volbu krále, při níž, jak už vzpomenuto, mají míti stavové čeští hlasy dva, a sice první a poslední.

Tím jednání sněmu českého zavřeno, a dne 31. července otevřen sněm generální. —

Ve středu posledního července 1619. vykonány nejprv po celé Praze slavné bohoslužby, na to stavové čeští odebrali se na hrad a zvolili tu osoby, které měly pro vyslané jednotlivých zemí dojíti.

I přivedeni nejprv Moravané v pěti osobách, na to kníže Minstrberský a Olešnický s ostatními Slezáky a posléz Horno- a Dolnolužičané rovněž po pěti osobách. Václav Vilém z Roupova přivítal posly řečí jadrnou a srdečnou, načež řeč jeho opáčena po německu od Jachima Ondřeje Šlika.

Na to po modlitbě četl český tajemník sboru direktorského Benjamin Fruvein články předem mezi vyslanými ujednané, bylo jich plné sto a čtení trvalo dvě hodiny, načež tytéž články četl doktor Kašpar Luk, německý tajemník sboru, jazykem německým.

Po prohlášení tomto vykonali vyslaní na konfederaci tuto přísahu, Čechové a Moravané po česku, Slezáci a Lužičané po německu. Ku sjednané tak konfederaci přibráni pak ještě Kladští, Chebští a Loketští, kteří pro zvláštní svůj poměr ku koruně České posly zemí jmenovaných zastoupeni nebyli. Na to smlouvána ještě odpověď na list krále Ferdinanda, což, poněvadž Moravané k tomu plnomocenství neměli, se až do druhé polovice měsíce srpna 1619. protáhlo.

Tím skončen tento sjezd. Střelba z děl a obecné vyzvánění po Praze ohlašovaly národu Českému, že ukončeno důležité jednání.

Současně, ale neodvisle sjednána také konfederace mezi stavy českými a rakouskými, kteří byli k tomu cíli vypravili své plnomocníky do Prahy.

Stavové obou zemí slibovali si pomoc a obranu proti těm, kdo by rušili jejich svobody a bránili ve vyznávání víry dle řádu církve evangelické. K dohodnutí dalšímu měly vždy po pěti letech pořádány býti sjezdy stavů českých a rakouských k vyřízení nových potřeb a stížností.

Zvonění a střelba z děl ohlašovaly i tento spolek rakousko-český.

O sesazení krále Ferdinanda.

Po krátkém odročení sešel se sněm český dne 18. srpna opět a to k volbě krále, kterou ovšem musilo předcházeti sesazení Ferdinanda II.

Prvý den zabrán byl čtením důvodů, proč stavové k sesazení Ferdinanda II. přistupují, při čemž vylíčen celý jeho posavadní život a jeho skutky, kterými prokázal naprostou svou nenávist proti nekatolíkům.

Druhého dne (19. srpna) po vyřízení některých vedlejších záležitostí dal ředitel sněmu Bohuchval Berka z Dubé na přítomného tu generála českého Linharta Kolonnu z Felsu, aby se prohlásil, má-li Ferdinand s trůnu českého sesazen býti.

Kolonna, který býval druhdy ve službách arcikníže Karla Štyrského, odpověděl, »že ačkoliv jest panu otci dobré a svaté paměti krále Ferdinanda sloužil, přes to však všecko že se s dobrým svědomím za syna jeho přimlouvati a netoliko při sobě najíti, ale také ani sobě vinšovati nemůže a nechce, aby se pod regiment (vládu) a poddanost takového krále, protivníka cti a slávy boží i těch, jižto ji vyhledávají, uvésti měl, nýbrž že k tomu stavům radí, aby se o jinou vrchnost s pomocí boží postarali.«

S ním srovnali se mínēním někteří direktorové z panstva, president Václav Vilém z Roupova a hrabě Jan Albín Šlik učinili tak delší řečí.

Po stavu panském hlasoval stav rytířský vesměs ve smyslu Kolonnově.

Když došlo na stav třetí, městský, žádal, aby se mohl poraditi, což mu dovoleno; když se to asi po hodině skončilo, oznámil jménem třetího stavu direktor Martin Fruvein, »že Pražané všech tří měst, Horníci i jiní vyslaní z měst dokonale z písem sv. poznávají, kterak mají k vrchnosti své se chovati a jakou povinnost jí donášeti, i zase kterak vrchnost poddané své spravovati má. Jest-li vrchnost dobrá a křesťanská, že poddaní jsou povinni všelijakými povinnostmi a zavázáni poslouchati ji; pakli jest tyranská a nemilosrdná, Bůh také ku poslušenství písmy zákona božího poddaných nevíže; král pak Ferdinand jest-li vrchnost milostivá, to že jest pánu Bohu dobře povědomé, a lidem jak příklady předešlými v provozování tyranství, tak i nynějšími jeho velikého ukrutenství, kteréhož se více a více den ode dne nad královstvím Českým a obyvateli jeho dopouštěti neostýchá, známé a patrné. I poněvadž žádné milosti od krále Ferdinanda jakožto nejúhlavnějšího stavův pod obojí nepřítele stavové nadáti se nemohou, — protož že stav městský také svou přímluvu s přímluvami (stavu vyšších) srovnává a při tom toho všeho zcela a zouplna zůstavuje.«

Smluveno pak zároveň, aby o sesazení králi Ferdinandovi se nepsalo, než aby se vydala tiskem apologie čili obrana, ve které jednání stavů českých doloženo a objasněno býti mělo.

Ohlášením se stavu městského skončeno hlasování ve sněmě českém, a Bohuchval Berka z Dubé mohl oznámiti, že sesazení krále Ferdinanda stalo se jednohlasně.

A když skončil přáním, »aby pán Bůh všemohoucí tohoto jednání jim požehnati a pomocí svou svatou přítomen býti ráčil«, zvolalo celé shromáždění: »Amen, aby to pán Bůh dáti ráčil.« Usnesení sněmu českého oznámeno potom vyslaným z Moravy, aby i oni mínění své vyslovili.

Moravané žádali »poněvadž ta věc bedlivého uvážení potřebuje a tak veliká jest, že se jí rovné ani v historiích ani v pamětech lidských nenachází, protož aby vyslaní zvolnějšího o tom diškursu užiti mohli, že sobě v ní odklad do dne zítřejšího berou a připovídají, dá-li Bůh, zejtra resolucí (rozhodnutím) svou jistou stavy zpraviti.«

Když druhého dne od vyslaných ze stavů českých do sněmu přivedeni zase byli, ohlásili, »že na místě všech stavův markrabství Moravského od dobrého zdání stavův království Českého se děliti nechtějí a nedělíce se zcela a zouplna k němu přistupují.«

Po Moravanech došlo na Slezáky, kteří si rovněž lhůtu vyžádali, když však dne 21. srpna do sněmu přivedeni byli, ohlásili i oni, že »v hlasu s Če chy a Moravany — se snášejí a z toho budoucně s dobrým svým svědomím před pánem Bohem i přede vším počestným světem odpovídati moci budou.«

Konečně dne 22. srpna uvedeni i vyslaní stavů lužických do sněmu, kdež prohlásili, »že i oni také to všecko sobě oblibují a od dobrého zdání Jich Milostí děliti se nechtějí.«

Pán z Roupova jim za ochotnou vůli poděkoval, a tak dokončeno druhé jednání hrozné té truchlohry národa Českého, která zahájena osudným dnem 23. květn. 1618.

O volbě krále Bedřicha.

Po sesazení Ferdinandově bylo stavům a předem direktorům mysliti na volbu novou a tu direktoři ustanovili na den — 26. srpna, ode dávna pro národ Český den nešťastný, den bitvy na Moravském poli a u Kreščaku.

V neděli dne 25. srpna (1619.) konány po kostelích pražských modlitby »za dobrou a křesťanskou vrchnost«, všakť nalezali se stavové čeští v bludišti, z něhož neznali vybřednutí. Čekanců koruny České bylo tré, lutheránský kurfirst Saský Jan Jiří, helvetský kurfirst od Rýna Bedřich V. a katolický vévoda Savojský Karel Emanuel.

Přihlížíme-li k stavům českým, kteří k volbě právo si činili, nebylo mezi nimi ani katolíkův ani vyznavačů víry helvetské — o Českých Bratřích dá se pouze říci, že s vyznáním helvetským v mnohém se srovnávali — seznáme tudíž, že volbou Bedřicha V. neb Karla Emanuela byli by dostali Čechové krále, který by v zemi souvěrců buď vůbec neměl aneb jen v míře skrovné. Zbývala tedy volba kurfirsta Saského Jana Jiřího, k němuž také mnozí ovšem zření měli, zejména Linhart Kolonna a Ondřej Jáchim Šlik; ale v Čechách obecně bylo známo, že život knížete tohoto jest vrchovatě nezřízený a on pro přílišné opilství k vládě málem neschopen jest.

K tomu povážiti sluší, že kurfirst tento o korunu českou, která by ho do těžkých sporů zavedla, upřímně nestál.

A tak zřejmo, že, byla-li kdy volba krále obtížnou a povážlivou, bylo obtíží při volbě nastávající v míře vrchovaté.

Většina stavů klonila se k Bedřichovi, neboť majíce voliti mezi katolíkem a nekatolíkem, klonili se k tomuto z obavy, aby, když by Karel Emanuel neprokázal se nekatolíkům nepřítelem, snad jeho potomci neuvedli jich do takových nesnází, z jakých vybřednouti hleděli.

Když se dne 26 srpna stavové k volbě sešli, hleděl Linhart Kolonna získati odkladu, neboť Šlik byl v Sasích a vyjednával s kurfirstem. Různým jeho vytáčkám přímluvou Václava Viléma z Roupova nedáno místa, a řiditel sněmu, Bohuchval Berka z Dubé, přistoupil k hlasování.

Když ještě k návrhu Pražan a jiných měst zazpívána píseň »Bože, otče, sešliž nám nyní ducha svatého« a jedné — německé a stavové modlitbu vykonali, dal Bohuchval Berka na Linharta Kolonnu, jakožto generála a nejstaršího sněmovníka, aby mínění své oznámil.

Kolonna žádal zase, aby naň na prvém místě kvapeno nebylo, že nezná se v jazyce českém tolik, aby ozdobnou řečí mohl mínění své odůvodniti.

Však i tu mu nedáno odkladu, a proto vida nezbytí, ohlásil mínění své řečí krátkou, ale významnou. Pravil: »Poněvadž jináče býti nemůže, že ve jménu Trojice svaté to k sobě přijímá a pána

Boha za to žádá, aby rozum, mysl jeho i jazyk spravovati ráčil, aby jen to mluviti mohl, což by se ke cti a chvále pána Boha a potom vlasti naší k dobrému vztahovalo.

Předně tedy, že se mu vidí, aby stavové sobě toho krále a pána volili, kterýž by se náboženství evangelického přidržel, a byl-li by náboženství toho, kteréž se obyčejně lutheránským a k Augsburské konfessí se přiznávajícím jmenuje, aby lidí těch, ježto jsou, jak se říká, kalvínského (helvetského) náboženství, neutiskoval; a zase jestliže by byl kalvínského, aby též luteránské víře a následovníkům jejím nátisků̊v a příkoří nečinil. K tomu že podle jeho zdání sprostného byl by nejspůsobilejší (však na opravu stavův; neb on že pána Boha sobě za svědka béře, kdokoli králem a pánem naším bude, buď on pod jednou, neb pod obojí, lutheránského neb zase kalvínského smyslu, jeho za pána svého že poznávati chce) Jeho milost kurfirst Saský, protože jest blízko hranic království Českého, správu země má dobrou, jest pán na poklady bohatý, má mnoho zemí, zůstává v dobrém srozumění s králem Denemarským (Dánským), zásoben jest i přátel množstvím v říši. A takže by ten potentat mohl království Českému v nynější těžkosti lehce pomoci. S tím však při tom doložením, že se mu vidí tak, aby žádného potentata (panovníka) za krále nebrali, kterýž by nebyl v unii (jednotě) kurfirstův a knížat evangelických a nedržel s nimi.«

To byl hlas strany saské, než jen jediný sněmovník bezprostředně za Kolonnou s ním se srovnával, hned na to ozval se hlas ve prospěch kurfirsta od Rýna. Byl to Pavel z Řičan, který ohlásil, že se podobně ku Pánu Bohu modlitbou svou utekl a za to velebnosti jeho božské pokorným srdcem prosil, aby ráčil mu duchem svým svatým přítomen býti a tak promlouvati dáti, což by se předně Bohu líbilo, ano i vlasti naší milé sloužilo k dobrému. A poněvadž pána takového míti a o něho starati se musí, kterýž by se nás ihned neprodleně v našich těžkostech ujíti a nám z nich pomáhati chtěl a který by byl při tom pán rozumný, rozšafný, moudrý a prozřetelný: pročež že žádného jiného k tomu spůsobilejšího nenachází nad Jeho Milost kurfirsta Heidelberského (od Rýna), protože jest kurfirstem předním, jest pán mladý v 23 létech, rady má dobré, ráčí býti direktorem unie (náčelníkem protestantského spolku knížat), dobré přátele má, totiž krále Anglického, knížete Maurice (náčelníka svobodného státu Nizozemského) a jiný počet veliký.«

Když řeč tuto předseda sboru direktorského Václav Vilém z Roupova šíře rozvedl a k volbě kurfirsta od Rýna nabádal, bylo už rozhodnuto. Hlasy ve prospěch kurfirsta Saského ozývaly se již po řídku, takže 36 jich z panstva hlasovalo pro Bedřicha a pouze 6 pro Jana Jiřího. Hlasování ve stavu rytířském řídil nejstarší sněmovník stavu toho Kašpar Kaplíř ze Sulevic. A tu pro Bedřicha hlasovalo rytířů sto deset, pro Jana Jiřího jediný Bedřich z Bílé.

Došlo na třetí stav, na měšťany. Tu byl náčelníkem Martin Fruvein z Podolí. Tu hlasováno nejsvorněji, nebo jednohlasně volen kurfirst od Rýna.

Volba ukončena nábožným zpěvem a modlitbou, načež vyslány osoby některé pro Moravany a Slezáky. Moravané přišli, Slezáci však ukazujíce k tomu, že se chýlí k večeru, žádali do druhého dne za odklad, což i povoleno a odloženo i Moravanům.

Když druhého dne (27. srpna) se stavové čeští sešli, poslali zase pro vyslané stavů druhých zemí; i přišli Moravané, Slezáci i Lužičané. Vyslané oslovil Václav Vilém z Roupova po česku, hrabě Šlik po německu, načež Moravané po česku, Slezáci a Lužičané po německu ohlásili, že k mínění stavů českých přistupují a Bedřicha V. falckrabí od Rýna za markrabě Moravské, kníže Slezské a markrabě Lužické si oblibují a jej volí. Potom ujal se slova zase Václav Vilém z Roupova a ohlásil, že šestý, závěrný, hlas jménem stavů českých rovněž s prvním hlasem srovnává a tím volbu zavírá, vyhlásil pak Bedřicha V. za řádně zvoleného pána a krále království Českého i zemí přivtělených.

I zazpíváno potom v generálním sněmě tomto slavné »Tě Boha chválíme« jazykem českým i německým, hlučná střelba a obecné vyzvánění po všech kostelích pražských oznamovaly Pražanům i celému národu, že s chvatem v krátké lhůtě několika dní ukončeno třetí jednání truchlohry národa Českého — volba krále Bedřicha — krále Zimního. —

O volbě krále Ferdinanda za císaře Římského.

Sotva že dozněly v Praze fanfary oslavující volbu krále, přišla zvěst, že jen čtyři a dvacet hodin po volbě pražské vykonána i volba ve Frankfurtě, a že na trůn císařský povýšen týž Ferdinand, který v Čechách před několika dny s trůnu sesazen.

Byl to mrazivý vítr v jarní pohodu.

Arcibiskup kurfirst Mohučský, jak bylo předepsáno Zlatou bullou, vypsal volbu Německého krále a Římského císaře na den 28. srpna 1619.

K tomu dni shromáždili se kurfirsti neb jejich vyslanci časně z rána na radnici města Frankfurtu. Kurfirsti arcibiskupové (Mohučský, Kolínský a Trevírský) oblečeni byli v roucha purpurová, jediný pak přítomný kurfirst světský, král Ferdinand, oblečen byl v červené roucho sametové a měl na hlavě českou korunu, ovšem novou, k účelu tomu zhotovenou, neboť koruna pravá byla v rukou stavů českých. Volba konána v chrámě sv. Bartoloměje, kdež kurfirstové i zástupcové jejich vykonali předem slavnou přísahu, katolíci dle řádu církve své, protestanté dle zvyku svého.

Po slavné bohoslužbě odebrali se kurfirsti i jejich zástupci do kaple, kdež kurfirst Mohučský volbu zahájil tím, že podal na kurfirsta Trevirského, aby hlas svůj odevzdal.

Kurfirst ohlásil, že po pilném přemýšlení shledal, že více jest mužů, kterým by správa říše s dobrým svědomím svěřena býti mohla a to králi Uherskému a Českému, aneb arciknížeti Albrechtovi (jedinému ještě z bratří krále Rudolfa II.), nebo Maxmilianovi, vévodovi Bavorskému, on však že volí Jeho Milosť krále Uherského a Českého.

Na druhém místě hlasoval kurfirst arcibiskup Kolínský, bratr vévody Bavorského. Ten předem oznámil, že bratr jeho Maxmilian po koruně německé netouží a rád jinému ji přeje a proto on, kurfirst, že hlas svůj dává králi Uherskému a Českému.

Teď byla řada na prvním kurfirstovi světském, a tím byl král Ferdinand, ale arcibiskup Mohučský jakoby omylem podal na zástupce kurfirsta od Rýna, hraběte ze Solmsu.

Hrabě vyňal listinu jakous a oznámil, že to hlas jeho pána a přečítal ji. Falckrabí tu ohlašoval, že dle mínění jeho koruny německé hodni jsou ze strany protestantské král Dánský a kurfirst Saský, ze strany katolické »nynější král Uherský a Český Ferdinand, arcikníže Albrecht, Maxmilian, vévoda Bavorský a Karel Emanuel, vévoda Savojský.«

Na to, jak čteme v jmenovaném již díle dějepisce Gindelyho, doložil o pánu svém: »Jelikož si přeje, aby říše obdržela hlavu, kteráž by co nejdříve učinila přítrž nynějším smutným poměrům a jež by nebyla zapletena do žádné války, tu že jest přesvědčen, kterak se k tomu nejlépe hodí kníže Bavorský. Návrhu toho však že nečiní z nějaké nepřízně k rodu Rakouskému, kterýž prý »zajisté mnohonásobně pocítil dobrých služeb rodu kurfirstského,« nýbrž poněvadž tento hlas po přísaze a povinnosti své nejlépe může zodpovídati; kdyby však většina voličů dala hlasy své králi Ferdinandovi aneb arciknížeti Albrechtovi, pak že s nimi spojí také hlasu svého.«

Když potom arcibiskup Mohučský podal na Ferdinanda, žádal tento, aby dříve hlasovali kurfirstové ostatní. Arcibiskup byl mu po vůli a podal na vyslance saského, hraběte z Mansfeldu, který bez okolku ohlásil, že jeho pán hlas dává Ferdinandovi.

Kurfirsta Braniborského zástupce přednesl, že pán jeho uznává za spůsobilé ku koruně krále Ferdinanda, arciknížete Albrechta a vévodu Maxmiliana, že pak dává hlas Ferdinandovi.

Nyní zbýval již jen mimo předsedu Ferdinand, však on i teď žádal, aby předsedající arcibiskup Mohučský dříve hlas odevzdal, což tento také mohl učiniti, neboť většina byla již zřejmou a on hlasoval souhlasně s kurfirstem Braniborským.

Teď teprve prohlásil Ferdinand, že seznávaje většinu hlasů sobě příznivou býti, dle práva Zlatou bullou uděleného dává hlas sobě samému.

Na to dal arcibiskup Mohučský na posla kurfirsta od Rýna, aby se znaje již poměr hlasů prohlásil, koho volí a tu hrabě Solms oznámil, že pán jeho od většiny odlučovati se nemíní a hlas svůj dává Ferdinandovi.

Tak zvolen Ferdinand za panovníka německého jednohlasně, událost to, která všude překvapila, neboť známo bylo usilovné jednání, aby zvolen byl vévoda Savojský, který při volbě jedva že byl jmenován.

Kurfirsti i poslové zvolenému blahopřáli, a on hned na evangelium složil přísahu, že bude říši Německou spravovati věrně a horlivě, ovšem dle podmínek jemu před volbou předložených.

Volba ukončena slavným Tedeum, načež výsledek její veřejně prohlášen.

O Bedřichově přijetí koruny Ceské.

Stavové čeští vykonavše volbu královskou, měli ještě mnohá jiná důležitá jednání a tu na prvním místě uzavření konfederace se stavy rakouskými. Hned dne 28. srpna 1619. dáno slyšení poslům stavů těchto a to jak z Rakous Horních tak Dolních. Ti byvše do sněmovny přivedeni, tu jménem stavův obou arciknížectví prohlásili, že ku konfederací zemí koruny České přistupují, »a s pomocí boží o to se přičiniti zakazují, aby trvanlivě až do vylití krve a nejposlednějšího přemožení při ní státi, ji na místě potomkův a i budoucích svých v ničemž měniti nemohli.«

Hned pak na to obdrževše od direktorů bezpečný průvod vrátili se domů.

A tu zase nastala stavům českým nesnáz se stavy hrabství Kladského, kteří ukazujíce ku zvláštnímu postavení Kladska v koruně České, žádali pro sebe také hlas na sněmích generálních. To bylo ovšem s pováženim, neboť bylo již na pomyšlenou, že na sněmích těch měla míti na př. Lužice Horní tolik práva a hlasů jako čtyřikráte větší Morava, aneb skoro osmkráte tak veliké Slezsko. Kdyby žádost tato byla měla splněna býti, bylo by musilo dojíti k poměrnému rozmnožení hlasův i zemí ostatních, neboť dle práva bylo by pak patřilo Lužici Horní hlasy 3, Lužici Dolní 4, Moravě 13, Slezsku 27 a Čechám aspoň 32, tudíž v celku asi 80 hlasův.

Prohlédajíce k mnohým těm zápletkám, které by z toho povstati mohly, a zároveň k tomu, aby hrabství to odepřením znepřáteleno nebylo, odložili věc s podotknutím, že o ní má jednáno býti, až by důležitější záležitosti vyřízeny byly.

A těch důležitějších byla dlouhá řada a ta stále vzrůstala. Byloť třeba hojiti i rány nově zasazené.

Tak přišel pan Petr ze Švamberka, dědic pánů z Rožmberka a žádal, aby mu byla poskytnuta možnost slušné výživy, nebo statky jeho, rozsáhlostí mnohá knížectví německá přesahující, byly všecky v rukou nepřítele a zle popleněny. Direktoři uznavše žádost páně Petrovu za spravedlivou, uvolili se mu postoupiti na čas potřeby panství Libochovické a Budyňské, která zabrána Adamovi ze Šternberka pro jeho útěk ze země.

A již tu byl pan Vilém z Roupova, nejvyšší komorník markrabství Moravského — nikoli český direktor president — jehož statky nepřátelským vojskem rovněž v poustku proměněny, a ten žádal, aby mu v náhradu dány byly statky proboštství sv. Hippolita nad Znojmem s třemi vesnicemi, které patřily špitálu sv. Františka Křižovníků s červenou hvězdou u konce mostu pražského. Z těch sliboval platiti ke špitálu tolik, mnoho-li do té doby z nich placeno bylo. I tomu svoleno.

Ale zase přišel pan Jan ze Šternberka, syn Adamův nejstarší, a oznamoval, že otec statky Libochovický a Budyňský mu odevzdal a on, neprohřešiv se ničím proti stavům, že i teď s nimi vše dobré i zlé snášeti míní, za otce pak že trestán býti nemá.

Direktorům tu zbyla lhůta, v které měl Jan ze Šternberka předložiti list otcův, jak byl slíbil, v kterémž otec prý se očistiti mínil, proč proti danému slibu zem Českou opustil.

Teprve dne 3. září 1619. poslali direktoři kurfirstovi od Rýna list, v němž připomínajíce list jemu o sesazení Ferdinandově již dříve poslaný, oznamují mu volbu jeho za krále Českého asi v těchto dle dějepisce Pavla Skály podaných slovech:

»Nejjasnější a velikomocný králi a kurfirste, pane náš milostivý! Vaší královské velebnosti služby naše povolné, poddané a poslušné vzkazujíce, při tom upřímnými srdci stálého a dobrého zdraví, šťastného a prodlouženého nad námi panování a tak všelikého časného i věčného pohodlí a požehnání božského Vaší Milosti od pána Boha dobrotivého vinšujeme a žádáme.

Nepochybujeme, než že Vaše Královská Vysost z našeho nedávno odeslaného psaní a zprávy ráčili ste milostivě vyrozuměti, z jakých příčin slušných a důležitých byli sme k tomu pohnuti, abychom nejosvícenějšímu a velikomocnému knížeti a pánu Ferdinandovi, arciknížeti Rakouskému, jakožto sice korunovanému Českému králi poslušnost svou, jemu pod jistými však výjimkami připověděnou, z níž on nás sám svým vlastním účinkem nebo přičiněním propustil, z jednomyslného všech nás snesení vypověděli a jeho k stolici královské nijakž nepřipouštěli; jakož pak to vše mnohem hojněji a podstatněji skrze zvláštní a důvodný spis a justifikací celému světu poctivému s dodatkem neprodleně se provede a ukáže.

Poněvadž pak při dalším našem obecném sjezdě a shromáždění, považujíce mezi sebou nynějšího království tohoto spůsobu zarmouceného, to sme po pánu Bohu za věc nejpotřebnější a prostředek nejsnesitelnější býti seznali a shledali, kdybychom od pána Boha všemohoucího zase pokoj milujícího, spravedlivého a moudrého krále a pána dosáhli. I nepominuli sme jeho všemohoucnost božskou, jejížto milostivé péče v tomto svém soužení a svém protivenství, jež sme dosavad vystáli, vždycky každého času mnohonásobně jsme zkusili a pocítili, se srdci skroušenými vzývati a za to prositi, ano i rady naše vždycky dle znění našich starobylých a až posavad beze všeho odporu o celosti zachovaných svobod a privigelií se strany svobodného volení krále k tomu jedinému cíli obraceti.

Shledavše při tom jednání svém zřejmé a patrné řízení boží a to tak, že sme se všickni v přímluvách a hlasích svých jednosvorně o osobu Vaší Královské Vysosti pro ty obzvláštní a vzácné dary a ctnosti, jimiž od Boha obdařeni býti, a tu horlivou náklonnost, kterouž k svému náboženství evangelickému i k obecnému dobrému a štěstí míti ráčíte, srovnali, snesli i s veselou myslí a se slavností obyčejnou ji za krále Českého vyvolili a vyhlásili: za kteroužto jeho milostivou přítomnost a řízení božské jeho nejsvětějšímu jménu příslušné a náležité chvály a díky vzdáváme.

Ačkoli pak uznávali bychom sebe povinni, abychom Vaší Královské Vysosti takové všemohoucího pána Boha skrze nás zjevné povolání po našich vzácných vyslaných poddaně v známost uvedli; avšak že některé důležité věci, kteréž jak Vaší Královské Vysosti, tak i tomuto království k dobrému zde v městech Pražských na rychlém vyřizení pozůstávají a odkladu žádného trpěti nechtí a nemohou, v to vkročily, k tomu že země přivtělené příliš daleko od sebe vzdáleny jsou: tou příčinou vždy přece mezitím toho sme pominouti nechtěli, abychom jaká by Vaší Královské Vysosti další milostivá vůle byla, vyrozuměti neměli.

A protož Vaši Královskou Vysost tímto psaním svým všickni vůbec i jeden každý obzvláště za to poddaně prosíme a žádáme, abyste jakožto vznešený a vysoce rozumný potentat podle nás a spolu s námi tu milostivou vůli boží a to povolání božské poznati, naše jednosvorné snesení sobě oblíbiti a toto pořádné a slušné Vaší Královské Vysosti na království České zvolení i správu zemí k němu přivtělených milostivě a ochotně k sobě přijíti, odtud našim věrným příchylnostem k Vaší Královské Vysosti, kteréž jsme vždycky každého času měli a myslím vděčným gruntově vyrozuměti a korunu tuto tak dobře pro její veleslavnou důstojnost a čest, jako i pro jiné onaké zvláštnosti sobě laskavě poručenou míti a opravdově milovati ráčili, a to proto, aby skrze šťastné od Vaší Královské Vysosti regimentu (vlády) a správy království Českého se ujití i pravé a spasitelné náboženství čím dále, tím víceji se rozšiřovalo, mnohým svědomím souženým dvéře ku křesťanské svobodě otevřeny, svaté Římské říši a tak celému vzácnému křesťanstvu mnoho dobrého spůsobeno, ano i Vaší Královské Vysosti vyvyšenost, pak Vaší Královské Vysosti domu slavného čest a sláva rozmnožena býti mohla.

Zatím pro další ještě náležité a pořádné Vaší Královské Vysosti v tom pohlédání, povolání a traktací (vyjednávání) chceme k Vaší Královské Vysosti své obzvláštní poselství co nejdříve co nejrychleji vypraviti a teprve Vaší Královské Vysosti s povinnou a poddanou uctivostí neb reverencí korunu českou presentirovati, jsouc k Vaší Královské Vysosti té nepochybné naděje a důvěrnosti, že nad tímto ohlášením a podáním naším zvláštní a milostivé zalíbení míti a na něm obvyknouti ráčíte.

Mimo to, co bychom více Vaší Královské Vysosti podle svých poddaných a líbezných služeb, pokudž by naše nejvyšší možnost postačovala, k zalíbení Vaší Královské Vysosti prokazovati mohli, v tom se Vaší Královské Vysosti vždycky každého času hotově a volně zamlouváme a s tím Vaši Královskou Vysost Pánu Bohu všemohoucímu v jeho laskavou stráž, sebe pak k milostivé Vaší Královské Vysosti ochraně poroučíme.«

Podali jsme tento pochlebný, bez příčiny a přes míru ponížený a vůbec nechutný list v plném obsahu dle souvěkého, dobře zpraveného dějepisce, abychom posouditi mohli tu pokleslost české hrdosti, tu zmalátnělost správců záležitostí českých, kteří se u německého knížete až dotěrně doprošovali, aby přijal od nich korunu sv. Václava, korunu, která po staletí zářila posvátným leskem a byla předmětem touhy nejpřednějších panovníků evropských.

Ovšem direktorové čeští octli se v bludišti, z něhož neznali východu. Poslům jejich, kteří měli ve Frankfurtě položiti odpor proti kurfirstskému hlasu, kterého při volbě užil Ferdinand jakožto král Český, nedáno přístupu a zvolený král dal

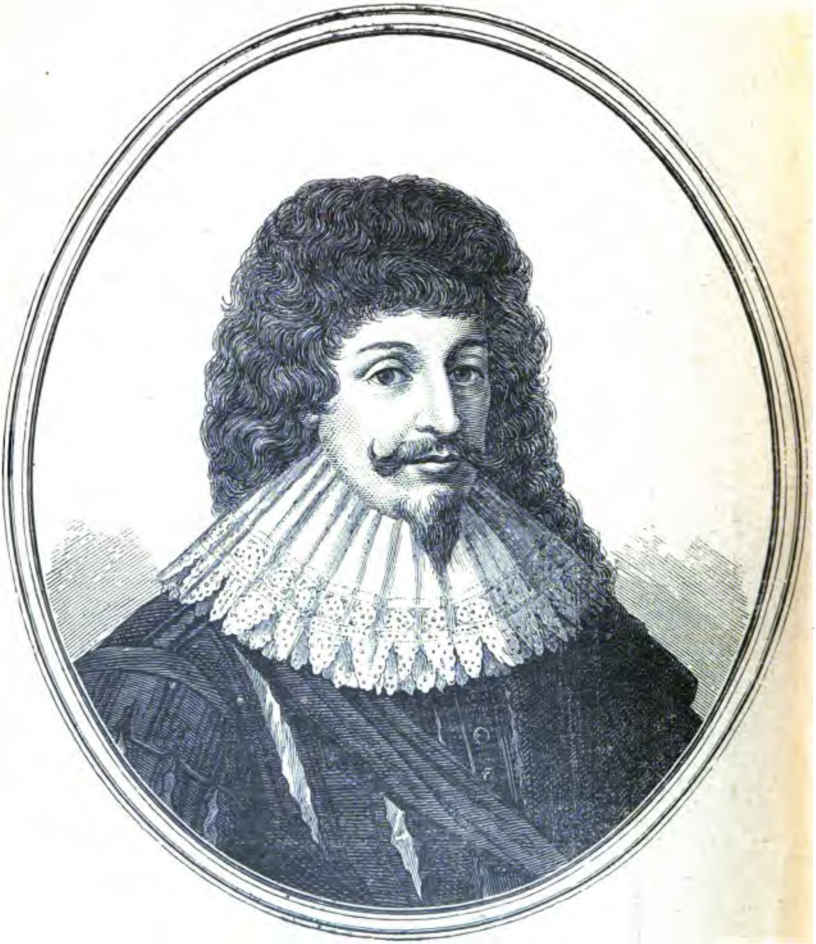

Král Bedřich Falcký.

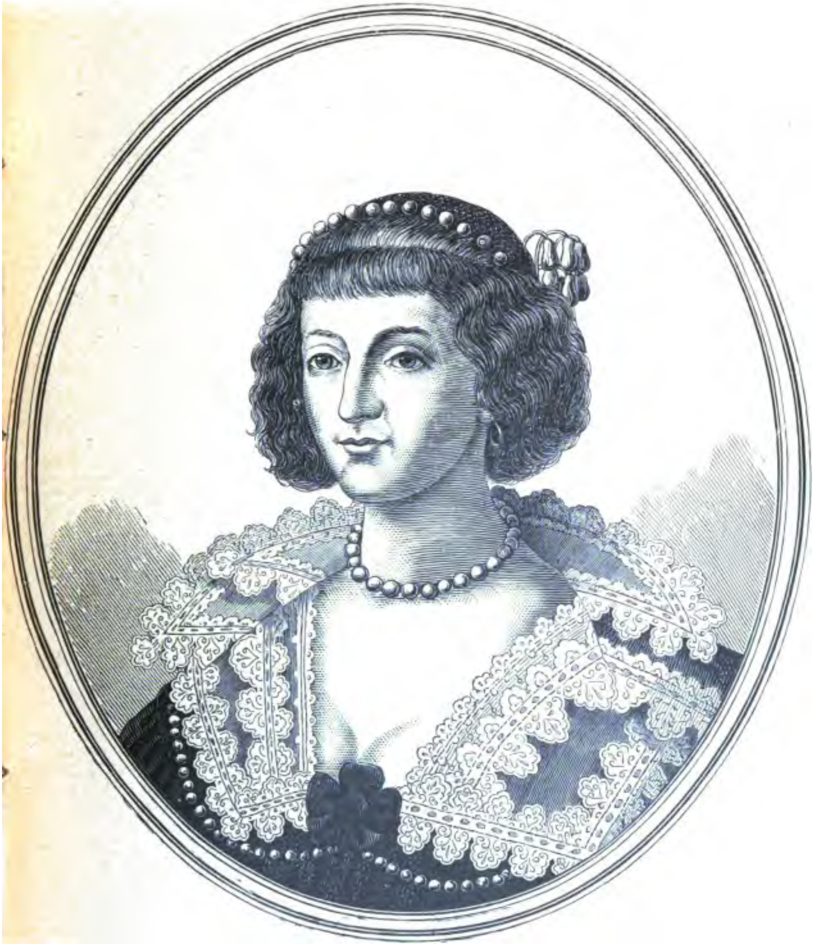

Královna Eliška.

konečně sám hlas svůj svému sokovi, a tak volil jej za pána svého.

Hlas kurfirstův od Rýna volbu ovšem rozhodnouti nemohl, ale byl svědkem, že v kurfirstovi není odhodlanosti a ráznosti, jaké zvolený by byl měl vrchovatě třeba.

A kurfirst od Rýna byl opravdu ve velikých rozpacích, má-li nabízenou korunu přijati. Seznával, že přijetím koruny té dostal by se do sporu s pánem svým, císařem Ferdinandem, poněvadž pak tento byl jaksi světským zástupcem katolictví, poznával Bedřich, že s korunou českou svaluje na hlavu svou veliký náboženský boj, o němž kurfirst Kolínský již tenkráte prorokoval, že bude dvacet, třicet neb čtyřicet roků trvati

Věštba kurfirstova splnila se s děsnou opravdovostí. Což tedy konečně divu, že kurfirst, dostav list stavů českých, volal k radě celou protestantskou jednotu čili unii a teprve k ohnivé řeči knížete z Anhaltu, který Bedřichovi hrozil až kletbou jeho souvěrcův, odhodlal se nabízenou korunu přijmouti, spolehaje ovšem na pomoc protestantské jednoty a tchána svého, krále Britanského Jakuba I.

Rozpaky trvaly skoro tři týdny, a teprve v den sv. Václava poslal do Prahy posla svého, který měl direktorům oznámiti, že Bedřich korunu českou přijímá.

Oznámení toto mělo zůstati prozatím v tajnosti, ale proskočilo brzo v obecnou známost.

O vyjednávání s Gabrielem Bethlenem.

Za vyjednávání o volbu nového krále došlo ku srozumění mezi stavy českými a vévodou Sedmihradským Gabrielem Bethlenem. Oni listem ze dne 14. srpna 1619. oznámili mu, v jaké tísni se nalezají a žádali ho »aby jich radou a pomocí svou v tak nevyhnutelné potřebě neopouštěl.«

Kníže odpověděl direktorům listem ze dne 18. srpna 1619. daným v městě Bělehradě Sedmihradském. V listě tom mimo jiné praví, že hlavně o dvě věci se staral: »jedno aby s císařem Ottomanským (Tureckým) pokoj trvanlivý zavřel a přízeň jeho sobě vyzískal; druhé, aby direktorův a stavův království Českého intencí (záměr) a mínění, k čemu by tím předsevzetím svým směřovali a jakou by náklonnost a důvěrnost k němu měli, vyzkoumati mohl.«

Libuje si v listě dále, že obě ony věci dle přání jeho se zdařily; stavové čeští že listem úmysly své mu vysvětlili, od sultana pak Tureckého že dovolení »aby nad věcmi křesťanskými ruku ochrannou bedlivě držel a je sobě poručené měl, dosáhl.«

I povzbuzoval k stálosti a dobré mysli, oznamuje, »že umínil sobě, pokudž jen nejvýše bude možné, měsíce září na moravské pomezí přitáhnouti.« Připojil pak napomenutí direktorům, »aby v tom čase s nepřítelem v žádnou bitvu polní se nevydávali, nýbrž toliko sebe a své země s pilností před ním obhajovali, moc a sílu svou pospolu měli, na příjezd jeho očekávali a předně pak v pánu Bohu silnou naději a doufanlivost skládali, že v hromadě sjednocené mysli a rady jejich mnohem konečněji a snázeji nepřítele od sebe pryč zapudí a na hlavu poperou.«

List zavřen upřímným přáním direktorům »jejichžto láskám, přátelství, upřímnosti a stálosti že kníže sebe i všecky své poroučí a jim pohodlného i prodlouženého zdraví na pánu Bohu vinšuje a žádá jakožto přítel jejich dobrý a k službám hotový.« Doručitel listu, Štěpán Hatvan, měl s direktory ústně dojednati, čeho by ku konfederaci s vévodou Sedmihradským třeba bylo; však v patách přijeli dne 6. září 1619. do Prahy ještě dva poslové.

Přijati byvše v domě presidenta Václava Viléma z Roupova, předvedeni jsou dne následujícího před direktory a tu oznámili, že pán jejich sebrav u města Kološe (přední město v Sedmihradech) do 40 tisíc lidu jízdního i pěšího, táhne s ním spěšně do hořejších Uher k městu Košicům. Polovici této své hotovosti vojenské že pošle neprodleně k hranicím moravským a rakouským, jakož i, jakmile záležitosti své v Uhrách urovná, se stavy českými v konfederaci vstoupí.

A zase oslavovali direktoři radostné poselství střelbou z děl. Poslové uherští posláni do ležení českého vojska, aby tu sami vůdcům i mužstvu veselou novinu zvěstovali.

Když poslové vzavše odpuštění se vraceli, dal jim direktoři vedle ústní odpovědi na poselství jejich také list ku knížeti daný dne 9. září 1619.

Direktoři děkovali v listě Bohu »že jest v jeho osvícenosti knížecí tak převelikou lásku, věrnost a péči, beze všeho předcházejícího jich i celého národa Českého na něm toho zasloužení, o dobré a užitečné koruny České, též o zachování v celosti svobod jejich až i o obhajování a ochraňování svaté křesťanské církve zažžíti a vzbuditi ráčil.« Dále prosili Boha, »aby on takovému jeho knížecímu, pobožnému a heroickému (rekovnému) předzevzetí a dílu hojně žehnati a k nejvinšovanějšímu cíli a dokonání je přivésti ráčil.«

Dále zavazovali se knížeti k vděčnosti a oznamujíce mu volbu krále, žádali, aby kníže i králi tomu pomoci své neodpíral.

Hned potom vypraven Thurn do Uher a dáno mu mnoho vzácných předmětů ze sbírek Rudolfínských, aby jimi podaroval přední důstojníky.

Bethlen obdržev list direktorů hnul se hned od Kološe, čímž zastrašil mnohé velmože uherské, že šmahem se mu poddávali.

O ustoupení nepřítele z Čech.

Vojsko Ferdinandovo pod velením Buquoyovým, jak už vzpomenuto, hrozně hospodařilo v poledních Čechách. Zmocnilo se královského města Písku a položivši se táborem u Mirovic (k půlnoci od Písku) jednotlivými tlupami ohrožovalo až krajinu kolem

Berouna, tak že direktorové musili vyzvati many Karlšteinské, aby se postavili za svou povinností k hájení hradu.

Vojsko české položilo se proti němu ležením u Mirotic, ale ku srážce nedošlo. Nedůvěřovali vůdcové svým silám.

Když teď kníže Sedmihradský tak pojednou vyvstal za nepřítele Ferdinandovi, vyzván Buquoy arciknížetem Leopoldem, biskupem Pasovským a vladařem Rakous v nepřítomnosti Ferdinandově, aby spěšně táhl hájit hranic rakouských proti Uhrům.

Buquoy zapáliv své ležení, ustupoval k hranicím rakouským zanechávaje na místech důležitých posádky. Na ústupu tomto zmocnil se Švamberkova hradu Rožmberka, kde se vzdala posádka slezská za volný odchod.

Podobně podařilo se mu na Moravě, kde zmocnil se zámku při městě Břeclavi (v nejjižnějším cípu země Moravské), který patřil Ladislavu Velenovi ze Žerotína, shora vzpomenutému veliteli moravské hotovosti.

Za to Moravané přepadli Danpierův sbor a pobili mu do 800 mužů, načež udeřili i na ležení jeho u Pelhřimova a přemohše pozůstalou posádku, zmocnili se ho i s dvěma kusy hrubé střelby.

Zbloudilý oddíl asi 500 mužů přepaden zase byl od selského k obraně vlastní se utvořivšího sboru a do posledního muže pobit.

Mansfeldovi pak podařilo se zmocniti se 40 vozů spíže a také dvou děl.

Takovým spůsobem pomocí cizí zbaveny Čechy dravých nepřátel aspoň z hruba, neboť těch různých v Čechách zanechaných posádek bylo ještě dosti, aby týraly lid a plenily okolí. Všakť ani vojsko přátelské nebylo lepším. Tak právě v té době do Čech vypravení mušketýři nizozemští v počtu asi 400 tak si v okolí Žatce a Mostu počínali, že se proti nim srotilo mnoho set sedláků a skoro všechny i s vojačkami pobili.

Mansfeld žádal direktory, aby směl sedláky ty potrestati, když však shledáno, proč tak učinili, musil se Mansfeld spokojiti, a soud lidu ponechán v platnosti; ba on musil hned na to sám některé z dravců takových provazem ztrestati, když nedaleko Tábora tři vesnice vydrancovali.

A to válka trvala teprve rok, a ještě na nebohý národ Český a nešťastnou naši vlast čekalo takových a horších roků dvacet devět.

O uvítání krále Bedřicha.

Hned po vykonání volby královské byli dne 28. srpna (1619.) vyvoleni také ze stavů ti, kteří měli proti zvolenému vyjeti za hranice a uvítati jej. Z Čechů zvoleni k tomu Bohuchval Berka z Dubé, Jachim Ondřej Šlik, Václav Vilém z Roupova, Jan Albín Šlik, Prokop Dvořecký z Obramovic, Petr Millner, Martin Fruvein, Jan Oršinovský, Eliáš mladší Rozín; z Moravanů Pertolt z Lipého a Jan Čejka z Obramovic; ze Slezáků Jan Oldřich Šafgoč, Albrecht z Korova a Jachym Virt, radní z města Svidnice; z Hornolužičanů Jan Fabian z Ponikova a Ambrož Hadomer, obojích práv doktor a syndikus z města Buděšína; z Dolnolužičanů Jachim z Retvic.

Když se direktoři dověděli, že Bedřich se zdržuje v pohraničném městečku Valdsasích v Horní Falci, vypravili zvolené do Chebu, kde se tito dne 23. října shromáždili, a dne následujícího ještě přede dnem na 18 vozích vydali se přes hranice do Horní Falce.

Před městečkem přivítali je vyslaní Bedřichovi a uvedli je do kláštera, kde Bedřich s dvorem svým bydlil.

Po některé chvíli předpuštěni jsou k slyšení.

Vedle Bedřicha byl přítomen i bratr jeho Ludvík, nejstarší syn Jindřich Bedřich, Kristian, kníže z Anhaltu, se synem a mnohými z panstva.

Jménem poselství promluvil řečí německou Jachim Ondřej Šlik.

Bedřich odpověděl dosti obšírně a pravil mezi jiným: »Dále připovídám, že jako německé kníže koruny České a zemí k ní přivtělených věrně a právě dobytých privilegií a svobod na tak pilném pozoru míti, dle nejvyšší možnosti své obhajovati a regiment (vládu) svůj s pomocí boží tak sobě zříditi chci, že dotčené země všecky ze spolku se mnou v tom výborně spokojeny budou, jsa k nim té celé a dokonalé důvěrnosti, že i ony také v tom ve všem mně věrně a opravdově nápomocny budou a v čas potřeby nastalé pod ramena má sáhnouti a, co jim vlastně od sebe činiti náleží, vykonati nepominou, tak aby tudy to ještě posavade trvající nepohodlí a nevole z týchž zemí dokonce vybyto a ten milostný a žádostivý pokoj zase jim navrácen a v nich utvrzen býti mohl.«

Po přivítání tomto uvedeni jsou poslové před královnu, kterou oslovil Václav Vilém z Roupova jazykem francouzským.

Přál všeho zdaru rodině Bedřichově a připojil slib, oni »že chtí také pána Boha všemohoucího na modlitbách svých prositi, aby oba dva Jejich Milosti v dobrém a zdárném štěstí, v prodlouženém a pohodlném spůsobu zdraví a nad nimi panování mocnou svou pravicí zdržovati a opatrovati ráčil.«

Královna odpověděla rovněž jazykem francouzským krátce, slibujíc všem svou přízeň.

Na to odebral se král s celým dvorem i s posly do chrámu, kde kázal kazatel Bedřichův, doktor Abraham Skultetus. Potom pozváni poslové k hostině, po níž jak král tak královna s posly hovořili na všemožné se dotazujíce až hodně k večeru.

Se soumrakem odjeli poslové zase do Chebu nesouce s sebou revers, který jim byl dán psaný jazykem latinským a stvrzený podpisem i pečetí Bedřichovou. Podáváme tuto pamětihodnou listinu zde v překladu, jak zaznamenal ji dějepisec Pavel Skála, neboť máme za to, že každý upřímný Čech hluboce nad řádky dokumentu toho se zamyslí.

Revers tento zní: »My Bedřich, z boží milosti volený král Český, falckrabě při Rejnu, svaté Římské říše kurfirst, kníže Bavorské, markrabě Moravské, kníže Slezské a Lužické markrabě, známo činíme tímto Naším listem vůbec přede všemi a zvláště tu, kdež náleží: Jakož jsou všickni tři stavové království Českého spolu s vyslanými z markrabství Moravského, z knížectví obojího Slezska i z markrabství Hořejších i Dolejších Lužic, dostatečně k tomu splnomocněnými, při generálním neb obecném dotčených zemí všech sjezdu, na hradě Pražském v outerý po památce sv. Máří Magdaleny drženém a v sobotu po památce stětí sv. Jana, vše léta 1619. zavřeném, podle svobod svých a konfederací na témž sjezdu mezi nimi zavřené Nás za krále Českého ze své pouhé svobodné vůle a jednomyslného jich všech snesení zvolili a vyhlásili; však s tou při tom znamenitou výminkou, abychom My týmž slovům před korunováním naším přísahu a povinnost náležitou příkladem předkův Našich slavných, králův Českých, vykonati, nicméně také všecka a všelijaká privilegia a obdarování, svobody, práva a zřízení zemská, starobylé pořádky a zvyklosti, jakž osobní tak také i obecní obzvláště pak majestát, od slavné a svaté paměti císaře Rudolfa II. jakožto krále Českého stavům a obyvatelům téhož království na svobodné provozování náboženství křesťanského pod obojí daný, tolikéž porovnání mezi stranou pod jednou a pod obojí, jako i mezi samou stranou pod obojí stalé, též konfederací dotčenou, mezi královstvím

Českým s jedné a výš dotčenými a přivtělenými zeměmi se strany druhé, jako i mezi samým královstvím tím a přivtělenými zeměmi s jedné a Dolejšími i Hořejšími Rakušany se strany druhé při jmenovaném obecném sjezdu učiněnou, jako i speciální (zvláštní) artikule téhož království v dotčeném obecném sjezdu a snesení jeho obsažené, jako i jiným přivtěleným zemím totiž markrabství Moravskému, knížectvím obojího Slezska a markrabství Hořejších i Dolejších Lužic, tolikéž jejich všecka privilegia a svobody, řády a práva podle obyčeje té jedné každé země, jakž to vše v dotčeném toho jich obecního sjezdu snesení šířeji obsahuje se a zavírá, milostivě potvrditi, a My, král Bedřich, to Vaše od dotčených stavův království Českého i jiných zemí k němu přivtělených za krále, z jednomyslného jejich snesení, volení vděčně od nich přijíti a to pořádné Pána Boha všemohoucího Nás k důstojnosti a k správě téhož království povolání, jemuž se Nám na odpor stavěti nikoli nenáleží, od týchž všechněch zemí s obzvláštní vděčností přijímajíce, slovy Našimi královskými, že jim to všecko milostí a příznì Naší královskou, aby měli a mohli se z čeho slušně těšiti a s Námi spokojeni býti, v příčině té dobře zase vzpomínali a vynahražovati chtíti ráčíme — milostivě se zakázati ráčili.

A protož slovy Našimi královskými, mocí tohoto listu Našeho výše dotčeným všechněm třem stavům království Českého slibujeme a připovídáme, že jim před korunováním Naším přísahu a povinnost náležitou příkladem předkův Našich, králův Českých, vykonati a nejdéle ve čtyrech nedělích, po šťastném bohdá korunování Našem pořád zběhlých, všecka privilegia, obdarování, svobody, práva a zřízení zemské, starobylé pořádky a zvyklosti téhož království Českého jak obecní tak osobní, obzvláště pak majestát dotčený na svobodné náboženství křesťanského provozování jim daný, tolikéž porovnání mezi stranou pod jednou a pod obojí, jakož i mezi samou stranou pod obojí stalé, též svrchu psané konfederací jakož i specialní artikule téhož království Českého v jmenovaném obecném sjezdě a snesení jeho obsažené, ve všech jejich punktích, klausulech a artikulích zcela a zouplna beze všech výminek milostivě ratifikovati a potvrditi a to vše upřímně a věrně vykonati a naplniti a majestát Náš královský na to, že tomu všemu, což se nadpisuje, od Nás a budoucích králův Českých zadosti státi se má, se vztahující, rukou Naší vlastní podepsaný, pečetí Naší královskou stvrzený, všechněm třem stavům království Českého konečně odvésti chtíti ráčíme. Tomu na svědomí revers tento Náš královský sme rukou vlastní s přitištěním k němu pečeti Naší podepsati ráčili. Jenž jest dán v klášteře Našem Valdsaském 20. dne měsíce října léta Páně 1619.«

Nelze upříti, že z nejednoho řádku památné listiny zaznívá k nám starostlivý hlas nezapomenutelného otce vlasti, svaté paměti krále Karla, ale vše to bylo jen liché pozlátko a planá slova a slova. —

O přípravách k příjezdu královu.

Velikou starost působilo direktorům, jak by měl zvolený král na království České korunován býti. Že starý řád katolický pro krále vyznání helvetského není případný, to bylo zřejmým zejména těm z direktorů, kteří vše, co na víru pod jednou upomínalo, odstraniti neb aspoň v pozadí zatlačiti usilovali.

I nezbývalo, než vzíti na poradu všechnu konsistoř strany pod obojí, aby tato navrhla obřady buď změněné nebo nové.

Pavel Skála o této ožehavé záležitosti takto napsal: »Podali také direktorové časně administratorovi, seniorovi a assessorům (přísedícím) konsistoře pražské pod obojí toho ku považení, s jakými ceremoniemi a řády měl by král nový korunován a na království České pomazán býti, poněvadž by předešlá forma duchovním dobře se netrefila; kteřížto vzavše túž věc v své bedlivé uvážení, uvedli je sobě v spis a podali ho direktorům na opravu v níže položených artikulích.

1. Aby se dotčená formule starobylá, podle níž předešlí králové Čeští bývali korunováni, potud a tak dalece a při nynější té slavnosti zachovala, pokudž a kdy by se koli s pravidlem slova božího srovnávala, jakož i všecky pobožné kollekty a modlitby.

2. Pomazání pak a žehnání osoby královské, to, jelikož se s písmy zákona Nového nesrovnává, aby bylo na straně zanecháno.

3. Jestli-že by se co v těch kollektách a modlitbách vynašlo, což by příliš hrubě nákvasem a pobočky papeženskými zapáchalo, aneb že by se zdálo potvrzovati mocnosti a slávy stolice antikristovy, to aby se podobně z té formy neb notule vypustilo, a místo toho jiná příhodnější a s náboženstvím evangelickým lépeji se trefující slova a sentencí do ní se dostavila.

4. Celá pak mše s všechněmi jejími posuňky a ceremoniemi, aby mlčením pominuta byla.

5. Pro lepší pak a větší zřetel a vážnost osoby královské, aby direktorové nařídili k tomu, pokudž možno, některé osoby knížecí aneb nejpřednější pány ze stavův království Českého, kteříž by místo těch dvou biskupův papeženských krále nového přítomné obci národa Českého tu v kostele zámeckém za krále představili a jej pak k oltáři, tak zase i od oltáře, kdy toho potřeba káže, přivodili i odvodili, protože takoví pobočkové a řádové mnohem případněji náleží osobám politickým nežli duchovním.

6. Korunování krále samo v sobě, aby administrator konsistoře pražské podle notule jemu vydané pro větší vážnost a reputací vykonal.

7. A aby i v oděvu ozdobnější býti mohl, aby byl opatřen habitem počestným, kterýž by se nemnoho od oděvu biskupského dělil.

8. Podle jiných osob a pomocníkův jemu k té práci přidaných aby kněží a kazatelé pražští a pro zvětšení počtu kněžstva i nejpřednější děkanové z měst krajských k tomu také povoláni byli a administratorovi v komžech posluhovali i, kdyby toho potřeba ukazovala, při modlitbách po administratorovi Amen říkali.

9. Po vykonání pak korunování aby administrator začal sám zpívati »Te Deum laudamus« ; pomocníci pak jeho s celým kůrem aby mu dále odpovídali a dozpívali po něm dotčenou píseň chvály, lečby kaplmistr (sbormistr) královský nějaký jiný řád při tom nařídil.«

Co tu zmatenosti lidského rozumu. Pomazání krále odmítnuto, poněvadž o něm není psáno v Novém zákoně, ovšem však v zákoně Starém, korunování pak podrženo a nebylo pobořkem, ačkoliv Nový zákon o něm rovněž nemluví, leda rukou biřickou, kdy Kristus korunován korunou trnovou.

Posuňkové papeženští odmítnuti i biskupové, ale administrator měl oblečen býti »habitem počestným, kterýž by se nemnoho od oděvu biskupského dělil.«

A tak taláceli se ti, kdož měli lidu svému býti rádci a vůdci, sem tam, nemajíce pevné půdy pod nohama. —

O příjezdě krále Bedřicha do Prahy.

Cesta králova zemí Českou do Prahy vyznačena byla direktory přes Cheb, Falknov, Žatec, Louny, Slaný a Buštěhrad.

Vyslaní dne 25. října (1619.) vyjeli za Cheb králi vstříc na hranice zemské a když přijel, provázeli jej do Cheba, kdež byl od rady i obce slavně uvítán. Na noc dorazil průvod na zámek Falknovský, který patřil Janu Albínovi Šlikovi.

Na další cestě u Maštova pohostil průvod Jan Jindřich Štampach ze Štampachu v loubí na lukách úpravně zřízeném hostinou tak hojnou a skvostnou, že se tomu král i královna velice divili.

V Žatci uvítán slavně radou a bratrstvem střelcův a uveden do domu direktora a primatora městského Maxmiliana Hošťálka.

Tobiáš Felix, přední písař radní latinskou svou řeč, kterou krále vítal, zakončil: »Bůh pak dobrotivý račiž Vaší Královské Milosti udíleti bohomyslnosti Davidové, moudrosti Šalomounové, prozřetelnosti Josefové, síly a udatnosti Samsonové, velikomyslnosti Pompejové, bohatství Krésového, slavné a neumírající pověsti císaře Karla, vítězství Alexandra Velikého, dnův panování pokojného císaře Augusta a živobytu dlouhověkého onoho Matuzaléma. Amen. Amen.«

A z mnohého tohoto přání a z krásných slov těch nesplnilo se ani jediné.

V Lounech vítalo již krále mezi jinými i sto cepníků staročeských. Při pohledu na tyto strojené »boží bojovníky« mohl si povzdechnouti král i občané slovy »bývalí Čechové.«

Zvěst o příjezdu králově rozhlašoval do dáli mladík, který stoje na makovici městské věže, praporcem modré, bílé, červené a zelené barvy mával. V Slaném kázal před králem mladší později kazatel jeho dvorní Bedřich Salmuth, té doby polní kazatel knížete z Anhaltu.

Snad to kázání ochladilo Slanské, neboť obecní písař v pamětní knize suše jazykem latinským poznamenal: »Za konšelství Václava Linharta Bedřich, král království Českého, do Slaného zavítal s královnou.« A písař ten z pravidla nevoli zahaloval latinou, sice jinak by si byl nedal ujíti příležitosti k popisu slavného uvítání.

Dne 31. října dorazil průvod králův k oboře Hvězdě u Prahy. Tam král poobědval.

Před oborou očekávali krále ostatní direktorové, mnozí z panstva a rytířstva, hojně měšťanstva pražského a nesčetné davy lidu obecného.

Král spatřiv panstvo, sestoupil s vozu a sňav klobouk podáváním ruky se všemi se vítal. Tu předstoupil před krále nejvyšší komorník Jan z Talmberka a vítal jej řečí českou, kterou Václav Vilém z Roupova na německo vykládal.

Král odpověděl ovšem po německu. Na to stejně uvítána královna. Král vsedl pak na koně »spanilého, temně plesnivého« a vyčkav, až pan Oldřich z Vchynic panstvo a rytířstvo do řady srovnal, jel s Oldřichem podle nich. A teď nastoupen pochod ku Praze.

V předu jelo měšťanstvo pražské, pak panstvo a rytířstvo české i ostatních zemí, dále osoby knížecí, zejména Václav, kníže Minstrberský, Magnus, kníže

Virtemberský, Kristian starší i mladší kníže z Anhaltu, Ludvík, falckrabí od Rýna, mladší bratr králův.

Pak teprve jel král v hřebíčkovém, stříbrem vyšívaném šatě, za ním královna v podobném úboru.

Král jevil na všechny strany plnou pozornost a vlídnost.

Před Strahovskou branou stál zástup pivovarníkův, tesařův, nádenníkův, plavcův a čeledi viničné do pěti set pod starým červeným praporem, na němž byl kalich, a ti měli cepy, kuše, veliké malované štíty, meče obouruční (k držení v obou rukou), kosy, oštípy, sudlice »a těm podobné zbraně, jichž věku tohoto již válečníci neužívají«, praví Skála.

Hejtmanem lidu toho byl jakýsi Mikuláš, nejstarší ze služebníkův při úřadě staroměstském. Ten přivítal krále řečí latinskou, ve které poroučel ochraně králově sebe i soudruhy své a všecek — stav čtvrtý, byli to tudíž čtveráci — zárodek a předkové těch, kdož stáli a stojí o rovná práva všem.

Když hejtman Mikuláš provolal zdravici králi, odpovídali mu ostatní rovněž jazykem latinským chřestíce a lomozíce starožitnými zbraněmi svými

Král se tomu mumreji smál; jeho předkové předkům těch líčených Táboritů se — nesmáli.

Příchod králův městu i dalekému okolí zvěstoval mladík, který stál na makovici věže Svatovítské a mával praporcem, pod ním seděl jiný a bubnoval na vlaské bubny.

Královští manželé přijevše do hradu, odebrali se do svých komnat, aby pokoje a klidu užili. Co asi ve chvílích těch ochvívalo duší mladého krále, který dnes od Bílé hory Strahovskou branou byl přijel, a jehož poražení zástupové po roce touže branou z Bílé hory valili se.

O novém vpádě vojska českého do Rakous.

Když Buquoy z Čech na pochod se dal, mělo vojsko české jej v patách následovati, než v tom zbouřilo se toto, žádajíc, aby mu zaplacen byl dlužný žold Než direktorové aspoň nejnutnější summu sehnali, opozdilo se vojsko to tak, že musil Thurn rychlými pochody spěchati na pomoc městu Znojmu, které od nepřítele ohroženo bylo.

Zatím přitáhla uherská pomoc 12 tisíc mužů pod velitelstvím Františka Redeye (13. října 1619.), čímž Buquoy přinucen k ustoupení na půdu Rakouskou.

Thurn vytáhl Uhrům vstříc s celou mocí svou a dal na poctu velitele stříleti.

Vojsko české těšilo se, že šťastně se mu podaří nepřítele zkrušiti, neboť na pochodě tomto »vítr váním svým vedl jim praporce velmi spanile a fochroval jimi tak pořádně, že bylo milo patřiti na ně.«

Však i jiné znamení si vykládali vojáci čeští ve svůj prospěch, přeběhlť jim přes cestu zajíc a běžel k Danpierovu ležení.

Za císařskými vtrhli do Rakous Čechové, Moravané, Slezáci i Uhři a zaměřili za nepřítelem k Vídni.

Ve Vídni chystali se právě k slavnému uvítání Ferdinanda II. a postavili již »prampouchy neb oblouky vítězné,« když se jim vojska nepřátelská přihnala k branám.

Buquoy ohradil se před mostem přes Dunaj vedoucím a odrážel tu útoky nepřátel, spozorovav pak převahu na straně spojencův, ustoupil k Vídni samé strhav za sebou most.

Spojenci všelijak si pochvalovali, zejména Čechové se honosili, že při střelbě z děl »jedním udeřením devět osob pobili, všechněm jim hlavy odstřelivše,« ale výsledek výpravy byl přece více než pochybný, a ta zaječí věštba nic dobrého vojsku spojencův nespůsobila. V Praze ovšem zvonili a po kostelích zpívali »Te deum.«

Však velitelové čeští v lepší prospěch ani nedoufali, a když jim dne 25. října kníže Sedmihradský z Prešpurka psal, že jim ještě 7 tisíc mužů na pomoc pošle a sám s 9 tisíci přitáhne, »generálové vzavše to vzkázání v své uvážení bedlivé, uznali to za dobré, poněvadž by nebylo naděje žádné, aby na ten čas měli neb mohli co více platného proti nepříteli před sebe vzíti, protož aby kníže s jízdy ty bezpotřebné srazili a o tu věc k němu schválně sjeli; což hned toho dne vykonáno od hraběte z Hollachu a z Thurnu, že vypravili se proti němu z ležení na čtyry míle dolů k Prešpurku, při kterémžto shledání kníže daroval oběma po koni spanilém a šavli drahé, a směřoval k tomu živě, aby se nepříteli oddechu naprosto žádného nedopřávalo, aniž příměří nebo pokoje nečinilo.«

V Čechách zatím Mansfeld zmocnil se zámku a města Vimperka sehnav posádku Buquoyovu, a jiný z důstojníků českých osadil královské město Vodňany, propustiv posádku císařskou pod úmluvou. Tu na Vodňanech zajati Zdeněk z Kolovrat, Vilém z Klenového, zeť Adama ze Šternberka a tudíž svat Jaroslava Bořity z Martinic a rytíř Brechler. Ti nebyvše pojati do smlouvy, posláni do Prahy direktorům, »kteříž jimi Bílou věž zakalili.« —

O korunování krále Bedřicha.

Direktorové ukončili zatím přípravy ku korunování královu. Dobrozdání konsistoře o obřadech při korunovaci změnili; pomazání krále podrženo, za to s tím habitem biskupským uvedli direktoři věc na skrovnou míru, jak bude níže vypravováno. Však bylo ještě jiných starostí. Obřad měl ovšem díti se v chrámě sv. Víta, jakožto v místě k tomu výsadním, a proto vystěhováni odtud kanovníci, dáno jim na výživu a vykázán jim k bohoslužbě kostelík na Hradčanech.

Chrám sv. Víta s celým okolím nad zemí i pod zemí podroben důkladné prohlídce »aby ňáká zrada aneb tajné prachu ručničného ukrytí někde se nenacházelo«; bálť se dvůrnějakého prachového spiknutí, jaké před tím před lety některými tolik hluku spůsobilo v Anglii, kde měla sněmovna vyhozena býti prachem.

Ku korunování Bedřicha ustanoven den 4. listopadu, bylo to v pondělí.

Hned z rána přivedeno na Hradčany i hrad hojně vojska. Na to sešli se direktoři a vyslaní zemí přivtělených, k nimž Václav Vilém z Roupova promluvil jazykem latinským, připomínaje jim povinnosti jejich zvolenému králi a ptal se jich ještě jednou, zda kurfirsta Bedřicha sobě za krále a panovníka volí, k čemuž ovšem jednohlasně přisvědčeno.

O hodině desáté oznámeno shromážděným, že král jest připraven i vyšli pro něho v nádherném průvodě.

Zatím v sakristii shromáždilo se kněžstvo pod obojí, majíc v čele administratora Jiříka Dikasta Mirkovského, a seniora konsistoře Jana Cyrilla Třebíčského, kteří majíce zastávati biskupy, oblečeni byli v sukně čili reverendy (sutana, klerika) z aksamitu barvy fialové a též takové měli birety na hlavách.

Ostatního kněžstva bílými komžemi oděného bylo 40, vesměs pod obojí.

Král provázen jsa velikým davem direktorův a osob stavovských ze všech zemí koruny České vstoupil nejprve do kaple sv. Václava, kde oblečen v roucho korunovační.

Když vystoupil, učinilo nad ním kněžstvo požehnání a modlitbu a uvedlo jej k hlavnímu oltáři.

Před králem jako jindy kráčeli nejvyšší postolí s dvěma chleby, pozlaceným a postříbřeným, a nejvyšší číšník s dvěma soudky vína, jedním pozlaceným, druhým postříbřeným, pak nesli jednotliví direktoři, zastávajíce služby nejvyšších úředníkův, korunovační klenoty.

Když král přiveden byl před hlavní oltář, poklekl a kněží vykonali nad ním zase modlitbu, načež administrator, vzav na se komži, vystoupil na kazatelnu a učinil kázání jazykem českým.

Potom zpívány litanie a čtena epištola z listu sv. Pavla k Timotheovi, která počínala slovy: »Napomínámť pak, aby především činěny bývaly pokorné modlitby, prosby, svaté žádosti a díků činění za všeliké lidi, za krále i za všecky v moci postavené, abychom pohodlný a pokojný život vedli ve vší pobožnosti a šlechetnosti.« Na to provozována na kůru »milostná a příjemná muzika na všelijaké nástroje hudební.«

Na to král, který byl zatím na trůně usedl, přiveden zase k oltáři, a tu přistoupil k němu Bohuchval Berka z Dubé, který nejvyššího purkrabí zastával, a oslovil jej jazykem českým: »Nejjasnější kníže, volený Český králi, pane nás všech nejmilostivější! Dříve nežli se Vaší Milosti Královské koruna na hlavu vstaví, račte všem třem stavům království Českého přísahu k ní tuto jazykem naším vykonati.«

Po té četl Bohuchval Berka přísahu tu zvolna a král za ním slovo po slově říkal.

A zase následovaly modlitby a »muzika«. Na to pomazal administrator krále na temeně olejem, načež podávány administratorem a seniorem králi klenoty korunovační, které po tu chvíli na oltáři ležely, a to s případným oslovením.

Když králi i koruna na hlavu vsazena byla, odveden zase na trůn, a tu přistoupil zase Bohuchval Berka a volal ku shromážděným stavům, aby za ním pozdvihnuvše dva prsty vzhůru, říkali přísahu věrnosti a poslušnosti korunovanému králi, což se i stalo.

A zase zpěv a hudba zavzněly, načež administrator proslovil řeč ku králi, kterou zakončil slovy: »Živ a zdráv buď král náš s nejbohamyslnější královnou, manželkou svou, s rodinou i s celým nejjasnějším domem a čeledí svou, skrze milost a milosrdenství tvé, o pane Bože náš, jenž s synem i s duchem sv. kraluješ jediný Bůh požehnaný na věky věkův.

Následovalo »Te deum laudamus«, po Praze zvoněno a střelba se rozlehala. Na makovici věže svatovítské zase mladík točil praporcem a druhý tloukl ve vlaské bubny.

Král zatím pasoval mečem sv. Václava pět osob neznamenitých na rytířství.

Slavnost uzavřena řečí shora vzpomenutého doktora Jana Jesenského, který králi poroučel učení pražské a údy jeho »se všechněmi školami poctivými« »milostivé otcovské ochraně.«

Na to král opustil chrám a odebral se do hradu.

Za králem rozhazovány peníze a sice dva druhy zlaté a dva stříbrné, na větších byla koruna, kterou drželo pět ruk — pět korunních zemí — kolem pak nápis »Dante Deo et ordinum concordia«. (Z daru božího a svorností stavů.) Na druhé straně byla slova: »Fridericus elec. Bohemiae rex coronatus die 4. Nov. anno 1619.« (Bedřich, zvolený král Český korunován dne 4. listopadu roku 1619.) Na menších penízích byl nápis ten zkrácený.

O druhé hodině s poledne zasedl král k hostině, při níž za 14 stoly sedělo hostí ze stavů všech korunních zemí.

Co král stoloval, rozdáván mezi lid chléb a po celou hodinu teklo do zvlášť zřízené kašny víno červené i bílé.

Jako zvláštnost připomíná dějepisec, že při hostině korunovační přítomni byli i poslové knížete Sedmihradského, kteří králi byli přinesli »křesťanský vinš a vzácné presenty.«

Lid byl po Praze vesel a nejeden řízný popěvek zavzněl mezi rozjařenou chasou. Jeden z popěvků těchto složený od Mistra Václava Klimenta tuto podáváme pro některé šlehy, které opravdu šly do živého. Vzpomenutý mistr rýmuje takto:

»Vstaň, lve český, nespiž více!
Budí tě božská pravice.

Pohleď, furie jizlivé,
ty pekelnice škodlivé,
s jezuity, pány svými,
s zrádci vlasti své jinými
jak sou tě pěkně spravily,
praktikami zohavily!

Nejprv tě k snu hlubokému
předivně sformovanému
přivedly, pak osedlaly,
nohy v hromadu svázaly,
tvou hřívu dolů shodily,
i koruny tě zbavily;
daly ti biret rohatý
ten jezuitský proklatý,
tak sou tě pěkně zlarvily,
zmumračily a zbarvily,
již byly by tě i svedly,
v svou moc do konce uvedly;
bylť by v jich uzdu pojatý,
u věčné otroctví vzatý.

Což by se s tebou vodily,
svou vůli, žert, smích plodily
k věčné hanbě zavedených
tvých Čechů v jho porobených!

Vstaň tedy, lve, a se vzhlédni,
na svou mrzutost pohledni,
vem zrcadlo, svou podobu
spatříš, ohyzdnou ozdobu.

Obořiž se na své škůdce,
na zrádců svých chytré vůdce!

Horliž pro to zpotvoření,
zaplať jim dle zasloužení!

odžeň furie pekelné
ty jezuvity šeredné;
shoď ohavné rohatiny,
shoď sedlo i larvy jiný!

Vstaviž zase na svou hlavu
koruny své dávní slávu,
posilni se a odpírej
nepřátelům, lsti otvírej,
nedejž se již více svésti;

Bůh bude sám pomáhati,
této práci tvé žehnati,
v cti, slávy boží šíření,
své milé vlasti v hájení.

Tak i k prvnější vzácnosti,
k slávě, květu, slovutnosti
zas budeš moci přijíti,
věrné své Čechy poctiti.«

I Lomnický se ozval a zašimonil králi Bedřichovi tak pochlebně, že rýmování jeho na sebe pozornost obrátilo a všude, zejména mezi obecným lidem, se ozývalo. Jak pochlebenství toto později na rub obracel, bude na svém místě připomenuto.

Ve čtvrtek na to, čili dne 7. listopadu, korunována s podobnými obřady i královna Alžběta, jen peněz mezi lid nemetali, byloť jich v komoře české až běda malounko, a lidu pouze »puštěn prejs na sukno,« po němž páni o slavnosti chodili.

Osobnost i povaha i chování krále Bedřicha zalíbily se národu ihned, jeho vlídnost a laskavost získaly mu srdce všech, kdož se mu přiblížili, vysokých i nízkých, za to královna hrdostí svou a cizími spůsoby ihned narazila na náboženský a mravní cit národa Českého, jemuž nevalně se líbilo, že královna s »fraucimorem« svým pozdě do chrámu přicházela a tu úborem svým i průvodu svého — čiře obnaženými prsy — jen pohoršení působila.

O obnovení zemských úřadů.

Prvou prací nového krále bylo obnovení zemských úřadů, které byly direktory jen prozatím za příčinou korunovace osazeny. Král ovšem z největší části ponechal úřady těm, kdož je prozatím drželi, a jen málo jich osadil jinak.

Nejvyšším purkrabím jmenován Bohuchval Berka z Dubé, nejvyšším hofmistrem Vilém starší z Lobkovic, nejvyšším komorníkem Jan starší z Talmberka, nejvyšším sudím Jachim Ondřej Šlik, nejvyšším kancléřem Václav Vilém z Roupova, nejvyšším sudím dvorským Petr ze Švamberka, purkrabím karlšteinským Jindřich Matěj z Thurnu, presidentem komory české Krištof Harant z Polžic, nejvyšším písařem Kašpar Kaplíř ze Sulevic, hejtmanem hradu Pražského Krištof Kaplíř ze Sulevic, podkomořím Prokop Dvořecký z Olbramovic, purkrabím karlšteinským stavu rytířského Jindřich Otta z Losů, purkrabím kraje Hradeckého Bohuslav z Michalovic. Později jmenován ještě presidentem nad appelacími Václav Budovec z Budova a nejvyšším mincmistrem Petr Milner z Milhauzu.

Byli to vesměs pod obojí a jen do soudu zemského povoláni také dva pod jednou a to z panstva Bedřich Švihovský a z rytířstva Diviš Černín.

Jmenování toto spůsobilo mezi bývalými direktory — moc těchto osazením úřadů žemských pominula — mnoho hořkostí a mrzutostí, »protože« — jsou slova předního rady falckého při králi Bedřichovi — »každý chtěl by býti v předních úřadech a skrze tu příležitost zbohatnouti, ježto nalezalo by se mezi Čechy velmi málo lidí těch, kteříž by s pochvalou svou a s užitkem obecným takové povinnosti vysoké a přední zastupovati a zadosti jim učiniti mohli.«

Stav městský, který doufal, že uveden bude ve stav, v němž se nalézal před rokem 1547., jak mu bylo hned před osudným dnem 23. května 1618. slibováno, nepochodil valně. O vrácení statků nebylo řeči a rada nad appellacími zůstala na dále, jediné, co se stalo, bylo, že královští hejtmané a rychtáři nedosazeni a tak vrácena městům volnost v jednání jejich rad.

O vyjednávání s knížetem Sedmihradským.

Brzo po korunovaci, dne 11. listopadu 1619., přišlo do Prahy poselství knížete Sedmihradského o 25 osobách, jimž stál v čele shora již připomenutý František Redey. Poselství tomuto vysláni vstříc Václav Budovec a Petr Milner, kteří řečí latinskou je uvítali a do připravené hospody uvedli.

Poselství předneslo na to veškery články, pod kterými měla mezi královstvím Českým a královstvím Uherským konfederace uzavřena býti, které však valně schladily přátelství česko-uherské.

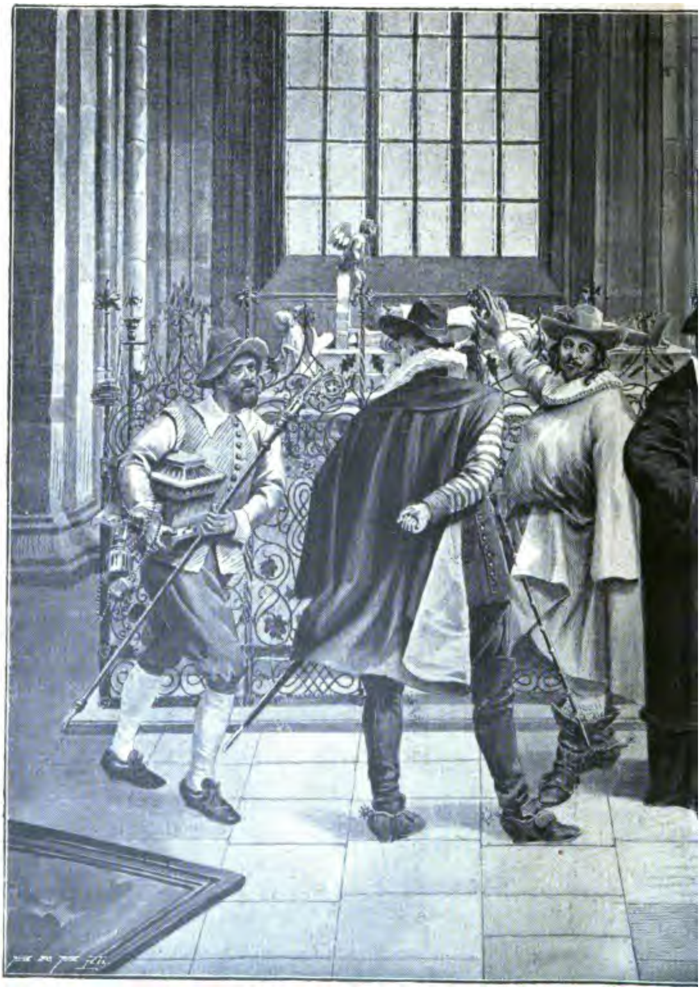

Reformace koste

Původní kresba J. F. Hetteše.

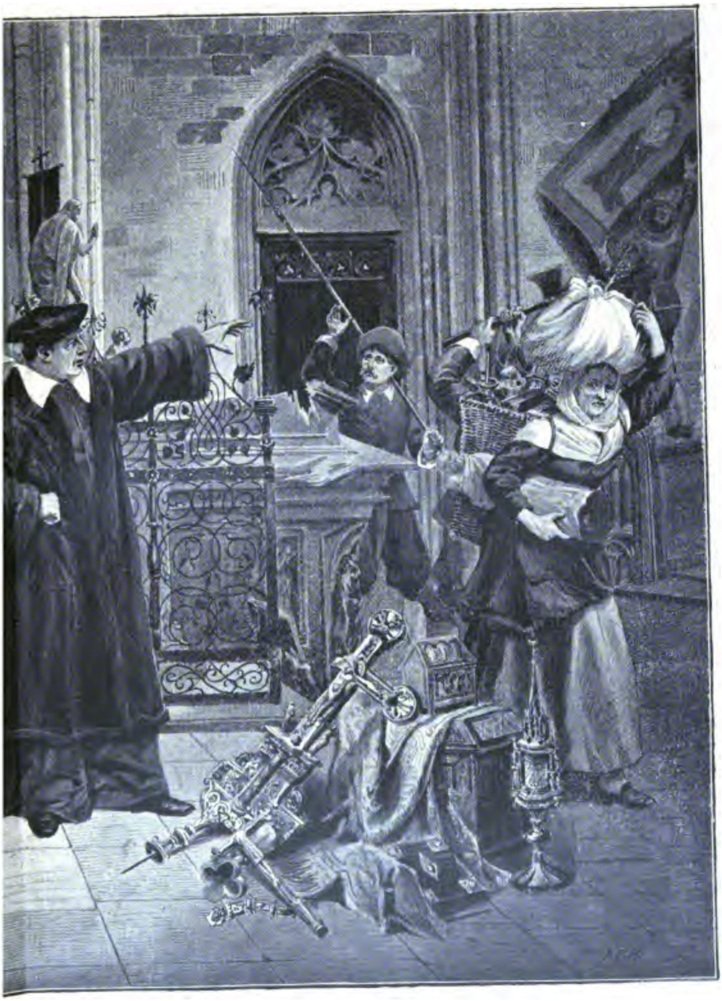

ostela sv. Vítského.

Gabriel Bethlen žádal mimo jiné, aby mu za posavadní služby a výdeje ve prospěch věci české vyplaceno bylo sto tisíc zlatých; dále požadoval jiných třikrát sto tisíc zlatých na udržení a vypravení pevností a posádek proti Turkům, aby prý byl bezpečen proti tomu nepříteli a mohl se tím spíše obrátiti proti nepřátelům říše České.

Dále radil, aby z koruny České vypraveno bylo k sultanovi slavné poselství, což ovšem bez velikých, nákladných darů státi se nemohlo.

Poněvadž mělo výbojně postupováno býti proti Ferdinandovi II., žádal Bethlen, aby společným vojskem země Ferdinandovy, Štyrsko, Kraňsko Korutansko a Rakousy, když by v moc jejich se dostaly, připojeny byly ku koruně Uherské.

Tak tedy vyhlížela ta maďarská láska k Českému národu, než stav koruny České byl tak neutěšený, že i tento hořký dar musil pokládán býti za dobrodiní, a hledán pouze odklad. Proto dal král poslům za odpověď, že chce se dříve poraditi s celým spolkem protestantským čili unií a pak že knížeti určitá odpověď na články jeho dána bude.

Odpověď tato přinesena stavům uherským na sněm do Prešpurku od hraběte z Hollachu, poněvadž však dána jen jménem královským, nepřistoupili Uhři k jednání, dokud by nedošla odpověď také jménem stavův.

Tím věc protáhnuta až do konce roku 1619., kdy teprve vysláni jménem krále i stavů českých poslové, z nichž však ti nejpřednější zejména Thurn, Kolonna, a Jan starší z Bubna nemohli se vypraviti, poněvadž jich při vojsku bylo třeba.

S jakým výsledkem jednání toto provedeno, svým časem bude vypravováno.

O zpustošení chrámu sv. Víta.

Mezi tím stala se věc, která veškeren národ Český těžce urazila. Čeští protestanté, ač kompaktata zavrhli, zůstávali vždy zvyky svými a obřady náboženskými v mnohém věrnými staré víře utrakvistické a chrámy jejich od chrámů katolických valně se nelišily.

Teď přišel král jiné víry a přivedl s sebou prvního svého dvorního kazatele, přemrštěnce doktora Abrahama Skultetia. Ten hned před korunovací královou »zreformoval« chrám všech svatých na hradě, dav z něho odstraniti vše, co upomínalo na řády katolické.

Teď došlo na svatyni, která povždy byla národu Českému svatou, na chrám sv. Víta, tu kamennou kroniku národa Svatováclavského. Národ náš povždy s hlubokou úctou pohlížel ku památnému dílu Otce vlasti, kde odpočívali jeho králové a jiní výborní muži čeští, a i ten rozdrážděný lid husitský, který v zuřivé vášni ničil dávné památky po předcích, zarazil se před národní svatyní a nezneuctil jí, ušetřil jí, ač náhledy jeho náboženské nesouhlasily s mnohou ozdobou, s nejednou úpravou v chrámě tomto uchovanou.

A teď přišel cizák a obořil se ihned na to, co bylo předkům našim drahým a svatým bez rozdílu vyznání. Učinil tak ovšem za pomoci i našinců jako byli Václav Vilém z Roupova a Václav Budovec z Budova, předních v národě — škoda že sluli oba Václav. Jak daleko řekněme i jen moudřeji zachoval se cizinec Thurn, který nebál se vyčítati králi, že oloupil svatyni národa Českého.

Dne 21. prosince 1619. počalo »vyčišťování«, jak se pravilo a pod dozorem vzpomenutých mužův a ještě některých jali se dělníci snímati s oltářův a se stěn obrazy, sochy a jiné ozdoby a památnosti.

Když dělníci při práci své opatrně si vedli aby ničeho neporouchali, jsou okřiknuti a nařízeno, aby věci ty prostě dolů shazovali.

Tak shozen krásný, veliký krucifix, který nad hlavním oltářem stál, a tu přistoupil k němu pan z Berbisdorfu a kopl do sochy se slovy: »Teď tu ležíš, bídáku, pomoz si sám!« Jak málo změnil pán ten slova »lotrova« na Golgotě pronesená!

Vyhozené ostatky — hlavy i jiné kosti — sbíraly dvě služky Skultetiovy do košův a nosily do obydlí pánova, kde spáleny.

Malíř Hans z Feldu vida to surové ničení i nejzdařilejších památek umění sochařského a malířského, orodoval za některé předměty, odbyt však od Skultetia, že páchne luteránství papeženstvím

I snesl malíř vzácnější kusy do jedné z kaplí a zavřel ji na klíč, ale Skuitetius opatřil si klíč a věci ty zmařeny byly přece.

Něco zachováno přičiněním pana Viléma z Lobkovic a Prokopa Dvořického, kteří vyžádali si některé předměty, které pak dali přenésti do jiných chrámů, něco schováno v komoře nad kostelem a později zase do chrámu vráceno.

I náhrobku nad hrobkou královskou hrozilo nebezpečí, a Václav Budovec i Václav Vilém z Roupova a někteří jiní byli pro odstranění jeho, než klenotu ujal se purkrabí Berka a zachránil jej.

Lid byl zneuctěním svatyně velice znepokojen, a mínil-li král lidu se tím zalíbiti, zmýlil se velice a Praha brzy překvapena jiným činem podobné váhy. Jednalo se o krucifix, který stál na pražském mostě. Pavel Skála vypravuje: »Brzo potom vzešla pověst vůbec po celé Praze, jako by král rozkázal ten krucifix na mostě pražském dolů sníti, proto prý, že by králová, jezdíc přes týž most, na toho nahého lazebníka očima svýma hleděti nemohla, kterouž (pověst) mnozí z lidí obecných divně při sobě rozjímali a vážili. I aby z toho nějaké nenadálé lidu zbouření se neuradilo, uvedli tůž pověsť králi za času v známost, a zvláště hrabě Šlik, žádajíce krále, bylo-li by co toho, aby úmysl svůj změnil a lidu k nějaké potržce v tyto nebezpečné časy příčiny nedával, kterýž učinil se jim v tom náležitě omluvena, že neřku-li toho žádnému neporučil, ale ani na to nepomyslil, pamětliv jsa na své onehdejší skrze kazatele svého dvorského ohlášení zřetelné. Ale nežli kolik málo dnů minulo, přece týž krucifix, neví se však z čího vnuknutí a rozkazu, byl časem nočním od někoho podřezán a do řeky svržen.«

A bylo toho více, což tu již pomíjíme.

A tak nešťastný národ náš, utíkaje z tenat jezuitských, padl do drápů cizáckého přemrštěnce Skultetia. —

O konfederaci s Uhry.

Bethlen Gabor na sklonku roku 1619. poslal slavné poselství k císaři Ferdinandovi II., neboť, jak ze všeho vysvítá, chtěl věděti, kdo by mu za spojenectví více zaplatil. Ferdinand neváhal ovšem všemožně se přičiniti, aby si knížete Sedmihradského naklonil a tak jej od spolku s říší Českou odvrátil. Přijal poselství jeho okázale a vyslal hned zase posly své k němu, kteří měli mu slíbiti jménem císařovým značnou část Uher, v Čechách panství v ceně třistatisíc kop a ve Slezích jedno knížectví.

Slibem tímto ovšem knížete nepřilákali, neboť slibované krajiny uherské byly tak jako tak v jeho moci, statky pak v Čechách nebyly v moci toho, jenž je sliboval. Proto obrátil se Bethlen zase k poslům českým, kteří byli se zatím v Prešpurce ve větším počtu nalézti dali.

Nejprve chtěl činiti prostředníka a jednal s vyslanými císařovými, nechtěli-li by vyjednávati se stavy uherskými a vyslanými z říše České o dorozumění nějaké; než poslové věc takovou naprosto zamítli už i z té příčiny, že k tomu plnomocenství jejich se nevztahovalo.

Rovněž tak odmítl i hrabě z Hollachu všeliké vyjednávání s Ferdinandem, k němuž Bethlen nabádal. Konečně ptal se Bethlen, pravda-li to, že psal král Bedřich kurfirstům Saskému a Bavorskému, že musil korunu českou přijmouti, poněvadž by pak Čechové byli volili knížete Sedmihradského »z toho národa barbarského«.

Přes to, že kníže dokládal se, že psaní jest před rukama, odepřel tomu hrabě z Hollachu naprosto.

Jednání skončeno třetího ledna 1620., kdy stavové uherští odpověděli vyslaným Ferdinandovým na jejich poselství, »že přednesení tomu žádného místa dáti nemohou; a ač kommissaři císařští se snažili, aby císaře ospravedlnili, přece na tén čas při stavích uherských nic svésti a jich toho, aby se stavy království Českého a se zeměmi k němu přivtělenými dokonalé a věčné sjednocení zavříti neměli, sraziti nemohli.«

Když zpráva o tom dne 9. ledna (1620.) do Prahy donesena králi, který právě s velikou okázalostí chrám a kollej jezuitskou odevzdával kněžím Jednoty Bratrské, dal zase po Praze vyzváněti a střílеti.

Články nové konfederace teprve dne 15. ledna plně sjednány a od sněmu uherského v Prešpurce schváleny se slibem, že do nejprve příštího sněmu českého do Prahy poslány budou. —

O Bedřichově cestě na Moravu.

Spořádav záležitosti české jakž takž, vybral se Bedřich na Moravu, aby tam přijal holdování stavův. Cestu nastoupil dne 27. ledna (1620.) v hojném průvodě zejména šlechty české. Až do města Třebíče provázelo jej vojsko české, na to úlohu tu převzalo vojsko moravské. Král vítán všude s nádherou a okázalostí zejména od panstva, na jehož zámcích král obědval neb nocoval.

Největší nádhera vyvinuta při vjezdu jeho do Brna. Dne 4. února přiblížil se průvod královský k městu na půl míle, střetl se se zástupem stavů moravských. Král vystoupil z kočáru a vsedl na koně, když pak se k houfu tomu přiblížil, sestoupil i s koně a vítal se laskavě s Moravany.

V Brně uvítán hlučnou střelbou. Průvod královský před branou sestoupil s koní a zemský hejtman Velen ze Žerotína vzav koně králova za uzdu, vedl jej do města.

V bráně uvítal krále úřad městský a přijav jej pod nádherná nebesa, vedl krále ku kostelu jezuitskému, který i tu byl již postoupen Jednotě bratrské. Tam zpíváno slavné »Te deum«. Poněvadž se ta různá vítání valně protáhla a večer byl již nastal, odebral se král do domu kardinala z Ditrichšteina, který pro něho byl připraven.

Den následující vyplněn raděním a vyjednáváním, a teprve dne 6. února (1620) sešli se stavové do vzpomenutého chrámu jezuitského, a tu jim král učinil přísahu, »že je neřkuli při svobodách, privilegiích, řádích, obyčejích, a chvalitebných zvyklostech jich starobylých zcela a zouplna chrániti a zůstavovati, ale i hojněji jim je rozšířiti a zlepšiti chtíti ráčí.«

Na to oba stavové vyšší panstvo a rytířstvo králi slib člověčenství (poddanosti) učinili.

Slavnostní náladu velice zkalily dvě hrozné zprávy a sice, že do Moravy vtrhlo drahně lidu polského, poslaného králem Sigmundem na pomoc Ferdinandovi, zejména divých kozáků, kteří krutěji dravé zvěře si vedli vše plenice, drancujíce, pálíce a vraždíce, jak doleji šíře se zmíníme; zpráva druhá týkala se hrozného neštěstí, které tou dobou stalo se v Jičíně a veškeru veřejnost českou rozechvělo měrou náramnou, jakž ještě bude vypravováno.

Následujícího dne, 7. února 1620., po obědích sešli se stavové moravští v domě zemském a vykonali mu tady hold. Ze stavů pod obojí chyběl jenom Karel z Žerotína, který zůstal sice v zemi, ale do Brna se nedostavil.

Král nepřistoupil k němu se přísností, nýbrž dal mu lhůtu, ve které by hold vykonati měl. Ze většina stavů pod jednou ze země se vzdálila, zejména náčelník jejich, Karel z Lichtenšteina, rozumí se samo sebou.

Z Brna vypravil král poselství ku knížeti Sedmihradskému do uherského města Košic, aby zejména požádali knížete za kmotrovství synu královu Ruprechtovi, který se byl v Praze dne 27. prosince 1619. narodil.

Spořádav ostatní záležitosti zemské, zejména stvrzením úředníků zemských, kteří již před příchodem královským od sněmu na místě direktorů zvoleni byli, a smluviv se se stavy o zvýšení vojska, povolení berně a zvolení poslů k generálnímu sněmu do Prahy, jakož i k sněmu uherskému do Báňské Bystřice, ba i k sultanovi, chystal se k další cestě do Slez. —

O vpádě polském do Moravy.

Pravili jsme shora, jak poděšen byl král i stavové moravští zprávou o řádění vojska polského po Moravě, a bylo se čeho děsiti. Bratrský národ poslal na své pobratimy nejhnusnější svůj vyvrhel a ten v počtu asi 4000 hlav zaplavil široký pruh krásné země Moravské, provozuje tu zvůli, která upomínala na mongolské divochy.

Byla to »rytířská« kožačina, co děs a hrůzu rozšiřovala v širém kraji, ničíc vše, co odvléci nemohla. Pověstnou stala se svatba Meziříčská.

Tam slavil zeman jakýs právě svatbu, ve veselý rej svatební zavzněly však náhle divé skřeky dravých netvorů a již ples a jásání ustoupilo úpění, volání o pomoc a slitování a již i chropotu umírajících. Muži pobiti, ženy a dívky obětovány zvířecím chtíčům krvelačných šelem. Nevěsta unesena, a osud její byl děsnějším než těch, kdož surovou rukou kozáckou dotrpěli.

A tak šlo to dále. Přepaden statek jednoho z Žerotínů, který dnou jsa sklíčen, na lůžku ležel. Shozen prostě z lože a musil se dívati, jak manželka jeho a teta zvířecky zhanobeny.

A to dovídáme se ze zpráv samého krále Bedřicha, mnoho-li prolito nevinné krve, mnoho-li zmařeno cti a majetku nebohého lidu venkovského, to ví jen Bůh, který položil zločiny ty na váhu těm, kdož byli vinni hrůzami těmi.

Připadly na národ český útrapy a svízele, jako před dvěma sty léty za řádění křižákův, ale nespůsobily toho obecného vzpružení národního, které dovedlo mstíti a perně odpláceti sveřeposti takové. Lid trpěl za své panstvo a nedovedl se vyšvihnouti přes hlavy jeho za svého mstitele, neboť nedovedl se rozehřáti pro myšlénky a zájmy, které vyvolaly neblahou válku tu.

O neštěstí jičínském.

Hrozná událost, o níž jsme shora zmínku učinili a jejíž dějištěm bylo město Jičín, má pozadí nemálo zajímavé. Událost sama jest truchlivým závěrem osudů vzácné rodiny české, pánů ze Smiřic.

Počátkem století XVII. stál v čele rodu tohoto Sigmund Smiřický, pán v době té v Čechách nejbohatší.

Sigmundovi zůstaly čtyry dítky, synové Jindřich Jiří a Jan Albrecht a dcery Alžběta Kateřina a Marketa. Z těch starší syn byl blbý, starší pak dcera zamilovala se do člověka poddaného, kováře jakékos. Poněvadž láska Alžběty Kateřiny všelikým domluvám vzdorovala, byla neopatrná šlechtična od otce svého vzata v přísné opatrování.

Mladší dcera Sigmundova provdala se za Jindřicha Slavatu, bratra pověstného Viléma Slavaty.

Když Sigmund Smiřický zemřel, ujal se správy velikých statků rodinných mladší jeho syn Jan Albrecht, který, jak vypravováno, přes své mládí, pro bohatství a vzácnost rodu zvolen mezi direktory.

Nadšení jeho pro věc českou bylo opravdovým. Vypravováno již, že v jeho domě vlastně umluveno pověstné vyhození z oken a rovněž stala se zmínka, že on málem jediný dostál povinnosti své při stavění hotovosti zemské do boje.

Nadšení tomu obětoval i mladý život svůj. Roznemohl se v táboře vojenském následkem nezvyklých svízelův a namahání vojenských a zemřel dne 18. listopadu 1618.

Nyní byl dědicem velikého jmění Smiřických blbý Jindřich Jiří, a tu mělo poručnictví nad tímto na rozumu nedostatečným dědicem připadnouti starší jeho sestře.

Ale nešťastná Alžběta Kateřina jako za vladařství bratrova, tak i teď zůstávala ve vazbě, a vladaření ujala se mladší sestra Marketa či vlastně manžel její Jindřich Slavata.

Osud nebohé Alžběty Kateřiny nebyl žádným tajemstvím a mnozí jí litovali a odsuzovali nelidskou tvrdost vlastních jejích sourozenců.

Všakť byli Jindřich Slavata z Chlumu a manželka jeho Marketa ze Smiřic povahou sobě příbuzni. Jindřich Slavata byl mezi těmi, kdož byli při vyhazování bratra jeho z okna, a Marketa obecným hlasem viněna, že bratra svého Jana Albrechta otrávila.

O osudu Alžběty Kateřiny dověděl se také Otto Jindřich z Vartemberka, zvaný Kulhavý. Byl to bývalý rytmistr z válek tureckých a kvítko své doby, čili, jak Skála praví: »hlava divoká a života rozmařilého«. Ten žádostiv jsa statkův a jsa právě vdovec, smyslil si, zmocniti se uvězněné, pojati ji za manželku a dostati tak do rukou správu velikého jmění Smiřických.

Smlouval se potaji s Alžbětou Kateřinou a ta slíbila mu, vybaví-li ji z jejího vězení, že jej pojme za manžela a správu polovice statků mu popustí. Otto Jindřich dlouho se nerozpakoval. Slezl s čeledí svou zámek, na němž Smiřicovna vězněna, osvobodil ji, dal se s ní hned oddati a již zmocnil se města Jičína, kde mu poddaní bez zdráhání slibovali poslušnost, uznávajíce ovšem právo manželky jeho.

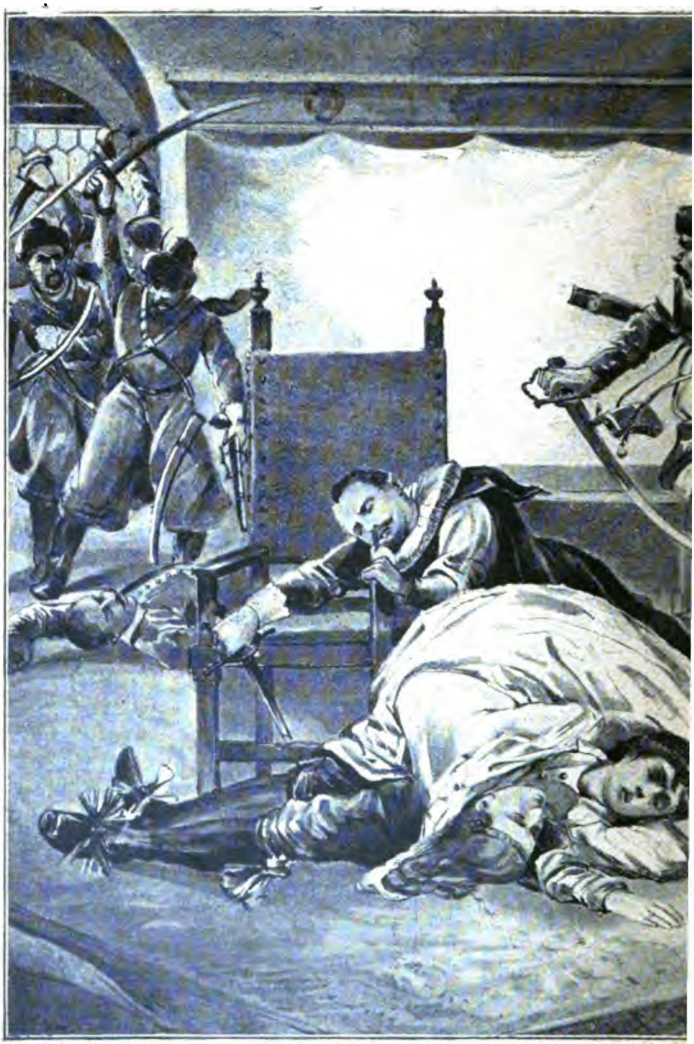

Přepadení hrad

Původní kresba H. Schüllingra.

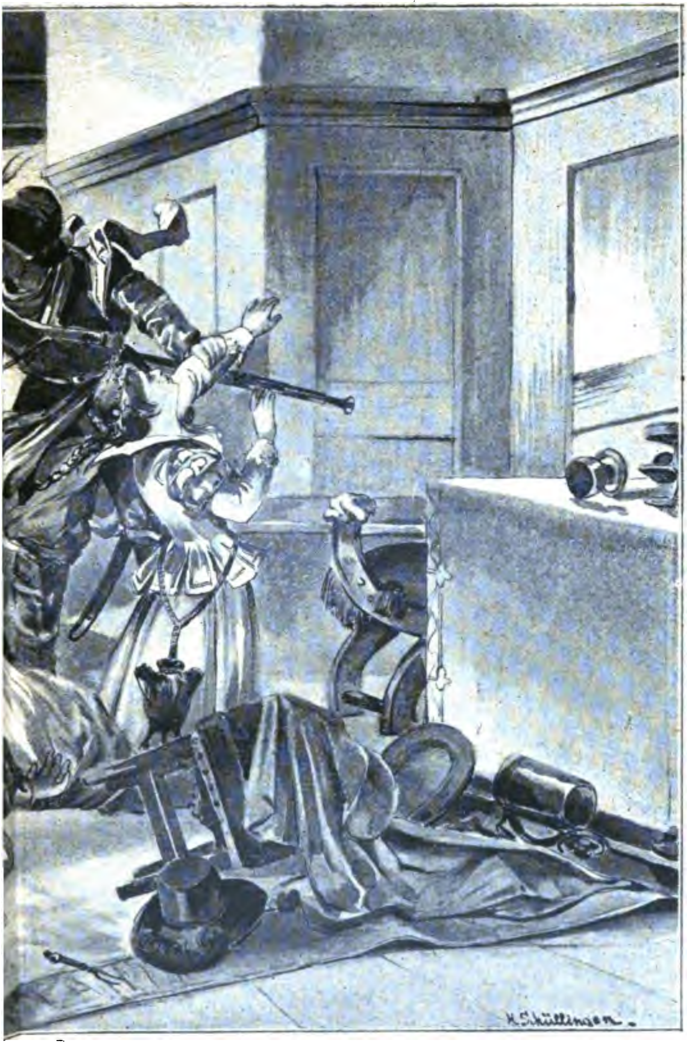
H. Schüllinger

u Meziříčí Kozáky.

Slavata obrátil se ve při této na direktory, a ti volali pana z Vartemberka k zodpovídání, ale on dovedl se z obsílky té vždy pod záminkou nějakou vytáhnouti a teprve po dosednutí Bedřichově nevida vyhnutí, dostavil se na hrad, kde hned vzat na závazek pode ctí a věrou. Slavatovi a jeho manželce dáno za právo a vypravena od zemského soudu kommissí, aby je v držení statků Smiřických uvedla.

Kommissí ta se Slavatou přišla dne 1. února r. 1620. do Jičína, vpuštěna však do města teprve, když bylo slíbeno Jičínským, že bez svolení paní z Vartemberku nemusí nikomu jinému slibovati poddanství.

Podobně zabráněn kommissí vstup do zámku, poněvadž však pan Slavata měl klíč od hlavních vrat, vešli kommissaři a jali se hned za hlučného odporu paní z Vartemberka sepisovati svrchky tu na zámku se nalezající.

Paní z Vartemberka zuřila a přes veškera napomínání kommissarů činila jim odpor ve všem, stále napomínajíc své mušketýry, aby ji bránili a vůbec k odporu byli uchystáni, k čemuž podněcovala je hojným vínem.

Když kommissaři do hořejších pokojů vešli a tu nábytek a jiné svrchky sepisovali, odešla paní z Vartemberka do svého pokoje a tu nebo ve vedlejší komoře buď úmyslně, buď neopatrností mušketýrů vzňal se prach, jehož několik centů se tu nalezalo, a již s hromovým rachotem rozvrácen zámek v ssutiny, v nichž pochováni všichni, kdož právě v zámku se nalezali a mnozí, kdož ze zvědavosti před zámkem se byli seskupili.

Skála píše: »Ze všech osob, cokoli jich v témž domě tehdáž bylo, nic více jediné deset osob a to ještě škodlivě opálených, tak že malá čáka byla o nich, aby na živě zůstali, ven z něho vyšlo a to prostředkem právě podivným. Nebo v jednom pokoji trámové lámající se násilně nespadli dolů kolmo, ale spříčili se o sebe divně, tak že osoby ty, kteréž v témž pokoji byly zachváceny, utekly v tom strachu pod ně a zůstaly tam tak dlouho, až to hromobití a boření domu přestalo. Tu teprve vydaly se v křik silný a prosily slzavě, aby jim odtud bylo pomoženo, čehož i užili s pomocí božskou i lidskou.

Při tom pak třískání a rozhazování sběhla se dvojí věc podivná: jedno, že prachem tím pacholat dvé z domu až na rynk vyhozeno, z nichž jedno zůstalo na rynku ležeti, druhé pak octlo se na jiný dům přes ulici a tam volalo o pomoc; druhé, že mládenec nějaký, jsa podobně vyvržen z domu, postavil se rovně nohama na zemi a upamatovav se, běžel odtud co nejrychleji mohl.

Mezi zhynulými byla ovšem paní z Vartemberka »ta měla všecku tvář i hlavu opálenou jako i ruce, až se z nich kůže dřela, na těle spatřovaly se tři kosti přeražené,« rovněž Jindřich Slavata, ten »měl nohy zlámané na tré a po těle byl všecek modrý.«

Dle jiné zprávy byla paní z Vartemberka, která v požehnaném stavu se nacházela, nalezena při okně do polovice zasypána, popálena na rukou a nohou, ale jinak neporušena. Prosila, aby jí dali píti, místo toho však bylo s ní prý tak nakládáno, že brzo skonala. Regent, čili vrchní řiditel panství Smiřických, Jareš Bukovský, nepřítel její, serval prý ještě s položivé náušnice a prsteny.

Když zpráva o hrozné události té došla do Prahy, poručil král, aby Otta z Vartemberka hned opatřen byl vězením v Bílé věži, než ten, dověděv se, co se stalo, upadl v mrákoty, že po kolik hodin se nevědělo, živ-li, či mrtev.

Událost Jičínská spůsobila po Čechách náramné hnutí, neboť vůbec mělo se za to, že paní z Vartemberka ublíženo a že právo překroutil sám Václav Vilém z Roupova, který z dědictví Smiřických dostal tučné sousto — 50 tisíc tolarů. Lid vykládal si hroznou tu příhodu za znamení obecné pohromy budoucí.

Šimon Lomnický ve verších o události složených praví:

»Jistě že na darmo není
toto boží dopuštění!
Znamená ten hrozný smutek
nějaký velký zármutek.«

A Skála dokládá: »A jistě jsme velmi brzo s naší a celé vlasti naší záhubou horší, nežli se tu tehdáž v Jičíně stala, zvěděli a pokusili; nebo nejen jediný dům, nejen jediné město, nýbrž celé království do gruntu kleslo, stavové pak pod obojí ne do povětří, ale mezi mnohé národy téměř všickni z vlasti rozplašeni a z ní vyvrženi jsou.«

O Janu Sarkandrovi.

V době té spůsobila nemalé vzrušení myslí neblahá událost v Olomouci

Právě v době, kdy v městě tom na cestě do Slez nalezal se král Bedřich, držán tam u vězení farář Holešovský Jan Sarkander.

Muž tento pro spojení své s předními katolíky moravskými a hlavně proto, že byl zpovědníkem u strany pod obojí velice nenáviděného hejtmana zemského Ladislava z Lobkovic, byl u strany té rovněž u veliké nenávisti, a proto po převratu na Moravě odešel do Polska, aby si tam chleba hledal. Nepochodiv valně vrátil se do Holešova, kdež však musil žíti v úkrytu u katolíka jakéhos.

Když kozáci vtrhli na Moravu a k Holešovu se blížili, vyšel Jan Sarkander ze svého úkrytu a opatřiv si monstrancí a hostii, vyšel lupičům v ústrety. Ti spatřivše kněze a svátost, sestoupili s koní, poklekli a pak obrátili se v jinou stranu.

Tato věc a předcházející cesta Sarkandrova do Polska uvalily na něho podezření, že byl ve srozumění s Poláky a snad i původcem vpádu dravé chasy kozácké.

Byl zatčen, přiveden do Olomouce a podroben tu dne 13. a po druhé dne 18. února (1620.) výslechu, ovšem s použitím trápení, jehož následkům po měsíci podlehl.

Tak drážděna v národě našem strana proti straně a pak nad oběma jásali vítězní cizáci, kteří vyssávše z národa našeho ducha a sílu, zmořili jej na staletí. Poražená strana ušlapána a vítězná stala se otrokyní cizáctva. Nesnadno rozhodnouti, čí osud byl smutnější. —

O cestě krále Bedřicha do Slez.

I v Slezích a především v hlavním městě Vratislavi chystány ku přijetí krále Bedřicha veliké slavnosti.

Když ohlášeno, že král v neděli dne 23. února přibude do hlavního města, vystrojilo se toto vojensky, a hejtman městský vydal se v hojném průvodě půl míle před bránu Olešnickou, aby tam uvítal krále. Tam sjela se i knížata, panstvo a rytířstvo slezské.

Když se král přiblížil, vítal jej zemský hejtman Jan Kristian, kníže Lehnicko-Břežský. Po odpovědi královĕ obrátil se průvod k městu, před nímž vítala krále rada města Vratislavi. Na to vjel král slavně do města a byl v chrámě sv. Alžběty přítomen bohoslužbě dle obřadu vyznání Augsburského.

Dne 27. února vykonali stavové slezští králi hold, což oslaveno střelbou a zvoněním.

Na obchůzce městem navštívil král i katolický chrám sv. Jana, kde uvítán od kanovníků, kteří žádali jej, aby jim jejich výsady a svobody stvrdil Král odpověděl: »Privilegia vaše vám potvrdím. potvrzených užívejte a toliko buďte věrni.«

Na obecném sjezdě předložil král tytéž požadavky, jaké žádal na Moravě. Na to mínil odebrati se do Lužic, ale dověděv se, že Buquoy vytrhl zase proti Čechům, rozloučil se dne 3. března 1620. se Slezany a 14. téhož měsíce byl již v Praze. —

O srážce u Langenloisa.

Stav vojska českého počátkem roku 1620. byl velice neutěšený. Slákáno byvši pomocí uherskou přešlo vojsko české přes Dunaj v Rakousích pod Enží a po odchodu Uhrů nemohlo se vrátiti, poněvadž proud říční strhl loďkový most.

A hrozné svízele padly tu na vojsko, tak že po osm až deset dní nemělo chleba; poněvadž pak Uhři vše zničili, nedostávalo se jim v zimní psotě ani přístřeší, a z toho vypuklo přímoří, kterým veliká část vojska zničena.

Thurn vida zoufalý stav sešlého vojska, dorážel slovy neumálenými na správu, žádaje za podporu, ba hrozil, že vzdá se velitelství, nebude-li o vojsko lépe postaráno, ale výsledkem toho bylo, že když kníže z Anhaltu půjčil 60 tisíc zlatých, poslán za vojskem žold — na jeden měsíc.

Slibované podpory buď nedocházely, nebo tak skrovné míře, že byly kapkou v úpalu, s druhé však strany císaři Ferdinandovi dostávalo se příspěvků vojenských i peněžních hojně, ovšem také nikoliv tou měrou, jak bylo slibováno.

Vojsko české konečně přece přešlo přes Dunaj, a tu Moravané a Slezáci obrátili se k domovům, vojsko pak z království položilo se táborem u osady Langenloisa (na severozápadě od Vídně), kde dostalo se mu některé podpory vojskem stavů dolnorakouských. Naproti tomu od Pasova vtíralo se stále víc a více vojska vlaského do Čech a sesilovalo posádky Buquoyem v Čechách zejména v Budějovicích zůstavené.

Vojsko moravské zmocnilo se sice 1. února r. 1620. posledního města moravského, kde ještě posádka císařská se držela, totiž Mikulova, kde ukořištěno mnoho zásob a děl, ale již v šesti dnech, dříve než kořist tato zabezpečena byla, octl se Mikulov zase v rukou vojska císařského, dne 6. února.

Hned na to (10. února) přešel Buquoy přes Dunaj u Kremže s vojskem asi 8000 mužů silným a udeřil na vojsko české u Langenloisa. Chtěl pomocí záloh zničiti vojsko české, ale úmysl jeho prozrazen českému veliteli a plán povedl se jen potud, že vojsko české v zápale bojovném přece jen do záloh upadlo a zle okrvaveno. Padlo tu z vojska českého 1200 mužů a 200 jich zajato kdežto nepřítel ztratil jen 400 mužů.

Linhart Kolonna z Felsu, který měl vrchní velení nad spojeným vojskem českým a rakouským, jen s nepatrným průvodem unikl do města Rohu

Na zprávu o vítězství tomto dal se velitel posádky v Budějovicích ležící, Baltazar Marradas, na pochod k Vltavskému Týnu a vítězný Buquoy udeřil na město rakouské Maisavu.

Tu odebral se k vojsku českému nejvyšší velitel Kristian, kníže z Anhaltu, který, jak vzpomenuto, od minulého listopadu ve službách českých se nalezal, a zmocniv se dne 11. března návrší nad Maisavou, chystal se udeřiti na Buquoye. Než velitel císařský, byv donucen nedostatkem jak potravin tak střeliva, dal se před tím na ústup přes Langenlois ku Kremži.

Anhalt dlouho nedůvěřoval, obávaje se záloh, konečně však pustil se za ustupujícím a spůsobil mu nemalé škody, pobiv mu do tisíce mužů. —

Takovým spůsobem liknavostí i zmalátnělostí z obou stran protahována válka s hroznými zádavami krajin, jež loupežná sběř vojenská zasáhla, neboť vyvrhel ten života svého nic si necenil a divokým, surovým chtíčům svým obětoval vše, nečině ani v nejmenším rozdílu mezi přítelem a nepřítelem.

Vedle mrtvol zavražděných rodičů ležely mrtvoly zhanobených, hovadsky do smrti utýraných dětí, chlapců i děvčat a nad těmi trčela spáleniště obydlí jejich. Těm, kdož přežili hrůzy ty, zbyla jen kletba na rtech.

Celé kraje byly již liduprázdny a ležely poustkou a ladem, a to trvala válka teprve dvě léta. —

O smrti Linharta Kolonny.

Sotva že zlé dojmy porážky u Langenloisa poněkud utuchly, překvapen národ Český novou porážkou u Sincendorfa (u města Maisavy v Dolních Rakousích).

Velitelové českého vojska měli dosti snadné postavení vůči nejvyššímu veliteli vojska císařského hraběti Buquoyovi, neboť ten netečností a nekonečnou váhavostí ponechával jim volnou ruku, ale v českém vojště byl stav přes míru neutěšený.

Vojsko bylo velice nepořádně placeno, tak že jednak nuceno bylo k loupeži, jednak zdráhalo se konati povinnost. A vojevůdcové — ti trávili největší část roku v Praze, buď že tu vyjednávali o zaplacení žoldu, buď užívali tam rozkoší a kratochvílí, tak že nejednou se stalo, že v rozhodné chvíli nebyl vojevůdce ani při vojsku.

Tak bylo i ve srážce u Sincendorfu, kde při vojsku zůstal jediný Linhart Kolonna z Felsu, kdežto kníže z Anhaltu a hrabata, z Hollachu a Thurnu od vojska se byli vzdálili.

Hrabě Buquoy povolil zase jednou nalehání císaře Ferdinanda, maje pak při sobě i Danpiera dal se s 3000 jezdcův a 1000 pěších na pochod proti vojsku českému a dorazil dne 13. dubna 1620. k městysi Sincendorfu, jejž kozáci přepadli a vypálili.

Linhart Kolonna dověděv se o tom, přes varovné napomínání nejvyššího strážmistra Jana mladšího z Bubna vybral se proti kozákům s oddělením jízdy, za to maje, že jest mu činiti s loupežným zástupem záškodníků těch. Proto také neupozornil ostatních českých sborů na nepřítele výstřelem z děla, jak bylo umluveno.

Linhart Kolonna se ovšem přenáhlil, neboť vrhnuv se na lupiče pouze se čtyřmi setinami jízdy, zahnal je sice, brzo však octl se v záloze nepřátelské a narazil tu na Buquoye a Danpiera.

Jan z Bubna poslal sice za Kolonnou 1800 mužů jízdy i pěchoty, ale bylo pozdě, sbor Linhartův byl již podlehl i s náčelníkem svým. Do 600 mužů pobito, mezi nimiž asi šedesát šlechticů českých i s Kolonnou, na 300 mužů zajato, kdežto na straně nepřátelské bylo ztraceno sotva 30 mužů.

O posledních okamžicích Linharta Kolonny z Felsu máme dvě různé zprávy u téhož spisovatele často jmenovaného Pavla Skály.

Při zprávě o bitvě píše letopisec tento: »Aby pak tělo feldmaršálkovo (Kolonnovo) bez hlavy nalezeno, dva prstové na pravé ruce uťati a též hlava ve Vídni na jedné baště na žerď vystrčena býti měla, jak se po něčí zprávě dokládá, toho jsem nikdež jinde zaznamenáno nenalezl; nebo kteří se na ně v Praze dívali, posekané sice že velmi hrubě bylo, to pravili; ale aby bezhlavé býti mělo, toho neoznámili.«

Na jiném místě píše: »Linhart Kolonna, svobodný pán z Felzu na Andělské hoře a Bochově, nejvyšší maršálek polní vojska českého, svedl 13. dne dubna bitvu nešťastnou s Buquoyem u městečka

Sincendorfu, byl v ní smrtelně raněn a po málokolik asi dnech v ležení od rány té život svůj dokonal v letech věku svého blízko šedesáti. Tělo jeho mrtvé přivezeno do Prahy, bylo podobně spůsobem vojenským velmi nákladným pohřbem na Malé Straně poctěno a odtud potom odvezeno na statky jeho ku přiložení k předkům jeho vzácným.«

Tak zahynul muž, který měl přední účastenství v hrozném tom převratě, a třeba doznati, že choval se řádně, svěřené vojsko své neopouštěje a konaje svou povinnost až do posledního vzdechu s naložením vlastního života.

Úmrtí Kolonnovo mělo vedle utrpené porážky i další nepěkné následky. Pádem muže poctivce uprázdněno místo nejvyššího polního maršálka, a o tučné sousto toto nastala teď nerudná tahanice.

Skála o tom napsal takto: »Ta porážka vztahovala se Čechům k nemalé škodě, jedno pro ztrátu tak vzácného a rozumného pána i jiných rytířův a bojovníkův udatných, tak ovšem i proto, že za příčinou téhož úřadu maršálského povstala mezi předními officíry vojenskými nevole a záští nemalé, když jedni přes druhé usilovali o to, aby téhož úřadu dosáhnouti mohli, mezi nimiž nebyl poslední hrabě z Mansfeldu, jemuž sice bylo od knížete z Anhaltu dopříno, s tou však výjimkou, aby on feldmaršálkem byl a sloul, ale ne generálním neb nejvyšším maršálkem polním (kterýž úřad poručen jest hraběti z Hollachu), nýbrž toliko pomocníkem a místodržícím neb leitnantem téhož úřadu maršálského. A ta odpověď knížecí Mansfelda mrzela náramně, že jest na to hned odpuštění od služby žádal, nechtěje témuž hraběti (z Hollachu) jako pod nohama ležeti a dáti sobě jemu rozkazovati; kteréhož odpuštění i od knížete užil těmi zřejmými slovy, — že může táhnouti neb vandrovati, kde se mu líbí.«

Tak odpověděl muži, o němž říci lze, že přes mnohé a mnohé nemravy své přece aspoň něco vykonal, muž, o němž do té doby říci lze jen tolik, že bral vysoké své služné bez jakékoli zásluhy.

Zle bylo a k horšímu se sklánělo. —

O křtu prince Ruprechta.

Poněvadž množství věcí obecných velikou tíží nalehalo, svolán králem obecný čili generální sněm zemí koruny České ke dni 26. března, čili na čtvrtek o středopostí.

K sněmu tomuto mělo se dostaviti poselstvo nejen ze zemí koruny České, ale i z Horních a Dolních Rakous, jakož i z království Uherského.

Při té příležitosti měly býti slaveny nádherné křtiny prince Ruprechta, který se v Praze za panování již otce svého a tudíž, jak se říkalo, »v purpuru« byl narodil.

Že Sedmihradský kníže Bethlen za kmotra byl požádán, bylo již řečeno, a teď (30. března) přitáhlo do Prahy slavné vyslanectvo o stu osobách,

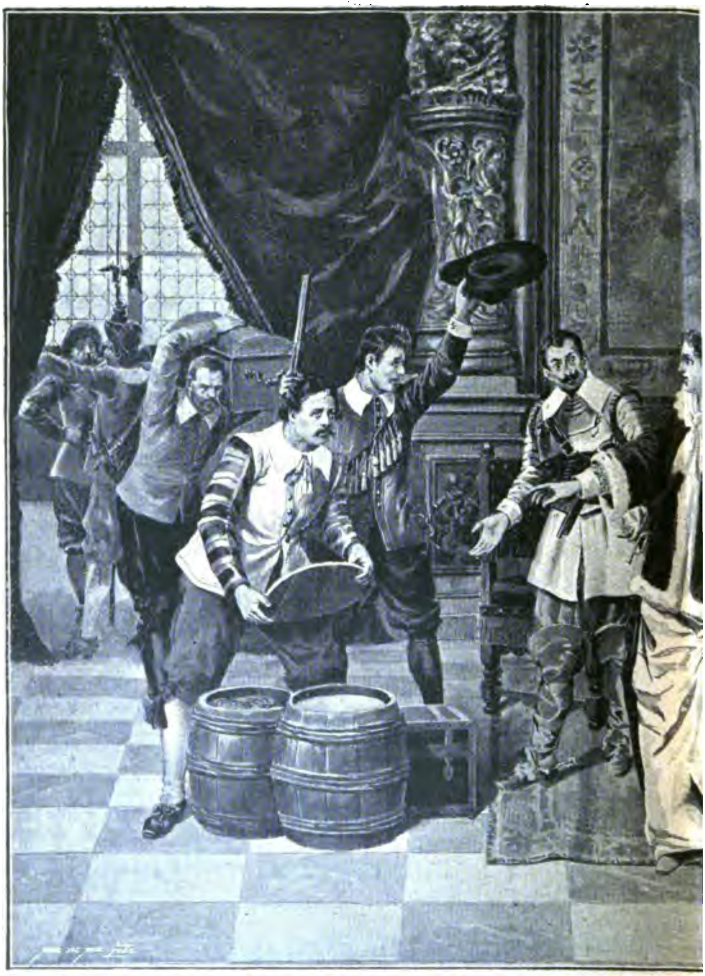

Katastrofa

Původní kresba J. F. Hetteše

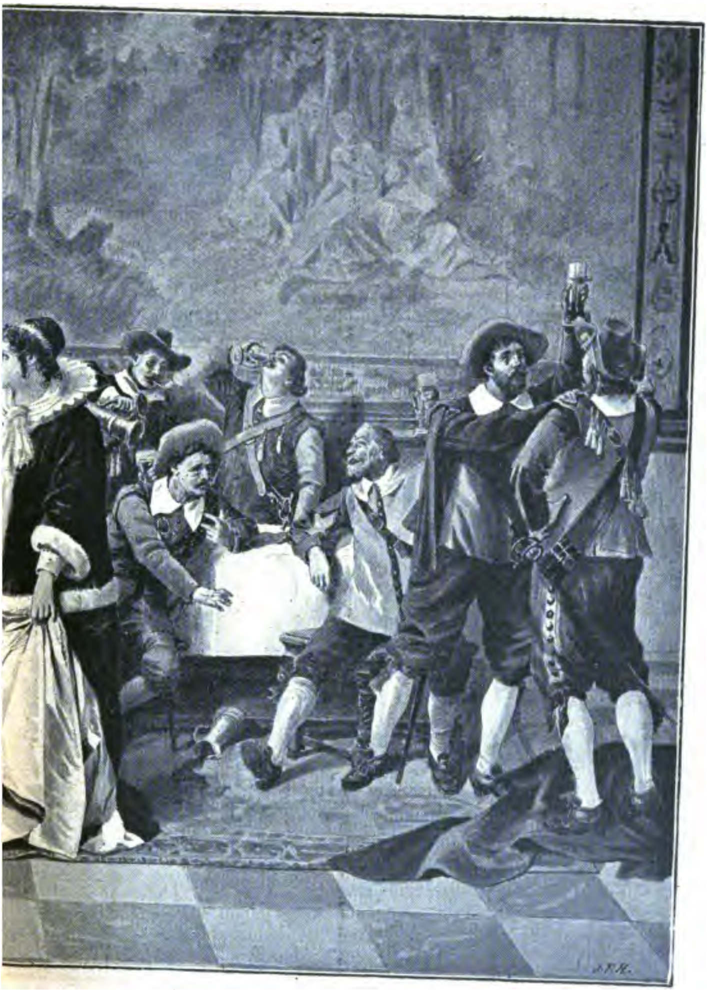

Jićínská.

v jehož čele stál hrabě Emerich Thurzo, který měl knížete při křtu jako kmotra zastupovati.

V určený ke křtu čas rozezvučely se zase zvony po celé Praze, načež v nádherném průvodě ubíral se do chrámu král, provázený stavy všech zemí koruny České, jakož i vyslanými z Rakous a Uher.

Na předním místě byl to vzpomenutý-Emerich Thurzo, »pán náramně spanilý a hrdinský.«

»Když se byl celý průvod i s králem v chrámě sv. Víta shromáždil, vstoupil doktor Abraham Skultetius na kazatelnu a kázal o křtu svatém. Na to zavzněla střelba na znamení, že se přináší do chrámu křtěnec, jejž rovněž v nádherném a četném průvodu nesla Mandalena Slavatová, manželka nejvyššího purkrabí Bohuchvala Berky z Dubí, v pěkných poduškách zlatohlavových a stříbrohlavových, od nichž s pravé i levé strany visela roucha nákladná na půldruhého sáhu s každé strany, kterouž neslo osm panen z fraucimoru královského. Podle paní purkrabové šel na pravé ruce falckrabě Ludvík a na levé Vilém, kníže Saský z Veimaru, vedouce ji pro poctivost dítěte.«

Když dítě do chrámu přineseno, položil je doktór Skultetius na oltář a vzav měděnici stříbrnou, křtil je a dal jemu jméno Ruprecht, po předku, jenž kdysi, jak vypravováno, Českého krále Václava IV. o císařský trůn připravil.

Křtěnec choval se nepokojně a dal se do pronikavého pláče, tak že kmotra musila jím dlouho »zmítati«, než aspoň usnul. Potom podávala jej druhým kmotrům, jichž byl počet hojný, neboť byli to veškeři vyslaní ze zemí přivtělených a ze stavů českých 24 osob, »kteřížto hrubou chvíli s ním se pěstovali a milovali, až naposledy po učiněné mu pokloně skládali mu dary své.«

Thurzo odevzdal králi bílého koně tureckého a vzácný drahý kámen, královně drahé látky východní a křtěnci drahokamy vykládaný meč.

Stavové čeští darovali skvostný měšec a v něm úpis na 24 tisíc tolarů v roce splatných, podobně po 18 tisících darovali Moravané a Slezáci. Rozumí se samo sebou, že z darů těchto nesložen později ani groš, tak že vlastně přinesen dar jen od Lužičanů, kteří darovali 10 tisíc dolarů ve zlatě na pozlacené míse.

Tím skončen obřad a nastaly radovánky, o nichž Skála takto píše: »Po nedlouhé pak chvíli sešli se zase všickni kmotrové s králem i královnou na novém paláci a stolili společně za jednou tabulí dlouhou s náramnou myslí i těla veselostí. Jiné pak panstvo a fraucimor vzácný byly též účastni vší té dobré vůle na témž paláci za pěti tabulemi obdloužnými, hodujíce a radujíce se v bázni boží, jakž v takové případnosti času kratochvilného mezi potentáty velikými za obyčej bývá, tak že bylo se nač podívati, jaká oupravná jídla a nápojové vzácní, jaké konfekty, jací hosté, jaká muzika libá a veselost se tu spatřovala, tak že kdo co chtěl od jídla, pití rozličného i z těch nejsprotších lidí k občerstvení svému, všeho snadně s potřebu dostati mohl. Po panketě pak již v soumrak začal tanec slavný v lusthauze zahrady královské a trval dosti dlouho na noc.«

O generálním sněmě roku 1620.

Po ukončené slavnosti přistoupeno zase k jednání sněmovnímu a to ve středu po neděli Laetare čili dne 1. dubna.

Sněm zahájil sám král s nádherného nového trůnu, bylť starý, ode dávna užívaný, vyhozen jako veteš; učinil tak řečí německou, kterou pan z Roupova tlumočil po česku.

Jednáno o spolku čili konfederaci s Uhry. Svoleno k vyplácení ročních 103 tisíc tolarů Bethlenovi, stavové rakouští zavazovali se odváděti po 30 tisících tolarů z každého arciknížectví. Dále stanoven počet vojska, jež jednotlivé země stavěti měly, a to tak, aby Uhry postavily 7000 mužů, Čechy 4200, Rakušané 3000.

Dokonání smlouvy této oslaveno zase nádhernou, hlučnou hostinou, a tak, co zatím vojsko nedostatkem doháněno k loupeži a lid hladem hynul, u dvora hýřeno.

Ku konci sněmu překvapil nejvyšší purkrabí sněmovníky návrhem, aby nejstarší syn králův Bedřich Jindřich zvolen byl za nástupce otcova na trůně českém.

Návrh nezasvěcené naplnil podivením, že král v nejjařejším mládí se nalezajícímu má již volen býti nástupce, mimo to bylo obecným hlasem, že po případě nástupcem Bedřichovým v Čechách má býti druhorozený jeho syn Ruprecht, poněvadž se týž za panování již otcova a to v hlavním městě království narodil.

V tom smysle ohlásil se také nejvyšší hofmistr, pán z Roupova však ukázal k tomu, že vykonání navržené volby velice Čechům nakloní unii knížat protestantských a krále anglického Jakuba, děda princova, zároveň pak vychvaloval jeho ctnosti, »hned při něm se spatřující ve věku mladistvém a obzvláštní náchylnost k jazyku českému, k němuž znamenitou chuť má, a v krátkém čase tomu se naučil, že výslovně (zřetelně) a volně propověděti může ta svatá slova: »Bázeň Páně jest počátek moudrosti.«

Na to návrh nejvyššího purkrabí ode všech tří stavů českých schválen, a Bedřich Jindřich za »čekance« trůnu českého přijat.

Dne následujícího stalo se tak od vyslaných z ostatních zemí koruny České ochotně a bez odporu.

Když pak stavové čeští i vyslaní z ostatních zemí k společnému rokování dne 29. dubna 1620. zasedli, prohlásil nejvyšší purkrabí vykonanou volbu i v sněmě generálním.

Když to vykonáno, odebrali se přítomní do komnat královských, kdež je očekával již král na trůně zeleným aksamitem obestřeném, podle něho pak stál Bedřich Jindřich, »paňátko v osmi letech, nad míru tváře a postavy ušlechtilé, i heroickými ctnostmi se stkvící, v šatech modrých připravené a v rukou bílý klobouk držící.«

Nejvyšší purkrabí řečí českou oznámil králi zvolení jeho syna za čekance koruny, načež totéž po německu opakoval.

Král stavům odpověděl, že volbu tu si oblibuje a sliboval býti králem a pánem laskavým, potom přistoupil nejvyšší purkrabí ku zvolenému a podal mu ruky, což po něm ostatní sněmovníci učinili.

Mladičký zvolenec vedl si při obřadě tomto tak obratně, že se tomu všichni divili a blažený otec radostí po komnatě skákal.

O vzbouření se lidu poddaného.

Počátkem května počalo se hýbati vojsko císařské hloub do Čech, což dálo se zase s hrozným soužením lidu venkovského. A tu stýraný ten lid nemoha se dovolati ochrany a pomoci, chystal se učiniti si po právu sám.

V kraji Bechyňském a Pracheňském, které byly nejvíce od nepřítele ohroženy, nastalo obecné povstání lidu venkovského.

Zpráva o tom spůsobila v Praze hrozné zděšení a větší nepokoj, nežli by byl mohl učiniti vítězný pochod nepřátelského vojska na Prahu.

A což teprve, když velitel táborské posádky počal se vzbouřenými vyjednávati, a oni žádali na prvním místě zrušení poddanství a to s pohrůžkou, nebude-li jim v tom svoleno, že toho dojdou u císaře Ferdinanda.

V Praze nahledli, že tu třeba opatrnosti a mírnosti, nemá-li se pozdvižení šířiti. I vypraveni k lidu kommissaři, kteří nabízeli náhradu za utrpěné škody, zrušení poddanství ovšem nepovolovali, odvolávajíce se na to, že o tak těžké a důležité věci třeba dříve na sněmě vyjednávati.

A ten dobrý lid český dal si říci a podnikl znovu jho poroby, neboť že by o žádosti jeho na sněmě příznivě bylo rozhodnuto, toho naděje nebyla a přece cesta tato byla jedinou, která mohla národ Český zachrániti od hrozného pádu.

Příklad daný lidem jihočeským působil dobře i na okolí pražské, a když se tudy ubíralo najaté žoldáctvo nizozemské, zakusilo zase i cepů českých, které mstily loupeživost a dravost cizácké té zběře, ba král viděl se nucena ohlásiti veřejnými patenty, že lidu venkovskému se dovoluje, krvavě mstíti utrpená bezpráví na komkoliv.

A tak došlo konečně k tomu, co bývalo v Čechách od dávna pravidlem: Nespolehej na nikoho, pomoz si sám!

O hrozné peněžní tísni.

Osudná válka se protahovala. Starověký mudrc jeden propověděl, že k válce třeba nejprve peněz, po druhé peněz a po třetí peněz a těch, jak už vícekráte řečeno, při komoře české nebylo. Činěny pokusy různé, aby nesnázi této bylo spomoženo, hlavně však čerpáno z pramenů dvou, a to bylo zabavování jmění katolíkův a vyssávání lidu poddaného a měšťanstva.

A tu počaly nižší třídy tyto přemítati o tom, jak oni i předkové jejich v dobré shodě žili se stranou pod jednou, dokud cizáckými štváči nebyl otráven duch předních rádců králů Rudolfa II. a Matěje II. nesnášelivostí a přemrštěností náboženskou.

A nyní viděli katolíky pod těžkým nátlakem se strany falcké, která všelijak neomaleně mluvila i proti české straně pod obojí, ale hlavně zuřila proti straně pod jednou.

Lid s hlasitou nevolí stavěl se tomu na odpor, aby byly katolíkům kostely odnímány a dávány vyznání helvetskému, čili reformovanému, k němuž teď mnozí v žádosti po hodnostech přestupovali.

S obecným reptáním přijata zpráva, že jmění pozůstalé po zemřelém dřívějším místodržícím velikém převoru Děpoltovi z Lobkovic zabaveno, a s patrným zalíbením rozšiřovány pověsti o divných nočních obřadech a slavnostech ve chrámě svatého Víta, kde prý při jasně osvětleném kostele při hudbě a zpěvě arcibiskup Lohelius, který přece v cizině se zdržoval, mši slouží; lid vypravoval si o průvodech v odrané svatyni, při nichž se účastní i patronové zemští majíce v čele samého svatého Václava.

Vše to popuzovalo mysli lidu zejména proti Škultetiovi, který měl neobmezený vliv na mladého krále, a v době, kdy blížil se rozhodný okamžik, nastala mezi národem a králem hluboká roztržka.

Se všech stran voláno po penězích a pomoci, ale ochoty tu nebylo, neboť národ počal boj s císařem pokládati za osobní věc nikoli krále, ale kurfirsta Bedřicha. Mimo to vnucovala se otázka, kam peníze se dějí, neboť po čas války jediné hlavní město bylo odvedlo na rozličných berních a dávkách 2,900.000 tolarů, platili-li ostatní stavové a země poměrně, musily to býti summy náramné, co by však za ně bylo bývalo pořízeno, není na jevě.

I zkoušeno, zda by se nedalo něco vynutiti na katolících a Židech, ale s prospěchem nevalným, a teprve když těmto hrozilo zabavení veškerého jmění, nabídli 50.000 a to teprve, když kommissar královský, jak sám se pochloubá, Židy »hůře mučil nežli smrt.« I obrácen zase zřetel k Pražanům a úlohu žadatele či vlastně prosebníka vzali na sebe manželé královští.

Král povolav dne 20. července 1620. před sebe přední měšťany všech tří měst žádal, »aby krále a vlasti své nyní neopouštěli a nemají-li peněz hotových, aspoň klenoty svými jeden každý, dle možnosti své, jeho jménem půjčky založiti neopomíjeli; což že jim dostatečně od země zjištěno, od krále pak vší milostí, přízní a ochranou milostivou otcovskou, nyní i na časy budoucí vzpomínáno býti má. Podobné předložení stalo se od královny i onačejším měštkám a paním pražským, kteréž byly před vlastní osobu její obeslány.

Proti kteréžto žádosti jedni i druzí učinili svou poslušnou a šetrnou omluvu: poněvadž jsou vždycky posavad to od sebe činili v takové i v jiných té podobných případnostech, co na věrné syny vlasti náleželo a jak daleko možnost jejich postačovala, že i dále z povinnosti a břemene takového Jeho Milosti královské se nevynímají, když toliko uhlí dají a poznají v skutku to, že i vyšší stavové a zvláště nejvyšší úředníci a soudcové zemští spolu s manželkami svými túž zemskou potřebu k srdcím svým opravdově připustí a dadouce na sobě příklad dobrý, se svými klenoty hnou a Jeho Milosti královské jimi v tak důležité a nevyhnutelné potřebě hotově i hojně založí.«

Pražané ťali do živého, ale — nadarmo.

Slyšme zase Pavla Skálu: »Ale jak opravdově se to tehdáž od nejpřednějších dálo, jest mnohým dobře vědomo. Nebo mezi jinými nejvyšší kancléř z Roupova směl se o tom pronésti, že k dotčené potřebě, aby z ní vlasti jeho bylo zpomoženo, své čapátkové peří (ozdoba klobouku z čapích per) složiti a místo peněz odevzdati chce.«

Může býti šerednějšího obrazu českého velmože z osudných těch dob, než jaký skytají nám hrozná ta slova muže, který byl mezi předními původci nešťastného boje, který po dlouhou dobu v čele stál říši České, který jeden z nejpřednějších úřadův zemských zastával a který obratně dovedl v těch kalných vodách loviti ve svůj prospěch, jak ono tučné sousto z dědictví Smiřických, o němž shora zmínka se stala, dokazuje?

Zda několik těchto slov bezohledně neodkrývá tu děsnou mravní hnilobu a hrozný úpadek vlastenectví ve vrchních vrstvách nešťastného národa našeho?

Skála — přítel odporu českého — dokládá k slovům těm: »Vzácnější pomoci od tak předního úředníka zemského! jemuž jiní v štědré a ochotné půjčce byli též podobni; mezitím však uměli dobře před králem i před královnou stavu městskému vyměřovati, aby manželek svých pásy stříbrné, armpanty a řetězy skládali, sami pak od klenotův svých potratili tehdáž klíče, kteréž potom po vítězství na Bílé hoře soldati císařští velmi snadně nacházeli při vybíjení domův a příbytkův jejich.«

Mohl-liž bystřejší pozorovatel již tenkráte i jen na okamžik pochybovati, jak skončí urputný ten zápas mezi Bedřichem a Ferdinandem?

O bouři na Chlumecku.

Roku 1620. oslavován svátek Mistra Jana Husi na pondělí dne 6. července připadající s velikou okázalostí, jako by se tušilo, že to bude naposledy.

Tak slaven svátek ten i na panství Chlumeckém, které patřilo tou dobou Václavu Vchynskému z Vchynic, pánu katolickému, který byv před povstáním statků svých pro různé přečiny odsouzen, přijat od direktorů na přímluvu bratří svých Oldřicha a Radslava, kteří byli pod obojí, na milost a obdržel panství Chlumecké zpět.

Tento Václav Vchynský ve jmenovaný den vydal se s družinou svou po panství a bránil poddaným ve svěcení svátku, při čemž jich i několik zajal a na zámce Chlumeckém uvězniti dal.

Jakmile zpráva o tom se roznesla, shluklo se kolik tisíc venkovanů k zámku a oblehli jej, ohlašujíce, že nepovolí dokud pána svého se nezmocní a jeho neusmrtí. Václav Vchynský vzkázal sedlákům svým, jestliže ihned od zámku neodtáhnou, že ty, které na zámku ve vězení má, oběsiti rozkáže.

»Na to dali mu sedláci zase odpověď takovou, aby učinil s druhy jejich, co se mu koli líbí, vezme-li jim hrdla, duší že jim nepobere a ublížení žádného na nich neučiní, oni že na ten čas jemu toho zabrániti nemohou, při tom však aby věděl zase to a tím od nich byl konečně ujištěn, jak ho dopadnou, že podobně beze všeho osoby jeho ušetření jej na drobné kusy rozsekají a psům i sviním k sežrání vydají.«

Když došla na zámku potrava, žádal Vchynský, aby mu dovoleno na zámek dopraviti dobytek nějaký k porážce, když pak mu to odepřeno, hrozil, že zámek se vším, co v něm jest, prachem rozvrátí, a když »sedláci ani na tu pohrůžku nic nedbajíce, žádné milosti mu učiniti nechtěli: tu teprve počal dávati jim slova dobrá a prosil pro pána Boha, aby prominouce mu tu všetečnost jeho dobrotivě, dovolili mu toliko s celou koží pryč ze zámku se odebrati; proti tomu že se jim přísahou zavázati chce, že dokud živ více na Chlumec přijeti, a aby kdy pánem jejich býti měl, k tomu že znáti se nechce.

Ale ani to platnosti žádné při sedlácích rozjitřených mu neneslo, nýbrž musil vězněm jejich zůstávati až právě do příjezdu kommissařův, kteréž král pro spokojení bouřky té z Prahy na Chlumec vypravil, kteřížto oznámivše Vchynskému příčinu příjezdu svého, neřku-li nebyli od něho do zámku puštěni, ale ani žádnou přátelskou řečí a odpovědí poctěni, pročež kommissaři, nechtíce se s ním dál a bezprostředně zaneprazdňovati, rozkázali některý kus střelby veliké k zámku zasaditi, jsouce toho úmyslu, mocí ku poslušnosti povinné jej dohnati.

To vida Vchynský, že by s ním zahrávati nemínili, dal se králi na milost a přivezen byv do Prahy jest vězením na staroměštském rathouze opatřen až do dalšího o něm vyměření.« —

O příchodu tureckého posla do Prahy.

Přední nadějí krále Bedřicha po tak mnohém sklamání v říši Německé byl stále kníže Sedmihradský Gabriel Bethlen, který neskrblil sliby a za to neustával dožadovati se velikých summ na králi Českém. Bethlen slibů neplnil a král peněz nepo-

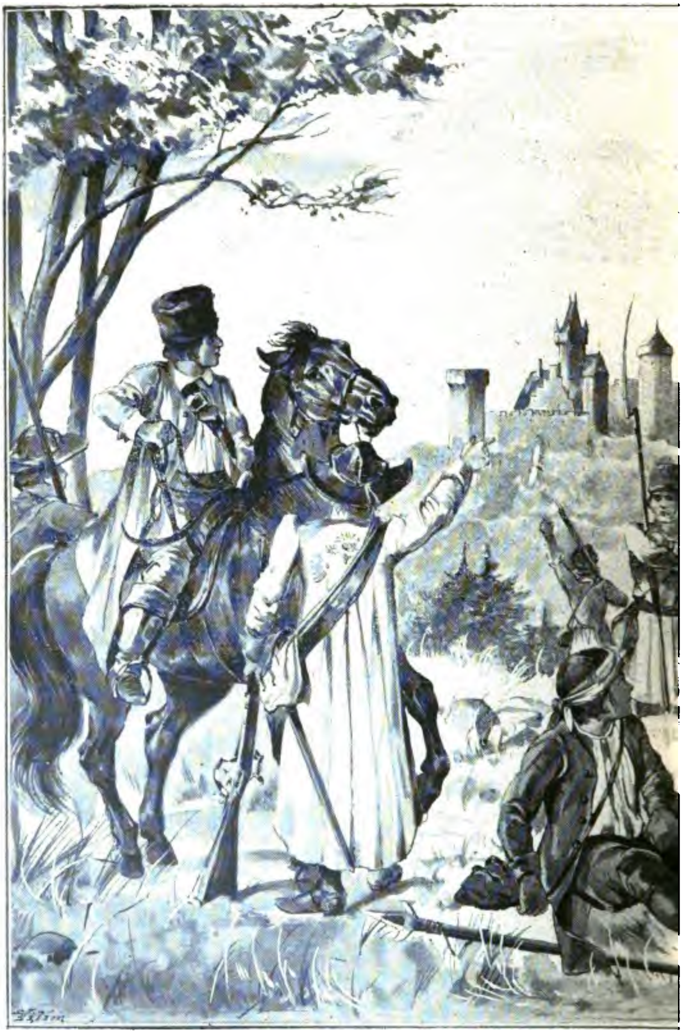

Sedláci oblehají

Původní kresba H. Schüllingra.

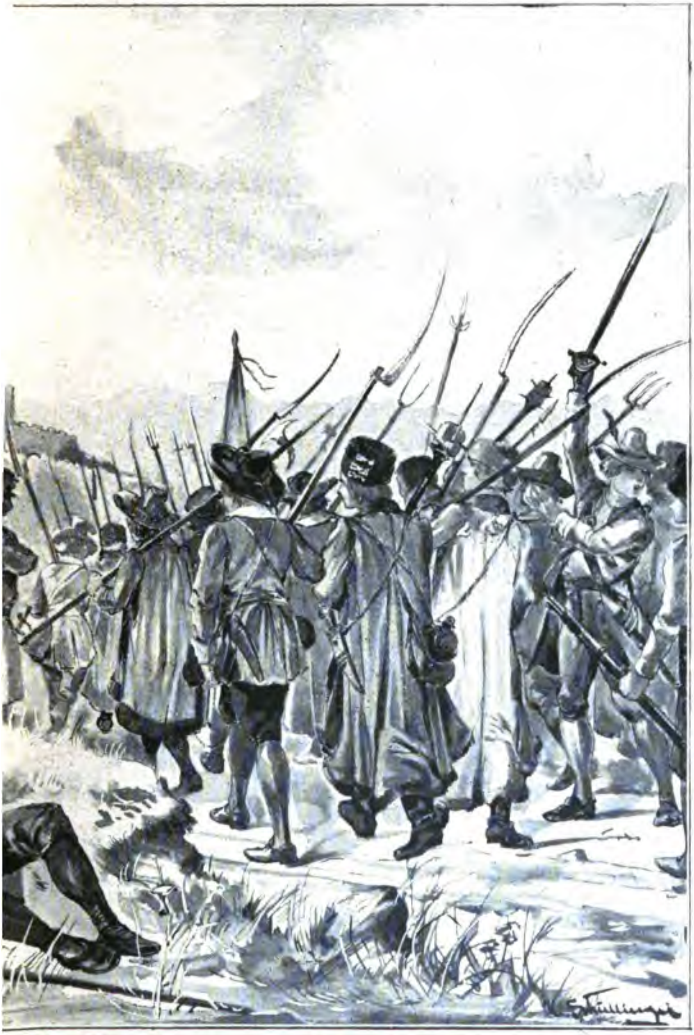

arad Chlumecký.

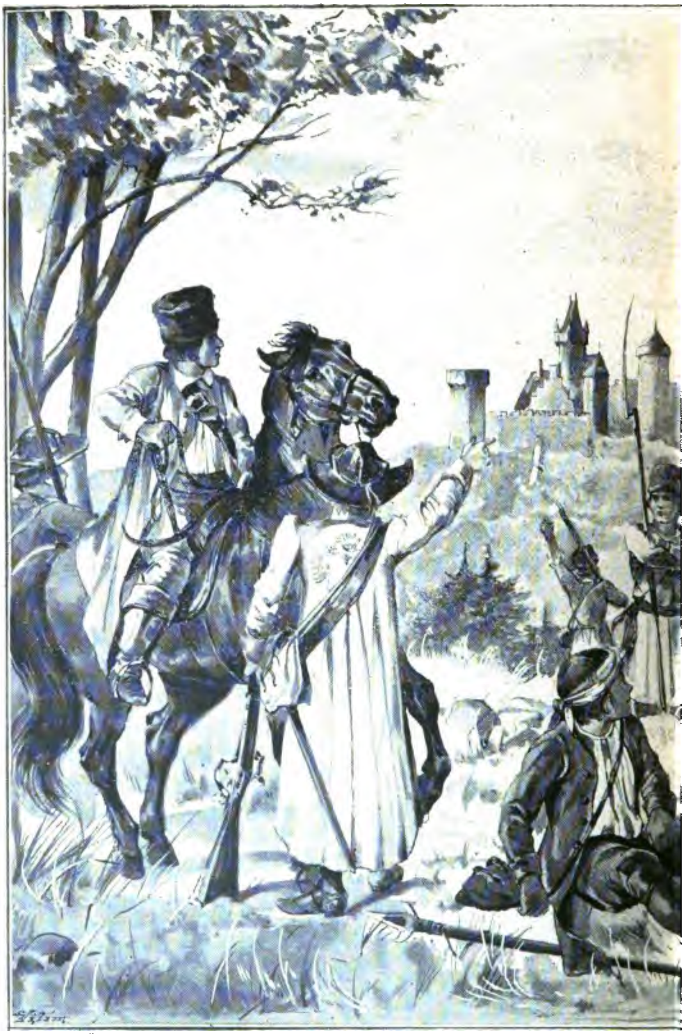

Sedláci oblehají

Původní kresba H. Schüllingra.

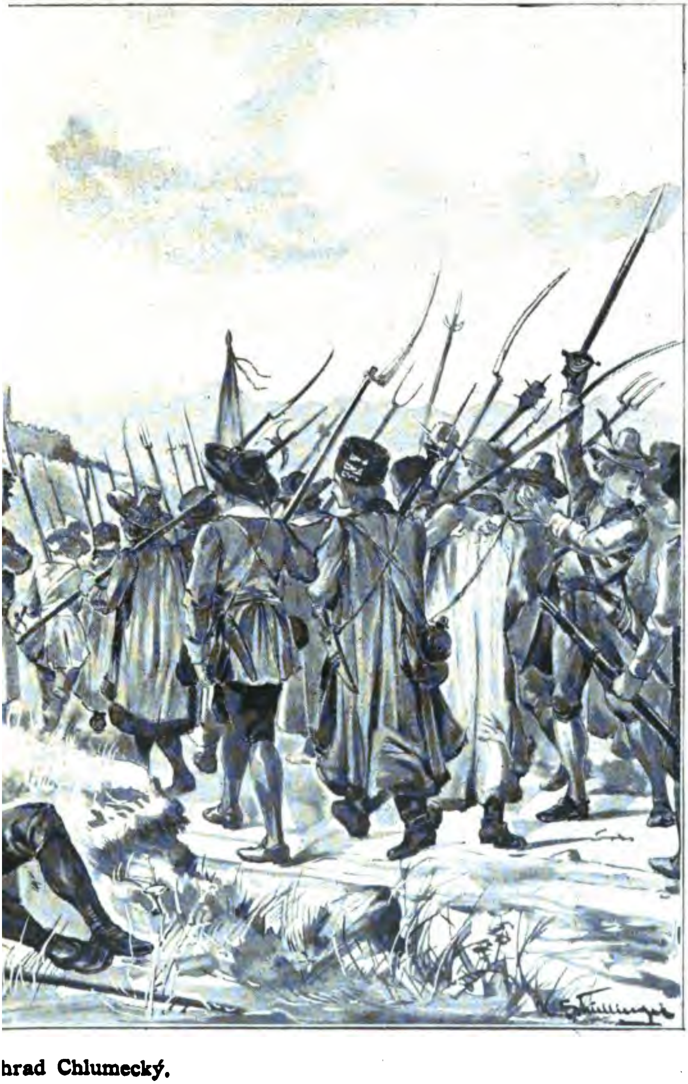

hrad Chlumecký.

Tak se také stalo, načež nastala starost, jak sehnati onu prvou lhůtu, totiž 100.000 zlatých a tu nebylo vyhnutí, nežli že musil král zastaviti své stolní nádobí a klenoty pražským obchodníkům a Židům, a tak koncem července mohli vypraveni býti poslové, mezi nimiž byl i doktor Jesenský, s penězi do Uher.

O volbě Bethlenově za krále Uherského.

Vystoupení Bethlenovo ve prospěch Čechů způsobilo mu velikou přízeň mezi protestantskými stavy uherskými, pronášeno pak vůbec mezi nimi mínění, že by bylo nejlépe následovati příkladu stavů českých, sesaditi Ferdinanda a voliti krále, při čemž ovšem pomýšleno hned na Bethlena.

Prvý pokus ve směru tom učiněný hned při prvém tažení Bethlenově do Rakous se nezdařil, neboť Bethlen, necítě bezpečné půdy pod nohama svýma, nabízené koruny nepřijal, když však stal se plnomocným správcem Uher i s vůlí Ferdinandovou a když jakž takž smluvena konfederace se stavy všech zemí koruny České i se stavy obojích Rakous, nerozpakoval se více.

Sněm v Báňské Bystřici shromážděný odmítl posly Ferdinandovy, počal dne 22. srpna 1620. jednati o jeho sesazení a dva dny na to zvolil Bethlena Gabora za krále.

Udalost tato mohla míti rozhodný vliv na další rozvoj záležitostí českých, ovšem byl by musil zvolený býti jiné povahy, než jakou jevil se Bethlen, člověk vrtkavý a nerozhodný, což ukázal hned po volbě. Když totiž přišli k němu poslové od sněmu uherského, aby mu oznámili, že zvolen za krále, přijal je sedě na trůnu, když však naň naléháno, aby se dal korunovati, odkládal s výmluvou, že korunování musí vykonati arcibiskup Ostřihomský, a tím byl té doby Petr Pazmaň, pověstný svou nesnášelivostí náboženskou, a ten — osmi lety přežil ještě Bethlena.

Patrno z toho, že nechtěl Bethlen zavříti si všechny cesty k dorozumění se s Ferdinandem, který zprávu o volbě jeho nepřijal tak »lhostejně a uštěpačně« jako zprávu o volbě Bedřichově a pozoruje chytrost ba úskočnost Bethlenovu, nazval jej »bestií«.

V Čechách zpráva o volbě Bethlenově za krále přijata s jásotem, ač mohla již povaha knížete toho prohlednuta býti, než všeliké rozmýšlení utlumeno novým, ovšem skrovným úspěchem, že po vzpomenuté volbě ku konfederaci české připojeno i vévodství Sedmihradské, které mělo ku společnému vojsku přispěti 25 tisíci mužů.

Závěrem sněmu v Báňské Bystřici bylo vypovězení z Uher arcibiskupa Pazmaně a jesuitů, což pěkně osvětluje poměry uherské a zejména tvoří podivný rub shora vzpomenuté podmínce Bethlenově, pod kterou se chtěl dáti korunovati — od arcibiskupa Ostřihomského!

O poselství k sultanovi.

Na dvoře českém bylo již před delší dobou ujednáno, že má se vypraviti poselství k sultanovi, který měl požádán býti za brannou pomoc. Když počátkem července 1620. vzpomenutý posel turecký do Prahy přijel, urychlena věc ta, a právě v den jeho příjezdu (3. července 1620.) odjeli oni poslové z Prahy.

Původně k poselství tomu vyhlédnut Václav Budovec, který v mladých letech podobného poselství byl účasten, když však ten se nejspíše vysokým věkem vymluvil, obráni k tomu dva měšťané pražští, Samuel Ješín z Bezdězí a Simeon Kohout z Lichtenfeldu, jimž v čelo postaven slezský rytíř Jan z Kölnu (z Kellen).

O poslích českých praví Skála, že to byli »mládenci učení«, a že na poselství to se vydali »chtějíce se při témž poslu zkusiti a dle možnosti vlasti své milé sloužiti«.

Poselství po osmnácti dnech dorazilo do Báňské Bystřice, kde zdrželo se do 27. července, nebo Bethlen pokládal počet účastníků poselství — bylo 40 osob o 50 koních — za tuze skrovný a proto nařídil Bedřich, aby se z poslů ze zemí přivtělených tu v Bystřici přítomných vydalo s posly českými něco jich také do Cařihradu, čímž počet účastníků vzrostl na sto osob.

Poselství neslo darů pro sultána a přední jeho rádce za 70 tisíc zlatých a byly to zejména skvostné varhany se stříbrnými píšťalami, stříbrné ryby, 72 kusů hodinek, z nichž jedny ceněny na 4000 tolarů, tři veliká zrcadla, šest krásných sokolů a j. v.

Vedle toho mělo poselství podati sultanovi list krále Bedřicha, v němž mezi jinými se pravilo: »A protož velikomocného ottomanského císaře za to služebně žádati chceme, aby žádného fedruňku (podpory) ani pomoci žádné proti království Českému a zemím s ním sjednoceným činiti ani vojákům svým aneb Tatarům vpádův do nich dělati dopouštěti neráčil, nýbrž v dobrém sousedství, přátelství a pokoji s nejjasnějším králem naším i s námi, zeměmi sjednocenými, jako — s Jeho královské velebnosti tchánem, velikomocným Veliké Britanie králem a újcem, nejudatnějším knížetem Moricem i se zeměmi Niderlantskými (Nizozemskými) zůstávati a nám se prokazovati ráčil«.

Poselství toto přijato bylo od vezíra i sultana dosti čestně, slíbeno přátelství a branná pomoc, při čemž smluveno, že z Čech má každých pět let vypraveno býti do Cařihradu poselství s dary sultana důstojnými a naopak od sultana mělo v téže lhůtě vypraveno býti poselství do Prahy. Tak smlouva s Turkem uzavřena, ovšem na plano, nebo poselství české dorazilo do Cařihradu dne — 27. listopadu 1620. a ono mezi tím dne 8. listopadu na Bílé Hoře národu Českému — odzvoněno umíráčkem. —

O vtrhnutí nepřátel do Čech.

Mezi tím co král Bedřich zoufale napínal síly, aby zjednal si pomoci zahraničné, ukončil vévoda Bavorský Maxmilian, náčelník spolku katolických knížat čili katolické ligy zbrojení a podřídiv vojsko své, které čítalo 30 tisíc mužů, osvědčenému válečníku, shora již jmenovanému Janu Tserklaesovi Tillymu, vtrhl dne 27. července 1620. do Horních Rakous.

Stavové Hornorakouští vidouce přesilu a nemohouce se z Čech dovolati pomoci, vzdali se vévodovi, který vtrhl hned do Dolních Rakous a spojiv se tu s Buquoyem, zaměřil do Čech.

Od severu chystal se do říše České vtrhnouti kurfirst Saský Jan Jiří, jemuž zmahání víry kalvínské v Čechách bylo solí v očích.

Teď uznával již i Thurn, že nebude jiné pomoci, než aby se chopil zbraně každý, přišel ovšem k poznání tomuto pozdě, kdy lid utýraný a ožebračený většinou s tupou nevšímavostí v budoucnost pohlížel, nedbaje již, kdo zvítězí; myslilť ten lid nebohý, že hůře již býti nemůže, a jak se i v tom zoufalství zklamal, když bylo ještě potom stokráte hůře.

Vojsko české v počtu asi 10 tisíc mužů leželo mezi Táborem a Vltavským Týnem, ale vrchní vojevůdce, hrabě Thurn nevěděl ani, co s ním počíti; má-li s ním vtrhnouti do Rakous, či vytrvati aby po případě mohl nepříteli zastoupiti cestu, když by ku Praze zaměřil, a v těch rozpacích co chvíli vzdálil se od vojska toho do Prahy, aby upomínal o peníze a pomoc mužstvem.

Králem vyhlášena obecná hotovost zemská, ale hlasu toho dbáno po skrovnu. Z jižních Čech nemohl se vypraviti nikdo, nebylo koňstva, nebylo zbraní, nebylo peněz. V severních Čechách strach před vpádem vojska saského nutil také k opatrnosti, aby hotovost neodtáhla na jih a sever nebyl vydán v šanc nepříteli.

A k tomu přidala se zase vzpomenutá již tahanice o místo vrchního velitele. Mansfeld nechtěl státi pod rozkazy Thurnovými, vida zřejmou jeho k velitelství neschopnost, král pak obával se odstrčiti Thurna, aby nepohoršil stavy české. Aby jednak řevnivosti vůdců zabránil, jednak vojsku mysli dodal, umínil si král odebrati se k vojsku a svěřiv vládu nejvyšším úředníkům vytáhl dne 28. září v den sv. Václava z Prahy a zaměřil k vojsku Anhaltovu, které u Zvíkova leželo.

Počet vojska českého páčen na 30 tisíc mužů a to 9000 mužů pěchoty a 3500 mužů jízdy vojska českého, 4000 mužů vojska slezského, asi 5000 vojska moravského a 8000 jezdců uherských.

Nad vojskem tímto pořízena jakožto nejvyšší úřad teprve teď vojenská rada, která skládala se ze šesti členů, z nichž pět bylo cizinců. Byli to uprchlí z Rakous páni, a jen jediný, Krištof Kaplíř ze Sulevic, byl Čech. A bylo teď co říditi. V druhé polovici měsíce září vtrhl vévoda Maxmilian a Buquoy do

Čech u Nových Hradů a zaměřili k Budějovicům, kde je očekával s vojskem Baltazar Marradas, aby společně se pokusili o jižní Čechy.

O dobytí města Písku.

Vojevůdcové nepřátelští rozdělili si úlohu tak, že Maxmilian obrátil se proti Vodňanům, Buquoy proti Prachaticům a Marradas měl stíhati Mansfelda, který poslán na hranice bavorské, aby zabránil vpádu vojska, které od Bavorského Brodu mělo vytrhnouti proti Domažlicům.

Prachatice vzaty útokem, posádka a část obyvatelstva porubána, a město vyloupeno. Osud ten pohnul obyvatelstvem města Vodňan, že se nepříteli vzdalo pod smlouvou, že posádka, skládající se z okolních venkovanů, bude moci svobodně odtáhnouti; ale nedodrženo slova, a když venkované z města vytáhli, byli většinou porubáni ovšem bez vůle a vědomí vévody Maxmiliana.

Teď obrátili se oba vojevůdcové proti městu Písku, před nímž se dne 29. září 1620. položili ve dvou táborech, a sice na východní straně leželo vojsko bavorské, na západní císařské.

V městě ležela posádka několika set mužů a měšťanstvo bylo ozbrojeno. Když vůdcové vybídli město, aby se poddalo, odpovědělo, aby ještě malé strpení měli kníže a Buquoy, že na ten čas žádosti jich povoliti nemohou, protože Písek není Vodňany.«

Na to poslán na věž kostelní muž, který červeným praporem mával na znamení, že se město brániti míní.

I dal Buquoy zasaditi děla proti městu a jal se k němu stříleti, kule však město přeletovaly — padaly do ležení bavorského, kde způsobily mnohou škodu. Tak zasáhla jedna stan »nejvyššího« Šteindsa, urazila hofmistrovi jeho obě ruce, kterými mísu na stůl kladl, a přetrhla v půli vojáka, který před stanem na stráži stál.

Když věc ta napravena, jali se z obou táborů stříleti na město á to s takovým výsledkem, že dne 30. září o druhé hodině odpoledne dali měšťané na věži vztyčiti bílý praporec na znamení, že chtí jednati o vzdání.

I bylo k tomu od nepřítele svoleno, ale nežli jednání skončeno, zastihl město děsný osud.

Pavel Skála takto o hrozné události vypravuje: »Mezitím pak, když již začali rokovati s knížetem a měšťané neb soldati neměli hrubého pozoru na zdi a na lid nepřátelský: tožť lid Buquoyovský, spatřiv jedno místo k přelézání příhodné, že při něm stráže žádné není, přistavivše sobě k němu žebříky sami o své ujmě, beze vší vůle a vědomosti nejvyšších a vskočivše do města, hrozné tyranství v lidu pohlaví mužského domácím i přespolním provedli. Nebo neřkuli všecky soldaty, jichž bylo tam 500 pěších a 40 rejtharův (jízdných) do jednoho pomordovali, ale i z měšťanův předních, prostředních i nejzadnějších, počavše od Jana Jandasa, rychtáře královského, Sigmunda Švantle, primasa, Václava Vrouteckého a jiných osob radních, téměř všecky beze vší lítosti ostrostí meče zbili, po nich se po krovích a žlabích jako po kočkách neb psích sháněli, tak že krev ze zbitých ze žlabů co voda deštivá tekla. A potom bylo to bedlivě vyhledáno, že v témž městě nic víceji pohlaví mužského nebylo zachováno na živě, kromě toliko osob 12 neb 18.

Pohlaví však ženskému a dětem darováno hrdlo, a s velikou nesnází a těžkostí. A ač kníže s Buquoyem dověděv se, co lid jejich pod jednáním pokojným stropil, hned bez meškání pospíšili oba dva do města, zbraňujíce chase meči dobytými, aby tak tyransky s lidmi ubohými nenakládala, však ve vzteklosti té žádnou měrou jí upokojiti a ukrotiti nemohli. Mimo tu bídu přistoupila k ní ještě druhá, že město téměř všecko do gruntu popelem položili, tak že dosti na mále domův nespálených ostalo.«

Tak vykonána prvá oběť krvavá i zápalná, a příšerné rozvaliny města dříve kvetoucího byly jakoby ukázkou, jak budou vyhlížeti během války v Čechách skoro všecka města ostatní. —

O tažení vojska nepřátelského ku Praze.

Hrozná pohroma, která stihla město Písek, zastrašila jiná města v okolí tak, že se šmahem poddávala. Tak učinily Horažďovice, Strakonice, Sušice a 13. října r. 1620. octly se Klatovy v rukou vévodových.

Vojsko české pod Anhaltem (Bedřicha brzy život vojenský omrzel a on se vrátil do Prahy) obcházelo vojsko nepřátelské, nedůvěřujíc si podniknouti boj, a když dne 11. října odhodlalo se k útoku na vojsko císařské, které odděleně od bavorského táhlo, dožádal se Buquoy včas od Maxmiliana pomoci, a útok snadno odražen.

A teď byla Plzeň cílem obou vojsk nepřátelských, a proto zaměřili vojevůdcové k Blovicům; než Mansfeld, který při hranicích bavorských s vojskem svým stál, je předešel a osadiv město to dobře opevněné, mohl dobře postaviti se na odpor.

Vojsko nepřátelské octlo se teď v povážlivé tísni. S jedné strany dobře osazená Plzeň, s druhé vojsko Anhaltovo, mimo to svíraly vojsko nepřátelské nemoci, které i v nejbližším okolí vévody Maxmiliana krutě řádily, a nedostatek potrav a příbytků za citelných již mrazů v krajině na poušť vydrancované a spuštěné.

Vojsko bavorské udržovalo sice poměrně dosti dobrou kázeň, ale to nedalo se říci o vojsku Buquoyovu, nejhorší však metlou krajin těch byla jízda uherská, kterou pod velitelem Bornemissou byl Bethlen Čechům na pomoc poslal.

Kam diví ti zástupové zapadli, tam zůstala liduprázdná poušť.

O řádění vojska Buquoyova máme naprosto věrohodnou zprávu v listě vévody Maxmiliana psaném císaři Ferdinandovi.

Praví ť: Nemohu Vaší ísařské Milosti tajiti, že armáda Vaší Milosti přes moje častá a přátelská napomenutí loupením, plenĕním, pálením ano i vražděním nevinných katolických osob obojího pohlaví, týráním poslušných, unášením žen a dívek, plenĕním kostelův a klášterů kolem sebe zuří ano i mou vlastní spíži loupežně napadá. Prostý mužík přiveden je na mizinu a dohnán k nejhorší zoufalosti a nebude se moci za dlouhá léta zotaviti, a Vaše Císařská Milost jestli zvítězí, nebude se také za dlouhá léta z tohoto zkaženého a spustošeného království žádným příjmům těšiti. — Píši tak Vaší Milosti, poněvadž mne takové žaloby z rozličných míst skoro denně docházejí a já sám částečně vlastníma očima vidím, kterak jsou oprávněny.« —

Před Plzní vyjednával Maxmilian s Mansfeldem, pod kterými výminkami by přestoupil do služeb císařských. Mansfeld nemoha se z Prahy dočkati nějakého žoldu, jímž by nepokojné své vojsko upokojil, byl ochoten tomu, kdo by mu platil. Žádal 400.000 zlatých na zaplacení žoldu svému vojsku, pro sebe žádal za odpuštění od císaře, povyšení za říšského hraběte a za místodržitelství ve vévodství Lucemburském.

Ačkoli císař byl ochoten vyjednávati s Mansfeldem, nedojednáno přece, a proto Maxmilian i Buquoy nemohouce se o Plzeň pokusiti vypravili

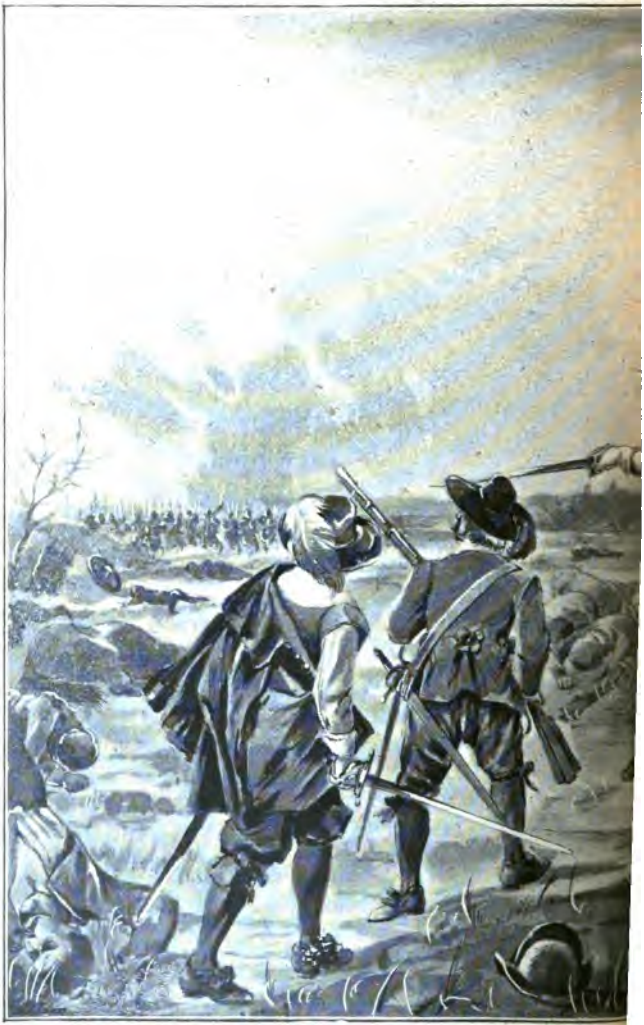

Posled

Původní kresba H. Schüllingra.

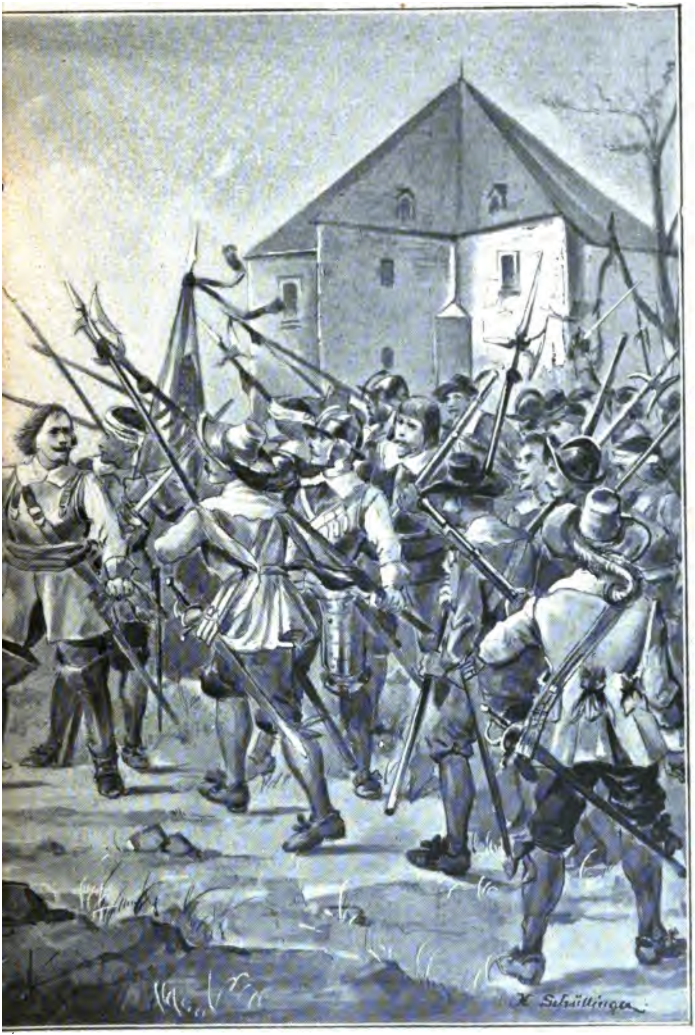
K. Schüllinger

na Bílé Hoře.

se dne 20. října dále ku Kralovicům, nebo přímý pochod ku Praze byl překažen tím, že Anhalt položil se s vojskem svým u Berouna.

Od Kralovic dali se nepřátelé zase na východ, aby se mohli přiblížiti Praze, a dorazili v posledních dnech měsíce října (1610.) k Rakovníku. Však i tu postavil se jim Anhalt v cestu a okopal se v položení tak výhodném, že těžko bylo útok na něho s výsledkem podniknouti. A když dne 30. října útok takový podniknut, provedeno jen tolik, že oba tábory k sobě pošinuty byly, tak že vojáci mohli čas sobě krátiti nadávkami, kterými na vzájem po sobě metali.

Tam k Rakovníku přijel zase k vojsku král Bedřich, ale spíše proto, aby seznal zoufalý stav českého vojska, než aby co vážného podniknouti hodlal.

Jednotlivé šarvátky sváděny nyní denně. Dne 2. listopadu raněn velitel Uhrů Bornemissa, tak že musil velení odevzdati plukovníkovi Kašparu Kornisovi, rovněž Buquoy dne 4. listopadu raněn nebezpečně, tak že nemohl dále na koni seděti a musil vezen býti na voze. Poněvadž jedna strana druhou tu u Rakovníka s prospěchem napadnouti nemohla, umínil si Maxmilian dne 5. listopadu 1610. obrátiti se k Praze, aby tak Anhalta za sebou vylákal.

Rozhodnutí toto polekalo vojsko české. Nastala obava, aby nepřátelé nedorazili k Praze dříve, než vojsko české a o Prahu se nepokusili, neboť hradby pražské přes mnohé opravy byly přece jen chatrné a posádky pražské velice skrovné.

Prvý chvátal k hlavnímu městu sám král. Na to následovala část vojska pod Thurnem, aby sesílila posádky pražské. Za Thurnem spěchalo ostatní vojsko cestami postraními a málo schůdnými, jen aby předstihlo nepřítele.

Anhalt smluvil s králem, že tento po návratu svém do Prahy dá neprodleně vyhoditi na Bílé hoře náspy, jichž Anhalt mínil použiti při bitvě, kterou na hoře té s nepřítelem svésti zamýšlel.

Anhalt sám následoval předvoj tento a nechtěje se meškati zavazadly, která jen zvolna po zlých cestách dopravována býti mohla, poslal je směrem k Berounu, sám pak s hlavním vojem dorazil v hodinu s půlnoci v neděli dne 8. listopadu 1620. na Bílou horu.

Nepřítel, ač i on zavazadla svá zanechal v Novém Strašecí, přece se jen opozdil, tak že vojsko české mohlo si zvoliti postavení výhodné na pláni bělohorské dříve, nežli se předvoj nepřátelský objevil.

A tak přichvátal rozhodný okamžik, který měl těsně při hradbách hlavního města rozhodnouti o osudu národa Českého.

O bitvě na Bílé Hoře.

Když bledé podzimní slunce z mlh se kolem 9. hodiny ranní prodralo, počal pro Čechy truchlivě osudný, pro celou Evropu smutně památný boj.

Rozestavení vojska českého ustanovil Anhalt s Hollachem. »Oba generálové« jsou slova dějepisce Gindelyho, »byli s tím srozuměni, aby vojsko postaveno bylo v trojím šiku a aby mezi pěchotou a jízdou prvního šiku ponechán byl takový prostor, aby druhý šik v čas potřeby mohl do tohoto prostoru postoupiti.

V nejzadnějším čili posledním šiku měla státi uherská jízda.

Anhalt neponechal pluků v celosti, nýbrž rozdělil je tím spůsobem, že po 4—6 praporcích pěchoty následovalo 3—6 setnin jízdy, čehož odpůrci neučinili, neboť ani ve vojště císařském ani ligistickém nebyly pluky pěší nijak rozděleny.

Na bojišti, kteréž Anhalt sám si zvolil, sešikováno vojsko tím spůsobem, že postaveno několik menších oddělení pravého křídla do obory u Hvězdy, za kterouž příčinou byla zeď oborová na několika místech proražena; ostatní část pravého křídla a průčelí vojska ostatního zaujímalo celý hřeben Bílé hory, tak že nejkrajnější část levého křídla skláněla se k Motolům.

Žádosti, kterou byl Anhalt den před tím projevil falckraběti (králi) strany zřízení náspů na Bílé hoře, bylo jen z části vyhověno, neboť zřízeny byly jen dva náspy, jeden na nejkrajnějším levém, druhý na nejkrajnějším pravém křídle, násep v středu navržený nebyl dodělán.

Na náspech těchto umístil Anhalt svých deset děl a pojistil se tak před obejitím obou svých křídel. O vrchní velitelství rozdělil se Anhalt toho dne s hrabětem z Hohenlohe (Hollachu) tím způsobem, že sám měl veleti křídlu pravému a Hohenlohe křídlu levému.

Kníže z Anhaltu povolal k sobě také hraběte z Thurnu s vojskem jeho z Prahy a tázal se, zda-li místo uznává za příhodné k bitvě, což tento horlivě potvrdil.

Thurn vyhledal nyní uherského plukovníka Kornisa a tázal se ho skrze tlumočníka plukovníka Stubenvolla, zdali co velitel uherského pomocného sboru nenamítá ničeho proti bitvě a zdali by si nepřál, aby plán bitvy byl nějak změněn.

Velitelé čeští chtěli postaviti 300 uherských jezdců na pravé, 1500 na levé křídlo, zbytek pak za druhý šik, aby, jakmile bitva započne, mohli z jednoho neb z druhého křídla udeřiti na nepřítele.

Kornis provázen jsa Thurnem, dojel na místa, která jízda jeho měla zaujmouti a jelikož myslil, že je zde kryta před dělostřelectvem nepřátelským, projevil svůj souhlas s plánem bitvy.

Počet všeho vojska českého udává Anhalt na 21.000 mužů, při čemž jízdy uherské počítá 5.000 mužů.

Vojsko císařské a ligistické, přichvátavši za vojskem českým na úpatí Bílé hory, činilo ihned přípravy k bitvě.

Tilly, jemuž vévoda Maxmilian odevzdal vrchní velení nad vojskem ligistickým, přešel po mostě přes potok Litovický a rozestavil vojsko své jako levé křídlo obojí moci vojenské od mostu tohoto ke vsi Ruzyni, vojsko císařské postaveno v pravo až k vesnici Řepům.

Před šik rozestaveno dvanáct děl

Spojené vojsko císařské a ligistické čítalo asi 28 tisíc mužů.

Vůdcové a náčelníci vojska tohoto všemožně hleděli rozohniti zástupy své, v čemž vydatně podporoval je Karmelitánský mnich Pater Dominikus a Jesu Maria. Vévoda Bavorský dal vojsku za heslo slova »Sancta Maria« (Svatá Maria). Se strany české neučiněno nic, ba vůdcové nečinně pohlíželi na to, jak mnoho důstojníků a celé houfce l du vojenského odchází do Prahy.

Boj počat se strany nepřátelské, kde císařské pěší pluky Buquoyův a Verdugův s některou jízdou zejména kyrysníky pluku Valdšteinova udeřili na pluk Thurnův. Proti útočícím vyrazil s částí leveho křídla sám Thurn a to s takovou prudkostí, že nepřítel musil zase couvati a pěchota jeho uvedena ve zmatek.

Výhody této nemohl Thurn využitkovati, nebo hned tu spozoroval, že část jeho pěšího pluku beze vší příčiny odhodila zbraň a dala se na útěk ku Praze.

A zase na pravém křídle udeřeno s české strany s prospěchem. Tam mladý Anhalt v čele oddělení jízdy vrhl se na císařské s takovou srdnatostí a silou, že rozrazil jízdu a takový zmatek spůsobil mezi pěšími pluky Breunerovským a Tieffenbachovským, že sám plukovník Breuner zajat a uprchlíci z vojska císařského přiběhli až k místu, kde za šiky prodléval vévoda Maxmilian s Buquoyem, který pro vzpomenutou ránu ve voze seděl.

Ihned vévoda vskočil na koně, ba i Buquoyovi přiveden chatrný jakýs mimochodník (kůň vycvičený k jízně pro paní) a oba vypravili se k vojsku, aby zabránili porážce. Však již tu byl Tilly s hojnou posilou a Anhalt, maje ssebou nepatrný houf, musil zase couvati, při čemž zajatý Breuner zase vysvobozen a statečný Anhalt, byv raněn padl do rukou pověstného plukovníka Verduga, který jej zajal.

Mezi tím oddíl vojska českého po oddílu dávalo se ve zmatený útěk ku bráně Strahovské, až konečně i velitelové Anhalt, Hollach a Thurn následovali jejich příklad.

Na bojišti vytrvali skoro již jen Moravané s hrabětem Jindřichem Šlikem. Na ty útočil nyní Verdugo s plukem jizdným, než Moravané nalezše dobré postavení mezi oborou Hvězdou a vsí Ruzyní, odporovali mu s takovou statečností, že Verdugo musel se obrátiti a přibrati pěchotu, pluk Neapolský, a teď nastalo děsné vraždění, v němž většina statečných Moravanů zhynula a jen nepatrný oddíl s Šlikem ocitl se v zajetí.

Tím skončen tento věčně památný boj, trvav sotva půl druhé hodiny.

A těch asi sto minut dostačilo, aby slavný, Svatováclavský národ, národ, v němž zrodil se

Žižka a král Jiřík, zašlápnut byl v kal, aneb rozeštván mezi národy.

S povzdechem možno tu opakovati slova dávného pěvce:

»O třikrát, čtyřikrát blažení, kdož zemřeli tehdáž!«

Nebo nastala doba, nad níž nejlépe by bylo shrnouti hustou oponu, kterou kdož by odhrnouti se opovážil, strnul by hrůzou.

O útěku Zimního krále.

V době osudného boje král Bedřich hostil dva vyslance anglické a teprv když mu Ondřej z Habrnfeldu, jenž jazykem latinským později nešťastnou válku vypsal, přinesl zprávu o porážce, přetrhl hostinu a vsednuv na koně zaměřil k Strahovské bráně. Ale nedojel k ní, neboť potkal mezi tím své generály, Anhalta, Hollacha a Thurna, kteří mu radili, aby dbal své bezpečnosti, že vše již ztraceno.

Král se mnoho pobízeti nedal a vraceje se na hrad, dal oznámiti královně, aby se honem vypravila dolů do města. Na to spěšně shrnuto to nejvzácnější, koruna, majestáty a jiné a již úprkem vezeno to přes most do Starého města, kde se král nejprv ubytoval v domě proti kolleji jesuitské u mostu, brzo však nepovažoval se tu dosti bezpečným a přestěhoval se do domu staroměstského primatora.

Tam svolal král vojenskou radu, co počíti, má-li Praha déle hájena býti, či má-li dále ode všeho upuštěno býti. Raděno od některých, aby Praha bráněná byla. Ukazováno k tomu, že blízko musí býti vydatná pomoc Bethlena Gabora. A v pravdě právě v tu dobu dorazilo do Brandýsa nad Labem 8000 jezdců uherských. Ukazováno k tomu, že nepřítel nemá dostatečných zásob a v zemi velice zhubené že těžko mu bude jich si opatřiti.

Než proti tomu pozdviženy námitky těžší. V bitvě na Bílé hoře zhynulo přes čtvrtinu vojska českého. To co zbylo, byla neposlušná, loupežná chasa, která jen po kořisti prahla a která mimo to nemohla řádně placena býti; neboť nebylo peněz ani na zaplacení dlužného žoldu, nerci-li aby nový vyplácen býti mohl.

K tomu ke všemu Pražané a zajisté i větší část obyvatelstva království Českého byla syta nekonečného a bezúčelného válčení a přála si míru za cenu jakoukoli.

Trýzeň a útisky dostoupily takového stupně, že nedalo se ani mysliti, že by mohlo býti ještě hůř a proto Pražané si hájení města svého ani nepřáli.

Když pak na dva listy od anglických poslanců vévodovi Maxmilianovi ve prospěch krále Bedřicha poslané žádná odpověď poslána nebyla, razeno již vesměs k rychlému útěku. A v pravdě královna posazena s mladším synem do kočáru, král vstoupil na koně a za časného jitra dne 9. listopadu 1620 nastoupena smutná cesta branou nejspíše Horskou na východ k Brandýsu.

Příkladu králova následovali generálové a někteří z nejvyšších úředníků zemských.

Na náměstí Staroměstském zanechán vůz, na němž naložena byla královská koruna česká s ostatními odznaky a truhla s výsadami a majestáty koruny České.

Poněvadž bylo záhy z rána, byla brána ještě zavřena, i bylo třeba hledati hejtmana městského Jana Petráčka, který po chvíli s mnohými občany přichvátal a králi otevřel, začež prý pěkný peníz obdržel.

Pražané smutně pohlíželi za odjíždějícím králem; a což teprv když za ním vyjeli purkrabí Bohuchval Berka a kancléř Václav Vilém z Roupova. I nezbývalo posledním než lid oklamati, že oni krále jen vyprovodí a zase zpět se vrátí, což ovšem se nestalo.

Prchající ještě týž den dorazili do Nymburka, odkud se vrátili do Prahy jen oni poslanci angličtí, kteří s králem byli z Prahy vyjeli, a z ostatních pouze mladý Thurn. Král nemínil tu prodleti a vydal se hned zase na cestu do Slez. Tak skončila v Čechách vláda Zimního krále. —

Po bitvě na Bílé Hoře.

Vítězné vojsko postoupilo sice hned po bitvě k Praze, zaleklo se však několika výstřelů z děl, které proti němu z hradeb městských vypáleny byly, a ustoupivši poněkud od města položilo se táborem.

Vojevůdcům vojska císařského a ligistického zajisté ani v mysl nevstoupilo, že by bitva na Bílé Hoře byla plně rozhodnou, a že by ani Praha ani kdo jiný více se nebránil.

V noci na 9. listopad vyrazil o své vůli valonský pěší pluk Buquoyův proti městu a zmocnil se hradeb na Petříně, kde do zdi vestaveno bylo vězení. Vězni propuštěni, a vojáci chystali se k pochodu do města. O věci té dověděli se v čas oba vojevůdcové, kteří dleli ve Hvězdě. Poznali z toho ovšem ihned, že v Praze nikdo na obranu nepomýšlí, když hradby, jimž nepřítel byl nejblíže, zůstaveny bez dozoru a dostatečné posádky, nemínili však dáti Prahu v plen dravému žoldnéřstvu a nařídili plukovníku Verdugovi, aby vsednuv hned na koně, chvátal zadržet vedralců za každou cenu.

Vydán hned rozkaz, jímž hrozeno smrtí každému, kdo by se od pluku vzdálil. Zároveň nařízeno, aby se Verdugo zmocnil jedné brány a osadil okolí její dvěma pluky pěchoty. Tím mělo zabráněno býti aby snad vojsko české nebo Pražané přece ještě na obranu pomysliti nemohli.

I osazena tak brána Říšská nyní Strahovská.

Vévoda Maxmilian chtěl provésti osazení Prahy ve srozumění s městskou radou, aby vše mohlo státi se v klidu a bez výtržnosti, i poslal parlamentáře čili vyjednavatele do města.

Parlamentář ten nemálo se divil zdánlivému klidu, jenž v Praze panoval. Na cestě své k radnici sotva že člověka spatřil. Tu ten vystrčil hlavu z pootevřených dveří neb vrat, tu tam vyhledl jiný bázlivě z okna.

Poněvadž nikdo, jak praveno, na obranu nemyslil vypraven k vévodovi Maxmilianovi posel který jménem stavův a Pražan žádal za třídenní příměří, byl však odbyt odpovědí, že ani tři hodiny povoleny býti nemohou, žádáno pak za okamžité a bezpodminečné se vydávání na milost a nemilost.

Jaká spása kynula těm, od nichž byli uprchli, kdož předními byli původci a řiditeli nešťastného odporu, nežli, jak starý pěvec radí, v žádnou spásu více nedoufati. Přijali, co odmítnouti nemohli — milost i nemilost, že té prvé bude po tenku a druhé míra natlačená, poznávali i ti, kdož byli dobré vůle

Krátce před polednem vjel do města hrabě Buquoy a zastaviv se v chrámě kapucínském vykonal tu pobožnost, nedlouho za ním přijel vévoda Maxmilian a učinil rovněž.

Ačkoli se vítězným vojevůdcům vzdala posádka hradu, neubytovali se tito na hradě, nýbrž vévoda usadil se v domě nejvyššího hofmistra Viléma Popela z Lobkovic a hrabě Buquoy v domě Henklově ve Vlaské ulici.

Kořisť vítězů byla náramná. Hned na nádvoří hradním vydrancovány vozy, které Bedřich pro spěch s sebou vzíti nemohl, rovněž vypleněny komnaty královské, kde nalezeno mnoho ještě nádobí zlatého a stříbrného, vyprázdněny i konírny krá lovské, v nichž byl veliký počet vzácného koňstva. Nalezen i králův Podvazkový řád (nejvyšší a nejvzácnější řád anglický), který ztracen byl již cestou od Rakovníka ku Praze a od vojína jakéhos v poli nalezen.

Největší radost však spůsobilo Maxmilianovi nalezení tajné kanceláře Bedřichovy, kde uloženy byly listiny a dopisy týkající se tajných úmluv mezi Bedřichem a jeho přátely a spojenci.

Hned potom následovaly příkladu Malostranských i rady Starého a Nového města Pražského a velká část stavů v Praze přítomných. Ohlašovali, že podávají se Ferdinandovi II., než žádali za povolení některých výminek tak na př. potvrzení náboženské svobody, úplné odpuštění a j. v. Vévoda slíbil pouze, že životů jejich bude šetřeno a i jinak že chce se za ně u císaře přimluviti. Slibu svému ovšem nedostál, a co se bezpečnosti života týče, nebylo pak přípovědi jeho dbáno.

Naproti tomu žádal vévoda, aby upuštěno bylo ode všech spolků čili konfederací, rovněž pak aby hned Ferdinandovi bylo holdováno.

Stalo se, jak vévoda nařídil a dne 10. listopadu 1620. vykonáno žádané holdování.

Čeho na vévodovi dosáhli bez podmínky, bylo, že majetek jejich nebude dán vojsku v plen, ale slibu tomuto přes nejlepší vůli a vlastní zakročení dostáti nemohl pro nepodajnou sveřepost a vzpurnost vojska. Nejprv přepadeny domy těch, kdož s Bedřichem byli uprchli. Tak vydrancován dům nejvyššího purkrabí

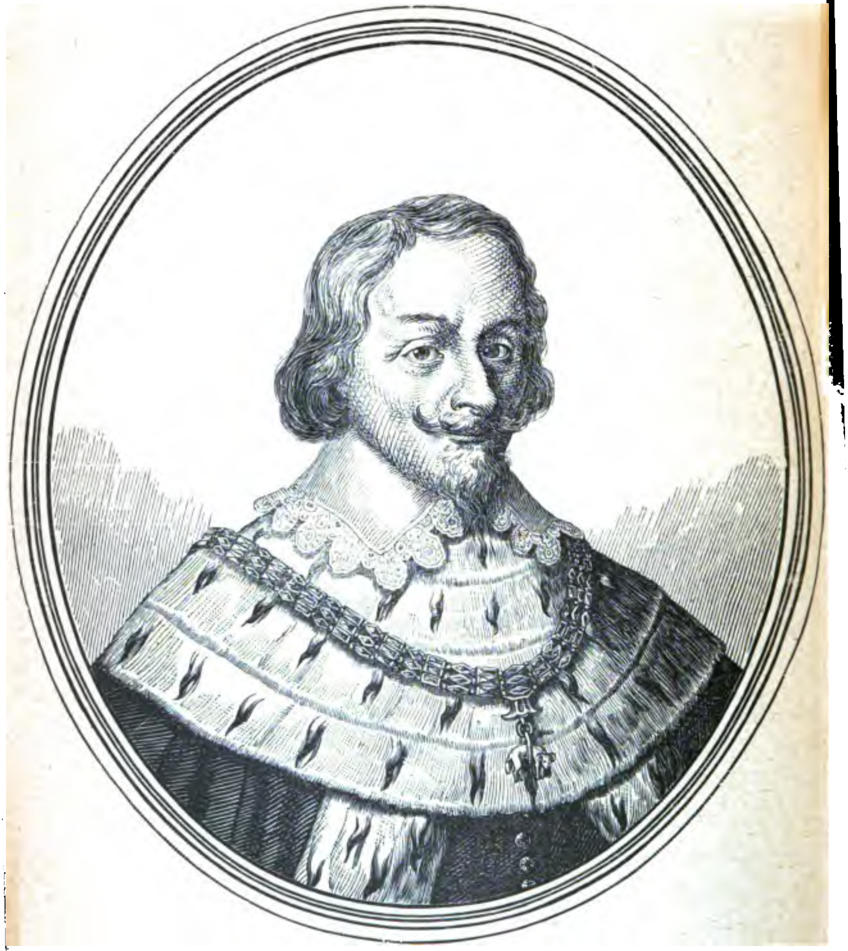

Maxmilian I. kníže Bavorský.

Bohuchvala Berky, kde ukořistěno 70.000 tolarů, které si tam byla uložila sestra purkrabího.

Brzo však došlo i na jiné. Vilému z Lobkovic pobráno sedmnáct beden zlata a stříbra, které byl si ukryl mezi Židy. Martin Fruvein v domě svém přepaden od hraběte ze Sulcu, hrozně zmučen a o veškerý lepší majetek připraven.

Podobně stalo se nesčetným jiným i vzácným osobám, což tu již pomíjíme, neboť jest to jen opakování utrpení Fruveinova.

Znamením nové doby bylo, že Francouz jakýs, úplně nahý sedě obráceně na koni a maje ohon v ruce, projížděl městem a hrozně lál a zlořečil nejen uprchlému králi a královně, ale i celému národu Českému a nebylo nikoho, kdo by šelmu tu zakřikl.

Vévoda Maxmilian dav ještě písemně císaři radu, aby kul železo, dokud je žhavé, opustil dne 17. listopadu Prahu, odvážeje si kořist v ceně prý 600000 zlatých na 1500 vozích nákladních.

O slavení vítězství Bělohorského.

Po celé Evropě s obecným napjetím očekáváno, s jakým výsledkem setká se výprava vévody Maxmiliana a vojska císařského, když pak porážkou vojska českého na Bílé hoře ukončeno čtvrté jednání truchlohry národa našeho, nastalo všude veliké rozčilení. Jedni byvše v očekávání svém zklamáni zuřili a volali po pomoci, aneb opačně upadli v brzku v tupou malátnost, druzí, jimž na pokoření buď Čechů neb krále Bedřicha záleželo, propukli v náramný jásot.

Poněvadž Čechové povždy více nepřátel měli nežli přátel, bylo toho jásotu více.

Ve Vídni čekáno se zimniční nedočkavostí na zprávy z bojiště, které pro malou bezpečnost na cestách docházely po skrovnu. A nedočkavost ta podrobena těžké zkoušce, neboť teprve v polovici měsíce listopadu došla zpráva o vítězství nad vojskem, útěku Bedřichově, vzetí Prahy a poddání se stavů českých.

Ale ještě nedůvěřováno, že by národ, který přede dvěma věky po jedenáct let vítězně celé Evropě odporoval a vůbec přemožen nebyl, nyní po boji stominutovém ležel uštvaný, skrocený a spoutaný u nohou vítězových. Teprve když dne 23. listopadu 1620. přinesl hrabě Bilja, svak Buquoyův, zprávu úřední, propuklo všude až přemrštěné plesání. A což teprve když po některém dni přivezen do Vídně vrchol a jádro kořisti, bedna s majestáty, výsadami a listinami konfederačními koruny české, a tak položeno k nohám Ferdinandovým vše, co národ Český za mnoho věků svým přičiněním nebo štědrostí a dobrou vůlí panovníků byl získal na ochranu své svobody a svých práv.

Vypravuje se, že Ferdinand dostav do rukou majestát Rudolfův, sám utrhl státní pečeť a ji spálil, listinu pak uprostřed prořízl, v takovém aspoň stavě listina tato doposud se zachovala.

V chrámích vídeňských slaveny všude boho služby na poděkování Bohu a z kazatelen chrámů těch padlo nejedno slovo, které ponoukalo a dráždilo Ferdinanda proti národu Českému, a ti, kteří měli hlásati: »Odpusť nám naše viny, jakož i my odpouštíme svým vinníkům,« »blahoslavení milosrdní, nebo oni milosrdenství dojdou,« »Odpusťte a bude vám odpuštěno« a t. d. hlásali: »Mrskati je budeš železnými metlami a rozbiješ je jako nádobu hliněnou!« Tak aspoň hřímal kapucín Pater Sabinus. Nový zákon nestačil, nebo ten jest zákonem lásky, shovívavosti a odpuštění, a brakován zákon starý, kde hněvivý Jehova neznal slitování, zuřiví pak kazatelé rovnali Ferdinanda až k sveřepému Achabovi, hrozíce mu: »Poněvadž jsi člověka k smrti odsouzeného propustil na svobodu, budeš sám i lid tvůj otrokem!« A tak útočeno na Ferdinanda se všech stran. Což tedy divu, že nebohý národ Český zmrskán železnými metlami a rozbit jako nádoba hliněná. — Když počátkem roku následujícího (1621.) došla zpráva o pokoření Českého národa do Říma, oslavil ji papež Pavel V. velikolepým processím, při jehož ukončení — raněn mrtvicí, která brzy na to (28. ledna 1621.) učinila konec jeho životu. —

O podrobení Lužic.

Ze zemí koruny České nejdříve podrobeny obě Lužice. Úkol tento byl císařem uložen kurfirstovi

Saskému Janu Jiřímu, začež slíbena mu správa zemí těchto do té doby, až by mu náklad na podrobení to učiněný císařem byl nahrazen.

Kurfirst chtěl po dobrém obě země získati pro císaře, tomu však zabráněno vojskem, které k městu Budišínu vypravil vůdce vojska slezského kníže Krňovský. Jednání, které v městě tomto bylo již zahájeno, vojskem tím přetrženo a do Budišína dána hojnější posádka. Poněvadž při vtrhnutí do města toho zajat i posel kurfirstův a odvezen do Prahy, vytáhl ihned kurfirst asi s 15 tisíci mužů k Budišínu a oblehl jej.

Prvý útok učiněn dne 13. září 1620. ale nezdařil se, když však v městě nastal i nedostatek střeliva, počalo se dne 3. října zase vyjednávati, načež dne 5. téhož měsíce město se vzdalo.

Kurfirst jménem císařským slíbil jim milost a potvrzení všech práv, výsad a svobod.

Hned na to poddalo se rytířstvo hornolužické a Lužice Dolní. Pouze panstvo hornolužické myslilo na odpor a žádalo za pomoc stavy české.

Kníže Krňovský byl již do země vtrhl a položil se táborem u města Zhořelce, ale i když mu pomoc z Čech poslána byla, nemohl se rozhodnouti k útoku na vojsko saské.

Po bitvě na Bílé Hoře nastal i v Lužici Horní mezi panstvem obrat ve prospěch Ferdinandův, zejména když kurfirst — třeba že nevhod státníkům vídeňským — dle plnomocenství sobě daného sliboval svobodu náboženskou a bezpečnost majetku

Než i správce čili fojt krále Bedřicha, hrabě Ondřej Jachim Šlik, počal vybízeti stavy, aby se poddali Ferdinandovi, chtěje si tak zjednati milost u Ferdinanda.

Takovým spůsobem přinuceni i páni Lužičtí k poddání se, začež jim slíbena plná milost a stvrzení svobod a výsad.

Listina připovědi tyto obsahující vydána kurfirstům dne 3. března 1621. a dnem tím přestává všeliký odpor v obou Lužicích proti poddání se Ferdinandovi.

Lužice zůstaly pod správou kurfirsta Saského a tak od koruny České odtrženy, a to, jak na svém místě vypravovati budeme, bohužel na vždy.

O podrobení se markrabství Moravského.

Zpráva o porážce na Bíle Hoře spůsobila i na Moravě hrozné zděšení, než nikoliv takovou zmalátnělost jako v Čechách.

Ozvali se sice ihned hlasové, aby se s Ferdinandem vyjednávalo, zároveň však činěny přípravy, aby v odpoře pokračováno býti mohlo a to jednak proto, že bylo obecné obávání, že vítězné vojsko vtrhne bez meškání do Moravy, a pak přihlíženo k tomu, že by vyjednávání s Ferdinandem vedlo k zdárnějšímu výsledku, když by Morava mohla ještě po případě hroziti.

Proto vysláni poslové jak ku Bedřichovi, tak k Bethlenovi, který honem k poselství tomu odpověděl, aby jen Morava v odpoře vytrvala, on že se s vojskem jak svým tak cizím (rozuměj tureckým) co nejdříve vypraví jak Moravanům na pomoc, tak i proti císaři. Zároveň připojil upomínku, aby Moravané honem poslali aspoň těch druhých sto tisíc, jakož v konfederací bylo umluveno.

A upomínka tato dostačila, aby Moravané věc zrale uvážili. Nehledě k tomu, že dle slibu Bethlenova mohl Moravany stihnouti vpád turecký — neboť Turek, ať přicházel jako přítel neb nepřítel, byl vždy hořký host — také nedostatek peněz tížil již dávno v každém ohledě. Moravané měli poslati 100.000 zlatých do Uher a oni nebyli s to sehnati i jen nejnutnější žold pro své vojsko.

Posel Bedřichův, Pavel Ješín, přinesl Moravanům jen napomenutí, aby setrvali v odporu.

K tomu prohlédajíce mnozí a seznavše po přemožení Čech, že veškeren odpor marným, hledali cesty, jak by dojíti mohli smíření s Ferdinandem.

Někteří vyhledali na zámku Rosickém Karla ze Žerotína, aby jeho prostřednictvím a přímluvou odvrácena byla od nich pohroma. Koncem listopadu (1620.) svolal místohejtman zemský sjezd do Brna, na němž sjednán list k císaři Ferdinandovi, v němž nabízeli své podrobení, budou-li jim potvrzeny svobody zemské i náboženské, dostane-li se jim plné milosti, a nebude-li cizí vojsko do země uvedeno.

Když se o vyjednávání tomto dověděl Bethlen, rozzuřil se tak, že hrozil vpádem do Moravy, ač sám v době té rovněž s císařem o mír vyjednával.

Císař na list Moravanův dal odpověď krátkou, že potvrdí jen ty svobody zemské, které by nebyly panovnické důstojnosti na újmu, a k poslednímu článku odpověděno tím, že hned na to vtrhlo vojsko císařské do Moravy a osadilo Jihlavu a Znojmo.

Ačkoliv odpověď císařova žádné útěchy neposkytovala, vzdali se Moravané přece všelikého odporu a otevřeli vojsku císařskému i brány města Brna. Koncem prosince 1620. vysláni pak od sjezdu poslové do Vídně.

»Od stavů«, píše Gindely, »bylo jim uloženo pozdraviti císaře v nejhlubší oddanosti, přáti mu vítězství v dalším jeho boji proti nepřátelům a oznámiti, že stavové litují povstání proti němu. Donuceni prý byli nejvíce násilím přidati se k povstalcům, neboť vojsko české že roku 1619. přitrhlo do Brna a že zrádnými pikly vynutilo připojení se sboru moravského.

Úzkosť a strach padl prý na všecky císařskému rodu oddané osoby, Karel ze Žerotína sám že jest svědkem násilí, jaké hrozilo každému přívrženci rodu panovnického, a tak že stavové, poněvadž by byli vojsku českému nemohli odporovati, ze strachu před dalším násilnictvím se přidali k povstalcům.

Nechť tedy císař milostivě uváží, že se sotva tři nebo čtyry osoby přidaly z přesvědčení k povstalcům, že ostatní stavové poddali se jen moci, že Morava ze všech zemí nejposléze pro povstání se prohlásila, že lid nižší neměl vědomosti o věci sporné a že tedy žádného trestu nezasluhuje; tím však že stavové nechtí se sebe svaliti všecku vinu, nýbrž želí upřímně provinění svého, prohlašují se za vinny a prosí císaře za milosrdenství a smilování.

Nechť císař následuje příklad Hospodinův, jenž kajícímu hříšníku z pouhé milosti vinu odpouští, a nechať nehledí tou měrou na nejnovější provinění jako na zásluhy, které si Moravané získali v dřívějších dobách o jeho předchůdce, a nechať jim bez rozdílu, čím se kdo provinil a jakého je stavu, odpustí a jim zachování dřívějších svobod politických a náboženských zkrátka posavadních práv přislíbí.«

Pamětihodno v tomto poselství Moravanův, že výslovně uznali, že nižší třídy národa neměly potuchy o tom, oč vlastně šlo, a že byly od tříd vyšších prostě mámeny. Ferdinand předložil prosbu Moravanův svým radám a z těch nejobšírněji mínění své pronesl kardinal biskup Olomoucký Ditrichštein. Návrh jeho srovnával se v největší části s tím, co provedl Ferdinand I. o krvavém sněmě roku 1547. v Čechách, což se asi Ferdinandovi II. nejvíce zamlouvalo, ač kancléř Zdeněk z Lobkovic hleděl uhájiti více svobod a výsad pro stav panský.

Že byl návrh kardinalův císaři vhod, vysvítá nejlépe z toho, že také hned kardinala jmenoval kommissařem pro Moravu, přidav mu k radě zemské nejvyšší úředníky, kteří byli před vzbouřením od stavů sesazeni, zejména obecně nenáviděného bratra kancléřova Ladislava z Lobkovic, zemského hejtmana.

Potom teprve dostalo se poslům moravským slyšení u Ferdinanda, musili však dříve to, zač žádati chtěli, předložiti kancléři Zdeňkovi a kardinalovi. Jednáno i o tom, mají-li vyslaní před císařem pokleknouti, to však zamítl sám císař a to z té příčiny, aby, když by jim povstati velel, nemyslili, že jim odpouští. Když vyslanci přednesli své žádosti, neodpověděl císař, než jen kancléř, který řečí prudkou, plnou výčitek jim dokazoval, že ani hodni nejsou býti předpuštěnu před tvář císařovu. Na to přijal od nich listinu se vzpomenutými články a dal jim za vystoupenou.

Odpověď z péra kancléřova dána jim písemně. V listě oznamoval Ferdinand jmenování kardinalovo kommissarem a prohlásil, že vinníky bude trestati, nevinné pak že vezme ve svou ochranu.

Dne 23. ledna 1621. vydal Ferdinand na Moravu rozkaz, aby jezuitům jmění jejich bylo navráceno, a utrpěná škoda aby jim byla nahrazena.

Počátkem února nastoupil Ditrichštein svůj úřad a počal zabavením statků těch, kdož byli ze země uprchli.

Hned pak na to vyzváno město Jihlava, aby zaplatilo 30000 tolarů na penězích a tolikéž v suknech, Brno mělo zaplatiti rovněž 30000 tolarů, Olomouc dvojnásobně a Znojmo 23000 tolarů.

Země přinucena platiti vojsko císařské, což vyžadovalo nákladu do 200000 zlatých měsíčně

Tak prozatím skrocena Morava; co budoucnost přinese, mohlo jen tušeno býti. —

Mince stavů českých:

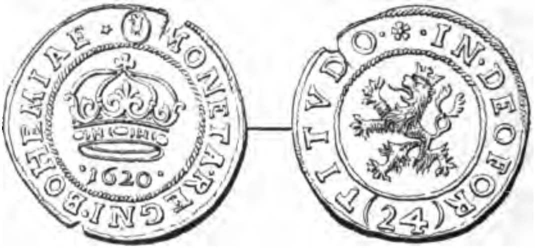
MONETA·REGNI·BOHEMIAE
1620
IN·DEO·FORTITUDO
24

Dvanáctikrejcar.

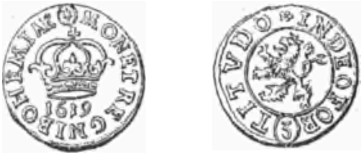
MONET·REGNI·BOHEMIAE
1619
IN·DEO·FORTITUDO
3

Groš.

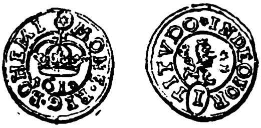
MONET·REG·BOHEMI
1619
IN·DEO·FORTITUDO
1

Krejcar.

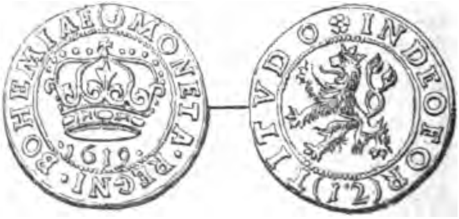
MONETA·REGNI·BOHEMIAE
1619
IN·DEO·FORTITUDO
12

Čtvrttolar.

Mince stavů Moravských:

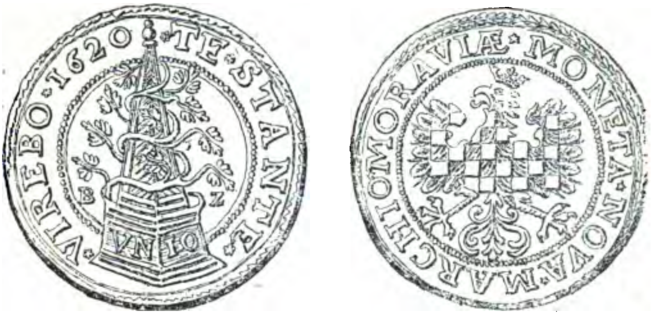
VIREBO·1620·TESTANTE·
B Z
VNIO
MONETA·NOVA·MARCHIO·MORAVIÆ·

Desetidukát.

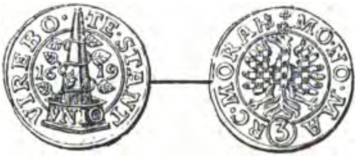
VIREBO·TESTANTE
16 19
VNIO
MON·MARC·MORAH·
3

Groš.

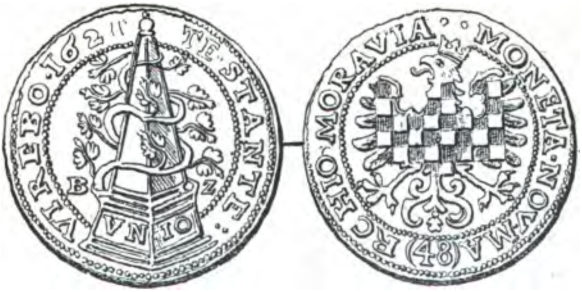
VIREBO·162 TESTANTE
B Z
VNIO
MONETA·NOVA·MARCHIO·MORAVIA
48

Půltolar.

O podrobení Slezska.

Bedřich na útěku svém obrátil se do hlavního města slezského Vratislavi, a tím dá se vysvětliti, proč tato země ještě nejdéle v odporu vydržela. Bedřich zahájil tu dne 7. prosince 1620. sněm, na němž žádal za povolení veliké berně, která rovnala by se polovici ceny statků zemských, ovšem dle starého odhadu. Berně této mělo užito býti k pokračování ve válce.

Sněm, ač slovy velikou ochotu jevil, povolil daleko méně, málo více než pětinu toho, zač žádáno, a ani toho se král nedočkal.

V polovici prosince poslal manželku svou ku svaku svému, kurfirstu Braniborskému a dne 23. prosince 1620. opustil sám Vratislav, aby za manželkou svou se odebral.

Zatím počal kurfirst Saský vyjednávati se stavy slezskými, nabízeje se za prostředníka mezi nimi a císařem.

Kurfirst činil tak z přesvědčení svého náboženského. Z jednání s posly císařskými seznal, že císař pevně jest odhodlán v zemích koruny České zavésti katolické náboženství, a proto nemálo o to stál, aby aspoň německé země při vyznání augsburském zachovány byly. Vyjednávání se však vleklo, neboť Slezané nechtěli upustiti od Bedřicha, a zejmena byli by neradi dali v šanc konfederací nabyté právo účastenství při volbě Českého krále, ale tu kurfirstovi došla trpělivost a on předložil poslům slezským články, jejichž potvrzení troufal si dle plnomocenství svého jim u císaře vymoci. Slezané měli bezvyjimečně uznati Ferdinanda za pána, prositi jej za odpuštění a zapraviti půl milionu zlatých berně.

Za to mělo se jim dostati úplné milosti a odpuštění, stvrzení politických i náboženských svobod a výsad, při čemž sliboval kurfirst, že je při jejich augsburském vyznání hájiti míní.

Mince stavů slezských.

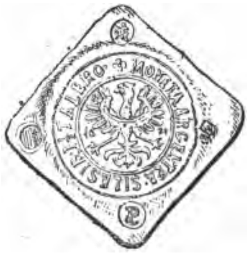

Půldruhatolar.

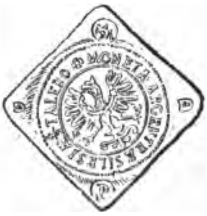

Tříčtvrtitolar.

K tomu měli Slezané ihned rozpustiti veškero své vojsko, začež měli ušetřeni býti od vojska cizího. Stavové slezští po nedlouhém jednání články tyto přijali, pouze místo 500.000 zlatých nabízeli pouze 100.000, smluvili se však konečně na 300.000 zlatých a to ve třech lhůtách splatných.

Vojsko rozpustili asi na 3000 mužů pěchoty a tisíc mužů jízdy, jichž třeba bylo k udržení obecného pořádku.

Mince krále Bedřicha:

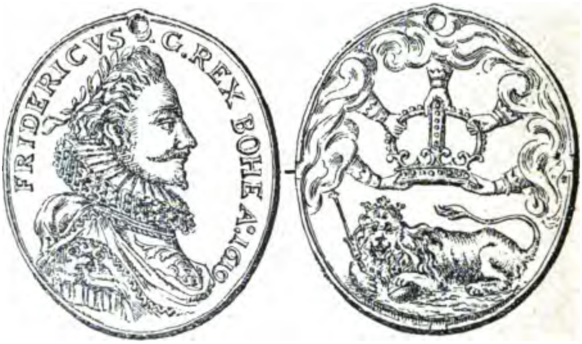
FRIDERICVS D.G.REX BOHE A°.1619

Korunovační medaille zlatá.

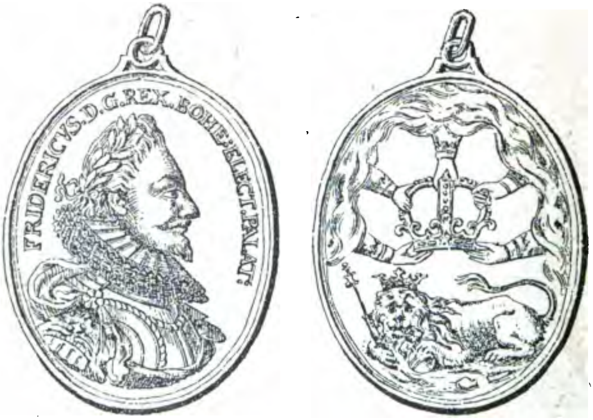
FRIDERICVS.D.G.REX.BOHE.ELECT.PALAT.

Korunovační medaille stříbrná.

Mince krále Bedřicha:

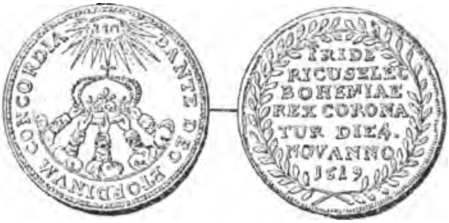
CONCORDIA DANTE DEO
FRIDE
RICUS ELEC
BOHEMIAE
REX CORONA
TUR DIE 4.
NOV ANNO
1619

Korunovační jeton.

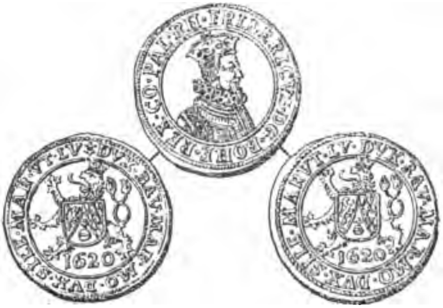
FRIDERIC. D.G. BOHE. REX. CO. PAL. RH.
MAR. VT. LV. DVX. BAV. MAR. MO. DVX. SIL. ET
1620
MAR. VT. LV. DVX. BAV. MAR. MO. DVX. SIL. ET
1620

Dukát.

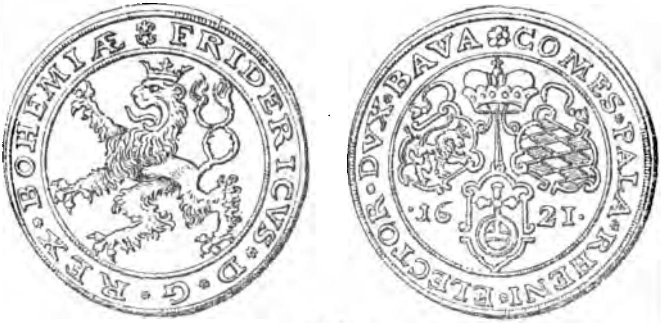
FRIDERICVS · D · G · REX · BOHEMIÆ
COMES · PALA · RHENI · ELECTOR · DVX · BAVA
·16 21·

Tolar.

V smlouvu tuto známou pod jménem akkordu saského pojato i hrabství Kladské, vyňati pak z ní kníže Krňovský a kníže Lehnický, první proto že v době té byla naň již vyhlášena říšská kletba, druhý že nechtěl obnoviti hold Ferdinandovi.

Akkord saský podepsán kurfirstem dne 26. února 1621., ale ve Vídni mnoho proti němu namítáno, zejmena, že měli Slezané Ferdinanda uznati za svého pravého, zvoleného, korunovaného a pomazaného krále, neboť slovo »zvoleného« nelíbilo se Ferdinandovi, a tak i v jiných článcích nejedno slovo zarážželo, ale kurfirst nepovolil, a Ferdinand akkord schválil.

Vrchním hejtmanem místo Jana Jiřího, knížete Lehnického, jmenován Jiří Rudolf, kníže Lehnický. —

Takovým spůsobem cizí pomocí vyvázly přivtělené země z největšího nebezpečenství, a jen nebohá vlast naše česká vypila kalich utrpení a hořkosti až do dna. —

O zatčení předních účastníkův odporu.

Vévoda Bavorský Maxmilian opouštěje Čechy jmenoval Karla knížete z Lichtenšteinu »delegovaným kommissarem« v zemi České, nařídiv mu, aby dbal o pokoj a pořádek v zemi až do dalšího nařízení císaře Ferdinanda.

V Čechách ovšem zbraň ještě neodpočívala, neboť na mnohých místech byly ještě posádky vojska dříve českého, tak na př. na Karlštejně,

Mince krále Bedřicha:

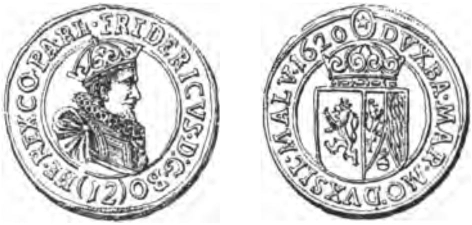
FRIDERICVS·D·G·BO·RE·REX·CO·PA·RH·
12
1620 DVX·BA·MAR·MO·DVX·SIL·MA·LV·

Dvanáctikrejcar.

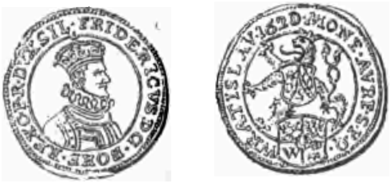
FRIDERICVS·D·G·BOHE·REX·CO·P·R·DVX·SIL·
1620·MONE·AVRE·
W

Slezský dukát.

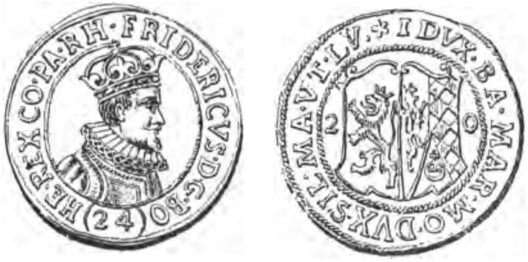
FRIDERICVS·D·G·BO·RE·REX·CO·PA·RH·
24
DVX·BA·MAR·MO·DVX·SIL·MA·VT·LV·
2 0

Čtvrttolar

Mince krále Bedřicha:

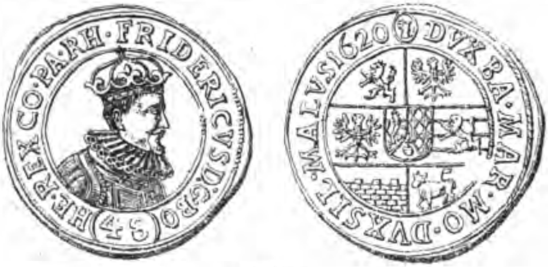
FRIDERICVS·D·G·BO·HE·REX·CO·PA·RH·
45
1620 DVX·BA·MAR·MO·DVX·SIL·MALVS·

Půltolar.

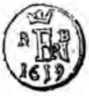

Černý haléř.

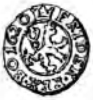

Haléř.

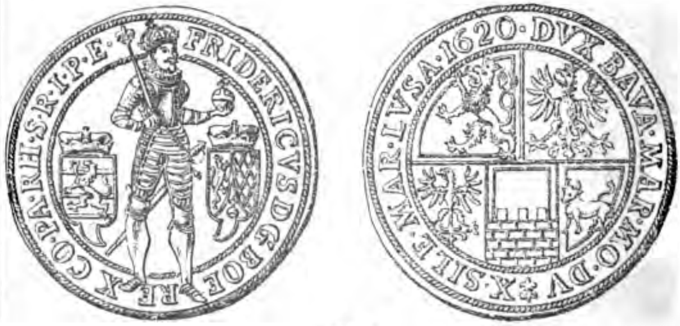
FRIDERICVS·D·G·BOE·REX·CO·PA·RH·S·R·I·P·E·
1620·DVX·BAVA·MAR·MO·DV·X·SIL·E·MAR·LVSA·

Tolar.

v Třeboni, Jindřichově Hradci, Táboře, Plzni, Lokti, Chebu a j., než posádky tyto nemínily více pokračovati v boji, jim jednalo se jedině o vynucení zadrželého dlužného žoldu, který, když jim od Bedřicha a stavů českých více vyplacen býti nemohl, chtěly vynutiti na císaři.

Posádky tyto drancovaly sice okolí, na to však pan kommissař málo dbal, neboť tak, ba ještě hůře vedli si i vojáci císařští a to v takových rozměrech a s takovou krutostí, že zoufalý křik českého lidu zalehl přes Vídeň až do Mnichova, a vévoda Maxmilian opět a opět napomínal a varoval ve Vídni, aby zakročili a nedali hubiti, čeho již dobyli a co jest již jejich majetkem.

Lichtenšteinovi záleželo jen na Karlšteině a Plzni. Prvý dobyt dost snadno, neboť posádka 2000 Angličanů vzdala se za svobodný odchod, Plzeň však, kde velel Mansfeld, nedala se zastrašiti a velitel vydrancovav širé okolí, doplnil zásoby v městě do té míry, že ani dlouhého obléhání obávati se nemusil.

Ostatní posádky jedna po druhé opouštěly svá stanoviště a vstupovaly většinou do služeb císařských.

Jinak panoval poměrně klid. Počátkem února 1621. vrátil se arcibiskup Lohelius s průvodem o 80 koních a množství vozů. Hned na to provedena obnova chrámu sv. Víta a Lohelius jej znova vysvětil.

Zatím ve Vídni pilně uvažováno, jak má národ český ztrestán býti. Konečně rozhodnuto, aby vinníci rozděleni byli na tři třídy. Třída první měla obsahovati ty, kdož ničím jiným se neprovinili, nežli že uznali Bedřicha za krále. Těm měl majetek jejich změněn býti v statky manské, z nichž by odváděli značnou roční berni

Do třídy druhé pojati ti, kdož zastávavše nějaký úřad před povstáním, přistoupením k odporu stavů přísaze své se proněvěřili. Ti měli statků svých zbaveni býti Podobně měli ztrestáni býti ti, kdož za vlády stavův a krále Bedřicha zastávali nepatrné úřady.

V třídu třetí shrnuti ti, kdož za doby odporu činně vynikli neb úřady značnější zastávali. Ti měli odsouzeni býti k smrti, a majetek jejich propadnouti zabavení. Některým měl trest smrti při příchodu císařově do země zaměněn býti v doživotní žalář. Sám ďábel musil našeptávati rozsudek tento zavilým těm nepřátelům a škůdcům národa našeho, kteří se neštítili se satanskou radou touto přistoupiti k císaři Ferdinandovi. A bylo mezi upíry těmi několik Čecháčků, kteří odkojeni byvše v mládí mlékem vlasti své Svatováclavské, dychtili teď k stáru nalokati se její krve.

K dalšímu udržení národa Českého v kázni razeno císaři, aby dal nad Prahou opevniti Vyšehrad a Petřín, dále Plzeň a Tábor, kde měly býti stálé posádky císařské.

Když s radou touto v celku souhlasil i vévoda

Maxmilian a i polénko své přiložil Dominik a Jesu Maria, bylo o národě Českém rozhodnuto.

Knížeti Lichtenšteinovi dány již v první polovici prosince 1620. pokyny, aby měl na zřeteli přední ze stavův odpořilých, jakož i na jejich majetek, aby zejména klenoty a skvosty odstraňovány nebo ze země posílány nebyly.

A Karel z Lichteštejna dobře chápal. Hned tenkráte dal zatknouti doktora Jana Jesenského a na náměstích všech tří měst Pražských dal postaviti veliké šibenice.

Dne 6. února poslán Lichtenšteinovi od císaře seznam hrdla odsouzených, kteří hned zatknuti bý i měli. Byli to všichni někdejší direktoři a dvaatřicet osob jiných.

Ti kdož z psaných byli do ciziny uprchli, měli volány býti před soud, statky jejich pak hned zabaveny, což však byl již Lichtenštein před tím učinil.

Zároveň připojen seznam 29 osob, které pod ztrátou hrdla i statků zavázáni k vězení domácímu.

A tak nastal pověstný rok slzavý.

Městský písař rady slanské v knihách městských vypustil několik listů zanechav je prázdny a v čelo mezery té písmem rudým napsal »Annus 1620—1621 lacrimarum plenus, acta forensia silebant.« (Rok 1620—1621. plný slzí, záležitosti obecní mlčely).

Rozkaz z Vídně zaslaný zabloudil snad úmyslně až do Drážďan, tak že se do rukou Lichtenšteinových dostal teprve 20. února 1621.

Ještě téhož dne pozval si kníže na radu Tillyho, Valdšteina a Michnu, co má činiti. Dle rady jejich posláno dne následujícího ke všem označeným, aby o druhé hodině odpolední ku knížeti se dostavili, že jim dekret jakýs od císaře oznámiti se má. I bylo prý jim dáno od Tillyho jakés návěstí, co je očekává, aby se spasili útěkem, ale buď že nevěřili tomu, nebo uznávali útěk — rozumí se až ze země — v té době za nemožný, dostavili se všichni a tu jim ovšem oznámeno, že je kníže béře dle rozkazu císařského ve vazbu.

Na to odvedeni do Bílé věže Vilém z Lobkovic, Václav Budovec z Budova, Pavel z Řičan, Kašpar Kaplíř ze Sulevic, Prokop Dvořecký z Olbramovic, Bohuslav z Michalovic, Šťastný Pětipeský z Chýš, Diviš Černín z Chudenic, Václav Starší Štampach, Albrecht Jestřibský, Jindřich Otta z Losu, Jan Vostrovec a Hozlauer Volf o některý pak den později přivezen ze zámku svého Pecky do Prahy Krištof Harant z Polžic, potom Vilém Konecchlumský, Bedřich z Bílé a konečně v květnu Ondřej Jachim Šlik. Ti co byli ze stavu městského, uvězněni jsou na radnicích. Kníže nedržel se přesně dle rozkazu císařského, uvěznilť o pět osob víc, než mu rozkázáno a naopak ponechal některé na svobodě, kteří byli mezi těmi, kdož zatčeni býti měli.

O soudě nad zatčenými.

Tak jako roku 1547. tak i teď měl nad zatčenými sesazen býti mimořádný soud, o jehož složení dlouho ve Vídni přemítáno, neboť měl býti takový, aby před ním nikdo z obžalovaných nevyvázl. Nemělot ani souzeno, nýbrž odsuzováno býti. Veřejný žalobník neměl dokazovati vinu obžalovaným, nýbrž měl prostě ohlásiti, co obžalovaný učinil a žádati za jeho odsouzení a potrestání.

Což divu, že nebylo lehko i za těch divokých dob nalézti osoby vhodné.

Císař jmenoval nejdříve Zdeňka z Lobkovic, Slavatu, Martinice a Jindřicha z Kolovrat, ti však žádali, aby věc ta na ně vzkládána nebyla, v čemž jim povoleno.

A tu jmenován předsedou soudu Karel, kníže z Lichtenštejna, jeho náměstkem nejvyšší hofmistr Adam z Valdšteina a přísedícími Bedřich z Talmberka, president nad appellacími, Krištof Vratislav z Mitrovic, královský hejtman Menšího města Pražského, Volf Vilém Laminger z Albenreuthu, doktor Otto Melandr a Jan Venzl, radové říšští, Melichar Gnizenus z Kobachu, Václav z Flissenpachu a Daniel Kapr z Kapršteina, doktoři práv a radové nad appellacími, Kašpar Šváb a Pavel z Ello, doktoři práv a radové dolnorakouští. Z přísedících těchto doktor Melander a doktor Kapr ustanoveni za sekretáře.

Královským zástupcem a žalobníkem jmenován Přibík Jeníšek z Újezda.

Dne 16. března 1621. soud tento zasedl poprve a ustanovil, aby se počalo s předními ze zatčených, s někdejšími direktory.

Doktor Melander na základě spisův a listin nalezených jednak na hradě, jednak vydaných kommissařům od někdejšího sekretáře sboru direktorského sestavil 236 otázek zahrnutých do 135 článků.

Dne 29. března 1621. předvoláno 17 direktorů ze všech tří stavů. Byli to Vilém z Lobkovic, Pavel z Řičan, Budovec, Kašpar Kaplíř, Dvořecký, Otta z Losu, Bedřich z Bílé, Bohuslav z Michalovic, Vostrovec, Pětipeský, Fruvein, Sixt z Ottrsdorfu, Hošťálek, Štefek, Kochan, Šultys a Kober.

Těm příčinu soudu přečetl po německu doktor Melander, což po česku učinil doktor Kapr.

Na to přečetl plnomocenství císařské česky i německy pan Hegner z Rösselfeldu, císařský rychtář v Menším městě Pražském ustanovený za přísežného notáře veřejného.

Konečně četl žalobu rovněž česky a německy královský prokurator Přibík Jeníšek z Újezda.

Kommisse zvolila pak ze sebe dva odbory, »které by dle sepsaného obvinění direktory ústně vyslýchaly a jejich odpovědi pilně a svědomitě sepsaly, aby potom nález po právu proti nim mohl býti vynesen.«

Vidno z toho, že upuštěno od náblého onoho soudu, který měl prostě odsuzovati. Ve skutečnosti ovšem změna ta ničím obžalovaným neulehčila, ba naopak obapolnými výroky látku k obvinění ještě hromadila, a trapné okamžiky výslechu zbytečně prodlužovala.

Pravíme »zbytečně«, neboť osud obviněných rozhodnut již předem.

Po ukončení prvého tohoto soudního jednání odvedeni obžalovaní zase do vězení, a to každý zvlášť, načež u vyslýchání jich pokračováno soukromě až do poprav.

Vedle toho provedeno odsouzení těch, kdož uprchli do ciziny.

Byli to zejména Jindřich Matěj hrabě z Thurnu, Bohuchval Berka z Dubé, Joachim Ondřej hrabě Šlik (ten později zajat), Václav Vilém z Roupova, Václav Berka z Dubé, Jan Albín hrabě Šlik, Radslav z Vchynic, Adelspach Berka z Dubé, Adam z Lokšan, Smil Hodějovský z Hodějova, Jan z Bubna, Pavel Kaplíř ze Sulevic, Petr Myllner z Myllhauzu, Ehrenfrid Berbisdorf, Smil z Michalovic, dále Benjamin Fruvein, Daniel Škreta, Samuel z Veleslavína (syn Adama Daniele), Pavel Ješín, Pavel Kutnaur a jiní

Ti voláni dne 2. dubna 1621. po druhé před soud.

Když i tu nikdo se nedostavil, přistoupeno již dne 5. dubna k vynesení rozsudku.

»Tu jeho Milost knížecí«, praví se v rozsudku dle díla Skálova, »a jiní v té věci zřízení císařšt. páni kommissaři všeho toho jakož i dotčeného prokuratora Jeho Milosti Královské neomylných a nad slunce nebeské jasnějších dokument a průvodův až i skutku zjevného se vší pilností mezi sebou uváživše, toho v té při jsou za právo uznali a vyřkli: že všecky v dotčeném patentu jmenované osoby týchž rebellův zběhlých společně, i jedna každá z nich obzvláště a rozdílně, pro své veliké, světu i celému království známé přičinění, rebellii a pokoj obecný rušící perduellii neb zjevné nepřátelství a velebnosti císařské a královské urážku, i což se nad to více toho přidrží, hrdla, cti i statky své Jeho Milosti Císařské propadli a do klatby neb achtu samým právem a tím účinkem svým (ipso jure et facto) upadli a tak z pokoje obecného do nepokoje se přenášejí, ano i na hrdla i životy jejich všechněm vůbec i jednomu každému obzvláště svobodný preis a moc se dává a propůjčuje, statkové jejich všelijací, mohovití i nemohovití, komoře Jeho Milosti Císařské české ihned skutečně se přisuzují a přivlastňují, jakož pak výš jmenovaný Jeho Milost kníže i jiní páni kommissaři často řečené rebelly listem tímto za takové psance vůbec uznávají, odsuzují, vyhlašují a všeho toho odříkají a na konec zbavují, vše podle práva.«

Po vyhlášení rozsudku tohoto dne 23. dubna odevzdali kommissaři mistru popravnímu šest černých tabulek, na nichž bílým písmem jazykem českým a německým napsána byla jména těchto psaných, a on přibil je na justici čili šibenici na rynku Staroměstském postavené a téhož ještě dne pověsil na ní lotra jakéhos, který tam až do druhého dne do soumraku visel, »jako nad hlavami jejich«, dokládá Skála. Tak vykonána prvá oběť, hojná, přehojná, ale aspoň nekrvavá.

O soudu nad zemřelými.

Po uprchlých došlo na zemřelé. Nejeden z mužů předních a vynikajících v bouřlivé té době zachvácen smrtí.

Teď došlo na ně. Dne 18. března 1621 vyzváni listem knížete Lichtenšteina dědicové těch zemřelých, aby rozsudek vyslechli, a to dne 16. dubna.

Nejpřednějšími z těchto zemřelých byli Jan Albrecht Smiřický, o jehož smrti shora se zmínka stala, a Petr ze Švamberka, hlavní dědic slavných Rožmberkův.

O tomto posledním praví Skála, že léta 1620 při obnově konšel v Menším městě Pražském, kdež jakožto sudí dvorský na radnici byl přítomen, raněn byl mrtvicí a vnesen byv do vedlejšího domu Jana Kachle z Hollenšteina, vedle radnice ležícího, tu v náručí manželky své skonal.

Dále třeba připomenouti Linharta Kolonnu z Felzu, Jindřicha Buriana z Guttenšteina, Oldřicha z Vchynic, Oldřicha z Gerštorfa, Mikuláše z Gerštorfa, Albrechta Pfefferkorna z Ottopachu, Václava z Bubna a Rudolfa ze Štubenberku.

Statky osob ťuto jmenovaných vesměs zabaveny, ač zejména Jan Albrecht Smiřický ani vlastním držitelem statků Smiřických nebyl, nýbrž starší jeho, ovšem blbý, bratr Jindřich.

Než zemřelých za doby odporu bylo více, tak zejména v Jičíně zhynulý Jindřich Slavata, Blažej Gryspek z Gryspachu, Zdeněk Smolík ze Slávic, Mikuláš Klusák z Kostelce, Jindřich Jiří Zejdlic z Šenfeldu, Bernard Elsnic z Elsnic, Jindřich Jakub Tejřovský z Ensidle, Sigmund Belvic z Nostvic, Jan Krištof Myška z Žlunic, Bohuslav Vitha ze Rzavého, Šebestian Oujezdecký z Červeného Oujezda, Jan Starší Bukovský z Hustiřan, Adam Abrham Bohdanecký z Hodkova, který se synem svým Rohoslavem rovněž v Jičíně zahynul, Vilém Vojtěch Doupovec, Adam Řepický, Karel Bechyně, Adam Kokořovec, Jindřich Hozlaur, Jan Bezděkovský z Římku, Karel Přehořovský a Sigmund Šerkl.

I těchto dědicové povoláni ke dni 15. dubna roku 1621. ku vyslechnutí rozsudku, než rozsudek tento byl odložen, poněvadž kommisse neměla jasných důkazů, že by se i tito byli dopustili urážky velebnosti císařské, pročež mělo ještě dále pátráno býti.

Rozsudek vynesen jen nad prvými. Statky jejich vesměs zabaveny, památka po nich zmařena a za prokletou vyhlášena.

Takovým spůsobem těmto uprchlým a zemřelým osobám zabaveno jmění v ceně 5,374.449 kop míšeňských (26,872.000 korun), jak Skála udává, čili jak podrobněji Tomáš Bílek ve spise svém »Dějiny konfiskací v Čechách,« vyhledal, zabaveno 115 panství a statků, 93 domů a mnoho jistin a peněz hotových v úhrnné cenně 7,972,329 kop míšeňských (skoro 40 millionů korun). Povoleno ovšem k tomu, poněvadž na statcích těch vázly různé závady jako dluhy, věna manželek a jiné, aby kníže Lichtenštein přijímal ohlašování závad takovýchto a dal opravněnost jejich kommissí prozkoumati.

O rozsudku nad uvězněnými.

Bylo již řečeno, že ve vyšetřování s uvězněnými pokračováno ještě až do polovice měsíce května, načež dne 17. toho měsíce poslal kníže Lichtenstein rozsudek po Bedřichovi z Talmberka a doktoru Pavlovi z Ello do Vídně císaři ku potvrzení, po případě k zmírnění.

Ferdinand svolal zase kommissi, ve které zasedal kancléř Lobkovic, Bedřich z Talmberka, Otto z Nostic, Filip Fabricius, doktor Ello a dvorní rada Strahlendorf.

Ti měli navrhnouti císaři změny v rozsudcích pražské kommisse.

I konány porady o tom dosti pohnuté a ukončeny dne 25. května. Za hlavní zásadu přijato, aby ku každému odsouzenému před smrtí připuštěn byl kněz jeho vyznání, s čímž i jesuité byvše otázáni, souhlasili, dále že má se upustiti od zmrzačování a čtvrcení za živa a že po případě má se vykonati teprve po smrti.

Při úvahách těchto padala na váhu i přímluva za direktory, kterou učinil do Vídně král Dánský.

Dobrozdání Vídeňské kommissí odevzdáno císaři, který se také celkem jím řídil a nemnoho na něm změnil.

Výrok a ortel nad 45 osobami zněl dle Skály takto: »Vilém starší Popel z Lobkovic, někdejší nejvyšší hofmistr království Českého, Pavel z Řičan, Jan Vostrovec z Vlašimi, Šťastný Václav Pětipeský z Chýš, doktor v lékařství Matěj Borbonius, měštěnín Nového města Pražského, Bedřich Jiří z Oldenburku, doktor v právích, Eliáš starší Rozín z Javorníka, měštěnín a radní Nového města Pražského, Lukáš Karbán z Volšan, měštěnín a radní téhož města, místo ztrestání mečem odsouzeni k vězení do smrti, poslednímu pak ač od císaře hrdlo darováno, však měl býti do Rábu zavezen, ale i to potom také za vězení do jistého času směněno jako i Borboniovi, v statek pak jeho všecek a všelijaký svedl se 28. dne června císařský rychtář novoměstský jménem a k ruce komory české.

Volf Hozlauer, osoba rytířská a Melichar Teiprecht, měštěnín Starého města Pražského a prokurator při soudech — místo ven ze země na věčnost vypovědění měli býti z milosti císařské v poutech do Rábu dodáni. Kašpar Uhler (Uzlar), měštěnín a radní Nového města Pražského, měl býti z okna rathouzu novoměstského oběšen, ale z milosti zanechán ve vězení na jistý čas. Jiří Závěta ze Závětic, sekretář kanceláře české dvorské za krále Bedřicha, místo vězení neb vypovědění do smrti zůstával do určitého času u vězení. Pavel Pečka, depositor při deskách zemských, odsouzen k vězení do roka a Jan Kamaryt z měst Pražských i ze země do roka vypověděn.

Dále 28 osob ortelováno k meči a k jiným

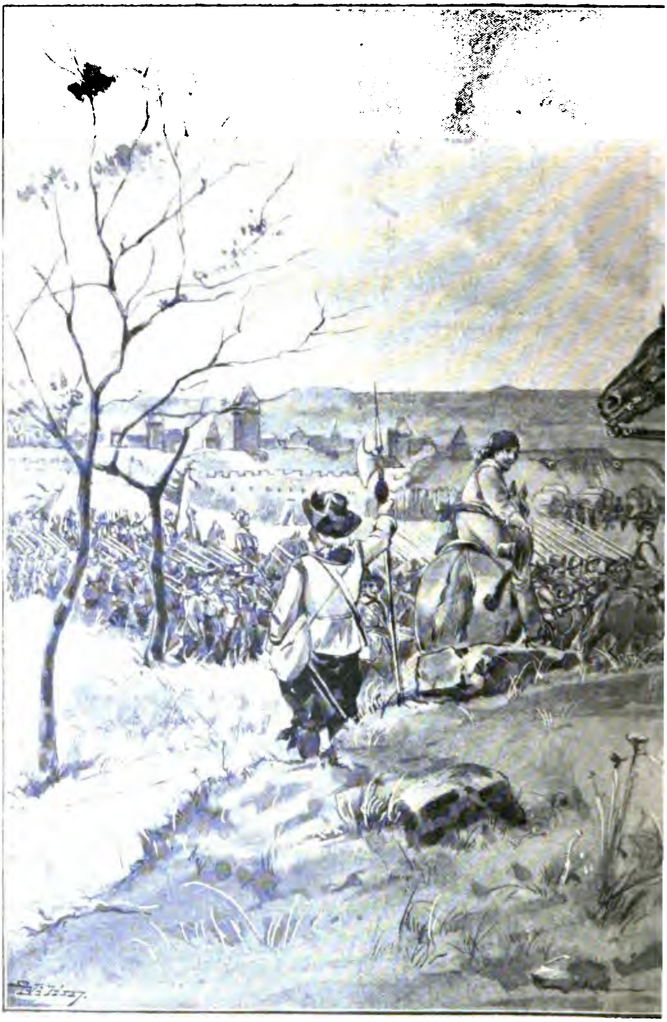

Původní kresba H. Schüllingra. Kap

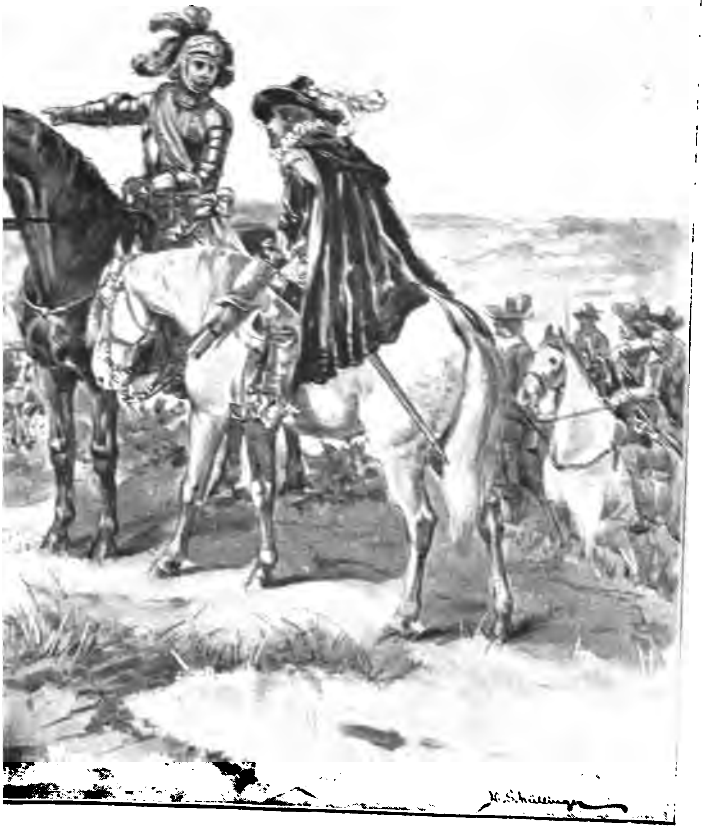

lace Plzně.

těžkým pokutám, a to: Joachim Ondřej Šlik, hrabě z Pasounu, někdejší nejvyšší sudí zemský, rada královská tajná, landfogt v Hořejších Lužicích a direktor, tomu bylo nejprv nalezeno, aby mu ruka pravá uťata, potom tělo za živa čtvrceno, čtvrti na silnice sem i tam rozvěšeny, hlava pak a pravice na bráně mostu Pražského přibita byla. Ale podle milosti byl toliko sťat, ruka pravá uťata a s hlavou na dotčené věži s jinými vystavena.

Václav z Budova, president nad appellacími podobně ortelován, ale potom hlava toliko sťata a na věži Mostské postavena.

Krištof Harant z Polžic, president komory české, sťat a hlava při těle mrtvém zanechána.

Kašpar Kaplíř z Sulevic, nejvyšší písař zemský, měl býti též sťat, čtvrcen a sem i tam rozvěšen, ale z milosti pro sešlost věku, když přes 80 let měl, zůstaveno při stětí a hlavy na věži postavení.

Prokop Dvořecký z Olbramovic, podkomoří království Českého, též dle milosti sťat a hlava na věž Mosteckou postavena.

Bedřich z Bilé, německých lén hejtman, podobně ortelovaný, milostí podobnou darován jako i Jindřich Otta z Losu, purkrabí Karlšteinský.

Vilém Konecchlumský z Konecchlumu sťat, ale hlava při těle zůstavena.

Bohuslav z Michalovic, někdy místokancléř království Českého a posléze purkrabě kraje Hradeckého, měl býti čtvrcen, ale z milosti toliko sťat, pravá ruka mu uťata a to obé na věži vystrčeno.

Diviš Černín z Chudenic, hejtman hradu Pražského, sťat, hlava při těle zanechána, ač měli mu dva prsty u pravé ruky utíti a hlava na příkopích hradu Pražského vystrčena býti.

Valentin Kochan z Prachové, měštěnín Nového města Pražského, Tobiáš Štefek z Koloděj, měštěnín Nového města Pražského a Krištof starší Kober z Kobersteina, měštěnín Menšího města Pražského, aby byli sťati a hlavy jejich na věž Mostskou dány.

Jan Šultys z Felsdorfu, Horník a Maxmilian Hošťálek z Javořic, měštěnín města Žatce, byli též sťati, a hlavy jejich, onoho do Hory Kutny a tohoto do Žatce po pacholcích katových odeslány a na brány městské přibity byly.

Jan Jessenius z Jessen, doktor v lékařství a akademie Pražské rektor, měl přečten sobě ortel takový, aby mu jazyk týlem za živa byl vytažen, potom tělo čtvrceno, a čtvrti ven za město na silnicích hlavních rozvěšeny byly. Ale potom stalo se mu polehčení takové, aby mu toliko kus jazyka za živa se uřezalo, hlava sťala a s tím kusem jazyka na věži postavila, tělo pak ven za Horskou bránu v pytli vyvežené a tam rozčtvrcené na kolí vstrkáno a vyzdviženo bylo.

Jan Theodor Sixt z Ottersdorfu, rada nad apelacími, odsouzen též k meči, ale potom, když již při exekucí v pondělí vystoupil na lešení k smrti se bera, tu ujcové jeho, bratři Platejsové, z nichž nejstarší Jan byl kanovník kostela hradu Pražského a Olomouckého, předstoupivše před kommissaře na altán rathouzský, ohlásili před nimi, že jisté poručení Jeho Milosti knížecí jest, aby tu na rathouze Staroměstském u vězení do další Jeho Milosti Císařské resolucí byl zanechán. Jest zpátky do rathouzu odveden.

Jindřich Kozel z Peclinovce měl též z okna rathouzu novoměstského vyvěšen býti, ale z milosti císařské ztrestán mečem.

Václav Mašteřovský z Jizbice, měštěnín Starého města Pražského, Ondřej Kocour, Jiřík Řečický, Michal Vitman, Šimon Vokáč, vše měšťané a osoby radní Nového města Pražského, ti všickni hrdla odsouzeni a hlavy při těle jejich zanechány.

Jan Kutnauer ze Sonnensteina, měštěnín Starého města Pražského a hejtman městský u věcech vojenských, se Simeonem Sušickým odtudž, otčímem svým, též měštěnínem a radním staroměstským, odsouzeni, aby spolu na jednom trámě ven z okna rathouzního oběšeni byli.

Nathanael Vodňanský z Uračova, měštěnín Starého města Pražského oběšen obzvláště na justici v rynku Staroměstském postavené.

Mikuláš Diviš, přední služebník při úřadě purkmistrovském Starého města Pražského, měl nejdříve jazyk ztratiti, ten na justici přibit a on do Rábu v poutech zavezen býti; ale dle milosti byl toliko přibit za jazyk k justici a potom vězením opatřen. Druhý pak služebník úřední téhož města, Václav Božecký, k metlám ortelován a ze země vypověděn, jako i Josef Kacbín a Jan Švehla, prokuratoři lidí při soudech hořejších (na hradě Pražském konaných.)

Když těm všechněm výš jmenovaným osobám byli ortelové jich pořádně přečteni, tedy prokurator císařský a královský učinil poděkování kommissařům německy i česky »z ortele spravedlivého«. S tím kommissaři z míst svých vyvstavše, rozešli se do příbytkův svých mezi 1. a 2. hodinou německou. Osoby pak ortelované odevzdány a odvezeny zase jedna každá do vězení svého, kdežto dobří známí a přátelé jejich navštěvovali je, rozžehnávajíce se s nimi s myslí i tváří truchlivou.

Následující noci teprve uvedena v známost výpověď Leandrovi Ryplovi, tajné radě kurfirsta Falckého a jiných některých knížat říšských agentu, též Jiřímu Haunšildovi z Firstenfeldu, radě nad appellacími, že obadva sťati, Ryplova ruka pravá samotna na planýři staroměstském přibita, ale hlava při těle zanechána, Haunšildovi pak ruka uťata a s hlavou na věži vystrčena býti má.«

Tak zněl rozsudek.

»Běda přemoženým!« zvolal prý dávnověký jeden vojevůdce, dávaje tak přemoženým na jevo, že vítězi volno činiti, co jen chce. —

O vzdání města Plzně.

Mezitím, co v Praze vyšetřováno a ve Vídni odsuzováno, vypuzeny i poslední zbytky vojska Bedřichova z Čech.

Shora jsme se již zmínili, že na mnohých pevných hradech a v městech některých vytrvaly posádky vojska Bedřichova i po porážce Bělohorské. Přední z posádek těchto byla tá, která pod Mansfeldem měla osazenou Plzeň. Slyšeli jsme, kterak již za výpravy Maxmilianovy k Plzni Mansfeld projevil ochotu vzdáti Plzeň, ale tentokráte nedojednáno, a po vítězství na Bílé hoře nebylo již tolik ochoty, když uznáno, že Mansfeld ve veliké peněžní tísni se nalézá, tak že na neplacené vojsko své spolehnouti nemůže.

Mansfeld v pravdě, nevěda pomoci v Čechách, obrátil se osobně do Němec, aby tu pomoci si vyžádal.

Ačkoli jednání Mansfeldovo s Maxmilianem a Buquoyem vedeno potaji a opatrně, neušlo to přece jeho důstojníkům a ti počali se strachovati, aby velitel jejich neshrábl peněz a jich nepropustil s prázdnem.

Když pak nyní velitel se vzdálil, umínili si předejíti jej a vypravili posly k Huertovi do Sušice s nabídnutím, že by Plzeň vzdali.

Při chatrných silách vojenských, jakými císař přes vítězství své v Čechách vládl, byla to zpráva vítaná, a kníže Lichtenstein, jemuž o tom Huerta dal návěští, vybídl jej, aby hleděl s důstojníky Mansfeldovými dojednati.

Mezi tím Mansfeld pochodiv v Němcích velmi chatrně nabídl sám Lichtenšteinovi Plzeň, než peníz žádaný zdál se knížeti vysokým a on doufal levněji dojíti cíle vyjednávaje s důstojníky.

Smlouva měla platiti i o posádce jiných hradů a měst vojskem Mansfeldovým osazených, zejmena o Táboře.

Lichtenstein nabízel 120.000 zlatých, důstojníci žádali za Plzeň 150.000 a za ostatní osazená místa rovněž značné peníze.

Konečně domluvili se o 140.000 zlatých a 26. března 1621. uzavřen mezi Tillym a důstojníky Mansfeldovými akkord v městě Stříbře, dle něhož neměli vojáci Mansfeldovští ujíti plné milosti císařské, pokud proti němu, vévodovi Bavorskému neb kurfirstovi Saskému sloužiti nebudou.

Odchod povolen jim »se všechněmi a všelikými břemeny, jilci a nábytky i svršky, s praporci letícími, pobočními i vrchními zbraněmi, s bubnováním, lunty neb knoty rozžatými a s kulkami v ústech.«

Dovoleno jim odvézti sebou i prach a olovo, mnoholi by jim bylo třeba, s čímž měli se odebrati do Klatov na »abdankplac« a tu, propuštěni jsouce ze všeliké přísahy, měli se obrátiti, kam by jim bylo libo.

Když se o jednání tomto dověděl Mansfeld, poslal do Prahy svého »generalšultýse«, ne snad aby jednání zabránil, ale aby také dostal díl.

Než zase nepochodil. Generalšultýs čili general auditor jeho »dav se sloviti čtyřmi tisíci tolarův říšských, odjel zase zpátkem k Mansfeldovi, vymlouvav se mu, že v Praze žádné audiencí jak při knížeti tak i při Tillym užiti nemohl.«

Chytrý pan auditor neznal pána svého. Ten »vykunšaftovav peníze ty, kteréž on dostal, sáhl na ně i na osobu jeho a dav mu hlavu sraziti, poděkoval mu za nevěrné sollicitování (smlouvání).«

A tací lidé — a o Mansfeldovi jsme pravili, že byl ještě z těch nejpoctivějších — měli národ Český přivésti na dráhu lepší budoucnosti.

Vojsko Mansfeldovské na základě smlouvy této opustilo Plzeň, v niž uvázal se Tilly dne 3. dubna 1621. Větší část posádky Mansfeldovské přestoupila do služeb bavorských. —

O popravách dne 21. června 1621.

Když se po Praze roznesla zpráva o truchlivém osudě uvězněných, nastal v obyvatelstvě pražském živý ruch a obrat ve prospěch nebohých vězňů. Kdežto před tím obecně proklínáni jakožto původcové všech těch svízelův a strastí, které jako nezdolný příval na národ Český se hrnuly, změnilo se teď náhle mínění obyvatelstva pražského. Když se seznalo, že ti, kdož důvěrou stavů v osudné době povoláni v čelo národa a v čas útěkem se nezachránili, důvěru tu, jakož i zásluhy i chyby své splatiti mají hanebnou smrtí, nastal obecný zármutek, pláč a kvílení.

Učiněn ještě pokus, a příbuzní a přátelé odsouzených dolehali na knížete Lichtersteina, aby aspoň od těch příšerných přídavků zmrzačování, čtvrcení a vystavování upuštěno bylo, ale kníže nemohl tu ničeho činiti, změniti rozsudku ani odložiti popravy nesměl.

V obecném tom zármutku kněžstvo pod obojí za příkladem německého kazatele Mistra Davida Lippacha spůsobilo za odsouzené v neděli dne 20. června (1621.) modlení po kostelích, při čemž »drahně lidí — při tom modlení srdečně plakalo a úpělo.«

Kníže byl dal již před tím na rynku Staroměstském při radnici postaviti obšírné lešení, tak že se na ně z prvého poschodí radničního vstupovalo. To dal v noci dne 20. června celé potáhnouti černým suknem.

Neděli strávili odsouzení na modlitbách a nábožnými rozmluvami s kněžími. Hned 19. s večerem přišel ku Kaplířovi Jan Rozacius, farář u sv. Mikuláše v Menším městě Pražském, druhý pak den přišel opět se syny svými jakož i jmenovaný již Mistr David Lippach. Předešli je sice dva jesuité, ti však byli odmrštěni, a jen hrabě Šlik poslouchal je trpělivě, neboť stále ještě doufal, že mu bude udělena milost

K vězňům vyznání bratrského, Budovcovi totiž, Ottovi z Losu, Kochanovi, Kutnaurovi, Sušickému a Vodňanskému kněží jejich připuštěno nebylo.

Dne 20. června přišel kněz Jan Rosacius již o páté hodině ranní na hrad a navštívil zase nejprve Kaplíře a pak ostatní.

Kněz ten později sepsal své dojmy a upomínky na truchlivou tuto svou návštěvu a tu mezi jiným podivno mu bylo, jak shodovaly se odpovědi odsouzených, když ptal se jich, zda vinnými se cítí. Odpověď jejich vrcholila ve slovech: »A věříme pánu Bohu, že smrt naše bude mučedlnická a před obličejem božím drahá, pročež tím snažněji pospícháme k ní, abychom k houfu sv. mučedlníkův připojeni byli.«

Za nábožného zpěvu, modliteb a přijímání svátosti ubíhal čas velmi rychle a mysli všech posilněny byvše rozmluvami a povzbuzováním kněze, naplněny byly oddaností do vůle boží do té míry, že i žoldnéři, kteří tu na stráži stáli, pravili: »Ej, jisti jsme tím, že tito jsou svatí lidé a milí Bohu a dá jim pán Bůh slávu věčnou.«

Nejvíce v ohledě tomto vynikal šestaosmdesátiletý Kašpar Kaplíř ze Sulevic, který sešedivěl ve službách čtyř králů Českých.

Poděkovav knězi za posloužení svátostí dodal: »Již nemám na světě, nač bych měl pomysliti, jediné na ty mé dva malé vnuky (po synu Albrechtovi roku 1616. zemřelém). Vím, že do chudoby přijdou a všecko jim poberou, ačkoliv to vše po mé milé ženě bylo; jen prosím pána Boha, aby k víře spasitelné a známosti boží vedeni byli.« Nejvíce vzpomínal na vnuka Zděnečka, odkázal pak mu postillu, čili výklady evangelií, v níž byl mnoho poznámek vlastní rukou připsal.

A Zděneček — byl to slavný později Zděnek

Kaplíř ze Sulevic — odsloužil se za děda vnukovi Ferdinanda II. tím, že byl z těch, kdož mu zachránili Vídeň před Turky roku 1683.

Bohuslav z Michalovic tvrdil Rozaciovi, že by ani milosti ba úplného v předešlý stav uvedení žádostiv nebyl. »Neboť já vím« pravil »všecky jejich tajnosti, co a jak oni smýšlejí a zavřeli v sebe o podobojí straně. Neboť kdybych živ zůstal, musil bych se na hrozné tyranství a soužení svých milých přátel dívati; neboť, bylo-li kdy zle v království Českém, to po naší smrti bude.« Harant takto si Rozaciovi postěžoval: »Ach, můj milý otče, i já mám umříti a nevím proč! Ty dvě příčiny proti mně čelí: jedna, že jsem k Vídni s jinými táhl, u ní ležel a do oken, kde císař byl, stříleti dal; druhá, že byv prve přísahou zavázán, presidentství komory České na sebe vzal; ježto, co se první věci týče, to od direktorův pod ztracením cti, hrdla i statku na mne vloženo bylo, a nejen na mne, ale i na jiné, kteříž také jako i já táhnouti musili; a že jsem k sobě ten úřad přijal, komuž bylo lépe, jako kněžím pod jednou, neboť jim jejich deputaty zouplna jsem vydávati poroučel, čehož by žádný sice jiný byl neučinil. Ach, to jsem sobě na domě Rakouském vysloužil.«

Pamětihodným jest i stesk Diviše Černína z Chudenic, dříve hejtmana hradu Pražského.

»Já mám umříti,« pravil, »a vím o těch věcech tak mnoho jako ta stěna,« ukázav na ni prstem »ona nic neví a já také. Položili mi příčinu, že sem stavy království českého vojensky do zámku pustil a to mi purkrabě nejvyšší Adam ze Šternberka poručil. A v zřízení zemském to za instrukcí má hejtman hradu Pražského, kdyby král nebyl v zemi, že se hejtman má ve všem spravovati nejvyšším purkrabím, podle čehož já jsem se poslušně k poručení jeho zachoval. Neboť když jsem se ho ptal, že slyším, kterak silně stavové nahoru jedou, co mám činiti, mám-li zámek zavříti, on řekl: »»Nezavírejte, neboť jsou naši milí páni přátelé!«« Což jsem já učinil? I jestli žeť já mám proto umříti, předně by měl purkrabě umříti.«

Patrno tu, že Diviš Černín — jediný katolík z odsouzených — obětován za Adama ze Šternberka, tchána Jaroslava Bořity z Martinic.

Když kněz Jan svátostí přisluhoval těm, kdož byli konfessí české či vlastně Augsburské, připojil se k nim i Kochan z Prachové, Český bratr, a také z rukou kněze Jana pod obojí spůsobou přijímal, ba při žehnání, zpovědi a rozřešení účastnil se i Diviš Černín, pouze při přijímání poustoupil a konal zatím modlitbu.

Měšťanům na radnicích uvězněným přinesli zase poslední útěchu farářové od sv. Václava a od sv. Štěpána Většího.

V noci dne 20. června svezeny s hradu na radnice pražské všichni vězňové a oznámeno jim, aby na druhý den k hodině sedmé na českém orloji, což byla tou dobou asi hodina pátá z rána dle nynějšího počítání, pohotově byli.

Noc trávili jednak na modlitbách a ve zpěvích nábožných, jednak chtěli užiti odpočinku; poněvadž však o lůžko postaráno nebylo, položili se někteří na stoly, někteří na zemi, ale klidu a spánku neužili. Kněz Mistr Viktorin Vrbenský strávil mezi odsouzenými celou noc, po půlnoci přišel pak zase Jan Rozacius a pokračoval zase v úloze těšitele.

Teď teprv odhodlal se hrabě Šlik k přijetí svátostí pod obojí spůsobou, doufal až do té chvíle, že mu bude udělena milost snad i za cenu změny víry, a proto také u sebe nejdéle podržel jezuity.

I posláno přede dnem pro půl žejdlíka španělského vína, a hrabě přijal z rukou Rozaciových.

Byl velice rozechvěn.

»Myslím na to,« pravil, »že se tak s námi dají katovati; kýž mi ale té ruky při těle nechají!«

K tomu podotkl Bedřich z Bílé: »I pane hrabě, což to chce býti, a ty nejzmužilejším zdál si se býti i dokážiž zmužilosti té nyní; nebo byť nás, když budeme bez duše, na kusy rozsekati dali, již nic cítiti nebudeme, a byť tělo naše po kusích rozházeli nebo rozvěšeli, všecko to náš milý spasitel v den soudný shledá a s duší spojí a dá nám tělo oslavené.«

Když projevil hrabě, že velice žízní, nabídnut mu zbytek vína, který po přisluhování svátosti zbyl, ale hrabě odmítl, že již ničeho ani jísti ani píti nebude.

Vzpomenutý spisek a ovšem i Skála k tomu dokládá: »A tak pekelná křivda činí se těm poctivým lidem, jako by opilí byli. Pán Bůh ví, žeť jest žádný z nich trunku žádného nápoje krom požívání velebné svátosti neučinil.«

Nepřátelé všelijak chtěli vysvětliti veselou mysl, s kterou odsouzení kráčeli na popraviště, a neštítili se i hanebné pomluvy, jako by nebožáci ti zpiti byli bývali.

I jezuité přišli zase mezi odsouzené, ale námaha jejich i teď vyšla na prázdno.

Nastal hrozný den národa Českého, den 21. června 1621., den, kdy truchlohra národa našeho uzavřena jednáním pátým, velikou krvavou obětí, vykonanou na černém lešení před radnicí Staroměstskou.

Jest to opravdu černý den národa Svatováclavského, den smutku a pokoření, jemuž co do hrůz není rovno v dějinách země České.

České říši odzvoněno, národ sražen v hrob, na nějž přivalen balvan, jejž teprv po půldruhém století odvalil genius národa Českého, a ohlásil při kolébce Jungmannově že národ ten uštvaný a ubitý — povstává z dlouhých a těžkých mrákot.

Vyšlo slunce v osudné jitro a nad Prahou sklenula se dvojitá duha.

Z radnic pražských svezeni odsouzení na radnici Staroměstskou. Tam přišli k nim zase na potěchu kněži čeští i němečtí.

Udeřila hodina pátá na polovičním orloji a s hradu Pražského zavzněla rána z děla. Brány městské i mostní zavřeny, náměstí Staroměstské osazeno silně lidem vojenským a kommissaři vystoupili na lešení.

Jakmile odsouzení zaslechli výstřel, seznali, že udeřila jejich hodina.

»To jest heslo a na mne pořádek«, pravil hrabě Šlik, »a ty pane náš, Ježíši Kriste, smilujž se nad námi« dodal.

O posledních chvílích těch hrdin českých, kterým nyní bylo šíji svou odevzdati rukou katovým, uvedeme aspoň u některých obšírných vypravování dějepisce Pavla Skály, neboť jako drahým a vzácným jest nám každé z posledních slov, která k nám pronesli naši milí na prahu věčnosti, tak drahým a vzácným nám musí býti každé slovo, které v posledních okamžicích pronesli ti, kdož za víru svou a vlast položili svá hrdla.

»A v tu chvíli,« píše Skála hlavně dle spisu vzpomenutého, »císařští rychtářové přišli mezi pány oznamujíce, že jest hodina exekucí, protož aby hotovi byli a na koho voláno bude, ten aby šel; jakož pak hned za nimi přišli městští rychtáři a volali nejprve na hraběte Šlika.

S tím šli čtyři němečtí kněži, a když dolů se schodů scházel, tu dva jezoviti stáli, z nichž jeden sloul Sudetius. Ten řekl k němu: »Domine comes, recordare adhuc. (Pane hrabě, rozpomeň se ještě.)« Ale hrabě spěšně odpověděl: »Jam me facias missum (Již mne nech na pokoji.)«

»Vyšel z rathouzu na lešení v černé, aksamitové sukni, drže knihu v rukou, prost a nikdež nesvá-

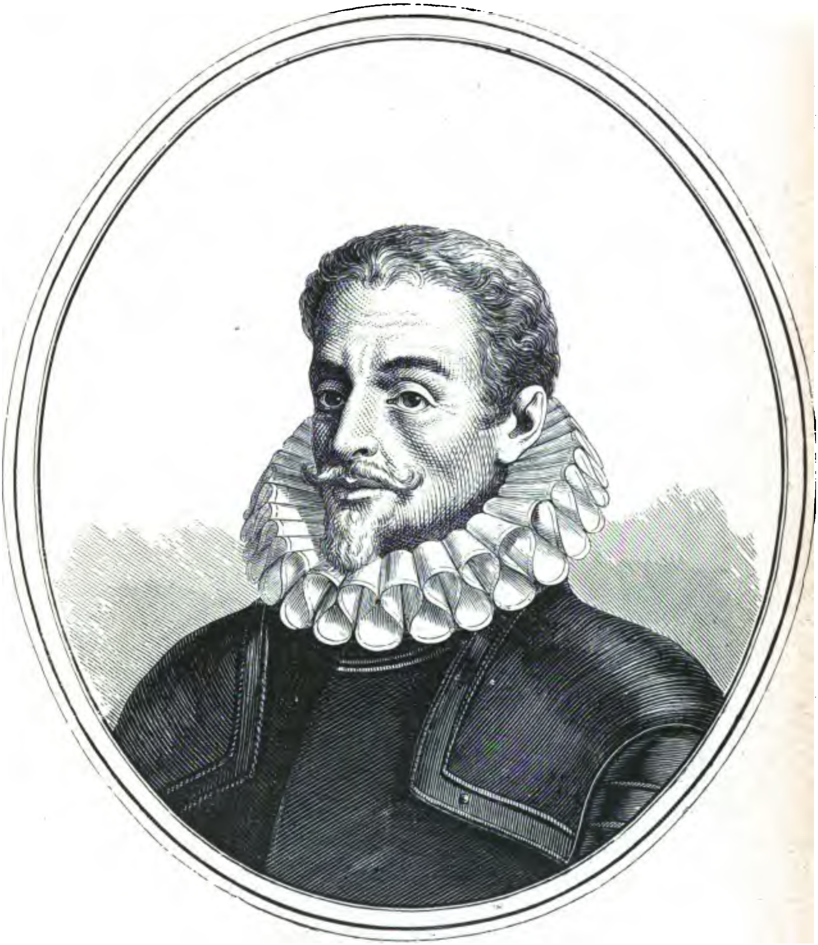

Jan Tzerklaes hrabě Tilly.

zaný, ukazovav na sobě mysl i obličej veselý; po modlení rozepnul sobě kabát s pomocí služebníka svého náležitě a klekl na kolena, právo své vystál. Služebník pak jeho položil ruku jeho pravou na špalík, aby mu ji mistr popravní, již mrtvému, dle ortele uťal. Zatím přistoupivše k tělu na sukně tom ležícímu šest mužův, též černým suknem zakuklených, snesli je dolů schůdky pod lešení, tak že popravce žádného z těch osob, jež mečem se světa sklízel, rukou se ani nedotekl.«

»Za ním bylo voláno na Václava z Budova. Ten sebou žádného kněze nevzal.

A mezi tím Krištof Harant pro kněze Jana poslal, aby k němu šel, že již na něho pořádek přichází. A když přišlo se k němu, naříkal na svou nevinu, že se mu křivda děje, však on to pánu Bohu poroučí a na ten soud spravedlivý Krista pána se odvolává. A mezi tím prosil a zaváza kněze Jana, aby oznámil manželce jeho věci tyto: Předně, že ji napomíná, aby při náboženství byla stála. — Druhé, řekněte jí, prosím, ať s poddanými nakládá mírněji, robot jim nepřivětšuje, ale raději chudé poddané, ať fedruje a jim platy a roboty odpouští. — To kněz Jan potom skutkem vykonal, ale jináč se děje. Potom s vzdycháním pan Harant doložil a toho: »Ach, můj milý Bože, jaké země jsem projel v jakých nebezpečenstvích býval, po kolik dnův chleba nevídaje, pískem jsem se jednou zasypal, a ze všeho mi můj milý Bůh pomohl, a nyní ve své milé vlasti nevinně zemříti musím. Odpustiž, pane Bože, mým nepřátelům!«

»A v tom zavolali na něho; pročež rozžehnavše se, šli jsme až na to zarmoucené theatrum a šlachtatu antikristovu.«

»Toto pák tuto za slušné poznamenati jsem uznal, že když na koho z těch svatých lidí a božích mučedlníkův bylo zavoláno, tu k velikému podivu rozžehnání pěkné, až srdce v nás plesalo, konalo se, nejináč než jakoby na panket neb na nějakou kratochvíl jíti se strojili.« »Na tom theatrum byli tak zmužilí, že strachu na sobě neukazovali, znamenitou paměť na sobě měli, tak horlivě se modlili a pánu Bohu poroučeli, že nám to všechněm přítomným ku podivu bylo. A to jsme viděli, že nejednou rychtářové slzy z očí pustili. A kdyby byli nedali tak silně bubnovati, mohli ti vzácní lidé slyšeni býti; i jistě bylo by mnoho lidí i nepřátel k pláči přivedeno.«

»Ale navraťme se k vypravování cesty a slov umírajících. Krištof Harant, jda ze světnice, řekl: »V tebeť jsem, pane Bože můj, od mladosti své doufal, nedejž mi na věky zahanbenu býti.« A za tím s knězem Janem říkal modlitbu, až přišli na theatrum a tu hledě do nebe zvolal: » V ruce tvé, pane Ježíši Kriste, poroučím duši svou,« a svlek se s kabátu klekl a opět po knězi Janovi hlasitě, do nebe hledě, volal: V tebeť jsem, pane Bože můj, od mladosti své doufal, věřím a tím jsem ujištěn, že mne pro smrt ohavnou syna svého a spasitele mého Krista Ježíše po tomto zahanbení časném věčným oslavením poctiti ráčíš a protož v ruce tvé, Bože, poroučím duši svou, neboť si ji vykoupil, o Bože pravdy! Pane Ježíši Kriste, synu Boha živého, přijmiž duši mou, toběť ji poroučím, o pane Ježíši Kriste!«

»A v tom sťat byl a život zemský bídný v slavný a nebeský proměnil.«

»I ten kat, že byl pod obojí, dal pozor na to, že v modlitbách jim překážky činiti nechtěl, ale čekal času, až smysl modliteb dokonán byl.«

Došlo na Kaplíře.

»Když pak na něj zavoláno bylo, řekl: »Ve jménu božím! Však to žádostivě očekávám« a hned vstal a rozžehnav se s jinými, šel a zvolal: »Pane Bože, buď mi milostiv v tuto mou poslední hodinu a posilniž mne, nebohého starce, abych mohl na to divadlo dojíti a duši svou tobě poruče, beze strachu blahoslaveně umříti.«

»A jdouc, zamotal se, neboť pro starost sotva nohy zdvihal, pročež řekl knězi Janovi: »Můj milý otče, prosím vás, neostýchejte se mne, nechť na vás ruku vložím, abych mohl s těch schodův sejíti pěkně; nebo kdybych spadl a hlavu srazil, nepřátelé moji by řekli, že jsem sobě zoufal. Když mám býti za divadlo světu, nechť jsem.

A můj milý spasitel potupu větší trpěl pro mne, i já rád trpěti chci tu smrt pro slávu jeho, neboť jsem ji obhajoval.« Tu kněz Jan vzal jej za ruku a říkal s ním modlitbu.«

»Když přišli na theatrum (lešení), tu opět stoje modlil se hlasitě a potom velmi těžce klekl, nebo mu kněží obadva pomáhali. Byl pak prosil kněze Jana, aby řekl katu, když klekne, aby nemeškal títi proto, aby nepadl ze mdloby, neboť klečeti dlouho nemohli. Ale že shrbeně klečel, kat nechtěl títi. I dávali návěští rychtáři k Janovi, aby ho napomenul ku pozdvižení hlavy; kterýžto k němu řekl: »Pane, poněvadž jste již duši pánu Bohu poručili, dejtež také tu vzácnou šedivou hlavu pánu Bohu a zdvihněte ji k nebi a zvolejte k němu.«

I řekl. »Ve jménu božím« a zdvihl hlavu s mocí, volal: »Pane Ježíši Kriste! v ruce tvé poroučím duši svou, přijmi ji v své svaté ruce, o pane Ježíši Kriste!« A tu ten starý život bídný, s kterýmž sobě zde na světě stýskal, blahoslaveně dokonal a v lepší, nebeský, jej proměnil.«

A s podobnou zmužilostí a odevzdaností v osud a vůli boží sklonili šíje své Prokop Dvořecký z Olbramovic, Bedřich z Bílé, Otta z Losu, jenž neznámo z které příčiny, ač ortel tak zněl čtvrcen nebyl, dále Diviš Černín z Chuděnic, při jehož popravě bratr jeho, Heřman Černín, královský městský hejtman, lešení opustil a teprve po smrti bratrově se vrátil.

Následoval Vilém Konecchlumský, Bohuslav z Mitrovic, jemuž ruka uťata, Valentin Kochan, který chtěl syna svého vzíti sebou na popraviště, aby viděl smrt otcovu, čemuž však Jan Rozacius zabránil, Tobiáš Štefek, který byl na to hrd, že s tak vzácnými muži má společně zemříti, Jan

Jessenius, rektor akademie Pražské provázený kněžími německými. Ten s radostným zjevem na místo popravištné šel, sám jazyk svůj mistru popravnímu vyplazil, a ač ústa plná krve měl, když jazyk byl mu uřezán, přece však po nás říkal a sobě to za obzvláštní počestnost býti pokládal, že my němečtí kazatelé všichni čtyři s ním šli, nedbal na to nic, že tělo jeho mělo býti čtvrceno.

Po Jesseniovi došlo na Krištofa Kobera, který ulevil sobě slovy sv. Pavla: Dobrý boj sem bojoval, běh dokonal, víru jsem zachoval.«

Následoval primator staroslavné Hory, Jan Šultys z Felsdorfu. Ten v posledních okamžicích vzpomínal na své syny a se slovy: »Přijdiž, přijdiž, pane Ježíši a neprodlévej,« sklonil hlavu pod meč katův.

Za ním volán primator Žatecký Maxmilian Hošťálek. I ten se slovy písma sv. na rtech vypustil ducha. Haunšild šel na lešení se zpěvem »jak by k veselému tanci šel« a smál se.

Po něm dotrpěl Ryppl.

Zatím se mistr popravní, Jan Mydlář unavil stínáním a proto k občerstvení nařizena mu jiná práce, aby totiž zase chvíli nějakou — věšel.

Zavolán Jan Kutnauer. Šel provázen jsa kněžími Janem Rozaciem, Nítem Jakšem farářem od sv, Havla i jinými, a prozpěvoval si píseň: »Již přišla ta hodina, v kterouž já mám umříti —«

Mistr popravní se mu »v své povinnosti omlouval uctivě«, všakť mu hned Kutnauer dal něco peněz s prosbou, »aby s ním nahoře nepospíchal a potom aby mu pomohl od dlouhého se trápení. Což popravce učiniti přislíbil a také skutkem splnil. Podal mu tedy Kutnauer za pás rukou, a on svázav je, jej také po žebříce nahoru k oknu rathouznímu, odkudž břevno veliké vystrčeno bylo, za sebou vedl. V kterémžto vzhůru vstupování (Kutnauer) Bohu všecky poroučel, všechněm odpustil, se všechněmi se smířil, obzvláštně pak když modlitbu páně na nejvyšším šprysli říkal pátou prosbu totiž: »Odpusť nám naše viny,« rozšířil velice pěkně, tak že každé bohabojné srdce, slyšíc takové horlivé modlení, opravdové si s bližními míření a nepřátelům odpuštění, splakati mohlo. A potom sám také dav návěští popravci a jsa s žebříku strčen, pokojně beze všeho hnutí, skonal.«

Následoval otčím Kutnauerův Simeon Sušický. To ho velice hnětlo, že má býti oběšen, připomínaje si slova sv. písma: »Zlořečený každý, kdož by visel na dřevě.« Upokojen byl teprve připomenutím, že i Kristus visel na dřevě. Šel na lešení, zpívaje píseň »Kriste, synu panny.« Vystupuje na žebřík osvědčoval se »že pro čest a slávu boží a pro vlast svou milou rád trpí.«

Ve skonání přiložil líci svou k líci předchůdce a pastorka svého Kutnauera, což mnohým otrlým necitům k smíchu a pro šprým bylo, jako by po smrti se líbali.

Velice si stýskal Natanael Vodňanský, že odděleně od ostatních má trpěti.

»Lítoť jest mi,« pravil, »moji milí a věrní tovaryši tohoto boje, že nemám tu spolu s vámi viseti, ale že k místu ohavnějšímu, totiž na šibenici, jíti musím.«

Potěšen byl slovy provázejícího jej kněze, »že, čím potupenější bude u světa, tím u Krista pána v slávě bude oslavenější.«

»Šel tedy s námi«, vypravuje mistr Viktorin Vrbenský, »přes to lešení a potom dolů po schůdkách na rynk, po rynku mimo kašnu k té dřevěné šibenici. A tu mnohými slovy jsa potěšován, an mu toho i popravce rád přál a nad řeči prodloužením těžké mysli nenesl, nýbrž i také sám slzel, podal se vůli Boží a vstupoval nahoru, maje ruce svázané, a modlil se s námi k pánu Bohu, až i konec života svého vzal, trápiv se však déleji oněch dvou. Neb když sem já zase při svém navracování se na lešení přišel a odtud se naň poohlédl, ještě bylo při něm hnutí spatřeno. Odbíraje se pak tak, viděl jsem i vojáky i služebníky právní neb rychtářské truchliti a slzeti, z nichž jeden řekl: »Já věřím, že duše jejich jsou u Boha.« Což já uslyšev, poděkoval jsem mu za takovou důvěrnost pobožnou.«

I odpraveni mečem potom ještě Václav Maštěřovský, Jindřich Kozel, Ondřej Kocour, Jiřík Řečický, Michal Vitman a Simeon Vokáč.

»Jak mistr popravní koho z nich sťal, hned osoby k tomu zřízené v počtu šest, jsouce v černých kuklách zastřené, tělo to i s hlavou do sukna, na němž klečel každý, zaobalily a dolů pod lešení snesly. Zatím nové sukno po každé se jim prostíralo ode dvou osob zakuklených, tak že žádný z odsouzených předchůdce svého odpraveného neviděl kromě těch, jižto provazem byli ztrestáni.«

Veškeré popravy tyto vykonal jediný kat, shora jmenovaný Jan Mydlář, a to ve čtyřech hodinách čtyřmi meči. Prvním odpravil osob jedenáct, druhým pět, ostatními osm a to »tak bystře, že ani při jedné osobě rány nějaké zmateční uděláno není.«

Po vykonání poprav těchto vyvezl kat tělo Jesseniovo v pytli za bránu Horskou a tu je rozčtvrtil a na kolí vstrkal.

Dvanáct hlav a sice »Šlikovu s rukou na ústa položenou, Budovcovu, Kaplířovu, Dvořeckého, Bedřicha z Bilé, Ottovu, Bohuslava z Michalovic s rukou na hlavu vloženou, Kochanovu, Štefkovu, Koberovu, Jesseniovu s kusem jazyka a Haunšildovu s rukou na hlavu vstavenou na věž mostskou proti jezovitům s strany jedné k východu slunce do Staré Prahy patřící šest a se strany druhé na západ k Malé straně též šest vnesl a to vše železnými pruty neb klamry dobře, aby žádná dolů nespadla, opatřil, ano i Ryplovu (ruku) na planýři Staroměstském přibil a to vše dne toho pondělního vykonal.«

Hlavy tyto měly své osudy. Nejdříve vysvobozena byla hlava Šlikova, která již 9. května 1622. vydána s rukou vdově, která uložila je k tělu, pochovanému v chrámě německých podobojí u sv.

Salvatora. Jedenáct ostatních, jak na svém místě uvedeno bude, sňato 30. listopadu 1631. Hlava Hošťálkova sňata s brány Žatecké od synů jeho roku 1632. Nejdéle byla na odiv hlava Šultysova na bráně v Hoře Kutné, která s povolením samého císaře Karla VI. sňata teprve roku 1724., tudíž po více nežli stu letech, ač dle slov úřadu konšelského v Kutné Hoře dávno již setlela a prach větry odnesen, tak že vzpomenutého roku sňata s brány jen železná lžíce, na níž dříve hlava upevněna byla.

V úterý dne 22. června (1621.) dokončil kat exekucí vymrskáním z města Josefa Kubína, Jana Švehly a Václava Božeckého, jakož i přibitím Mikuláše Diviše za jazyk k šibenici, kde musil vytrvati přes ono mrskání, načež vyproštěn a odveden do vězení.

Tak skončena ta nejtruchlivější stať v dějinách národa českého a popravení krví svou smyli za sebe i za jiné hojné ty chyby, jichž se dopustili spravujíce království České a právem možno říci o nich, co proneseno jednou o jiném národě Slovanském, že nedovedli sice pro svobodu žíti, dovedli však pro ni umírati. A umírali důstojně a hrdinsky.

Dodatkem připomínáme, co stála poprava staroměstská. Lešení, sukna a jiné potřeby a vydání stály 560 kop míšeňských (2800 korun), katovi vyplaceno mzdy 634 kopy (3170 korun), úhrnem tedy málem 1200 kop čili 6000 korun.

O smrti Lomnického.

Posavadní popravy a tresty způsobily mezi obyvatelstvem v Praze i celých Čechách hrozné zděšení. Nejeden, kdož v čem vinen se shledával buď dal se na útěk ze země, nebo dával na jevo takový obrat ve svém smýšlení, že mnohdy až odporno to pozorovati.

Mezi tyto poslední patří i pověstný Lomnický, o němž na svém místě šíře jsme se zmínili.

Vypravovali jsme, jak oslavoval příchod krále Bedřicha a povzbuzoval stavy české k odporu.

Tak na příklad rýmoval:

»A protož, milí Čechové,
stateční, udatní lvové,
buďte věrni, také stálí
při svém pánu novém králi!
Poprosme zaň pána Boha,
ať kraluje léta mnohá.«

Po bitvě Bělohorské natáhl však jiné struny a splichtil o 35 slokách hanopis, který čpí záštím k těm, jež krátce před tím slavil.

Vizme jen ukázky:

»Zlý začátek zlé skončení
vždycky téměř mívá:
ten srozumí, že klam není,
kdo píseň přezpívá.
Zle začali Kalvínové,
zle dokonali stavové,
všickni rebellové.

Ano všecken svět zbouřili,
z marné pejchy, zlosti;
za jedno se shloučili
proti své vrchnosti.
Majíc krále, pána svého,
prvé řádně voleného,
korunovaného,

zvolili sobě jiného,
jenž byl z jejich roty,
jsa učení kalvínského,
z té slepé jednoty.
Chtěli ve všem předek míti,
páni a svobodni býti,
jiné potupiti.

Zavřeli na tom svou radu,
nemajíc příčiny,
ani dobrého základu;
dva pány bez viny
z kanceláře vyhodili,
vražedně se jich zmocnili,
aby je pobili.

A což teprve, když zašimonil o utrpení odsouzených! Slyšme:

Čtyrmecítma jich stínáno
a tři oběšeni.
To nad nimi vykonáno
jiným k předěšení,
by se toho varovali,
víc nerebellírovali
proti svému králi.

Dvanácte hlav vystrčeno
na mostě na bráně,
aby bylo vyhlášeno
v každé světa straně,
kdo sou byli rebellové,
nešťastní direktorové,
zlého původu.

Nechajíc rebellování,
ctěme vrchnost naši,
dá nám pán Bůh požehnání,
zas pokojné časy
a zbaví nás nepřítele.
Majíc radost v duši, těle,
rcem Amen vesele.«

Což divu, že se shnusila povaha taková i těm, jimž teď podkuřoval pochlebenstvím.

Skála o tom praví: »Byv tedy z toho dvojitého srdce i jazyka po vítězství císařském od Pavla Michny příkře pokárán, že směl a smí z jedněch úst i dobrořečení a chvály, i zase zlořečenství a hany vylévati, vymlouval se mu a ospravedlnil tím, že jest musil se časem spravovati a kam vítr vál, tam také plášť svůj pouštěti, maje v tom za dobrý příklad a zrcadlo mnoho z kněží a řeholníkův římských, kteříž v ty časy, složivše habit svůj a kápě řeholní, sem i tam po Praze i po ryncích v kolářích (obšírné ohrdlí, krejzlík) a šatech světských, ba i pod peřím (na klobouku) jako jiní soldáti a lidé rytířští se procházeli, při čemž byl také od něho zanechán, zvláště poněvadž hanění toto poslední převyšovalo

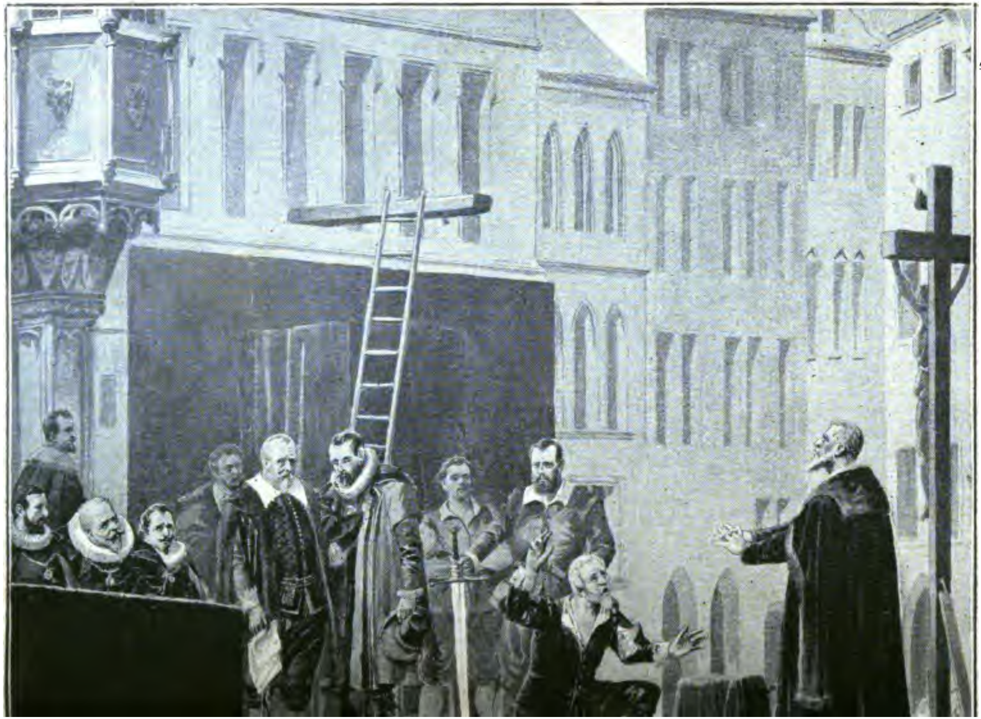

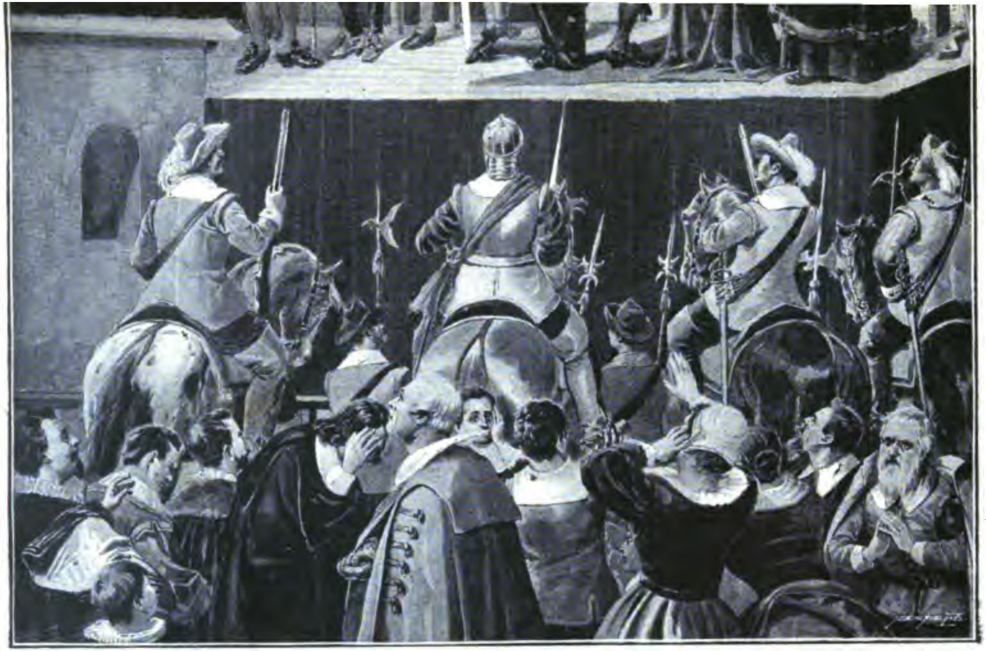

Poprava na Staroměstském náměstí roku 1621.

Původní kresba J. F. Hetteše.

daleko ony předešlé chvály a zvelebování předsevzetí jak samého krále Bedřicha, tak ovšem i stavův království českého pod obojí.«

Rozumí se samo sebou, že tím ukončena dráha sedmdesátiletého starce, který přišed válečnými běhy o své jmění (dvorec Ševětínský mu spálen) žil teď s manželkou svou u veliké bídě v Praze, třeba že nechodil žebrotou, jak bývalo tvrzeno na základě příjmení veršovcova »Žebrák«, které však, jak na svém místě dotčeno, bylo jeho příimením původním. Opovržen a zapomenut skončil tu v Praze pestrý svůj život nejspíše již roku následujícího (1622). —

O generálním perdoně.

Obecná nejistota toho, co stane se s méně provinilými, dále nejistota, co vůbec s královstvím Českým podniknuto bude, zmítala myslí všech vlastencův a hrozný tento stav stupňován až k zoufalství zástupy cizinců, dravých dobrodruhů, kteří hrnuli se do Čech na lup, jako když supové sletují se na mrtvolu.

Svévole lotrasů těchto neznala mezí a nebylo nikoho, kdo by lupiče krotil a týraný lid hájil.

Skála praví: »V tu dobu chléb a mozolové čeští měli hrubé rohy a šídla ostrá neb špičatá, že těm cizozemcům lehkovážným a trapičům lidí ubohých s pokojem doma seděti nedopouštěli.«

Aby rozčilení toto a tím i prchání obyvatelstva umírnil, oznámil Ferdinand II. již dne 2. července 1621., že upouští od dalšího trestání na hrdle, kdož však by ještě seznáni byli jakožto provinilci proti velebnosti císařské a královské, ti ovšem že jiným spůsobem, o němž by kníže s kommissí návrh císaři učinil, trestáni býti mají.

Poněvadž se strany císařské proneseno mínění, že by snad dostačilo, aby provinilým ohlášeno bylo jejich provinění a příslušný trest, opřel se tomu kníže jakožto věci zhola nezákonité a žádal za to, aby kommisse k tomu ustanovená provinění taková vyšetřovala.

I pořízena k tomu cíli tak zvaná kommisse konfiskační ještě během roku 1621.

I bylo předem třeba, aby správa zemská, která po vítězství Ferdinandově ze všech obvyklých a zákonitých kolejí byla vymknuta, poněkud aspoň byla ustálena. I bylo navrhováno, aby bratr císařův, biskup Karel, do Prahy přesídlil a tu úřadu místokrále se ujal, ale arcikníže nepřijal málo vábného úřadu toho, a tak nezbývalo, než jmenovati gubernatora čili správce království.

K úřadu tomuto byl by se hodil na prvém místě posavádní prozatímní správce Karel kníže z Lichtenšteina, tomu však vytýkáno, že povždy k mírnosti radil; než výběru nebylo. Když pak kníže odebrav se do Vídně z mírnosti té se ospravedlnil a slíbil, že rozkazům sobě uděleným více v cestu stavěti se nebude, potvrzen dne 17. ledna 1622. za řádného správce země České.

Již dne následujícího (18. ledna) počala práci svou kommisse konfiskační, v jejímž čele stál Adam z Valdšteina, nejvyšší hofmistr, ovšem jen na dobu, než by se kníže Karel z Vídně vrátil.

V osudné kommissi té zasedali dále Bedřich z Talmberku, president nad appelacími, Sezima z Vrtby, hejtman Nového města Pražského, Vilém mladší z Lobkovic, Volf Ilburk z Vřesovic, Krištof Vratislav z Mitrovic, hejtman Menšího města Pražského a několik stavu nižšího.

Královským prokuratorem čili veřejným žalobcem byl zase Přibík Jeníšek z Újezda.

I nastaly obsílky osob obviněných a dávána jim lhůta, aby z obvinění toho řádně se vyvedly svědectvím osob věrohodných.

I byla sháňka po svědectvích, která posílána kommissí v podobě cedulí řezaných, totiž na listech, na nichž svědectví to napsáno v témže znění dvakráte vedle sebe, list pak nepravidelným řezem rozdělen. První část zůstala v rukou obviněných, druhá poslána kommissí.

Jakou váhu kommisse na svědectví tato kladla vidno z toho, že dle svědectví shora již vzpomenutého spisovatele Tomáše Bílka, velká část dopisů a zásilek těch až doposud nerozpečetěna v archivě místodržitelském v Praze se nachází.

Zatím vydal Ferdinand II. dne 3. února 1622. v městě Inšpruce patent, jímž ohlašován v Čechách tak zvaný generální perdon.

V patentě tomto, jejž klademe zde dle shora jmenovaného spisu Tomáše Bílka, po úvodě stěžuje sobě Ferdinand II. takto: »Rebellové v témž království našem ukrutně, však nevinně Jeho Císařské Milosti některé místodržící a sekretáře ven z okna vyhodili, potomně mnohá jiná království a země po sobě potáhli, zbytečnou vojnu začali, při proti Jeho Laskavosti (císaři Matějovi), ano také po její smrti i proti nám, králi a pánu svému pravému, pořádnému, ode všech tří stavův téhož království Českého na obyčejném sněmě přijatému, korunovanému, pomazanému nad Bohem, právem, spravedlností, přísahou a povinností svou se zapomenuvše, na tak mnohé milostivé a právě otcovské napomínání, ani na to, že jsme všecka jejich privilegia, majestáty a svobody příkladem slavných předkův našich, králův Českých, potvrditi a jim takové potvrzení in originali (v prvopise) (jehožto však oni z pouhé zlosti k sobě přijíti nechtěli) odeslati, tolikéž i k porovnání a k náležitému tehdejších neřestí spokojení přistoupiti chtíti ráčili, avšak oni na to nic se neohledajíce, urputně a zatvrzele si vedli; až naposledy sobě mocně jiného domnělého krále nenáležitě volili a korunovali, skrze což potom království České i jiné nápodobně zprotivilé země, kteréž předešle za správy a kralování předkův našich slavného domu Rakouského u veliké slávě a vzácnosti kvetly, k znamenitým škodám a záhubě spolu s obyvateli přivedeny jsou a veliké, nevinné křesťanské krveprolití se jest stalo. Protož také po šťastném (obzvláštní milostí pána Boha všemohoucího) obdrženém vítězství některé přední toho zlého původy pro průchod spravedlnosti dle processu a uznání právního na hrdle jiným ku příkladu zjevně v městech Pražských ztrestati dáti jsme pominouti moci neráčeli. —

Ačkoliv pak ta ohavná rebellie v království našem Českém tak hrubě jest vzešla, že ještě mnozí jsou, kteří ji všelijak podle své nejvyšší možnost řečí, skutkem i jinak horlivě fedrovati pomáhali a tudy se také mnohých nešlechetných skutkův, neméně než jako ti, kteří již ztrestáni jsou, dopustili; pro kteréžto jejich tak těžké provinění slušně bychom k nim nápodobným trestáním přikročiti dáti moci ráčili: však jsouce z přirozené naší císařské a královské dobrotivosti více k milosti nežli k přísnosti nakloněni, s dobrým rozmyslem, naším jistým vědomím, s radou našich věrných milých mocí královskou v Čechách všem těm obyvatelům a poddaným našim ze všech stavův království našeho Českého, kteříž se již minulé rebellie jakýmkolivěk spůsobem na mnoze neb na mále oučastné učinili, zasloužilé trestání na hrdle a cti (vyjímajíc však ty, jenž jsou z dotčeného království našeho Českého utekli a na které již výpověď vynesena jest, též kteří ještě v též rebellii urputně trvají a při nepřátelích a protivnících našich se zdržují) milotivě na jistý však spůsob, jakž od místodržícího našeho knížete Karla Lichtenšteinského obšírněji vyrozuměti moci budou, odpouštěti a promíjeti, též jim na to tímto listem naším generální perdon dávati ráčíme, tak že ze strany takového trestání na hrdle a cti dokonce osvobozeni a bezpečni budou.

Než co se pokuty propadení statkův dotýče, poněvadž všecek ten nepokoj od nich pošel a my k válce, pro kterouž jsme na lid vojenský velký náklad vésti, panství naše vlastní rozprodati, ano i země dědičné prozastavovati, dluhy znamenité zdělati musili a ještě s velikou nepříležitostí a škodou naší se dlužiti ráčíme: i ráčili jsme Jeho Laskavost knížete z Lichtenšteina též některé přední rady a služebníky naše pro spravedlivé toho všeho opatření, jakby takové dluhy naše od těch provinělých zaplacené, jiní pak, kteří nám věrni zůstali, ušetřeni býti mohli, za kommissaře, davše jim k tomu instrukci, milostivě naříditi.

Protož poroučíme všem svrchu psaným obyvatelům a poddaným našim ze všech stavů království našeho Českého společně i rozdílně, kdožkoliv se dotčené rebellie oučastna učinil a této milosti a perdonu našeho užiti žádostiv bude, aby se od datum publikování (vyhlášení) tohoto patentu nejdéle v šesti nedělích pořád zběhlých při nadepsaném místodržícím našem ohlásil, na kterěžto ohlášení Jeho Laskavost jednomu každému, že jest tuto milost a perdon náš dosáhl, jistý kundšoft v spise, též jisté vyměření, co by dále činiti a jak se chovati měl, dáti nepomine.

A pokudžby kdo již psané milosti naší neuznával a v času tuto uloženém při Jeho Laskavosti místodržícím našim se neohlásil, ten každý (leč by to dostatečně ukázal, že pro jisté a nevyhnutelné příčiny bezelstně se ohlásiti nemohl), nemá nikdy více žádné milosti užiti, nýbrž ihned jakožto zjevný rebell pokutu uražení naší císařské a královské milosti, důstojnosti a velebnosti na se potáhne a bude k němu podle práva s exekucí přikročeno, čímž se jeden každý spraviti moci bude.«

Toť ta listina, na jejímž základě kommisse provedla pověstné konfiskace, jimiž národ Český přiveden na žebráckou hůl, jež národ náš učinily národem chuďasův a žebráků. —

O konfiskacích v Čechách.

Konfiskační patent vzpomenutý přinesl kníže Karel z Lichtenšteina koncem dubna 1622. do Prahy a dal jej dne 7. května po Praze i po krajích vyvěsiti a prohlásiti. Když uplynulo šest neděl od prohlášení, vydala kommisse konfiskační obsílky na osoby, které pokutami trestány býti měly.

Do 10. srpna 1622. dostavily se obeslané dvě stě dvě osoby, jimž prokurátor, Přibík Jeníšek z Újezda, provinění jejich předložil, a kommisse uvažovala, jakou pokutou každý z nich stížen býti má.

Laskavý čtenáři, vezmi teď do rukou zhora již vzpomenuté dílo Tomáše Bílka, objemné »Dějiny konfiskací v Čechách« a když hrubé ty dva svazky díla toho pozorně pročteš, zděsíš se nad ohromností pohromy, která stihla majetek národa Českého.

Podati u výtahu a jako ve zmenšeném obraze děsné to snížení národa Českého možno není, a proto omezíme se, a jako na ukázku zmíníme se jen o dvou konfiskacích ovšem největších, totiž o zabavení statků pana Petra ze Švamberka a statků Smiřických.

Panu Petrovi skonfiskovány tyto statky: Panství Vorlík skládající se ze tří městeček a 56 vesnic, panství Zvíkov, k němuž patřilo 14 vesnic, panství Nové Hrady, Rožmberk a Libějovice s jedním městem, šesti městečky, 91 vesnicí a 11 dvory, panství Třeboň, k němuž patřila 3 města, 3 městečka a 66 vesnic, dohromady tudíž 4 města, 12 městeček, 227 vesnic a množství dvorů o samotě.

Statky tyto byly ovšem hrozně již spustošeny.

Smiřickým patřily tyto statky: panství Kostelecké (nad Černými lesy) s 2 městečky a 44 vesnicemi, panství Uhříněves s městečkem a 15 vesnicemi, statek Škvorec s městečkem a 10 vesnicemi, statek Chřenice s 5 vesnicemi, statek Dymokury s městečkem a 15 vesnicemi, statek Žlunice se 7 vesnicemi, panství Náchod s městem, pěti městečky a 65 vesnicemi, statek Rysmburk s 2 městečky a 6 vesnicemi, statek Třebešov s 3 vesnicemi, statek Semily, statek Skály s městem, 5 městečky a 121 vesnicí, statek Kumburk, Jičín, Oulibice s městem, městečkem a 41 vesnicí, panství Hořické s městem, 4 městečky a 76 vesnicemi. Úhrnem 4 města, 22 městeček a 402 vesnice s množstvím dvorů, částí vesnic, rybníků, mlýnův a jiných gruntů. K tomu 3 tuny zlata (300.000 dukátův) a mnoho skvostů zabavených ve Frankfurtě, kam bylo zlato ono odvezeno.

Ovšem polovice statků těch (aspoň dle jména) vyňata a ponechána blbému Jindřichovi Smiřickému, statků těch však nemohla sestra jeho Marketa děditi byvši statků a tudíž i dědictví odsouzena.

Hledíme-li k rozsahu zabavených statků, byl dle díla Bílkova ze 926 statků v Čechách skonfiskován 481 statek, z nichž bylo 147 rozsáhlých panství, tak že úhrnná plocha zabavené půdy obsahovala asi tři čtvrtiny království Českého, a cena její dá se páčiti na tisíc milionů korun nynějších peněz.

Kommisse konfiskační dosáhla svého cíle — národ ožebračený je národ krotký, takovým hne již jenom zoufalství.

O potrestání stavů moravských.

Současně s exekucemi českými, jenže cestou valně mírnější vystoupeno i proti provinilým stavům moravským.

Místodržiteli biskupu kardinalovi z Ditrichšteina hned po příchodě jeho na Moravu, to jest počátkem měsíce února 1621. dán rozkaz, aby se ujal statků uprchlých stavů zejména někdejších direktorů k ruce císařské, města pak ihned stížena velikými kontribucemi a dodávkami k vojsku, které všude po zemi bylo rozloženo.

Útrapy obyvatelstva byly nesnesitelny, a mnozí zanechavše majetek dávali se na útěk, tak že již v této době obydlena byla z 90 tisíc domů pouze třetina.

Když v lednu 1622. v moravském městě Mikulově uzavřen mír mezi císařem a Bethlenem, uznáno, že jest doba příhodná, aby proti provinilým se vystoupilo zřejmě.

Rozhodnuto, »že vyšetřovati a zatknouti dlužno — jsou slova Gindelyho — direktory a ony osoby, jež se byly hned s počátku listy a podpisy svými k povstání zavázaly, v uzavření konfederace v Praze přední účastenství měly, jež potřebovati se daly v poselství k falckraběti, aby mu volba byla oznámena, jež věznily kardinála z Ditrichšteina a někdejšího hejtmana zemského Lobkovice, jež duchovní statky zabavovaly, na uherský sněm jezdily, a konečně ti, již za povstání hodnost hejtmanů krajských na Moravě zastávali.«

Takovým způsobem pořízen počátkem března roku 1622, seznam asi 200 osob.

Po příkladu v Čechách dosazena k mimořádnému soudu nad obviněnými kommisse, do níž povoláni i někteří doktoři a radové, kteříž byli zatím práci svou v Čechách ukončili.

Předními členy kommisse této byli známý Vilém Slavata, Lev Burian Berka z Dubé, moravský nejvyšší sudí, a Krištof Vratislav z Mitrovic.

Práce kommisse rozdělena jako v Čechách na tři díly, a to na soud nad uprchlými, nad zemřelými během pozdvižení a nad ostatními obviněnými ať již uvězněnými ať na svobodě ponechanými.

Jednání kommisse i její rozsudky shodují se také s těmi, které prošly v Čechách.

Císař, když mu rozsudky ty předloženy byly, změnil je vesměs, zrušiv veškery tresty na hrdle. Rozmýšlel se ovšem celý skoro měsíc, nebo rozsudky a dobrozdání kommissí ukončeny a uzavřeny dne 2. září, ohlášení pak ortelů stalo se dne 3. listopadu 1622. na radnici brněnské. Nejprve předvolán byl před kommissi k přeslyšení rozsudku Pertold Bohobud z Lipého, dědičný maršálek království Českého. »Tomu se četla milost císařská taková: ačkoli byl by výpovědí naň vynesenou odsouzen k meči a ruky pravé utětí, statek pak svůj všecek že jest císaři v pokutu propadl; však že císař činí mu milost tu, aby u vězení zůstával do smrti.

Za ním zavoláno na Krištofa z Ričan a oznámeno mu, že císař od předešlé pokuty, kdež sťat a čtvrcen býti měl, mimo propadení statkův do komory královské, upouští a jemu vězení věčné vyměřuje.

Rudolf ze Šleinic, kterýž pod meč a ku ztrátě všech statkův odsouzen byl, měl zůstati u vězení do tří let pořád zběhlých.

Zdeněk z Valdšteina, byv ortelován k meči a odmrštěn (zbaven) všech statků svých, dostal milosti té, aby do smrti své vězněn byl.

Bedřich z Kounic, měv podobnou pokutu pod-

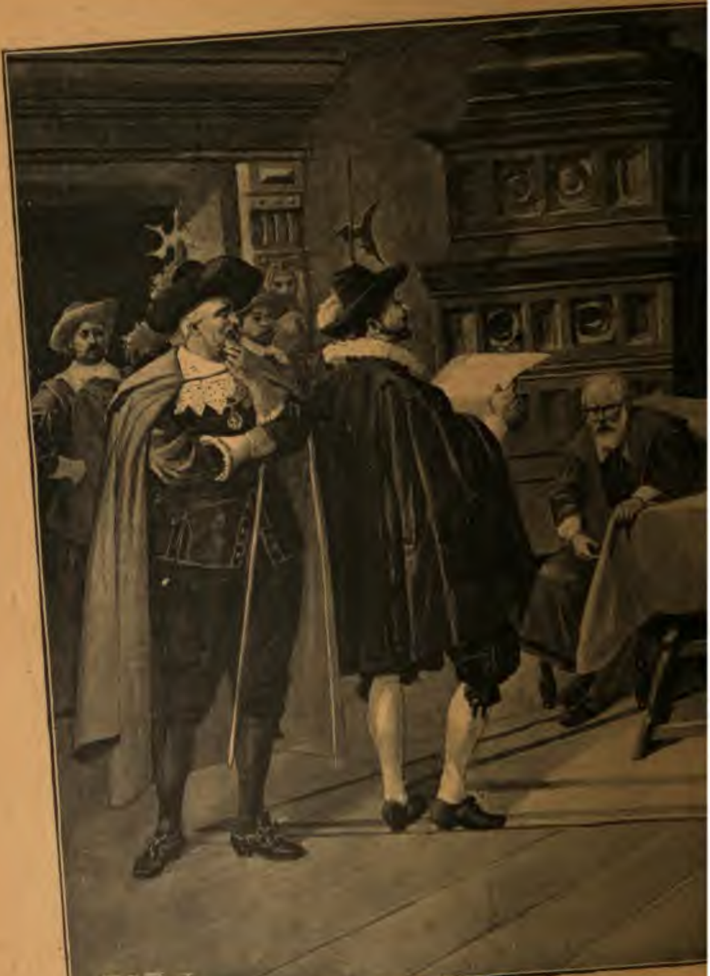

Císařský rychtář ujím

Původní kresba J F. Hetteše.

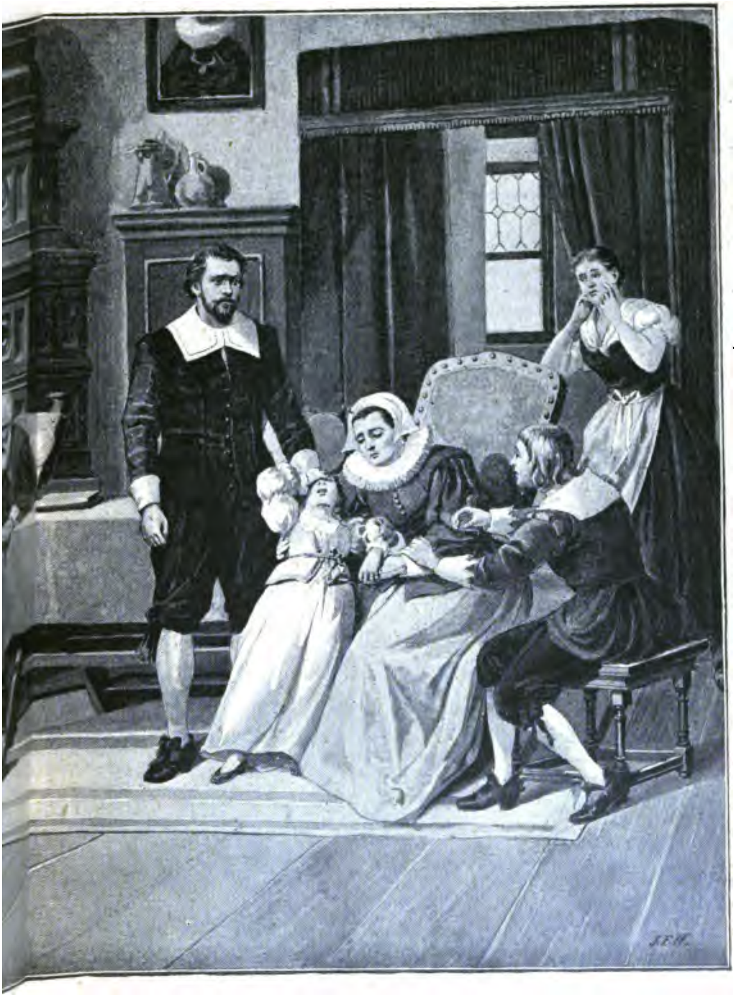

se domů měšťanských

a své úřady, ale k zavedení katolictví v celé zemi ani z dálky nedostačovalo zejména tím, že nedalo se nahraditi kněžstvem cizím, protože cizinci, nejsouce mocni jazyka lidu, s prospěchem mezi lidem účinkovati nemohli.

To pohnulo knížete Lichtensteina, že navrhl arcibiskupovi, aby přijal zpět do církve ty z kněžstva pod obojí, kteří byli původně svěcení katolického, ba i jiné kněží pod obojí, jen když by slíbili býti arcibiskupa poslušnými a vykonávati obřady dle řádu katolického i s podržením přijímání pod obojí, pokud sněmem Tridentským, jak na svém místě vypravováno, dovoleno bylo.

Arcibiskup a konsistoř k prvému svolili s vyhrazením, že vrátivší se takto kněží, pokud byli ženati, manželky své za pouhé hospodyně považovati budou, k přijímání však pod obojí, ač svolení vzpomenuté do té doby v plné bylo platnosti, svoliti nechtěli.

Než i tak byl výsledek nepatrný a mnozí z kněží pod obojí raději úřady své opouštěli, nežli by přijali je za podmínek jim předložených, vystěhovalo pak se jich prý již roku 1621. do 200 a to nejvíce do Slez. Zároveň ustanoveno, aby katolíkům odevzdány byly tři nejpřednější kostely pražské, zejména Týnský a sv. Mikuláše v Menším městě Pražském, kdež byl správcem duchovním shora uvedený Jan Rozacius, který byl duchovním rádcem i manželky pana Adama z Valdšteina, který byl zástupcem Karla z Lichtensteina a tudíž druhou osobou v zemi.

Vypověděti kněžstvo podobojí ze země, nejen že pro nedostatek kněžstva pod jednou nebylo radno, ale vzhledem ke spojenci císařovu, kurfirstu Saskému, který vždy jako ochrance vyznání augsburského vystupoval, ani bezpečno, a proto krajní tento prostředek měl obrácen byti aspoň proti kněžstvu vyznání kalvínského a bratrského, kde dala se od kurfirsta očekávati i podpora, při známé jeho nenávisti k vyznáním těm.

Za tím zabrány ony tři kostely, a sice u sv. Mikuláše v Menším Městě Pražském, u sv. Jindřicha na Novém Městě Pražském a na Starém Městě vzat chrám sv. Jiljí, neboť u Týnského byl administrator strany pod obojí a ta byla se již obrátila stížností ke kurfirstu Saskému, který tvrdé výčitky učinil pro utiskování souvěrců svých i bratrovi císařovu, arciknížeti biskupu Karlovi. Bylo tedy třeba opatrnosti, a v té byl kníže z Lichtensteina mistrem K jeho radě spokojil se zatím Ferdinand, že měli ze země vypověděni býti oni z kněží pod obojí, kteří jakýmkoliv spůsobem odpor stavů podporovali. Tak dána knížeti volnost vypověděti, koho by chtěl, neboť nebylo snad kněze pod obojí, který by buď modlitbou nebo kázáním nebo spisem odpor stavů byl nepodporoval.

Zároveň vyhradil si císař právo patronátní ve všech městech královských a na statcích skonfiskovaných, aby mu volno bylo, dosazovati na úřady duchovní v místech osoby sobě oddané.

Dne 13. prosince 1621. vydán od knížete Karla z Lichtensteina mandát proti kněžím provinilým.

Nejprve vyčítá se v něm vše, co konali kněží a kazatelé pod obojí při začátku odporu: »že tu jedovatou hrozně škodlivou rebellii rozsili a rozplamenili.« »A dále«, praví se, »jsou také tíž čeští predikanti v kostelích jak v městech Pražských, tak i jinde v království tomto Českém každodenně v jisté hodiny při obyčejném zvonění lehkovážné, pohoršitelné modlení proti Jeho Císařské a Královské Milosti, též proti věrným Jeho Milosti zjevně čtouc, s lidmi tehdáž shromážděnými vykonávali, takové tisknouti, psáti, roznášeti a vůbec prodávati nařizovali, ano ještě jiných mnohých, hrozných a těžkých oučinkův se dočinili, až naposledy vedle takového jich podnětu přední rebellové a domnělí direktovové obec po sobě potáhše a nad svým svědomím se zapomenuvše, k nepořádnému volení jiného pána jsou přistoupili a jej sobě za nového krále Českého vystavili, ke kterémužto nešlechetnému a všem zemím škodlivému skutku dotčen predikanti, (kazatelé) a farářové dle nejvyšší možnosti své s velikou pilností a horlivostí jsou ponoukali a vedli, tak že i sami téhož tak násilně se na království vetřelého a již od Jeho Milosti císaře a krále do achtu (klatby) svaté Římské říše daného Bedřicha, jenž se falckrabětem při Rýnu jmenuje, za nepravého krále Českého neplatně korunovati a summou ke všemu, což ku posile, rozmahání a rozšíření té proklaté konfederací a škodlivého puntování, skrze kteréž ve všem křesťanstvu jedni proti druhým hrozně, těžce a jizlivě jsou pozdviženi a vyloučeni, až již i toto království spolu s přivtělenými zeměmi též s celou svatou říší a všechno křesťanstvo do pohanského a barbarského těžkého jha a v moc Turku, úhlavnímu všeho křesťanstva nepříteli, přivedeno býti mělo, sloužilo, bohaprázdně napomáhali a všechněm vůbec za dobré a užitečné býti schvalovali, jakož pak až posavad též nepokojní, všeteční a zlí lidé den ode dne vedle příležitostí svých při zjevných i tajných schůzkách o to se všelijak, aby lid obecný proti Jeho Milosti Císařské a Královské zjitřen, zdvižen a tudy opět vedle nešlechetného jich vinše nový v zemi nepokoj ztropen a způsoben býti mohl, se vynasnažovati a v tom praktikovati nepřestávají« —

»A protož z mocnosti od Jeho Císařské a Královské Milosti nám propůjčené a kommissí na nás vložené toliko ty a takové zlé, nešlechetné, jizlivé lidi a bouřlivé české predikanty, jakožto přestupníky a rušitele dobrého řádu a obecného pokoje, kteříž Jeho Milosti Císařské a Královské důstojenství těžce urazili, potupili, Jeho Milosti se zpronevěřili a zprotivili, všechny, žádného nevyjímajíce, vypovídáme, o tom dále nařizujeme a přísně poroučíme, aby se oni, an jsou mnohem větší a těžší pokuty i trestání spravedlivě zasloužili, z měst

Pražských od publikování tohoto patentu našeho ve třech z celého pak království Českého a k němu přivtělených a jiných Jeho Císařské a Královské Milosti všeho slavného domu Rakouského zemí a krajin v osmi dnech pořád zběhlých konečně preč odebrali, odstěhovali a v těch místech nikdá se více nezdržovali. Však z obzvláštní milosti a dobrotivosti k tomu se jim povoluje, aby své mohovité věci sebou vzíti a nemohovité statky své skrze osoby od nich k tomu dožádané ve třech měsících prodati mohli.«

Pražští faráři i s administratorem vidouce, že mandát na prvém místě se jich týče, chystali se spěšně na cestu do ciziny, a to do země kurfirsta Saského, jemuž si na příkoří, které snášeti musí, stěžovali.

Kurfirst Jan Jiří nesl opravdu těžce tento krok knížete Karla. Seznával, že bude mu těžko býti ochrancem augsburského vyznání a zároveň spojencem císařovým. Ostrým listem, který zaslal Adamovi z Valdšteina, odsuzoval mandát proti kněžím pod obojí.

Adam z Valdšteina konejšil kurfirsta, že mandát na všechny kněží pod obojí se nevztahuje, a že ti odešlí jaksi sami vinnými se uznávají, ale byla to chabá výmluva.

Mandát nevztahoval se ovšem na kazatele a kněžstvo německé v Čechách, neboť celý ten útisk, který proti obyvatelstvu v Čechách byl proveden, zúmyslně čelil na předním místě proti slovanskému obyvatelstvu (na Moravě jasně to vystupuje při lehké exekuci německých měst), poněvadž však zjevně doráželo se na ty, kdož krále Bedřicha korunovali, co měl administrator a přední fářařové pražští činiti, nežli mandát na prvním místě na sebe vztahovati.

Těžko bylo vypověděným spořádati své záležitosti majetkové. Mnohý z odešlých za obecné tehdejší nejistoty nemohl prodati ničeho, když pak později byť potaji do Čech a do Prahy se vraceli, aby věci tu zanechané opatřili, byli vypátráni a všelijak, hlavně těžkým vězením, trestáni.

Brzy však přestal i ohled na kurfirsta Saského a na doléhání poslance papežského ve Vídni pokračováno ve vypuzování kněží pod obojí od jejich kostelův i ze země.

Tak došlo na kostel Týnský, kam po odchodě administrátora Jiřího Dikasta dosazen sice kněz pod obojí, utraquista, Jan Locika, ale ani ten tu nestrpěn a když se opřel královskému rychtáři, nechtěje místo své opustiti, vypuzen násilím, ba zatčen, zavezen na Křivoklát a pověsť byla, že tam sťat.

Brzy pak i ostatnímu kněžstvu pod obojí udeřila hodina stěhování se z Čech. V polovici října 1622. vrátil se z Vídně Karel z Lichtenšteina ozdobený řádem zlatého rouna a přinesl nový patent, jímž vypovídáno ze země ostatní české kněžstvo pod obojí, jakož i německé a oba kostely německé zavřeny a zapečetěny.

V sobotu dne 29. října 1622. vyšli vypovědění z Prahy, provázeni jsouce velikým množstvím lidu obojího pohlaví. Když asi na míli od Prahy se vzdálili, nastalo loučení »tedy mistr David Lippach, přední kazatel německý, vystoupiv sobě na místo příhodné, aby ode všech slyšán býti mohl, učinil k tomu celému shromáždění kratičké promluvení a napomenutí, v němž poručil je všemohoucímu a milosrdnému Hospodinu v tom protivenství počátečním na ně se valícím k milostivé a mocné obraně, ochraně a stráži a napomínal je slovy pronikavými k stálosti a setrvání udatnému při pravdě boží jednou poznalé a vyznalé.«

Průvod rozloučil se nyní s mnohým pláčem s kazateli, jimž sebráno na cestu 400 kop, (2000 korun) které oni vděčně přijali.

Podobně vyobcováni kněží podobojí i z jiných měst královských a ze statků skonfiskovaných. —

O odevzdání kolleje Karlovy Jesuitům.

I staroslavná akademie Karlova pocítila brzy tíhu nové doby. Dalo se očekávati, že nebude bez následků, že v prostorách staroslavné školy učiněn počátek odporu stavů českých. Vypravováno také, jak vynikající účastenství v jednáních stavů měl rektor akademie doktor Jan Jessenius, který za to utrpěl dne 21. června a hlava jeho s jazykem tlela na mostní věži. Nástupcem Jesseniovým v úřadě rektorském byl Mistr Mikuláš Troilus Hagiochoranus.

Nastaly akademii zlé časy. Hned po bitvě na

Bílé hoře statky kollejní z největší části v okolí pražském se nacházející zle zpustošeny, a Mistři hned na jmění kollejním zkracováni.

Tak v málo dnech po bitvě uvázal se v kollejní ves Počernice a dvůr Trčouský nejvyšší špitální mistr vévody Bavorského Jan Baptista Savonautius Karnéades, mnich řádu milosrdných bratří a to, jak sám pravil, — právem války.

Poláci chtěli prý ves vypáliti, on si ji na nich vyprosil a pokládal ji tudíž za svůj majetek. Když dal z vesnice i z dvora odehnati panský dobytek do Prahy, a Mistři se s ním o to domlouvali, překvapil je novinou.

»Abych pravdu řekl,« pravil, »Karolinum již nebude Karolinum, neb v něm budou patres (rozuměj jesuité) učiti.«

Jsouce se všech stran tísněni, odhodlali se Mistři k podání prosebního listu samému císaři, s kterýmžto listem vypraven do Vídně professor Mistr Jiří Šultys z Felsdorfu, syn shora vzpomenutého primatora Kutnohorského. Ve Vídni nedařilo se mu valně. Kancléř Zděnek z Lobkovic slíbil Mistrovi, že prosebný list čili supplikací předloží císaři, ale zle horlil proti Mistrům kollejním, vytýkaje jim, že dopustili defensorům a stavům scházeti a puntovati se v kolleji Karlově, že dary a verše posílali králi Bedřichovi a mnoho jiného, připojil pak nevalnou útěchu, oznámiv mistrovi, že kollej Karlovu kdo před Jeho Milostí Císařskou jmenuje, nemůže nic horšího jmenovati.

Odpovědí na prosebný list bylo rozhodnutí, které došlo do Prahy v únoru 1622. I zřízena zase kommisse a ta dne 6. března překvapila shromážděné Mistry dekretem nejvyššího hofmistra Adama z Valdšteina, kterým se rektorovi a Mistrům nařizovalo, aby vydali kommissarům zlatou bullu zakladatele akademie, krále Karla, jakož i všechny listy na svobody, výsady a statky, jež mají.

Stalo se dle rozkazu a listiny ony vyzdviženy z kolleje a odneseny na hrad.

Dne 28. dubna 1622. nařízeno Mistrům, aby úřady akademické složili a pečeti akademické knížeti Karlovi z Lichtenšteina odevzdali.

Vše to dva dni na to (30. dubna) se stalo a poslední rektor Mistr Mikuláš Troilus složil hodnost tuto. Brzy na to poručeno Mistrům, aby se z kolleje vystěhovali a správa domu i statkův ode vzdána dvěma sekvestorům.

Dne 10. listopadu r. 1622. dodán správcům těmto dekret Karla z Lichtenšteina, kterým nařízeno, aby kollej se vším příslušenstvím odevzdali jesuitům, což se dne 14. listopadu stalo a zástupce jezuitské koleje Šimon Sidecius uvázal se ve vzácné dědictví po Otci vlasti.

Rektor Mikuláš Troilus odstěhoval se s rodinou svou do saského Perna, kde r. 1631. zemřel.

O příjezdě Ferdinandově do Čech.

V měsíci lednu 1623. vypravil se Ferdinand II. na říšský sněm do Řezna, kde mnoho jednáno o tom, aby dekret, kterým německé kostely v Praze zavřeny a kněží vyznání augsburského vypověděni byli, byl odvolán aneb aspoň zmírněn, v čemž souhlasili i duchovní kurfirstové, ale Ferdinand nepovolil ani slovem.

Počátkem dubna po ukončení jmenovaného sněmu vydal se Ferdinand na cestu do Čech, kde nebyl od svého korunování na království České.

Cesta nebyla vábnou. Všude byly ještě čerstvé stopy války a lid útrapami války ztýraný a hrůzami novějšími uštvaný tupě pohlížel na průvod císařův.

Cesta konána bez nádhery a hluku a teprve k Hvězdě vyjeli nejvyšší úředníci majíce místodržitele v čele císaři vstříc.

Ferdinand poobědval na Hvězdě, načež vyjel na bojiště Bělohorské a dal si tu do podrobna vyložiti postavení obou vojsk, jakož i průběh boje.

K večeru téhož dne (11. dubna 1623.) vjel v úplném tichu do hradu Pražského. Nevalně veselá mysl císařova zachmuřena ještě více zprávou že právě v ten okamžik skonal nejvyšší purkrabí Adam ze Šternberka.

Nádherně a hlučně přivítán od kněžstva hradního. Kapitula oslovila císaře slovy: »Nejveleslavnějšímu a nejnepřemoženějšímu císaři Ferdinandovi toho jmena Druhému, Českému králi, zdraví prodlouženého a v obydlí duší blahoslavených slávy věčné od pána Boha vinšujeme a žádáme.«

K tomu odpověděl kůr: »Živ a zdráv buď císař Ferdinand, vysvoboditel a sláva křesťanstva, sloup a podpora náboženství, spravedlnosti zvelebitel, pobožnosti vzdělavatel, koruna vlasti, perla ctnosti, naděje a potěšení naše! O, ať v zdárném spůsobu života a ve štěstí za mnohá léta trvá a nad námi panuje a po smrti své u věčném blahoslavenství se všechněmi svatými živ jest a přebývá a kraluje.«

Za tohoto pobytu císařova v Praze odevzdán německý kostel v Menším měsě Pražském mnichům řádu Karmelitánského a ten u sv. Salvatora mnichům řádu sv. Františka.

Zvláštním nařízením sňaty kalichy, kdekoli se ať na chrámech, ať na domech soukromých nalezaly.

Když císař Ferdinand v květnu toho roku Prahu opustil, vzal sebou i českou korunu Svatováclavskou a to přes všechny ty hrozné kletby krále Karla — právem výboje. —

O protireformací na Moravě.

Morava bývala pověstnou svou snášenlivostí náboženskou, neboť tam trpěny i takové církve, které jinde krutě pronásledovány, jako byli na př. Novokřtěnci. Teď list obrácen a tyže dekrety, kterými kněžstvo nekatolické z Čech vyobcováno, vyhlášeny i na Moravě.

I tu nastalo stěhování a nebylo nikoho, kdo by se zastal pronásledovaných.

Byl to ovšem Karel ze Žerotína, člen církve Českobratrské, muž, jenž dokázal Ferdinandovi věrnost s takovými obětmi a s takovým nebezpečím vlastním, jako Martinic a Slavata, neboť vypravováno na svém místě, že málo chybělo, že oknem vyhozen nebyl; ba Karel obětoval ještě víc, kdežto Martinic a Slavata byli od národa nenáviděni, byl Karel ze Žerotína oblíbencem národa a tuto lásku a oblibu dal v oběť za Ferdinanda.

Karel viděl a znal, s jakou až devotní vděčností odměňoval se císař oběma českým místodržícím, mohl tedy doufati, že i jemu dostane se přízně, ale doufal marně. Ani jemu nedopřáno, aby mohl podržeti na statku svém kněze svého vyznání a zvláštním rozkazem kardinala Ditrichšteina vyhnáni i tito, tak že Karel, nechtěje postrádati útěchy duchovní, musil si duchovní svého vyznání potaji na statcích svých chovati, jakž stalo se i se slovutným biskupem Českobratrským Janem Amosem Komenským.

Karel vydal se osobně do Vídně, aby císaři připomenul slib, že jemu, Karlovi, ve vyznávání jeho víry překážky činěny nebudou.

Císař odpověděl, že na slib ten se pamatuje, že mu však nemůže dostáti, poněvadž toho papež nedovoluje. Vidno z toho, že nebyl Ferdinand pánem své vůle, svého slova a svého slibu, a že tudíž v zemích jeho panoval vlastně papež, neboť v těch dobách politické a náboženské záležitosti tak těsně spolu souvisely, že od sebe trhány býti nemohly.

Při tom také zřejmo, jak závazným byl svého času slib Ferdinandův podávaný stavům českým, že všechna jejich práva, svobody a výsady i majestát Rudolfův bude zachovávän, když ze slibu toho vyzut mohl býti prostě tím, že by mu toho papež nedovolil. —

Karel mohl si povzdechnouti, že za oběti své neučiněn roveň Martinicovi a Slavatovi, nýbrž těm, kdož pro svou víru musili utíkati na cizí práh a na cizí, hořký chléb. —

O zlehčení peněz.

Když v komoře císařské následkem vydržování velikého vojska povstala náramná nouze o peníze, radil kardinal z Ditrichšteina, aby se buď rychle skonfiskovaly statky stavů českých a moravských a rychle prodaly, nebo aby zlehčena byla hodnota peněz.

Prvé se stalo, ale pomoc nebyla valná, neboť statky ty v pravém slova smyslu rozházeny buď zdarma pod názviskem »za služby«, nebo za peníz tak malicherný, že do komory císařské z veliké té povodně jmění národa českého dovlekl se jen praskrovný potůček.

Statky odhadovány dle toho, kdo koupiti je chtěl, za tak nízkou cenu, že nezaplaceno ani zařízení čili fundus a i tento hanebný peníz placen mincí zlou, o níž doleji se zmíníme.

Tu v kalném tomto proudu zejména vydatně lovil Karel s Lichtensteina.

Slyšme, co praví ve vzpomenutém díle Tomáš Bílek. »*Marně domáhali se*«, jsou slova jeho »*toho některé osoby odsouzené*, *aby jim statky odňaté za pravou jich cenu opět byly postoupeny*, tak marně nabízela manželka Čejkova (Johanna Hrzaňova z Harasova, choť Karla staršího Čejky z Olbramovic) 150000 kop míšenských (750.000 korun) za statek Kácov, manželi jejímu konfiskovaný a jenom za 116.000 (580.000 korun) odhadnutý, též marně nabídl Krištof Hrobčický, že sám nazpět vezme za 78.502 kopy míš. (392.510 korun) statky jemu odňaté a Františkovi Clary de Riva prodané za summu odhadní, od císaře na 34.692 kopy sníženou a lehkými penězi zaplacenou, kteráž na dobrých penězích toliko 4130 kop (20.650 korun) vynášela, tak že zaplaceno nebylo ani svršků, dle kontrataxy za 7312 kop (36.560 korun) odhadnutých.«

Takových případů bylo bez počtu, vždyť i pověstnému Michnovi vyplaceno podvodně místo 500.000 kop císaři půjčených 901.966 kop.

Což tu divu, že po ukončení hrozných těch konfiskací byla pokladnice státní zase tak prázdnou jako před nimi.

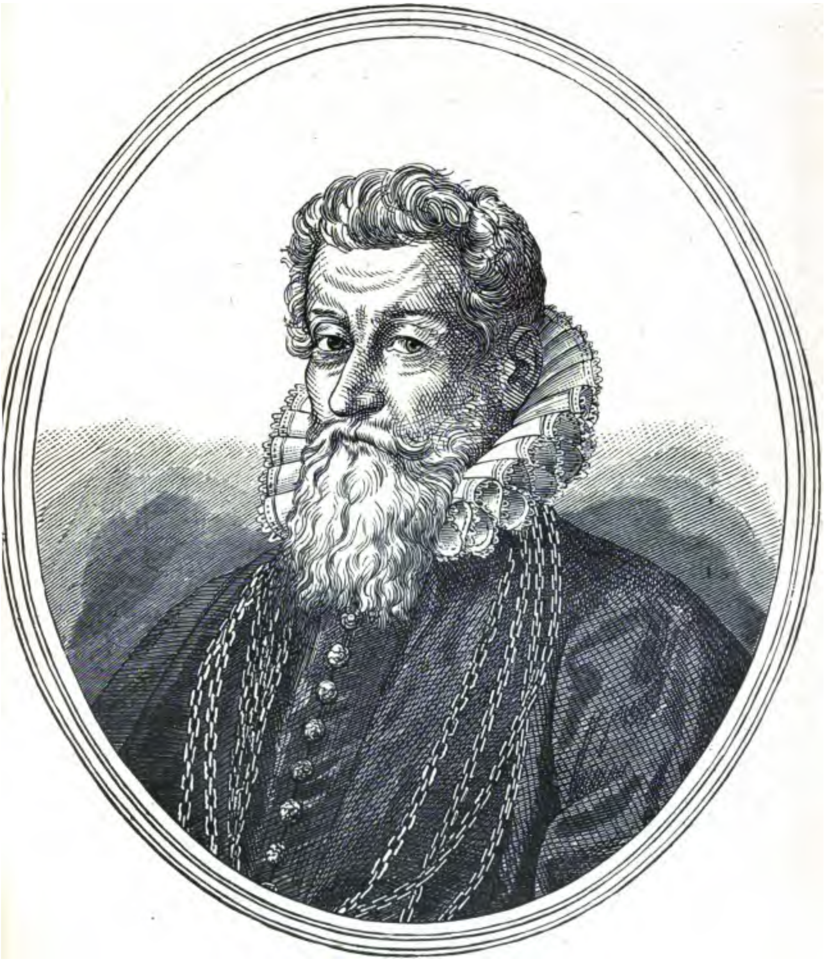

Kašpar Kaplíř ze Sulevic.

Donesla se sice věc ta i císaři a on vysla Jana Vebra z Pisenberku do Prahy, »aby tajně vyšetřil, zdali pravdiva jest zpráva, císaře z dobrého pramene došlá, že statky v Čechách až dosavad konfiskované se prodávaly za příliš nízkou cenu, kteráž k tomu ještě špatnými penězi se platila, čímž prý královský fiskus o polovici, někdy i o větší část pravé ceny statků zkrácen byl.«

Což však to pomohlo, když sám Veber koupil statků v odhadní ceně 65.388 kop míš., na něž 56.413 kop špatných peněz složil, začež ještě roku 1688. odsouzen k náhradě na kupní ceně a úrocích zadržených v sumně 207.535 kop.

I saženo tudíž k tomu druhému, ještě hroznějšímu prostředku, ku zlehčení hodnoty peněžní.

K tomu cíli sestoupila se společnost, která od císaře právo mincovní najala za roční plat 6,100.000 kop míšenských (30,500.000 korun). Společnost ta sestávala hlavně ze dvou členů; jedním byl Jan čili Hons de Vitte, náčelník obchodního a penězoměneckého domu Brusselského, který již za Rudolfa a Matěje v Praze mnoho s komorou královskou činiti měl: jednak vysokými půjčkami, jednak — za Rudolfa — zprostředkováním koupí vzácných předmětů pro dvorské sbírky.

Za povstání českého půjčil zase Ferdinandovi značné summy, tak že v záležitostech peněžních při komoře císařově měl vážné slovo.

Druhým byl Jakub Bassevi (Bat Šebu, Passeni) bohatý žid pražský a penězoměnec, který rovněž již za Rudolfa a Matěje mnoho komoře panovníků těch půjčoval a pak i Ferdinanda hojně zakládal, začež jmenovám dvorním židem čili hofjudem, nadán erbem a povýšen 29. srpna 1622. do stavu šlechtického s přídomkem »z Treuenberka,« což jest v krajinách našich jediným případem podobného spůsobu.

Dovoleno mu i kupovati statky zemské do 20 tisíc kop míš.

To byli hlavní držitelé výsady mincovní, vedle nich však jmenují se dále sám místodržící Karel z Lichtenšteina, Albrecht z Valdšteina a Pavel Michna z Vacínova.

Počátek zlehčení mince byl se stal již roku 1621. v Němcích. Skála o tom takto poznamenal: »Mezi jinými pokutami a metlami veřejnými, jimiž Bůh celé téměř křesťanstvo let těchto trestati ráčil, počítati lze to dávno neslýchané zfalšování a nadsazování mince dobré a staré, zlaté i stříbrné a dělání z ní mince neb raději plíšků měděných naprosto neužitečných a téměř zrna žádného stříbra čistého v sobě, ale toliko jakousi pěnu nebo poštrejchování stříbrné zevnitř na sobě majících, kteréž se roku předešlého (1622.) vyskytlo v říši a jakž vůbec pověsť šla, v zemi Brunšvické původ a počátek svůj vzalo, odtud potom po celé říši i do jiných okolních království a zemí se podalo a rozptýlilo, tak že v krátkém čase netoliko všudyž po městech a městečkách, ale skůro i po vesnicích nové a prve nikdy nebývalé mince se zarážely, v nichž takové plevy se mincovaly a odtud potom skrze lidi poběhlé a mrzkého zisku s dokonalou lidu ubohého záhubou žádostivé sem i tam po zemích a krajinách se roznášely a stará dobrá mince, stříbrná i zlatá, na nejvyšší zvýšená, totiž tolar říšský na 10 zlatých neb kop míšenských (50 korun) a dukát na 18 neb 20 zlatých (90—100 korun) a tak dále, podle velikosti a malosti mince rozdílně za ně se směňovala a do mincí v nově nařízených donášela.«

Tohoto zlořádu chopila se teď v Čechách, na Moravě a v Rakousích jmenovaná společnost a počala raziti a vydávati lehkou minci, více než osmkráte lehčí předešlé, kteroužto lid nazýval mincí dlouhou, snad pro chatrný ráz peněz těchto, neboť mnohé z nich místo co by byly měly býti kulaty, byly podlouhly.

Aby pak lid chatrné ty peníze bráti se nezpěčoval, o to se již tovaryšstvo postaralo, vymohši »že mandátem knížete z Lichtensteina bylo zapověděno vůbec po celém království Českém, aby žádná stará mince od krejcarův, sedmáčkův, šestákův, grošův českých starých buď plecháčův nebo hubáčkův (hubáčky nazývány groše Ferdinanda I. plecháče byly groše starší), ani německých grošův po 3 krejcařích, od žádného ze stavův a obyvatelů země se nevydávala ani za nic nebrala«.

»Skrze kterouž zápověď vzešel v Čechách takový zádav a svízel lidu za příčinou mince staré, že člověk nemající té mince v nově bité, ani za peníz chleba nebo piva sobě koupiti nemohl; pročež jmenovaní mincmistři pražští vyslali sem i tam po krajích faktory a náhončí své s mnoha tisíci kop plecháčů namincovaných, aby vyměňovali za ně od lidí minci a groše staré; odkudž vzešel v zemích všechněch neřád a zmatek hrozný a záhubný, že ani kupci a obchodníci všelijací nevěděli se jak šikovati do té mince lehké při prodávání neb kupování zboží rozličného, ani hospodářové při prodávání obilí i jiných úrod zemských, k vyživení lidskému potřebných.

Pekaři pak, nákladnící a řezníci zpěčovali se také bráti tu minci za chléb, pivo a maso; odkudž následovala v patách drahota a nedostatek všech věcí veliký jako v Čechách tak i v říši (Německé).«

K drahotě té letopisec Beckovský připomíná, že strych žita platil 30 kop (150 korun), strych ječmene 31 kopu (155 korun) kráva platila 200 kop (1000 korun), tele 22 kop (110 korun), skopec 21 kopu (105 korun) vepř 90 kop (450 korun), bečka vína 700 kop (3500 korun), sud piva 30 kop (150 korun), cent loje 100 kop (500 korun), kůže hovězí 50 kop (250 korun), pár bot 18 kop (90 korun).

K tomu letopisec Dačický dodává: »Chudí hladem mřeli, zvláště v Praze, bohatí pangetovali (hodovali) a cizí statky sobě osobovali, jak moha. Práva a spravedlnosti lidské spaly a mlčely.«

Což divu, že lid obecně počal věřiti, že den soudný na blízku. Dačický veršuje:

A snad již světa skonání,
smiluj se pán Buoh nad námi,
a rač pomoci z toho hoře,
všemohoucí pane Bože.«

O další protireformaci

Po živých i mrtvých, jimž zabavován statek, došlo na dávno zemřelé a národu Českému měla býti vyrvána památka na slavnou minulost a zakalena býti vzpomínka na slavné muže.

Sáhnuto i na hroby. Bylo již připomenuto na svém místě, jak v této době slepé vášně zhanobeny hroby Žižkův, Rokycanův, biskupa Augustina Saktuarienského a později i biskupa Filipa Villanuovy. O hrobě Rokycanově vypravuje letopisec Beckovský takto: »Když se pražští kostelové od pohřbených v nich kacířův *vyčišťovali*, ležící nad hrobem Jana Rokycana v kostele panny Marie před Týnem v Starém městě Pražském mramorový kámen vyzdvižen a na kusy drobné také sice roztlučen byl, však hrob ani tělo jeho nalezen býti nemohl.«

Teprve po několika letech uhodilo se v chrámě Týnském náhodou na hluboký hrob, v němž vedle kostí a lebky, na níž tkvěly ještě ryšavé vlasy, nalezeny dva kalichy, jeden měděný, druhý voskový. I mělo se obecně za to, že jsou to ostatky Jana Rokycany; co s nimi se stalo, zpráva nedokládá.

Brzo však učiněn zase podstatný krok proti straně pod obojí.

Zbaveni byvše svého kněžstva a kazatelstva, žili utrakvisté bez útěchy náboženské, které právě v truchlivé té době těžko bylo postrádati, žili však také, rodili se a mřeli jako němá tvář, neboť kněžstvo pod jednou odpíralo i křest i křesťanský pohřeb těm, kdož ku straně pod jednou přistoupiti nechtěli.

Jestliže kdo kněze při tom obešel a na příklad dítko sám si pokřtil, upadal v trest.

Než i tak počet těch, kdož ku katolictví přestupovali, byl tak skrovný, že nijakž neodpovídal ohromné námaze za cílem obrácení utrakvistů podniknuté.

I přikročeno k nim ostřeji. V červnu roku 1624. vydal kníže Karel z Lichtenšteina krajským hejtmanům nařízení, kterým namířeno hlavně na stav městský.

Nařízení obsahovalo 15 článkův a sice:

1. Zastavují se všecky živnosti v království Českém všem těm, kteří by se s Jeho Milostí Císařskou v náboženství katolickém srovnati nechtěli.

2. Zapovídají se jednomu každému v domích jich kázání nekatolické dopouštěti, také křesty, oddavky, pod pokutou sto zlatých (500 korun), těch peněz kdo by složiti nemohl, ten aby půl léta ve vězení zůstal; dále kdo by evangelického predikanta neb kazatele u sebe přechovával, aby hrdlo i statek ztratil.

3. Dosazený do obce kněz katolický žádného nekatolického člověka k hrobu nechť nevyprovází, důchod pak tomu knězi aby přece šel.

4. V svátky katolické kdo by co dělal, vozil nebo prodával, takový každý aby do vězení vzat byl, odtud pak nevycházel do složení pokuty 10 zlatých (50 korun).

5. Kdo by ve svátky v čas mše v domích šenkovních se nacházel, aby oni i všichni do vězení bráni a pokutu 10 zlatých skládati povinni byli, hospodář pak nebo šenkýř dvojnásobně aby byl pokutován.

6. Kdo by svého katolického kněze valchoval (zlehčoval), anebo kdo by v domě svém kacířské služby konati dovoloval, ten aby z města byl vypovědín, statek pak jeho k ruce císaři obrácen byl.

7. Kdo masa jedení v pátek neb sobotu, také v postě, v suché dni a v kteroukoli vigilii (předvečer svátku) bez dovolení arcibiskupa by se dopustil, pokutu 10 zlatých aby složil.

8. Který by hospodář každou neděli a každý svátek k svaté mši nešel, bohatý 4 zlaté (200 korun), chudší dvě libry vosku má složiti k záduší své osady.

9. Mládež po všech městech, městečkách, vesnicích a po všech místech aby byla popsána; ti, kteří by kde v městech a jakýchkoliv nekatolických místech na učení své syny měli, aby je z těch míst do slavnosti všech svatých nejprve příštích pod pokutou: bohatší 50 kop (250 korun) a chudší rodičové pod pokutou 25 kop míšeňských (125 korun) dostavili.

10. Kdo by v domích pokoutně mládež učil, tomu všecky jeho věci ať jsou pobrány a on ať osobou popravní pryč jest vyveden.

11. Žádného člověka žádné moci nebude míti kšaft, leč toho, jenž by katolík byl.

12. Žádné děti, žádní také sirotci k řemeslům jakýmkoliv ať nejsou přijímáni, leč se prve k víře katolické dají zapsati.

13. Kdo by něco neslušného o Bohu, blahoslavené rodičce jeho, neb o jakémkoli svatém, dále o řádech a ceremoniích církevních katolických, také kdo o slavném domě rakouském něco nechvalitebného a pohoršlivého by mluvil neb zpíval, ten má beze vší milosti hrdlo i statek ztratiti.

14. Každý soused, který by něco posměšného a proti náboženství katolickému potupného na svém domě neb i vnitř toho domu malováno měl, to ihned pod pokutou 30 zlatých (150 korun) aby zamazati dal. Podobně co kde na branách anebo kdekoliv vytesáno neb malováno jest, ať jest vylámáno neb zamazáno; na těch pak místech obraz božího umučení i jiná starodávná pobožná malování aby vyobrazena byla.

15. Chudí lidé, kteří by se ve špitálích k víře katolické do slavnosti všech svatých tohoto 1624. roku obrátiti nechtěli, ať v těch špitálích trpěni nejsou a jiní jim podobní ať se do špitálův nepřijímají.

A na tom Jeho Milosti Císařské jistá vůle naplněna bude.« —

Vedle poručení tohoto vyšel jiný otevřený list, v němž panstvu, rytířstvu, městům i jiným obyvatelům v Čechách a na Moravě se nařizovalo, aby žádných učitelů nekatolických dítkám svým nebrali a mají-li takového, aby ho ihned propustili pod přísným potrestáním.

Oba listy tyto byly vlastně patentem, jímž zejména měšťané pod obojí vypovídáni. Neboť kdo, chtěje vyhověti článkům těm, mohl ještě zůstati pod obojí?

Nikdo, leda pokrytec!

Což však naplat, když těžko bylo se loučiti s milovaným domovem, s krásnou a slavnou, bohužel nešťastnou a zuboženou vlastí Českou!

Se zoufalým odříkáním se všeho trvali pronásledovaní ve své domovině a našedše chrám ve svém srdci a kněze ve svém svědomí, platili pokuty, pokud byl groš.

A tu nastaly zlopověstné dragonády. Do domů těm, kdož nemínili svléci víru, jako obnošený kabát, vloženo vojsko, a jakou metlou byli tehdejší »soldáti«, o tom již až hojně vypravováno.

Když vojáci poslední groš vydrali a poslední sousto chleba pohltili, nezbývalo pokutovaným než vzíti žebráckou mošnu a s rodinou vydati se do Sas nebo Branibor a tam dožebrávati se almužny. Nastalo stěhování.

Trosky majetku svého naloživše na vozík ubírali se nebozí s hlavou sklopenou v půlnoční stranu. Na hranicích ulevivše srdci svému hořkými slzami, obrátili se v cizinu, šťastni ještě, nebyli-li na cestě od loupežné chasy vojenské obráni o to poslední.

V strastiplných těch dnech dopsal (13. prosince 1623.) na české půdě pod Klopoty u Brandýsa nad Orlicí veliký Jan Amos Komenský, jsa hostem Karla ze Žerotína, nejkrásnější své dílo »Labyrint světa a ráj srdce«, které později bylo vystěhovalcům balsamem útěchy v opuštěnosti a strádání.

O Albrechtovi z Valdšteina.

V době této vystupuje na dějiště důležitých ba světových událostí muž, o němž již shora nejedna se stala zmínka: muž, který činy a osudy svými pro nás vysoce jest pamětihodným, ač zároveň povahou a snahami svými i nejvýš záhadným.

Jest to Albrecht Václav Eusebius z Valdšteina.

Muž tento narodil se dne 15. září 1583. na tvrzi Heřmanické u Králové Dvora z jednoho z nejstarších a nejvzácnějších rodů staročeských.

Otec jeho Vilém z Valdšteina a matka Marketa Smiřická ze Smiřic byli víry pod obojí, sestra Albrechtova Anna Kateřina byla, jak již vzpomenuto, manželkou Karla ze Žerotína.

Albrecht Václav Eusebius brzy osiřel. Sotva desetiletému zemřela matka, a po dvou letech zemřel i otec, a sirotek vzat od poručníka a strýce Albrechta Slavaty z Chlumu na hrad Košumberk, kde dáno mu dobré počáteční vychování. Na to dostal se k jinému strýci Janu Kavkovi z Řičan, pánu Moravskému, který jsa veliký příznivce jezuitů, poslal svého svěřence do kolleje řádu toho v Olomouci, kde přičiněním jezuity Víta Pachty Albrecht ku katolictví přestoupil.

Na to vydal se v průvodu bohatého pána z Rizmburka na cesty po západní Evropě. Po návratu vstoupil do vojska císařského a vyznamenal

Podpis Albrechta z Valdšteina.

se statečností, ale i rozvahou, tak že povýšen na setníka.

Po uzavření míru s Turky vstoupil do služeb nejprv arcikníželete Matěje, později arcikníželete Ferdinanda, kde súčastnil se války s Benátčany.

Mezitím pojal Albrecht za manželku Lukrecii Nekešovnu z Landeka, vdovu po Artlebovi z Víckova na Prusinovicích, paní sice již obstarožní, ale velice bohatou.

Tak nabyl vedle vojenské své slávy i značného bohatství, když pak roku 1614. paní Lukrecie zemřela, pojal za manželku Isabellu Kateřinu, dceru Karla z Harracha, předního milce a rady Ferdinanda II., čímž došel zase vzácného a mocného příbuzenstva.

O účastenství Valdšteinově ve válečných taženích za doby českého povstání stala se již zmínka.

Stál věrně při straně Ferdinandově v nepokojích na Moravě, v boji proti Čechům, kde pluk jeho v bitvě na Bílé Hoře veliké měl účastenství, později konal platné služby v boji proti Bethlenu Gaborovi.

Když pak povolností Valdšteinovou, který zmocnil se poručnictví nad blbým Jindřichem Jiřím Smiřickým ze Smiřic, umožněno kommissí konfiskační, jak již se zmínka stala, zabrání veliké části ohromného jmění rodiny té, hrnula se na něho milost za milostí, hodnost za hodností.

Uděleno mu v roce 1622. a 1623. právo falckrabího čili palatina, tak že mohl udíleti erby a povyšovati do stavu šlechtického, udělen mu titul »vysoce urozený«, kterého z českého panstva užívali jedině páni z Rožmberka, udělen mu titul vladaře domu Valdšteinského z Fridlandu.

K titulům těmto pojilo se ohromné jmění, neboť Valdštein za doby konfiskací nezapomněl na sebe.

Při vypuknutí povstání českého neměl Valdštein v Čechách statkův, neboť i dědictví své, tvrz Heřmanice, byl prodal.

Po konfiskacích skoupil však v severovýchodním koutě Čech panství, statkův a dvorů v ceně 2,656.739 zlatých (asi 13$^1/_4$ millionu korun), cena skutečná statků těch byla ovšem daleko větší, mimo to srazil sobě Valdštein z ceny té veliké summy, které mu císař dluhoval, a zbytek zaplatil většinou v minci dlouhé.

Zceliv takto celý severovýchod Čech v jednu državu, prohlásil město Fridland za hlavní město krajiny té, kterou císař Ferdinand, jenž mezi tím roku 1623. Valdšteina povýšil do stavu knížecího a poctil titulem »císařský ujec«, povýšil roku 1625. na knížectví.

O dalších povyšeních, titulech a milostech, kterých se ještě Valdšteinovi od Ferdinanda II. dostalo, nechtíce předbíhati jiných udalostí, zmíníme se až na patřičném místě. —

O válce s králem Dánským.

Nešťastný král Bedřich uprchnuv z Čech, neklidný vedl život. Od císaře uvržen v kletbu říšskou, zbaven svých zemí ba i hodnosti kurfirstské, obcházel dvory panovnické, doprošuje se pomoci a zastání, co zatím rodina jeho žila v Haagu, předním městě státu Nizozemského, jakožto host státu toho. —

Zatím štěstí zbraní císařských vyburcovalo z nečinnosti nejen státy a panovníky protestantské, ale i katolickou Francii, kde roku 1624 vedle chabého krále Ludvíka XIII. ujal se vesla vlády rázný a podnikavý biskup a kardinál Žán Armándy Plessí, vévoda z Rišelie, který za přední úkol snah svých si vyměřil zničení moci rodu Habsburského.

A tu dvůr Anglický sjednal spolek se stavy Nizozemskými a králem Dánským Kristianem IV. ku vedení války proti císaři Ferdinandovi.

Nemíníme a nebudeme sledovati různých těch válek a bojův, které v celku po třicet let trvaly a proto válkou třicetilou nazvány a povšimneme si jich jen na tolik, pokud dotýkaly se země nebo koruny České.

Tak i tu při válce, která rokem 1625. proti císaři vznikla, jen na to nejnutnější se omezíme.

Dle smlouvy dne 19. prosince 1625. v městě Haagu uzavřené uvoloval se král Anglický Karel I., svak Zimního krále, k měsíčnímu příspěvku 30.000 liber šterlinků (dle nynější ceny peněz 720.000 korun, tehdá daleko více), stavové nizozemští 50.000 zlatých (250.000 korun), tak aby za to postaveno býti mohlo vojsko 30.000 pěších a 800 jezdců pod vrchním velením krále Dánského.

Že i Francie a někteří jiní vládcové k pomoci peněžité se zavázali, mělo zůstati jako pod pokličkou, neboť papež pod trestem těžké klatby zapovídal všeliké podporování nepřátel Ferdinandových

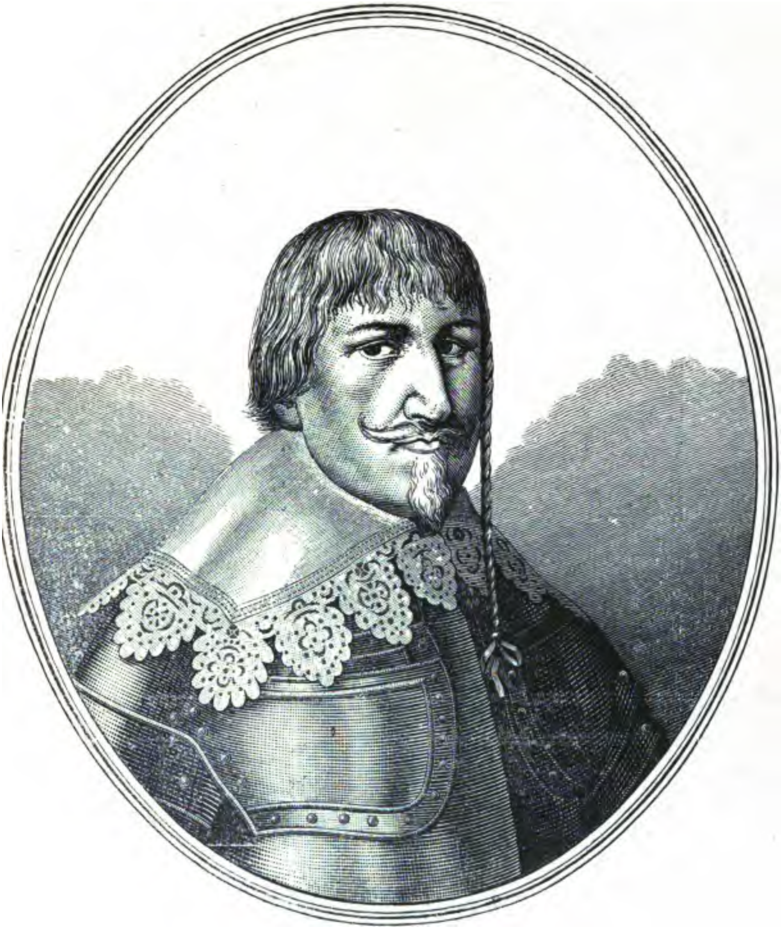

Kristian IV., král Dánský.

a to hlavně katolického krále Francouzského a jeho kancléře kardinála a biskupa se dotýkalo.

Avšak ještě jedno vojsko v Němcích mělo proti Ferdinandovi vystrojeno býti hlavně na účet Anglického krále a to pod vrchním velením známého nám Mansfelda.

Tomu dovoleno i ve Francii sbírati vojsko, a kdežto Anglie mu 200.000 zlatých (1,000.000 korun) měsíčně podávala, dostalo se mu od Francie také asi tolik, tak že z jara 1625. mohl postaviti 25.000 mužův.

Císař Ferdinand, jemuž byl již dne 10. července 1621. vrchní jeho vojevůdce, hrabě Buquoy, v bojích na půdě uherské zahynul, byl zase odkázán na vojsko vévody a již kurfirsta Bavorského (kurfirství přeneseno naň z Falce) Maxmiliana.

V tísni této nabídl Valdštein císaři, že svým nákladem najme vojsko 15.000 mužů pěchoty a 6000 jízdy k službám císařským, ovšem s podmínkou, že bude vojska toho vrchním velitelem.

Po některém vyjednávání nabídnutí to přijato, a Valdštein dne 9. září 1625. jmenován císařským generalem — hejtmanem polním, povýšen pak za vévodu z Fridlandu.

A tak někdejší pán skrovné tvrze a statku Heřmanického dostoupil hodnosti, o níž v zemích koruny české nebylo slýcháno od dob, kdy kníže vévoda Český Přemysl I. na krále Českého povýšen, neboť titul panovníků a vladařů ve Slezích i v Opavě byl »kníže.«

Do následujícího jara rozmnožil Valdštein vojsko své na 50.000 mužů a vtrhl s nimi do Němec hlavně proti Mansfeldovi, kdežto Tilly čelil proti králi Dánskému.

Valdštein porazil dne 25. dubna 1626. Mansfelda u Dessavy (na Labi při půlnoční hranici dnešního království Saského) a pronásledoval ho zemí Slezskou a Moravskou do Uher, kde Mansfeld se nadál pomoci Bethlena Gabora. Byv ve své naději sklamán a na zdraví svém nedostatečen rozpustil tu své vojsko, prodal děla a válečné potřeby bašeti Budínskému, vydal se na cestu do Benátek, aby do služeb obce této vstoupil; došel však jen do Dalmacie, kde nedaleko hlavního města Zadru zemřel dne 26. listopadu 1626. Pochován v městě Splitě.

Za vítězství nad Mansfeldem povýšeno knížectví Fridlandské na vévodství a to tak, aby nejstarší člen rodiny Valdšteinovy slul vévoda, ostatní mužští členové knížata.

Během další války dána Valdšteinovi za zásluhy jeho výsada, že statky jeho nemají nikdy zabrány býti, a kdyby se který z nástupců jeho dopustil uražení Jeho Milosti Císařské, že má na hrdle trestán býti, statky jeho však připadnouti veškery jeho nástupci.

Rovněž uděleno mu právo ražení své mince, povyšování vsí na města, sjednáno mu od krále Španělského udělení řádu Zlatého rouna a služné jeho zvýšeno na 6000 zlatých rýnských (30.000 korun) měsíčně.

Koncem války (1628.) podstoupena Valdšteinovi vévodství Meklenburská, jichž se byl válečně zmocnil, a v dluhu postoupeno mu Slezské vévodství Zaháňské.

O vypovězení stavu panského a rytířského strany pod obojí.

Vítězstvími Valdšteinovými a vůbec strany katolické byv povzbuzen přikročil císař Ferdinand k dokončení protireformací čili k plnému převrácení národa Českého k víře katolické.

Roku 1627. patentem ze dne 31. července — byla to sobota, den úmrtí Ignacia z Loyoly — ohlášeno i vyšším dvěma stavům zemským, rytířskému a panskému, že císař v zemích svých nemíní nikoho trpěti, kdo by se s ním ve víře nesrovnával.

Kdo by k víře katolické státi nechtěl, směl statek svůj nemovitý prodati a sám s rodinou svou ze země se vystěhovati. Poněvadž naprosto nemožno bylo, aby při hromadné nabídce statky, domy a vůbec nesčetné nemovitosti prodány býti mohly, dána k prodeji tomu lhůta s počátku půlletní, později však prodlužována, tak že ještě po ukončení války třicetileté prodej statků těch plně proveden nebyl.

A tak nastalo již třetí stěhování národa Českého do ciziny. Teď odcházeli i ti, kdož do té doby chápali se stébélka naděje, že bude jim možno zůstati na rodné půdě a ctíti tu Boha dle svého svědomí. Šestatřicet tisíc rodin opustilo tak milou svou vlast poněvadž pak byly to dalekou většinou rodiny majetné a vzdělané, osiřel nebohý národ náš hrozně.

Nejvíce padla tu na váhu vzdělanost odcházejících, nebo majetek jejich byl se během nedlouhé doby utrpení tak ztenčil, že možno věřiti známému popěvku vystěhovalcův:

»Nevzali jsme s sebou nic, po všem veta,
jen bibli Kralickou, Labyrint světa.«

O obnoveném zřízení zemském.

Hned po bitvě na Bílé hoře počal císař Ferdinand uvažovati, jak by měl změniti zřízení země České.

Vilém Slavata soukromě radil císaři, aby zřízení toto čili ústavu českou zcela zrušil a odstranil a vládl v království Českém úplně neobmezeně po spůsobu krále Španělského.

Rada tato nebyla Ferdinandovi nevhod. Slavata jsa si dobře vědom dosahu své rady, velice o to stál, aby nebylo prozrazeno, k čemu radil, zejména aby se o tom nedověděl nejvyšší kancléř Zdeněk Popel z Lobkovic.

Kancléř byl jiného mínění a s ním souhlasili ostatní Čechové, kteří byli v radě Ferdinandově a když tento vzpomenutou radu jako své mínění přednesl, těžce nesl to kancléř a stěžoval si, že oni, kteří císaři vždy věrni zůstali, pro něho životy i jmění nasadili, mají teď o svá práva, svobody a výsady připraveni býti jako ti, kteří se byli pozdvihli.

A tu Ferdinand upustil částečně od mínění svého a ustanovil se na tom, že ústavu ponechá, ale změní ji tak, aby vůle jeho byla všude rozhodující. K změně této mělo se teď (1627.) přistoupiti a to z několika příčin. Nejprve pobádala k tomu vítězství vojska císařského, pod jejichž dojmem všeliký odpor umlkal. Dále počátkem roku toho (12. února 1627.) zemřel posavadní místodržitel Karel kníže z Lichtenšteina, a bylo třeba pomýšleti na zavedení řádné správy zemské. Konečně zamýšlel Ferdinad stejnojmenného syna svého, který byl již přijat v Uhrách za krále, dáti i v Praze korunovati.

A tak sjednáno v radě Ferdinandově tak zvané »Obnovené zřízení zemské«, které obsahovalo tyto podstatné novoty:

1. Království České prohlášeno za dědičné v rodě Habsburském po meči i po přeslici, tak že právo stavů voliti krále mělo nastoupiti teprve tenkráte, když by žádného dědice z královského kmene mužského pohlaví před rukama ani k očekávání nebylo.

2. K předešlým třem stavům zemským, panskému, zemanskému a městskému přidává se stav čtvrtý, prelátský a to jakožto první, tak že tím stav panský na druhé místo posunut.

3. Sněm zemský ponechán sice, ale zbaven málem vší moci. Ponecháno mu jediné právo povolovati zemskou berni, musilo se to však státi ještě beze vší podmínky. Právo zákonodárné sněmu vzato a přeneseno na panovníka.

4. Veliké změny doznal zemský soud, do té doby vrchol práva českého. Tak vzata mu svrchovanost tím, že dovoleno z výroku soudu toho odvolati se k panovníkovi. Poněvadž množství odvolání takových nemohl vůbec panovník rozhodovati, odkázáno to kanceláři, která stala se takto soudem odvolacím.

Dále odstraněno ústní jednání před soudem tímto a zavedeno zdlouhavé jednání písemní. Dále vedle jazyka českého, do té doby jediného a výhradného jazyka národního připuštěna němčina rovným právem. Konečně i složení soudu toho změněno. Za dřívějších dob vedle nejvyšších úředníků zemských a kmetů čili soudců zemských měl právo při soudě tom zasedati jediné vladař domu Rožmberského jakožto první popravčí (dopomahatel k spravedlnosti) po králi, to teď také změněno, neboť mezi přistěhovalou šlechtou hemžilo se to hrabaty a knížaty, ba i domácí povyšenci poctěni tituly takovými, jak u Valdšteina jsme slyšeli a jak se stalo u Martinice, Lobkovice, Slavaty, ba i u pověstného Michny, který ztitulován hrabětem z Vacínova, ač byl původně dědičný poddaný pánů z Házmburka.

Takovým spůsobem ponechán z předešlé ústavy jen pouhý stín, jen tak pro jméno, neboť vláda neobmezená skutečně zavedena.

Dne 29. května 1627. vydán list tohoto znění: »My Ferdinand II. z boží milosti volený Římský císař, po všecky časy rozmnožitel říše a Uherský, Český, Dalmatský, Charvatský atd. král, arcikníže

Rakouské, markrabí Moravský, Lucemburské a Slezské kníže a Lužický markrabí atd. vyznáváme tímto listem a všem vůbec v známost uvozujeme: Jakož vědomo a zjevno jest, kterak jest se království naše dědičné České času nedávno pominulého proti nám — mocně zprotivilo i ohavnou a takovou rebellii začalo, že jsme toto království naše dědičné České z donucené potřeby znamenitými válečnými výpravami, s vynaložením vší možnosti naší a slavného domu našeho, zase s pomocí pána Boha mečem dobyli a je pod svou moc uvedli, pročež bychom slušně všechny témuž království náležející privilegia, pokudž a jak daleko se ta na stavy království Českého — vztahují, zrušiti a vyzdvihnouti mohli. Ale vzhledše na stálou věrnost některých obyvatel dotčeného království Českého, kteří raději svou vlast opustili, nežli by se proti nám byli postavili, též že již na větším díle často jmenované království České k víře naší svaté, samospasitelné, katolické přestoupilo, ano i mnozí z věrných rad a služebníkův našich se v něm osadili, za kterýmižto příčinami jsme se z přirozené dobrotivosti a milostivosti, po bedlivém toho všeho uvážení, na tom ustanoviti ráčili, aby svrchupsané království naše České zase v jisté stavy, jakž naše Obnovené zřízení zemské to v sobě šířeji obsahuje a zavírá, vyzdviženo býti a všechna a všelijaká privilegia, obdarování, svobody a majestáty, jež by proti témuž Obnovenému zřízení zemskému nečelily (jakož pak všechno to, co tak, jak dotčeno, proti takovému zřízení zemskému jest a obzvláště dva za kralování císaře Rudolfa, toho jména Druhého, slavné paměti, od osob, jež se pod obojí jmenovali, vynucené majestáty, první na náboženství a druhý na upuštění od všelijakých pokut, ztracení statkův, za věci neplatné a již zrušené vyhlašujeme, držíme a máme) bez překážky jednoho každého člověka užívati a s nimi se těšiti mohlo, též mocí listu tohoto našeho císařského a královského s napřed položenou výjimkou a vyhrazením, všecka a všelijaká, od slavných předkův našich stavům téhož království Českého společně, jako i jednomu každému stavu rozdílně, obzvláště pak stavu panskému v létě 1502. ve středu před nedělí postní Reminiscere (16. února) nadaná a propůjčená privilegia, práva a svobody, kteréž by proti témuž novému zřízení zemskému nečelily a že jsme o nich jiné nařízení neučinili, schvalujem, obnovujem a potvrzujem, přiříkajíce za nás i za dědice své, budoucí krále České, že všecky čtyry stavy a celou obec téhož království našeho dědičného českého, též každý stav obzvláště při jejich právích spravedlnostech a dotčeném od nás Obnoveném zřízení zemském ochraňovati a zachovati chceme.

Nechceme také žádné berně a daně od poslušných stavův našich jinačeji, nežli na sněmích podle artikule (článku) v tom zřízení zemském — položeného žádati a mimo to, co by tak kdy stavové svolovali, na ně jiných daní a berní neukládati.

Též nechceme na žádnou osobu ze stavův království našeho dědičného Českého aneb na statky jejich — mocí sahati, než jednoho každého na jeho právě slyšeti a po rozeznání té věci podle práva a spravedlnosti kráčeti.

A poněvadž jest rozdílnost v náboženství největší příčinu k té minulé rebellii podala, tedy chceme a máme všecky stavy svrchupsaného království našeho dědičného Českého v jednotě církve svaté římské katolické zdržovati a zachovati a žádné jiné víry a náboženství anebo provozování jeho v témž království Českém netrpěti, nýbrž kteří ještě k nahoře jmenované víře katolické nepřistoupili, je náležitými prostředky k tomu přivésti dáti, tak aby v jednotě víry a mysli srovnáni jsouce, předně pánu Bohu všemohoucímu a nám tím lépe sloužiti a tudy obecné dobré a užitečné fedrovati (podporovati) mohli.«

Podali jsme tuto pamětihodnou listinu málem v celku, neboť ona jest mezným kamenem dvou dob, mezi dobou, kdy království České bylo členem společnosti evropských státův a mezi dobou, kdy skleslo na pouhou provincii držav habsburských, jejichž byla dříve korunou, základem, kořenem, jádrem a kmenem. Národ Český, který dříve prvé slovo měl v té družině, která se kolem stolce habsburského seskupila, byl teď »misera contribuens plebs« (ubohý poplatný lid).

O korunování Ferdinanda III.

Ke dni 15. listopadu 1627. vypsán do Prahy sněm, prvý v době pobělohorské.

Již dne 18. října přijel Ferdinand II. s manželkou a nejstarším synem stejnojmenným do Prahy. Uvítán byl jak od města Prahy, tak i od úředníků, duchovenstva, panstva i zemanstva v Praze přítomného.

Vzpomenutému sněmu předložil císař Ferdinand následující proposici čili požadavek: »1. že Jeho Milost Císařská pánům stavům nejmilostivěji dává věděti a svůj úmysl vyjevuje, že manželku svou dne 21. měsíce listopadu a Ferdinanda, svého nejstaršího syna, Uherského krále, dne 25. téhož měsíce českou korunou ráčí chtíti dáti korunovati; 2. všechny čtyry stavy české Jeho Milost Císařská napomínati ráčí, aby den před korunováním Ferdinandovi, Jeho Milosti Císařské nejstaršímu synu, jakožto téhož království Českého dědici, v přítomnosti Jeho Milosti Císařské věrnost a poddanost slibovali; 3. aby Jeho Milost Královská revers neb zápis na sebe učinil a se zavázal, že za živobytí Jeho Milost Císařské, svého pana otce, správy království Českého a přivtělených zemí se ujímati a jí sobě nikterak osobovati nechce; 4. stavové aby schopné osoby volili, které by královské klenoty, totiž korunu, zlaté jablko, sceptrum (žezlo) a jiné věci nésti měly, také aby dle chvalitebné zvyklosti náležité dary jak Její Milosti císařovně, jakožto české královně, tak také i králi Ferdinandovi při korunování dáti neprodlévali; 5. k pomoci císařského vojska, jehož Albrecht z Valdšteina nejpřednějším jest vůdcem a vojenským úředníkem, také k pomoci pražského vojska, pomezních zámkův, hradu Pražského i hlavního kostela pražského sv. Víta, jakož také na pomoc do Turek nařízeného poselství i těch darův, které ono s sebou vzíti má v každý kvatembr neb v každé suché dni dvakráte sto tisíc zlatých rejnských aby stavové skládali; 6. při té dani a při vybírání peněz má se rovnost při obyvatelích království Českého zachovati, tak aby chudí utiskováni nebyli; 7. *vdovám a sirotkům těch mužův, kteří z Čech do ciziny pro víru neb pro náboženství odešli a své manželky i své dítky opustili, kterak by se pomoci a jim se zadosti státi mohlo, aby stavové na to pomyslili;* 8. mezníky na pomezích neb na hranicích bavorských, saských, braniborských a falckrabských bez dalšího odkladu aby se postavily; 9. plavba po řece Vltavě od Prahy do Litoměřic, odtud do Hamburku kterak by se v skutek uvésti mohla, také aby stavové k svému považení tu věc vzíti neprodlévali.«

To bylo úkolem prvého sněmu českého za nové doby. Stavové učinili nejprve poděkování císaři, že do Prahy přijel, privilegia potvrdil, Obnovené zřízení zemské vyhlásil a opovážili se i k žádosti, aby císař s dvorem svým do Prahy se přestěhoval »a svou přítomností to tak velice již ochuzené království v předešlou slávu vyzdvihnouti ráčil.«

Co článků předlohy vládní se týče, zakazovali se stavové naprostou poslušností.

V neděli dne 21. listopadu 1627. slavena korunovace císařovny Eleonory dle starého řádu, ovšem s jakousi uzavřeností a bez kratochvílí lidu obecného.

Obřad vykonal arcibiskup Pražský. Byl jím po smrti Jana III. Lohelia (zemř. 2. listopadu 1622). Arnošt II. Albrecht, hrabě z Harrachu, nejstarší syn shora vzpomenutého Karla z Harrachu a tudíž svak Albrechta z Valdšteina.

Sotva 25letý byl jmenován od císaře arcibiskupem a papež udělil mu po třech letech hodnost kardinalskou.

Ve čtvrtek den sv. Kateřiny (25. listopadu 1627.) vykonáno korunování Ferdinanda III., při čemž vykonávali své při tom obvyklé úřady nejvyšší zemští úředníci, Ferdinandem II. před tím dosazení, a to nejvyšší purkrabí Adam z Valdšteina, nejvyšší hofmistr Vilém Slavata z Chlumu, nejvyšší komorník Jaroslav Bořita z Martinic, nejvyšší sudí Bedřich z Talmberka, který zastával i úřad presidenta nad appelacími, nejvyšší písař Krištof Vratislav z Mitrovic a zemský podkomoří Přibík Jeníšek z Újezda.

Zmínku zasluhuje jakožto známka nové doby to, že stavové vykonávajíce před korunovací slib věrnosti poddanosti činili tak jazykem českým i německým a veškerá ohlašování, listy a provolání stala se rovněž oběma těmito jazyky.

Starodávné přijímání od stavů budoucího krále dle znění Obnoveného zřízení zemského odpadlo.

Dvůr císařský prodlel v Praze osm měsíců, což nemálo účinkovalo na stěhování se strany pod obojí ze země. Ferdinand původní lhůtu půlletní prodloužil zase o půl léta, poněvadž prodej statků nemovitých byl v době té velmi obtížný, a Ferdinand přece nechtěl, aby bylo rozhlašováno, že by byl statků takových dychtiv.

Praví ť v patentu ze dne 31. července: »Aby se pak někdo nedomníval, že se ta reformací pro peníze nebo pro nějakou jinou kořist a ne pro čest a slávu pána Boha všemohoucího aneb spasení duší našich poddaných působí a koná, pročež ráčíme se k jednomu každému dále prohlašovati takto: Pokudž by se kdo této milostivé vůli naší (přestoupení ku katolictví) na odpor postavoval, ten aby se bez všelijakého úplatku i také bez ztenčení jmění svého z země vyhostiti mohl; jakož i k tomu dovolujeme, aby každý k prodání a k zpeněžení statkův svých, též k vyupomínání dluhův svých v témž království Českém (k nimžto jim každé právo co nejdříve dopomáhati má) komuž by koliv z přátel svých, aneb jiným katolickým osobám, k tomu své plnomocenství dávati mohl«.

Nyní prodloužením lhůty k vystěhování se a delším pobytem dvoru císařského přivedeno mnoho osob k tomu, že přijavše katolictví v zemi a při statcích zůstaly. Jest jisto, že by případů podobných bylo bývalo více, kdyby Ferdinand si byl vedl tak, jako učinil v Dolních Rakousích, kde nenastupoval na vystěhování a stavové během několika let málem vesměs dobrovolně katolictví přijali. Byloť již shora řečeno, že celá ta bouře neměla u stavů nejvyšších rázu náboženského a že jednalo se pouze o převrat, jen třídy nižší viděly v zápase tom zápas náboženský a potom svému náboženskému přesvědčení obětovaly vše.

Ferdinand odcházeje v létě roku 1628. z Prahy, odevzdal zase správu zemskou sboru zemských nejvyšších úředníkův. —

O propuštění Valdšteinově ze služeb císařských.

Válka císaře Ferdinanda s králem Dánským vzala spěšný konec. Král z Německa Valdšteinem a Tillym vypuzen a ve své zemi Dánské tak zkrušen, že uzavřel s císařem dne 22. května 1629. mír, kterým říše Německá dostala se v moc Ferdinandovu, nebo Valdštein, maje asi 100.000 mužů vojska, dovedl držeti na uzdě všeliký odpor.

Ferdinand chtěl vítězství svého využitkovati ve prospěch katolictví i v Němcích, poněvadž pak Valdštein země německé bez rozdílu ať katolické ať evangelické hrozně hubil, povstal proti němu a tudíž i proti císaři náramný odpor, a to zase nejen u knížat a stavův evangelických, ale

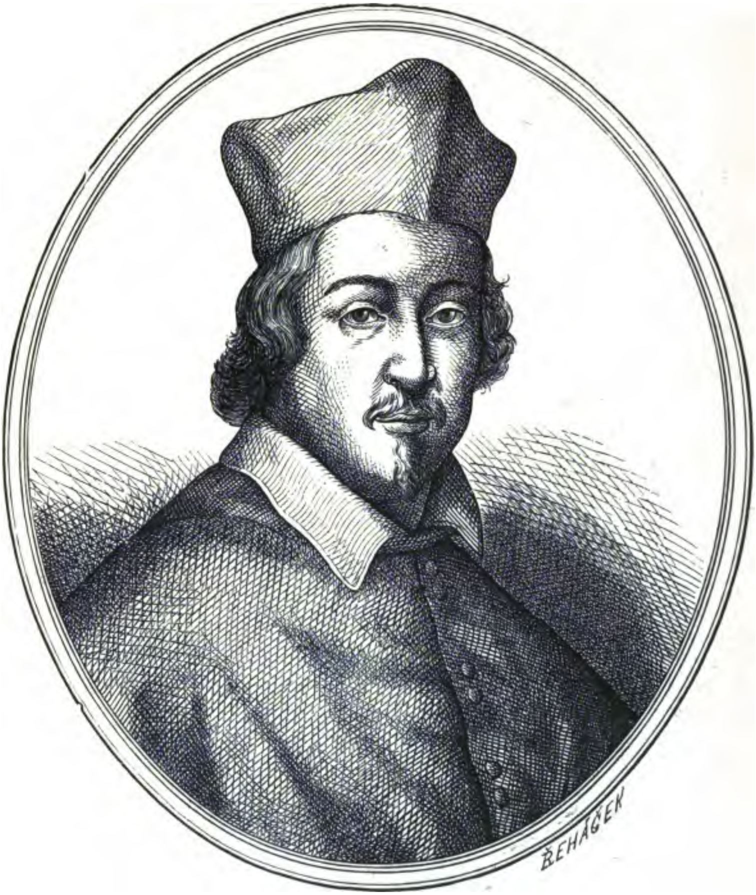

Kardinál Arnošt hrabě z Harrachu.

i katolických. Když pak císař Ferdinand na stavích dožadoval se toho, aby syna jeho stejnojmenného za jeho nástupce vyvolili, žádali zase stavové, aby císař propustil ze služeb svých Valdšteina.

V červnu roku 1630. shromáždili se kurfirstové němečtí do města Řezna, a když i císař Ferdinand se svou tajnou radou se tam odebral, vystoupili kurfirstové a zejména Maxmilian, vévoda Bavorský, proti Valdšteinovi, tak že císař nalehání jejich povolil, ovšem teprv po delším váhání, a dne 13. srpna shromážděným oznámil, že se k propuštění svého velitele vojenského odhodlal. Na to poslal dva ze svých radů k Valdšteinovi, aby mu spůsobem co nejopatrnějším a nejšetrnějším oznámili rozhodnutí císařovo. Valdštein byl se o věci již dříve soukromou zprávou dověděl a přijal poselství klidně; ohlásil pak, že se poslušně zachová.

Vojsko své na to částečně rozpustil, částečně pod velení Tillyho odevzdal a sám odebral se do Čech, kde zdržoval se pak buď v Jičíně neb v Praze, kde dal si postaviti nádherné paláce a vedl v nich dvůr s přepychem královským.

Vlaský hvězdář Jan Seni (Zemo), jejž Valdštein do služeb svých povolal, předpovídal mu, že ještě veliké povýšení jest mu souzeno, a proto propuštěný vojevůdce bedlivě pozoroval a sledoval běh událostí, které ovšem velmi brzy hrozivé tvářnosti nabývaly. —

O vypuknutí války se Švédy.

Propuštění Valdšteinovo bylo se strany císařovy náramnou obětí, neboť stalo se v době, kdy na půdě německé objevil se mu nový nepřítel, všech předešlých hroznější. Byl to král Švédský Gustav Adolf, který se 40 tisíci mužů v prvých dnech měsíce července 1630. přistal při ústí řeky Odry a vtrhl do říše Německé jakožto ochránce svých souvěrcův a snad s úmyslem zříditi v říši té protestantské císařství.

Král Švédský přinutil nejprv vévodu Pomořanského Bohuslava XIV., posledního ze slovanského rodu vévod Pomořanských, že mu otevřel hlavní své město, důležitý, v ústí řeky Odry ležící Štětín. V dalším postupu zdržoval jej veliký nedostatek peněz, a proto musil pracně vyjednávati o spolek nejprve s kurfirstem Braniborským Jiřím Vilémem, který teprve, když Gustav Adolf přitáhl před Berlín a k dobývání jeho se chystal, s ním se spojil v červnu roku 1631.

Ještě déle rozmýšlel se Jan Jiří Saský a teprv když do jeho země vtrhl císařský a ligistický vůdce Tilly a krajinu všude pustošil, chtěje tak přinutiti Jana Jiřího ke spolku s císařem, spojil se raději dne 11. září 1631. s Gustavem Adolfem.

Tak dosáhla moc krále Švédského hranic českých. Šest dní po uzavření spolku švédsko-saského (17. září 1631.) strhla se bitva mezi Gustavem Adolfem a Tillym v Sasích u města Breitenfeldu.

Ve vojště švédském byli mezi veliteli jednotlivých sborů i Jindřich Matěj, hrabě z Thurnu, ve vojsku pak jako důstojníci sloužili mnozí z vystěhovalců českých na př. Jan Jiří a Volf Linhart Ko onnové z Felsu a j. v.

Boj svedený byl velice krutý, vítězství z počátku sem a tam se kolísalo, konečně po pětihodinném zápase vojsko císařské rozraženo; co nezhynulo na bojišti, zajato nebo obráceno na divoký útěk.

Sotva tisíc mužů odvedli v pořádku Tilly a generál jízdy Bohumír Jindřich hrabě z Pappenheimu z bojiště. Děla, zásoby a 90 praporců padlo do rukou vítěze.

Císař i liga byli bez vojska, a strašný nepřítel poblíž hranic království Českého.

O vpádě Saském do Čech.

Hned po bitvě u Breitenfeldu po delším vyjednávání ustanoveno, že král Švédský potáhne dále do středních Němec, kurfirst Saský že vtrhne do Čech.

Kurfirst Saský byl by se rád této své úloze vyhnul, když však hrabě Thurn sám s vojskem, které byl v Sasích najal, do Čech se strojil, učinil, jak bylo umluveno, a dne 30. října 1631. dal se nejvyšší vojevůdce Jan Jiří Arnim na pochod přes hranice české.

V průvodě Arnimově i ve vojště saském na cházelo se mnoho vystěhovalců českých, o čemž níže šíředi zmínka se stane.

Arnim zmocnil se Děčína a vrátil jej předešlému majiteli ze země pro náboženství ušlému. V Ústí nad Labem ukořistěno mnoho spíže zejména vína, město pak pro svou příchylnost k císaři zle sevřeno.

Dne 5. listopadu vtáhli Sasové do Litoměřic, kde tři dny s velikou zádavou města prodleli.

Mezi tím co jednotlivé oddíly vojska osazovaly krajinu kolem Rakovníka, Slaného a Mělníka, zamířil Arnim přes Roudnici a Velvary k Praze a odrazil dne 15. listopadu 1631. na Bílou horu.

Za Arnimem táhl s jiným sborem vojenským sám kurfirst Saský.

V Praze na zprávu o vniknutí Sasů do Čech nastal náramný poplach. Nejvyšší úředníci zemští jakožto královští místodržící opustili hned 6. listopadu Prahu a přestěhovali se do Budějovic, za místodržícími prchal kardinal-arcibiskup Harrach, s arcibiskupem prchal děkan kapitulní odvážeje do Budějovic klenoty korunovační i kostelní. Za těmito chvátali bohatí peněžníci a kupci, většinou cizinci, dále kněžstvo katolické, světské i řádové.

Nejeden z prchajících na venkově od rozezleného lidu selského utlučen.

V Praze zbyl z místodržících jediný a to právě ten, který by měl příčinu lekati se toho, co nastávalo, totiž Pavel Michna, s ním vytrval i velitel pražské posádky Baltazar Marradas.

Mimo tyto zdržoval se v době té v Praze vévoda Valdštein.

Když se proneslo, že i tito Prahu opustiti míní, padl hrozný strach na konšelstvo a rychtáře tří měst Pražských, kteří za minulé doby v nejednom ohledu záští lidu na sebe uvedli. Žádali za ochranu a zastání jak u Valdšteina, tak u Michny a Marradasa. Všude jim slíbeno, ale když Sasové spěšně k Praze se blížili, opustila oba troufalost, a přes to, že Michna a Marradas na svou poctivost slibovali vytrvati, nedostáli slovu, nýbrž v čas uklidili se v bezpečnost. —

O příchodu Sasů do Prahy.

Když již Sasové k branám města Prahy se blížili, vyskytla se Pražanům sporá naděje na pomoc, a to jednak od Marradasa, který z Tábora sliboval poslati vojenskou pomoc, jednak od Valdšteina, který se tvářil, jakoby s Arnimem vyjednávati chtěl.

Arnim postaviv se na Bílé hoře do bitevního šiku, poslal radám tří měst Pražských po listě, v němž oznamoval, že přichází, »ne aby toto království České k zkáze přivedl, nýbrž aby, jak svatá Římská říše, tak i toto království České v předešlý spůsob uvedeno a tudy veřejný pokoj spůsoben byl «

Pražané vyslali k němu poselství, které žádalo za příměří, než by vyjednávání s vévodou Fridlandským, jehož list Arnimovi doručili, skončeno bylo, ale darmo, a proto podali poslové Arnimovi články, pod kterými chtěli se vzdáti.

Články ty odevzdal Pražanům Michna, když se z Prahy strojil.

Arnim přijal články a na přímluvu hraběte Thurna, který posly pražské, setkav se s nimi před branou Strahovskou a vrátiv se s nimi, Arnimovi byl představil, zachovati byl slíbil.

Nežli se poslové s opsanými a na německo vyloženými články z města, kamž za tím účelem se byli odebrali, vrátili, bylo již vojsko saské na Pohořelci a Arnim přijav posly sedě na koni před samou branou odbyl tyto tím, že co nejdříve smlouvu sobě předloženou podepíše.

Tak dostala se Praha do rukou Sasův, aniž by věděla, jak s ní naloženo bude.

Arnim odkládal podpis, a když konečně i podepsal, učinil tak po nejedné změně a konečné rozhodnutí ponechal do příchodu kurfirstova.

Ovšem Praha brzy seznala, že i podepsaná smlouva nic nepomáhá, neboť nebyla zachovávána a Sasové vedli si v opanovaném městě jako v do bytém. Nevraždili sice a nepálili, ale týrali a loupil, do syté vůle.

Věc se nezměnila, ani když dne 20. listopadu 1631. přijel do Prahy sám kurfirst, ba bylo ještě hůř, neboť Pražanům bylo se starati o potřeby nenasytného, labužnického dvora kurfirstského.

Slyšme, co vše bylo dodávati na vydržování vzpomenutého dvora: Žádalo se, jak čteme v kronice Beckovského, aby Pražané každý týden do kuchyně kurfirstovy odvedli: 4 kusy vysoké zvěřiny, 6 srnců̊v, 24 koroptví, 30 divokých kachen, 4 bažanty, 6 kop ptákův, 7 polských volův, 18 skopcův, 6 krmných vepřův, 7 telat, 40 beránkův, všechno zabité i stažené a se všemi droby. Dále 2 centnýře špeku, 25 indianských kohoutův a slepic (krut), kopu krmných husí, půl kopy kapounův, dvě kopy slepic, 20 kop vajec, 2 centnýře štik, 6 centýřů kaprův, 2 centnýře vokounův a karasův, 7 kop naložených a uzených pstruhův, 36 konví drobných rybiček (mřínkův a j.), 1 tunu slanečkův, 4 soudky pryků̊v (nakládané čili marinirované mihule), 20 kop šneků, 6 centnýřů slaného másla, 6 centnýřů přepouštěného másla, 30 konví z čerstva soleného másla, 50 konvic smetany, 100 konvic mléka, 1 centnýř českého sýra, 2 centnýře jiného drobného sýra, $^1/_2$ centnýře hollandského sýra, 1 libru tlučeného šafránu, 10 liber tlučeného zázvoru, 8 liber tlučeného pepře, 2 libry celého pepře, 2 libry tlučených řebíčků, $^1/_4$ libry celých řebíčkův, $1^1/_2$ libry tlučené skořice, 6 lotů celé skořice, 2 libry muškátového květu, 4 loty muškátových kulek (oříšků), $^1/_2$ centnýře kanárového cukru (z cukrové třtiny kanárské v Přední Indii), $^1/_2$ centnýře sprostšího cukru, $^3/_4$ centnýře dortové mouky, 12 liber mandlí, 1 centnýř kaštanův, 12 liber velkých rozinek, 12 liber malých rozinek, 24 citronův, 20 pomerančův, 70 velikých limonův, 8 liber malých kaparů (kaprlat), 6 pinet olivek, 2 velké kusy perníku, 3 tucty velkých, 6 tuctů malých perníčkův, 12 liber prunellek (bez pecek sušené slívy), 12 liber datlí, 10 liber mandlí v skořepinách, 16 liber cizozemských ořechův, 16 liber fíkův, 16 liber svatojanského chleba, 4 libry čerstvých piňolův (?) 2 centnýře sušených švestek, 20 liber rejže, 10 liber norymberských krupek, 12 liber dřevěného oleje, 400 oplatek, 6 loket ručníkův, dále koryandru, anyzu, feniklu, hindlleifu (?), uribrunellu (?), karbaje (?), kandysaty (snad kandis), — 4 libry Barbares perníčkův (?), 4 libry manuskristi (?), 4 libry císařského chleba, 12 škatulek kdoulové letkvaře, 4 tucty malých marcipánův, 2 tucty velkých marcipánův — 4 centnýře suchých višní, 1 strych hrachu, $^1/_2$ korce jahel, korec ječných krupek, korec pšeničných krupek, centnýř loupaných sušených jablek, centýř loupaných sušených hrušek, $^1/_4$ centnýře kyselého zelí, dále hlávkového zelí, bílé řípy, mrkve, řetkve, cibule, modré i bílé kapusty, červené řípy, rozmariny, marianky, šalvěje, petržele a jiných zahradních věcí s dostatek — pěkných čerstvých jablek, hrušek, myšpulí a jiného ovoce, jak pro stůl tak do kuchyně k vaření rovněž dostatek.

Dále 3 vědra vinného octa, 6 věder pivního octa, 12 konvic růžového octa, čtyry věrtele soli, suchého dříví a milířského (dřevěného) uhlí jak pro kuchyni, tak pro topení rozličných pokojů dostatek.

Dále 4 sudy dobrého rýnského vína, 4 sudy dobrého českého vína, 14 sudův ječného piva, 28 věrtelů pšeničného piva, 14 korcův pěkné pšeničné mouky, 42 korce režné (žitné) mouky, kopu a 10 nočních svíček voskových, kopu a 40 panských svíček voskových, půldruhé kopy malých voskových fakul, jednu kopu smolnic, 4 centnýře lojových svíček, polovic velkých a polovic prostředních. —

K dlouhému tomuto výčtu netřeba poznámek, jeť výmluvným a zřetelným obrázkem své doby, ukazuje pak s jedné strany bezednou nenasytnost vyšších vrstev, s druhé strany bezohlednou zpupnost vůči zuboženému, na žebráckou hůl přivedenému městu, které bývalo někdy z nejpřednějších v Evropě a stálo jenom za Londýnem, Paříží, Madridem a Římem.

Než to nebylo celé břemeno, které se teď na bedra Pražanů svalilo, neboť bylo jim také opatřovati celé vojsko saské, a Arnim žádal na nich měsíčně k této potřebě málem 70 tisíc rýnských zlatých (350 tisíc korun).

A již tu byl dozorce nad dělostřelbou a opevňováním, Jan Melichar ze Švalbacha, a žádal, aby kurfirst na Pražanech vymohl postavení 12 set dělníků s motykami, lopatami, sekerami a kolečky, aby hradby města, ovšem velmi chatrné, opraveny býti mohly. Pražané ke všemu tomu pokrčili rameny ukazujíce ku svému ochuzení, ohlašovali, že tolik dáti a platiti nemohou.

Když pak dary od Pražanů slíbené naklonily jim ty vydřiduchy, že slíbili přimluviti se za ně u kurfirsta, tento zle rozhorlil na Pražany, »že mu nic k zalíbení učiniti nechtějí«.

Něčeho však přece Pražané dosáhli a to, že posádka pražská zmenšena a že místo peněz mohli vojsku dodávati potraviny.

Prvá z výhod těchto však brzy pominula, neboť vloženo brzy na to do města zase tolik vojska, že na jednotlivé domy již připadlo po celých četách, zato ulehčilo se jim s dvorem, neboť kurfirst dne 16. prosince 1631. Prahu zase opustil a do Drážďan se odebral.

O řádění Sasů po venkově.

Že celá krajina mezi Prahou a hranicemi saskými vojskem kurfirstským byla osazena, rozumí se samo sebou, než Sasové rozšířili se i po východních Čechách nebo až i Hradce Králové se zmocnili, ba najížděli až do okolí Jihlavy a Třebíče na Moravě.

Jak si všude vedli, sotva lze si představiti. Slyšme upřímné vylíčení útrap těch, jak podává je kronikář Slánský Daniel Vepřek ve svém Historickém kalendáři.

Připomenouti dlužno, že do Slaného přitáhli Sasové 14. listopadu 1631., a že jich v tomto nevelkém městě ležely tři pluky, dne 23. listopadu přitáhl čtvrtý a pak trousil se praporec po praporci.

Tak vypravuje jmenovaný kronikář: »Ve středu den sv. Šťastného (Felixe) dne 14. ledna 1632. přitáhlo do města Slaného okolo 80 osob soldatův kurfirstských komendirovaných z Budyně od pluku Eustachia Lezera pro obhájení města proti Chorvatům a lidu císařskému, oni však majíce lidi chrániti, je loupili, plundrovali, domy bořili a pálili. Nad tyto horších nebylo, neboť jistě mnozí, co v kvartýřích o sobě sami svědectví z úst svých dávali, ďáblem posedlí Němci, bohaprázdní Škavrlanti býti musili.

Hejtman jejich, Rudolt Rabiel, lidi náramně šacoval, od mnohých sousedův městských peníze bera, od mlynářův po dvou říšských (tolařích) na týden.

Kolář vůz udělati, kováři jej okovati musili.

V sobotu na den sv. Timothea (24. ledna) přitáhl druhý praporec soldatův pěších kurfirstských do města Slaného ze Žatce a náleželi nejvyššímu vachtmistru Vilému z Šenfeldu pod týž pluk Lezerovský. Ten Šenfeld dobře hospodařil v městě i jinde maje komando přes celou zimu, lidi ubohé trápil a obíral, co se mu líbilo, bral, na Smečně hodiny zámecké, v kostele positio (varhánky) a jiná instrumenta muzická, z Buštěhradu zvony, křtitelnici, svícny a jiné věci, na Kladně, Buštěhradě a jinde na kolika místech pánve z pivovarův, štěpy mladé a drahé ze zahrad panských okolních, též v městě ze sousedských i vinné révy a mnohé věci, které nemožno vyčísti a to všechno do Němec posílaje formany a sousedy dovozovati dal, ano i s tím vozův a koní tam nechati musili.« —

Že si Sasové i v jiných končinách se stejnou hrabivostí a neomaleností počínali, netřeba dále doličovati. —

Takými byli ti, v něž Český národ po cizích krajinách rozptýlený poslední naděje skládal, to byli ti spasitelé národa našeho, slovotržní lupiči a bezohlední trapitelové.

O návratě vystěhovalcův.

Již se stala zmínka o tom, že mnozí z vystěhovalců českých jako důstojníci vojenští táhli s vojskem saským do Čech, ještě více nalezalo se jich v průvodu samého kurfirsta, s nímž vrátili se zejmena oba náčelníci stavů českých a moravských strany pod obojí Václav Vilém z Roupova, někdy kancléř krále Bedřicha, a Ladislav Velen ze Žerotína, bývalý zemský hejtman moravský.

Poněvadž kurfirst prohlašoval, že míní království České v předešlý stav uvésti, a tudíž i stranu pod odojí obnoviti a svobody její a práva jí vrátiti, chystalo se i kněžstvo strany té hromadně k návratu do vlasti.

Samuel Martinius z Dražova, který byl za vyhnanství (r. 1627.) se stal farářem české obce v saském městě Perně (na Labi při hranicích českých), vydal listy k duchovenstvu pod obojí v Sasích i krajinách okolních, jimiž pozýval je k návratu, a sám také s prvým vojskem saským dal se na cestu do Prahy.

Hned v prvních dnech po příchodu Sasů do-

Prahy sešlo se tu i tolik duchovních pod obojí, že dne 18. listopadu (1631.) ujali se chrámu sv. Víta.

»Poprvé po desíti letech«, praví doktor Čelakovský ve svém pojednání »Návrat emigrace české roku 1631.«, »zavznělo z chrámu toho svobodně slovo české z úst evangelického kazatele, a valným zástupům lidu českého opět po husitsku smělo býti přisluhováno kalichem. Přemnozí z lidu, měšťanstva i stavů vyšší h, kteří během času musili přestoupiti k papeženství, účastnili se odbývaných tam po tři dni shromáždění a hojně již tehdy přihlašovali se k staré víře. Veliká byla horlivosť evangelických kazatelů, veliká náboženská zanícenost a vroucnost ostatních emigrantův (vystěhovalcův), avšak nemenší bylo pohoršení, jež jejich shromažďování na hradě spůsobovalo u několika kanovníků kostela pražského, a kteří tam v okolí sídlili.

Jakmile volenec (kurfirst) Saský v Praze se usídlil, dostavili se k němu těžce si stěžujíce na jednání evangelických kněží.

Netrvalo dlouho, a z tajné rady saské vyšel po vůli kanovníků mandát, v němž se pod pokutou skutečného trestání evangelickým duchovním nařizovalo, aby ihned opustili chrám sv. Víta a neopovažovali se více rušiti výkonů katolických bohoslužeb.«

Thurn, který všude hleděl k tomu, aby uznáván byl za plnomocného kommissaře krále švédského, zle nesl rozhodnutí toto a nemoha se mu opříti, uvedl kněze pod obojí do fary při chrámě Týnském, který povždy považován za první chrám církve pod obojí.

Farářem týnským strany pod jednou byl té doby Jan Čechiades.

I poslali přední ze strany pod obojí k primatoru staroměstskému Františkovi Kortesiovi, aby jim vydány byly klíče od chrámu toho, ale primator odepřel a žádal, aby mu bylu kázán rozkaz kurfirsta saského, povolnějšími však byli radní Jan Petráček a Ondřej Leinhoz, kteří žádané klíče vydali a to hraběti Thurnovi, načež do Týna uveden za faráře a administratora shora jmenovaný Samuel Martin z Dražova.

Na neděli dne 30. listopadu (1631.) ustanovena významná ovšem truchlivá slavnost snětí lebek, v osudný den 21. června 1621. na rynku Staroměstském popravených náčelníků národa Českého a pochování lebek těch v chrámě Týnském.

»V neděli ráno,« jsou slova Čelakovského, »zvěstoval hlahol zvonů týnských Pražanům Starého města, že v hlavním jejich chrámě smuteční slavností oslaven bude návrat vystěhovalců českých do vlasti.

Šestašedesáte duchovních evangelických kráčelo tu v řadách přes Staroměstské náměstí do kostela Týnského a přišedše tam padli na kolena před oltářem u velikém pohnutí mysli. S nimi všichni v Praze přítomní evangelíci odebrali se v průvodu do chrámu, a lid obecný sbíhaje se ze všech stran houfně je následoval.

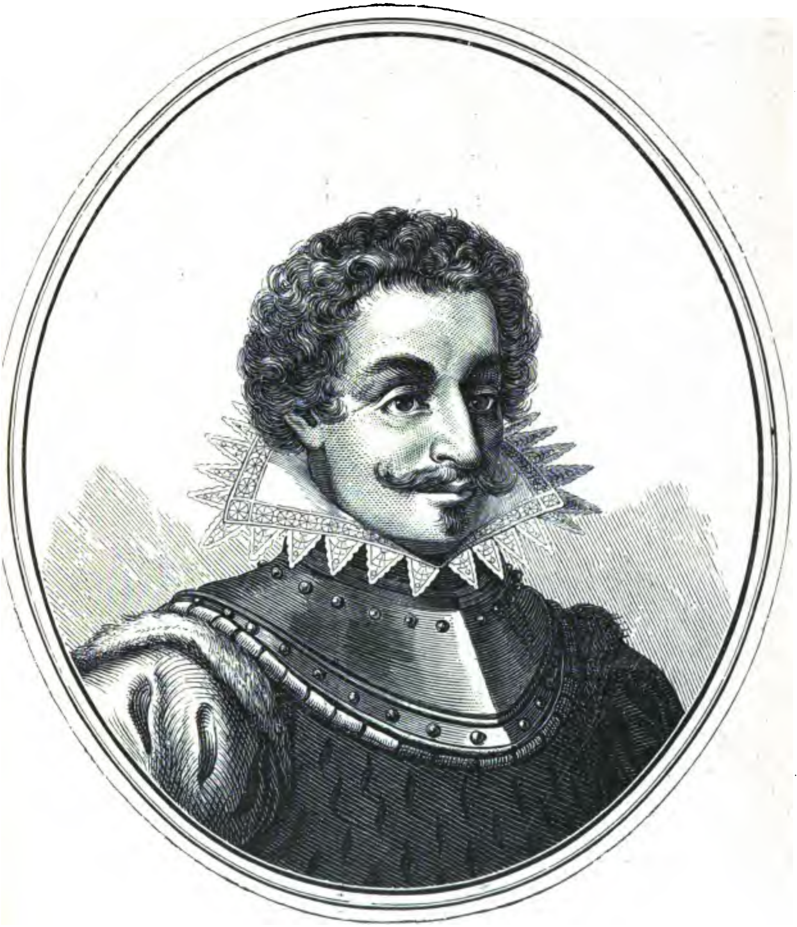

Don Baltasar Marradas.

I naplněny jsou prostory chrámové tou měrou, že prý dle českého přísloví ani jablko na zem propadnouti nemohlo.

Po některých nábožných písních českých vystoupil na kazatelnu Mistr Samuel Martin z Dražova, muž vysoce učený a nadšený horlitel pro učení Lutherovo, a hlasem mocným promluvil k přítomným zástupcům, velebě Boha za dobrodiní, kteréž prokázal usouženému lidu českému. Ku konci kázání oznámil shromážděnému lidu, že po polednách vykonán bude pohřeb všech mučedníků, kteří 21. června 1621. na Staroměstském náměstí rukou katovou zahynuli a jejichžto hlavy po popravě v železných krabuších po obou stranách mostské věže vystaveny byly na postrach přemoženému obyvatelstvu českému.

Po poledni shromáždili se převalní zástupcové lidu ze všech měst Pražských kolem věže, jež naproti klášteru Křižovníkův na mostě Karlově stojí. aby účastni byli smutečné slavnosti, jež dojemností a velkolepostí svou uchvátila odpadlé i vrtkavé jejich mysli, a obrazem umučených předkův, aby posilnili se k dalšímu boji.

Není zajisté v dějinách nikde toho příkladu, aby spůsobem tak dojímavým a úchvatným v kterémkoli národě byla oslavena památka mužův, kteří za přesvědčení své hrdině zemřeli, jak téhož dne v městech Pražských se bylo stalo velebnou tryznou (slavností pohřební), kteráž prokázána ctihodnému prachu posledních Staročechův, Výjevy, kteréž při snímání jedenácti hlav mučeníkův českých se udály, upomínají nás mohutnou tragikou svou na nejvelebnější výjevy starověké. Bylit přítomni truchlivému divadlu synové, vnukové i jiní příbuzní českých direktorův, kteří hlavy otcův svých vlastníma rukama s věže sňali, do připravených truhlic uložili a napotom v chrámě týnském pochovali. —

Tak učinili Pavel i Alexandr Kaplířové ze Sulevic svému dědu Kašparu a tak Tobiáš Stefek z Koloděj, lékař proslulý, svému otci stejného jména. —

Potom všech jedenácte krabic do společné rakve uloženo, a ta přikryta jest černým hedvábným rouchem, do něhož byl vetkán stříbrohlavový kříž.

Kazatelé evangeličtí vyzdvihli na máry posvátné prachy, aby je zanesli do mohyly národa Českého do chrámu týnského. Za hlučného zvonění hran ubíral se průvod ulicemi Starého města. V předu nesen cínový kříž, za nímž duchovenstvo s rakví kráčelo, a dále veliké množství z panstva, rytířstva i ostatního lidu následovalo, zpívajíc píseň bratrskou: »Křesťané pravdy boží praví milovníci.«

Když došel průvod do chrámu týnského, vyneseny jsou krabice s hlavami na lešení smutečné, před oltářem připravené, a mistr Samuel z Dražova počal pohřební řeč svou slovy písma: »Tito jsou, kteříž obmyli roucha svá v krvi beránka.«

Kázání jeho přítomné množství uchvátilo k hlasitému pláči. V řeči své přednášel chvalitebné činy, zásluhy i ctnosti jednoho každého, jehož hlava spočívala na katafalku, dojemnými slovy líčil utpení všech a na konec vyhlásil všechny, kdož na popravišti staroměstském rukou katovou život dokonali, za mučeníky národa a církve české.

Po skončeném kázání svěřeno bylo několika důvěry hodným mužům pochování zetlelých kostí, i nařízeno, aby pohřbeny byly hlavy ty na takovém místě, o němž by žádný katolík dověděti se nemohl.«

O osudě ostatkův těchto třeba připomenouti, že odpočívaly v pokoji až do roku 1766., toho roku však při kopání základů pro nový oltář uhodilo se náhodou na rakev, ve které ony lebky se nalezaly, i byly dle zprávy piaristy Schallera, místopisce českého, z chrámu odstraněny, co však s nimi se stalo, nevíme. —

O pokuse obnovení starého řádu zemského.

Vracející se vystěhovalci spolehli na slovo kurfirsta Saského, že míní uvésti království České v *předešlý* stav a proto jakožto jediní zástupcové bývalých *tří* stavů strany podobojí jali se hned po návratu ve skutek uváděti nejprve majestát Rudolfův.

K tomu cíli vyvolili ze sebe výbor jako byli někdy direktorové, ač nelze s jistotou vyjmenovati osob, které málo závidění hodným úřadem tímto poctěny byly, předsedou pak jejich byl nejspíše jediný z panského stavu, který v onom prvém sboru direktorském zasedal a rovněž náčelníkem jeho byl, totiž Václav Vilém z Roupova.

Vedle něho zasedl ve sboru tom i jediný žijící a přítomný někdejší direktor stavu městského Václav Písecký z Kranichfeldu.

Na prvním místě měla obnovena býti zase konsistoř podobojí a stará akademie Karlova.

Proti tomuto záměru učinili odpor jak zbylí tu kanovníci svatovítští, tak rady měst Pražských a žádali dne 5. prosince 1631. kurfirsta Saského za ochranu v tom.

Ke kurfirstovi byli se žádostí však za pomoc a ochranu obrátili i stavové podobojí a kurfirst — neodpověděl těm ani těm, vůbec ukazoval se všude ramenářem, se strany jedné tvářil se býti podporovatelem a ochrancem víry podobojí, se strany druhé hleděl, aby nestalo se nic, co by císaři bylo proti mysli a proto katolíkům na plano sliboval, souvěrcům pak svým na plano hrozil anebo prostě mlčel a neviděl.

Stavové podobojí přistoupili tudíž ku vyzdvižení konsistoře podobojí při chrámě panny Marie před Týnem.

Volba stala se dne 8. prosince 1631. a za administratora prohlášen Samuel Martinius z Dražova, za přísedící pak Jan Rosacius, bývalý farář u sv. Mikuláše v Menším městě Pražském, Adam Klement, bývalý farář u sv. Václava na Novém městě, Jan

Hertvicius, bývalý farář u sv. Štěpána a Apolinaříše, Mistr Pavel Krupius a Štěpán Olomučanský.

Konsistoř jala se ihned dosazovati kněžstvo k farám, zejména v těch krajinách, kde Sasové leželi, totiž mezi Prahou a hranicemi saskými.

Brzy na to konsistoř a stavové ujali se akademie Karlovy.

Administrator, o němž v krátké době šla řeč, že si vede příliš mocně, skvostně, nádherně a pyšně, stál nemálo o to, aby akademii tu, zejmena důchody její a statky, do rukou dostal a proto méně o to se staral, aby učení to řádnými učiteli opatřeno bylo, spíše aby volen byl probošt, který by jmenované jmění spravoval, ač z toho zrazováno bylo.

Administrator svolal schůzi, k níž schválně nepozval těch, kdož radili k pořízení řádného sboru professorského a dal se tu sám zvoliti za probošta, načež ihned majetku kollejního se ujal.

Ovšem upraveny i učebny, načež do 200 mladíků všech stavů se přihlásilo za členy učení Karlova.

Horlivost administratorova brzy však jinam se obrátila.

V díle doktora Antonína Rezka, nazvaném »Dějiny saského vpádu do Čech,« takto čteme: »Sluší-li ceniti odhodlanost a houževnatou vytrvalost Martiniovu při všech těchto věcech, nesmí zapomínati se na osobní jeho chování, kterým dojem skutků svých valně kazil, neboť administrator a probošt, jakmile se ujal důchodův akademie, držel otevřenou tabuli, měl dobrou mysl každý den, stříbrná flaše před ním vždycky stála a za ním při stolici lautenista. Sám pak po Praze v krytém voze se projížděl, ve všem sobě velebně veda a již i kněžím nepřístupný býti počínaje.«

Brzy došlo zase na jezuity. Poněvadž bylo podezření, že jsou ve srozumění s vojskem císařským k Praze táhnoucím, nařízeno jim dne 26. prosince 1631., aby ještě týž den Prahu opustili a pod ztrátou hrdla se tam nevraceli.

Jezuité odstěhovali se tudíž k sv. Mikuláši v Menším Městě Pražském a dne následujícího odešli v průvodě vojenském z Prahy. Do kolleje jejich u sv. Klementa přestěhovali se Nejmenší bratří sv. Františka, čili Pauláni od sv. Salvatora, kterýžto kostel vrácen zase německým protestantům.

Počátkem roku 1632. za nepřítomnosti kurfirstovy pokračovala strana pod obojí rychleji v nabývání chrámů.

Dne 1. února (1632.) odňat katolíkům přední chrám novoměstský u sv. Jindřicha a farářem tam učiněn přísedící konsistorní Mistr Pavel Krupius a šest dní na to odňat jim i přední chrám malostranský u sv. Mikuláše a dosazen k němu Jan Rozacius, hned pak na to vrácen německým protestantům jejich někdejší kostel malostranský, přezvaný od katolíkův »u panny Marie vítězné.«

Tím spůsobem zmocnili se stavové pod obojí celkem 24 chrámů pražských.

Když stavové pod obojí dále postoupiti chtěli, tak aby správy zemské ujati se mohli a osadíce úřady zemské i důchody zemské a desky i soudy spravovati mohli a směli, narazili na tuhý odpor kurfirsta Saského, který nedopustil ničeho, co by císaři dalo příčinu, aby proti němu vystoupil s takovou přísností jako proti Zimnímu králi.

Poněvadž Švédský král k jiným účelům předem směřoval a věci české plně v ruku vrtkavého kurfirsta Saského nechával, nebylo naděje, že by stavové pod obojí jaký převrat stávajících poměrů provésti mohli a tak slavený vpád saský vyšel na licho a jen ku zhoubě a poplenění země České již tak až bohpomozi zhubené.

O posledním zápase náboženském v Čechách

Při podivném tom jednání kurfirstově není divu, že mezi stranou pod jednou a pod obojí povstal zápas, neboť strany ty brzy seznaly, že záležitosti své musí vyříditi samy mezi sebou.

Proti horlivým kázáním Samuele Martinia vystal kvardian kapucínský pater Alexius, který usadiv se v klášteře u sv. Tomáše v Menším Městě Pražském hájil na kázáních svých zase věrouku katolickou. On i vyzval několikrát Martinia, aby s ním podnikl hádku o víru, ale Martinius tak neučinil, buď že si netroufal, nebo považoval hádku takovou za zbytečnou a bezvýslednou, poněvadž obyčejně obě strany připisují si vítězství.

Nejvyšší velitel saský, vystěhovalý Rakušák Vavřinec Hofkirch vedl si jako jeho pán. Dopustil pateru Alexiovi, aby o pašijových dnech uspořádal hlučný průvod mrskačů, kajicníků, kteří sami se mrskali, obřadů však dle řádu katolického vykonati nepovolil a přímo zakázal.

Nic proti tomu nenamítal, že katolíci na vzdor obnovené akademii Karlově založili si dvě gymnasia, a sice jedno u sv. Jiljí na Starém městě, druhé v Menším městě, z druhé strany však provedl čin jímž katolíky v nejvyšší míře urazil a pobouřil. Dva rytmistři saští, Němec Jan Donner a Čech Oldřich z Řičan, jejž Beckovský blíže označuje názviskem Hrbatý, vypravili se s jízdou saskou do Staré Boleslavi, kde vydrancovali domy i kostely, s kterýchžto posledních odnesli i krev, vlasy a střevíc sv. Václava, rukavice sv. Vojtěcha, trn z koruny Kristovy a především starodávný kovový obraz panny Marie, který tu v Boleslavi u veliké úctě byl.

Když se s lupem do Prahy navrátili, odevzdal Hofkirch přinesené věci kostelní do chrámu salvatorského, obraz pak marianský pověsil ve svém pokoji.

Poněvadž se rozhlásilo, že obraz marianský od andělů zpět do Boleslavi byl přenesen, rozlítil se Hofkirch a poručil dne 29. března 1632. na rynku Staroměstském proti svému obydlí postaviti dvě stolice, o kterých Beckovský dokládá, že byly staré a polámané. Na jednu postaven zmíněný obraz, na druhou položena pečetí opatřená listina, v níž se doličovalo, proč se to vše činí. Kolem stolic spůsobeno z pik a mušketů zábradlí a k tomu postavena stráž.

Hned pak na to postavena proti ohradě té nová šibenice a popravní kolo, na šibenici pak pověšen jakýs tesařský tovaryš, byv obviněn, že od vojska císařského do Prahy a zase zpět psaní donášel.

Nastala obecná nevole, neboť ani Čechům pod obojí nebylo vhod hrubé jednání Hofkirchovo, a což teprve když přichvátala paní Alžběta z Plavna, rozená Kořenská z Terešova a proniknuvši strážemi saskými padla před obrazem na kolena a zvolala:

»Rodičko boží, panno nejsvětější, neprodlívej se mstíti nad svými nepřáteli!«

Paní pevně za to měla, že za čin svůj smrti nebo potupnému trestu vydána bude, než stráže pustili ji beze vší závady.

Hrubý čin světoběžníka Hofkircha neprospěl nikomu.

O povolání Valdšteina k vrchnímu velitelství.

Shora vzpomenutou bitvou u Breitenfelda otevřena králi Švédskému cesta do střední Evropy, když pak v dubnu 1632. poražen Tilly od Gustava Adolfa v bitvě na řece Lechu v poledních Němcích a na rány v bitvě té obdržené zemřel, byla strana katolická bez obrany.

V této tísni obrátil se císař k Valdšteinovi, který byl již ve vyjednávání s králem Švédským i s kurfirstem Saským povážlivě na stranu jejich se naklonil.

Valdštein neodpíral, ale protahoval jednání, aby uvedl císaře do tísně a vynutil na něm podmínky, kterých by za jiných poměrů nikdy dosáhnouti nemohl.

Albrecht z Valdšteina k vyzvání císařovu odebral se do Znojma, aby byl blíže, a tu uzavřena smlouva s ním, o jejímž však obsahu nelze nic jistého říci, neboť prvopis listiny té není znám. Pouze dle pozdějších poměrův a nářažek zdá se, že si Valdštein vymínil vrchní neomezené velitelství nad vojskem, čili aby byl generalissimem, tak že nebyl ani vázán uposlechnouti rozkazů samého císaře, dále zdá se, že slíbena mu zvláštní odměna, totiž hodnost kurfirstská v říši Německé, za krajiny pak Meklenburské, jichž byl v předešlé válce dobyl, a které mu císařem darovány, Gustavem Adolfem však zase mu odňaty byly, mělo mu ihned teď postoupeno býti knížectví Hlohovské ve Slezích, ač tomu nejvyšší kancléř — byl jím po smrti Zděnka z Lobkovic (†1626.) Vilém Slavata z Chlumu — odpíral, tvrdě, že země ta od koruny České odcizena býti nemá.

I dluhy, váznoucí na statcích Valdšteinových — 400.000 zlatých (2 miliony korun) — vzala na sebe královská komora česká.

Sotva že smlouva zhruba byla uzavřena a Valdštein u Znojma na verbířské bubny udeřiti dal, hrnulo se k němu mužstvo se všech stran, z největší části někdejší jeho vojáci, tak že v brzce měl pohromadě slušné vojsko v počtu asi 60 tisíc hlav.

Valdštein dobře platil a zásob z vévodství svého dal dovézti tolik, že nedostatku nebylo se co báti.

Však i o dobré důstojníky bylo postaráno, a jmena jako Jan Aldringen, Matěj Gallas, Filip z Mansfelda, Egon kníže z Fürstenberka, Jan Filip hrabě Kratz, Jan hrabě Merode, Adam z Traunu, Kristian Ilov, Rudolf hrabě Kolloredo, Jindřich Holk, Hanuš Breuner, Hanuš Oldřich Šafgotš, Rudolf Morzin, Eberhard Manteuffel, Vespasian Paar, Jakub But'er bylo brzy slyšeti ve zprávách z válečného tažení Valdšteinova.

Kdežto v březnu roku 1632. stálo v Čechách 27 pluků pěchoty o 244 setninách vojska Valdšteinova, bylo vojsko saské ve stavu k neuvěření bídném.

Zásob nebylo, vojáci byli bosi a otrháni a mřeli skoro hlady, neboť v krajinách vymořených a vydrancovaných nebylo již ani co uloupiti..

Ve vojště počal zuřiti mor do té míry, že v Praze z jedné setniny čili asi ze 170 mužů zbylo devět, z jiné sedm mužů, ba jedna vyhynula docela.

Dne 14. února (1632.) zemřel v Praze i jeden z vrchních velitelů Hanuš Jiří hrabě ze Solmsu a zbylý druhý velitel, shora jmenovaný Vavřinec z Hofkirchu, psal kurfirstovi, »že by raději v Míšni krávy a ovce pásl, než byl v Praze velitelem saské posádky «

Byl brzo vysvobozen a nesl si do Sas slušnou výsluhu 100 tisíc tolarů, které na nebohých Pražanech vyssál a vynutil.

O vypuzení Sasů z Prahy.

Z toho, co řečeno bylo o vojsku Valdšteinovu, zřejmo, že vojsko to se Sasy valného zaměstnání nemělo.

Valdštein s vojskem svým táhl proti Sasům asi touže cestou, jako kdysi vévoda Maxmilian s Buquoyem proti Čechům. Vytáhnuv dne 23. dubna ze Znojma, bral se přes Jindřichův Hradec k Táboru, chtěje pak nejspíše Sasy odříznouti od jejich domova, uhnul se z Tábora na západ a přes Vltavský Týn, Písek, Blatnou, Plzeň přitáhl dne 15. května asi s polovicí vojska svého k Rakovníku.

Valdštein byl by rád uzavřel s kurfirstem mír, a proto jednal posel jeho s Arnimem (16. května) v Teplici. Jednání nevedlo k cíli, proto Valdštein povolal nových 20 tisíc mužů a posunul vojsko k Slanému a Smečnu, sám pak sešel se dne 22. května 1632. s Arnimem v Rakovníce, aby znova o mír jednal.

Sestaviv podmínky míru vyžádal si do tří dnů odpověď. Kurfirst Saský obávaje se bez krále Švédského uzavříti mír, hleděl vybaviti aspoň posádku pražskou, a proto Arnim, který s větší poněkud brannou mocí v Litoměřicích ležel, vytáhl k Roudnici, aby se po případě s posádkou pražskou spojil a tak ze zajetí, které jí hrozilo, vybavil.

Nařídil Hofkirchovi, aby ihned z Prahy vytrhl a k Roudnici spěchal, což tento s radostí učinil a vzav mimo jiné s sebou i vzpomenutý Marianský obraz, za nějž hojné výkupné očekával, přirazil dne 24. května k Arnimovi.

Všakť měl vrchovatý čas.

Valdštein zvěděv o zámyslu Arnimovu, spěchal rovněž ku Praze a stál téhož dne 24. května na Bílé hoře, chystaje se hned k útoku na Prahu.

Vyslal trubače a dal jím vyzvati zbylé Sasy ku vzdání, ti však odpověděli, že budou se brániti do posledního muže. Když však Valdštein jednak střelbou, jednak pomocí kapucínů hradeb petřínských se zmocnil a před hradem se postavil, vzdala se posádka saská a propuštěna po složení střelné zbraně za ostatním vojskem.

Veliký strach padl nyní na vrátivší se vystěhovalce a kněžstvo podobojí.

Mnozí vidouce nezdar vpádu saského opustili již dříve vlast. Tak Václav Vilém z Roupova odešel hned s kurfirstem, veliká část jich odešla s Hofkirchem, zejména Jan Rozarius, mnoho však jich zůstalo v městě, a to předem sám administrator s většinou pražských farářů strany pod obojí.

Tito s hojným počtem lidu obecného zavřeli se v chrámě salvatorském, čekajíce s úzkostí, co se s nimi díti bude. Nábožným zpěvem a modlitbou povzbuzovali se k stálosti. Nebyli dlouho v nejistotě.

Před chrám přihnal se zástup studentů z kolleje Klementinské s jiným lidem a počali bušiti na dveře, vyzývajíce administratora, aby vydal klíče od chrámu Týnského.

I otevřeno konečně, a tu vrhli se někteří jsouce holemi a šavlemi ozbrojeni zejména na některé kněze a zle je sbili.

Konečně ohlášeno, že kněží jsou vězni arcibiskupovými a že mají vězením opatřeni býti na radnici Staroměstské, což se také stalo. Rovněž zajati a na radnici přivedeni i ti, kdož se byli po městě ukryli.

Zajatí vesměs nadáli se smrti nebo krutých trestův, ale stalo se jinak.

Valdštein, ač byl katolík a od počátku náboženského toho hnutí ve službách císařských, nebyl nikdy přepjatým horlivcem a proto i teď dal si 21. května (1632). svésti veškeré kněžstvo pod obojí do jedné síně radniční, ohlásil jim, že dle plnomocenství císařského udílí všem svobodu, ovšem s podmínkou, že do večera Prahu opustí, při čemž měli užiti i ochrany vojska Valdšteinova.

I ta krátká lhůta byla k prospěchu vypovězených, neboť v tak krátkém čase nemohlo nic podniknuto býti, čím by výrok Valdšteinův zmařen býti mohl

Kněží děkovali vévodovi a honem chystali se na cestu. S večerem průvod asi padesáti kněží s rodinami táhl přes most a Hradčany k Strahovské bráně provázen j a úštěpky i hrozbami strany vítězné.

Aby tohoto týrání dříve je zbavil, poslal jim císařský zbrojmistr Matěj hrabě Gallas veliký vůz o šesti koních, aby si naň naložili svůj majetek, který na bedrách svých vlekli.

Průvod valdšteinských vojáků chránil je až do Velvar, tam pak vyslal jim Arnim saské vojáky na ochranu, tak že bez pohromy a oloupení dostali se konečně za hranice.

Že toto jednání Valdšteinovo vůči kněžstvu pod obojí mnohým nebylo vhod, rozumí se samo sebou, však padl strach i na konšelstvo pražské, jemuž vytýkáno, že k Sasům mělo se ochotně, jak jim Michna při prvém setkání vyčetl, ale hned upokojil je zase tím, že vévoda Fridlandský se za ně již přimluvil.

Za to měli nyní Pražané jeviti ochotnost k vojsku císařskému, a hned žádáno, aby opatřili 180 sudů vína a zavázali se k dávce 32 tisíc dvouliberních chlebů, a to na čtyry dny, k tomu po 40 sudech piva denně a masa dle potřeby.

Dobytka hovězího bylo tou dobou v celé Praze 25 kusů, ty tedy odvedeny, jak ostatní zásoby v městě vyhladovělém a vyhubeném sehnány, nelze se ani domysliti. Praha ukončila hroznou dobu osazení saského processím na poděkování Bohu za osvobození od těchto — dobrodinců!

Jako z Prahy vypuzeni Sasové rychle i z ostatních Čech. Arnim opustil 5. června Litoměřice a po dvou dnech ustoupil až do Sas, v rukou kurfirstových zbyl skoro již jen Cheb, ale do konce června nebylo

Sasů v Čechách, a Valdštein sešel se dne 1. července 1632. v Chebu s úhlavním svým nepřítelem, vévodou a kurfirstem Bavorským Maxmilianem.

Setkali se s úsměvem, snad smáli se obapolné přetvářce.

Matěj Jindřich hrabě z Thurnu psal králi Gustavu Adolfovi: »Petře, zastrč meč do pochvy, neboť takovýto boj je bezcenný.« —

O nových konfiskacích.

Náklad, který Valdštein učinil na vojsko ve prospěch císařův bojující, byl značný; aby mu ulehčeno bylo, nařídil císař, aby zabavování jmění, pokud znova v Čechách podniknuto býti mělo, dálo se ku prospěchu vévody Fridlandského.

Sám Valdštein sestavil kommissí konfiskační jejímž předsedou byl Sezima, hrabě z Vrtby, a členem mezi jinými i Benjamin Fruvein z Podolí, někdejší tajemník vlády direktorské, a před tuto kommissí patentem ze dne 17. ledna 1633. dle shora jmenovaného spisu Bílkova obesláni »všichni emigranti a exulanti čeští stavu panského, rytířského a městského, kteří při vpádu kurfirsta Saského do království Českého s lidem jeho nepřátelským do země vpadli, s nepřítelem se spojili a stovaryšili, ochrany a všelijaké podpory při armádě nepřátelské skutečně užívali, mnozí z nich za stavy království Českého se vydávali, zapověděné schůzky držívali, stavy a poddané císaři věrné znepokojovali a rozpakovali, proti císařské milosti jim předešle udělené nových účinkův zlých se dopouštěli a jakožto domnělí stavové desk zemských a jiných expedicí ujímati se opovážili; též v zámky, tvrze, města, městečka, domy i jiné grunty, na onen čas na císaře v pokutě připadlé a potom jiným obyvatelům království Českého prodané, toliké v statky duchovní a klášterské i v jiné mnohé, jako i v ty jim na onen čas vlastně náležející, potom pak od nich prodané aneb jiným zadané, mocně se uvázali, proti císaři se pozdvihovali, v zemi roztržitost a bouřku tropili; ty statky, kterých jsou se tak ujali, sšumovali a splundrovali, obilí, vína a jiné věci pryč ven ze země vyvážeti dali; osob předešle odpravených hlavy, na věži mostské vystavené, dolů snímali a mnozí i potom při nepříteli v službách vojenských zůstávali. —«

Tím spůsobem odsouzeno kommissí touto 335 osob a sice 16 stavu panského, 128 stavu rytířského, 152 měšťané pražští a 39 měšťanů z Litoměřic a z jiných měst královských a dobralo se tak, co se ještě dobrati dalo v ceně více než tří milionů zlatých rýnských (15 mil. korun), ovšem nikoliv ve prospěch Valdšteinův. Nežli totiž kommissí konfiskační práce své ukončila, zastihl osud vévodu Fridlandského tím, čím trestal jiné, tak že statky tyto zároveň s ohromným jměním jeho vlastním propadly zase konfiskaci, jak na svém místě šíře bude vylíčeno. —

O tažení Valdšteinově proti králi Švédskému.

Po vzpomenutém sjezdu Valdšteinově s vévodou Maxmilianem obráceno vojsko císařské i bavorské proti králi Švédskému, který se byl v ten čas usadil s vojskem svým v městě Norymberce a dobře se tam opatřil.

Více nežli 300 děl hájilo města, které samo k obraně postavilo 24 praporce mužstva.

Valdštein přitáhnuv před město položil se na blízku v ohromném táboře, který na půldruhé míle měl v objemu, tak že dobře do 80 tisíc mužů v něm usaditi mohl.

Déle dvou měsíců pozorovali se teď dva největší vojevůdcové své doby, nedůvěřujíce si učiniti útoku.

Když však opatřovati a dovážeti potraviny čím dále stávalo se obtížnějším a za parného léta mezi lidstvem hustě stěsnaným mor vypukl, odhodlal se Gustav Adolf dne 3. září 1632. k útoku na pevný tábor Valdšteinův.

Nastal zuřivý boj, který trval deset hodin. Pod Valdšteinem i předním vůdcem nepřátelským, vévodou Výmarským, kůň zabit, králi Švédskému kule dělová odrazila podpatek.

Švédům pobito do čtyř tisíc mužů, mezi nimiž i mladší Thurn, raněn zlopověstný později Banner a zajat Linhart Torstenson. Valdštein a vévoda Bavorský ztratili asi 2000 mužů, mezi nimi i některé přední důstojníky.

Gustav Adolf vida nezbytí upustil od dalšího útoku a chtěje vylákati za sebou Valdšteina na místo příhodnější, vtrhl (18. září 1632.) do území bavorského, pevně doufaje, že Valdštein nedopustí pleniti země spojence svého a Švédy pronásledovati bude. Ale Valdštein nedbaje vévody Bavorského obrátil se právě ve stranu opačnou, na půlnoc, maje v úmyslu nejprvé kurfirsta Saského zkrušiti a od krále Švédského odvrátiti.

General Gallas vyslán hned do území saského, a toto hrozně spustošeno. Valdštein následoval s celým vojskem se zádavami rovněž hroznými, poněvadž pak vojsko saské nikdež s prospěchem se mu vstříc postaviti nemohlo, zmocnil se Valdštein v krátkosti celé skoro země kurfirstovy a usadil se v Lipsku.

Do půlnočních krajin vyslal s jízdou Valdštein generala Bohumíra Jindřicha z Pappenheima.

A zase musil se Gustav Adolf, který i vpád do Rakous zamýšlel, podříditi záměru Valdšteinovu a obrátiti se za ním do Sas, jak úpěnlivě žádal kurfirst Jan Jiří.

Táhl velmi spěšně, aby mohl Valdšteina co možno nepřipraveného zastihnouti, ale ani to se mu nepodařilo, a Valdštein dověděv se, že nepřítel se blíží, povolal rychle i Pappenheima zpět a chystal se k rozhodnému boji.

Pappenheim dorazil dne 16. listopadu k vojsku Valdšteinovi právě, když počala osudná bitva u Lützena.

Pamětihodným, světodějným zápasem velikých těch dvou válečníků rozhodnuto nemálo i v osudech vlasti naší.

Zuřivý boj klonil se brzo ve prospěch Švédův a jeden z předních vůdců Valdšteinových, právě vzpomenutý hrabě Pappenheim, sotva že na bojišti se objevil, smrtelně raněn; došlo však i na krále Švédského.

Ten odváživ se pro krátkozrakost svou tuze k vojsku Valdšteinovu, raněn do levé ruky hrubou kulí, tak že rámě nejen prostřeleno, ale zle roztřepeno bylo, až krále pro bolest a krvácení mrákoty napadaly.

Nemoha se již s jistotou držeti na koni, obrátil se k přítomnému Františku Albrechtovi, knížeti Sasolauenburskému se slovy: »Bratře, já jsem již svůj díl dostal, vy pak živobytí své, jak nejlépe můžete, hleďte zachovati a mne pak stranou k převázání doveďte.»

Kníže vzal krále před sebe na koně, neboť i kůň Gustava Adolfa byl raněn. Zatím přicválala četa jízdy Valdšteinské a pronásledovala knížete střelbou, jeden pak z jezdců přiložil pušku svou k hlavě Františka Albrechta. Kníže odrazil sice hlaveň útočníkovu a ušel nebezpečí, ale král mezi tím střelen znovu do hlavy a do prsou, tak že v náručí knížete skonal.

František Albrecht vida, že král mrtev, spustil jej na zem a sám šťastně vyvázl.

Švédové vedeni jsouce teď Bernardem, vévodou Výmarským, se zuřivou zběsilostí vrhli se v boj a brzo šik Valdšteinův — Valdštein sám byl, ovšem jen lehce, raněn — počal se kolísati, až i jednotlivé sbory daly se na útěk směrem k Lipsku.

Tím byv donucen dal Valdštein rozkaz k ústupu.

Ztráty obou stran byly značné; Švédové utrpěli ovšem ztrátu největší, ztrativše svého výborného krále, kterážto ztráta těžce zasáhla i celou stranu protestantskou v Němcích, neboť král ten byl veškerou její nadějí.

Valdštein želel hlavně smrti Pappenheimovy. Tělo slovutného válečníka toho přivezeno do Prahy a tu 28. února 1633 pochováno v chrámě kláštera Strahovského.

Závěrem bitvy této byly přísné tresty, jimiž stihl Valdštein ty, kdož viněni byli z nezdaru boje u Lützena.

Mnozí z důstojníků po návratě Valdšteinově do Čech a do Prahy vzati u vězení a konečně dne 14. února 1633. na lešení před radnicí Staroměstskou popraveni, 15 sťato a dva oběšeni.

Mezi popravenými byl i podplukovník Albrecht z Hofkirchu, vlastní bratr shora jmenovaného Vavřince Hofkircha.

Jména padesáti důstojníků, kteří tušíce, co jim hrozí, v čas útěkem se spasili, přibita na šibenici na rynku stojící.

O pádu Valdšteinově.

Smrtí bohatýrského krále Švédského nastal ve válce nový obrat. Protestanté němečtí přišli o svého ochrance a vystěhovalci čeští o poslední svou naději.

Císař i strana katolická jásali, neboť byli zbaveni hrozného nepřítele, ale vlastní původce obratu tohoto neokusil ovoce činu svého, ba stihl ho trudnější osud než jeho soupeře, neboť ten klesl na poli cti a slávy, kdežto Valdštein podlehl rukoum úkladným.

Smrtí Gustava Adolfa neučiněn konec válčení švédskému. V čelo vojska postavil se německý kníže, vzpomenutý již Bernard Výmarský, a švédský velitel, Gustav hrabě Horn, kteří přenesli válku do území bavorského.

Pod záštitou těchto provedeno také vrácení aspoň Rýnské Falce rodu Zimního krále, který svého příznivce, Gustava Adolfa, přečkal pouze deset dní; zemřelť dne 27. listopadu 1632.

Vévoda Bavorský tísněn jsa od Švédů, žádal za pomoc Valdšteina.

Valdštein nikdy nemohl zapomenouti, že hlavně k naléhání tohoto vévody sesazen byl předešle s velitelství a proto nespěchal splnit přání vévodova. Až do května 1633. zdržoval se s vojskem svým v Čechách, kde k němu obecná pozornost byla obrácena.

Sám jsa střídmý a skromný rozvíjel kolem sebe nádheru a přepych královský, který tak ostře odrážel se od jednoduchého dvora vídeňského.

A skvostný ten dvůr vévodský byl hustě teď vyhledáván od poslů z nejrůznějších stran, z Francie, Anglie, Hollandu, Němec a vyjednáváno velmi horlivě hlavně prý prostřednictvím českého vystěhovalce Sezimy Rašína z Rizmburka.

O čem jednáno, bylo předmětem obecného hovoru a přece hádankou; proskakovala však čím dále tím směleji pověst, že Valdštein chystá se k osudnému převratu stávajících poměrův a to pomocí posavadních svých odpůrců, Švédův a Francouzův.

Jednáno také zase prostřednictvím Arnimovým s kurfirstem Saským a Valdštein chtěl mocí svou působiti k tomu, aby království České uvedeno bylo v týž stav, v jakém nalezalo se roku 1618. a to přes vůli císaře Ferdinanda, který chtěl svoliti nejvýše k obnovení stavu království z roku 1622.

Mezi jednáním tímto válčeno dále. Švédové, jejichž záležitosti řídil teď kancléř a správce království Švédského za nezletilosti dcery a dědičky Gustava Adolfa, Axel z Oxenstierny, vedle vzpomenutého vojska do Bavor vypraveného vytrhli také do Slez pod velitelstvím starého Matěje Jindřicha z Thurnů.

Do Slez vpadl také saský velitel, známý nám Arnim. Valdštein nedbaje volání Maxmilianova, obrátil se počátkem července. r. 1633. s vojskem svým do Slez a jal se dobývati města Svidnice, které mělo saskou posádku.

Arnim přitáhl k pomoci, ale boj před městem svedený nebyl rozhodný a oba vojevůdcové položivše se v pevné tábory, jali se zase vyjednávati.

Do ležení Valdšteinova dojížděli zase poslové a to i strany nepřátelské, od Oxenstierny, od kardinala Rišlie, který neobmezeně vládl Francií za neschopného krále Ludvíka XIII. i od jiných.

Valdštein se kolísal jako třtina, kloně se brzo k prospěchu císařovu, brzo jeho nepřátel či vlastně k prospěchu vlastnímu.

Švédové a Francouzové neskrblili sliby pro případ, že by Valdštein od císaře odpadl a kardinal výslovně sliboval, dopomoci mu za cenu tu ke koruně České.

Vyjednávání tato, ač vedena s velikou tajností, vzbudila ve Vídni nedůvěru, zejména u odpůrců Valdšteinových, v jejchž čele stál zpovědník Ferdinanda II., jesuita Lämmermann čili Lamormén.

I vyslán z Vídně do tábora Valdšteinova předseda dvorní vojenské rady, hrabě Jindřich Šlik, aby s Valdšteinem vyjednal odeslání aspoň nějaké pomoci vévodovi Bavorskému, k čemuž vyhlednut sbor, jehož velitelem byl generál Jan Aldringer.

Vedle tohoto úkolu hleděl Šlik ujistiti věrnost generálů Valdšteinových, když by nejvyšší velitel od císaře se odvrátil.

Příchod Šlikův zarazil Valdšteina a on nezdráhal se více poslati Aldringera na pomoc vévodovi Maxmilianovi, ba on přetrhl další jednání s Arnimem a počal znova nepřátelsky vystupovati proti Sasům i Švédům.

Aby odloudil Arnima ze Slez, poručil generálu Matěji Gallasovi, aby vpadl se sborem svým do území saského, což tento učinil s takovou krutostí, že saský velitel bez prodlení do Sas na pochod se dal.

Valdštein nyní, ač znovu docházely úpěnlivé prosby vévody Bavorského za pomoc, obrátil se hloub do Slez a postupoval podél řeky Odry k půlnoci, jako by chtěl vpadnouti do Branibor. Švédové pod Thurnem chtěli mu zastoupiti cestu, byli však nedaleko města Sténavy dne 10. října 1633. od Valdšteina zaskočeni a šmahem zajati.

Zpráva o události této spůsobila ve Vídni zase veliký jásot, neboť císařský vůdce nejen že nepříteli těžkou ránu zasadil, on dostal také do rukou svých nejúhlavnějšího nepřítele císařova, hraběte Thurna, předního původce odporu českého a tak i hrozné této války.

Po jásotu následovalo však zklamání. Valdštein zajaté mužstvo v počtu asi 6000 hlav zařadil do svých pluků, důstojníky pak, Thurna nevyjímajíc, propustil.

Čin tento rozmnožil ve Vídni počet Valdšteinových nepřátel náramně a sám Ferdinand odhodlal se porušiti smlouvu s Valdšteinem tím, že mu prostě nařídil, aby s vojskem svým obrátil se na pomoc vévodovi Bavorskému.

Valdštein, který byl zatím Lužice z důležitými městy Zhořelcem a Buděšínem se zmocnil, kurfirsta Braniborského k útěku z Berlína přinutil a již k pochodu až do země Meklenburské se chystal, uposlechl nerad a s patrným odporem a odkládal věc, ač přicházeli poslové ku spěchu vybízející. Teprve když se byl dověděl, že Švédové, kteří pod Bernardem Výmarským klíč k zemím rakouským, město Řezno, byli oblehli, města toho se dne 14. listopadu 1633. také zmocnili, dal se na pochod (19. listopadu) do Čech a do konce toho měsíce dorazil přes Všeruby do Bavorského Brodu.

Poněvadž zatím krutá zima nastala, upustil Valdštein od dalšího tažení a vrátil se do Plzně, ač mu Ferdinand ostře poroučel, aby ve výpravě proti Bernardovi Výmarskému pokračoval.

Císař v rozkazech svých zašel až k tomu, že Valdšteinovi sesazením hrozil.

Patrné tyto známky nemilosti a nedůvěry panovníkovy přiměly konečně Valdšteina, že odhodlal se ku krokům rozhodným, ač i tu od obojetnosti své neupustil. —

O Valdšteinově smrti.

Stálými pletichami nepřátel svých při dvoře vídeňském rozmrzen byl Valdštein do té míry, že by se byl nejvyššího velitelství rád zřekl, ale dvě věci ho zrážely od úmyslu toho.

Nejprv onen článek smlouvy s Ferdinandem, dle něhož za služby císaři prokázané odměněn měl býti zemí buď říšskou neb i jednou z dědičných, odměny pak této dovolávati se nemohl, leč po ukončení války; za druhé byla to záležitost peněžní.

Vojsko Valdšteinovo placeno bylo na předním místě z příspěvků, které císaři poskytovalo Španělsko a tu prohlásil poslanec španělský, že příspěvky ty zastaveny budou, nebude-li Valdštein sesazen s velitelství. Žold vojsku tudíž placen nebyl a vévoda, který se byl za řádné placení zaručil, upadl tím i v nebezpečí, že na svém jmění citelnou škodu vezme. Aby tedy ujmě a škodě předešel, umínil si ujednati se Saskem a Braniborskem mír a k míru tomu přiměti císaře i Švédy třeba násilím.

I počal ovšem s vědomím císařovým znova jednati s nepřítelem; aby pak jednání svému důrazu dáti mohl, bylo třeba zabezpečiti si věrnost vojska a důstojníků. K tomu cíli povolal k sobě do Plzně mezi 9. a 11. lednem 1634. přední důstojníky své a oznámil jim, že pomluvy nepřátel svých míní umlčeti tím, že vzdá se vrchního velitelství.

I bylo mu horlivě a důtklivě domlouváno, aby tak nečinil a tu ohlásil Valdštein, že setrvá, jestliže se mu zápisem zaváží k poslušnosti a věrnosti. Důstojníci slíbili a také zápis podepsali.

Činu tohoto využitkovali nepřátelé Valdšteinovi k poslednímu a rozhodnému útoku proti nenáviděnému vojevůdci. Vylíčili Ferdinandovi zápis ten za dokonalou zradu a on listem ze dne 24. ledna (1634.) jmenoval hraběte Matěje Gallasa vrchním velitelem ovšem tak, aby to zůstalo ještě v tajnosti, až by vhodná doba nadešla.

Když brzo na to Valdštein chystal osobní schůzi s vévodou Bernardem Výmarským, mínil Gallas, že doba pravá nastala a ohlásiv vojsku rozkaz císařův, vyzval je, aby jen jemu poslušnost zachovávalo.

Po události této nezbývalo Valdšteinovi, než buď vzdáti se na milost a nemilost svým nepřátelům při dvoře, nebo hledati ochranu a spásu u nepřátel v táboře švédském.

A to jest v pravdě tragickým v osudech hrozného toho muže, že zachrániv po dvakráte dům rakouský a vykonav nevyvažitelné činy ve prospěch svých souvěrcův, nemaje přátel, octl se konečně na rozcestí, z něhož jen nepříteli do rukou padnouti musil.

A velikého toho pokoření ušetřil jej osud jen — rukou vrahovou.

Hrdý potomek starodávného rodu českého, jejž osud od prosté kolébky na chudé tvrzi Heřmanické vyzdvihl na prvního muže v Evropě, nemínil ukončiti již posavadní stkvělou dráhu životní a proto musil se uchýliti k posavadním svým nepřá

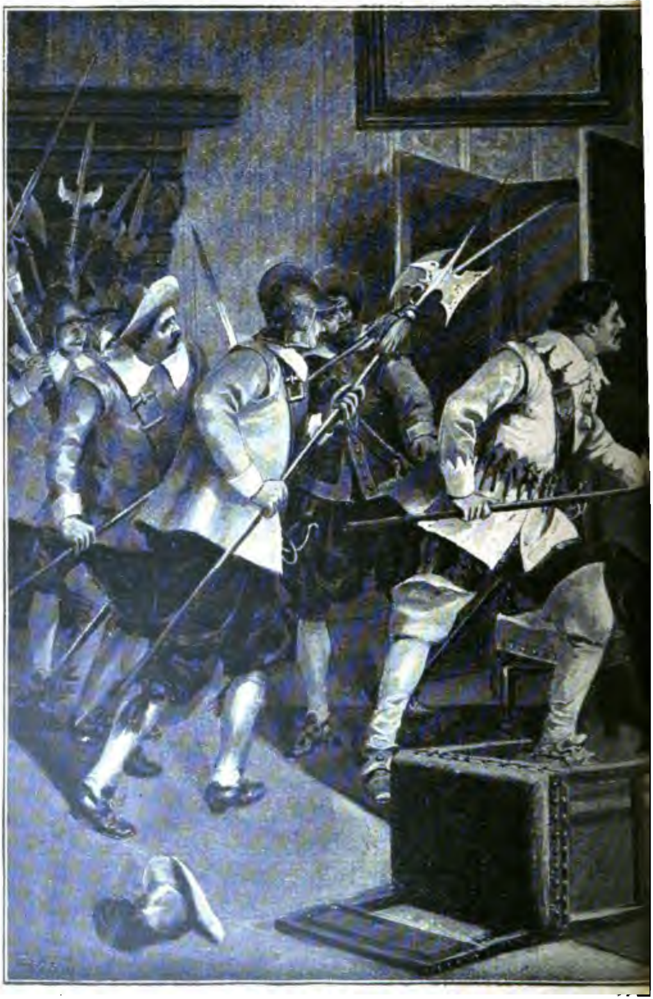

Smrt Albre

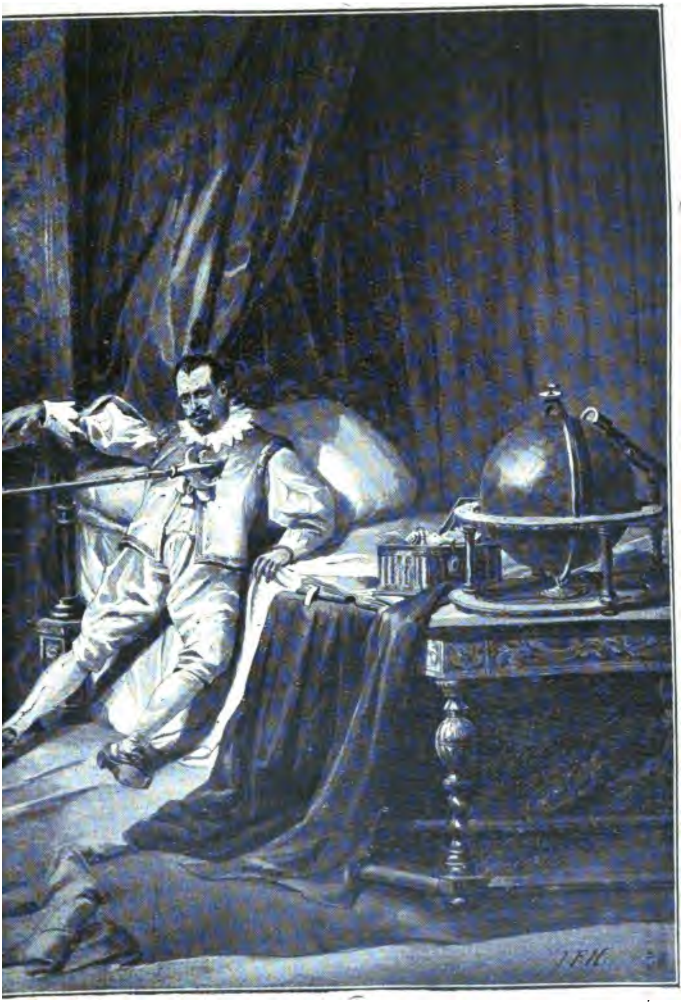

z Valdštýna.

Původní kresba J. F. Hetteše.

telům, aby s jejich pomocí došel toho, čeho nedostalo se mu za mnohé a platné služby.

Valdštein rozhodl se vstoupiti do služeb švédsko-francouzských.

I vytáhl se skrovným průvodem vojenským z Plzně a zaměřil do Chebu, kde měl sejíti se s jmenovaným shora Františkem Albrechtem Sasolauenburským, s nímž byl již v Plzni vyjednával a jejž v poselství k Bernardovi Výmarskému vypravil.

V průvodě Valdšteinově nalezali se přátelé jeho Adam Erdman Trčka, Vilém Vchynský, maršálek Kristian Illov, tajemník a rytmistr Jindřich Neumann a — vlastní původce smrti Valdšteinovy, plukovník, irský šlechtic Richard Valter Buttler.

Tento hned na druhý den po odchodu z Plzně (23. února) z Plané poslal svého polního kaplana Patricia Taaffe s listem ku generalu Oktavianu Pikkolominimu, v němž obecně již naznačuje úmysl svůj, totiž zavraždění Valdšteinovo.

Valdštein dorazil v pátek dne 24. února (1634.) do Chebu, kde byl velitelem posádky plukovník, Skot Jan Gordon, jenž teprve před třemi dny od Valdšteina na hodnost tu povýšen byl.

Vévoda s Trčkou a Vchynským ubytoval se v domě purkmistra Pachhelbla.

Buttler dobře věděl, že nesmí, má-li krvavý čin býti vykonán, prodlévati, neboť každou chvíli mohli do města vniknouti Švédové a zmařiti jeho úmysl. I smluvil se ještě týž den se vzpomenutým Janem Gordonem a s podplukovníkem, rovněž

Skotem Valterem, hrabětem z Leslie, že Gordon pozve následujícího dne — v sobotu dne 25. února — do svého bytu ve hradě Chebském Valdšteina a přátele jeho k masopustní hostině, Buttler že tajně vyšle dragony svého pluku, kteří měli na umluvené znamení do večeřadla vniknouti a naznačené osoby povražditi.

Tak se také stalo.

S večerem přišli Trčka, Vchynský, Illov a Neumann na hrad, Valdštein zůstal pro chorobu doma.

Buttler vybral 36 dragonů, jimž za práci jejich slíbil po 500 tolarech. Z důstojníků získáni podplukovník Žeraldino a setníci Valter Deveroux, Dionys Magdanielo a Heřman Edmund von der Burg. Podplukovníku slíbeno 2000 tolarů, setníkům po tisíci.

Žeraldino a Deveroux s oněmi 36 dragony vpuštěni potaji na hrad, druzí dva měli s 200 vojáky bdíti nad tím, aby v městě nepovstal nepokoj.

Nenápadně odstraněni i služebníci, které pozvaní byli sebou přivedli.

Když při hostině se strany přátel Valdšteinových připito na zdraví kurfirsta Saského, povstala mezi hodovníky hádka a v tom se slovy »vivat Ferdinandus« vrazili dragouni do večeřadla.

Nejprv zabit Vchynský, Illov sahaje po kordu na stěně zavěšeném, proboden od zadu, Neumann ukrývaje se v předsíni zabit, Trčka pak dobyv kordu, postavil se do kouta komnaty, bránil se tak statečně, že několik vojáků naň dorážejících skolil, až proboden od Deverouxa partisanou (pikou), které se tento chopil, poněvadž mu mezi potýkáním kord byl zlomen.

Hned potom vydal se Buttler do domu purkmistrova, aby na Valdšteinovi samém práci dokonal. Gordon zatím měl opatrovati hrad a Leslie s vojáky zabrániti vzniknutí nějakého nepokoje v městě.

Valdštein byl právě vystoupil z lázně a chystal se na lůžko. Když zaslechl lomoz a křik, otevřel okno, aby se stráže zeptal, co se děje, v tom však již vyrazil Deveroux dveře a s výkřikem »šelmo a zrádče« vrhl se na Valdšteina, kterého bezbranného partisanou prohnal.

Tak zahynul muž, který svým časem byl řiditelem osudů celé skoro Evropy.

O povaze Valdšteinově nelze mluviti; byl již vrstevníkům svým a jest nyní i nám, po půltřetím století, posud hádankou. Byl výborným vojevůdcem a chytrým státníkem, ale úspěchu se nedočinil a kýženého cíle nedosáhl, poněvadž nestál na půdě přirozené.

Narodil se Čech a Český bratr a odcizil se obému. Opustil vlast a otcovskou víru a honil se za slávou a statky a když pak jich došel a dostoupil výše, o které na tvrzi Heřmanické se mu ani nesnilo, otočil se cizáky, ze všech končin evropských k němu se sběhlými a ti odvděčili se mu — partisanou.

O konfiskacích Valdšteinských.

Zavraždění Valdšteinovo pokládáno ve Vídni za »velikou milost, již Bůh domu Rakouskému prokázal« a dle toho také jednáno. Valdštein i spolu zavraždění jeho přátelé vyhlášeni za velezrádce, kteří »hanebné» zrády se dopustili a přece Ferdinand za dobré uznal, očistiti se před světem prohlášením, že on nedal rozkazu k vraždám těm, poněvadž pak nebyl svědomí upokojeného, dal za duše zavražděných čísti 3000 mší.

Mrtvoly zavražděných zabaleny do prostěradel a položeny do truhel, z nichž jejich stříbro bylo vybráno, měly pak k rozkazu Pikkolominiho poslány býti do Prahy, aby tu veřejné potupě byly vystaveny. Když o tom zvěděl Gallas, nedopustil tak učiniti, ale nařídil, aby pochovány byly u Františkánů v městě Stříbře, brzo na to došel rozkaz Ferdinandův, aby mrtvola Valdšteinova vydána byla vdově, ostatní aby zůstaly ve Stříbře, jen mrtvola Neumannova »pro zlolajičný a jedovatý jazyk«, aby zakopána byla na popravišti

Mrtvola Valdšteinova pochována pak v hrobce v klášteře Valdickém čili Kartouzském u Jičína, po jeho pak zrušení r. 1783. přenesena do rodinné hrobky v Mnichově Hradišti.

Veškerý statek zavražděných, ať movitý ať nemovitý, prohlášen za propadlý fisku císařskému. Na to zatčeni a vyslýcháni důstojníci Valdšteinští, kteří byli podepsali vzpomenutý plzenský zápis, odsouzeni pak ku ztrátě cti, hrdla i statků.

Trest tento později zmírněn v žalář, z něhož za nedlouho propuštěni a jen generál Jan Oldřich Šaffgotš, který byl předním původcem vítězství u Sténavy, sťat.

Z veškerého tohoto soudního jednání nevyšlo však na jevo, že by Valdštein opravdu zrádně si byl vedl a proto jednání celé raději utajováno.

Závěrem truchlivých těch udalostí byly odměny těm, kdož při vraždách chebských byli účastni, neb aspoň se přičinili, aby Valdšteinské vojsko v klidu a poslušnosti udrženo bylo.

Smutnou tuto stať podáváme dle vícekráte již připomenutého díla Tomáše Bílka »Dějiny konfiskací v Čechách« (str. 762—763).

Přední strůjce zavraždění Valdšteinova, plukovník Valter Buttler, dostal hned při slyšení u Ferdinanda zlatý řetěz a zlatý klíč komorničí, na to povýšen do stavu hraběcího a 200.000 zl. rýnských (milion korun) dáno mu odměny, v kteréžto summě však postoupeno mu Valdšteinovo panství Doksy s Pernšteinem a Deštnou v odhadní ceně 225.843 zl. rýnských.

Plukovník Jan Gordon obdržel místo odměny 120.000 zl. panství Smidary a Skřivany v odhadní ceně 178.323 zl.

Podplukovník Valter Leslie povýšen za plukovníka a postoupeno mu Trčkovo panství Nové Město nad Metují v odhadní ceně 132.141 zl.

Podplukovník Robert Zeraldino místo 30.000 zl. odměny obdržel statek Mšeno.

Setník Valter Deveroux povýšen na plukovníka a místo 40.000 zl. odměny postoupeny mu Trčkovy statky Dobrovítov, Chlum a Krchleby v odhadní ceně 76.795 zl. ale tak, aby splatil hejtmanům Dionysovi Magdanielovi a Edmundovi von der Burg po 12.000 zl.

Plukovník Volf Matěj Teufl za to, že se nabídl zavražditi Valdšteina, obdržel odměnu 30.000 zl.

Matěj hrabě Gallas dostal panství Fridland a Liberec v odhadní ceně 503.516 zl. rýn. a Trčkovo panství Smiřice s Hořiněvsí, Sadovou a Žiželovsí v odhadní ceně 391.554 zlatých, dům Vchynského v Praze a stříbro po Illovovi (v celku přes 4 miliony korun), František Oktavian hrabě Pikkolomini obdržel Trčkovo panství Náchodské v odhadní ceně 215.613 zl. rýn.

Plukovník František hrabě z Millesima povýšen na polního zbrojmistra a darováno mu Valdšteinské panství Bělá a Kuřívody v odhadní ceně 215.903 zl. rýnských.

Jindřich hrabě Šlik dostal Valdšteinská panství Veliš a Staré Hrady v odhadní ceně 379.229 zl. a statky Ploškovice, Píčkovice a Soběnice v odhadní ceně 76.520 zl. rýn.

Plukovník Rudolf a Jeronym bratří z Kolloreda hrabata z Vallsee místo hotových 300.000 zl. Trčkovo panství Opočno v odhadní ceně 351.456 zl.

Plukovník Jan Ludvík hrabě z Isolana obdržel Valdšteinské panství Český Dub s Fridšteinem v odhadní ceně 158.585 zl. rýn.

Generál Rudolf svobodný pán z Morzin na místě odměny 100.000 zl. Valdšteinské panství Vrchlabí v odhadní ceně 202.524 zl. rýn.

Polní podmaršálek Jakub hrabě z Šraitenthalu místo odměny 100.000 zl. Valdšteinské panství Hořice a statek Třebovětice v odhadní ceně 172.743 zl. rýn.

Polní maršálek Jan hrabě z Aldringen panství Vchynského Teplici s dílem panství Benešovského v odhadní ceně 94.477 zl. rýn. a Trčkovský dům na Hradčanech.

Takovým spůsobem dostala se zase ohromná část země České do rukou cizozemců a tak smrtí Valdšteinovou uvalena na Český národ pohroma, jejíž následky posud trvají. —

O vpádu Sasův a Švédů do Čech.

Po pádu Valdšteinově postaven v čelo císařského vojska nejstarší syn císařův Ferdinand, ovšem pro malou vojenskou zkušenost jen dle jména, ve skutečnosti byl nejvyšším vojevůdcem hrabě Matěj Gallas.

Tento dle přání císařova vtrhl hned do Bavor, aby Švédy a zejména švédskou posádku z Řezna vypudil, na to však čekali nepřátelé na jiné straně.

Saský nejvyšší velitel Arnim vypudil rychle císařské vojsko z Branibor a Lužic, porazil je u Lehnice a vpadl do Čech. Se Sasy přitáhl švédský vojevůdce Jan Banér.

Císařský velitel Baltazar Marradas ustoupil před nimi k Litoměřicům a přešed přes Labe zničil tu za sebou dřevěný most.

Nepřátelé přitrhli před Litoměřice a když se jim město to dne 18. července 1634. vzdalo, táhli k Mělníku, přešli tam přes Labe a zaměřili ku Praze, odkud místodržící s českou korunou uprchli do Budějovic.

Obě spojená vojska přitáhla ve středu dne 26. července k hlavnímu městu a položila se táborem na Bílé Hoře, chystajíce se k útoku na město.

Marradas byl se zatím spojil s Kolloredem a zavřevše se v Praze, hájili ji s takým úsilím, že nepřátelé upustili od dobývání; Sasové obrátili se k východu, Švédové k západu.

Veškera krajina až k Hradci Králové octla se v rukou saských, nejvíce utrpěl Nymburk, neboť když se nepřátelé do něho násilím vedrali, pobili obyvatelstvo a město spálili.

Švédové zase spustošili celý západ až k Chebu.

Kolloredo maje v Praze jen skrovné vojsko, musil se tomu nečinně dívati a teprve když v Bavořích se štěstí na stranu císařského vojska sklonilo, a jemu odtud posila přišla, vypuzeni jsou nepřátelé ze země ovšem po hrozných zádavách.

Bylť Banér nejdivočejším vojevůdcem a nejkrutějším nepřítelem své doby.

A tu najednou zdálo se, jako by těžce navštíveným krajinám střední Evropy mělo se polehčiti Švédové pod velitelstvím Bernarda Výmarského a generála Horna byli přinuceni vydati Řezno a dne 6. září 1634. poraženi od Gallasa u Nördlink tak, že vojsko švédské, pokud nepadlo, se rozutíkalo neb padlo do zajetí.

Horn zajat a Bernard raněný jen s největší nouzí osudu pobobnému ušel.

A tu kurfirst Saský jsa vrchovatě syt škod a pohrom, jichž doznal za kruté té války, dal se do vyjednávání o mír s císařem a to tenkráte nikoliv na plano.

O míru Pražském.

Vyjednávání mezi císařem a kurfirstem Saským dálo se v městě saském Perně, jednateli pak císařskému, hraběti Adamu Maxmilianovi z Trautmannsdorfa se po delším vyjednávaní podařilo uzavříti dne 24. listopadu 1634. předběžnou smlouvu, na jejímž základě pak dne 30. května 1635. uzavřen v Praze mír, ovšem jen mezi císařem a kurfirstem Saským.

Mír ten jest pro nás smutně důležitým, že jím určitě a na dobro od koruny České odtrženy obě Lužice, které již dříve, jak na svém místě bylo připomenuto, ale jen v zástavu kurfirstovi byly dány.

Obě tyto země, starodávní členové říše České, postoupeny Sasku dědičně jako léno koruny České, tak že měly k ní zase vráceny býti teprve, až by saský rod panovnický vymřel.

Činem tímto nejenom hranice koruny České valně súženy a koruna o krásné dvě země zmenšena, ale ublíženo i velice zbytku nešťastných Slovanů Polabských, Lužickým Srbům, kteří odtržením od Čech vydány naprosto záplavě poněmčovací, tak že ubývání jich dálo se pak krokem urychleným, a do dob našich, kde ovšem území lužické ještě roztrženo mezi Sasko a Prusko, zachoval se jen skrovný zlomek obyvatelstva Srbského a ten s napjetím všech sil musí se opírati prudkému příboji poněmčení, Dejž Bůh, aby úsilí toto odolalo příboji tomu a skrovná ta ralolístka slovanské lípy zelenala se dále vítězně.

K míru Pražskému přistoupila znenáhla skoro celá říše německá a Ferdinandovi podařilo se také, oč již dávno usiloval, že na sněmě v Řezně dne 22. prosince 1636. nejstarší syn jeho Ferdinand, korunovaný již za krále Českého a Uherského, zvolen také za krále Německého a císaře Římského.

Tím vším stísněni Švédové do té míry, že byli již na tom, upustiti od dalšího válčení a vrátiti se do Švéd, tomu však nepřipustila Francie a ta, usilujíc zničiti moc rodu Habsburského, spojila se teď se Švédy a tak vzplanula neblahá válka novým plamenem právě, když Ferdinand II. (15. února 1637.) zemřel. —

O druhém vpádu Banérově do Čech.

Po Ferdinandovi II. nastoupil na trůn český Ferdinand III. O tomto praví dějepisec Tomek: »Byl to panovník ducha jasného, vůle samostatné, pečlivý o dobré svých národů; neměl také odporné mysli proti národu Českému jako otec jeho popuzený povstáním; mluvil česky a častěji než otec přebýval v Praze; zajímalo mysli, když v kostele sv. Víta, kdykoli se zpívala píseň staročeská k sv. Václavu, zpíval spolu tak hlasitě, že bylo rozeznati hlas jeho od jiných.

Panovníku tak výtečnému nebylo však dáno polehčiti svým zemím; neboť válka, roznícená za Ferdinanda II., trvala ještě i za jeho panování 12 let a to s většími ještě záhubami než před tím, pod kterými více než všecky jiné země panství rakouského utrpělo království České.«

Prvá dvě léta panování Ferdinanda III uplynula v poměrném klidu, za to hned z jara roku následujícího (1639.) Banér, protáhnuv severním Německem a vypudiv odtud vojska císařská, vtrhl od severu do Čech a osadil Děčín, načež přes Litoměřice, Mělník a Starou Boleslav přitáhl ku Praze a jal se jí dobývati.

Když se mu přes prudkou střelbu nezdařilo města se zmocniti, vypravil se do východních Čech a zpustošil krajinu až po Hradec spůsobem nejhanebnějším. Vrátiv se, jal se znovu hlavního města dobývati a když i teď Praha se ubránila, odtáhl do jižních

Čech a odtud Plzenskem a Žateckem zase k Praze. Kudy táhl, zůstávala za ním děsná, liduprázdná poušť, neboť, kde Švédové obyvatelstvo zastihli, to krvavě utrýznili, jinak nebozí, zvěděvše o nepříteli, utíkali do lesů, všeho zanechavše.

Švédové, co mohli odvézti, pobrali, co nemohli uloupiti, zničili, ani úrody na polích neušetřujíce.

Co v době té přetrpěli nebozí naši předkové, nedá se vylíčiti, divé zvěři bylo tenkráte líp, než těm ubohým, když v roklích lesních polonazí mrazem a hladem hynuli a ještě hůře bylo těm, kdož na živě zůstali.

Právo, slitování a lidskost uprchly z vlasti naší a jen bezmezné trápení s jedné a zhovadilá zvířeckost se strany druhé rozhostily se v nešťastné otčině naší.

Plný rok zuřil dravec Banér po Čechách a teprve roku 1640. podařilo se císaři sehnati dostatečného vojska, s nímž nejvyšší velitel, arcikníže Leopold Vilém, Švédy po několika menších bitkách ze země vytlačil.

Roku následujícího 1641. dne 20. května Banér v Němcích v městě Halberštatě zemřel. —

Kronikář Beckovský praví: »Skrze generála Banéra, žháře, jistě tři díly království Českého spáleny, kostelové i klášterové oloupeni, všechny obrazy v nic uvedeny byly. Dva tisíce vozův obilím naložených, nemoha on je sebou z Čech odvézti, některé do vody zavézti a je utopiti (potopiti) a ostatní spáliti rozkázal.« Jeden z hejtmanů Banérových vychloubal se »že on sám, hejtman, přes osm set vesnic v Čechách spálil a tak zkazil, že ani znamení na mnoho mil nezanechal, kde ty vesnice před svou zkázou stály.«

Jak tomu bylo v městech, ještě doleji se zmíníme, ale jako výmluvný obrázek z doby té uvedeme jen tuto událost: Ku dni 3. ledna 1639. poznamenáno v městské knize Slanské toto: »Jan Jeřabina, maje přejmouti úřad purkmistrovský, žádal při pánich (konšelích) a starších obecních, poněvadž jest člověk a soused chudobný a potřebný, poznává to při sobě, že by v tom úřadě purkmistrovském služebníka chovati nemohl, an sám se svou manželkou dosti chatrného opatřeníčka má, prosí, aby mu něčím pomohli.«

K tomu netřeba doložiti ničeho, leda že Slaný před válkou zámožným královským městem byl.

O Torstensonově vpádu do Slez a na Moravu.

Nástupcem Jana Banéra v nejvyšším velitelství nad vojskem švédským byl Linhart Torstenson.

Ten, když vojsko císařské pod Leopoldem Vilémem a Pikkolominim z Němec do Čech couvlo, vtrhl asi s 18 tisíci mužů přes Dolní Lužici do Slez a oblehl dne 1. května 1642. město Hlohov, kdežto podvůdce jeho, generál Krištof Königsmark, skoro celé Slezsko hrozně poplenil.

Hlohov po čtyřech dnech se vzdal a Torstenson obrátil se proti veliteli vojska císařského, vévodovi

Saskému Františku Albrechtovi, jejž v bitvě u Svidnice dne 31. května (1642.) úplně na hlavu porazil. Sám vévoda smrtelně raněn a zajat, načež v několika dnech na ránu tu zemřel.

Torstenson vyslav oddíl vojska do Čech, který spustošil krajinu až k Boleslavi, sám s hlavním vojem postupoval Slezskem k jihu a nedbaje císařských posádek v jednotlivých městech slezských, zaměřil k Olomouci.

Bohatší obyvatelstvo a představení klášterů dali se s penězi, klenoty a jinými vzácnějšími věcmi na útěk, ale byli skoro všichni oloupeni až do naha buď od Švédův nebo od císařských.

Zbabělý velitel posádky olomoucké, plukovník Antonín Miniati, ač by se byl mohl dobře brániti, neučinil ničeho na zachránění města a když Torstenson dne 10. června (1642.) před Olomouc přitáhl, počal s ním hned vyjednávati a vzdal mu město, vymíniv si odchod pro sebe a své vojáky. Byly sice smluveny ještě výminky na ochranu soukromého majetku, katolického obyvatelstva a jiné, ale z toho Švédové nedodrželi ničeho, ba Torstenson zřejmě litoval, že se vůbec s Miniatim smlouval.

Švédové ukořistili tu mimo jiné 4000 centů olova, 1800 centů prachu, 50 děl, 3000 pušek a j. v.

Vojsko, s kterým Miniati město opustil, přešlo málem všecko — až na 30 mužů — k Švédům.

Zbabělý plukovník po dlouhém vyšetřování přes mnohé přímluvy odsouzen vojenským soudem k smrti a popraven.

Švédové hleděli potom Olomouc opevniti tak, aby jim byl střediskem ve výpravách po zemích Ferdinandových

Torstenson vydal se hned do Slez, aby tu řídil obléhání císařských posádek v městech.

Za Torstensonem vydal se s vojskem dosti četným arcikníže Leopold Vilém a vypudil ho ze Slez až na některé posádky zejména ve Hlohově, kde byl velitelem pověstný generál Karel Gustav Vrangel.

Takovým spůsobem osvobozena Morava a Slezsko aspoň zhruba od nezvaných hostí, ovšem ne na dlouho. —

O porážce vojska císařského u Breitenfelda.

Torstenson pozoruje, že by se svým vojskem s císařskými se měřiti nemohl, obrátil se ze Slez do středního Německa, aby se spojil s generálem Königsmarkem, což také nedaleko města Lipska provedl.

Tam vytáhl za ním vojevůdce císařský, arcikníže Leopold Vilém, s vojskem hojným a dobře opatřeným.

Obě vojska srazila se dne 2. listopadu 1642. u Breitenfelda, kde již před jedenácti lety zápaseno, a jak tenkráte tak i teď skončila bitva hroznou porážkou císařských, která mohla býti ještě hroznější, kdyby statečností svou slovutný plukovník Jan Sigmund Myslík z Hyršova nebyl s nasazením života a obětováním svého pluku Švédy od pronásledování nezdržel.

Doktor Ant. Rezek ve svých »Dějinách Čech a Moravy za Ferdinanda III.«, kterýžto spis tuto hlavně následujeme, vypravuje, že císařští ztratili 24 štábních důstojníků, 5000 mužů, 46 děl, 116 praporů, polní kancelář a veškerá zavazadla, tak že arciknížeti nezbylo ani čisté košile, aby se převleknouti mohl.

Zajati byli dva generálové, čtyři plukovníci a mnoho důstojníkův a mužstva.

Rozprchlé vojsko mělo se shromážditi v Rakovníce, při čemž slibována mužstvu, které by poslechlo, odměna a to zdravým po třech dukátech, raněným po čtyřech.

V Rokycanech došlo k soudu nad těmi, jichž zbabělostí neb nedbalostí pohroma breitenfeldská zaviněna.

Vinným shledán i celý pluk, jehož majitelem byl plukovník Madlov čili Madlo a velitelem Jan Defúr.

Pluk viněn, že uprostřed bitvy odepřev poslušnost rozkazům vrchního velitele ani proti nepříteli nepostoupil, ani střelné zbraně neužil.

Výrok vojenského soudu dne 27. listopadu 1642. vynesený byl krutý. Plukovníci odvezeni do Prahy k dalšímu výslechu, důstojníci popraveni v Rokycanech, mužstvo pak decimováno, čili každý desátý muž losem vybraný oběšen a to na stromech podél silnice z Rokycan k Plzni stojících.

Jen některým k smrti odsouzeným pro dřívější jejich statečnost dána milost.

Odvezení plukovníci po delším vyslýchání rovněž k smrti odsouzeni a dne 10. června 1643. v Praze na rynku Staroměstském popraveni.

Pluk Madlovský zrušen, praporce polámány a zbylé mužstvo zařaděno do jiných plukův.

O Torstensonově vpádu do Čech.

Vojevůdce švédský, chtěje využitkovati vítězství svého ku vpádu do zemí Ferdinandových, myslil hned na výpravu do Čech, zdržel se však dobýváním některých pevných měst v Němcích, aby posádky jejich nepřekážely mu v jeho podnicích

V Čechách bylo se zatím shromáždilo dosti vojska císařského, ale to domácímu obyvatelstvu ničím neprospělo, neboť co do loupeživosti a dravosti vojsko to od švédského se nelišilo. Vždyť právě tehdáž od císařských přepaden královský podkomoří Jan Jindřich Chánovský, služebnictvo mu pobito, on oloupen o veškerý majetek a donucen k návratu do Prahy.

A v té době, kdy vítězný nepřítel chystal se do Čech, byl při císařské vojenské zprávě rozbroj o to, kdo má býti nejvyšším velitelem.

Arcikníže Leopold Vilém se poděkoval z hodnosti té, nástupce jeho Pikkolomini vstoupil do služeb španělských a tak teprve 22. března 1643. dosazen k hodnosti té hrabě Matěj Gallas, což u Švédův uvítáno jako veliká výhoda pro ně, neboť Gallas nebyl válečníkem právě nejlepším.

Nový nejvyšší velitel odebral se koncem března (1643) do Čech a ujav se velitelství, položil hlavní stan do Hradce Králové.

Torstenson teprve při sklonku měsíce dubna (1643.) zaměřil z Lužice do Čech a táhl přes Fridland k Turnovu, kamž dne 25. dubna dorazil.

Jiný oddíl táhl od Žitavy k Litoměřicům a třetí pod Königsmarkem přes Cheb obrátil se do Plzenska.

Postavení Gallasovo u Hradce Králové bylo velmi pevným a proto netroufal si Torstenson učiniti naň útok; aby ho tedy vylákal z místa toho, pustil se přes Boleslav k Mělníku. Tam přešel Labe a položil se v pevném ležení na ostrohu mezi Vltavou a Labem.

Z tábora tohoto činily jednotlivé oddíly švédské loupežné výpravy do okolí. Roudnice tak spleněna, že se sami Švédové za to styděli.

Slanští, píšíce okolním městům o řádění švédském, končí list slovy »Pán Bůh s námi« a nechvěli se nadarmo. Dne 7. června přihnali se lupiči švédští k Slanému.

Kdo mohl, uprchl z města, město od Švédů spleněno a vydrancováno, obyvatelstvo rozehnáno a přední měšťané s děkanem Řehořem Mitisem zavlečeni na Mělník.

I chrám úplně vyloupen a neodpuštěno ani městským knihám. V jedné z gruntovních knih vyříznuto šest listův a tu na listě sousedním napsal městský písař a kronikář slanský Daniel Vepřek: »Memoriae posteritati (na památku potomstvu). Nechtěj se nad tímto nedostatkem knih těchto zhoršovati, kdokoli z budoucích a potomků na něj trefíš. Nestalo se to z nešetrnosti lidí dobrého řádu žádostivých a kteří tyto knihy ve svém opatrování měli, ale z veliké nešlechetnosti a nevážlivosti zběři vojenské, když město toto Slaný 7. junii 1643. od vojska švédského, kteréž od města Mělníka ve velikém počtu rejtharstva a vozův nenadále přitáhlo, nepřátelským spůsobem hanebně zloupeno a vyplundrováno bylo, při kterémžto plundrování netoliko tyto knihy a jiná regalia obecní, ale i kostelní, k službám a poctám božím odevzdané ozdoby nešlechetně a povážlivě pokaženy, potlučeny, potrhány, mnohé i v nic obráceny jsou.«

»Nezbylo nikomu nic,« praví s děsnou úsečností současný zápisek v knize radní.

Spousty tyto pohnuly konečně Gallasem, že hnul se z ležení svého a zaměřil ku Praze.

Torstenston přiblížil se mu na dostřel, když však Gallas zřejmě bitvě se vyhýbal, pustil se švédský vojevůdce ku Kolínu a přes Horu, Čáslav, Chrudim, Litomyšl chvátal na Moravu, aby zachránil Olomouc.

Že celá ta krajina od Prahy až k Litomyšli děsně vypleněna, netřeba ani dokládati.

O řádění Švédů na Moravě.

Hůře ještě nežli v Čechách řádili Švédové teď na Moravě, neboť tam bylo ještě co vzíti, v Čechách se již jen paběrovalo.

Gallas přitáhl sice za Torstensonem na Moravu, ale nepodnikal ničehož, kdežto Švédové v krátké době zaplavili celou zemi.

Dne 19. června 1643. dobyli zámku Mírova, dne následujícího města Litovle a hned na to padl jim do rukou moravský Šternberk s velikými zásobami. Na to vzat Prostějov, Plumlov, Kroměříž a Tovačov, potom Přerov, Lipník, Nový Jičín, Fulnek, Ostrava a v jižní Moravě Uherský Brod.

Počátkem září oblehl Torstenson Brno, ovšem bez výsledku.

Gallas díval se na pochody Švédů, tu tam s menším oddílem svedl i šarvátku, ale k bitvě rozhodné odhodlati se nemohl a tak se stalo, že Morava zbavena Torstensona jen tím, že mu ze Švéd poručeno, aby se obrátil proti králi Dánskému, který ve spojení s Polskem a s císařem chtěl podniknouti zápas se Švédy.

Ve Vídni již nahlédli, že se Gallas za vrchního vojevůdce nehodí a vyjednáváno zase s arciknížetem Leopoldem Vilémem, když však ten hodnosti mu nabízené přijati nechtěl, zůstal Gallas dále na svém místě, až stal se naprosto nemožným.

O bitvě u Jankova.

Torstenson dle rozkazu sobě daného vypravil se rychlými pochody do zemí Dánských, za ním táhl Gallas, který měl přispěti na pomoc králi Dánskému.

Odtažením hlavních vojsk ze zemí koruny České ulevilo se poněkud krajinám těm, za to žádány stále a stále nové a nové berně, aby mohlo postaveno býti nové vojsko, mnoho ovšem nevybráno.

V Čechách pomýšleno na to, aby proti nepříteli podnícena byla válka národní, kde by každý, kdo by jen unésti mohl zbraň nějakou, proti Švédům vytáhl.

Myšlénka ta ovšem neuskutečněna, neboť bylo opravdu pošetilým buditi v obyvatelstu ožebračeném a utrýzněném starého, husitského ducha.

A tak se stalo, že veškery prameny, odkud nová síla čerpána býti měla, nalezeny vyprahlými a vojsko císařské ponecháno v zoufalém stavu bez spíže, bez šatstva a bez střeliva.

Vrchní velitel, hrabě Gallas, v zoufalství hledal útěchy a zapomenutí v lihovinách.

Což tu divu, že vrátivší se Torstenson neměl mnoho práce s vojskem císařským. Gallas zavřel se do města Magdeburku a když se odtud koncem roku 1644. dal na pochod do Čech, poražen od generála Königsmarka u Wittenberka tak, že sotva 2000 mužů jízdných z vojska jeho do Čech přitáhlo.

Vrchním velitelem vojska císařského na místě Gallasově jmenován generál Melichar hrabě Hatzfeld.

Švédové táhli v patách za zbytkem vojska Gallasova do Čech a jen těžká dna zdržela Torstensona ještě po tři neděle v Sasku.

Císař Ferdinand chtěje osobní přítomností povzbuditi k čilejšímu sbírání berně a vojska, odebral se s arciknížetem Leopoldem Vilémem do Prahy, kamž dne 24. ledna 1645. dorazili.

Ale ani tento prostředek mnoho nepomohl a sestavování vojska nechtělo se dařiti.

Zatím koncem ledna 1645. přitáhl do Čech generál Vrangel a položil vojsko do Chomutova, Žatce, Mostu a Slaného, dne 8. února přitáhl do Kadaně sám Torstenson.

Z Kadaně pustil se kolem Plzně ke Klatovům; byloť jeho úmyslem, vniknouti tudy do Rakous nad Enží, kamž volán byl od stavů i rolnictva, kteří žádali za zbraně a střelivo, aby se pomocí Švédů zbavili vlády rodu Habsburského, který svobod náboženských za žádnou cenu jim dopřáti nechtěl.

Ferdinandovi III. podařilo se zatím sehnati nové vojsko a opatřiti si nové vojevůdce. Vedle vzpomenutého Hatzfelda byl to ještě Jan hrabě Götz a bavorský generál jízdy Jan z Verthu.

Posledně jmenovaný muž byl se od píky vyšinul až k nejvyšším hodnostem vojenským a byl vedle Valdšteina nejproslulejším vojenským velitelem za války třicetileté.

Důmyslu generála Hatzfelda se podařilo zabrániti Torstensonovi cestu do Rakous, načež tento obrátil se k střední Vltavě a přešel ji mezi Zvíkovem a Vorlíkem, chtěje tudy dostati se na Moravu.

Aby tomu zabránili, hleděli císařští zaskočiti jej a přitáhli dne 5. března (1645.) k Jankovu. Dne následujícího strhla se bitva, která byla pro císaře jednou z nejosudnějších.

O čtvrté hodině odpoledne byla bitva rozhodnuta. Vojsko císařské rozhodně poraženo. Do 7000 mužů zůstalo na bojišti, mezi nimi i generál hrabě Götz. Zajato do 4000 mužů, mezi nimiž hrabě Hatzfeld a 5 jiných generálů, 28 štábních a 167 nižších důstojníků.

Zbylé vojsko buď s generálem Janem z Verthu dalo se na útěk k bavorským hranicím nebo k Praze, kam se asi 11 tisíc mužů uteklo.

Generál hrabě Götz zvěčnil se bitvou touto a posud mezi lidem českým přísloví: »Pořídíš, jako Kec (Götz) u Jankova.«

O výpravě Torstensonově na Moravu a do Rakous.

Po vítězství u Jankova obecně se za to mělo, že se Švédové hnou ku Praze a proto císař dal se na útěk s dvorem svým přes Plzeň, Řezno a Pasov do Lince, Torstenson však zaměřil k hranicím moravským a zmocnil se dne 11. března 1645. Jihlavy.

Opevniv město toto, aby mohl do něho vložiti stálou posádku, obrátil se přes Znojmo do Rakous, ale netáhl k Vídni, nýbrž položil se táborem u Kremže a činil pokusy, jak by překročil Dunaj.

Teď zkoušelo obyvatelstvo země Rakouské svízele válečné, méně od Švédů, které pokládalo za vysvoboditele z nátisků náboženských, neboť zejmena lid venkovský stále ještě lnul k víře protestantské; těžší byly útrapy od vojska císařského, které tak zdivočilo, že sám arcikníže Leopold Vilém, který zase uvázal se ve správu vojenství císařského, mezi zběří tou životem nebyl jist, však i sama císařovna octla se v nebezpečí a vozy její od vojenských lotrasů přepadeny a vyloupeny.

Císař Ferdinand, který v děsných těch dobách zachoval klid a důvěru v lepší budoucnost s myslí podivuhodnou, rozpisovati dal obecnou hotovost až i každého pátého muže, ale vše to minulo se cílem, neboť zoufalé obyvatelstvo v naprosté strnulosti nedbalo již ani rozkazu ani prosby.

Či měli sbírati a opatřovati vojsko, které na prvním místě olupovalo je samé o poslední sousto a o poslední ne snad šat, ale hadr, jímž nebozí nuzně kryli nahotu a bránili se mrazu?

I obraceny zraky do ciziny a žádáno za pomoc, za niž v odplatu měla zase rozedrána být, nešťastná naše vlast.

Žádán zase vévoda kurfirst Bavorský za vojenskou pomoc a nabízeno mu za to území Chebské, nebo Domažlice, Klatovy a Sušice.

Zádán král Polský Vladislav IV. a dáváno mu v zástavu za pomoc tu Opolsko a Ratiborsko ve Slezích.

A k tomu ke všemu opouštěl císaře zase kurfirst Saský Jan Jiří a v Čechách lid vida, že moc státní není sto, aby proti nepříteli je ochránila a bezpečnost života a majetku opatřila, chystal se k obraně proti komukoliv.

A tu jako kdysi za krále Sigmunda neblahé paměti saženo k tomu poslednímu. Všude, kam jen sahala moc Ferdinanda III., žádáno za vydání pokladů kostelních, aby jich užito bylo ku ražení peněz a sám Ferdinand poslal po Vlaších jednatele, kteří měli dlužiti se a dávati v zástavu rodinné a rodové klenoty a vzácnosti z pokladu habsburského.

Zatím Torstenson nejednou pokoušel se o přechod přes Dunaj a když se mu to nepovedlo, obrátil se k východu, zmocnil se Korneuburka a objevil se před samou Vídní čekaje, že spojí se s ním vévoda Sedmihradský, Jiří Rákoczy. Když se tak nestalo, vrátil se vojevůdce švédský na Moravu a pokoušel se znovu o Brno.

Jaké poměry panovaly v době té, ukazuje nejlépe okolnost, že pro vojsko švédské shledávány potřeby až v okolí Králové Hradce.

Torstenson vytrval před Brnem až do 23. srpna (1645.), ale přes veškeré úsilí nepodařilo se mu zmocniti se města, tak že konečně s nepořízenou odtáhl zase do Rakous.

Mezitím dojednán spolek císaře Ferdinanda s vévodou Maxmilianem a vojevůdce císařský Leopold Vilém s generálem Gallasem vypravil se do Bavor proti spojencům švédským Francouzům. A tu Torstenson, boje se zaskočení nějakého, opustil Rakousy a Moravu, a táhl skrze Čechy od Poličky přes Chrudim, Králové Hradec a Jaroměř, všude strašně plen, do Slez, odtud pak odtáhl do Lipska, kde zmořen jsa hroznou dnou vzdal se velitelství.

Po Čechách rozloženo vojsko císařské; jak při tom nebohé obyvatelstvo pochodilo, netřeba již doličovati a uvedeme tu pouze slova paní Zuzany Cernínové, která synu svému psala.

Praví v listě tom: »Jest nemožno vypsati těch těžkostí, Bože! račiž nám sám pomoci, nesvornost veliká a my, ubozí, v tom hyneme. Ach Bože! prolom nebesa a podívej se na to, co se děje, a račiž nám všem z těch soužeností pomoci.«

O korunování Ferdinanda IV.

Vrangel, nástupce Torstensonův ve velitelství nad vojskem švédským dle návodu svého předchůdce mínil válku zase přenésti na půdu císařskou a vtrhl do půlnočních Čech. Když však v polovici ledna 1646. generál Jan z Verthu přivedl arciknížeti Leopoldu Vilémovi značnou pomoc, musil ustoupiti z Čech, kamž za ním i vojsko císařské odtáhlo, čímž zemi České náramně ulehčeno. Však i posádek švédských na půdě císařské ubývalo, vyproštěn

Těšín, Plumlov, Mikulov, počátkem května (1646.) Kremže, 14. června osvobozena pevná Lipnice.

A tu umínil si Ferdinand III. za větší té bezpečnosti v Čechách dáti nejstaršího syna svého Ferdinanda korunovati za krále Českého. I oznámeno sněmu českému v té době v Praze shromážděnému, že císař dne 23. června vyjede z Lince, kde právě se dvorem zdržoval a kde dne 13. května 1646. zemřela císařovna Marie Anna, manželka Ferdinanda III.

Korunovace ustanovena na neděli, svátek panny Marie Sněžné dne 5. srpna 1646.

Císař s dvorem vjel do Prahy branou Vyšehrádskou v pondělí dne 30. července 1646. v průvodě svého syna, španělského a benátského poslance a mnohého panstva ze všech zemí císařských i z Němec,

V bráně stáli konšelé všech tří měst Pražských a odevzdali panovníkovi klíče od městských bran, načež obrátil se průvod ku chrámu sv. Petra a Pavla, kde čtena slavná mše, »odtud skrze Nové, Staré i Menší město Pražské slavně jeda« píše Beckovský, »v jedenácte hodin před polednem na hrad Pražský přijel, tam od královských místodržících, před hlavním pak kostelem sv. Víta od kardinála z Harrachu, arcibiskupa Pražského, v přítomnosti pánův prelátův, kanovníkův a celého duchovenstva počestně uvítán byl.

Městské kumpanie na svých městských ryncích, každé město na svém rynku v zbrani, vinařové pak a nádenníci, jichž se do osmi tisíc počítalo, se starožitnými Žižkovskými zbraněmi a vojáci valdšteinští před hradem Pražským v šiku vojenském do zbraně stáli.«

Ještě tu v hluboký soumrak české slávy strašeno Žižkou a jeho božími bojovníky ovšem jen v mumreji a s cepy a palcáty rezivými. Padlať již na tehdejší pokolení předků našich rez a plíseň cizoty a mdloby.

V neděli, den korunovace, vytáhlo zase nejprve vojsko, aby udržovalo pořádek. O hodině osmé počal průvod ze zámku do chrámu. Císař šel se synem v plném majestátě obklopen říšskými vysokými úředníky.

V chrámě připraveny byly dva trůny, jeden pro císaře, druhý pro krále.

Císař pomodliv se před hlavním oltářem, usedl na svůj trůn, syna jeho provázeli nejvyšší úředníci do kaple sv. Václava, kde jej přistrojili do královského roucha, načež vedli jej k oltáři. Před korunovancem nesl hrabě Trautmannsdorf meč, nejvyšší sudí hrabě Bernard Ignác z Martinic nesl zlaté jablko, nejvyšší písař Přibík Jeníšek z Újezda nesl žezlo, nejvyšší purkrabí hrabě Jaroslav Bořita z Martinic nesl českou korunu.

Po vykonání korunovace pasováno na rytíře sv. Václava pět cizinců, Bůh ví, odkud přišlých důstojníků vojenských, tak že Beckovský, ač výslovně praví, že jich pasováno pět, tomu poslednímu ani na jméno přijíti nemohl a jmenuje jenom čtyři. Bohu poručeno, že ani těm paběrkám české šlechty rytířství svatého dědice vlasti naší nebylo milým

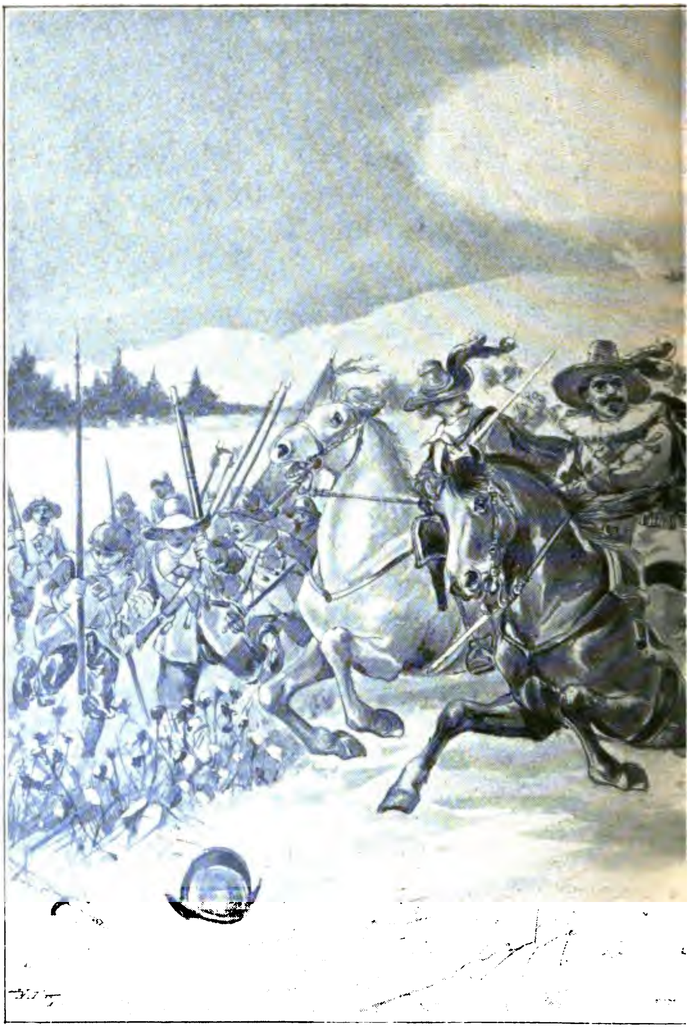

Bitva u

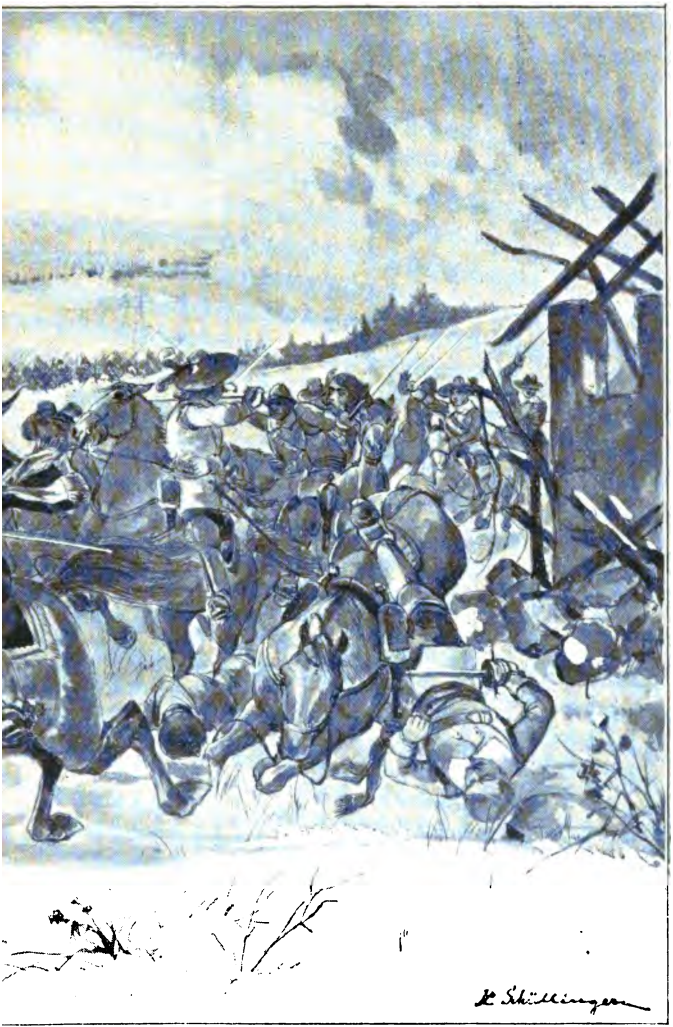
H. Schüllinger

nkova.

Původní kresba H. Schüllingra.

a vzácným a dopustili je uděliti cizákům, kteří snad ani jméno svatého knížete našeho vysloviti nedovedli.

Po slavnosti stříleno z pušek i děl, na makovici chrámu svatovítského zase bubeník tloukl v buben, lidu dáno červené sukno, po němž dvůr šel do chrámu a z chrámu, rozhozeno mu za 1500 zl. korunovačních peníző stříbrných a zlatých a puštěno mu do nádrže červené a bílé víno.

Panstvo stolovalo kolem dvanácti stolů na hradě, druhý den hodováno v kolleji jesuitské na Starém městě, kde dvůr prodlel až do večera, poněvadž provozováno od studentstva divadelní představení.

Dne 10. srpna 1646. opustil dvůr Prahu. —

Tuto hned připomínáme, že tento Ferdinand IV. na trůn skutečně nenastoupil, neboť zemřel ještě před otcem svým dne 9. července 1654. teprve 21 roků stár. —

O vpádu Vranglově do Čech.

Plný rok ušetřena byla Česká země od většího vpádu švédského vojska a teprve v druhé polovici měsíce června 1647., právě když císař zaměstnán byl korunovací syna svého v Prešpurce v Uhřích, vtrhl Vrangel do Čech a oblehl dne 24. června 1647. město Cheb.

Jednotlivé oddíly vojska švédského rozjely se zase na loupež hluboko do země a spustošeno zase Žatecko a Slansko.

Velitel císařské posádky chebské František z Paradiessu bránil se statečně, ač měl jen 1500 mužů v městě, neboť pevně doufal, že přijde mu pomoc. A v pravdě sám císař postavil se hned po ukončení slavností uherských v čelo vojska a dal se dne 3. července na pochod k Chebu.

Na cestě přišli do stanu jeho generálové bavorští Jan z Verthu a Jan Špork, kteří opustili službu vévodovu, když tento s Francouzi a tudíž i se Švédy příměří byl uzavřel. Císař přijal je rád, neboť byli dobrými vojevůdci a bojovníky.

Vojsko císařské dorazilo dne 13. července (1647.) do Plzně a po dvou dnech octlo se v okolí Chebském, ale Paradiess nemaje o tom vědomosti a nemoha přesile švédské odolati, jednal s Vrangelem a dne 17. července mu Cheb vydal.

Císařští dorazili sice až k Chebu, ale o město Vrangelem dobře opatřené pokusiti se nemohli, a když Švédové k bitvě vylákati se nedali, ustoupilo v prvých dnech srpnových vojsko císařské k Plané, kamž Vrangel za nimi postoupil; i svedena tu dne 21. srpna 1647. bitva, ve které Švédové utrpěli citelnou porážku.

Švédové obrátili se na to k severu a Rakovník, Žatec a jiná města hrozně zloupena.

Za tím nasytil se vévoda Bavorský nových přátel a počal zase jednati s císařem, který ovšem obratu takovému byl povděčen a s vévodou dne

2. září (1647.) nová smlouva uzavřena, od Ferdinanda ovšem teprve dne 12. října pro odpor některých vojevůdců a neupřímnost Maxmilianovu podepsána.

Poněvadž vévoda hned 10 tisíc mužů císaři na pomoc poslal, netroufal si Vrangel a koncem září opustil s vojskem svým Čechy.

Že menší boje sváděny dále, krajiny loupeny a města vypalována, netřeba připomínati. Tak zničen Trutnov, Jaroměř, Jičín a menších osad bez počtu. —

O dobytí Prahy od Švédův.

Již od několika let jednáno o mír ve vestfálských městech Münsteru a Osnabrücku a to tak, že poslové katolických států zasedali v Münsteru, protestantských v Osnabrücku, společné pak vyjednávání dálo se na středokratech obou těch měst.

Vyjednávání hatilo se stále jednak přemrštěnými požadavky se strany Švédů, jednak tím, že žádáno za uvedení zemí koruny České ve stav, v jakém se nalezaly roku 1618., k čemuž císař přistoupiti nechtěl.

Koncem roku 1647. jednání počalo se dařiti, tak že obecným bylo očekávání, že uzavřen bude toužebně očekávaný mír. Císař Ferdinand, chtěje jednak z blízka spatřiti děsnou zkázu království Českého, jednak dvorem svým Praze nějaké polepšení v živnostech opatřiti, přistěhoval se dne 21. září 1647. do Prahy.

Žasl nad spoustou, kterou po celé cestě královstvím viděl a dal některá nařízení k ulehčení bídy obecné, ale to vše bylo kapkou vody v moře plamenů.

A k tomu vzala náhle válka obrat takový, že právě království Českému zasazena rána, která předcházející zastínila.

Císař Ferdinand III. prodlel v Praze až do počátku června 1648., kdy počaly zlé zprávy přicházeti, mimo to spěchal do Lince, kde pak slavil svatbu s arcikněžnou Marií Leopoldinou.

Švédové spojivše se s Francouzi, zapudili vojsko císařské do Bavor a porazili je rozhodně. Vojevůdce císařský Melander z Holzapplu zemřel na rány v boji utrpené.

Hned potom generál Königsmark vpadl zase do Čech a spustošil Poohří, chystali se pak Švédové teď vůbec k velikému útoku na království České, aby případným dobytím jeho i s hlavním městem mohli dáti důrazu požadavkům svým při jednání o mír.

Od západu měl vtrhnouti do Čech Vrangel, od severu falckrabí Karel Gustav, určený za nástupce nevdané královny Švédské Kristiny, od východu ze Slez měl vpadnouti generál Vittemberk.

Počátkem června 1648. přišel ke generálu Königsmarkovi v Horní Falci se zdržujícímu bývalý císařský podplukovník Arnošt Ottovalský a žádal, aby byl přijat do švédské služby.

Muž ten sloužil 27 let v císařském vojsku a od mušketu přivedl to až za podplukovníka. R. 1639·

byla mu v boji roztříštěna ruka, vystoupil tedy z vojs a a koupil si stateček v okolí Chebském. Roku 1647. za vpádu Vrangelova k Chebu přišel o veškerý majetek, ba octl se i v zajetí švédském.

Roku 1648. odešel do Prahy prosit císaře za nějakou službu. Byl přijat laskavě a slíbeno mu velitelství nad posádkou loketskou, prozatím pak poukázáno mu 200 zl. na živobytí. Než dobrá vůle panovníkova zmařena zlovůlí podřízených a Ottovalský po dlouhých průtazích dostal sotva oněch 200 zl. Když pak žádal za nějaké výslužné, nabízeno mu osm porcí chleba a piva — to odmítl a nemoha se dožádati ničeho, odešel k Švédům.

Königsmark opatřil mu hned plat a sice 100 tolarů měsíčně a uminil si upotřebiti služeb jeho při přepadnutí Prahy, k němuž se chystal.

V červnu a červenci hospodařili Švédové zase v Poohří a v Polabí, čekajíce na Karla Gustava, aby se s ním spojili k útoku na Prahu.

A tu pojednou umínil si Königsmark provésti sám, k čemuž se všichni chystali, a to pomocí Ottovalského.

Sešel se s Ottovalským v Chebu a ten se mu zavázal, že cestami krytými přivede Švédy ku Praze a tu že ukáže v hradbách průlom, o němž se byl Ottovalský asi zmínil.

Königsmark dorazil dne 22. července k Plzni. Odtamtud, aby zmátl císařské, pustil se k půlnoci, v Rakovníce však vojsko se zastavilo, zanechalo v městě zavazadla, vozy a děla pod stráží silné posádky a odtud krajinou lesnatou a oklikami pustilo se ku Praze.

Svědčí zajisté o hrozném vylidnění krajiny, že bylo možno s četným vojskem blížiti se Praze, aniž by v městě tom kdo měl tušení o blízkosti nepřítele.

V noci dne 25. července přiblížili se Švédové k Praze. O půlnoci dorazil Königsmark ku Břevnovu a byl tu nemálo zaražen, uslyšev v neobyčejný ten čas zvonění.

Ottovalský, který vedl předvoj, upokojil je, že to zvonění klášterní, jímž mniši k pobožnosti se pozývají.

V Praze, ač prý velitel vojenský generál Kolloredo jakési návěští byl dostal, panovalo úplné ticho, nikomu ani nenapadlo, že by nějaké nebezpečí hrozilo.

O třetí hodině ranní dne 26. července 1648. pronikl Ottovalský průlomem, či nedokončenou hradbou za klášterem kapucínským do města, někteří z důstojníkův a vojska za ním, stráž, která se tu ozvala, skolena, pobita i stráž ve Strahovské bráně, ta otevřena a Königsmark v čele jízdného oddělení vjel do Prahy.

Touže branou, kterou vjel nešťastný Zimní král, vítězný vévoda Bavorský a císař Ferdinand II., touže projel teď po třicetileté zhoubné válce velitel Švédský, aby dílo zhouby dovršil.

O opanování Malé Strany a Pražského hradu.

Švédové vniknuvše do města, vedli si dle předem promyšleného plánu, aby nemohli zpět vytištěni býti. Rychle rozjeli se po ulicích a náměstích, i do hradu Pražského se vedrali a teprv na mostě se zarazili.

Bylo na pomyšlenou s nedostatečnou mocí vojenskou — větší pro rychlost a tajnost pochodu vzata býti nemohla — rozptýliti se po rozsáhlém městě a proto se Švédové prozatím chtěli spokojiti jen částí města.

Rozumí se samo sebou, že v dobyté části města klid dlouho nepanoval, nastalo zděšení a mnozí přední obyvatelé seznavše, že město v rukou nepřátel se nachází, hleděli útěkem se spasiti, ale mnohým se to nepovedlo. Švédové každého, kdo prchal; prostě skolili.

Útěk mimo jiné povedl se veliteli pražské posádky generálu Kolloredovi, který, tak jak byl na loži, dal se na útěk, propletl se šťastně až na břeh smíchovský a našed tu loďku, dostal se do Podskalí. Zatím primas staroměstský Mikuláš František Turek z Rozentálu, zvěděv, co se stalo, dal udeřiti na poplach a svolával městskou ozbrojenou setninu, podobně učinil na Novém městě císařský rychtář Václav Kavka.

Hned také sběhli se studenti do Karolína, aby utvořili ozbrojenou legii i žádali primasa, aby jim dána byla zbraň a vydán prapor s českým lvem a obrazem marianským, který jim byl darován od generala Gallasa před devíti lety, když Prahu proti Banérovi brániti pomáhali.

Primas s radostí vyplnil jejich prosbu a dav po městě u obchodníků sebrati muškety, podělil jimi studenty.

Hned potom přistoupeno k obraně města.

Nejprvé opatřena mostní věž, která zatarasena a srubem opatřena. Stalo se tak i proto, aby zabráněno bylo vtržení studentův a ozbrojeného lidu pražského na Malou Stranu, což v prvém návalu bojechtivosti státi se mohlo k veliké škodě města.

Tak zachráněno Staré a Nové město od záplavy nepřátelské, za to hrozně navštíveno Menší město a Hradčany s hradem Pražským.

Königsmark aby odměnil své vojáky, dovolil jim po tři dni drancovati dobyté město. Co zažila druhá města česká za třicetiletého boje, to zakusilo teď Menší město Pražské ve třech dnech.

Doktor Rezek ve spise shora jmenovaném (str. 510—511.) takto píše: »Kořist byla ohromná; sami Švédové páčili ji na 12 milionů zlatých, nepočítaje to, co jednotlivci pro sebe podrželi a co se vůbec oceniti nedalo. A to právě bylo ze všeho nejdražší a nejskvostnější.

Zatčeno 180 předních šlechticův a nejvyšších úředníků královských s manželkami i dětmi, kněží i řeholníků, soudců, lékařů atd. Byli mezi nimi: Kardinál Harrach, Florian, hrabě Žďárský, Albrecht z Kolovrat, Adam, hrabě z Trautmannsdorfu, Oldřich z Kolovrat, Benigna z Lobkovic, nejvyšší purkrabí Jaroslav Bořita z Martinic a jiní členové téhož rodu, František ze Šternberka, Vilém Albrecht z Kolovrat, komorní president Jindřich Volf Berka, probošt a kanovníci kapituly u sv. Víta, jesuité malostranští, kapucíni, doxanské panny, kteréž před nepřítelem do Prahy uprchly, všickni soudcové appelační, soudcové komorní, lékaři zemští.

Mnozí bránili se při zajetí, byli poraněni a měli pak z toho nebo i z leknutí smrt.

Všem, jakožto zajatcům, předepsány veliké výplaty, kteréž do 20—50 tisíc tolarů u jednotlivých osob šly.

Největší výkupné měl položiti kardinál Harrach; i byl úmysl, zavézti ho do Lipska. Potom z toho sešlo, a arcibiskup trávil zajetí na Zbraslavi; z výplaty mu sleveno vše až na 12.666 tolarů, kteréž pomohli mu zaplatiti papež i kardinálové.

Harrach byl propuštěn ze zajetí dříve než ostatní šlechtici a to na přímluvu kardinála Mazarina (ministra kancléře francouzského).

V domech zajatých šlechticů sebráno všecko. Rovněž tak v klášteřích a kostelích.

V klášteře Strahovském měl hrabě Šlik uschováno 500.000 zlatých, doxanské panny svůj poklad, premonstráti množství stříbrných soch, zlatem tkaných oděvův a to vše padlo do rukou Švédům.

Z domu hraběte Kolloreda odvezeno na šedesát centů stříbra a dvanácte tun zlata, z domu poštmistra Paara 18.000 dukátů, z domu Heřmana

Černína plná bedna zlatých peněz, z domu Františka Oldřicha z Kolovrat 30.000 tolarů.

Kanovníci u sv. Víta zbaveni všeho, jeden z nich, František Nebeský, svlečen i ze šatů až do naha a vyhnán z bytu. Utekl se k Barnabitům (u sv. Benedikta), u nichž po několik neděl přebýval, a jak sám vypravuje, téměř žebrotou se živiti musil. —

Königsmark dal odvážeti plné vozy zlata a stříbra pro sebe do Němec, a sice přes Cheb, kdež se toho času jeho manželka zdržovala; vojáci, jak současný svědek Bohuslav Balbín vypravuje, měřili mezi sebou uloupené peníze na klobouky.

Vedle skvostů, pokladův a peněz nabyli Švédové na Malé Straně ještě jiných potřebnějších a vzácnějších věcí.

K prvnějším počítám mnoho tisíc zbraní (děl a pušek), několik set centů prachu a olova, množství vozů pro dopravu a jiných potřeb válečných, což vše ukořistěno v císařské zbrojnici malostranské.«

A což teprve zbytky Rudolfinských sbírek.

Velikolepé poklady Rudolfa II. byly ovšem již velice ztenčeny, velmi mnoho ba nejspíše většina odvezena od krále Matěje II. do Vídně, mnoho rozptýleno za vlády direktorské, mnoho odcizeno za Zimního krále, veliká pak zase část odvezena po bitvě Bělohorské zejména od vévody Maxmiliana, než po všech těchto ztrátách byly sbírky ty ještě drahocenné a vzácné, neboť za předešlých dob odváženy vedle předmětů z drahých kovů hlavně podivnosti, ceny často praskrovné, tak že mnoho pravých vzácností, jako malby a sochy, zůstaly tu posud a teď nad nimi smál se Königsmark.

Nebohý Rudolf II. netušil zajisté, sháněje předměty ty ze všech koutů světa, pro koho je shromažďuje.

Když Königsmarkovi vydány klíče a seznamy vzácností těch, sháněl se nejprve po — koruně Svatováclavské a ostatních klenotech korunovačních Musil se ovšem spokojiti, když mu oznámeno, že klenoty ony odvezl Ferdinand III. po korunovaci synově do Vídně.

Však i tak zbylo mu toho dost.

»Ze seznamů švédských o pokladě hradu Pražského vidíme, že zabrány a odvezeny hvězdářské i geometrické přístroje, stříbrné nádoby, porcelánové vásy, uměle zhotovené předměty ze zlata, slonoviny, perleti a drahokamů, perské a indické nástroje, antické sochy, obrazy (z nichž 400 malovaných na dřevě) umělé hodiny, korale, dřevořezby, ocelorytiny, oltáře, předměty jantarové, vzácné zbraně, zrcadla, bronzové předměty a velká sbírka přírodnin.

Mezi drahokamy uvádějí se diamanty, topasy, smaragdy, 3.000 tuctů všelijak broušených granátů, několik set diamanty anebo zlatem vykládaných knoflíků atd.«

Vedle těchto vzácností sháněli se Švédové po knihách a vzácných rukopisech. Knihovna kláštera Strahovského a pak slavná Rožmberská odvezeny.

Z chrámu Svatovítského, jejž se hned ku své bohoslužbě ujali kněží lutheránští, vzat shora vzpomenutý obraz bohorodičky Staroboleslavské, který před nedávnem vykoupen byl z Němec za značnou summu peněz. I teď doufali Švédové, že za něj vynutí vysoké výkupné, ale kněžna Anna Magdalena, manželka Julia Jindřicha saského a dcera kněžny Benigny z Lobkovic, dosáhla toho na falckrabím Karlu Gustavovi, že poslán darem císařovně Marii Leopoldině, která ho s radostí a vděčností přijala.

Mnohá vzácnost uvázla pod prsty lupiče vojáka a prodána mnohdy za babku. Tak vypravuje Beckovský, že voják jakýs prodal prsten za pět tolarů rejtharu jednomu, od něhož koupil ho Königsmark za tisíc zlatých a přidal ještě pěkného koně. —

Uloupené poklady vezeny všemi směry k hranicím saským. Pro sebe uklízel Königsmark kořist přes Cheb, jak již bylo vypravováno, pro královnu a Oxenstiernu posílal vzácnosti nejvíce po Labi do Drážďan.

Divili se cestovatelé čeští Dobrovský a Pečírka, kteří do Švéd cestu podnikli, prvý roku 1792. a druhý 1850, že tak málo památek z Čech odvezených spatřiti se jim podařilo. Mnoho bylo zajisté rozstrkáno po zámcích a městech švédských a tu živlem neb nevšímavostí lidskou na zmar přišlo.

Rovněž již mezi lety 1685.—1690. mnoho zejména spisů získal císařský vyslanec v Štokholmě, Antonín Jan z Nostic.

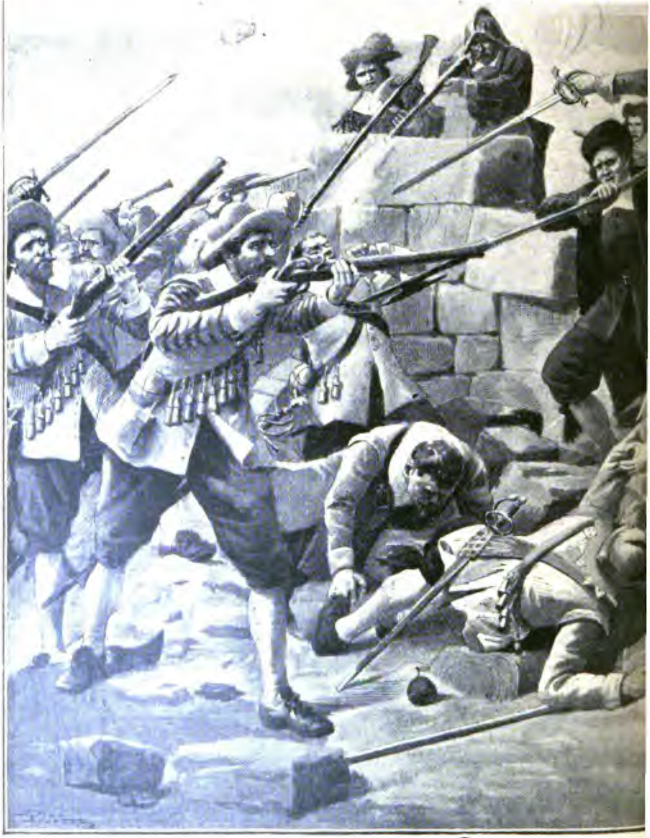

Obrana kamenn

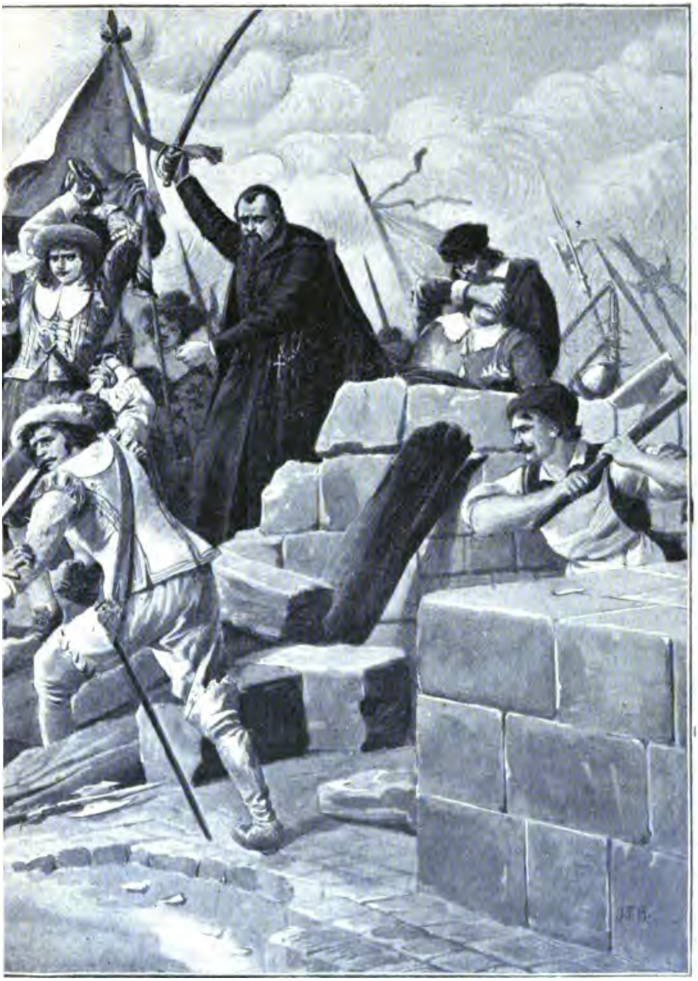

mostu před Švédy.

Původní kresba J. F. Hetteše.

V době nejnovější poslal sám král Švédský některé spisy a to právě české darem císaři pánu a ten daroval je zemskému archivu moravskému. Některé věci ovšem doposud ve Švédech se ukazují jakožto část kořisti Königsmarkovy. Tak na příklad ozdobným kusem královské knihovny jest tak zvaná kniha obrovská — codex giganteus — která jest skoro metr dlouhá a přes půl metru široká a obsahuje 311 pergamenových listů, z nichž vždy dva a dva z jediné kůže, nejspíše hověziny, zhotoveny jsou.

Kniha sama pořízena asi před sedmi sty léty v klášteře Podlažickém, delší dobu zastavena byla v klášteře Sedleckém, roku pak 1295. koupena od Bavora, opata Břevnovského, pro tento klášter.

Tenkráte pokládána skoro za div světa, neboť obsahuje málem celou knihovnu. Vedle bible vepsána tam i kronika Kosmova a mnoho jiných spisů.

Švédy zajímá nejvíce rarach, který na listě 290. vyobrazen a po němž Švédové knihu tu knihou čertovou nazývají. —

O dobývání Starého a Nového města.

Königsmark hned po dobytí Menšího města Pražského, jak se rozednilo, dal stříleti z děl přes řeku do Starého města. Praha však zatím z prvého leknutí se vzpamatovala a přichystala se k tuhému odporu.

Bylo i méně prozíravým jasno, že nejedná se jen o města Pražská, o větší neb menší kořist švédskou, ale i o vše to, co od bitvy Bělohorské ve prospěch rodu Habsburského a víry katolické se stalo.

Třicetiletým bojem zbraní i slovem vypuzeno z tohó tvrdohlavého národa husitství skoro úplně. Utýráním a ožebračením od přítele i nepřítele vymizel z mysli české ten pověstný vzdor, který kdysi celou Evropu omráčil, vymizelo z národa našeho nadšení pro to, pro co předkové ochotně a srdnatě za oběť kladli svůj statek i své životy. Nové pokolení, vyrostlé většinou v strádání a hrůze, přálo si oddechu a pokoje a proto chápalo se teď zbraně proti těm, kdož pokoje dopřáti nechtěli.

Kdyby byla Praha celá padla do rukou švédských, byly by bývaly požadavky jejich při vyjednávání v městech vestfalských jinými bývaly.

Volání vítězných Švédův po obnovení stavu koruny České z roku 1618. buď by bylo proniklo, nebo válku snad ještě o desítiletí, čili do naprostého vysílení jedné neb obou stran, protáhlo.

Odtud bralo svou sílu válečné nadšení, s jakým k obraně Pražských měst stavělo se kněžstvo a studentstvo.

Studentstva přihlásilo se k pluku čili legii 745. Vrchním jejich velitelem byl Jan Arriaga, hejtmanem právník Jan Kaufer, vlastní však spružinou hnutí toho byl jesuita Jiří Ferus čili Plachý, jejž Švédové »dlouhým páterem« nazývali.

Praze přichvátal již 30. července na pomoc generál Puchheim s 2.500 jezdců a 1.000 pěších. Švédům naproti tomu přispěl již den na to generál Vittemberk ze Slez, položil se táborem u Vysočan a ve dnech následujících spálil nejen veškerá osamělá stavení, boudy, lisy a j. podél celých hradeb novoměstských, ale i dosti rozsáhlou osadu, která povstala kolem chrámu a špitálu sv. Pavla v místech nynějšího Karlína.

Takovým způsobem sevřena Praha s obou stran a Kolloredo musil největší část své vojenské hotovosti umístiti při hradbách novoměstských.

Již 3. srpna hnali Švédové na Nové město útokem. Z Malé strany útočeno každodenně. Švédové zřídili v prostřed mostu zeď a postavili k ní děla, z nichž neustále stříleno jednak do mostní věže, tak že tato její strana plně otlučena a ozdob zbavena, jednak do domů sousedních.

Na východní straně se brzo Pražanům ulehčilo, neboť generál Vittemberk z nepřátelství a nepřízně ku Königsmarkovi odtáhl brzo do jižních Čech, kde dobyl Tábora a spustošil krajinu až k Písku. Počátkem září podnikl novou výpravu k Budějovicům a mínil vtrhnouti do Rakous a vzbouřiti je proti císaři.

A vskutku povstalo jakési hnutí v Rakousích, ale udušeno již v počátcích hlavně pro to, že Vittemberk na pomoc přijíti nemohl pro vojsko císařské, které hranice silně osadilo.

Švédové vracejíce se zpět ku Praze, zaskočili a zajali oddíl vojska císařského s generálem Puchheimem a nabrali hojné kořisti.

Dne 4. října 1648. dorazil ku Praze falckrabí Karel Gustav a uvítán od veškerého vojska švédského hlučnou střelbou. Následujícího dne rozložili se Švédové kolem Prahy a v pondělí dne 6. října nastala obecná střelba do města, kterou mělo vojsko i obyvatelstvo zastrašeno býti, neboť na zejtří vyzváno město ku vzdání.

Když město vytrvalo v odporu, hnáno útokem na brány a hradby. Nejzuřivějším byl boj dne 13. října, kdy Švédové opanovali již Horskou bránu.

Nebezpečí bylo svrchovaným. A tu s neobyčejným úsilím vrhli se obhájci k bráně a ohněm a smolnými věnci nepřítele zase z brány vypudili.

Tím prvý obecný útok odražen.

Falckrabí vida ten houževnatý odpor, počal dne 14. října zase vyjednávati.

Nabízel posádce, aby si sama ustanovila podmínky, pod kterými by město vzdáno býti mělo. Když to odmítnuto, počaly dnem 24. října (1648.) znova palba i útoky, tak že právě v den, kdy konečně podepsán mír Vestfálský, nastal Praze boj nejurputnější. Dne následujícího prolomili Švédové i hradby a valili se do města pod velením samého Königsmarka. Odpor Pražanů stupňován až v zuřivost, vedle studentů zejmena sladovníci rvali se do krve o každý krok, až se konečně podařilo Švédy zatlačiti zpět a průlom jakž takž zasypati.

Tak odražen zase útok, ale bylo ještě přestáti kus perné práce. Falckrabí Karel Gustav stůj co stůj chtěl Prahu dostati do své moci a ještě 1. listopadu stříleno do města.

Dne 2. listopadu přijel rychlý posel, že uzavřen mír a tím ukončen boj pro Pražany vítězně. Ztráty jejich nebyly v žádném poměru se ztrátami nepřátel, padloť na straně Pražan 219 osob a raněno 475, kdežto na straně švédské byly ztráty do tisíců. —

O ukončení války třicetileté.

Válka třicetiletá ukončena mírem Vestfalským, podepsaným od účestníků vyjednávání dne 24. října 1648. Ačkoli válka ta v Čechách vznikla, kolem událostí a poměrů českých se točila a v Čechách také skončila, přešel mír válku tu uzavírající přes země české beze stopy.

V Čechách a na Moravě ponecháno vše, jak právě bylo, o nějakém návratu ku stavu původnímu z roku 1618. nebylo řeči, rovněž o nějaké milosti, poshovění a náhradě pro vystěhovalce nebylo zmínky.

Při řeči o povolení svobody náboženské hrozil císařský jednatel, že by Ferdinand III. raději korunu složil, ba život obětoval, než by k tomu svolil; mluveno-li tak v pravdě či na licho, kdož ví, v Uhřích povolena svoboda taková bez oběti, ve Slezích pak vzat celkem za základ tak zvaný akkord saský. V knížectvích, spravovaných svými knížaty svoboda vyznání povolena, v knížectvích bezprostředně podřízených aspoň trpěna.